

1976/4

ՀԵՏՈՒՆՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ

1

1976

ენათობი

საქართველოს
კომუნისტური
პარტია

სოციალ-დემოკრატიული რევოლუციური პარტიის
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 51-ე.

№ 1.

იანვარი, 1976 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შინაარსი

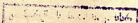
იბაკლი აბაშიძე — ციკლიდან: „ქიში სივრცელს დამაშიფაზა“ ლექსი	3
რამაზ კობიძე — გვიჩვენს უმთლესი. რომანი. ვაგრძელება	7
მარგან ლეხანიძე — ლექსები	34
ლევან ხაინდრაძე — შოკს მშობლიური ვიწიდან. მოთხრობა	44
ნიკოლოზ ზაზაონი — აივნებიანი ბაღები რომანი. ვაგრძელება	62
ფრიდრიხ დიურენმატი — მოსაპართლე და მისი ჯალათი. რომანი. ვაგრძელება. თარგმანი ვერვანულიდან ნოდარ ტუხაძისა	92

XXV ყრილობის შესახებ

გიორგი სანადირაძე — რეპორტაჟი საუკუნის მანისტალიდან	106
---	-----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

ზურაბ გვარდამიანი — სანადირაძის ბრძოლის ველი ჩანს	123
აკაკი შრუჭაძე — კლასიკური ფილოლოგიისა და გიგანტიზაციის მართლად სკოლის კატრიაჟი	133
გიორგი ნატროშვილი — ისტორიულ-ლიტერატურული კიბაანი	142
ზაირა სტურაბა — ჯოვანი ბოკაჩო „დაბადების“ და კართეზიანი ვაითხვილი	159
მლიჩაბა ჯაფარიძე — შუა დამის ვიხილი შუა	166
ნიკო მღვინე — ბალი — ანატასია მინსტაჟ-მონტარია შემოქმედების გვირი	175
თეიმურაზ ბერიძე — სონეტული	182

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

საკადავციო კოლეგია:

ი. აბაშიძე, რ. ანაწყოელი (პ/შე მდივანი), ხ. ბერუაშვილი, ო. გიგინეიშვილი, ვ. ლევა-
 ნიძა, ლ. მგაღალაშვილი, ვ. ძღვენიძე, ბ. სულაბაძე, ა. მუთათაძე, ს. შანშიაშვილი,
 დ. შანგიანი, ნ. წულუკიანი, ვ. წულუკიანი, ო. ბილაძე, ბ. ხარანაული, რ. ჯაფარი-
 ძე, ვ. ჯიბლაძე.

ტექნოლოგიური რ. ნატროშვილი

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 93-55-11.

პ/შე მდივანის — 93-55-12, განყოფილებე-

ლის — 93-55-15, 93-55-17, 93-55-20.

გადაეცა ასაწყობად 6/1-76 წ., ხელმოწერი-
 ლია დასაბეჭდად 18/1-76 წ., ანაწყობის ზომა
 $7\frac{1}{4} \times 12$, ქაღალდის ფორმატი $70 \times 108\frac{1}{16}$.
 ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 13, პირობითი
 ნაბეჭდი ფურცელი 16, მ. საიდ.-სავაჭრო-საგამომცემლო
 თაბახი 12.

უფ. 00006. ტირაჟი 13.900 შიკვ. № 0028

საქ. კვ. ც-ის გამომცემლობის სტამბა,
 თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

ციკლიდან:
„ჰიმნი სიცოცხლეს დედამიწაზე“

შახვედრა აპკინში

თქვენ არ გახსოვართ...
მეც ამ სიტყვას,
ამ ლექსს დღევანდელს
თქვენ არც გთავაზობთ —
თქვენ ჩემს სახეს
რა გაგახსენებთ!
ეს ჩვენ, მგოსნები, კალმოსნები,
თქვენგვარ ბელადებს
ერთხელ თუ შეგხვდით —
არ გივიწყებთ,
ალარ გასვენებთ.

თქვენ ეს არ გახსოვთ...
მეც, აღვსილი
თქვენში ნახულით,
იმ დიდ შეხვედრას დღეს ვიგონებ
ზღაპრულ ძილსავით:
ტიან ან მინზე
შხედრიონის გქონდათ აღლუმი —
რეგოლუციის გუბუნებდა ათი წლისთავი.

დიდ ტრიბუნაზე
თქვენ იდეებით
თქვენს დიდ ჩინეთში,
თქვენს დიდ პეკინში,
სახით მშვიდით,
სახით საოცრით;
თქვენ გვერდში გედგათ,
მაშინ თქვენი უმორჩილესი

თქვენი პინ ჯენი,
ლინ ბიაო
და ლუ შაო ცი.

მეც ვიდექ იქვე,
რაღაც ვრცელში,
რაღაც უღვევში,
რაღაც უთვლელში,
რაღაც რთულში,
რაღაც ქაოსში;
მეც გვერდით მედგა
მაშინ თქვენი უერთგულესი,
მაშინ ბრძენკაცი,
მაშინ კაცი,
თქვენი ლაო ში.

მოწყვიტეთ თვალი
დაბლა ზვირთებს
რკინის მდინარის,
თქვენ წუთით ჩვენკენ შემობრუნდით,
როგორც ჭაბუკი,
და საბჭოეთის კეთილ სტუმრებს,
სახით მღიმარით,
მაშინ გულთბილად ჩამოგვართვით
ხელი ფაფუკი.

უერთგულესი,
უმტკიცესი,
უმორჩილესი

ძირს დუღდა ხალხი,
დიდ ზეიმში ერთად დამთვრალი
და „თუნგო“, „ჩუნგო“,
მხოლოდ „ჩუნგო“,
მხოლოდ ჩინეთი —
ადგზნებულ აღლუმს
დაჰყოდა
პინ დე სარდალი.

ჯარი ჯარს მწყობრად
მოჰყვებოდა
რკინის რაზმებად,
შიგ სტეჟდა პანგი
სულ ერთ ხმაზე,
როგორც ონკანი;
ზვირთს ცვლიდა ზვირთი,
ზვირთი რისხვა,
ზვირთი აღგზნება
და ზვირთი ერთხმად მიშინებდა:
„მოჰკალ, მოჰკალი“!

მე რაღაც ჩამწყვდა,
მე ვმალავდი ჩემს შეცბუნებას,
გულს მცემდა დაშნა
ხმის მრისხანის,
ხმის საშინელის;
არა, არ ჰგავდა ეს ხმა
თქვენის კაცის ბუნებას,
არა, არ ჰგავდა ეს ხმა
სალამს
მაშვრალ ჩინელის.

სულმოუთქმელად,
თითქოს მთელ დღეს
ერთად ირბინეს,
ხენგმდნენ ლოზუნგებს
აბეზრულად,
თვლით და დამარცვლით;
(ჟერ კიდევ თავი არ გასვლოდათ.
ხუნგებიინებს,
ჟერ კიდევ დუმდა,
შორს, შორს დუმდა
სადღაც დამანსკი).

შორს, შორს გასცქერდნენ
ქვემეხები,
სივრცეს ჭოგრიტით;
იყვნენ ზვირთები საოცრები,
საარაკონი;

მოჰქონდათ ზვირთებს
მალლა „დიდი იერლგლიფი“
მოჰქონდათ ტალღებს
დაბლა მკვდარი
„დიდი დრაკონი“.

მოჰქონდათ ზვირთებს
პლაკატები
სახლის ოდენა
და რაც მათ ზუთხეს,
რაც მათ უთხრეს,
რაც მათ ასწავლეს,
კვიოდნენ ერთხმად
შეუგნებლად,
შეუცნობელად:
„აღმოსავლეთის ქარმა უნდა სძლიოს
დასავლეთს“.

მერე კი ტალღამ
ტრიბუნის წინ,
თქვენს სადიდებლად
დასტეჟა პიშინი,
თქვენივ ხელით დამოწმებული:
„აღმოსავლეთით განათება ზეცამ ინება,
აღმოსავლეთით აღმობრწყინდა მათ ძე
დუნი“.

„ათასი წელი მათ ძე დუნს,
ათასი წელი,
ათასი წელი ენთოს ისე,
დღეს რომ ანთია“
თითქოს თქვენ კაცი კი არ იყოთ, —
ძე, ზორციელი,
არამედ სხვა რამ,
სხვა მოვლენა,
ვთქვათ: — ბიზანტია.

რატომაც არა! —
გეტყვიტ გულით,
გეტყვიტ ყოველთვის...
არ არის საქმე არც ათასში,
არც წვირლ ხურდაში;
რატომაც არა,
გეტყვიტ როგორც პოეტს პოეტი
დღე, მეტიც იყოს —
ათას ასიც,
ათას ხუთასიც.

მაგრამ მე თქვენთან,
ვიდექ იმ დღეს
    ზღვასთან მქუხართან,
რომელიც ჩვენს წინ
    რკინის ზვირთებს
    ზვირთზე აწყობდა,
არა მგოსანთან —
    უკვე ღმერთთან,
    უკვე უფალთან,
ვინც მე თდესდაც
    სულ სხვად მწამდა,
    სულ სხვად მახსოვდა.

ო, რა ძველია,
რა ძველი და სამუზეუმო
ხატად განდგომა,
    ღმერთად ქცევა
    ზეცას შეწევდომა...
ბატონობს კაცი? —
    მხოლოდ ერთი სიტყვა ზეიმობს;
ბატონობს კაცი? —
    სხვა რამ სიტყვა არის შეცდომა.

სიტყვა კი ითხოვს,
    სიტყვა ხალხის,
    ხალხის, ალაღის,
სიტყვა მესიტყვის,
    სიტყვა მჭედლის,
    სიტყვა მგუთნის: —
არ არის ღმერთი? —
    ტახტი მისი
    კაცის არ არის,
არ არის ღმერთი? —
    ტახტი მისი
    კანონს ეკუთვნის.

ო, ძველის ძველი:
ხმლით ნაშენი
    ტაში და ვაშა,
ო, ძველის ძველი:
    ხსნის და შვების
    ხატს მოფარება...
დღეს იცით თქვენშიც,
    ვიცით ჩვენშიც,
    დღეს იცის ბავშვმაც
რომ ღმერთს შობს შიში,
    მხოლოდ კანონს
    კაცთმოყვარება,
რომ შიში ღმერთს ქმნის —

ეს კაცს ესმის,
    ეს ესმის ხესაც,
ამ ძველ სიმღერას
    ბრმა წარსულის
    ხმა და სუსხი აქვს.
მაგრამ ეს ჭირი
    დღეს რით ცოცხლობს
    რით ხარობს დღესაც —
ეს თვით შეცნიერთ
    თვითონ ბრძენთაც
    ვერ აუხსნიათ.

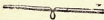
მაშ, ეს თქვენა ხართ?
ესეც თქვენ ხართ,
იხიც თქვენა ხართ —
იმ ახალ ცეცხლთა წარმმართველი,
    ცეცხლთა მხურვალთა?
ვინც მე იმ წლებში
    ჯერ თვით სიზმრად
    არც კი მენახა,
მაგრამ გვერდს ვუდექ
    ძინგანშანთან,
    ვუდექ ზუნანთან.

ვისაც სიმართლის,
კაცთა ძმობის,
    გულთა გაგების
წმინდა წყურვილი,
    გულით მწამდა,
    დაჰყვა აკენიდან;
ვისაც ოცნებით,
    ვისაც სიტყვით,
    ვისაც პანჯებით
ვუდექ მუკდენთან,
    იანანთან,
    ვუდექ ნანკინთან.

მაშ, ეს თქვენა ხართ?
მზე ამ ძალთა,
    ამ წერილ უნასთა,
ღმერთი ამ ტაღლის,
    ამ გუგუნის,
    ამ ხმის, მრისხანის...
გეტყვით პირდაპირ:
    თქვენს აღლუმზე,
    თქვენს ტრიბუნასთან
მე სულში მომხვდა
    ავებდითი ხმა ჩინგისხანის.

არა, დამთავრდა...
 გზა მშვიდობას,
 მხოლოდ მშვიდობას,
 მშვიდობა მიწას,
 ყველა მართალ კაცის კერძას;
 ომი — დაპყრობას,
 ომი — წარღვნას
 და წყაღდიობას,
 ომი — მეფობას,
 „ციხქვეშეთის დიდ იმპერიას“!
 ომი — ლაშქრობას,
 ომი — მტრობას,
 ომი — მზაკერობას —
 ასე, ასე ქექუსს
 დღეს მსოფლიოს
 ხმა ვულკანური;
 ერთი დაპყრობა,
 მხოლოდ ერთი,
 ერთი დაპყრობა,
 ერთი დაპყრობა, — რასაც იპყრობს
 ბაიკანური.
 ბაიკანური —
 მტრობის, ტანჯვის,
 ხმლის გაუქმება;
 ბაიკანური —
 შორი ზეცის

ზარის წკარუნი,
 ბაიკანური —
 უსასრულო თავისუფლება;
 ბაიკანური —
 ჩვენი სიბრძნე, ბაიკანური.
 ბაიკანური —
 რწმენის, სწრაფვის,
 გზის განმტკიცება;
 ბაიკანური —
 კართა გახსნა
 კართა, ფარულთა;
 ბაიკანური —
 ხელის, სიტყვის,
 გულის მიცემა;
 ბაიკანური...
 მე დღეს ვდგავარ ბაიკანურთან.
 თქვენ არ გახსოვართ...
 ბატონი ხართ,
 ღმერთი ბრძანდებით...
 მეც იმ შეხვედრას
 დღეს ვიგონებ
 ზღაპრულ ძილსავით;
 დულდა პეკინი,
 მიწა დულდა დემონსტრანტებით,
 რევოლუციის გუგუნვებდა ათი წლისთავი.

გვიმრის ფოთლები

რომანი

წიგნი კირველი

ნაწილი მეორე

თავი V

— რას განუმებულხარ, მინაგო?

— ეჰ!

— ნუ გეშინია. ღმერთი მოწყალეა. ყველაფერი ჩაივლის. ხომ გაგიგონია, წყალნი წაელენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო.

— გამიგონია.

— ჰოდა, ასეც იქნება...

სარდიონი თვითონვე უნის საკუთარი „ვოლგის“ სატეს და შახტისაკენ მიმავალ აღმართ-დაღმართიან, მიხვეულ-მოხვეულ გზებს საათში სულ ოცდაათი კილომეტრის სიჩქარით მიჰყვება. ან რა ეჩქარება? გაშლილი სუფრა და ტაშ-ფანდურა მას არც შახტზე მოელის. მინაგოს წინაშე კი სარდიონი დავალებულია. ამ რამდენიმე დღის წინათ, კრებაზე მინაგო სარდიონს ვაეკატურად ამოუდგა მხარში და ამისათვის დღეს რაიკომის მდივნისაგან მავარ-მა-

ვარებიც მიიღო. იქნება, მომავალი წლისთვის პარტიკომის მდივნობაზე რეკომენდაციაც აღარ მისცენ. ჰოდა, აღამიანის სიკეთეს და თავგანწირვას დაფასება და გადახდა უნდა.

— სადმე ხომ არ შევსულიყავით? ხახიაშვილმა შემომითვალა, რძესავით „ოჯალეში“ მივიღეთო.

— აჰ!..

არა, მინაგოს არ ექეიფება, ღვინოს საერთოდ ერიდება, ახლა კი, მით უმეტეს. ვერაა კაცი ხასიათზე და რას იზამ? მოკალი ახლა! მინაგო თავმოყვარე კაცია და უბრალო საყვედურსაც მწარედ განიცდის. ლონგინოზმა კი უბრალო კი არა, კარგა მაგრები აკადრა. ნამდვილად კარგა მაგრები.

თუმცა — რაღა მინაგო? ვითომ თვითონ სარდიონი ძალიან დალბენილია? აი, რა არის აღამიანის ცხოვრება. მართლაც რომ ამ მიხვეულ-მოხვეული, დაკლავნილი გზასავითია. ახლა რომ სწორზე მისრიალებ, შორეთს გა-

* ვაგრძელება იხ. „მნათობი“, № 12, 1975 წ.

სცქერი და მთელი ქვეყნიერება ხელის გულზე გაქვს. ერთს მოუხვევ და სწორედ ცხვირწინ ვეებერთელა კლდე აგზინდება. საქვს მაგრად ჩააფრინდი, სმენა და მხედველობა გაიასკეცე და ყოველ წამს ხიფათისა და განსაცდელის მოლოდინი გქონდეს. თორემ ბევრია ამ ქვეყანაზე ისეთი გზა, იქით მიმავალი რომ ბევრი უნახავთ, აქეთ დაბრუნებული კი არავინ.

— ასეა...

ათი-თორმეტი დღის წინ კი სარდიონი ბედნიერი, მოსვენებული, წელგამართული კაცი იყო. მასაც და მის თეოლინესაც ბევრი შენატროდა. ან რა ჰქონდა სადარდებელი? ერთადერთი ვატიშვილი უკვე დიდი ხანი იყო, რაც თბილისში დააბინავეს. ჯამლეთმა თბილისის უნივერსიტეტი დაამთავრა, ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში მოეწყო და კიდეც დაოჯახდა. სადაც იყო, მასა და ზეინაბს შვილიც უნდა შესძენოდათ. თეოლინე რძლით კმაყოფილი იყო, მაგის სწავლა-განათლება და დიპლომები მე სულაც არ მაინტერესებს, მე იმას ვხედავ, რომ ჩემი შვილი უყვარს, პატივსა სცემს და ცხოვრებაში მხარდამხარ მიჰყვება. ზეინაბი თვითონაც საკანდიდატო დისერტაციაზე მუშაობდა. ეს, შენ ხარ ჩემი... ბატონი, თბილისის ფრონტზე აქ კი — აქ მართლაც რა ჰქონდათ სადარდებელი? საშინაო საქმეებს თეოლინე სულ ადვილად აუღიოდა და მოცილობისაგან გასუქდა კიდეც. შახტზე კი სარდიონს საქმეები პირდაპირ საათივით ჰქონდა აწყობილი. მეოთხე წელიწადი მიდიოდა, რაც შახტის თავზე დღედაღამ კიაფობდა წითელი ვარსკვლავი. თავისი მომავალი ცხოვრებაც სარდიონს ხელისგულზე ჰქონდა ვადაშლილი. კიდეც სამიოდე წელიწადი მუშაობა, სახელი, დაფასება და პატივისცემა, მერე კი პენსიაზე პატივით გაცილება, მოსვენებული სიბერე შვილიშვილების ჟღერტული, ხანდახან შახტზე შევლა, საჭიროებისას რჩევა-დარიგების მიცემა, წამუშაება, ახალ-

გაზრდობის გახსენება... ეს უგულაფური სარდიონს მართლაც ხელის გულზე ეწერა. და აი, ამ ერთ კვირაში უგულაფური აიწეწ-დაიწეწა, გუშინდელი მოწმენდილ-მოკრიალებული ცა საავდრო ღრუბლებმა დოფარა და სარდიონმა აღარც კი იცის, ხვალ როგორი დიღაუთენდება.

— მინავო, რას ვაჩუმებულხარ-მეთქი, ბიჭო!

— რა ვიცი... ვფიქრობ, ერასტოვიჩ.

— რას ფიქრობ?

— რა ვიცი.

— უნდა იცოდე! ადამიანმა ყოველთვის უნდა იცოდე, რაზე ფიქრობ. გაიგე?

— გავიგე, ერასტოვიჩ.

— ჰოდა, ასე.

მაინც რა უცნაურია ადამიანი! კაცმა რომ თქვას, სარდიონი თავისი ცხოვრებით უკმაყოფილო არ უნდა იყოს. უბრალოდ დარბი გლეხის შვილმა რამდენ რამეს მიაღწია და ცხოვრებაში რამდენი სიხარული, რამდენი სასიამოვნოდ და საამაყოდ გასახსენებული განიცადა. არაფერი სიკეთე სარდიონს არ დაჰკლებია. მან კარგად იცის, თუ რა არის სახელი და პატივიცემა, ამხანაგების სიყვარული და უფროსების მოწონება, ოჯახის სიტკბო, ცოლის ერთგულება, შვილის სიკეთე და კაიბიჭობა... რამდენი ერთი გაიხსენოს! მაგრამ ადამიანის გონება ისე უცნაურადაა მოწყობილი, რომ ოდნავ ფეხი გადაუბრუნდება თუ არა, შეგზნეული ფიქრები შემოესევინან და თავისი ცხოვრებიდან მარტო ცუდი და უსიამოვნო ამბები ახსენდება. ზოგჯერ მესსიერებაში ისეთი რამ ამოუტიტევიდება, რაც სამუდამოდ ვადავიწყებული გონია. და — მაინცადამაინც უსიამოვნო. თითქოს კარგად და ტკბილად მოსაგონარი ამ ცხოვრებაში სულაც არაფერი გამოემეცადოს.

ახალგაზრდობაში სარდიონ რაჰველიშვილს თავისი პირველი შახტის უფროსი და მასწავლებელი, გერვასი აფხაიძე პირდაპირ საფიცრად ჰყავდა. სა-

მთო კურსების თვრამეტეოდე წლის მსმენელს სწორედ იმ მთასავით ბრვე, მუდამ გაუპარსავამ და დაღლ-ლობისაგან ფერწასულმა, მაგრამ მანინე მუდამ ხალისიანად მოლიმარე ვაჟ-კაცმა გაუწოდა დახმარების ხელი, და-აძლევიანა ჩაბნელებული, ნესტიანი და ხიფათიანი მიწისქვეშეთისადმი რიდი და შიში... სარდიონმა სწორედ აფხაი-ძის შემხედვარემ გადაწყვიტა, რაკი ფეხი მეშახტის გზაზე შემოვდგი, ბარემ მთელი სიცოცხლე ამ გზით ვივლა და, როგორც არ უნდა გამიჭირდეს, არ გადავუხვევო. თორემ, გერვასი აფხაი-ძე რომ არა, იქნებ, სარდიონსაც ისევე მიეტოვებინა შახტიცა და ქვანახშირის ქალაქიც, როგორც არა ერთმა მისმა ტოლმა — იმავე სამთო კურსების მსმე-ნელმა მიატოვა.

რვა თუ ათი წლის შემდეგ, როცა სა-რდიონი უკვე გამოცდილ, ავტორიტე-ტიან სამთო ინჟინრად ითვლებოდა, ერთი ძველი, ჩამორჩენილი შახტის უფროსად დანიშვნა დაუპირეს. საკი-თხი თბილისში, რესპუბლიკურ სამმარ-თველოში წყდებოდა. სამმართველოს უფროსმაც და სხვებმაც სარდიონს ბევრი და კარგად ილაპარაკეს. ყველა უყოყმანოდ აცხადებდა, მაგ უკუღმართ შახტს თუ ვინმე მოუვლის და გაუთა-ვებელი დარღვევებიდან გამოიყვანს. ეს მხოლოდ სარდიონ რაქველიშვი-ლიაო. და როცა საკითხი თითქმის უკ-ვე გადაწყვეტილი იყო. მოულოდნე-ლად სიტყვა სამმართველოს კადრებო-განყოფილების ინსპექტორმა, ვინმე გუჩუე ჭიქაბერიამ აიღო. ამ მომცრო ტანის თავმოტვლებილ, მომწვანო თვა-ლებიან კაცს ყველა იცნობდა და ყველა-ერიდებოდა. ბოროტი, ქვეშევშელა და დაუნდობელი კაცის სახელი ჰქონ-და დაეარდნილი.

— მე ყველა ამხანაგის გამოსვლა მო-ვისმინე და უნდა გითხრათ, ბიროდაპირ რომ თქვენ მე მაკვირვებთ, ამხანაგებო. ამხანაგ სარდიონს აქ აქებენ, უნარიან ამხანაგად სახავენ და მისი კანდიდატუ-რა შახტის უფროსის თანამდებობაზე სადაცაა დამტკიცდებოდეს იქნება. მა-გრამ... ჩვენ ხომ ვიცით ამხანაგი სარ-დიონის ურთიერთობა ცნობილ ხალხა-მტერთან აფხაიძესთან, რომელიც გა-მოაშკარავებული და განადგურებული იქნა სათანადო ორგანოების მიერ. ეს ყველაფერი ჩვენთვის ცნობილია. მე ამხანაგებს ვთხოვდი, ერთხელ კიდევ გადახედონ ამხანაგი რაქველიშვილის კანდიდატურას.

ჭიქაბერია დაჯდა და გაოფლილი, მე-ლოტი თავი კარაქისფერი აბრეშუმის ცხვირსახოცი თ მოიწმინდა.

მმართველის ვრცელ კაბინეტში მძი-მე სიჩუმე ჩამოწვა. გრძელ მაგიდას ხმაჩავარდნილი უსხდნენ თმაქალარა, მრავალპირნახული სამთოელები, რო-მელთაც მთელი სიცოცხლე მიწისქვე-შეთში გაატარეს; ერთმანეთს მზერას არიდებდნენ; ჭიქაბერიასთან შეკამათე-ბას ვერავინ ჰბედავდა. ისიც კი ვერა-ვინ ჰკითხა, მეტი რაღა პოლიტიკური სიწმინდე მოვთხოვოთ ამ აღამიანს, რომელიც შახტში აღამებს, შახტში ათენებს, ხალხისა და სამშობლოს სამ-სახურში თავს არ ზოგავებს, ხშირად არც ძილი იცის, არც მოსვენება, არც საღილ-ვახშამი, ცოლ-შვილი და ნათე-სავ-მეგობარი... სდუმდნენ თმადათოვ-ლილი სამთოელები და მაგიდაზე დახ-ვაგებულ რაღაც ქაღალდებს უაზროდ დასჩერებოდნენ.

ბოლოს ისევ სამმართველოს უფ-როსმა ჩაახველა: — თქვენი წინადადება როგორი იქ-ნება, ამხანაგო ჭიქაბერია?

— ჩემი წინადადება ასეთი იქნება.— არ დააყოვნა ჰიქაბერიამ, — ჯერჯერობით თავი შევიკავოთ მკაცრი სანქციებისაგან. ჩვენ სულგრძელობის გამოჩენაც შეგვიძლია. ამხანაგი რაჰველიშვილი კი გაიგზავნოს შახტის უფროსის მოადგილედ.

შეკამათება ახლაც ვერავინ ვაბედა. და ასეც გადაწყვიტეს. თითქმის წელიწადნახევარი სარდიონი შახტის უფროსის მოადგილედ მუშაობდა, ფაქტიურად კი ყველაფერს თვითონ განაგებდა: ის შახტის უფროსი არაყსა და ღვინოს ეძალეობდა და ყველაფერზე ხელი ჰქონდა ჩაქნეული. წლინახევრის შემდეგ ჰიქაბერია სადღაც გადაიყვანეს და სამმართველოს უფროსმა სარდიონმა იმავე დღეს შახტის უფროსად დანიშნა, თან ძმურად გადაჰკოცნა და თხოვა, მაპატიე, რომ იმ უკუღმართ დღეს შენს დასაცავად კრინტიც ვერ დავძარი და ასე უსამართლოდ მოგვეჭკითო.

ეს ამბები ახლა რა გასახსენებელი იყო? სად ესენი და სად სარდიონის დღევანდელი გასაქირი? მაგრამ აი, ასეთი უცნაურია აღამიანი.

— მინაგო!

— ბატონო!

— შენ გერვასი აფხაიძე გახსოვს?

— არა.

— დიდი ვაჟაკი იყო.

— გამიგონია.

მაშინ სარდიონმა ის ტყვილი ღრმად ჩაიმარხა გულში და... იმავე გერვასის მიერ ნაჩვენებ გზას გაჰყვა. ის ექვსთვიანი კურსები არ იკმარა და დაუსწრებლად პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სამთო ფაკულტეტი დაამთავრა. ისე, რომ შახტში მუშაობა ერთი წუთითაც არ შეუწყვეტია. გერვასი აფხაიძისგან ჩაგონებული და ნასწავლი იოტის ოღენაც არაფერი გადაუგწივებია. ახ-

ალ და დიდ საქმეს ისე არაფერს წამოიწყებდა, რომ გამოცდილი მემსახტეებისათვის რჩევა არ ეცითხა. არასოდეს აჩქარებულა. ურყევად სწამდა, — ასევე გაზომე და ერთხელ გასჭირო. თან ძალიან შეუბოვარი, პირდაპირ უჭიათიც იყო. თუ რამეს გადაწყვეტდა, უკან ველარაფრით დაახევინებდი. რაღა დასამალავია, ბედიც წყალობდა. რაც შახტში მუშაობა დაიწყო, იმ ხნის მანძილზე ერთი მიმზე შეცდომაც კი არ მოსვლია. ეს კი მემსახტეთა ცხოვრებაში ძალიან იშვიათი ამბავია. და ისე მალე გამოარჩიეს და დააწინაურეს, რომ თვითონაც კი არ ელოდა. ოცდათხუთმეტი წლის არც კი იყო, რომ უკვე შახტი ჩააბარეს. შეეჭიდა და გაუძღვა. ბევრ უფრო ხანდაზმულ და გამოცდილ შახტის უფროსსაც კი აჯობა. აქედან სხვა შახტის უფროსად გადაიყვანეს — ჩამორჩენილია და წამოაყენეო. ჩაეჭიდა და წამოაყენა. და ასე დაკანონდა, თუ რომელიმე შახტს გაუჭირდებოდა, იქ უფროსად უსათუოდ სარდიონი უნდა გადაეყვანათ. თეოლინესთან რომ ხელი მოაწერა, მკერდზე უკვე შრომის წითელი დროშის ორდენი უკიაფობდა. მეტი თბილისში გადაიყვანეს და ოთხი წელიწადი რესპუბლიკურ სამმართველოში ამუშავეს. ომი რომ გათავდა. სთხოვეს, ადგილებზე ხალხი გვაკლავ და გვიშველეო. დათანხმდა და მას აქეთ ქვანახშირის ქალაქიდან აღარსად წასულა. ბოლო ექვსი წელიწადი სულ მეორე შახტის უფროსად მუშაობდა და აჰა, ახლა ეს უსიამო ამბავიც იმავე შახტზე შეემთხვა.

— მინაგო, რამე ხეირიანი ვერაფერი მოიფიქრე?

— ჯერ ვერაფერი, ერასტოვიჩ!

— ცუდია, ცუდი. თუ რამე მოიფიქრო, არ დამიბალო.

— ბატონი ბრძანდება.

ისე, ბევრი სიმაართლე კი იყო დღეა ლონგინოზ ფეიქრიშვილის ნალაპარაკეში. სარდიონი პირველად ასევაგულს თავის ცხოვრებაში, საქმე ხეირიანად აღარ მოზომა (ან ამდენი მოსაზრობი აქ რა იყო?), ხელი ჩაიქნია და... არა, კაცს, რომელიც ოცდახუთი წელიწადია, სულ შახტის უფროსის თანამდებობაზე მუშაობს, ასეთი საქციელი არ ეპატიება.

თუმცა, მეორე მხრივ, კარგად რომ გავსინჯოთ: სხვა რა გამოსავალი იყო? სხვა რა შეიძლებოდა? არაფერი. ღმერთია მოწამე არაფერი და კაცმა რომ თქვას, რამე უსაშველო — კაცის თვალთ უნახავი და ადამიანის ყურით გაუფონარი არც არაფერი მომხდარა. ეს ყოველთვის ასეა: ახალგაზრდა ინჟინრის დანიშვნას თანამდებობაზე, — პრაქტიკოსი ხელმძღვანელის დიპლომანი ინჟინრით შეცვლას მუდამ ასეთი ვაი-უშველებელი და უხერხულობა ახლავს. ზოგჯერ უარესიც. ბევრი რამ არც იმითი წამხდარა, რომ სარდიონმა: ახლა უბანი მართლაც პირდაპირ მატარებლიდან ჩამოსულ ჭაბუკს ჩააბარა ჩვეულებრივ, რა თქმა უნდა, ასე არ ხდება. ჩვეულებრივ ახალგაზრდა ინჟინრები უფრო უბრალო თანამდებობებიდან იწყებენ, აქაურობას, შახტს, უბანს, უბნის ხალხსა და პირობებს ეჩვევიან. მაგრამ სულერთია: როგორც კი მას უბნის უფროსის თანამდებობაზე დანიშნავ — ბოლოსდაბოლოს ეს ხომ უნდა მოხდეს? პრაქტიკოსი ხომ უნდა შეცვალო? — ჰოდა, როგორც კი ახალგაზრდა ინჟინერს უბნის უფროსად დანიშნავ, მეშახტეები მაშინვე აბუზღუნდებიან, თუნდაც იმ ახალგაზრდა ინჟინერს იმავე შახტში უფრო პატარა თანამდებობაზე უკვე წელიწადი ჰქონ-

დეს მოთეული. უსათუოდ აბუზღუნდებიან. და არც თუ უმიზეზოდ: შახტის მძიმე თანამდებობაა შახტის უფროსობა, ეს ოხერი! იშვიათად, რომ ახალგაზრდა ხელმძღვანელმა შეცდომები არ დაუშვას. იშვიათად, რომ პირველ თვეებში ავარიებიც არ მოუხდეს. მერე კი, — ექვსი, რვა, ათი თვის, ერთი წლის შემდეგ — ყველაფერი ეწყობა, უბანი ისევ საათივით ამუშავდება და ბიჭი ხარ, მაშინ მეშახტეებს გაუბედვ, ეს თქვენი ახალი უფროსი სადმე სხვა თანამდებობაზე უნდა გადავიყვანოთ. მათ ახლა უკვე აღარც კი ახსოვთ, თუ როგორ იღრინებოდნენ ამ ბიჭის უფროსად დანიშვნისას. ახლა ამ ბიჭს რამე რომ გაუბედო, მეშახტეები პირდაპირ კაბინეტში ამოგივარდებიან და სულს ამოგართმევენ, როგორ თუ ასეთი კარგი და გამოცდილი ხელმძღვანელი სადღაც გადაგყავსო.

ასეა.

მაგრამ სულ მთლად ასეც არ არის. აქ გასათვალისწინებელი კიდევ ერთი, და მეტად მნიშვნელოვანი ამბავია. ჩვეულებრივ თანამდებობაზე ახლად დანიშნულ ახალგაზრდა ინჟინრებს საქმის შესწავლასა და უბნის ათვისებაში მათივე წინამორბედები — უდიპლომო პრაქტიკოსები ეხმარებიან ხოლმე, სწორედ ისინი, ვისაც ამ ინჟინერმა თანამდებობა წაართვა. ჩვეულებრივ, აქ ყველაფერი უმტყვიანულოდ და უკონფლიქტოდ გვარდება. ყოველმა პრაქტიკოსმა მუდამ იცის, რომ თუ არ იწყავლა და სამთო დიპლომი არ აიღო, ადრე თუ გვიან თანამდებობას უნდა გამოეთხოვოს. ამას ისინა შერიგებულნი არიან. ასეთ დროს პრაქტიკოსი ჩვეულებრივ მოადგილის თანამდებობაზე გადადის, ახალგაზრდა და გამოუცდილ უფროსს მხარში უდგება, ეხმარება,

ასწავლის, მასთან ერთად განიცდის უბნის ყოველ მარცხსა და ყოველ გამარჯვებას, და მერე კი, როცა ახალგაზრდა ინჟინერი უბნის სადავეებს კარგად მოიმარჯვებს, პრაქტიკოსი თავისუფლდება. უნდა — წავა და ასწავლის, უნდა — რიგით საქმეზე გადავა და იმუშავებს, ყველაფერი მისი ნებაა. მაღლობა დემერტს, საბჭოთა კავშირში გინდა ისწავლი და გინდა იმუშავებ. ყველაფერი იმაზეა დამოკიდებული, თუ ეს პრაქტიკოსი როგორი ბუნების ადამიანია, რა სწავლა-განათლება აქვს, უფროსობა უყვარს, თუ უბრალო საქმიანობითაც კმაყოფილდება, თვითონ რას უფრო ესწრაფვის, ცოლი დამ-დამობით რას ჩასჩინებებს, სიდედრი როგორ მოთხოვნილებებს უყენებს....

მაგრამ ახლა, ჯიბრაილისა და არჯვანიძის შემთხვევაში, ეს ჩვეულებრივი ვარიანტი, საუბედუროდ და სავალალოდ, თითქმის სრულიად გამორიცხულია. მართალი იყო ლონგინოზ ფეიქრიშვილი, როცა ბრძანა, ახალგაზრდა ინჟინრის მოადგილედ ჯიბრაილი ზომ არ დამეყენებინაო. სარდიონის ფართული ოცნებაც სწორედ ეს იყო. მართალია, დამიანე აქაც ავარდა და დავარდა, დიპლომი მოადგილესაც უნდა ჰქონდესო, მაგრამ ეს არაფერია. ამ საქმეს მოევლება. დამიანე ჯიბრაილს სამი წელიწადი უბნის უფროსად ითმენდა და ერთი წელიწადი უფროსის მოადგილედაც მოითმენს. ბოლოსდაბოლოს, თუ უნდა, ტრესტში, თბილისში, მოსკოვში იჩივლოს. სანამდე იქუდან პასუხი მოვა, სანამ გამოყოფილი კომისიები თავის ბრძნულ დასკვნებს გამოიტანენ, არჯევანიძე უბანსაც შერასწავლის, ხალხსაც და ყველაფერი თავისთავად მოწყობრივდება. მაგრამ... მაგრამ სწორედ აქაა ძალის თავი დამარ-

ხული და სარდიონმა სწორედ ადარ იცის, ამ უბედურებას რეგულარულად უმართოს.

არა, თანაც აქ ერთი კი არა, ორი უბედურებაც შემოსავლელი. პირველი — ანთიმოზ ჩახუნაშვილია. ამისი ნლობა არაფერში არ შეიძლება. ამ უბედურება და უნიათომ ვის რა უნდა ასწავლოს? მაგან გზა ვის უნდა გაუკვლოს? მაშინ, როცა უბნის უფროსად ანთიმოზას ნიშნავდა, სპირიდონი სწორედ იმას ვარაუდობდა, მაგას მოადგილედ ჯიბრაილს დავუნიშნავ, უბანი სახელით ანთიმოზისა იქნება, საქმით კი ისევ ჯიბრაილისაო. ის საქმე არ გამოვიდა. ძალიანაც კარგი. მაგრამ ახლა? იმ ახალგაზრდა ინჟინერს სარდიონმა გვერდით ანთიმოზი ამოუყენოს? არა, ეს საქმის დაღუბვა იქნება. ამა? ასე, ხელის ერთი წამოსმით ვერც ანთიმოზს მოხსნი. არაფერი დაუშავებია. ასეთია ეს ოხერი სამთო კანონები: ჯიბრაილი საქმის გამკეთებელი იყო და — მაინც მოხსენით, დიპლომი არა აქვსო; ანთიმოზა კი — არაფრის მაქნასია და — ხელის ხლება არ გაუბედოთ, ჯიბეში დიპლომი უღვეს, დამავებით კი არაფერი დაუშავებიაო. მოდი შენ, სარდიონ რა კველიშვილო და — ასეთი უკუღმართი კანონების გადამკიდემ საქმე აკეთე და სამშობლოს გრამი ქვანახშირი არ დააკლო. კარგია, ძალიან კარგია, თქვენ ნუ მომიკვდებით!...

მაგრამ ესეც არაფერი. ვთქვათ, სარდიონმა მოახერხა, ანთიმოზს ან მოერიცა, ან ტუბილი სიტყვით დაითანხმა, სხვა რაიმე თანამედრობა გამოუქებნა და მისი ადგილი ჯიბრაილისათვის გაათავისუფლა. მაშინ? საიდან იცის სარდიონმა, ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილი ახლა როგორ ხასიათზეა? და იმდენად თვითონ ჯიბრაილი კი არა, მისი მეუღ-

ლე, ის კუჭუნახი ირინე მოადგილეობას იყაბულეებენ?

— რამე მოიფიქრე, მინავო?

— არაფერი.

— ეე! შე კაცო, რა ღმერთი გიწყურება? ლონგინოზის ერთმა შემობღეურამ ასე წაგახდინა? შე მეგონა, ჩემი პარტკომის მდივანი საცაა ალაპარაკდება და მთელ ჩვენს მომავალს ხელის გულზე გადაშლის-მეთქი. ისეთი რა მოხდა, ადამიანო? ვინმე მოვკალათ, გავძარცვეთ, თუ რა? გაშალე ეგ წარბები!

— ბატონი ბრძანდები.

— აგრე. ახლა მოიხედე: შენი მეზობლის ოჯახიდან რა ისმის?

— ვინ მეზობლის?

— ჯიბრაილის, კაცო! ერთ სახლში არ ცხოვრობთ?

— რა უნდა ისმოდეს?

— რა ვიცი... ირინე გააღმასებულა იქნება ახლა... მაგარი გოგოა. ა?

— სასიხარულო რა აქვს.

— არაფერი. ეგეც მართალია. მარცხი ყოველგვარი საწყენია, დამსახურებელიც და დაუმსახურებელიც. მართლა არაფერი გაგიგია?

— რა უნდა გამეგო?

— კაცო, ქრისტიანო... ეს ლომ-ვით ვაქცავი, საამქვეყნოდ ცნობილი მეთაური და წინამძღოლი თანამდებობიდან მოგხსენით, გაეაბიბრუეთ, და შენ, პარტკომის მდივანი, ერთხელ არ მიხვალ და არ ჰკითხავ, როგორა ხარ და რა გჭირსო? იქნება, ის კაცი თავის მოკვლას აპირებს?

— კარგი ერთი...

— შე სულაც არ გეცხმობენ... თავის მოკვლა მართლაც რა შეუძია, მაგრამ... მოდი, ადამიანო, ინახულე, გამოელაპარაკე. ამ საქმეში, ჩემო კარგო, ცოტ-ცოტათი ყველანი დამნაშავეები ვართ. ჰოდა, საკუთარი დანაშაულის გამოსყიდვა ყველამ უნდა ვცადოთ. იქნება, იმ ადამიანს რაიმე უჭირს. იქნება, რამეში დახმარება სჭირდება. არ უნდა მივაციებოთ?

— მართალი ხარ, ერასტოვიჩ. დღესევე ვინახულე.

— ჰოდა, აგრე ჰქენი.

ესეც ასე... მინავო დღეს ჯიბრაილს ინახულებს და ხვალ სარდიონს ის მაინც ეცოდინება, რისი იმედი უნდა ჰქონდეს. არა თვითონ ჯიბრაილი გულიანი ბიჭია. სარდიონმა ეს თვითონაც კარგად იცის. თუ ამხანაგებს და საერთო საქმეს დაჭირდა, ჯიბრაილი უყოყმანოდ, სამუდამოდ ხელს აიღებს სწავლაზეც, თანამდებობაზეც, კარიერაზეც... უბრალო გამგედ ჩამოდგება... მაგრამ ირინე? ირინე როგორ ხასიათზეა? აი რა არის ახლა სარდიონის მთავარი საფიქრალი.

— სად მიგიყვანო მინავო?

— მე შახტზე მივდივარ.

— წამოდი. მეც იქ მივდივარ. ერთი იმ ბიჭს, ჩვენს ახალგაზრდა ინჟინერს ავიყოლიებ და მესამე უბანს ჩამოვივლი. ასე იქნება თუ ისე, მაგ უბანს ბოლოსდაბოლოს ისევე მაგან უნდა უხელმძღვანელოს.

თავი VI

სარდიონი და მინავო ერთმანეთს შახტის ეზოში დაშორდნენ. მინავოს მექანიკურ საამქროში რაღაც საქმე ჰქონდა და იქით წავიდა. სარდიონმა კი

„ვოლგა“ საფარქვეშ დააქუნა, კაბინეტში ავიდა, ყურმილი აიღო და მესამე უბანის სამოროიგეოში დაჩქა.

— ვისმენთ!

სარდიონმა ანთიმოზ ჩახუნაშვილის
ხმა იცნო.

— სარდიონი ვარ.

— გისმენთ, ბატონო სარდიონ!

— თქვენი ახალი უფროსი სად არია?

— ეს წუთია, შახტადან ამოვიდა.
უბანი ჩამოუვლია. ახლა საშხაპეში უნ-
და იყოს.

— უბანი მართო ჩამოიარა?

— არა, პირველი ცვლის უფროსი
გვაყოლე, ჭიჭიკო მელექაძური. თქვენ
იცნობთ.

— რატომ შენ თვითონ არ გააკუვი?

— საგვეგმო განყოფილებაში სასწრა-
ფო საქმე გამიჩნდა. სარდიონ ბატონო.
არადა, ვიფიქრე, უბანს ჭიჭიკოც კარ-
გად აჩვენებს-მეთქი. თანაც ხვალ, და
ზეგ, და მერეც სულ აქ არ ვიქნები?
უჩემოდ, სარდიონ ბატონო, ჭერ-ჭე-
რობით ფეხს არსად გადავადგმევინებ.

„ვიცი, ანთიმოზ ჩემო, რა მელაცა
ხარ. — გაიფიქრა სარდიონმა. — ცო-
ტა გვიან მიხვდი, რომ შენს ადგილზე
მე ახლა სხვა ვინმე მირჩენია. ახლა
ტელეფონს აღარ შორდები და რამი
გაგებას ცდილობ“.

— ბექები როგორ ხასიათზე არიან?

— რა მოგახსენოთ... ისეთი არაფე-
რი მომხდარა. სამუშაოზე ყველა უკლე-
ბლად, თავის დროზე გამოდის. ჩვენმა
ახალმა უფროსმა ისეთი აწყობილი
უბანი ჩაიბარა, რომ კარგა ხანს ნაძღვი-
ლად არაფერი გაუჭირდება. ა-ხა-ხა-ხა-
ხა!..

— ეხმ!.. ისა... იმანო, ანთიმოზ!

— დიახ!

— არჩევანიძეს უთხარი, მანდ დამე-
ლოდოს. მე მალე ჩამოვალ.

— მესმის! კი, ბატონო! მესმის!

სარდიონმა ყურმილი მიადო, კარა-
დიდან ჭუჭყიანი, გახვეებული სპეცტა-
ნისამოსი გამოათრია და აუჩქარებლად

ჩაცმას შეუდგა. გადაწყვეტილი ჰქონ-
და, უბანი არჩევანიძესთან ერთად მო-
ველო და ის ბიჭი „ადგილზევე შრესინ-
ჯა“. რაკი არჩევანიძე დღეს შახტში
უკვე ყოფილა, მით უკეთესი. ვნახოთ.
ეს თბილისელი ვაჟაკი როგორ გადა-
იტანს იმ ამბავს, რომ შახტიდან სულ
ნახევარი საათის წინ ამოსულმა და უკ-
ვე ნაბანავებმა ისევ ჭუჭყიანი სპეცტან-
საცმელი უნდა ჩაიცვას და შახტშივე
ჩაბრუნდეს.

სამორიგეოში სარდიონს თეიმურა-
ზისა და ანთიმოზის მეტი არავინ და-
ხვედრია. თეიმურაზს ზედვე ეტყობო-
და, რომ საშხაპედან ახალი გამოსული
იყო — ხშირი წაბლისფერი თმები ხომ
სველი ჰქონდა და სველი, სახე ვარდის-
ფერად უღუოდა, წყლის წინწყლები კი
წარბებზეც შერჩენოდა. დასცხომოდა
და ცისფერი პერანგის საყელო მო-
ელელა.

ანთიმოზს ის იყო, სპეცტანისამოსი
ჩაეცვა და ახლა სასწრაფოდ აეუმულა-
ტორიან ქამარს იმაგრებდა. ამის დამ-
ნახავ სარდიონს გუნებაში ჩაეცინა,
მაგრამ აღრაფერი უთქვამს.

შახტის უფროსის დანახვაზე თეიმუ-
რაზი ზეწამოიჭრა.

— ვახლავართ უბნის ახალგაზრდა
უფროსს! — სარდიონმა ინეინერს ხე-
ლი გაუწოდა, — როგორ გიკითხოთ?

— გმადლობთ! — ისედაც ვარდის-
ფერი თეიმურაზი სახეზე კიდევ უფრო
წამოწითლდა. ინეინერმა მზერა რა-
ტომლაც ანთიმოზს შეავლო და პერან-
გის მოღვლილი საყელო შეისწორა.

— უბანი მოგივლიათ, მითხრეს.

— არა, მთელი უბანი არა. ქვედა სან-
გრევში ვიყავით.

— მერე? მოგეწონა?

თეიმურაზმა გულდიად გაიღიმა და
მხრები აიჩეჩა.

— მოგეწონებოდა. ცლდი სანგრევი არ უნდა იყოს. ძალიან დაიდალე?

— არა სულაც არ დავდლილვარ.

— აბა მოდი, მე და შენ შახტში ერთხელაც ჩავისეირნოთ.

— ახლავე! — თეიმურაზმა კარი გამოაღო და უკანმოუხედავად გაქანდა გარდერობისაკენ.

— რას იტყვი, ბატონო ანთიმოზ? — სარდიონი მაგიდას მიუჭდა და შახტში ჩასვლის წინ ბოლო პაპიროსი მაღიანად გააბოლა.

— რა მოგახსენოთ... — ანთიმოზამ გაიღიმა და ხელები გაშალა, — თქვენ შახტის უფროსი ბრძანდებით, ჩემზე უკეთ ხედავთა და... იციან... ნამეტანი ახალგაზრდაა, რა თქმა უნდა, მაგრამ... დახედული ბიჭი ჩანსა და ეს თავისი საქმე, ესე იგი, ჩვენი საქმე. კიდევ უნდა უყვარდესავით. არადა, ჩვენ ყველანი აქ არა ვართ? მხარში ამოვუდგებით, დავებმარებით...

— უყვარდესავით, პრა?

— ერთი შეხედვით ასე ჰგავსა და... აწი... რა ვიცი...

— შენ ესენი რატომ ჩავიცივია?

— შახტში მეც...

— აჰ! მეც შახტში, შენც შახტში, აქ, ზევით ვინ-ლა დარჩეს? არა, შენ აქ იყავი. სულაც სადისპეტჩეროში აღი, თუ რამე ისეთი მოხდეს, დასავლეთისკენ ვიქნებით და იქ დამირეკე.

— კი, ბატონო!

სარდიონი და თეიმურაზი შახტში ლიფტით ჩავიდნენ და მთავარ შტრეკს გაჰყენენ. განიერი და მაღალი შტრეკი მრგვალი, მსხვილი, ყვათელი, ოდნავ ნესტიანი ბოძებით საიმედოდ იყო გამაგრებული. ყოველ ოც მეტრზე დღის სინათლის ოთხ-ოთხი გრძელი, რძისფერი ნათურა ეკიდა. მაგრამ მათი სანათლე მაინც ვერ ერეოდა შტრეკში გამეფებულ სიბნელეს. რამდენიმე ნაბიჯზე კაცს ვერ იცნობდით, მით უმეტეს, რომ ყველას, ვინც კი გზადაგზა ხედუ-

ბოდათ, ერთნაირი სპეცტანსაცმელი და რეზინის ჩექმები ეცვა და ერთნაირივე ჩაფხუტები ეხურა. ამიტომაც ყველანი ერთმანეთს ჰგავდნენ. შტრეკის მარჯვენა მხარეს ვიწრო ლიანდაგიანი რკინაგზა მიემართებოდა.

პირველი ცვლა მოსამზადებელი იყო და ამიტომ მეშახტეები მაინც ნაკლებად ხედებოდათ. შტრეკის მეორე თუ მესამე მოსახვევთან ვაგონეტების გრძელი წყება იდგა. ვაგონეტების თავში, პატარა, კოწიწა ელმავალთან ვიდაც მეშახტე ჩაცუცქულიყო და რაღაც ჩაყანგებულ, ტალახიან რკინებს ერთი ხვნეშით და ვაივავლახით არგებდა ერთმანეთზე. ახალგაზრდა, სუფთა სპეცტანსაცმელიანი შეელმავლე კი არხეინად იჭდა თავის შემალღებულ სკამზე, ჩაფხუტი დარდიმანდულად კეფაზე მოეგდო და ჩაცუცქულ მეშახტეს ღიმილით დასცქეროდა.

— რა ამბავია? — სარდიონი შეჩერდა და ნათურის მრგვალი შუქი ჩაცუცქულ მეშახტეს მიაშვირა.

შეელმავლემ სასწრაფოდ გაისწორა ჩაფხუტი, თვითონაც გასწორდა და სარდიონისთვის სალაშის მისაცემად მოემზადა. მაგრამ სარდიონი ჯერ-ჯერობით მას არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა.

ჩაცუცქულმა მეშახტემ რაღაც მოზრდილი რკინა გაგულისებით მიაგდო შტრეკის კუთხეში, წულში გაიმართა. ჩაფხუტი მოიხადა და... წაბლისფერი თმების ზმირი ტევრი ნახშირით შემურული თეთრი ხელით შეისწორა. ნათურის სუსტ, ყვითელ სინათლეზე თეიმურაზმა დაინახა, რომ ის ხელი ნაზი, ქალური იყო. მეშახტეს სახეზე შეხედა და... ის ქალი იცნო. აი, მაშინ, მის ოთახში რომ... არა, მართო მის ოთახში კი არა, ის ოთახი საზიაროა... ერთი სიტყვით, აი, მაშინ რომ...

— გამარჯობა შენი, წილოსანო! — ახლა-ლა მიესალმა სარდიონი შეელმავლეს და ისევ გოგოლა ხომასურამეს მიუბრუნდა, — რა გაგჭირებია?

— არაფერი. — გოგოლამ თეიმურაზ

არჯევანიძეს მოკლე, მტრული მზერა შეაგლო. სახეზე ოდნავ წამოწითლდა და სარდიონს მიუბრუნდა. მაგრამ მინცდამაინც ალერსიანად არც იმას მისჩერებოდა. — რა უნდა გამჭირვებოდა?

— მისაბმელები ზოგი არ ერგება, ზოგი ჩაქანგულია. — წამოეშველა გოგოლას წილოსანი.

— მერე? ამხელა ვაქცაი... ვერ წაეხმარები? ეანგის მოცილებას რა უნდა?

— ახლავე, ბატონო სარდიონ — მე-ელმავლე მარდად ვადმოხატა თავისი შემალღებელი სკამიდან.

სარდიონი ერთ ხანს გულმოსული მისჩერებოდა დაფაცურებულ მეელმავლეს. მერე თეიმურაზს თავით ანიშნა, გამოყვევიო. და ორივენი ისევ მთავარ შტრეკს გაჰყვნენ.

— შახტში ბევრი ქალი მუშაობს? — თეიმურაზმა ივარაუდა, ალბათ, კარგა ვიზამ, თუ შახტის უფროსს გამოველაპარაკებო და ამ პატარა უსიამოვნებას გადავავიწყებო.

— ა?... ჰო, შახტში... არა, არც ისე. წინათ, განსაკუთრებით ომის დროს, ბევრი მუშაობდა. ახლა ცოტანი დარჩნენ. ეს გოგოლა ხომასტორიძეა. მავას თავისი უფროსი ჰყავს, შენ მავასთან არაფერი გესაქმება. წავიდეთ.

მთავარ შტრეკში კიდევ სამასიოდდე ნაბიჯი გაიარეს. ორივენი სდუმდნენ. ცოდვა ვატეხილი სჯობია, თეიმურაზი ახლა ნათიანზე უფრო ფაქრობდა, ვიდრე გვირაბებსა და სანგრეუბებზე. იქნებ ეს გოგოლა ხომასტორიძესთან — ამ ლამაზ, ხშირთმიან, თეთრ და ნაზ ხელებიან ქალთან შეხვედრის ბრალიც იყო. ვინ იცის... თეიმურაზი უკან მიჰყებოდა ხმაამოუღებლივ მიმავალ სარდიონს. ესეც რაღაც თავისაზე ფიქრობდა. და ორივენი შეკრთნენ, როცა მოულოდნელად მარჯვენა მხრიდან, დაბალი და უბნელური გვირაბის სიღრმიდან გააფთრებული დედისგინება შემოესმათ. ორივენი შეჩერდნენ და ერთმანეთს მზერა შეაგლეს. ვინც იგანებოდა, იმას ხმაზე ეტყობოდა, რომ ახალგაზრდა

უნდა ყოფილიყო. მაგრამ ისიც აშკარად ჩანდა, რომ გინებდა და ბილწსიტყვაობაში დიდი გამოცდილებები ჰქონდა.

სარდიონი ხმაგაქმენდილი იყურებოდა იმ ჩაბნელებული გვირაბისაკენ. მაგრამ აქ გონება ისევე მოულოდნელად შეწყდა და მის ნაცვლად მეორე ხმის გულიანი სიცილი მოისმა. ეს მეორეც ახალგაზრდა ბიჭი უნდა ყოფილიყო. ალბათ, გვირაბში ორნი იყვნენ, ან იქნებ, მეტნიც მაგრამ შტრეკიდან არაფერი ჩანდა. სარდიონი და თეიმურაზი გვირაბში შევიდნენ და ორმოცდაათიოდდე ნაბიჯის მანძილზე სუსტი ყვითელი სინათლე დაინახეს. მაგრამ ალბათ იქიდან შახტის უფროსსა და არჯევანიძეს ვერ ჰხედავდნენ. სანამ ესენი ამ მანძილს გაივლიდნენ, მზიარულ ანკარა სიცილს ისევ პირველი ხმის — გააფთრებული გინებისა და ბილწსიტყვაობის მღვრიე ნაკადი ჩაეხლართა.

სარდიონი და თეიმურაზი ყვითელ სინათლესთან მივიდნენ. სანგრეუბს უბესთან სახეშემურული იორამ ნოსელიძე და ვილაც ჩასუქებული, ვარდისფერსახიანი ჰაბუკი იდგნენ. ორივენი სპექტანსაკმელსა, ჩაფხუტსა და რეზინის ჩექმებში იყო გამოწყობილი. იორამს პირდაპირ შეშლილის სახე ჰქონდა. ფიქრებდით, ის ბრაზით გამოტენილი თვალეზი საცაა, ბუდიდან გადმოცვივლებიანო. ალბათ, ეს იყო, რომ იგინებოდა. ამას მაშინვე მიხვდებოდით. მეორე, ჩასუქებული და ვარდისფერსახიანი კი იმ გულიანი, თავდავწყებული სიცილის ავტორი უნდა ყოფილიყო: ვარდისფერი სახის ყოველი ნაკვთი და ცისფერი, გამჭვირვალე თვალეზი მას ახლაც უცინოდნენ. ბიჭი თავს დიდი ძალდატანებით იკავებდა და იორამის ხათრი თუ შიში რომ არა, ალბათ, ახლაც გულიანად იხითხითებდა.

იორამს ფეხებს შორის დიდი ურო ეჭირა. უეცრად იორამმა ერთხელაც შეივინა, ის ურო მოიქნია და, რაც

ძალი და ღონე ჰქონდა, ბიგებს მწკრივს შეახეთქა.

— ჰეი, ჰეი! შესძახა სარდიონმა. — რას შერები, ბიჭო? გადაიჩიე?

შახტის უფროსის გამოჩენას ის ორნი არ ელოდნენ. ცისფერთვალემა ჰუბუკი შეშინდა და სალდათივით გაიჭიმა (იქნებ, ჯარიდან ახალი ჩამოსულიც კი იყო). იორამმა კი სარდიონს ავი, უტები მზერა ესროლა, პირი-იბრუნა და რალაც ჩაიბურტყუნა.

— შენ გეკითხები! — აუწია ხმა სარდიონმა.

ცისფერთვალემა კიდევ უფრო შეტად გაიჭიმა (არა, ჯარი ნამდვილად ახალი მოვლილი ჰქონდა). იორამმა კი, ჯაჭღანა და უტებმა იორამმა ბიგებს ძირას, ჰენწყროში ჩაგარდნილ და ტარშეთითხნილ უროს თვალი შეავლო, სარდიონსაც აგდებით შეხედა და წაიჭაღანა:

— ვმუშაობ. რას უნდა ვშერებოდე!

ცისფერთვალემა შეშისაგან თვალეში გაუფართოვდა და ცხვირის ნესტოები დაებერა. სწრაფი მზერა თეიმურაზს შეავლო და ისევ გაიჭიმა. არა, სარდიონისთვის შეხედვის თავი იმას ახლა ნამდვილად არ ჰქონდა.

— მუშაობა შენს ენაზე, რას ჰქვია?

— აი, რასაც ვაკეთებ, იმას ჰქვია. — იორამი თვითონაც შემცბარი იყო, მაგრამ ასეთი ხასიათი ჰქონდა: შიშისგან, შეიძლება, სულიც გასძვრომოდა, მაგრამ შინც არავის არაფერში შეებუებოდა. თავხედური ლაბარაკი კი ვაჟა-ცობის უეჭველ ნიშნად მიაჩნდა.

— ჰმ!.. — სარდიონი ნოსელიძეს კარგად იცნობდა და ამიტომ არაფერს ვაჰვირგებია. — გასაგებია. ახლა ჰოკლედ და გასაგებად მითხარი, აქ რას აკეთებ?

— რას უნდა ვაკეთებდე? გერას-ვე ცნობილაქემ — ქვედა სანგრევში ზუთი-ეჭვის ბიგა გამოარჩიე და საკონვეიერო გადაამაგრეო. რა? არ გადაამაგრებინა?

— მერე?

— რა, მერე? ავლექი და გადაამაგრებინა?

რე.

— რომელი მეზიგე შენ მკვებარა?

— აბა, მთელი ჩემი სუცოცხლუ ნინაბი ვიქნო? ახალგაზრდა კადრებს თქვენ ასე იმასშობით?

— სუ, სუ!

— მერე?

— რა — მერე?

— აქ რალას აკეთებ?

— რას ვაკეთებ და არ ჩაიბარა, ბატონო!

— რატომ?

— შე რა ვიცი... ორი ბიგა ყანყალბასო.

— იფ!

— იფ... ის ბიგები მოკლე გამოდგა და ჩემი ბრალია?!...

— არა, ეგ სანგრევის ბრალია. შენ რა დამნაშავე ხარ. სანგრევი ბიგებზე მალალი გამომდგარა და შენ რა შუაში ხარ?

— დაცანება ადვილია...

— ნოსელიძე!

იორამმა ხმა ჩაიგდო. სარდიონს მზერა აარიდა.

— აქ რალას აკეთებ? — სარდიონმა ნათურის შუქი სანგრევში მოატარა.

— არაფერს.

— შინც?

— ე იმ ფიცრების გამოძრობა მინდოდა. ამ გვირაბს შინც დღეს თუ ხვალ გადაკეტავენ და...

— იფ!

— აბა, ყველაფერზე ზევით და ქვევით ვიზბინო?

— არა, როგორ გეკადრება! როგორ გეკადრება! როგორც მოგეხასიათოს, როგორც შენს სულსა და გულს გაეხარდება, ისე მოიქეცი — სარდიონმა წარბები შეიკრა და იორამს თითოთ ანიშნა, აღარ შემომეკამათოო. — მერე ცისფერთვალემა მიუბრუნდა: შენ რა გვარი ხარ?

— ნემსიწვერიძე.

— რამდენი ხანია, რაც ჩვენთან მუშაობ?

— მეორე კვირაა. — უსაშველოდ გაჩვიული ნემსიწვერიძე ძლივს სუნთქავდა.

— სული მოითქვი, ადამიანო. ისე, კარგი მასწავლებლისთვის მიუბარებ ხარო. იმის მაგივრად, რომ ფიცრება საწყობიდან ჩამოიტანოს, დადის და სანგრევებში აძრობს. — სარდიონმა იორამი დაცინევით შეათვალიერა და ისევ ნემსიწვერიძეს მიუბრუნდა: ჩვენებური ხარ?

— დიახ.

— სოფელი?

— ბედისეულიდან.

— ამას წელან რა აჯაღანებდა?

— ამას... — ნემსიწვერიძე უეცრად შეჩერდა. მერე, მოულოდნელად, ვარდისფერი სახე აუთამაშდა და კინალამ წელანდელი თავშეუკავებელი სიცილი აუტყდა. ხელი სასწრაფოდ ტუჩებზე მიიღო და პირი იბრუნა.

— რა იყო, ბიჭო? — სარდიონმა დიმილი ვერ შეიკავა.

— ისა... — ნემსიწვერიძემ გულიანად გადაიხარხარა და მერე სწრაფად, მობოდიშებდავით წამოიძახა. — ფიცარი თითო დაუტევეყა. ხი-ხი-ხი!

სარდიონს ისევ ჩაეღიმა და ნათურის შუქი იორამს შიგ თვალებში მიანათა. იორამმა პირი იბრუნა და რაღაც გააუთრებელი კილოთი ჩაიბურტყუნა.

— რაო? — სარდიონს უკვე მრისხანე კილო ჰქონდა, — რა ბრძანე?

— არაფერი. — იორამი ახლა კი აშკარად წახდა.

— ჰო... ასე... აბა, კარგად ბრძანდებოდეთ! ფიცარი კი საწყობში ბევრია, სუფთა ჰაერზეც გაისეირნებ და აღარც ხელი დაგეჭეპყება.

სარდიონმა სანგრევის კედლებზე ერთხელაც მოიტანა ნათურის შუქი და მთავარი შტრეკისაკენ დაეშვა. თეიმურაზი უკან დაედევნა.

მთავარ შტრეკში ერთ ხანს ისევ მღუმარედ მიდიოდნენ. თეიმურაზი ხედავდა, რომ სარდიონი ქოშინებდა და მძიმედ სუნთქავდა. ალბათ, იმ აღმართიან გვირაბში ასვლა-ჩამოსვლამ და სანგრევში ხმის ამოდღებამ გული ამოუუგდო. ან რომელი ახალგაზრდა ეს იყო?

შემდეგ, ასე ორასიოდე ნახიჯი რომ გაიარეს, სარდიონმა თეიმურაზს დიმილით შემოჰხელა: *შეგაღიწიე*

— არა, ხელის დატევეყა მართლაც ძალიან მწარეა, ღმერთმა ნურავის განაცდევინოს, მაგრამ... მაგი ბიჭისგან მეშახტე — მაინც, რა ვიცი... — თავი ფიქრიანად გადააქნია და განაგრძო. — პირველი წელიწადი არაა, რაც შახტში მუშაობს. პატიოსანია, სანდო, არ გიმტყუნებს, თუ რაიმე დაშავა, წლეგანდელი ფიცრების გამოძრობისა არ იყოს, თითონვე გამოტყდება, მაგრამ... მაინც... თქვენ, ბატონო თეიმურაზ, ალბათ მოგეხსენებათ, მწერალი სულხან-საბა ორბელიანი რომ ბრძანებს ხოლმე: ორნი არიან ამისა და ამის მოქმედნიო. აქვს ასეთი გამოთქმა სულხან-საბა ორბელიანს, თუ არა ვცდები, რასაკვირველია. — სარდიონი სახეზე წამოწითლდა. და სულ ტყუილად: მას გადაავიწყდა, რომ თეიმურაზ არგევანიძესაც პოლიტექნიკური ინსტიტუტი ჰქონდა დამთავრებული და სულხან-საბა ორბელიანის შემეკიდრეობაზე ზუსტად ისეთივე წარმოდგენა ჰქონდა, როგორც თვითონ სარდიონს, არც მეტი და არც ნაკლები. — სულხან-საბა რომ ბრძანებს, ორნი არიან... ჰოდა, იმისი არ იყოს, ორნი არიან მეშახტეებიც ერთნი პირდაპირ მეშახტეებად დაბადებულან. ამ შახტებშიც, ამ ჭურღმულებშიც ისევე უბრალოდ მუშაობენ, როგორც სხვები, ვთქვათ, ზევით კამფეტებს ქალაღში ახვევენ. მუშაობენ და არიან. ასეთები შენც ბევრი გეყოლება. მეორენი კი, ამ ბაჭისა არ იყოს, თითქოს იმადლებიან, აი, შემომხედეთ. მე მეშახტე ვარ, უბრალო ვინმე არ გეგონოთ, ყოველ წუთს ზიფათი მომქლის, ყოველ წუთს ბნელეთსა და გასაჭირში ვარ. ასეთები ბოლოსდაბოლოს ვეღარ უძლებენ და ზევით, ისევ კამფეტების ფაბრიკებში გარბიან. ჰოდა, რა ვიცი, ეგ ბიჭიც... არა, მე ისეთს კი არაფერს ვამბობ, მშრომელია, მუყაითია, საცოლევც ჰყავს, დაოჯახებას აპირებს... უნდა დადინჯდეს, ამ ყვირილ-

სა და აჯაღლანებას უნდა მოუტელოს. ან მაგისი ჭაჭლანი ვის შეაშინებს? ჰოდა, ენახოთ. ჭერჭერობით კი მაგის მუშაობას დიდი წუნი არ დაედება.

მხარმარაჯვნივ კიდევ ერთი ბრემსბერგი იწყებოდა. სარდიონი შეჩერდა.

— ავუხვიოთ.

ალმართიან ბრემსბერგზე რკინიგზის შპალეებით ოციოდე ნაბიჯი რომ გაიარეს, სარდიონი ისევ შეჩერდა და ნათურის შუქი ჰერს მიუშვირა. ჰერს სქელი განიერი ფიცრებით საიშედოდ იყო გამაგრებული. ოლონდ ეს იყო, რომ ის ფიცრები ერთიანად წყლით იყო გაქვნილი. ფიცრებს შორის ზშირად წყლის წვეთები ცვივოდნენ. მერე სარდიონმა ნათურა დაუშვა და ერთი ბიგა გამოჩრევით შეათვალიერა. მერე ნათურის შუქი ისევ ჰერზე მოატარა.

— შეხედე! ასე წელიწადი რომ გავიდეს, ეს ჰერი ასე იქნება, ძვრასაც ვერაფერი უზამს. და იცოდე შენ, ჩემო თეიმურაზ, რომ მთავარიც სწორედ ეს არის. შახტში ადამიანს ბევრნაირი ხიფათი ელოდება და ბევრი უკუღმართობა ხდება, მაგრამ თუ ჰერი მაგრად და საიშედოდ არის გამაგრებული, მაშინ მეშახტეც მშვიდაადა. მე შენ გეუბნები. ზევითაც ხომ ასეა: თუ ცა მოწყენილია და გრილა ადამიანიც ჩინებულ ხასიათზეა, და თუ ცაზე შავი ღრუბლები ირევიან, მაშინ ადამიანიც შეშფოთებული და აწრიალებულია. ასე არ არის?

— ღიახ, ასეა.

ჰოდა, ასე. თუ ჰერი საიშედოა, მაშინ უბანზე ყველაფერი საათივით აეწყობა. ამიტომ შენი მთავარი დასაყრდენი მებეგეები უნდა იყვნენ. შენი წინამორბედი, ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილი, პროფესიით თვითონაც მებეგე იყო და ეს — შეხედე — ეს მთელს მის უბანს თვალდათვალ ეტყობა.

სარდიონმა ნათურის შუქი ერთხელაც მოატარა ბიგებს, და წინ წავიდა.

— ხომ არ გეწყინა, შენი წინამორ-

ბედი რომ შევაქე? — სარდიონმა თეიმურაზს ალმაცერად გამოჰქვდა.

— როგორ გეკადრებამთქმე! — არც უნდა გეწყინოს. — ეს სიტყვები სარდიონმა მაშინ წარმოთქვა, როცა რამდენიმე ნაბიჯი გაიარეს. — რაშიც ვარგოდა. ვარგოდა. რას იზამ? ხომ არ წაართმევ? ა? რას იტყვი?

თეიმურაზს სათქმელი არაფერი ჰქონდა. სარდიონს გაუღიმა და მხრები აიჩეჩა.

ბრემსბერგი რომ აათავეს, სარდიონს გული უკვე ამოვარდნაზე ჰქონდა. მაგრამ ცდილობდა, არაფერი შეემჩნია. რკინიგზის ბოლოდან ხუთიოდე ნაბიჯის დაშორებით სქელი ყვითელი მორის ნესტიანი გადანაჰერი ეგდო. სარდიონი მასზე ჩამოქდა, ღრმად ამოისუნთქა და თეიმურაზს ხელით ანიშნა, მოდი და გვერდზე მომიჯექითო. ახალგაზრდა ინჟინერი დაჯდა, ჩაფხუტი მოიხადა და შეოფლილი შუბლი იდაყვით მოიწმინდა. თითქოს ინჟინრის საქციელი ჰქუაში დაუქდაო, ჩაფხუტი სარდიონმაც მოიხადა და შუბლი იმანაც მოიწმინდა.

— ახლა შახტის არისტოკრატის გაგაცნობ. — ღიმილით უთხრა სარდიონმა თეიმურაზს.

— ბატონო?

— შახტის არისტოკრატის, — შემონტაყეებს. — და სარდიონმა რატომღაც გულკეთილად, ფიქრიანად გაიღიმა, თითქოს რაღაც გაახსენდა და იმ მოგონებას უღიმიოსო.

გული კი სარდიონს მაინც მძიმედ უცემდა. ბარე ორმა, თუ სამმა წუთმა გაიარა, სანამ შახტის უფროსი დამშვიდდებოდა. მერე ჩაფხუტი ისევ დაიხურა.

— თქვენც დაიხურეთ. ნაოფლარზე გაცივება იცის. — სარდიონი რატომღაც თქვენობით ალაპარაკდა. თეიმურაზმა ეს იმათდამი პატივისცემას მიაწერა, ვიზეც ახლა სარდიონს უნდა ელაპარაკა. — თქვენ ვერც კი წარმოიდგენთ, ამხანაგო თეიმურაზ, თუ რამდენნაირი ხასიათისა და ჭურის ადამიანს შეიძლება შეხედეს კაცი ჩვენს

შახტებში. აგერ, იმ გვირაბის ბოლოს, ზედა სანგრევში, ახლა მემონტაჟეები და ელექტრიკოსები მუშაობენ. მუშახტებშია მაგ სანგრევში გამოშვებული სივრცე ჩამოანგრის. ეს ხომ იცი, როგორ და რატომ კეთდება? ჰოდა, მაგათ ახლა კონვეიერი გადააქვთ, ესე იგი, მემონტაჟეებს. დიდი არაფერი სპეციალისტები მყვანან. სულ ორი თუ სამი ტიპის მოტორს თუ დაშლიან და ააწყობენ, იციან, ჩემო ბატონო, საშახტო ელექტრომწოყობილობის ავანჩავანი, ისიც ძალიან ზერეღეთ. იცნობენ კონვეიერებს, რეშტაკებს... ერთი, სიტყვით, ბევრი არაფერი. მარტო ის იციან, რაც შახტში ეყოფათ. მაგრამ ახლა ერთი დაუკვირდით თქვენ, მაგათ თავი როგორ უჭირავთ. ჰო-ჰო-ჰო-ჰო!... ვინაა, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ან შახტის უფროსი, ან ტრესტის მმართველი, ან ვინც გინდა... გინდაც მინისტრი... პირდაპირ სასაცილოა. აჲ.. ხა-ხა-ხა-ხა!.. ნამდვილად სასაცილოა არაფერში ერევან, თავს არავის უყადრებენ, თუ დაჭირდათ, წასვლით დაგემუქრებიან... იციან რომ ასე ადვილად მინც ვერ შეეღვები. ერთი სიტყვით, თავზე ბუზს არ იჭენენ. ჩვენც მეტი რა ჩარა გვაქვს, რაც შეგვიძლია ვეფერებით. მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. შენ მაგათი ბრიგადირი, გრიშა ოდიბაშვიცი უნდა განახვა და ახლავე ნახვე კიდევ. ხა-ხა-ხა!.. ამ ხნის კაცი ვარ და მაგისტანა საინტერესო კაცი ჯერ არ მინახავს სხვების არ ვიცი და მაგისი საქციელის შემხედვარე მე პირდაპირ ვერთობი. არც ცირკი მინდა და არც თეატრი.

დავიწყით იქიდან, შენ ხარ ჩემი ბატონი, რომ კაცმა არ იცის, ეგ გრიშა ოდიბაშვიცი ქართველია, რუსი, ოსი თუ სომეხი... არც თვითონ იცის. სადღაც აქვთ. ქუთაისისკენ კია გაზრდილი. ამ თავის ამბავს ძალიან სასაცილოდ ჰყვება. ჯერ არ მინახავს, კაცს თავისი თავი და თავისი მშობლები ასე გაემასხრებიანოს. ერთხელ სადღაც ვსვამდით, — აღარ მახსოვს, ვის ოჯახში იყო, — და მოჰყვა: პირველად, მახსოვსო, სულ პატარა

რომ ვიყავი, ერთი ქალი და კაცი მზრდიდნენ. ორივე კარგად მეტყუოდან. არასოდეს გაუღლახავარ და მეც ისინი დედ-მამა მეგონათ. მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს ორივე უკვალოდ გამოქრაო. ბავშვისთვის არც საქმელი დაუტოვე-ბიათ, არც სასმელი და სადღაც გადაკარგულან. ამ შენი პატარა გრიშას ღრიალმა, თურმე, მთლად აიღო იქაურობა, მართლაც როგორი საქმეა? საშადლოდ მეზობლები აკმევედნენ და თან იმ დედ-მამის სულს უგინებდნენ. მე კი ისე მშოიდაო, ამბობს, რომ ოღონდ კი ეკმიათ და რამდენიც უნდოდათ, იმდენი ეგინებინათო.

— კარგი და პატიოსანი. რამდენიმე დღეც რომ გავიდა, მარტო ის კაცი — მამა დაბრუნებულია. თან ვიღაც სხვა ქალი მოიყვანა. რომ ჩავაცვიდი, დედა რა ეჭა, ან ეს ქალი ვინ არისო, გამიშალა და ჩემს სიცოცხლეში პირველად მტკიცა, თან მოაყოლა, — რა ტვინი წაიღე, შე ძალღიშვილო. ესეც ქალია და ისიც ქალი იყო, შენთვის სულერთი არ არის, დედას ვის დაუძახებო?

— რალს იზამდა ეს ჩვენი პატარა გრიშა ოდიბაშვიცი, ბედს შეურიგდა და დედას ძახილი ახლა იმ ქალს დაუწყო. კარგი და პატიოსანი. ერთი ხანი რომ გამოხდა, ახლა ეს მეორე წყვილი არ დაიკარგა? აღარც მამა ჩანს და აღარც ის მეორე დედა. ისევ ღრიალი, ისევ მეზობლებში წანწალი... ისევ ის ძველი ამბები. — საშადლოდ კმევა. მუჭლუგუნები და დედ-მამის სულის გინება... გავიდა რამდენიმე დღე და — ახლა უკან მარტო ის ქალი — მეორე დედა დაბრუნდა. თან ვიღაცა სხვა კაცი მოიყვანა. მამა კი აღარ ჩანს. ამ ჩვენს გრიშას მაშინდელი ალიყური ახსოვდა და რამდენიმე დღე ხმა არ ამოუღია. მერე ველარ მოითმინა და ამ ქალს — მეორე დედას ჰკითხა, მამაჩემი სად არისო. ის ქალი. ალბათ, იმ წუთში ცუდ ხასიათზე იყო. მამაშენს მოგცემ მე შენო — და რომ ცეცხლა. თურმე ყურისძირში, თვალებიდან სულ ნაბერწყლები დააყრევინა. მერე, თურმე, ესენიც გა-

დაიკარგნენ. მერე ეს ბოლო კაცი გამოჩნდა, თან ვიღაც ახალი ქალი მოიყვანა და ასე... თავის ამბავს ასე მოჰყვას ეს წყეული... სანამ წამოვიზრდებოდით, თქვა, იმის კითხვა-კითხვაში, ჩემი დედასად არის და ჩემი მამა სად არის, იმდენი მირტყეს, რომ დედაც შემძულეს. მამაც, მათი სახსენებელიც და, მაგათი გასაგონივით. ამიტომაც, რომ არც კი ვიცო ვინა ვარ, სადაური და საიდან მოვდივარ. ეს კი, რომ საქართველოში გავიზარდე, ქართულის მეტი სიტყვა არ ვიცი და ამიტომ ქართველებს და საქართველოს ვენაცვალეო! აბა! ჰა-ჰა-ჰა!

საყუთარმა ნამშობმა სარდიონი გაამხიარულა. კარგა ხანს გულიანად იცინოდა. მერე, როგორც იქნა, სიცილით გული მოიოხა და განაგრძო:

— ახლა აი, ეგრე გაზრდილი ბავშვი როგორი კაცი დადგა: თავის ბრიგადაში საქმე ისე აქვს დაყენებული, რომ მაგისი სიტყვა კანონია. როგორ ახერხებს ამას, ეს მე არ ვიცი. ის კი ვიცი, რომ მაგისი ხმამალალი სიტყვა ჯერ კაცს არ გაუგონია. ყველას, თოთო ბავშვსაც კი, მუდამ თავაზიანად ელაპარაკება. სიტყვა-პასუხი, მოქცევა, თავის დაჰქერა — უკეთესი ნუ გინდა. და რაც მთავარია — ჩაცმა-დახურვა, თ-ჰო-ჰო-ჰო! ჩაცმა-დახურვა და თავაზიანობა. ეგ კაცი იმისთვის ცოცხლობს, რომ კარგად ეცვას, კარგად ეხუროს და თავაზიანად ექცეოდნენ. და თვითონაც სხვებს თავაზიანად ექცეოდეს. მეტი მაგას არაფერი უნდა. ამდენი ხანია, ერთად ვმუშაობთ და ჯერ ეგ კაცი მე უგალსტუკოდ არ დამინახავს. გჯერა? საერთო გარდერობში საყუთარი კაბინა აქვს. შახტიდან ამოვა თუ არა, გასუფთავდება, გაკრიალდება, — ერთი ელექტროსაპარსი შახტზე აქვს, მეორე სახლში, — ქათქათა პერანგს ჩაიცვამს, გალსტუკს გაიკეთებს და — ისე გამოემცხადება. ქვეყანა რომ იქცეოდეს და ტელეფონები დავამტერიო, გრიშა ოდიბაშვიცი თავის წესს არ გადაუხვევს. ოღონდ როგორც კი კაბინეტში შემოვა, უთუოდ უაღრესი თავაზიანობით

მომესალმება: დიას, ბატონო სარდიონ, გისმენთ, ბატონო სარდიონ, ელაპარაკე კოდ, ბატონო სარდიონ. [აბა! იცი! უხე... თია ეს გრიშა ოდიბაშვიცი. მაგრამ ეს იცოდე თავისი საქმე იცის. ოოო! საქმეში — უკეთესი ნუ გინდა. თვითონ მითხრა: ბატონო სარდიონ, ოღონდ მე თავაზიანად მომექეცი, უხეშ მოქცევას ვერ ვიტან, და ბიჭებს ნუ მიწყენინებ, ფული კარგად გამოუწერეთ, სამაგიეროდ რაც გინდა, მთხოვეო. და ამ სიტყვას მართლაც ანაღდებს. ზოგჯერ სანგრევში კონვეიერი დამის სამ საათზე შეიქნება ხოლმე გასატანი. ეგ ბიჭები საერთო საცხოვრებელში ერთად ცხოვრობენ. უმეტესობა უცოლშვილია. მაქსიმუმ თხუთმეტ წუთში შეიკრიბებიან, ჩავლენ და — იწყება კონვეიერის გადატანა. საერთოდ, მაგათ მტკიცე გრაფიკი არცა აქვთ. შახტზე მამინ მოდიან, როცა საჭიროა. შემთხვევა ყოფილა. რომ მემონტაჟეებს შახტში ზედიზედ ორი დღედაღამე უმუშავიათ და სანამ საქმე არ მიასიკვდილეს, ფეხიც არავინ მოიკვალა. ზევით მარტო ოდიბაშვიცი ამოდიოდა. სამაგიეროდ, თავისუფალ დროს — რა სიმღერები გინდა, რა გიტარა და რა დროსტარება, მაგათ რომ იცოდნენ. ა? რას იტყვი? არ არის საინტერესო ხალხი? რაც გინდა მომთხოვე, ოღონდ ნუ დამიყვირებო. ა? ხა-ხა-ხა-ხა!...

— ნამდვილად საინტერესოა.

— ნამდვილად, ნამდვილად. აბა, წავიდეთ!

მემონტაჟეები ზედა სანგრევში მუშაობდნენ. შესახედავად ისინი არაფრით გამოირჩეოდნენ დანარჩენი მუშახტეებისაგან — ისეთივე ბრუნეტის ჭუჭყიანი სპექტანსაცმელი, ისეთივე რეზინის ჩექმები, მოუხეშავი ჩაფხუტები და აკუმულატორიანი ნათურები. მაგრამ ეს ყველაფერი მათ როგორღაც უფრო მოხდენილად ჰქონდათ მორგებული. თავიანთ სპექტანსაცმელს ისინი გაჰირვებით კი არ ითმენდნენ, როგორც, ვთქვათ, იორამ ნოსელიძე, არამედ ისე უყურებდნენ, როგორც საჭირო და ნო-

რამალურ სამოსელს. ეს ბრეზენტი ქუქ-
ყიანი და მოუხეშავია? მერე რა? სამუ-
შაო დღე სულ რვა საათს გრძელდება
— მერე ეს გაიხადე და რაც გინდა ის
ჩაიცივო. სახეების გამომეტყველებაც
მემონტაჟეებს უფრო მშვიდი, ფიქრია-
ნი და კეთილგანწყობილი ჰქონდათ. შახ-
ტის უფროსს ისინი ხალისიანი თავა-
ზიანობით და ამავე დროს საკუთარი
ღირსების გრძნობით შეხედნენ: ასევე
თავაზიანად მიესალმნენ თეიმურაზსაც.
მერე კი, როცა სარდიონი დაშლილ,
გადასატანად დამზადებულ კონვეიერს
გაცდა, მემონტაჟეები ისევ თავიანთ
საქმეს მიუბრუნდნენ. დროგამოშვებით
ერთმანეთს მოკლედ, მშვიდი კილოთი,
ხმის აუმაღლებლად ესიტყვებოდნენ და
საქმე სწრაფად მიიწევედა წინ.

„მიწისქვეშეთის ნამდვილი ბატონ-
პატრონები, ალბათ, ესენი არიან. —
გაიფიქრა თეიმურაზმა. — სარდიონი
ტყუილად კი არ მელაპარაკა ამთხე ასე
საგანგებოდ, ესენი დაიმეგობრე და აქა-
ღრობაც შენი იქნება“.

თვითონ გრიშა ოდიბაშევი ზევით,
სანგრევის ზედა ბოლოში იჯდა. ფეხი
ფეხზე გადაედო, ჩაფხუტი მუხლზე
დაედო და... პაპიროსს ეწეოდა.

„მეთანიან შახტში — პაპიროსი?!“ —
თეიმურაზს ძარღვებში სისხლი გაეყინა.

სარდიონს სახეზე სიწითლემ გადაჰკ-
რა. შახტის უფროსს კარგად ახსოვდა,
რომ გრიშა ოდიბაშევს მუდამ, ყოველ-
გვარ გარემოებაში თავაზიანად უნდა
მოქცეოდა, მაგრამ... ასეთი თავხედო-
ბა?! სანგრევეში — გაჩაღებული პაპი-
როსი?! ასეთი გაუგონარი, წრესგადა-
სული თავხედობა?! და ოდიბაშევმა ისე
დაჰკარგა ყოველგვარი სირცხვილ-ნამუ-
სი, რომ აღარც სარდიონს ერიდებდა? ..

თეიმურაზმა შეამჩნია, რომ ოდიბაშე-
ვი აშკარად შემცბარი იყო. არა, გრიშა
ოდიბაშევი ბავშვივით არ დაიბნევა და
აღარც პაპიროსს გადამაღლავს. რაღა
დროსია? რაც მოხდა, მოხდა. ამას აღა-
რაფერი ეშველება. რა თქმა უნდა. სა-
ძრახისი საქციელია. გამოცდილმა მე-
შახტემ, თანაც ბრიგადირმა, შახტში

პაპიროსის გაბოლება არ უნდა იკად-
როს, მაგრამ...

ოდიბაშევმა პაპიროსს აფიქრებელი
მომართობით მისარისა ნესტიან ბიჯაზე,
წამოდგა, სარდიონს შებლქვეშიდან, გა-
მომცდელად გამოჰხედა და სალამის
მისაცემად მოემზადა.

გრიშა ოდიბაშევი ოცდათხუთმე-
ტიოდე წლის, მალალი, კარგად მოყვანი-
ლი, მაგრამ გამბდარი, შავთმიანი და
შავთვალემა კაცი იყო. ზედა ტუჩს
წვრილი, შავად წაპიწკინებული უღვა-
შები უმშვენებდა. და თეიმურაზი სწო-
რედ იმ გაუგონარად მოვილილმა უღვა-
შებმა დაარწმუნეს, რომ ამ ქუქყიან
სპექტანსაცემელსა და ვეება რეზინის
ჩექმებში ჩაცმულ კაცს თავის მოვლა
და კობტობა უყვარდა და კიდევ ეხერ-
ხებოდა.

— გამარჯობა! — სარდიონმა ოდიბა-
შევს მზერა აარიდა და თავის ნათურას
მინაზე ხელი გადაუსვა. თეიმურაზმა
დაინახა, რომ სარდიონს სახეზე სიწით-
ლე სულ უფრო და უფრო ერეოდა.

„დაუყვირებს? თუ თავს შეიკავებს
და აპატიებს?“

— სანგრევი ორივე მხრიდან ნიავ-
დება, ბატონო სარდიონ. — უკიდურე-
სი თავაზიანობით, თავის მდაბალი დახ-
რით მოახსენა ოდიბაშევმა. ვერც კი
გაარჩევდით, სარდიონს მართლა ასე-
თი მოწიწებით ექცეოდა, თუ დასცინო-
და. — გაზის აფეთქება ნამდვილად გა-
მორიცხულია. ჩემი საქციელი კი დასა-
გმობია მხოლოდ იმ მხრივ, რომ შეიძ-
ლება ახალგაზრდა, გამოუცდელმა მე-
შახტეებმა მომბაძონ და პაპიროსი იქ
გააბოლოონ, სადაც აფეთქების საშიშრო-
ება ნამდვილად არსებობს.

— მერე?

— არაფერი. ვაეკაცურო სიტყვას გაძ-
ლევთ, რომ ეს საქციელი აღარ განმე-
ორდება. გრიშა ოდიბაშევს თქვენ იც-
ნობთ.

კარგა გრძელი, მძიმე პაუზა ჩამოვარ-
და.

— კარგი. — წაიბურტყუნა ბოლოს
სარდიონმა. — პირობა პირობაა, მე

ჩემს დაპირებას ვასრულებ, მაგრამ ასეთ საქციელს შენგან ნამდვილად არ გელოდი.

— ნამდვილად დამნაშავე ვარ.

— კარგი. რაც იყო, იყო... მართლაც ხომ შეიძლება, ახალგაზრდებმა მოგბადონ. შენ თითონვე გცოდნია და მე რაღას მალაპარაკებ? კარგი, კარგი... მორჩა! ისა... გაიცანი — უბნის ახალი უფროსი, ინჟინერი თეიმურაზ არჭევანიძე.

— ოოო! — ოდიბაშევი თვალის დახამამებაში გულდია, ხალისიან, უკიდურესად კეთილგანწყობილ მასპინძლად გადაიქცა. თეიმურაზს ხელი ფართო ექსტით ჩამოართვა და მერე აღარც გაუშვა. — ბატონო ინჟინერო! კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება ამ სანგრევში და ჩვენი დახვედრა. სიმპატიური ახალგაზრდა ინჟინერების სამსახურად ჩვენ მზად ვახლავართ მარად და ყოველთვის. იმედი მაქვს, რომ ერთმანეთს მართო მიწისქვეშეთში არ შევხვდებით. სხვათა შორის... — ოდიბაშევი წამით ჩაფიქრდა, მაგრამ თეიმურაზის ხელი არ გაუშვია. — ბატონო სარდიონ! სხვათა შორის, დღეს, საღამოს რვა საათისთვის ჩვენ, რამდენიმე უცოლშვილო ახალგაზრდა... არა, მართალია, თქვენ ცოლშვილიანი ბრძანდებით, მაგრამ...

— არა! — მოუჭრა სარდიონმა. — დღეს ჩვენ მაგისტრის არ გვცალია.

— თქვენი ნებაა. — ოდიბაშევი მხრები აიჩეჩა და თეიმურაზს ხელი ახლა-ღა შეუშვა.

— სხვა? საქმეები როგორია? — სარდიონმა თავისი ჩვეულებისამებრ ნათურის შუქით სანგრევის ჭერი და ედლები მოაფათურა.

— საქმეები კარგად.

— კონვეიერის მალე გადაიტანთ?

— ზუსტად სამი საათისათვის. მეორე ცვლას შეუძლია, მოვიდეს და პირდაპირ კონვეიერი ჩართოს.

— კარგი. ასანთი ხომ არ დავიტოვოთ?

— მე მოგახსენეთ...

— კარგი. კარგი! აბა, ყოჩაღად იყავით!

ოდიბაშევი სარდიონის დათმობის ში წელში მოხრითა და თავის მდამალი დაკრით გამოაცილა, მაგრამ მაინც ეტყობოდა, რომ არ იქნა და წელანდელ შეცბუნებას თავი ვერ დააღწია.

— მამაძალიშვილი — წაიბურტყუნა სარდიონმა, როცა სანგრევიდან გამოვიდნენ და ისევ ბრემსბერგს დაჰყვნენ. — არა, ეგ სანგრევი მეთანის მხრივ საშიში მართლა არ არის. ორთვე მხრიდან ძლიერ ნიავდება, მაგრამ... ხომ შეიძლება, დენი უცბად გამოიროთოს, ან სხვა რამე მოხდეს. შახტში რა არ ხდება? მაგრამ არა უშავს, ერთი კარგად მოველაპარაკები. თორემ მართლა ძალიან ვათავხედდა. აბა, ახლა კი, ჩემო თეიმურაზ, მეზიგეებისკენ, მეზიგეები ჰოვინახულოთ და ჩვენი დღევანდელი საქმიანობაც ამით დავამთავროთ.

ბრემსბერგის დანარჩენი ნაწილი უხმოდ ჩაიარეს. შემდეგ მარცხნივ შეუხვიეს. — ისევ რომელიღაც დაბალ, ძალიან ნესტიან და ჩახუთულ გვირაბში გაძვრნენ, — აქ რატომღაც გოგირდის სუნი იდგა, ქვედა სანგრევში შეაღწიეს. ბიგეების გრძელ მწკრივს გაჰყვნენ და სანგრევის ბოლოში გავიდნენ. იქ სუსტ სინათლეზე რამდენიმე მეშახტე ჩალიჩობდა. როცა ახლოს მივიდნენ, თეიმურაზმა მათ შორის ის ცალთვალა, ხანდაზმული მეზიგე, გერასიმე ცნობილად იცნო, კრებაზე მის წინააღმდეგ (უფრო უკეთ, ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილის დასაცავად) რომ გამოვიდა. აქვე იყო ლამაზი, ჭალარა კომპანიერი იულო სოფრომაძე, არქიტო ცალუღლიშვილი, აქვე ამოსულიყო იორამ ნოსელიძეც. — ალბათ, თავის საქმე მოათავა და ახლა სანგრევის უბესთან ბიგის გადასაჭერზე იჯდა.

არა, თეიმურაზმა წელან, ალბათ, ცოტათი ნაჩქარევი დასცენა გააკეთა. რა თქმა უნდა, მემონტაჟეები მართლაც საჭირო და ანგარიშგასაწყები ხალხია, მაგრამ ამჟამად, რომ უბნის ხერხემალი

მაინც ეს რამდენიმე კაცია. — აი, სწორედ ეს ბერიკაცები, სანგრევის ზედა უბესთან რომ შეკრებილან და კომბაინის, თუ საყულავი მანქანის გარშემო ფუსფუსებენ. ეს მაშინ, კრებაზეც იგრძნობოდა. მემონტაჟები კი იმ კრებაზე არც გამოჩენილან, ალბათ, აქაოდა, თუ ამ უბანზე საქმეები აირია, ჩვენ სხვაგან გადავალთ, ჩვენ ყველგან ხელგაშლით დავგვხვდებით. კი, ნამდვილად ასე იყო. ისე კი ახლა, დასაწყისში, სარდიონი თეიმურაზს ყოველნაირად დაეხმარება, მაგრამ ღმერთმა ნუ ჰქნას, რომ თეიმურაზმა ამ ჰალაროსნებთან საერთო ენა ვერ გამოძებნოს. ლაპარაკი აღარ უნდა, ეს წლობით ნაშენები და ნარუდუნევი უბანი ჩალის ხუხულასავით დაიშლება და დაინგრევა. ამას თეიმურაზი ახლავე მშვენიერად გრძნობს.

მისალმებაზე სარდიონსა და თეიმურაზს შესატყუებმა, ცოტა არ იყოს, თავშეკავებულად უპასუხეს. ის კი არა, თეიმურაზს ისიც კი მოეჩვენა, თითქოს მას უფრო გულთბილადაც კი მიესალმნენ, ვიდრე შახტის უფროსს. ვინ იცის. პართლა ასე იყო თუ არა. ეს კი ნამდვილად მოხდა, რომ იორამ ნოსელიძეც კი — ის ანხლი, თავშეუკავებელი და ენაშტუმი იორამი ბიგის გადანაჭირიდან წამოდგა და თეიმურაზს თვალით ანიშნა, თუ გინდა, დაჭეკო.

ამან თეიმურაზს რატომღაც აფიქრებინა, ჩვენს აქ მოსვლამდე ეს შესატყუები ჩვენზე ლაპარაკობდნენ და მგონი, ცუდად არ ვუხსენებთ. იორამს ხელით ანიშნა, დაჯდომა არ მინდაო. და სანგრევის უბესთან გაჩერდა.

ქვანახშირის ფენის სისქე ამ სანგრევი (ისევე, როგორც ზედა სანგრევი) თითქმის ორ მეტრს აღწევდა. ზევით ჰერა იყო — მოციხფრო-ნაცრისფერა, გლუვი, ნესტიანი, წყლის წვეთებით შეწინწყლული კანები. თვითონ ქვანახშირის შავად და მოვერცხლისფროდ მზინავ ფენაში კი, მიწიდან დაახლოებით ერთი მეტრის სიმაღლეზე, საკმაოდ სქელი, თითქმის ერთი მეტრე-

ლი სისქის ფუტი ქანის ზოლი გასდევდა — ისეთივე მოციხფრო-ნაცრისფერი, გლუვი და ნესტიანი, მოგვარევი ქანები. და სანგრევის უბეში თეიმურაზმა ამ გლუვ ფენაზე მოულოდნელად გვიმრის ფოთლების უნაზესი, მკაფიოდ გამოსახული, შავადმბრწყინავი ანაბეჭდები დაინახა. ანაბეჭდები სამი თუ ოთხი ფოთლისა იყო. მილიონობით წლის წინათ თიხაში შემთხვევით მოხვედრილი გვიმრის ფოთლები ჩანახშირებულ იყვნენ. შავი ბრწყინვალეა შეკინათ და ისე მკაფიოდ, შეურყვენოდ და მომხიბლავად შენახული იყვნენ, რომ ადამიანს ვინმე დიდი, უცნობი შემოქმედის საგანგებო ნახელავი ეგონებოდა.

ამ შავ-ვერცხლისფრად მბრწყინავმა გვიმრის ანაბეჭდებმა თეიმურაზს რატომღაც ნათიას თეთრი, რბილი და თბილი თითები მოაგონა. ეჰ რა ცოტა ხანს, სულ რამდენიმე წამი თუ ეჭირა თეიმურაზს ის თითები თავის ხელებში. რა სწრაფად გაჰქრნენ ის დღეები!...

— რას აცეთებთ აქ, ვაყვაცებო? — სარდიონის ხმამ თეიმურაზი შეაკრთო.

მესატყუებმა გერასიმეს შეხედეს და შახტის უფროსისათვის პასუხის მიცემა იმას დააცალეს. ცალთვალა მეზიგე ახალ, შესაყენებლად გამზადებულ ბიგას მტკავლით ზომავდა. სარდიონის კითხვამ მას მაშინ მიუსწრო, როცა ბიგის ნახევარი თუ ექნებოდა გადამტკავლულა. მაგრამ ბერიკაცმა შახტის უფროსს მაინც პატივი სცა. ბიგის ზომვას მოეშვა, წელში აუჩქარებლად გაიმართა, მაგრამ მზერა რატომღაც თეიმურაზს შეავლო.

— გინდა აქ ერთი აფეთქება ავაფეთქოთ. ე! თუ ეს შვერილი არ გამოვიღეთ, კომბაინი ვერ მობრუნდება.

მესატყუებებს ნახშირის ფენა სწორედ იმ ადგილას უნდა აფეთქებინათ, სადაც გვიმრის ფოთლების ნატიფი ანაბეჭდები იყო თავმოყრილი. ამის გაგონებაზე თეიმურაზს უსიამოდ გააქრესო.

— მერე, რას უყურებთ? — სარდი-

ონა ნახშირის ფენა ყურადღებით შეათვალიერა.

— აღარაფერს. ამფეტქებელი მოვა და... ეგერ, მოდიან კიდევ.

ჭვევიდან ხვნიშით ამოძვრა ვეებერთელა ჩანთამოკიდებული ამფეტქებელი. მას ოციოდე წლის ახალგაზრდა ამოჰყვა, რომელიც ამონალით საცხე კიდევ უფრო დიდ ჩანთას მოათრევდა.

— შენა ხარ, სევერიან? რატომ დაიგვიანე?

— არ დამიგვიანია. ოთხი საათი არ თქვით? მერე?

— ახლა ხუთის ნახევარს აღარაფერი უკლია. მაგრამ არა უშავს. აბა, ჩქარა ქენი. ჩვენ წავიდეთ. — გერასიმე სარდიონსა და თეიმურაზს მიუბრუნდა, — საკონვეიერო შტრეკს შევეფაროთ.

რაქი შახტის უფროსი აქ იყო, მეშახტეები ყველა წესს იცავდნენ. თორემ სხვა დროს ნახშირის ფენის აფეთქებისას შეიძლებოდა სანგრევის მეორე ბოლოში ჩასულიყვნენ, ან სულაც შეაგულში გაჩერებულიყვნენ. აქ აფეთქების ძალა არ უწყევდა. ახლა კი სანგრევი მხოლოდ ამფეტქებელი და მისი თანაშემწე დარჩნენ.

საკონვეიერო შტრეკში ვილაცას ხის უბრალო, დაბალი სკამი ჩაედგა (შეიძლება, სულაც გრიშა ოდიბაშევა დაადგმევინა თავის ბიჭებს, რომ უფრო მოსვენებით ყოფილიყო). როცა ყველანი იქ შეგროვდნენ, გერასიმემ წელან და იორამის არ იყოს, — დაჯდომა თეიმურაზს შესთავაზა.

— როგორ გეკადრებათ... მე სულაც არ დავლლილვარ.

— შენი ნებაა...

— ესენი ძალას არაფერში არასოდეს დაგატანენ, — ღიმილით უთხრა სარდიონმა თეიმურაზს, — ერთხელ გეტყვიან, თუ გინდა, გაუგონე. თუ არ გინდა, ნუ გაუგონებ ეს უკვე შენი ნებაა.

— ბევრი ლაპარაკი რა საჭიროა. — გულგრილად დაუდასტურა სარდიონს გერასიმემ.

თითქოს, ყველაფერი ძველებურად იყო: შახტის უფროსი სანგრევიში მო-

ვიდა, მეშახტეები შეეგებნენ, კითხვებზე უპასუხეს, ისედაც გაესაუბრნენ მაგრამ—არა! აღარ იყო, გჭრა... დეღე... ბური გულითადობა შახტის უფროსსა და მეშახტეებს შორის, რომლითაც სარდიონი ფარულად ამყობდა კიდევ. აშკარად იგრძნობოდა, რომ ყველანი რალაციის მოლოდინში იყვნენ და არავინ იცოდა ის „რალაცა“ როდის და როგორ დაიწყებოდა, ეშმაკმა დალაზვროს! კიდევ კარგი, რომ ყველაზე ნაკლებ იმ „რალაციის“ მოლოდინს ეს ახალგაზრდა ინჟინერი გრძნობს და არხეინადაა. ან ვინ დაამტკიცა, რომ უბანზე ახლა უსათუოდ ვაიუშველებელი დატრიალდება? სარდიონს რატომღაც ამისი არ ეშინია.

— გურასაშვილი არ ყოფილა? — სარდიონი უკვე პირდაპირ გერასიმეს მიმართავდა. დარწმუნდა, რომ, რომელიმე მეშახტისთვის ახლა დაბადების წელი რომ ეკითხა, ეს მეშახტე პასუხის მიცემას მაინც ცალთვალა მეზიგეს დააძლიდა.

— იყო. ერთი საათიც იქნება. ამხანაგი თეიმურაზი იკითხა. მითხრეს, აქეთ წამოვიდაო. დღეს ამხანაგი თეიმურაზი ერთხელ უკვე ბრძანებულა შახტში. — გერასიმე სარდიონს პასუხობდა, სმენა და გულისყური კი სანგრევისკენ ჰქონდა, სადაც წუთი-წუთზე აფეთქება უნდა მომხდარიყო.

— იყო. იყო. ახლა მეორეჯერ ჩამოვიდა. — დაადასტურა სარდიონმა.

— კარგი დაგემართოთ! მეღველდური კარგი მეშახტია, უბანს იცნობს.

მოულოდნელად მთელი მიწისქვეშეთი საშინელმა გრილმა შეაზანზარა. იფიქრებდით, ფეხქვეშ მიწა ხომ გამოშვებულა და გამოშვებულა, მაგრამ ქერიც თავზე მენგრევაო. აქა-იქ, ჰერზე აკრულ ფიცრებს შორის პატარ-პატარა ქვები და ქანების ნატეხები მართლაც ჩამოცვივდა. თეიმურაზმა მთელი ძალდონე მოიკრიფა, რომ მეშახტეებს მისი შეკრთომა არ შეენიშნათ. მაგრამ მეშახტეები მშვიდად იდგნენ და ერთმანეთს ხმადაბლა ესიტყვებოდნენ. ამ ყურისწამლები გრილისა და მთელი მი-

წისქვეშეთის შეზანზარებისათვის ყურადღება არავის მიუქცევია. შტრეკში ტრუსის სუნი შემოიჭრა.

— მორჩა? — იკითხა სარდიონმა.

— არა. კიდევ ერთი იქნება.

და ისევ გრიალმა შესძრა მიწისქვეშეთი. ამჯერად თითქოს ჭერზე აკრული ფიცრების კრიალი და მსხვერვის ხმაც კი მოისმა. ქანების ნატეხების უფრო ხშირი წვიმა წამოვიდა ჭერიდან. მეშახტეები კი ისევ მშვიდად იდგნენ და გულგრილად ესიტყვებოდნენ ერთმანეთს.

„იმ ჩემს გვიმრის ანაბეჭდებს ამ ვაიუშველიბელში რა გადაარჩენდა! — სევდიანად გაიფიქრა თეიმურაზმა. — აფეთქებითაც სწორედ ის ადგილი ააფეთქეს“.

ახალგაზრდა ინჟინერს გულში სინანულმა ვაკრა, ის ანაბეჭდებიანი ქანი რატომ ფრთხილად არ ამოვიღე და თან არ წამოვიღეო. მაგრამ როგორ უნდა აეხსნა ეს საქციელი მეშახტეებისთვის? არა, სისულელეა! ამისი დრო და ადგილი დღეს აქ ნამდვილად არ იყო. და საერთოდ დროა თეიმურაზმა ნათიხე ფიქრს ერთხელ და სამუდამოდ თავი დაანებოს. მორჩა! ეს ხალხი აქ, ამ ჭურღმულეებში ჩამომძვრალა და შრომობს, ოფის ღერის, ხალხსა და ქვეყანას ემსახურება... თეიმურაზი ამიერიდან მათი ამხანაგია. ნათია კი... ნათიამ თავისი გზა ეძიოს. მით უმეტეს, რომ... მით უმეტეს, თვითონ ასე ისურვა.

— წამობრძანდებით? — გერასიმემ ამ ერთი სიტყვით სარდიონსაც მიმართა და თეიმურაზსაც.

— უსათუოდ. — სასწრაფოდ თავი დაუქნია სარდიონმა.

სანგრევის ზედა კუთხეს, სადაც ყველანი სულ თხუთმეტიოდე წუთის წინათ იყვნენ, ახლა ვეღარ იცნობდით. არა, სანგრევი წელანაც ისევ ჩაბნელებული და ნესტიანი იყო, როგორც ახლა. ფეხებქვეშ კენჭყოს წელანაც კყაპაკყუბი გაუდიოდა. მაგრამ წელან მაინც ყველაფერი თავის ადგილზე იყო — ქვანახშირის ფენაც, ფუჭი ქანის მტკაე-

ლისნიმსხო ზოლიც, გლუვი ნაცრისფერი ჭერიც, ჩამწყრივებულ ბიგებზე... ნახშირის შავად მბრწყინავი ფენა წელან სწორედ იყო ჩამოთლილი, თითქოს გალესილი დანით მოუპირკეთებიათ... ამიტომაც იყო, რომ თეიმურაზმა გვიმრის ანებეჭდები მაშინვე დაინახა. ახლა კი... აფეთქების უხეშ, განუკითხავ ძალას ყველაფერი იავარყყო, უწყალოდ შეემუსრა. ქვანახშირის წელან სწორედ ჩამოთლილი ფენა მრავალ ადგილას იყო შენგრეული და შემზარავად პირდაფიქნილი. ჭერიდან ფუჭი ქანების ვეებერთელა ლოდები ჩამოშვებულიყვნენ. მიწაზე ერთმანეთში არეულიყო ქვანახშირი, ფუჭი ქანები, ბიგებისა და ფიცრების ნატეხები. არა, სწორედ გიჟი უნდა ყოფილიყავი, რომ ამ უაზროდ და უშნოლ დახვავებულ შავსა და ნაცრისფერ ბელტებში, ნახშირის მტვერსა და ფიცრის ნამტვრევებში ქალის თითებივით ნაზი ანაბეჭდების პოვნაზე გეფიქრა.

ახალგაზრდა ინჟინერი გერასიმესა და სარდიონს შორის იდგა და იავარქმნილ სანგრევს გულნატენი ღიმილით ათვალიერებდა.

— კარგია. — თქვა გერასიმემ.

— კარგია. — დაუდასტურა სარდიონმაც. — ეყოფა.

— აბა! — გერასიმემ დანარჩენ მეშახტეებს თავით ნახშირისა და ფუჭი ქანების შემზარავ გროვებზე ანიშნა. მეშახტეებმა ნიჩბები მოიმარჯვეს და გროვის გადარჩევას შეუდგნენ — ქვანახშირს აქეთ მარცხნივ ჰყრიდნენ. ფუჭ ქანებს კი მარჯვნივ. — გერასიმემ იორამ ნოსელიძე ქვევით, კონვეიერის ჩასართავად გაგზავნა, თვითონ კი ცული აიღო და წელანდელი ბიგა, მტკაელობით რომ ზომავედა, ახლა ცულის ტარით გადაზომა.

ქვევიდან იორამის ყვირილი მოისმა და იმავ წუთს კონვეიერიც არაკრავდა.

— ჯერ ქანი, თუ ჯერ ნახშირი? — მეშახტეებმა გერასიმეს გამოჰხედეს.

— ნახშირი. — მოკლედ მიუგო გერასიმემ.

მეშახტეებმა ხელისგულებზე დაიფურთხეს, ნახშირის გროვას ერთი-მეორის მიყოლებით მიუდგნენ და ერთი წამის შემდეგ მოისმა, თუ როგორი დამაყრუებელი ქუხილით დაეცნენ ნახშირის პირველი ბელტები კონვეიერზე.

— ამ ფუტკმა ქანებმა ჩვენი სიცოცხლე წაიღო, — თავის ქნევით უთხრა (უთხრა კი არა ჩაჰყვირა) სარდიონმა თეიმურაზს. — შენ იცოდე, ყველაფერი — შრომაც, ხარჯიც და ხიფათიც გაგვინახვერდებოდა, ნახშირის ფენაში რომ ფუტკი ქანები არ ერიოს. მაგრამ... ურევია და რას იზამ?

„მაგ ფუტკ ქანებზე წელან ძალიან ლამაზი ანაბექლები მოჩანდა“, — კინალამ წამოცადა თეიმურაზს. მაგრამ ენაზე იკბინა. არა, რა დროს ანაბექლები და ამისთანებია? აქ ვის სცალია ამისთანებისთვის? თანაც ის ნატიფი ანაბექლები ამონალომა გააცამტვერა, მოსპო, განადგურა... იმ ანაბექლებისგან აღარაფერი დარჩენილა. დრო აღარ არის, რომ თეიმურაზიც მოეშვას მათზე ფიქრს?

— ხომ არაფერი გკირდებათ, გერასიმე? — კონვეიერის რაკრაკსა და ნახშირის ბელტების ქუხილ-გრიალში სარდიონის ხმა ძლივს ისმოდა.

— არა არაფერი.

— აბა, ჩვენ წავედით.

— კარგად ბრძანდებოდეთ! ბედნიერად!

— გმადლობთ!

სარდიონი და თეიმურაზი აუჩქარებლად მიამიჯებდნენ რიტმულად მორაკრაკე, ნახშირის მოქანავე ბელტებით დატვირთული კონვეიერის გასწვრივ. კონვეიერი მათ უსწრებდათ. რწევით მისრიალებდნენ შავად და ვერცხლისფრად მბრწყინავი ქვანახშირის ვეებერთელა ბელტები, სარდიონსა და თეიმურაზს უსწრებდნენ და საკონვეიერო შტრეკის ბოლოს ქუხილით ცვიოდნენ ვაგონებში.

— დღეს გვეყოფა. — თქვა სარდიონმა, — რას იტყვი?

— თქვენი ნებაა.

— გვეყოფა, — დაადასტურა სარდიონმა.

სანამ სარდიონი და თეიმურაზი საკონვეიერო შტრეკის ბოლომდე ჩავიდოდნენ, ნახშირის ნაკადი ჩამოთავდა. ზევით, სანგრევის სიბნელეში, კონვეიერი გამოართეს. ახლა ფუტკი ქანი უნდა წამოსულიყო.

— ეპეი! — მოისმა ზევიდან იორამის ყვირილი.

— ჰო-ჰოო! — უპასუხა დაბალმა, ჩოფურა მეშახტემ, საკონვეიერო შტრეკის ბოლოს, მთავარ შტრეკზე რომ იდგა და ვაგონებს ანაწილებდა.

— ჩაერთო? — იორამი, თავისი ჩვეულებისამებრ, ისე ისტერიულად ჩხუბდა, თითქოს ახრჩობენო.

— ჩართე! — დინჯად უპასუხა ჩოფურამ და კონვეიერს ფუტკი ქანებისთვის ახალი ვაგონები შეუყენა.

ისევე არაკრავდა კონვეიერი. ახლა ფუტკი ქანების ვეებერთელა გლუვი, ნესტიანი, ალაგ-ალაგ კიდევ შეცვარული მოციფრო-ნაცრისფერი ბელტები დაიძრნენ და რწევით წაცურდნენ ვაგონებისაკენ. თეიმურაზი შეჩერდა ნაცრისფერი ბელტების ნაკადს თვალი გააყოლა. და უცბათ ახალგაზრდა ინჟინერს გული აუბაგუნდა: მეხუთე თუ მეექვსე ნაცრისფერ ბელტს რწევით მიჰქონდა კონვეიერზე წელანდელი ნატიფი ანაბექლები. აფეთქების განუკითხავ, ყოვლისშემუსვრელ ძალას გვიმრის შავ ვერცხლისფრად ჩანახშირებული ფოთლები ოდნავადაც კი არ დაეზიანებინა და ნაცრისფერი ბელტი მშვიდი რწევით მიცურავდა კონვეიერზე. მან თეიმურაზს თვალწინ ჩაუარა და ერთი წუთის შემდეგ ქუხილით გადაეშვა რკინის ვაგონებში.

VII

ოც წელიწადზე მეტია, მინავო ჩარკვიანი შახტებში მუშაობს. მიწისქვეშეთში არ ივარგა და ეს დროულად და დაურიღებლად გამოუცხადეს. მაგრამ მერე, ბარე თხუთმეტი წელიწადი მაინც მუდამ ისეთ თანამდებობაზე იმუშავა, რომ საქმე მიწისქვეშეთთანაც ჰქონდა და ნამდვილ მეშახტეებთანაც. და არაფერი, თითქოს ყველაფერი ნორმალურად მოდიოდა. მინავომ შახტზე კარგი ავტორიტეტი მოიხვეჭა. ყველანი პატროსან, მოუსყიდველ, გულისხმიერ ადამიანად თვლიდნენ, დიდიდან პატარამდე ყველანი ენდობოდნენ, ანგარიშს უწევდნენ და თავისიან კაცად მიაჩნდათ.

უკანასკნელი სამი წელიწადი მინავო ზედოზედ პარტკომის მდივანად აირჩიეს. რაც ვინდა, თქვით, და ესეც დიდი პატივია. გულიანად მონდომებით მუშაობდა და ამას ყველანი ჰხედავდნენ და უფასებდნენ. რამდენჯერ ყოფილა, რომ უკიდურესობამდე გამწვავებული დაეა და უთანასწორობა მინავოს ჩარევასა და ერთადერთ სიტყვას გადაუწყვეტია. ძალიან ბევრი მაგალითი და საბუთი არსებობს იმისა, რომ მინავოს მეშახტეებიცა და მათი ოჯახებიც გულთოდ პატივსა სცემენ. და აი, ახლა... ახლა ყველაფერი დაინგრა და წყალში გადაიყარა.

არა, კაცმა რომ თქვას, ამ წლების მანძილზე ზოგჯერ მინავო მარტო რომ დარჩებოდა და ღრმად ჩაფიქრდებოდა ხოლმე, თავისი და მეშახტეების ურთიერთობებით მაინცდამაინც კმაყოფილი ერთხელაც არ დარჩენილა. არა, ის როგორ წამოცდებოდა ვინმეს, მინავო უპატიოსნო კაცია ან რაღაცაში ვენდე და დამალალატა, ან რაღაც ვთხოვე, შეეძლო და არ გაიბეკეთა. ღმერთმა დაიფაროს! ასეთი რამ არ თქმულა და არც გაკონილა. მაგრამ მინავო მაინც მუდამ გრძნობდა, რომ ბევრი მეშახტე, განსაკუთრებით ისინი, თმადათოვლოლები,

მიწისქვეშეთის ბურჯებს რომ ეძახიან, — ისინი ცოტა გულგრილად და, ცოტა არ იყოს, დამცინავი შემწყყნარებლობითაც კი ევიდებოდნენ. ვიცი, ბატონო, — გამოდიოდა მათი საქციელიდან, — ვიცი, რომ პატროსანი და ალალმართალი კაცი ხარ, საერთო საქმეზე გული შეგტკივა, ხალხი გიყვარს, მშრომელ ადამიანს ტყუილ-უბრალოდ არავის დააჩაგვრინებ, მაგრამ... მთლად ნამდვილ, შუაგულ საშახტო და სამიწისქვეშეთო საქმეებში მაინც ნუ ჩაერტყვი, ამისთანების შენ არაფერი გავგეგბა და თავს უხერხულ მდგომარეობაში ნუ ჩაიყენებო.

მინავო სულის სიღრმეში ეთანხმებოდა კიდევ იმ ადამიანებს. მას ერთი წუთითაც არ ავიწყდებოდა, რომ თავის ცხოვრებას იგი უფრო იოლად და შეუწუხებლად ატარებდა, ვიდრე ისინი. სად მინავოს ტვირთი და სად იმ ადამიანებისა? სამუშაოზე მათ ყოველ წამს სასიკვდილო ხიფათი ელით, დილით სახლიდან გამოსულებმა არ იციან, სადღილად უკანვე მიბრუნდებიან თუ არა... დილით სახლიდან გამოსულნი ცოლ-შვილს ისე ემშვიდობებიან, თითქოს ვაჯხლის პავილიონში კათხა ლუდის დასალევად მიდიოდნენ, და თავის მხრივ ცოლ-შვილიც ისე სასხვათაშორისოდ ემშვიდობებდა, თითქოს არ იცოდნენ, რა ჯოჯოხეთშიც მიდიან. მინავო კი... ან როგორი თანამდებობა აქვს? ზის და ამოწმებს, ყოველ ტონა ქვანახშირში რამდენი კილოგრამი ფუჭი ქანი გამოერევა. მეტი არაფერი. ამ საქმეს მეშვიდეკლასელი მოწაფეც კი აუვა. და ეს ნამდვილად ასეა.

მაგრამ მინავო ხომ ყველაფერ ამას მუდამ ანგარიშს უწევდა. მინავო მუდამ ხაზს უსვამდა, მე ნამდვილი მეშახტე არა ვარ და ნამდვილ საშახტო საქმეებში გადაწყვეტიერ სიტყვა სხვებს გეკუთვნითო და ეს ყველამ, იმ თმაქლარებმაც იცოდნენ და უფასებდნენ. ამიტომაც

იყო, რომ პარტიკომის მდივნად სამჯერვე ერთხმად აირჩიეს, ერთი შავი კენჭიც კი არ მიუღია. ახლა კი... ახლა ოქტომბერში გადაირჩენებია. არა, მეოთხეჯერ პარტიკომის მდივნად მინაგოს მინც აღარ აირჩევენ. მაგრამ ასე, გალანძღულად, შერცხვენილად წასვლა და უკან უკმაყოფილო, აბუზღუნებული ხალხის დატოვება? ნამდვილად ძნელი გადასატანია. ან ლონგინოზმა რა დღე დააწია? მინაგოს ის ერთია, ლონგინოზს ეყვირა, ფეხები ებაკუნებინა, გავლანძღა... ახლა კი... ზოგი ახლა ერთელ კიდევ გაიხსენებს. ეგ ნამდვილი მესახტე არც კი ბრძანდება, კარგად გვახსოვს. მიწისქვეშეთიდან როგორ გამოისტუმრესო.

ისე, კაცმა რომ თქვას, რა შეეძლო ამ საქმეში მინაგო ჩარკვიანს? არაფერი. სრულიად არაფერი. ჯიბრაილის მოხსენა და მის ადგილზე ახალგაზრდა ინჟინრის დანიშვნა ისევე გარდუვალო იყო, როგორც დილით მზის ამოსვლა. ხალხი კი მაინც უკმაყოფილოა. ბევრი მინაგოს ლანძღავს. ლანძღვით სარდიონსაც კი ნაკლებად ლანძღავენ, ვიდრე მინაგოს. ალბათ, ფიქრობენ, სარდიონს ეს საქმე რომ არ გაეკეთებინა, თვითონ მას მოხსნიდნენ, მინაგო კი მოვალე იყო, ჯიბრაილი დაეცვა და ფორმალიზმი არ დაეშვაო. უბნის უფროსად იმ ახალგაზრდა ინჟინრის დანიშვნა მართლაც წმინდა წყლის ფორმალიზმია. მაგრამ მინაგოს ბევრიც რომ ებრძოლა, ვითომ, ამით რამე შეიცვლებოდა? რა თქმა უნდა, არაფერი. აბა, რაღა უნდა იმ ხალხს?

ეჰ! რაც არის, არის. ამ საქმეს აღარაფერი ეშველება. ახლა სარდიონი იმაში კი მართალია, მოვალე ხარ, ჯიბრაილს მიაკითხო, იქნებ, ის კაცი თავის მოკვლას აპირებდო. არა, თავის მოკვლას ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილი გულშიაც კი არ გაივლებს, მაგრამ მინაგო კი მართლაც მოვალეა, იმ ბიჭს მიაკითხოს და ორიოდე თბილი სიტყვა მაინც უთხრას.

ისე კი... აი, ეშმაკმა დალახეროსს..

ბოლომდე ვულახდილი ამ საქმეში არც სარდიონ რაჰველიშვილი ^{ბრძანდება} მინაგომ ძალიან კარგად ^{ბიჭის} ^{სადაც} მარხია ძაღლის თავი. იცის და — ახლა? მოკალით ახლა! აქი თვითონ ლონგინოზმაც წაილაპარაკა, იქნებ, ახალგაზრდა ინჟინრის მოადგილედ ჯიბრაილი დაგეყენებინათო. და ლონგინოზს ამ შემთხვევაში ახალი არაფერი უთქვამს. მუდამ ასეა: ახალგაზრდა სპეციალისტებს მოადგილეებად გამოცდილ მესახტეებს, უმეტეს შემთხვევაში ისევ ყოფილ უბნის უფროსებს ურჩევენ. ადვილად გასაგებია რატომაც. ახლა ასეთი კაცი ჯიბრაილია, ანთიმოზ ჩახუნაშვილი ამ საქმეში არ გამოდგება. და ეს მინაგომაც მშვენივრად, საუტხოოდ იცის. ჰოდა, აბა, ასე რატომ მიუკიბ-მოუკიბა სარდიონმა. თავის თავმოყვარეობას გაუფრთხილდა? ვაი, თუ მინაგომ ცივი უარი მტკიცოს და სასაცილო გავხდეთ? ვინ იცის... მაგრამ, თუ ასეა, ეს რაღა შეგობრობა და ამხანაგობაა? თავმოყვარეობა მინაგოს კი არა აქვს? თუ ჯიბრაილი და ირინე ვერ მიხვდებიან. მინაგო ჩარკვიანი რისთვის ეწვივით?

მაგრამ — ესეც ჭანდაბას! საერთო საქმე ნუ წახდება და — მინაგოს თავმოყვარეობა... მინაგოს ბევრი შეხვედრია და გადაუტანია და ამასაც გადაიტანს. ოღონდ კი ხალხი მშრომელი ღამიანი არ დაზარალებოდეს. და აი, იმავე საღამოს...

მინაგო იმავე საღამოს მივიდა ჯიბრაილთან; მაგრამ ის ბიჭი და მისი ცოლი როგორ ხასიათზე იყვნენ და რას აპირებდნენ, ეს ვერასჯნით ვერ გაიგო.

ზარის დილაკს ხელი დააჭირა თუ არა, იმ წუთშივე ბავშვის ფეხების აჩქარებული ტყავა-ტყუპი მოესმა. კარი გოგუტუნამ გაუღო. თავისი ბრიალა შავი თვალები შეანათა და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, დაიყვირა:

— დედიკო! ის ძია მოვიდა.

ოთახებიდან ბაიბური არ ისმოდა, არადა, არ შეიძლებოდა, გოგუტუნას შეძახილი არ გაეგონათ. ალბათ, ოჯა-

ხის პატრონები სტუმრიანობის ხასიათზე არ იყვნენ და ამიტომ არც ტალანში გამოსვლას ჩქარობდნენ. ბარე ორი თუ სამი წუთი გავიდა სანამ მოპირდაპირე ოთახის კარებში ირინე გამოჩნდებოდა. ირინემ თმები უგუნებოდ, აუჩქარებლად შეისწორა და გოგუტუნასკენ დაიხარა:

— ვინ ძიო, დედიკო? ეს ბატონი მინაგოა. მობრძანდით!

გოგუტუნამ კარის სახელურს ხელი შეუშვა და წელანდელივე ტყაპატყუპით შევარდა სამზარეულოს დერეფანში. ირინემ კი მინაგო გაატარა, კარი ჩაკეტა და მარჯვენა ოთახის ფარდიან კარს მინაზე თითი დაუკაკუნა.

ოთახიდან ბაიბური არ ისმოდა.

ირინემ ერთხელაც, უფრო გამეტებით დააკაკუნა.

— მოვდივარ. — გაისმა ოთახიდან ნამძინარევი ჯიბრაილის ხმა.

ირინემ მინაგო ტალანშივე დატოვა, თვითონ ისევ მოპირდაპირე ოთახში შევიდა და კარი მოხურა.

„ერთმანეთს არ ელაპარაკებიან. — გაიფიქრა მინაგომ, — ერიპა!“

მარჯვენა ოთახიდან ჯიბრაილი გამოვიდა. მარჯვენა ლოყა აწითლებული ჰქონდა, ალბათ უხერხულად ედო ბალიშზე, მინაგოს ვაუღიმა და თავის ოთახში შეიპატიჟა.

შახტის პარტიკომის მდივანი და ყველაზე დიდი საექსპლოატაციო უბნის ყოფილი უფროსი კარგა ხანს ხმაამოუღებლევ ისხდნენ სავარძლებში ერთმანეთის პირდაპირ. ჯიბრაილი ვერ მიმხვდარიყო, მინაგო მასთან რამ მოიყვანა და ეს არც აინტერესებდა. მინაგოს ასე უთხრეს, მიდი და ჯიბრაილი ინახულეო. მოვიდა და ინახულა. მეტი არაფერი დაუვალეებით, და მეტის თავი მას არცა ჰქონდა. არ იქნა და სტუმარ-მასპინძელს შორის გულითადი საუბარი არ გაიბა. არადა, ჯიბრაილი და მინაგო ახლო მეგობრები თუ არა, კარგი ამხანაგები მაინც ყოველთვის იყვნენ.

— ლონგინოზ ფეიქრიშვილმა დღეს შავი დღე გვაყარა. — უთხრა მინაგომ.

— რატომ?

— ჯიბრაილი უჩემოდ რატომ მოხსენითო.

— ჰოო!

— ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

— ასე... უსაქმოდ ყოფნა... არ ვიქირს? — გაუბედა მინაგომ.

— არა მიშავს... გოგუტუნასთან ვერთობი.

— ჰო! ასეთ დროს ბავშვთან თამაშს არაფერი სჯობია.

ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

მარტო ღმერთმა თუ იცის, რამდენ ნერვებად დაუჭდა მინაგო ჩარკვიანს ეს მძიმე, უხერხული წუთები. რა ეთქვა იმ აღამიანისთვის? რა გზაზე დაეყენებინა, რითი ენუგეშებინა? ეს მთელი ჭალაქის საამაყო ვაჟკაცი ასე დაუნდობლად და უსამართლოდ მოხსნეს, გააბიაბრუეს, იმ საქმეში მინაგომ თვითონაც მონაწილეობა მიიღო და... ახლა აქ, სახლში მოადგა და ეს, „სანუგეშო მასლაათი“ გაუბა. რომ წამოგიტტეს და სახლიდან გაფრინოს, რას ემართლები?

— ასე... უსაქმოდ ყოფნა მაინც არ გარგებს, ჯიბრაილი.

— რას იზამ... რაიმე საქმე გამოინახება.

— ან ფული რამდენ ხანს გეყოფა? რომელი როკფელერი შენა გვყავხარ?

— ჯერ გვეყოფა.

ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

არა, მინაგო ჩარკვიანს თითონვე უკვირს, აქ რამ მოიყვანა და ჯიბრაილ ხელთუფლიშვილს თვალეებში რა პირით მისჩერებია? ეჯაჭლანა და ეწერა აქტებში იმ დამიანე ჭყონიას, ასეთი საქმისათვის სხვა ვინ მოუხსნიათ? აი, რა უსამართლობა და უაზრობა მოხდა. ახლა კაცმა არ იცის, რა და როგორ იქნება.

— ბიჭები არ მოდიან? არ გაკითხვენ?

— იყვნენ ერთხელ.

— მერე რაო?

— არაფერი. მალე წავიდნენ.

— ჰოო!..

ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

არა, ნამდვილად მადლობა ღმერთს,

რომ სარდიონს მინაგოსათვის მეტი არაფერი დაუვალეზია. მიდი და ნახეო, ხომ? ესეც მოვიდა და ნახა. სხვა საქმეებზე კი თვითონ სარდიონი ელაპარაკოს.

- ისა... ხომ არაფერი გინდა, ჯიბრალო? ხომ არაფერი გჭირდება?
- არაფერი. რა უნდა მინდოდეს?!
- ბიჭები როდის იყვენენ?
- იმავე დღეს.
- თუ რამე დაგჭირდეს, ხომ იცი...

რაც არ უნდა იყო, შინაური ხალხი ვართ. მე და შენ, აგერ, მეზობლობა გვაკავშირებს.

- რა სალაპარაკოა.
  - აბა, მაშინ მე წავალ, ძმაო! კარგად და ბედნიერად იყავი.
  - კარგად იყავი, მინაგო!
- ჯიბრაილი წამოდგა და მინაგო შემოსასვლელ კარებამდე გამოაცილა. გოგუტუნა და ირინე აღარ გამოჩენილან.

VIII

თეიმურაზ არჩევანიძეს დასამდურებელი არავისთან არაფერი ჰქონდა. ის მშვენივრად ჰხედავდა მეშახტეების თავიანთ დამოკიდებულებასაც მისდამი და სარდიონის ზრუნვასაც. გრძნობდა, რომ მისდამი კეთილად და გულისხმიერად იყვენენ განწყობილნი. მაგრამ რატომაც არ იქნა და მარტოობის გრძნობას თავი ვერ დააღწია. ასე ეჩვენებოდა, თითქოს ეს კეთილგანწყობილებაც, თავიანთობაც და ზრუნვაც რაღაც ოფიციალური მოსაზრებებით თუ გარემოებებით იყო ნაკარნახევი და შეიძლებოდა, ხანმოკლე გამომდგარიყო. გარშემომყოფთაგან მას ბევრი, თითქმის ყველა მოსწონდა. სარდიონს რომ გაიხსენებდა, გაიფიქრებდა, ხოლმე, რა მეშველებოდა, აქ ეს ადამიანი რომ არ დამხედროდაო. მაგრამ მარტოობის გრძნობას არ იქნა და თავი მაინც ვერ დააღწია. თავის გარშემო თეიმურაზი ვერ ხედავდა ადამიანს. ვისაც კი გულს დაუფიქრებლად გადაუშლიდა და ყველა თავის ეჭვსა თუ საფიქრალს გაუზიარებდა.

აღბათ ამიტომ იყო, რომ თეიმურაზს გული სიხარულით აუძგერდა, როცა საღამოს კარზე დაუაკუნეს, გააღო და ზღურბლთან გაჩერებული, ქალაქური შესახედაობის, მომღიმარე ვაჟაკი დაინახა. თეიმურაზს თითქოს გულმა უგრძნო, ეს ახალგაზრდა კაცი შახტის მთა-

ვარი ინიენერი კახაბერ გურასაშვილი უნდა ყოფილიყო.

თეიმურაზი არ შემცდარა. მის წინ მართლაც კახაბერ გურასაშვილი იდგა. საშუალო ტანის, ხშირწარბებიანმა, მუხსავით ჩაფსკენილმა კახაბერმა თეიმურაზის ოთახი კარებიდანვე მოათვალიერა, შეეტყო, რომ დიდად არ მოსწონებია, მაგრამ არაფერი უთქვამს. შემოვიდა მარცხენა ხელი კარს წაჰკრა და მიხურა, მარჯვენა კი თეიმურაზს გაუწოდა.

— კახაბერი. გურასაშვილი. — მერე ერთხელაც მიმოიხედა. ოთახი მიძვენილი ნაბიჯით გადასურა და ფანჯარასთან მდგარი სკამი დაჯდომისას უსაშველოდ ააჭრიალა.

თეიმურაზი იმ დღეს შახტში ორჯერ ჩასვლამ, იმდენმა სიარულმა და ცხელი შხაპის ორჯერ მიღებამ ძალიან დაჰქანცა. სარდიონს რომ დაემშვიდობა, თეიმურაზი შახტის სასადილოში შევიდა. უბნის მეშახტეებიცა და სხვებიც აქაც ძალიან თავიანთად, ფეხზე წამოდგომით შეხედნენ. ამ დროული, მრავალჭირხაზული ვაჟაკების ასე სულერთპირად ფეხზე წამოდგომამ თეიმურაზი დააბნია. ვულმა რეჩხიც კი უყო. ეს ხალხი რომ მე როგორმე დავადალატო, რაღა კაცი ვიქნებითო. კინაღამ ხმამალლა დაიყვირა, იჯექით, ხალხო, იჯექით, ფეხზე თქვენ კი არა, მე უნდა წამოგიდგეთ ხოლმეო. მაგრამ თავს მოერიდა

და აღრაფერი უთქვამს. მაგიდასთან სასწრაფოდ მოვარდნილ, არც თუ ძალიან სუფთა წინსაფრთან ოფიციალური ქალიშვილის ხორციანი ბორში, კატლები და აღუბლის კომპოტი შეუყვება. ქალიშვილმა ყველაფერი თვალის დახამხამებაში მოართვა. მერე, სანამ თეიმურაზი სადილობდა, ხოლო ქალიშვილი სხვა მაგიდებს ემსახურებოდა, ცალი თვალი მაინც თეიმურაზისკენ ეჭირა, კიდევ ხომ არაფერი უნდაო. მაგრამ თეიმურაზს მეტი აღრაფერი მოუთხოვია. დანახარჯი გაისტუმრა — ქალიშვილმა ხურდა უკანასკნელ კაპიკამდე ჩაუთვალა. — და გარეთ გამოვიდა.

სხვათა შორის, იმ ხურდა ფულმა თეიმურაზი, ცოტა არ იყოს, საგონებელში ჩააგდო. იგი გრძნობდა, რომ შესატყვისი ყოველ მის ნაბიჯს, ყოველ საქციელს აკვირდებოდნენ და აფასებდნენ. ჰოდა, რა ექნა: ოფიციალური ქალიშვილისთვის ხურდა გამოერთვა, თუ დაეტოვებინა? კაპიკობით ხურდის გამოართმევა შესატყვისს რომ ხელმოკერილობასა და სიძუნწეში ჩამოერთმიათ? მაშინ? მაგრამ თეიმურაზი იმასაც გრძნობდა, რომ ოფიციალური ქალიშვილი ამ პირველ დღეს მაინც უბნის ახალი უფროსისაგან არაფრის გულისათვის ერთ კაპიკსაც კი არ შეირჩენდა. ამიტომ თეიმურაზი ასე მოიქცა — ხურდა ღიმილით და თავაზიანი თავის დაკვრით გამოართვა და წამოღდა.

შესატყვისმა თეიმურაზი სასადილოდან ისეთივე თავაზიანი ღიმილითა და თავების ქნევით გამოაცილეს. ოღონდ ეს იყო, რომ ფეხზე აღრაფერს წამომდგარა. ახლა ეს ვითომ რატომ? ვითომ, ამით აგრძნობინეს, უკვე საკმაოდ შინაური კაცი ხარ და ეს წილადობილა აღრაფერი საჭიროაო? თუ რაიმე სხვა მიზეზი იყო?... იქნებ, თეიმურაზს ოფიციალური ქალიშვილისთვის ხურდა არ უნდა გამოერთვა? ქვეყანამ იცის, ოფიციალურებს როგორი დაბალი ხელფასები აქვთ. თუ?... ოჰ, ეშმაკმა დალახვროს!.. თეიმურაზმა სასადილოს კარი ფრთხილად გამოიხურა, თან ზურგზე ასამდე

წყვილი თვალის დაკვირვებულ მზერას გრძნობდა და გაიფიქრა, არა, ნამდვილად ბევრი წყალი ჩაივლის, სანამ აქ საბოლოოდ მოეშინაურდები და ყოველ ასეთ წვრილმანზე ამდენს არ ვიდარაბებო. ეზო თავჩაქინდრულმა გადასჭრა და ქუჩაში გავიდა.

თეიმურაზს მაინცდამაინც არც საერთო საცხოვრებელში მისვლა ეხალისებოდა. მისი ოთახის მოხიარეს, ახალგაზრდა, მაგრამ მეტად ცივთვალეზიან და თითქმის მთლად გამელოტებულ გერონტი ჩაფიჩაძეს აშკარად ეტყობოდა, რომ მასთან თეიმურაზის შესახლება დიდად არ გახარებია. ჩაფიჩაძე ან იმ პროვინციულ ახალგაზრდათა რიცხვს ეკუთვნოდა, თავიანთი ქალაქელი თანატოლები სხვადასხვა საბაბით (ან სრულიად უსაბაბოდაც) თვალით დასანახავად რომ სძულთ, ან იმისი დარდი ჰქონდა. აწი ამ ოთახში გოგოლა ხოპასურაძეს ფეხსაც ველარ შემოვადგმევიწებო. ან. იქნებ, სხვა რაღაცეებსაც ფიქრობდა. ვინ იცის... ეს კი იყო, რომ თეიმურაზს ჩაფიჩაძე თითქმის დაუტყარავი სიძულვილით ეპყრობოდა და ახალგაზრდა ინფინერს ხშირად უფიქრია, კარგი იქნება, ის მარგალიტა დანაპირებს შემისრულეზდეს და ან შე გადამიყვანდეს აქედან, ან ამ ჩაფიჩაძეს აქედან მოშორებდესო.

მაგრამ ჭერჭერობით მარგალიტას დანაპირები არ სრულდებოდა. შახტზე, ალბათ, სხვა საქმეებიც ბევრი ჰქონდათ. იმ დღეს დაღლილ-დაქანცულ თეიმურაზს ერთი ლოგინზე მიგდება და თვალის მოტყუება ქვეყანას ერჩია. ამიტომ ისევ თავის ოთახს მიაშურა დაძინებით მაინც ვერ დაიძინა: ალბათ, ნერვები ძალიან ჰქონდა აღვზნებული. გაღიზიანებული ფიქრობდა, საცაა, ჩაფიჩაძე შემოხრაგუნდება თავისებური დაფრიდებლობით და კარებდანვე დამცინავ მზერას შემავლებსო (თეიმურაზს ზოგჯერ ისიც კი უფიქრია, ჩაფიჩაძე ოთახში ყოფნისას ვანგებ ხმაურობს. ფეხებს აბაკუნებს და ახველებს ხოლმეო). და როცა კარებში არხენიანდ მოპლიმარე

ახალგაზრდა კაცი დაინახა, სიხარულის-
გან ვული აუბაგუნდა. არა, ვინ უნდა
ყოფილიყო ეს კაცი, თუ არა კახაბერ
გურასაშვილი?

— ფანჯარასთან გირჩევენიათ? ბრძან-
დებოდეთ. იცით რა, კახაბერ? ჩავიბრუნ
და ლუდს, ან ღვინოს ამოვარბენინებ.
სასადილოში არ დამიღვებია. თქვენ ნა-
სადილევი ბრძანდებით?

თეიმურაზი ოთახში უაზროდ დაბო-
რიალობდა და ადგილს ველარ პოუ-
ლობდა.

— დაცა, ადამიანო... — თბილისში
დაბადებულსა და გაზრდილ გურასაშ-
ვილს ძარღვებში მაინც კახელი კაცის
ღინჯი სისხლი უჩქეფდა. — რა ტყვი-
ამფრქვევსავეით დამაყარე, რა გქნა? და-
ჯექი. ლუდი არ ვინდა. შენ თეიმურა-
ზი არა გქვია? ჰოდა, დაჯექი, ადამი-
ანო. დაჯექი და მოისვენე.

— რომ მცოდნოდა...

— ოჰ! ახლა... რომ სცოდნოდა! რომ
მცოდნოდა, სულაც გუშინვე რომ
მეთქვა, ხვალ მოვალო, რაო, ახლა, რას
იზამდი? დედლებს თავებს წააგდებო-
ნებდი, თუ ცხვარს ააბღავლებდი? ისა...
შენც იმერელი ხარ?

— არა... არა, წარმოშობით მგონი კი,
ერთი სიტყვით, დედის მხრივ...

— კარგი. დაწყნარდი. დაჯექი. ეგე,
ემანდ დაჯექი და დამელაპარაკე. ხომ
არსად გეჩქარება?

— არა, არსად.

— ჰოდა, ძალიანაც კარგი. დღეს მი-
წისქვეშეთში ბარემ თხუთმეტი კილო-
მეტრი გავიარე და მეტი აღარაფერი შე-
მიძლია. შენ და სარდიონი სად იყავით?

— მთელი უბანი მოვიარეთ.

— ჰო, ეგრეც მითხრეს. მერმე ისიც
მითხრეს, ერთად დადიანო და... ჩემს
საქმეებს მივხედე. ისე კი მინდოდა, მე

და შენ ერთად გვეარა. რა ჰქვია... მთ-
გეწონა ზენი შახტი?

— რა თქმა უნდა!

— არა, იმიტომ გეკითხები, რომ ინ-
ჟინერი კაცი ხარ, ახალი თვალი კი მუ-
დამ რალაცას შეამჩნევს, რასაც სხვები
ვერა ჰხედავენ. ისა... რაჰქვია... აქ
ოთახში შენთან ვინ არი?

— ჩაფიჩაძეა ერთი. გერონტი.

— მელოტი, არა? ვიცი. მერმე?

— არაფერი.

— მალე რალაცას მოგიხერხებო. ჰო!
ახლა კი, ჩემო, რაჰქვია, თეიმურაზ,
იცი, რა ვითხრა? შახტი და უბანი შენ
უკვე დაათვალიერე, ხომა? ჩვენ კიდევ
ორივენი ქართველი ხალხი ვართ. ერთ-
მანეთის გაცნობა და დაახლოება მე
სუფრაზე გამიგონია. ჩემს რქაწითელსაც
წუნი არ დაედება. ა-პა-პა-პა!.. არაფერი
მითხრა. ჰოდა, ადექი და ჩემთან წავი-
დეთ. ბარემ ჩემს ცოლ-შვილსაც გავაც-
ნობ და ეს ორი საქმე ერთად გაკეთ-
დება.

კახაბერმა თეიმურაზის პასუხს აღ-
არც კი დაუცადა. წამოდგა, ერთი გემ-
რიელად გააზმორა, კიდევ დამთქნარა
და კარებისკენ უკან მოუხედავად წავი-
და. ცერემონიალის და დიდი თავბატი-
ვის თავი არც თეიმურაზსა ჰქონდა.
სასწრაფოდ ტანისამოსი შეისწორა და
გურასაშვილს უკან დაედევნა.

ხუთიოდე წუთის შემდეგ უკვე შახ-
ტის მთავარი ინჟინრის სამოთახიან,
მშვენივრად მოწყობილ ბინაში იყვნენ.
კახაბერის მეუღლე, ქერათმიანი ნათელა
სანდომიანი და ბურადი ქალი გამოდგა.
ჩაიციბულ რქაწითელს წუნი მართლა
არ დაედებოდა და თეიმურაზი ისე გა-
მოთვრა, რომ მეორე დღეს აღარც კი
ახსოვდა, სახლში მარტო მივიდა თუ
გურასაშვილებმა მიაცილეს.

მუშავე ლაზარია

ახალი ლექსები

შეგონება

შეგონება

შემოდგომა ზაფხულის კალებს,
— ციც! — ეტყვის მწვანეს,
წითელ-ყვითელს მწვანეში გარეეს,
იხმარს ღვინისფერს
ფრთხილად — ცისფერს და სინგურისფერს,
შეიძლებოდა

დისონანსი აქ — ინგურისპირს,
მაგრამ ჩემს მცირე

ხეობაში ვზივარ და ჩემთვის
სექტემბრით ფთვრები —
ეს ხეორი დიდ რიონს ერთვის.

შემოდგომაა,

იქაც, სადაც რიონი წადის,
გაივლის რაჭას
და იმერეთს, და პონტოს ზღვამდის
გაივლის კოლხეთს

ღვთის წყალობით სახლ-კარ-მატებულს,
იქ, რიონის პირად,

შემოდგომა ჭაღს ჰგავს ანთებულს,
იქ ერთი ხეა, —

არ ასხია ღერი ფოთოლი,
ხილი ჩამოვა

ცეცხლისფერი — მთელი გოდორი!

ქ ე რ ა ბ ი ნ ა

თვეზით სავსე მდინარეებს,
 ნადირ-ფრინველით სავსე ტყეებს,
 სატასტოებს ბრწყინვალეებს
 და უდაბურ ღრეებს,
 სემის, ქამის, იაფეტის —
 ვვა-ადამისგან ძეებს —
 მიაფრენს და მიახეტებს
 ღამეებს და დღეებს...

ქქრის ხელობა ერთის, ღმერთის,
 ცას ჰკიდია ოდნავ მრუდად
 ეს — აყალოს სველი ბელტი,
 ეს — ტალახის გუნდა.
 ღმერთო, საით?! ღმერთო, საით?!
 ვარსკვლავთ ჯოგებს შენსას ვთელი და
 მეთასვდ გკითხავ: — რაით?!
 საით?! ანუ სიდან?!

• • •

ნაწნავეები გაუშლიათ
 ქარში
 კარიწყალას ძეწნებს.
 ქარაწნები დაუწყვიათ
 ინდოეთისაკენ
 მერცხლებს.

ღრუბლის გაჩერქვილა ტვინი,
 სცრის თუ
 წვიმა გვასხამს კოკით,
 მორიანს გაწეწილი ზვინი
 ფერმის
 ყბაწისქვილა ძროხით.

„რა არ გადახდებათ გზაში
 საწყლებს!“ —
 დედა მეუბნება.
 რალაც გულდაწყვეტის მსგავსი
 მამღვრევს,
 სევედა მეუფლება.

ზვრები — ძირზე აჭრილია,
 რთვლობა —
 უკაცრავად ნურას!
 ნიაფ-ქარი ფრთაჭრელია,
 მინებს
 ღამეები მურავს...

ზუსტად ზრიხონისის თავზე —
 გგ ნიშანი
 გახლავს ზამთრის —
 მზე ამოდის უკვე ცხრაზე.
 სუსტია და
 ხუთზე ჩადის.

კაცი მომცა, — ღონდებოდეს
 ქვეყნის
 სატკივარი სჭირდეს,
 კიქა მიეწოდებოდეს,
 დალაპარაკება
 ღირდეს!!

1960

ტლექიან ბავშვებს შუა ქალაქში
 საავადმყოფო თავისი ჰქონდათ —
 იწვა ექთანი მთელ დღეს პამაკში,
 მერცხლის ტყვილი პაერში ჰქროდა,
 ჰქსოვდა, მწყემსავდა ბიისფერ ბავშვებს,
 ჩაიბერტყავდა დროდადრო კაბას —
 დილა-სალამოს ნემსავდა საწყლებს
 და დღეში სამჯერ ატმევედა ფაფას.
 ირგვლივ კი, ირგვლივ, ცხოვრების ჩარხი
 აბზრიალებდა ენგიან ქალაქს:

სამსახურისკენ გარბოდა ხალხი,
 ეზიდებოდა ბაზრიდან ბალახს.
 მზე დაქლოდა ქალაქურ მწვეანეს.
 მხრჩოლავს ქარხნისას ბრძმედებს თუ მილებს,
 ახროტინებდა სახერხი ფანერს,
 აქლრიალებდა გარაჟი რკინებს
 და იქვე... იდგა მწერლების სახლი,
 მოადგებოდა პოეტი სარკმელს,
 ზეშთაგონების, სიმზნევის მაღლის
 შუქი ეფინა ყოველთვის სახეს.
 ტლექიან ბავშვებს ის ვერ ამჩნევდა —
 ის აკეთებდა მწერლობის საქმეს —
 ეძებდა რიტმებს. სივრცეს გასკჳერდა,
 ეძებდა ხმებს და ეძებდა სათქმელს!

სოფლის სუბათი

გაიტენება

ხეობა ნისლით.
 ეს სექტემბერი
 უდღელამოა —
 თანაბრად ბნელა
 ღამით თუ დღისით —
 აღარ გგონია
 თუ მზე გამოვა.
 და, უცბად, ღრუბლის
 ლაშქარი შავი
 გაიძინძება —
 ცა წითლად ღვივის,
 — „მზემ ხეობაში
 შემოყო თავი,
 აღეჭით!“ — შტოზე
 ტივჭავი ჭყვივის.
 მაგრამ ვინ ადგეს —
 ოთხმოცი ფუთი
 თითოს ქვა ადევს! —
 საყდართან ვდგავარ.
 მხიარულ ფერებს
 ოციოდ წუთით
 გვარუქებს მზე და
 ხელახლა ჩავა.
 და ისევ — ქორთას
 ნისლი აშლილა,
 სტრის და კვაწხიეთს
 აცომეუბს ტალახს.
 ლებანურის
 ჯიში გაცლილა.

გოშაძეებიც

წასულან ქალაქს.
 წვიმს! აჭენჭყილა
 ღრუბლის ტენიები,
 შორს, მთების შუბლზე
 ღვივის ზამთარი;
 ძლივსგათიბული
 ლებბა ზეინები,
 არ ჩანს ფერმაში
 თივის ჩამტანი.
 მოაჩინდრიკებს
 ცხენ-კაცი ფოსტას,
 სანთლით ნაძებნი
 ქერივს ხურო მოჰყავს,
 ჯოგი მოუძღვის
 ფერმისკენ კოსტას —
 მოწყენით მოსდევს
 გაბურძგენილ ძროხას.
 სოფლიდან მესმის
 ყაყანი მწყრალი
 (ესეც კარგია,
 ცხოვრება ფეთქავს!)
 მარადიორი
 გამოდის ქალი,
 ნასახლარებზე
 სხვის ნიგვზებს ბერტყავს.
 და მაშინ, ამ ყრუ
 სინამდვილეში,
 რომელიც წყვდიადს
 გაგონებს უღრანს,

კოლთაემჯდომარის
 ღრინავს „ვილისი“,
 უგუზობას და
 შედმართებს უღრენს.
 წვიმს, და შიგ სულში
 გახსამს, გაწვეთებს.
 საცა „ქესი“
 ჩინათლეს ჩართავს.
 წვიმს. თავემჯდომარე
 ლაშქარგაწყვეტილს,
 უთორ-უაბჯროს
 ჩამოჰგავს სარდალს...
 ოპ, ტკბილო რატავ!
 სორთან — წესია,

წესთან — ფრთათეთრი
 ბარაკონია,
 ბოყვა — ჩრდილშია,
 ქორთა — მზეშია,
 ჩენი ნახნავი
 და ნაქონია!
 წვიმს. ლოგინს გავთხრი,
 სხვა რა ღონეა!
 წვიმს. სექტემბერი
 უღღღამოა...
 აღარ მგონია,
 აღარ მგონია,
 აღარ მგონია
 თუ მზე გამოვა!

• • •

შორს წვრილ-წვრილი
 მჭერინავი ვარსკვლავები,
 აბლოს —
 ბევრად მსხვილები,
 და ქრისტესის
 თავზე, სხვისგან განსხვავებით,
 ის ვარსკვლავი —
 წახრილი და ირიბი...

უცარი
 გაღვიძება ღამით!
 ვინ გაღვიძებს,
 შენი მკვლელი ვინ არის?!
 მოწამლული
 ყოფნის, სოფლის შხამით
 სული ზომავს
 მარადიულ მდინარეს.

ცად ქვრინავენ
 ვეება ტრიტინები,
 მელნისფერი
 ბზუის ღამე მკათათვის —

მოკენჭილი
 წითელი ღინჭილებით
 დის მდინარე
 და ხეობებს გადადის.

შენს პაწია
 ხეობაში ბნელა,
 მარტო შენი
 სიგარეტი ღვივის,
 ხარ წერტილი
 და ხარ ტიანჭველა,
 იტანს გული
 დამცირების ტკივილს.

ჯვარს ეცვი თუ
 მღერდი ქარი-ქარალეს,
 იტანჯე თუ
 იცხოვრე ნეტარებით,
 არაფერი,
 არაფერი არ არის
 მარადიულ
 მდინარესთან შედარებით!

• • •

ქალაქში მომცეს მე პურის ფული,
 რას დაგვიწერო, სახელდობრ, მკითხეს,
 მოსძებნე ქვეყნის მართალი წყლული,
 დაგვიწერო სიმართლე, მითხრეს.

თქვენი ოჯახი აშენდა! — ვამბობ, —
 სიმართლის წერა, იცოცხლე, მიყვარს.
 ოცნების ფრთებით ლაქვარდებს ვაპობ
 და ჩემი თვეში ჩემს წყალში მიმყავს.

ყავრის ღრიტოში ცა იხედება, —
 ვაი, დაწლილხარ, ძველო ქვიტკირო!
 — მთა იკეტება! მთა იკეტება! —
 დაგწერ კი არა, მინდა ვიყვირო.

მინდა ვიყვილო: — ვაი, ჩვენი ბრალი!
 ამ მთებს, ამ ქედებს რომლის გულისთვის
 მე ვკვდები, — ზომავს დღეს მუშტრის თვალით.
 ჯგრო ახვევია უცხო ტურისტის!

ყელში ხავილით ამოსდის სული
 სენურს, რაჭულს და ფშავურ ხეობას.
 მკლავს ხალხმრავლობის ჯიბრი და შური,
 ჩემი სიმცირე და უმწეობა...

კი, ქალაქს მომცეს მე პურის ფული,
 რას, რას დაწერო, სახელდობრ, მკითხეს,
 მოსძებნე ქვეყნის ნამდვილი წყლული,
 დაგვიწერეო სიმართლე, მითხრეს.

* * *

ხიმშო, ხიმშო, ხიმშო, რა ხარ!
 მას არ გეტყვი, რაც არა ხარ:
 ტკბილით საფხე ტიკტორა ხარ,
 ქვეშო რაჭას წანწკარა ხარ,
 პაწაწინა სოფელი ხარ,
 მთის რაჭისკენ ფანჯარა ხარ,
 შქმერს, მრავალძალს მოჭფენიხარ,
 სხვის ქვევრებში კვარჩხალა ხარ;
 ნაჭურ-ნაჭურ ნაყიდი ხარ,
 სავენახე მასალა ხარ;
 უშოლთისთვის კახეთი ხარ,
 მაგრამ ცოტა პატარა ხარ;
 მეტისმეტი რომ არ გითხრა,
 ის არ გითხრა, რაც არა ხარ,
 კაი რითმამ მომაკითხა:
 მთის რაჭისთვის — ხვანჭკარა ხარ!

ბ ე ს ა ლ ბ უ რ ი

ხახაში ასხეს ბეტონი შვიდ წელს,
ჩემი მდინარე ჰგუბებს და ჰღუპებს;
ქედზე უღელი დაადგეს ფიცხელი —
დგას ელსადგური, დუმილი სუფევს.
ძლივს, ძლივს ირწვევა წყალში ანკესი-
მოუძღვის გიდი ტურისტულ ჯგუფებს.
მოწყენილს ვხედავ მუქ-ლურჯ სარკვეში
მამისონიდან ჩამოვლილ ღრუბელს...
ჯაჭვით დაბმულო! ვარ შენი მოძმე —
თიმთიმით სინჯავ ფოლადის სუფებს:
შუათამაშებ (ოცნებობ!) როსმე
ას-ას-ტონიან ბეტონის კუბებს.

1943

კაცს დამმარხავი კაცი არ ჰყავდა —
მივადექ დაბას —
ქალი და ბავშვი მოხუც მარხავდა —
ათოვდა მთა-ბარს.

მარხილზე ედო ბიჭუნას მკვდარი,
სახეს ღუშავდა.
მე გამოვართვი დედაკაცს ბარი,
დაედე ზურგჩანთა.

იმატა თოვლის შრიალმა იმწამს,
დაჰბერა ახლად.
დავკარი ბარი გასუდრულ მიწას,
დავკარი მაგრად.

ათოვდა ირგვლივ მთელ სამყაროს,
ათოვდა მშრალად.
— „დაჭრილი ყოფილხარ, შე საბრალო!“ —
თქვა ქალმა წყნარად.

არ დასცდენია სხვა სიტყვა ამაყს.
ის იდგა მშვიდი.
ვჭრიდი და ვჭრიდი ჯიუტად სამარხს,
ვჭრიდი და ვჭრიდი.

რალაც დაეუგეთ, როგორღაც ჩავდეთ.
რალაც დავბურეთ,
ბიჭუნამ რალაც დაუდო თავით,
თავი ჩავლუნეთ...

ლაზარეთიდან მე მიცქერია:
როდესაც ბარდნის,
წყალგარეული მელნის ფერია
სალამო ზამთრის.

— „მწვიდობით!“ — ვთქვი და ზურგანთას დავწვდი.
პასუხის ნაცვლად:
— „მარხილზე დაჯექი!.. რაისთვის გაეწინდით! —
თქვა ქალმა მკაცრად.

სარატოვსკაია ერქვა სტანიცას
თუ მცირე დაბას;
თებერვლის მწუსრი ჰყუნდა ხალიჩას,
ათოვდა მთა-ბარს.

ფეხი რუმბივით დაუუდე მარხილს,
განზე გაეჩაჩხე.
— „ნუუუ!“ — შეუძახა მრისხანე სახის
ბიჭმა ბაჩა ცხენს.

თოვლის უდაბნო ირგვლივ გაშლილი!
დიაცმა მკაცრმა
ბიჭს რაღაც ჰკითხა — „ფეხშია დაჭრილი!“
მიუგო ბავშვმა.

ვზით ზურგშექცევით, მარხილი გვარყევს,
ყურს ვუგდებთ პურგას;
გადავიარეთ ჭალაკი არყის,
შევეყვით შუკას.

არა სიზმრისას და არა ზღაპრულს,
არამედ მართალს
ჩვენ მივადექით ქოხს თოვლში ჩაფლულს,
რუსულად — ხატას.

— „შემოდით!“ — ქოხში აინთო შუქი,
ღუმელი ღუის;
ვაის და ვუის გრიალებს ბუქი,
ტრამალი ყმუის.

წინკარში ისმის ღრჭიალი ხერხის
და დახერხილი
ბიჭს შინ შემოაქვს. დიაცმა ქვეყნის
ჩადგა ღერდილი.

დაგვსხა. ვახშამი გაშალა სწრაფად:
ბურახი — ტოლჩით.
ნაჭერი ტარხლის, ღერდილის ფაფა,
ჯამბში — ბორში...
..

მე გავეშტერე ჩვენს ვახშამს ზღაპრულს
 მშვიერი თვალი;
 კერიის სითბო მახვევდა თავბრუს
 და ვიკეკე მთვრალი.

— „შირთუით!“ — ქალმა მომმართა სევდით
 (უკვე თქვენობით!)
 რატომღაც ხმაში სიღბოთი მეტით
 და გულწრფელობით.

ჩემი ღუღღუდი გააჭონდა ღუმელს,
 უხერხულ ხმების —
 კოვზის ჩქამი თუ არღვევდა დუმილს
 და ბორშჩის ხერეპის.

გარეთ კი თოვდა და თოვლში იწვა
 ისლის ქოხები.
 — „ივლიდი ვითომ?“ — თქვა უცებ ბიჭმა
 ნიშნისმოგებით.

ჩვენ ვახშამს მოვრჩით. დარაბებს შლევმა
 დაკბერა ქარმა.
 — „ტახტზე გადმოკეკე, გაგაძრო ჩექმა!“ —
 თქვა ახლა ქალმა.

ნელ-თბილი წყალი დამიდგა ტაშტით.
 ჩამიკდა ფერხთით
 და ჩვენ პირისპირ პირველად დავრჩით,
 თვალებით შევხედით.

მან გამირღვია მაკრატლით ტოტი
 მუხლქვეშით შარვლის.
 მე ორ-სამ ნამსხვრევს ნალმისას ვგრძნობდი
 ძვალ-რბილში გავლილს.

დაჭრილი ფეხი ჩამიღბო წყალში —
 ფეხი თუ ჯირკი!
 — „გეტყინა?“ — მკითხა ალერსით ხმაში, —
 მომწმინდა ჩირქი.

შევერთი და სახე მივიღე გვერდზე,
 ვუძლებ და ვდუმვართ.
 — „მესამე დღეა, პოსპიტალს ვეძებ!“ —
 ვთქვი ჩემთვის ჩუმიად.

— „ბერდოკთან ბეწვზე გადავრჩი გუშინ —
 წავაწყდი ფრიცებს;
 შორს არის კიდევ გარიანი-კლიური?“ —
 ვკითხე ქალს ისევ.

— „მაცადე! ვისთვის აქვე კარზეა!
(თოვდა ყივინით)

მაგ ფეხებისთვის დღის სავალზეა!“ —
მითხრა სიცილით.

ის იყო დაც და ის იყო დედაც. —
ის იყო ქალი!

წყლის ობშვიარი ბურანში მხვევდა
და ვიჯექ მთურალი.

ის დიდხანს, დიდხანს მბანდა ჭრელობას,
მიხვევდა ფრთხილად;
იყო გონიზდა და დაღლილობა,
მივარდნა ძილად.

ღუმელის თავზე ბიჭუნა აძვრა,
ფლასი დამიგო.
— „იძინეთ!“ — ბრძანა დიაცმა მკაცრად
ჭრაქი ჩაგვიქრო.

მე ჩამეძინა უმაღ მკედარივით.
დარაბებს ჩქარმა
ზათქით, შხივილით და გადარევით
დაძებრა ქარმა.

და მთელი ღამე გრგვინავდა ქარი,
ჰყინავდა ქოხმასს,
და ჭრიალებდა, გმინავდა კარი,
ღრინავდა ბოლმას.

ლაზარეთიდან მე მიცქერია:
როდესაც ბარდნის.
ლილაში გავლებულ ზეწრის ფერია
თენება ზამთრის.

მე გამაღვიძა ანაზდად მშვიდმა
ზამთრის თენებამ,
ჩადგომამ ქარის, სიჩუმემ დიდმა,
ბარდნის მშვენებამ.

ჩექმაში ფეხი გაგყავი ფრთხილად. —
თავს მადგა წახრილს, —
— „მიდიხარ?“ — მკითხა ლბილად და თბილად
პატრონმა სახლის.

მან გამოალო კარი განჯინის,
შიგ მკლავი შეჰყო:
საგზლად და სახსრად — ლორის ნაჭერი,
პური და წეკო..

ჩვენ გამოვედით ქოხიდან ერთად.
 უდაბურ დროთა
 თოვლის უდაბნო წინ გვედო თეთრად —
 თოვდა და თოვდა.

„ა, ამ გზით გასწოთ!“ — საურმეს გავცდით,
 ტრაქტთან შეეჩერდით;
 — „მშვიდობით!“ — თქვა მან სახეზე განცდით,
 სვედის ბეჭედით.

— „მშვიდობით!“ — ვთქვი მეც და ცრემლი მომწყდა,
 ოპ, გრძნობა მღუპავს!
 ათოვდა მკედარს და ათოვდა ცოცხალს,
 ათოვდა ყუბანს.

თოვდა ჯიუტად და ნოსებს ჰფენდა
 ცა დაენებით;
 გამოდიოდნენ სხვა ქოხებიდან
 სხვა დაჭრილები;

ბედს, გადაჯეგოს უღვთოდ მტრისაგან,
 ემდურებოდნენ;
 ფრონტიდან ზურგში, ქოსპიტლისაკენ,
 ეშურებოდნენ.

უილაჯობა გკლავს, გეტირება!
 ყინვით და თოშით
 გაბაწრულები შავ წერტილებად
 მიფტობავეთ თოვლში.

„მშვიდობით! მშვიდობით!“ — ეს ერთი სიტყვა,
 ნათქვამი გრძნობით,
 საგზლად გაქყვება ჯარისკაცს დიდხანს,
 გამოჰკვებს წლობით.

გაივლის წლები სამჯერ ათ-ათი,
 იქნება თოვა,
 იქნება მზეც და, — თვითონ სალდათი
 თუ იქნა, — მოვა.

ოდესმე თმაში წყვეული ზამთრით
 შუბლზე ხაზებით,
 ის მოვა თვისი წარსულის ხათრით
 და დაფასებით.

ის მოვა, მოვა სსოვნის ნაცართან
 და ქუდის მოხდით
 დადგება იგი, როგორც ტაძართან,
 პაწია ქოხთან.

შორს მშობლიური მიწიდან

მთხრობა

არ ვიცი კი რატომ, მაგრამ ძველი დროის გმირებს შორის, ყოველთვის, რაღაც განსაკუთრებულად, მუციოს სცევოლა მიზიდავდა, — კეთილშობილი რომელი პატრიცი, რომელსაც უსამართლოდ დასწამეს ცილი, თითქოს სამშობლოს უღალატა.

თავისი უდანაშაულობა რომ დაემტკიცებინა, გააფთრებულმა სცევოლამ მაყალის გავარჯარებულ ნახშირზე დადო ხელი და ცილისმწამებლებს თვალეზში ზიზლით მიამტერდა. ლეგენდა გადმოგვცემს, რომ ამგვარი მამაცობითა და გამძლეობით მოხიბლულმა მოსამართლეებმა სცევოლა უდანაშაულოდ აღიარეს და ყველა პატივ-ღირსება აღუდგინეს.

ჩვენთვის საყვარელ ისტორიულ სახეებში იმ თვისებებს ხომ არ ვეძებთ, რაც ჩვენ თვითონვე გვაკლია? ხომ არ წინათვიგრძობთ საკუთარ ბედს? ანდა იქნებ გმირის მამაცობა ახმინებს ჩვენი სულის მალულ სიმებს, რომელიდაც ჯერ კიდევ უხილავი ფსიქოლოგიური მიზეზის ძალით.

ვინ იღებს თავს და ვინ გასცემს პასუხს ამ კითხვას?

მაგრამ, როცა მე სცევოლაზე ვფიქრობ, ხშირად მაგონდება ერთი

ძველი, შორეულ აღმოსავლეთში მომხდარი ამბავი, რომელიც მამაჩემისაგან გავიგონე და რომელსაც აქვე მოგიყვებით, ისევე როგორც ათეული წლების შემდეგ შემორჩა ჩემს მეხსიერებას და როგორადაც ზოგიერთი მიაღეტალი ჩემმა წარმოსახვამ შეავსო.

საუკუნის დასაწყისში ხარბინი შეიძლება ერთადერთი განუმეორებელი ქალაქი იყო მთელს დედამიწის ზურგზე.

ქალაქი ჩინეთის მიწა-წყალზე რუსებმა ააშენეს, როცა აღმოსავლეთ ჩინეთის რკინიგზა გაჰყავდათ. ქალაქს შერეული აღმინისტრაცია განაგებდა, რომელიც ყველასათვის ამოუხსნელ შეთანხმებებსა და მოლაპარაკებებს იყო დაფუძნებული.

ფაქტიურად ქალაქს ორი ხელი-სუფლება განაგებდა: ჩინელი მთავარგამგებელი, ძველმანჭურიული ტიპის რომელიდაცა გენერლის სახით, რომელიც ნომინალურად ბეკინში იმპერატორის მთავრობას ექვემდებარებოდა; და რუსული, ნაცვალის სახით წარმოდგენილი, რომლის იურისდიქცია ფორმალურად რკინიგზის ხაზით ისაზღვრებოდა, მაგრამ სინამდვილე-

ში მთელ ჩრდილოეთ მანჭურიაზე ვრცელდებოდა.

ხარბინის მოსახლეობა ძალზე პრელი იყო. რუს და ბუნებრივია ამ მხარის მკვიდრ ჩინელებთან ერთად ქალაქში რუსეთის მთელი იმპერიის თითქმის ყველა ერის წარმომადგენლები დაემკვიდრდნენ. უკრაინელები, პოლონელები, ქართველები, ებრაელები, სომხები, თათრები, ძალზე ბევრი ქართველი გაჩნდა ხარბინში განსაკუთრებით 1905-1906 წლებში. ესენი საქართველოდან ან რევოლუციური საქმიანობისათვის გადმოსახლებულნი იყვნენ, ანარადა მეფის ხელისუფლების რეპრესიების ეშინოდნენ და დროებით აქ შეეფარებინათ თავი. უფრო კი მანჭურიაში, ამ ორი უბადრუკ იმპერიის განაპირას ხალხი იმ შორეულ დროებაში დიდი სურვილით მოედინებოდა — მოსახლეობა აქ მაძღრისად და ლაღად ცხოვრობდა. სამუშაოს ძებნა არ უხდებოდათ. სამუშაო თავად ეძებდა მათ.

ქართველებმა, რომელთა ერთ-ერთ დამახასიათებელ თვისებას მშობლიური მხარისადმი სიყვარული და თავისი ხალხის ტრადიციების ერთგულება, აქაც კი, საშობლოსაგან მოშორებით, ვარკვეულად შეინარჩუნეს ჩვეული ყოფა. ერთგულნი დარჩნენ თავისი ზნე-ჩვეულებებისა და ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში ცხოვრობდნენ, მაგრამ არ იფარგლებოდნენ მარტო თავისი ნაციონალური ჩარჩოებით. ეს შეუძლებელიც იყო, უფრო მეტად, შერეულ ქორწინების გამო. ქართველი ქალები მანჭურიაში თითქმის არ იყო.

ქართული კოლონიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წევრი ამ დროს დავით ნიჟარაძე იყო. ასე სამოცი წლის კაცი. ძალზე მხნე, წარმოსადეგი. ლამაზი, ქალაქმეურნეული, დიდი შავი წვერით, ცეცხლოვანი ენერჯით და გულდალი თვალებით, მუქი ყავისფერი ცხვირებით გადაბმული, ხშირი, ჩამოქნძილი. წარბებით, რომელიც მას

არა მარტო მკაცრ, დიდ შესახედობასაც აძლევდა. დავით ნიჟარაძე როგორც ხარბინელი კავკასიელების უმრავლესობა, ჩოხაში, ხანჯლითა და რევოლვერით დადიოდა, რაც იმ მდგომარეობასა და დროებაში სრულებითაც არ, იყო ზედმეტი. ქალაქი უკიდევანო ციმბირს ესაზღვრებოდა და ამიტომ აქ დღენიდაც უამრავი შემთხვევითი და ბნელი ხალხი დაბორილობდა.

ნიჟარაძე „ნავმისადგომად“ წოდებული უბნის ერთ-ერთ წყნარ ქუჩაზე ცხოვრობდა. სახლს უხვწყლიანი, ნელი და დიდებული სუნგარი ჩაუდიოდა. დავითს საკუთარი, ფართო სახლი ქართველ თავადთა სახლის ყაიდაზე აეგო — პალატზე მთელ ფასადს შემინული ვალერეა გასდევდა, სამზარეულოთი, აბანოთი და შრამელებით დაბლა სართულში.

ნიჟარაძეს დიდი ეზო ჰქონდა. თავლაში ექვსი ცხენი ება: ორი სამგზავრო, ერთი საჯდომი და სამივე საფორნე. უზარმაზარ, ნახევრად მიწაში ჩამჯდარ ღვინის საწყობში, — ქართული ჩვეულებისამებრ მარანს ეძახდა — ღვინის მარაგი ინახებოდა. სტუმრებისთვის განკუთვნილ მყუდრო ფლიჯელს მიღმა დიდი ბალი იწყებოდა, უმთავრესად ხილის. ნიჟარაძე ოცნებობდა იქ ვენახი ჩაეყარა, მაგრამ მანჭურიის მკაცრი ჰავა გადაუღალავ წინააღმდეგობად გადაეღობა წინ. ვაზი ან მოიყინა ან ნაყოფს არ ისხამდა.

მიუხედავად ამისა, ნიჟარაძე მაინც ვაჭრობდა. — და ძალზე წარმატებითაც, — ვაჭრობდა ღვინით, რომელსაც იგი საქართველოდან იწერდა და ნაწილს კი შანდუნის ნახევარკუნძულიდან მოზიდული ყურძნისაგან თვითონ ამზადებდა.

ქალაქში ნიჟარაძეს რამდენიმე ადგილას ჰქონდა ღვინის სარდაფი, სადაც უმცროს კომპანიონის უფლებით მისი თანამემამულე ქართველები და აგრეთვე სომხები მუშაობდნენ.

ფიქრობდნენ, რომ ნიჟარაძე მდიდარი და საკმაოდ ხელმოშობილი იყო, მაგრამ ამ უკანასკნელ აზრს მხოლოდ თავქარიანები და დარღმანდები იზიარებდნენ, ისინი, რომლებიც დაჩვეულები არიან ოხრად ნაშოვნი ფული ქაბის გაატანონ, ხოლო როცა გამოელევათ, სხვის ხარჯზე ცხოვრებასაც არ უკადრისობდნენ. უფრო სოლიდურებმა და ჰკვიანებმა იცოდნენ, რომ ნიჟარაძე ბევრს ეხმარებოდა, თუმცა გამორჩევი და ვითომ მეორეჯერ სესხად არასდროს არ მისცემდა კაცს ფულს, კაცს, რომელმაც მისი ნდობა არ გაამართლა, და საერთოდ, არ უყვარდა ისე, სხვათაშორის ფულის გაცემა. როცა მას დახმარებისათვის მიმართავდნენ, — უფრო ხშირად უცხო მხარეში უბადრუკ მდგომარეობაში ჩავარდნილი თანამემამულეები, — იგი ჩვეულებრივ ყურადღებით მოუსმენდა მთხოვნელს და შეეკითხებოდა:

— რის გაცემებას აპირებ?

თუ მთხოვნელს რაღაც იდეა ჰქონდა, ნიჟარაძე მასთან ერთად გულდასმით მოიხილავდა ყველა ვარიანტებს: და პერსპექტივებს, და ამუშავებდა დეტალებს და დარწმუნდებოდა რა გადაწყვეტილების სერიოზულობაში, მხოლოდ ამის შემდეგ გაცემდა ფულს, თანაც არასდროს პროცენტებს და ხელწერილს არ ითხოვდა.

— შენ თუ წესიერი კაცი ხარ — ისედაც დამიბრუნებ, თუ არა და — ვერავითარი ხელწერილი ვერ გიშველის, — ამბობდა დავითი ასეთ შემთხვევებში.

და მართლაც, ნიჟარაძეს, თითქმის, ყოველთვის უბრუნებდნენ ვალს. სამაგიეროდ უპირო კაცი თუნდ მომკვდარიყო შიმშილისაგან მისი სახლის ზღურბლთან, იგი ნიჟარაძისათვის აღარ ერსებოდა და ამ ქვეყნად არავის შეეძლო დაებრუნებინა მისთვის დავითის თვალში დაკარგული ნდობა.

თუ მთხოვნელმა არ იცოდა საიდან დაეწყო, ასეთები კი ბევრნი იყვნენ სამშობლოდან რეპრესიებს გამოქცეუ-

ლები ან სახალისისა და შორეულ აღმოსავლეთის კატორღებში წაბრუნებულ მოხილვები, ნიჟარაძე მათთან უკანასკნელად, რისთვის უნდა მოეკიდა ხელი, ან სამსახურში აწყობდა და პირველ ხანებში მატერიალურადაც ეხმარებოდა.

ჯანმრთელი და ახალგაზრდა კაცის გამწესება სამუშაოდ დავითს არ უჭირდა, რადგან ხარბინში და ჩინეთის აღმოსავლეთის რკინიგზის მთელ გაყოლებზე, მას საკმაო ნაცნობები ჰყავდა — დავითი არა მარტო ღვინით ვაჭრობდა, იჭარებდაც იღებდა და უპატიოსნეს, უწესიერეს მოიჭარედ ითვლებოდა.

უმალეს რუს და ჩინელ ადმინისტრაციულ წრეებში ნიჟარაძე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა, განსაკუთრებით ორი ღირსსახსოვარი ეპიზოდის შემდეგ.

პირველი შემთხვევა ასეთი იყო: ქალაქის აღმოსავლეთით, შემოგარენში სანადიროდ გასულ ნიჟარაძეს თავს დაესხნენ ხუნხუზები და მას მარტოც მოუხდა ორი ათეული ყაჩაღის მოგერიება. თან ორი იქვე მისაჯალავა, სამი დაჭრა. ორდღიანი უთანასწორო ბრძოლის შემდეგ კაზაკების რაზმმა მიაღწია შემთხვევის ადგილს და ხუნხუზები გაიფანტნენ.

მეორე შემთხვევა კი ასეთი იყო: ხარბინში მოქმედება დაიწყო შეიარაღებულ კავკასიელ-ბანდიტთა ბანდამ. ბანდიტები წარმატებით დაესხნენ ბანკს, გაძარცვეს რამდენიმე მდიდარი ვაჭარი და უმალესი ჩინოვნიკი, სროლის დროს დაიჭრა და მოკვდა ათზე მეტი კაზაკი და ჩინელი პოლიციელი. მხარის უმალესმა მთავრობამ პოლიცემისტერს და გარნიზონის უფროსს უბრძანა ბანდიტები ცოცხლად კი არ დაეჭირათ, ამოეხოცათ. ქალაქი სამხედრო წესით ცხოვრობდა. მცხოვრებლები დაბნეულებამდე იყეტებოდნენ სახლებში და ქუჩიდან მოღწეულ ხმებს შიშით იყენენ მიყურადებულო. მოსალოდნელი იყო დიდი სისხლისღვრა.

და აქ, ნიჟარაძე მთავარგამგებელთან

გამოცხადდა და თხოვა ბრძანების გაცემა შეეჩერებინა, თავისი შუამავლობა შესთავაზა. მდიდარი ცხოვრებისეული გამოცდილებით დამოძღვრილი ძველი ადმინისტრატორი დათანხმდა და ვადა სამი დღე მისცა. ამის შემდეგ ნიჟარაძე, მხოლოდ მისთვის ცნობილი გზებით, ბანდიტებს დაუკავშირდა და დაარწმუნა ისინი, სამუდამოდ დაეტოვებინათ ქალაქი. ხარბინში კვლავ სიმშვიდემ დაისადგურა.

სწორედ იმ დროს, როცა დაოთხილმა კაზაკების ასეულმა ხუნხუზები გაფანტა და ალყაში მოქცეული ნიჟარაძე გარდაუვალი დაღუპვისაგან იხსნა, ბედმა მისი ცხოვრების ზანტად აგორებულ გორგალს უფრო მნიშვნელოვანი კვანძი შეანასკვა.

დავით ნიჟარაძემ ათი წლის წინ — მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო ასეთი მდიდარი, ის კი არაა და რიბულადაც ცხოვრობდა, თავისი მხსნელების პატივსაცემად, ტრადიციული ქართული სტუმართმოყვარეობითა და ხელგაშლილობით, ქეიფი გამართა.

რა თქმა უნდა, სტუმართა შორის ყველაზე პატივსაცემი იყო იასაული სოკოლოვი — ის, ვინც დავითისათვის ღრისასხსოვარ დღეს კაზაკების რაზმს ედგა სათავეში.

სოკოლოვი და ნიჟარაძე თითქმის კბილანი იყვნენ. იარაღში, ცხენსა და ღვინოში ორივენი კარგად ერკვეოდნენ. როგორც ვაჟკაცებს შეშვებით, ზიფათისათვის სახეში შეეძლოთ შეეხედათ ორივე — სიტყვაძუნწი და საქმიანი. მალეც დამეგობრდნენ და რადგან სოკოლოვი დამოჯახებული იყო, დავითი ამ მკვირცხლი დონელი კაზაკის ოჯახის ხშირი სტუმარი გახდა.

ვერაინ შენიშნა, როდის დაიწყო ყველაფერი, მაგრამ მხოლოდ სამი თვის შემდეგ სოკოლოვის ოცი წლის გოგო დარია ნიჟარაძის ცოლი გახდა, დავითი მაშინ უკვე ორმოცდაათ წელს იყო მიტანებული.

როცა დარია გადამწყვეტილად გა-

ნაცხადა, რომ დავითს მიყვება ცოლად, მშობლები შეშფოთდნენ.

— შენ რა, კეკა დავითო, დაშვას იგი ხომ მაშად შეგფერის და არც ახალგაზრდაა! — მხოლოდ ეს თქვა სოკოლოვმა. იგი იმდენად იყო განცვიფრებული, რომ რიგაინად გაბრაზებაც კი ვერ შეძლო.

მაგრამ დაშას მამის ხასიათი დაყვა, თავისაზე ჯიუტად იდგა.

— თუ არ დამლოცავთ — ისე წავალ მასთან! — მტკიცედ განუცხადა მშობლებს.

მშობლებმა იცოდნენ, თუ დარია რაიმე დაიქინა — მას ვერაფრით ვერ გადაათქმევინებდნენ, — ყველაფრით, ასაკის გარდა, დავით ნიჟარაძე, მართლაც რომ, სოკოლოვებისათვის სასურველი სასიძო იყო.

დაქორწინდნენ იქაურ ტაძარში, ქორწილი დიდებული გადაიხადეს. შეზარხოშებულმა სტუმრებმა ისეთი სროლა ატეხეს, რომ ახლო-მახლო კვარტალებში პოლიციელები მიიშალნენ, ეგონათ, ქალაქს ხუნხუზების დიდი რაზმი დაესხა თავს.

გრძელ მაგიდასთან ერთ-ერთ პატივსაცემ ადგილას წამოჭიმული სოკოლოვი თანაპოლკელებს თვითკმაყოფილი უბაჟუნებდა თვალს და გაფანჩულ ულვაშის გრეხით, მრავალგზის იმეორებდა:

— ჩემი დაშვა!.. თავადის ქალი გახდა.

სოკოლოვი აქ ცოტათი აქარბებდა. მისი სიტყვადმოსახლებული და პატივყარი იყო.

შემდეგ რუსეთ-იაპონიის ომმა იფეთქა და იასაული სოკოლოვი გმირთა სიკვდილით დაეცა ლიაოანთან. ცოლიც მალე მას მიჰყვა.

დაშა მარტო დარია დავითთან, ცოლქმარი უშვილონი იყვნენ.

ამ დროს დარია პირმრგვალი ფაშა ქალი იყო, ლამაზი იმ დიდებული, ცოტათი მძიმე სილამაზით. მორონინენელი და ამაყი მოძრაობით, რომელსაც ახლაც შევამჩნევთ როსტოვის და დონის სტანიცების ქალებს. ბრწყინვა-

ლე დიასახლისი, მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი მოსამსახურეების მიმართ, ვულღი და პურმარილიანი მეგობრებთან.

ერთხელ, ზაფხულში, სალამო ხანს, როცა დავით ნიყარაძე, ნასადილევი და კაბინეტში ტახტზე გამოძინებული, ვერანდაზე იჯდა და ჩაის სვამდა (ეს ქორწინების შემდეგ წესად დაიდო) ჩინელი მსახური შემოვიდა და მოახსენა, რომ პატრონს ვიღაც უცნობი კითხულობდა.

— კაბინეტში შეიწვიე, — ბრძანა დავითმა. ერთი-ორჯერ კიდევ მოსვა ჩაი, წამოდგა და სახლში შევიდა.

დავითის გამოჩენისთანავე სავარძლიდან საშუალო სიმაღლის ფერმკრთალი, ინტელიგენტური სახის კაცი წამოდგა. სახის ნაკვეთები უტყუარად ქართველს მიუგავდა. უცნობი ძალზე გამხდარი და ღარიბულად იყო ჩაცმული. მან მოწიწებითა და პატივისცემით დახარა თავი და თქვა:

— ჯუმბერ გედევანიშვილი.

— დაჯექით, ვთხოვთ, — შეეპატივა დავითი, თან საწერ მაგიდას შემოუარა და სავარძელში ჩაჯდა.

ჩამოვარდა სტუმრისთვის უხერხული სიჩუმე, ამიტომ დავითმა აჩქარებით იკითხა:

— დიდი ხანია ჩვენ მხარეში ხართ? — დავითი ქართულზე გადავიდა, რომ საუბარი უფრო გულითადი გამხდარიყო.

— მესამე დღეა.

— საიდან მოხვედით?

ახალგაზრდა კაცი გაჩუმდა. მაგრამ შემდეგ ძლივძლივობით, მაგრამ ისე რომ, ღირსება არ დაუკარგავს, უპასუხა:

— სახალინიდან.

დავითისათვის ეს თავიდანვე ნათელი იყო, მაგრამ მას ის მოეწონა, რომ სტუმარმა ასე პირდაპირ და მოურიდებლად დაასახელა არასასიამოვნო ადგილი და აგრძნობინა, ამის გამ-

ხელა მისთვის მართლაც რომ არა სასიამოვნო იყო.

— დიდხანს იყავით აქ? — ზვიერი წარბებით ჩამოქუფრული თვალებით ნიყარაძე ყურადღებით უყურებდა სტუმარს.

— ხუთი წელი.

— ახლა უკან ბრუნდებით სამშობლოში? — ეს ორმხრივი კითხვა იყო. თუ გედევანიშვილმა სისხლის სამართლის დანაშაული ჩაიდინა, მას სასჯელის მოხდის შემდეგ საქართველოში დაბრუნების ნება ჰქონდა, თუ პოლიტიკური, მაშინ საქართველოსაკენ გზა მისთვის გადაკეტილი იყო.

— მე შვიდი წელი კიდევ აკრძალული მაქვს სამშობლოში დაბრუნება — მშვიდად უპასუხა ახალგაზრდა კაცმა, მაგრამ ხმაში აშკარა წუხილი ერტყობოდა.

დავითი, რომელსაც მაშინვე მოეწონა გედევანიშვილი, გახარებული იყო უცნობი პოლიტიკური დამნაშავე რომ აღმოჩნდა. თუმცა ასედაც რომ არ ყოფილიყო, დახმარებაზე უარს მაინც არ ეტყოდა.

— ესე იგი ხარბიწი გინდათ დამკვიდრება, — ნახევრად კითხვით, ნახევრად გადაწყვეტილად წარმოთქვა დავითმა, მსუბუქი ღიმილით შეამსუბუქა საუბრის აზრი.

— იძულებული ვარ... — ხელები გაშალა და დაბნეულად და გაუბედვად გაიცინა გედევანიშვილმა.

— რატომ, აქ არცთუ ისე ცუდია, — დავითი შეეცადა სტუმარი გაემხნევებინა, — სად გაჩერდით?

— საქართველოს საზოგადოების საერთო საცხოვრებელში, მაგრამ სტუმარი შეეცადა, — თავმჯდომარე ადგილზე არ არის, მდივანიც ავადმყოფობს. მე მირჩიეს თქვენთვის მოემართა. სამუშაოს თაობაზე! — დაუმატა მან აჩქარებით.

ესეც მოეწონა დავითს, — იგი მიხვდა, ახალგაზრდა კაცს რისი ეშინოდა.

— სწორადაც ურჩევიათ, — კიდევ

უფრო გამამხნეველებელი ტონით დაიწყო დავითმა და უცხად მიხვდა, რომ ახალგაზრდა ალბათ მშვიერი იყო. ის აშკარად არ ჰგავდა მათ, ვინც ჯერ ქალაქში არ არის შემოსული და უკვე სათენისტომოში მირბის მატერიალური დახმარებისათვის. ამიტომ დავითმა საუბრის თემა შეცვალა — საქმე არსად გაიქცევა, ახლა კი ურიგო არ იქნებოდა, წაგვეხემსა — მე რაღაც მომშივდა, გთხოვთ, ჩემთან ერთად ისაღილოთ.

დავითი სტუმართან ერთად სასადილო ოთახში გავიდა. აქ, სწორედ სულზე მოსწრებასავით ორი ნაცნობი გამოჩნდა — გაურკვეველი პროფესიის ადამიანები, მაგრამ მხიარულნი და უზრუნველნი, როგორც ჩვეულებრივ არიან ასეთი ყაიღის ადამიანები. მათი წყალობით სუფრასთან უშუალო განწყობილება შეიქმნა. გედევანიშვილი მორიდებულად ქამდა, ცოტას სვამდა, მაგრამ თავისუფლად ლაპარაკობდა. და ორი მეგობრის ხუმრობებს დიდი სიხალისით პასუხობდა.

რა თქმა უნდა, როგორც ყველა ქართულ თავყრილობაში, რაც არ უნდა შორს ყოფილიყვნენ სამშობლოდან, რაიმე ნათესაური კავშირი მაინც გამოიძებნებოდა. გამოირკვა, რომ ჯუმბერის ბიძა ერთ დროს დავითთან ერთად სწავლობდა ქუთაისის სათავადაზნაურო გიმნაზიაში, თუმც სხვადასხვა კლასებში. ამის შემდეგ დავითი უფრო მეტი გულთბილობით განიხსენებდა ახალი ნაცნობისადმი.

გვიან ღამით, როცა სტუმრები იშლებოდნენ, ნიქარაძემ გადაწყვიტოვლად უთხრა ჯუმბერს.

— არსადაც არ წახვალ! ჯერჯერობით ჩემთან იცხოვრებ. დაშა ფლიგელში ახლა საწოლს მოგიშვადებს. წადი, დაისვენე. სამუშაოს თაობაზე ხვალ მოვილაპარაკებთ.

მეორე დღით დავითმა ჯუმბერი უპირველესად უნივერსალურ მალაზიაში წაიყვანა, უყიდა ორი კოსტუმი, ნახევარი დუქიანი პერანგი, ორი წყვი-

ლი ფეხსაცმელი და სხვა აუცილებელი წერილობები. ჯუმბერმა უწინააღმდეგებოდა, ეჭუტებოდნენ, მაგრამ დავითის ისეთი მედიდური და ამასთან გულთბილი გულუბრყვილობით, ისეთი ნათესაური სიტბობით და სულგრძელობით ეჭირა თავი, რომ ჯუმბემა უკან დაიხია.

სამუშაოს საქმეც მოგვარდა დაუჯერებლად მარტივად და წარმატებით.

— მე დამეხმარები! — კვლავ იმავე მამური ტონით თქვა დავითმა. მე სატყეო კონცესიას ვიღებ სადგურ იაბლონიანზე. ათი საათის სამგზავროა მატარებლით აქედან, აღმოსავლეთ ხაზზე. მე იქ ჩემი კაცი მჭირდება. ხშირად მოგიხდება მგზავრობა.

მაგრამ ბატონო დავით, მე ხომ არაფერი გამეგება ამ საქმეში? შეეცადა შეწინააღმდეგებას ჯუმბერი.

— იქ საქმეში ჩახედული ხალხი დაგიხვდება — მოუჭრა ნიქარაძემ, — მე სანდო კაცი მჭირდება.

— თქვენ გყავთ ასეთი კაცი, — ჩუმად, მაგრამ მტკიცედ წარმოთქვა ჯუმბერმა.

ნიქარაძემ ახალგაზრდა კაცს მძიმედ, გამომცდელად ჩახედა ცისფერ თვალებში.

— ვიცი, — წარმოთქვა მან მეორე დაყოვნების შემდეგ.

2.

ჯუმბერ გედევანიშვილი უკვე რამოდენიმე თვეა ნიქარაძესთან მუშაობდა. ხარბინსა და თვალწარმტაც სადგურ იაბლონიას შორის ატარებდა ჯუმბერი დროს. სადგურიდან ათი ვერსით ჩრდილოეთისაკენ სატყეო კონცესია მდებარეობდა.

ჩრდილოეთ მანქანის მკაცრი ბუნება ცოტათ თუ ჩამოჰგავდა მშობლიური იმერეთის კობტა პეიზაჟებს; მიუხედავად ამისა, ჯუმბერს აქ მოსწონდა. ხშირი ნივგზნართა და ხავსით შეფენილი გორაკები გრძელ, მაგრილებელ ჩრდილებს აფენდა. მიყრუებულ ღრანტეებში რძი კარი ნისლი

იბოლქვებოდა. ტყის ღია მწვანე ველებზე კი საოცრად ბარაქიან, ნაშიან და მუდამ ნესტიან ბალახში აქა-იქ მოულოდნელად, ცეცხლის ენებად თავს წამოყოფდნენ ლეღაქა ადგილობრივი ველის ყვავილები, წვრილი, მერცხალა ფოთლებით და ჭიუტად ჩამოხრილი გრძელი მტვრიანებით.

ჭუმბერი მართლაც კარგად ართმევდა თავს მოვალეობას. გამოუვალ მდგომარეობაში კი, მას მოიჭარე ჩინელი ვან-ფუ-მინი შეელოდა. იგი ნიჟარაძის ძველი კომპანიონი და მეგობარი იყო, შუახნის, კეთილ-სინდისიერი და გამოცდილი კაცი, რომლის განსჯას შეგეძლო სავსებით დაყრდნობოდა.

დაბაში რამდენიმე ასეული მოსახლე ცხოვრობდა — ჩინელები და რუსები. ესენი იყვნენ ხის მჭრელები. მტვირთავეები, მონადირეები, ჩუმი, ნაკლებმეგობრული ხალხი, მაგრამ პატიოსანი, შრომის მოყვარე და რაც პირველ ხანებში ჭუმბერს ძლიერ ანციფრებდა — სმისმოძულენი. მხოლოდ გვიან გაიგო, რომ ჩინელებისათვის ლოთობა, როგორც მოვლენა, არ არსებობს საერთოდ. დაბაში მოსახლე რუსები კი ძირითადად სტაროვერელები იყვნენ, სმას მათ სარწმუნოება უკრძალავდა.

ჭუმბერი აქ ხარბინიდან თვეში ერთხელ ხუთი-ექვსი დღით ჩამოდიოდა. ტყის სახერხთან მას საძინებელი ოთახი ჰქონდა, დღისით კი აქვე, კანტორაში იყო ან ტაიგაში მიდიოდა ხეს სადაც აგროვებდნენ, სახლი კი ხარბინში ჰქონდა, ნიჟარაძის სახლის იმავე ფლიგელში, სადაც იგი ჯერ კიდევ პირველ დღეს ჩასახლდა. იქ მის განკარგულებაში იყო ორი ოთახი და სამზარეულო, რომლითაც არ სარგებლობდა, რადგან ჭუმბერი ნიჟარაძის ნებით მათთან ერთად სადილობდა და მასპინძელს სხვა არაფრის ვაგონება არ სურდა.

— ჩემთან ყოველდღე სამი კაცი სადილობს. იქნებ შენთვის არ მოიძებ-

ნება ადგილი? — უპასუხა მან ჭუმბერს, როცა ეს უკანასკნელი შეეცადა ამ საკითხის წამოჭრას. მაგრამ ჭუმბერი მიხვდა, რომ ამის თაობაზე სიტყვის ვაგრძელება აღარ ღირდა.

დაშაყ კარგად ექცეოდა ჭუმბერს; ნათესაურად, უბრალოდ, გულთბილად და თანასწორად, თუმცა დაშა ყველასადმი გულთბილი იყო; და ჭუმბერი, რომელსაც თავდაპირველად დაშასი უფრო ერცხვინებოდა, ვიდრე დავითისი, ძალზე მადლობელი იყო ამ ქალისა სწორედ იმისათვის, რომ მას განსაკუთრებულად არ გამოარჩევდა სხვებისაგან და იმიტომაც, რომ მისი უბრალოებისა და სიმშვიდის გამო მან სწორი ტონი შეიმუშავა — ნათესაური, გარკვეული დისტანციის შენარჩუნებით, და დაძლია ძნელად დასათრგუნავი გრძნობითი ლტოლვა, რასაც ის პირველად გრძნობდა დაშასადმი. იგი ზომ პირველი ცოვლიზებულის, ლამაზი ქალი იყო გაუთავებელი ხუთი წლის მანძილზე. მას კი მხოლოდ ახლახან შეუსრულდა 24 წელი.

თუმცა ჭუმბერს ზოგჯერ ეჩვენებოდა, რომ დაშას თვალეზში რაღაც კითხვა იმალებოდა. ამ დროს ჭუმბერი ძალზე იზნეოდა. იგი ფიქრობდა რომ მისი სახლში ყოფნა დაშას უჭირდა და მხოლოდ თავაზიანობის გამო ან ქმრის ნებას ვერ გადადიოდა და ურიგდებოდა ჭუმბერს. მაშინ ის კონცესიაში მიდიოდა და იქ უფრო დიდხანს რჩებოდა, ვიდრე საქირო იყო. მაგრამ გადიოდა კვირა, ორი და ჭუმბერი ხარბინში ბრუნდებოდა. თუ თვითონ არ დაბრუნდებოდა, დავითი გამოიძახებდა ჭუმბერს ტელეგრაფით და დიდი სახლის სიმყუდროვე, სითბო და ფუფუნება (ასე უწოდებდა თავისთვის ჭუმბერი ნიჟარაძის ბინას) კვლავ გარს შემოეკვროდა მას და მარტობას შეუმსუბუქებდა.

— ძალიან კი მუშაობ იმ კონცესიაზე, — ალერსიანი სიმკაცრით ეუბნებოდა შეხვედრისას დავითი — შეხედე რას ჰვაჯხარ! დაშა, უბრძანე

აბანო გაახურონ! — და კვლავ ჯუმბერს მიუტრიალდებოდა, — მე აქ მჭირდები, შენ კი არ ჩანხარ და არა...

დავითი ცდილობდა, რომ უქანასკნელი სიტყვები მკაცრად აეღერებულებოდა, მაგრამ ცუდად გამოუდიოდა. დავითს ჯუმბერი მოემატრა და მისი გამოძახების ერთერთი მიზეზი ეს იყო.

მამობრივობის დაუქმყოფილებელი ინსტიქტი შესაფერისი ობიექტის მოძებნის შემდეგ უხვად იღვრებოდა ჯუმბერზე, მაგრამ დავითს, რატომღაც რცხვენოდა ამ გრძნობისა. და ჯუმბერი თანდათან დავითისადმი შეიღრუბრა გრძნობით განიმსჯვალა. მან აღრეულ ბავშვობაში დაკარგა და თითქმის არც ახსოვდა მამა. იგი არა მარტო კეთილის მყოფელს ხედავდა დავითში, მისი ცხოვრების უძნელეს წუთებში რომ ამოუდგა მხარში, დავითში მამასაც ხედავდა და მისადმი, არც მტერი, არც ნაკლები, შეიღრუბრა ერთგულებას ავლენდა.

საქმე ისე მიდიოდა, რომ ბოლოს და ბოლოს, მოხუცი ნიქარაძე იშვილებდა ჯუმბერს. მაგრამ კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო.

ერთხელ — ჯუმბერის ხარბინში ჩამოსვლიდან ერთი წელი მიიწურა — დავითმა იგი თავისთან კაბინეტში გამოიძახა და მოკლე სიტყვის შემდეგ, როგორადაც იგი ყოველთვის იწყებდა სერიოზულ საუბარს, განაცხადა:

— შეილო, — უკვე რამდენიმე ხანია ასე მიმართავდა ჯუმბერს, როცა კარგ ხასიათზე იყო, — მე კარგად დიდი ხნით მივემგზავრები.

დავითმა შეისვენა, თითქოს სურდა გაეგო, როგორ შეხვდებოდა ამ ახალ ცნობას მისი თანამოსაუბრე. ჯუმბერი ჩუმად იყო, იცოდა, დავითს ზედმეტი კითხვები და ცნობისმოყვარეობა არ უყვარდა. ყველაფერს, რაც საჭიროა, თვითონვე იტყოდა. ჯუმბერი მხოლოდ შეეცადა სახეზე ყურადღება გამოეხატა, დაინტერესება და მასზე დაკისრებული დავალებების

შესრულებისათვის მზადყოფნა. დავითმა სწორად აღიქვა, ახალგაზრდა მგობრის სიტყვები და კმაყოფილებით განაგრძო.

— მე აქ ჩემს მაგივრად გტოვებ, — მან საკმაოდ გაურკვეველად, მაგრამ საერთო ჯამში სავსებით გასაგებად მოხაზა ხელით ჰაერში და ამასთან, თვალი შეავლო ვრცელ კაბინეტს, თითქოს მის კედლებს მიღმა თავის სამფლობელოს გადახედა, — დაშა ქალია, — თავს ვერ ვაართმევს. კონცესიას ვანს მიანდობ, თვითონ კი ხარბინში იქნები.

დავითმა საწერი მაგიდის შუა უჭრა გასხნა, გამოსწია და დოკუმენტებით სავსე საქალაქე ამოიღო. დავითი ჯუმბერს თავის საქმეებს აცნობდა. ნახევარი საათი ვაგრძელდა. ჯუმბერი დამძულად უსმენდა, ცდილობდა ყველაფერი ზუსტად დაემახსოვრებინა, მაგრამ დროდადრო სასოწარკვეთილება იპყრობდა: ეჩვენებოდა, რომ უცლობლად აურ-დაურევედა ყველაფერს და ნიქარაძის საქმეებს თავდაყირა და აყენებდა. მაშინ გადაწყვიტა და დავითს მოუჭრა.

— თუ შეიძლება შეიცადეთ. მე ჩავინიშნავ. ვაი თუ ყველაფერი ვერ დავიმახსოვრო.

ნიქარაძე მიხვდა მის განწყობას, გაიცინა, მაგრამ დაამშვიდა.

— არავითარი ჩანინა არ არის საჭირო! ისედაც დაიმახსოვრებ. თუ დაგვირდება, ამ საქალაქე კიდევ ერთხელ გადაავლე თვალი, მთავრია, ყველაფერი ძველებურად იყოს, არაფერი შეცვალო. თუ რაიმეს ვერ გიგებ — ჩამოვალ და გავარკვევ. დაშა საქმეებთან არ მიუშვა. ეს ქალის საქმე არაა. სახლში იფუსფუსოს. მასაც შენ განდობ. ვინმემ არ აწყენინოს!

დავითი წამოდგა, ანიშნა, საუბარს დამთავრებულიაო. მაგიდას შემოუარა და ჯუმბერს მიუახლოვდა და მაგრად მოხვია მხარზე ხელი.

— ნუ გეშინია, შეილო, თავს ვაართმევ! მარტო ღმერთი არ განაჯებს კაცის საქმეს! გახსოვს, როგორ არ გინ-

დოდა კონცესიაზე წასვლა? საქმები კი იქ კარგად მიგყავს.

დავითი მაგიდისაკენ შებრუნდა, ქალღიბელი აიღო და ჭუმბერს გაუწოდა.

— აი მინდობილობა შენს სახელზე, მეორე დაშას აქვს, ამას გარდა, რაც დაგჭირდება — დაშას მიმართე მე უკვე გავაფრთხილე.

ამ სიტყვებით ნიჟარაძე კიდევ ერთხელ მოეხვია ახალგაზრდა კაცს და შუბლზე აკოცა. იგი კი ძველი ჩვეულებასამებრ მხარზე ეამბორა დავითს.

3.

დავითის გამგზავრების შემდეგ გარეგნულად თითქმის არაფერი შეცვლილა, მაგრამ შინაგანად ჭუმბერი თავდაპირველად უხერხულობას გრძნობდა.

ძალიან ბევრ ხალხთან უხდებოდა ურთიერთობა. მათზე გარკვეული უფლებები გაუჩნდა, ყველა მათგანი კი ასაკით ჭუმბერზე უფროსი იყო.

ჭუმბერს არ შეეძლო და არც უყვარდა ბრძანებების გაცემა, ისევე როგორც არ უყვარდა ვინმეს დამორჩილებოდა. ის ადამიანთა შორის ურთიერთობაში მხოლოდ სრულ ნდობასა და პატივისცემაზე დამყარებულ თანასწორობას ცნობდა. ის ფაქტიც, რომ ბოლოს, იგი უსიტყვოდ ემორჩილებოდა იმ ადამიანებს, რომლებიც ბევრად მასზე ნაკლები იყვნენ ჭკუითა და მორალური ავტორიტეტით, არავითარ შემთხვევაში არ უქარწყლებდა რწმენას ყველა ადამიანის იმთავითვე თანასწორობაში.

ამიტომ ახალი, ხელმძღვანელი მდგომარეობა ძალზე ენთითრებოდა. განსაკუთრებულად უხერხულად დაშასთან გრძნობდა თავს, ჭუმბერს ხომ დაშას ქმრის საქმეებს მართვით რაღაც უფლება ქალზედაც მოიპოვა. დავითმა მათთვის ცოლის მზრუნველობა და დაცვა მიანდო. ეს კი ჭუმბერს დამატებით ვალდებულებებს აქოსრებდნენ. თუ დაშას რაიმე დაემუქრებოდა ჭუმბერი უყოყმანოდ ჩაერეოდა საქმეში და იცავდა ქალს. რადგან ყველაფერი

ნორმალურად მიედინებოდა და არავითარი განსაკუთრებული რისკები არა, ჭუმბერი არც გაფაცოცებულ ქალადღებას იჩენდა. ახალგაზრდა კაცი თავს მაინც მოვალედ თვლიდა ყოველდღე მუშაობაში და ეკითხა, ხომ არ იყო რაიმე საქმრო, ხომ არაფერს დააქვებდა დაშა?

მას აზრდაც არ მოსულია, რომ მისი უფროსი მეგობრის ცოლისადმი ასეთი ყურადღება არასწორად იქნებოდა გავებული. დავითის გამგზავრებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ მან რაღაც ახალი შეამჩნია დაშას საქციელში.

დაშა ძალზე გულთბილი გახდა, ენაწყლიანი, ვიდრე ქმართან, ყოველთვის სახლში ეპატივებოდა. ჭუმბერი უარობდა, საქმეებს იმიზეზებდა, მაგრამ ყოველთვის ვერ ახერხებდა, წინააღმდეგ გამოშვებობებებს და წასვლას.

ერთხელ, საღამოთი ჭუმბერი დიდ სახლში, სასადილო ოთახში იჯდა და ჩაის მიირთმევდა ლეზელით. დაშა ლეზელს შესანიშნავად აცხობდა.

ჭუმბერი, დიასახლისის გულთბილობის მიუხედავად, უხერხულად გრძნობდა თავს. მას ნამდვილად ჰქონდა საქმე ქალქის მეორე რაიონში. ახლა მის განკარგულებაში მყოფი ნიჟარაძის ეკიპაჟი კიშკართან ელოდებოდა, მაგრამ ჩაის ვიდრე არ დაამთავრებდა, ისე წამოდგომა, არათავაზიანი იქნებოდა და ჭუმბერი თავს ძრახავდა, რომ მოპატაეებაზე დათანხმდა და დროს კარგავდა. დაშა კი დღეს განსაკუთრებით თავაზიანი, ენაგაყრფილი და მორთულ-მოკაზმული იყო. ქალი ჭუმბერს მისჩერებოდა ისე, თითქოს მისი უხერხულობა სიამოვნებდა. დაშა გაუთავებლად რატრატებდა, რაღაცას ყვებოდა. მაგრამ ჭუმბერი ცუდად უსმენდა და შეუსაბამოდ პასუხობდა.

— აი გიყურებ შენ, — დაშა ჭუმბერს დავითით „შენობით“ მიმართავდა. ჭუმბერი კი დაშას და დავითს თქვენობით, — და ვერ გამიგია რა ადამიანი ხარ...

დაშას ხმა დამცინავად ეღერდა. საუ-

ბრის სერიოზულმა კილომ ჯუმბერი აიძულა ყურადღება დაეძაბა.

დაშა კი განაგრძობდა:

— ერთ წელზე მეტია აქ ცხოვრობ და სულ მარტოდმარტო. არ მოგწყინდა? ჯუმბერი წამოეთნო. შინაგანე წე-რიგიანობის დაკვით, იგი არცთუ მთლად ბერის ცხოვრებით ცხოვრობდა და ამას არა მარტო თავისთვის გარშემომყოფთათვისაც ჩვეულებრივ ამბად თვლიდა, რადგან დაშა ამ თემას ზუაბად ახლა შეეხო, როცა სახლში არავინ იყო, დავითიც წასული იყო, ახალგაზრდა კაცმა ყოველივე ეს გადაკრულ სიტყვად და სითამამედ მიიჩნია. უფრო მეტი მოურიდებლობა დაშას ხმაში იგრძნობოდა, ხოლო როცა ჯუმბერის თვალები მის ღრმად ჩაჰქადაღა ღია-ყუბუღისფერ თვალებს შეხვდა, ქალის თვალების მოყვანილობა შეესატყვისებოდა მის მოკლე, თითქოს ჩაქრილ ნიკაჰს, რაც მის სახეს კატისმავგვარ გამომეტყველებას აძლევდა, კაცმა მათში აშკარა გამოწყვევა ამოიკითხა, მაგრამ იმ წუთებში იგი ჯერ კიდევ არ ფიქრობდა ურიგოდ მამობილის ცოლზე. იგი ქალი კი არა, თავის თავს ადანაშაულებდა ბინძურ აზრებში და სწორედ ამას მიიწერა ის შთაბეჭდილება, რომელიც მასზე მოახდინა დაშას სიტყვებმა, ღიმილი და გამოხედვამ.

ამიტომ, ჯუმბერი უკვე არად დაგიდევდათ თავაზიანობას. წამოდგა, რაღაც ჩაიდუღუნა გადაუდებელ საქმეებზე და სახლიდან გავიდა. საბედნიეროდ გადაუდებელი საქმე მართლაც ჰქონდა და ეს მას სიმტკიცეს ანიჭებდა.

— ბიჭმა დაიმორცხვა, ბიჭი ვარბის. ყური მოკრა ჯუმბერმა აშკარა დაცინვით და დანანებით წარმოთქმულ სიტყვებს, მაგრამ იმ წუთში ძალზე შეცბუნებული იყო, რომ ღირსეულად შეეფასებინა ეს სიტყვები, შემდგომ კი თავადანაც ამოუვარდა.

მთელი ღამე არ უძინია, საკუთარ თავს სიმდაბლესა და უმადურებას აბრალებდა, მაგრამ საღიდაც, გულის სიღრმეში საკუთარი მისამართით ნათქვა-

მი სიტყვების ქეშმარიტობა აუშვებდა, ასეთ დროს მამხილებელ სიტყვებით სხვისთვის უნდა მიემართა. მაგრამ ეს არათუ უმსუბუქებდა მდგომარეობა, კიდევ უფრო თრგუნავდა. თავს როგორმე მოუვლიდა, ამაში დარწმუნებული იყო, მაგრამ რას გახდებოდა ამ ქალთან?

დილას მტკიცე გადაწყვეტილებით წამოდგა, რაც შეიძლება იშვიათად შეხედროდა დაშას, მაგრამ მაშინვე დარწმუნდა, რომ ასეთი გადაწყვეტილების მიღება გაცილებით ადვილია, ვიდრე მისი განხორციელება — ისინი ხომ ერთ ეზოში ცხოვრობდნენ. ფლიგელიდან გამოსვლისთანავე პირველი ვისაც შეხვდა, ეს დაშა იყო.

მუქ-ლურჯ ქვედა წელსა და მოლიავებულ, იდაყვებთან ვარდისფერ და მზრებთან რძისფერ ფარფატი კოფთაში მსუქანი ხელები მოუჩანდა. მეეტლეს ელაპარაკებოდა, ახოვან და ზვიად მოხუცს — კახაჯს, მისი მამის ყოფილ პოლკელს.

დაშამაც იმწამსვე შენიშნა ჯუმბერი, მაგრამ საუბარი არ შეუწყვეტია და არც მისკენ მიბრუნებულა, მაგრამ დაშას სახეზე რაღაც ახალი გამომეტყველება გამოეხატა, თანამოსაუბრეს მიშტერებული დაშას თვალები მას კი არ ხედავდნენ, არამედ რაღაც საკუთარს, რასაც სხვა ვერ დაინახავდა, მაგრამ რასაც მიხვდებოდა. მისი ტუჩების კუთხეებმა თავისი ჩვეულებრივი მოხაზულობა შეცვალეს, ოდნავ შესამჩნევად ღიმილი გამოხატეს. ეს ღიმილი ერთდროულად დაციწვაც იყო და მოწოდებაც.

და ის რომ დაშას სახის ეს ახალი გამომეტყველება არ შეეძლო შეემჩნია, არც მოხუცს მეეტლეს არც სხვა უცხოს და მხოლოდ ჯუმბერისათვის იყო გასაგები, ეს მას თანამზრახველის მდგომარეობაში აყენებდა, თითქოს იგადა დაშა რაღაც ბინძურ ცოდვიანი საიდუმლოს მფლობელები იყვნენ. ჯუმბერი დავითის წინაშე თავს დამნაშავე გრძნობდა. ამის შეგრძნება კი ძალზე

ძნელი იყო, იმდენად აუტანელი, რომ ჭუმბერია მაშინვე წავიდა ქალაქში, მთელი დღით მოშორდა სახლს, ისადილა ქართულ რესტორანში და საღამოთი კონცესიაზე გაემგზავრა.

იქ მან, სრულიად უსაქმოდ ორი კვირა დაჰყო.

ბუნების წიაღში ცხოვრება, თუმც შორეულად, მაინც აგონებდა დიდუხნით დაკარგულ სამშობლოს, დილა-დან საღამომდე მშრომელ, მკაცრ და პატიოსან ადამიანებს შორის ყოფნა მასზე კეთილმყოფელ გავლენას ახდენდა იგი სულიერად მომაგრდა, თავი მორალურად განწმენდილად იგრძნო და მას ახლა შორეულად და ნაკლებსარწმუნოდ ეჩვენებოდა ის, რაც მან უკანასკნელ დღეებში ხარბინში განიცადა.

როცა თავისი ახალი მდგომარეობა კარგად შეიძინო, ქალაქისაკენ გაუწია გულმა. ქალაქს უკვე აღარ უფრთხობდა, თანაც იქ შეგობრებიც ჰყავდა, ახლობელი, საინტერესო და სასიამოვნო ნაცნობები.

ხარბინში ჭუმბერი ივნისის პირველ რიცხვებში დაბრუნდა, სადგურიდან სახლში გაემგზავრა, გაიპარსა, დაიბანა ტანსაცმელი გამოიცვალა და ყოველგვარი შიშისა და ეჭვის გარეშე მარწყვით საესე დიდ კალათას მოჰკიდა ხელი — სადგური იაბლონია ამ მარწყვით იყო ქებული — და დაშას დიდ სახლში საჩუქრად მიართვა.

მარწყვს აღმური ასდიოდა, მძაფრდა ახალდაკრეფილის სურნელს აფრქვევდა და თვითონ ჭუმბერიც ძლიერად და გაზაფხულის შესადარად ახალგაზრდულად, ჯანსაღად გრძნობდა თავს. საესეებით დამშვიდებული იყო, თავს აუფროსაქებლად და დაწმენდალად გრძნობდა, დამაც უწინდებურად წყნარად, გულთბილად და უბრალოდ შეეგება. ვერც კი დაიჭერებდით, რომ სულ რაღაც ორი კვირის წინ მათ შორის ნათესაური კავშირის ნდობისა და პატივისცემის გარდა როგორღაც სხვაგვარი ურთიერთობა ისახებოდა.

ყველაფერი ეს, ფიქრობდა ახლა

ჭუმბერი, მისი წარმოდგენის, ბინძური ფანტაზიის ნაყოფი იყო, რომლისათვისაც აღარ ღირდა საკუთარი თავის დამჯა, რადგან ყველაფერი უკვე წარსულა ჩაბარდა, — დაძლეულია და კვლავ არ განმეორდება.

ამ დღეს დაშა ნამცხვარს აცხობდა, — მას ჩვეულებად ჰქონდა სამების დღეს აღდგომის ზოგიერთი საჭმელები გაემეორებინა და სახლში მადის გამოღიზიანებული მზიარული მოუთმენლობა და დღესასწაულის მოლოდინი, ტყბილი და თბილი ამოსული ცომის სუნი ტრიალებდა.

მწუხრის ლოცვიდან დაებრუნდება: — ჩაის დალევეთ ნამცხვართ. ხენდროს მერაბა მოგხარშე — დაშა ისაქმიანად, ისეთი ნათესაური სითბოთა ლაპარაკობდა, რომ ჭუმბერი კიდევ ერთხელ დარწმუნდა წარსული მხოლოდ შეცდომა იყო — შენ მარწყვსაც მოგხარშავ, მხოლოდ დღესასწაული ჩათავდეს.

ჩაიზე დაშასთან რამდენიმე კაცმა მოიყარა თავი: დაშას ორი მეგობარი, აქური ქართველების ცოლები და ხანდაზმული ცოლ-ქმარი, მეზობლები.

ნამცხვარი მართლაც რომ ჩინებულად გამოვიდა და მზიარული და წამოწითლებული დაშა სტუმრებს ჩვეულგულლიაობით უმსაპინძღდებოდა. მაგიდაზე ტკბალებულის გარდა ლიჭიორიანი ბროლის სურა იდგა, და ბოთლი სახლში დაყენებული ნაყენით — ძალზე მაგარი და არომატული.

ჭუმბერი, როგორც ამ ოჯახის ახლობელი ყველას უესებდა ჰიქებს და თავლყურს ადევნებდა, სტუმრებას თეფშები არ დაცარიელებულიყო.

თორმეტ საათზე სტუმრები წამოიშლნენ და ერთმანეთს გამოემშვიდობნენ.

— მე კარგა მთვრალი ვარ, — მზიარულად ამბობდა ერთი ქალბატონი — ეს ლიჭიორი ისეთი მაგარიია მესამე ჰუქა, არ უნდა დამეღია. სულ თქვენ ბრალია!

ქალბატონი ჭუმბერისაკენ მიბრუნდა. მან მხოლოდ ღიმილით გაშალა ხე-

ლები; „მე წუ მამრალეებთ, თქვენთვის ვეცდილობდი!“ ჭუმბერი თავს დამნაშავედ არ თვლიდა, რადგან მშვენიერად ხედავდა, რომ ქალი სრულებით არ იყო მთვრალი და მხოლოდ იმიტომ ამბობდა ასე, რომ გადაკრულად ხაზ გაესვა მასპინძლის სტუმართმოყვარეობისათვის.

— მე ხუთი ჭიქა დავლიე, — და ვითომც არაფერი! — ანთებულად გაეპასუხა დაშა, — ჩვენც რა ხვალ სამუშაოზე მიგვეჩქარება თუ რა, გამოვიძინოთ!

ჭუმბერმა დაშას შეხედა და შეამჩნია, რომ თუ ვინმე შეზარხოშდა ეს დაშაზე ითქმოდა და გაიფიქრა, სპირა არ იყო დავითის საღვებგარძელო, ბოლო ჭიქა, ყველასათვის დაეძალეობინა. იმ დროს, როცა სტუმრები გასასვლელ კარებთან შეგვფდნენ, დაშა ჭუმბერს მიუბრუნდა და ნელა, ისე რომ მხოლოდ მას გავეცა უთხრა:

— დარჩი, მჭირდება.

— ნუთუ კვლავ? — დანანებით გააფიქრა მან და ისეთი სახე მიიღო თითქოს ვერ გაიგო მისი სიტყვები. ყველასთან ერთად გარეთ გავიდა და მეეტლეს საძებრად გაეშურა, რათა დაშას ამხანაგები სახლებამდე მიეცილებინა. ისინი შორს ცხოვრობდნენ, უკვე გვიან იყო.

ჭუმბერი პირველ საათზე დაბრუნდა. ირგვლივ უკუნი იდგა. ჭაჭვზე დაბმული ნაგავი აყვფდა, მაგრამ იყოსა თავისიანი და ჩქარავე იყუჩა.

აგურის მოკირწყლული ბილიკით ჭუმბერი ფლიგელამდე მივიდა. წინკარში სინათლე არ აანთო, პირდაპირ საწოლ ოთახში შევიდა. დღის მანძილზე ძალზე დაიქანცა და მაშინვე აპარებდა დაწოლას.

გამომრთველი კარისაგან მარჯვენა მხარეს იყო. ნათურა ჩართო, მაგრამ სინათლე არ აინთო: „ნათურა გადაიწვა არაფერია, ასეც გავიხდი, სიბნელეში ახალი ნათურის ძებნის თავი არა მაქვს“ — თავისთვის თქვა და უცბად უსი-

მოვნო განცდამ შეიპყრო, თითქოს ოთახში ვიღაც იყო.

ჭუმბერმა ინანა, რომ თან-სევერალური არ ჰქონდა მაგრამ მალე ჩუმში, თათქმის ჩურჩულით ნათქვამი სიტყვები გაიგონა:

— ეს მე ვარ, ჭუმბერი.

მან დაშა იცნო.

— რა გნებავთ? — მოუჭრა ჭუმბერმა, რადგან მოულოდნელობისაგან მხოლოდ გაკვირვების გამოხატვა მოასწერო, სრულიად დაავიწყდა თავაზიანობა.

ჭუმბერმა თვალები ოდნავ შეაჩვია ოთახის სქელ სიბნელეს. იგი ახლა უკვე ფანჯრიდან მარჯვნივ ქალის სილუეტს არჩევდა. იქ სკამი იდგა, რაზედაც უძვეველად დაშა იჯდა და კაცს უცდიდა. მაგრამ ახლა ქალი წამოდგა და ნელ-ნელა უახლოვდებოდა მას.

— მე მინდა... — დაშამ ეს სიტყვები უფრო ხმამაღლა წარმოთქვა, მის ხმაში ეჩინიანობა იგრძნობოდა. ამას უკვე ქალი ამბობდა და არა ნათესავი, და ჭუმბერმაც იგრძნო, რომ იგი ახლა ქალის ნათესავი კი არა მხოლოდ მამაკაცი იყო. დაშა უახლოვდებოდა ჭუმბერს, თითქმის მის გვერდით იდგა. — მე მინდა... რომ... მაკოცო.

ჭუმბერი ისე დაიხზა, ვერც ვერაფერი უპასუხა და რადგან დაშა სულ უფრო და უფრო უახლოვდებოდა, ახლაგაზრდა კაცმა უნებურად უკან დაიხზა და მისდაუნებურად კედელს ზურგით აეკრა.

და მან იგრძნო როგორ შემოეჭდო დაშას ხორცსავეს ხელები ყელზე, ხოლო სახე ქალმა — ისინი თითქმის ერთი სიმაღლისანი იყვნენ, — იმდენად ახლოს მოუტანა, რომ იგი საბის ნაკვეთების გაურჩევლად დაშას ლოყების სითბოს და განშირებულ სუნთქვას გრძნობდა.

— მაკოცე სულელო, იქნებ მამაკაცი არა ხარ? — ვნებიანად, თანაც რალაც გააგებით წაიჭურჩულა დაშამ.

ის ჭუმბერს მთელი სხეულით მიეკრო, — ამკარად და უსირცხვილოდ.

ჯუმბერს სისხლმა თავში აასხა. მამაში ორმა გრძნობამ იფეთქა. მამაკაცურმა და ადამიანურმა, და უკანასკნელად უფრო ძლიერი გამოდგა.

— რას ჩაღიხართ?! — წამოიყვირა მან და ქალს ისეთი ძალით ერა ხელა, რომ ცოტაც და დაეცემოდა, — როგორ არა გრცხვენიათ!

აქ დაშა აფეთქდა.

როგორ ბედავ ხელის ეკრას, რეგენო? — გაცოფდა და გაღიზიანებული თავმოყვარეობა მყისვე ზიზღში გადაიზარდა, ისეთ ძლიერ ზიზღში, რომ სხვა გრძნობა უკვალოდ გაქრა. — მე, აქ დიასახლისი ვარ! თუ მოვინდომებ, დავითს კინწისკვრით ვავაგდებინებ აქედან შენს თავს. შე, მუქთახორავ შენი!

სხვა დროს ეს სიტყვები ჯუმბერს აიძულებდნენ დაუყოვნებლივ დაეტოვებინა ნიჟარაძის სახლი, მაგრამ ახლა მას სხვა გრძნობა დაუფლებოდა, თავს იკავებდა, მხოლოდ ეს თქვა:

— თუ შეიძლება წადით, ახლავე წადით!

ჯუმბერმა ეს სიტყვები ჩემად, მაგრამ ისეთი სიმტკიცით წარმოთქვა, რომ დაშა შიშმა მოიკცა, შიშმა ზიზღიც კი ჩაახშო და ქალი უსიტყვოდ დაემორჩილა.

ჯუმბერი მარტო დარჩა. კვლავ უძილო ღამე გაატარა, კვლავ და კვლავ გადაეღო თვალი დაშასთან მისი ურთიერთობის წვრილმანებს. ცდილობდა გაეხსენებინა როდის, რომელ მომენტში და რით მისცა მან დაშას საბაბა ასეთი საქციელისათვის, მაგრამ ვერაფერში ვერ ადანაშაულებდა თავს. ამ დასკვნამდე ის უცბად არ მისულა, მაგრამ მტკიცედ გადაწყვიტა ძალამოკრეფილი და გარეგნულად მშვიდად შეხვედროდა ახალ დღეს.

გადაწყვიტა, დაშასთან თავს ისე დაიქერდა, თითქოს არც არაფერი მომზადარა, თუმცა დიდ სახლში ფეხს მოიკვებდა, აღარასოდეს მოვიდოდა — თუკი დაშას რაიმე დაქირდება, ეზოში მიიხრას, ჯუმბერი დაშას ყველა და-

ვალეზას შეასრულებს, მაგრამ მასთან პირისპირ აღასოდეს დარჩება.

ჯუმბერს ესმოდა, რომ აშკარად საუკითხი მთლიანად არ წყდებოდა, არამედ მხოლოდ მისი მცირე ნაწილი. სიტყვა „უსაქმური“ სამაგიეროში ზღაპრულად სილასავით წვევდა. დარწმუნებული იყო ასეთ შეურაცხყოფას ქალს არასოდეს არ აპატიებდა და გამოერეოდა წუთები, როცა ჯუმბერს სურვილი უჩნდებოდა დაუყოვნებლივ და სამუდამოდ დაეტოვებინა ეს სახლი, მაგრამ სად წასულიყო, სად დაემალებოდა ხარბინში დავითს, სადაც დიდიან-პატარიანად ყველა ერთმანეთს იცნობდა? რა უნდა ეპასუხა შეხვედრისას თუკი დავითი ჰკითხავდა: „რატომ წამოხვედი ჩვენგან ჯუმბერ? მოუთხროს ის რაც მასა და დაშას შორის მოხდა? სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, დაბეზღებინა ქალი? არა, ვაჟკაცები ასე არ იქცევიან! ჯუმბერი ქალს მარჯვედ დახვდა. თუკი საჭირო იქნება ერთხელაც გაუმკლავდები, მაგრამ არა მგონი თუმცა ნიჟარაძეს ასე თუ ისე მაინც უნდა დაშორდეს. მაგრამ ეს ისე უნდა გაკეთდეს, რომ დავითმა ეჭვი არ აღლოს. იქნებ ჯუმბერი ქალს თვალთვან რომ გაქრება — დაშა გონს მოგვოს.

როცა ჯუმბერი ფიქრობდა, რომ დაშა მასთან აღარასოდეს მივიდოდა, ამაში ის მართალი იყო.

დაშამაც თეთრად გაათენა ის ღამე დამცირებულმა და შეურაცხყოფილმა ქალმა ერთი საათი მაინც გაატარა ჩანჩულებულ სააღილო ოთახში. სკამზე ჩამოშდარა, შემდეგ ასე სიბნელეშივე თავის ოთახში გავიდა ტანთგაუხდელი პირქვე დაემხო და ღამე ტირილში გალია. ამაყი და მოუკარებელი დაშა ისეთ ოჯახში გაიზარდა, სადაც მის გარდა ბავშვი არ იყო და ამიტომ მისა ყველა სურვილი უყოყმანოდ სრულდებოდა. ქმრის სახლში — მდიდარი, გველენიანი, პატივცემული კაცის სახლში — იგი სრულუფლებიან ბრძანებლობას შეეჩვია და დიდი ხანია არავისგან არაფერში უარი არ სმენია. ჯუმბერმა

იგი მოულოდნელად დაუოკებლად და ერთი ძალით მიიზიდა, რომ წინააღმდეგობისა და განსჯის უნარიც წაერთვა. თითქოს ბავშვის სათამაშო კუბიკებით დაინგრა მისთვის ასერივად მყარი მორალური პრინციპები, ოჯახური ფუძე, ტრადიციები, მთელი ცხოვრება დაშა უღარდელად ცხოვრობდა, ემოციებს ემორჩილებოდა და არა გონებას და ახლაც არც დაფიქრებულა, არც სურდა ამოეხსნა ჯუმბერის საქციელის მიზეზები, დაშა მთლიანად მოიკცა მეორე გრძნობამ — ზიზღმა, რამაც მისუარყოფილი ვნება შეცვალა.

4.

დავითი იმ საბედისწერო ღამის შემდეგ ორ კვირაში დაბრუნდა.

ამ ხნის განმავლობაში ჯუმბერი ერთი ხუთჯერ მაინც გადაეყარა დაშას. ამ დროს ის უხმოდ უყრავდა დაშას თავს, ისიც უხმოდ ესალმებოდა.

დაშა მასთან შეხვედრას აშკარად გაუტრბოდა და როცა იცოდა, რომ ჯუმბერი ფლიგელში იყო, ცდილობდა სახლიდან არ გამოსულიყო, რადგან ჯუმბერი იშვიათად იყო სახლში, დაშა ხშირად არ უხდებოდა მორიდება.

მაგრამ ისიც კი, რომ დაშა იძულებული იყო საკუთარი ოთახიდან გამოსვლა შეეზღუდა, ესეც ვერ აპატია მან ჯუმბერს. დაშას აცოფებდა ისიც რომ დავით ნიჟარაძის კანონიერი ცოლი სრული ბატონ-პატრონად ვერ გრძნობდა თავს მისსავე სამფლობელოში, ამიტომ ჯუმბერისადმი ზიზღი — ამაში კი ბრალი მხოლოდ მას მიუძღოდა — კიდევ უფრო მატულობდა. ქალმა გადაწყვიტა, რადაც არ უნდა. დაჯდომოდა ჯუმბერი გაეძევებინა, თუმცა იცოდა — ეს არც თუ ისე ადვილი იქნებოდა.

დავითი ხანგრძლივი მგზავრობიდან დაღლილი, გამზდარი, მაგრამ მხნე და კარგ გუნებაზე დაბრუნდა. იგი თავსუკავებულად, მაგრამ ნაზად მიესალმა ცოლს, გულიანად გადაეხვია ჯუმბერს და ძლიერ მოასწრო სახლის აბანოში დაბანვა, წახემსება და ცოტა ხნით და-

სვენება, რომ ჯუმბერთან ერთად კაბინეტში ჩაიკეტა, რათა გუმბერის საქმეებზე მოეთხორო.

ხეცლიწილთა

დაშას ეს ძალზე ეწყინა. ქალი მიეჩვია, ხანგრძლივი განშორების შემდეგ პირველ დღეს ქმარი მასთან ატარებდა, გარდა ამისა მას არ ასვენებდა იმ ღამის მოგონებანი. ვაითუ ჯუმბერმა დავითს მოუთხოროს... მაგრამ დაშასთვის ყველაფერმა კარგად ჩაიარა.

მეორე დღეს ჯუმბერი კონცესიაზე გაემგზავრა და სამი დღის შემდეგ დაბრუნდა. ნიჟარაძეებთან დიდი წვეულებისათვის ემზადებოდნენ. ჯუმბერს ეს არც გაჰყვირებია. დავითს რაიმე განსაკუთრებული მიზეზის გარეშედაც უყვარდა სტუმრიანობა, აქ კი მიზეზი საკმაო ჰქონდა — თითქმის ორი თვის განშორების შემდეგ მეგობრებთან შეხვედრა.

ჯუმბერმა დავითი ჩამოსვლისთანავე ვერ ნახა: მატარებელმა დაიგვიანა და სახლში მხოლოდ მაშინღა მოახერხა მისვლა, როცა წვეულებისათვის უკვე გაცხარებული ემზადებოდნენ და პატრონს საქმეებისათვის არ ეცალა.

ჯუმბერმა შეატყო, რომ სადილი საპატივეცემულო იქნებოდა და გადაწყვიტა ჩოხა ჩაეცვა. ჩოხა ახლახან შეიძინა საქართველოში მიმავალი ერთ-ერთი თანამემამულისაგან. თითქმის ყველა ხარბინელ ქართველს ჩოხა-ახალუხუ ჰქონდა და სადღესასწაულოდ ყოველთვის იცვამდნენ.

შუა ივლისის ცხელი და კარგი დარიღა. სუფრა ხეების ჩრდილქვეშ, ბაღში გაშალეს. აყვავებული ცაცხვების კეთილსურნელება საზაფხულო სამზრეულოდან მომავალ ქართული სადილების გამაღიზიანებელ მკვეთრ სუნს შეერია.

ოთხი საათისათვის ხალხმა თავი მოაყარა და ჯუმბერმა ყურადღება მიამჯცია, რომ მათ შორის მოხუცები ქაბობდნენ, ალბათ სპეციალურად მოპატივებულნი. სტუმრები ხუთ საათზე მაგიდას შემოუსხდნენ. სუფრას სათავეში მასპინძელი ეჯდა. მისგან მარჯ-

ნივ და მარცხნივ ძალზე პატივსაცემი და ხნიერი სტუმრები ისხდნენ — ყველა დარბაისელი ქალარათმიანი ჩონახალუხში, ძველებური ქედური ვერცხლითა და სპილოს ძვლით მოსევადებული ხანჭლები. ჭუმბერი მაგიდას შუაში მოკალათდა, რათა დაეითს უფრო ახალგაზრდა სტუმრების გამასპინძლებებაში წახმარებოდა.

როგორც წესი, უპირველესად თამადა აირჩიეს. ტრადიციისამებრ, დასახელებულმა კანდიდატმა ჯერ იუარა და მისი აზრით, სხვა უფრო პატივსაცემა კანდიდატი დაასახელა, მაგრამ ბოლოს და ბოლოს, მაგიდის წევრებს დაეთანხმა.

თამადამ ყველას მადლობა გადაუხადა და სთხოვა ჭიქები შეეცნოთ. მერე წამოდგა და პირველი სადღეგრძელო სტუმართმოყვარე სახლის მასპინძლის კეთილად დაბრუნებისა შესვა. ყველა ფეხზე წამოდგა და სადღეგრძელო ასე შესვეს.

დავითი შეფიქრიანებული გამოიყურებოდა, ის კი არადა ავადმყოფსაც ჩამოკავდა, მაგრამ იქ მყოფთ თავაზიანად მადლობა გადაუხადა ასეთი კეთილი სურვილებისათვის და პატივისათვის, რომ ამ სახლში მძევლით გააბედნიერეს მასპინძელი.

— „რა დემართა დღეს?!“ — ფიქრობდა ჭუმბერი, რომელიც ზედმიწევნით იცნობდა დავითის ხასიათს. დროდადრო ჭუმბერი დავითს გადახედავდა: ცდილობდა თვალბეჭდში ჩაეხედა, მაგრამ ვერაფრით ვერ ახერხებდა. ჭუმბერს ხანდახან ეჩვენებოდა კიდევ რომ დავითი სპეციალურად გაურბოდა მის მზერას „იჩნებ“ ავადაა? — განაგრძობდა ფიქრს ჭუმბერი — „არა, აქ რაღაცაშია საქმე...“

ჭუმბერს ბუნდოვანი შესთოთება და მოახლოებული უბედურების შეგრძნება ეუფლებოდა.

მაგრამ მასპინძლის შეცვლილი განწყობილებას ჭუმბერის გარდა თითქმის ვერც ვერავინ ამჩნევდა. სუფრა უხვად იყო გაწყობილი და სტუმრებიც მადიანად

ნად ნთქავდნენ ყველაფერს. სპეციალურად მოწვეული სამი ოფიციალური ძლივს ასწრებდა სამზარეულოდან ახალ-ახალი სადილების გამოტანას. სამზარეულოში დაშას ხელმძღვანელობით საქმიანობდა ჩინელი მზარეული. იგი ნიჟარაძესთან უკვე რამდენიმე წელია მსახურობდა და კარგად შეესწავლა ქართული სამზარეული. ჩინელს კავასიური რესტორნიდან მოწვეული კიდევ ორი მზარეული ეხმარებოდა.

თამადა მაგიდას კარგად უძღვებოდა. ტრადიციების ზედმიწევნით ცოდნას, ტაქტს, ენამზეობასა და გონებამახვილობას მოითხოვდა.

თავდაპირველად, ვიდრე სუფრასთან რაღაც სიცოცხე იგრძნობოდა, რაც გარდუვალა ასეთ დიდ და მრავალფეროვან საზოგადოებაში, — თამადა სადღეგრძელოებს შორის მოკლე-მოკლე შესვენებებს აკეთებდა, მაგრამ როცა დაინახა, რომ ღვინომ და საქმელმა თავისი გაიტანა, სტუმრებმა თავისუფლად იგრძნეს თავი და საუბარიც გაცხარდა, მან ტემპი შეანელა.

სადილი უკვე სამი საათი გრძელდებოდა. სუფრაზე მოიტანეს და შეიჭამა შამურზე კანდაბრაწული, ქონით ალაპლაპებული ვოჭები, აღიარებულმა მომღერლებმა სუფრულიც შემოსძახეს, როცა დავით ნიჟარაძე თამადას მიუბრუნდა სიტყვა სთხოვა.

თამადამ ჭიქას დანის პირით დაუქახუნა, ხალხს სიჩუმისაკენ მოუწოდა. ძალიან ბევრი ხალხი უსხდა მაგიდას. ამიტომ თამადამ უცხად ვერ დააჩუმა ხალხი, მაგრამ საწადელს ბოლოს მაინც მიადწია. სიჩუმემ დაისადგურა.

— პატივცემულო მეგობრებო! — თამადამ ხმას აუწია. ცდილობდა სამარისებური სიჩუმე ჩამოგარდნილიყო. — ყურადღებას გთხოვთ. ჩვენი სტუმართმოყვარე მასპინძელს, პატივცემულ ბატონ დავითს რიგგარეშე სადღეგრძელოს წარმოთქმა სურს — მოვესმინოთ! ყველა მასპინძლისაკენ შებრუნდა. ჭუმბერმაც იქით მიიხედა და შეკრთა. იგი დავითის სახემ შეაცხუნა.

შემუხუნული წარბები ერთმანეთს გადაბმოდა თვალებს ზემოდან მკვეთრ ხაზად ევლებოდა. მისი თვალები ნაღვლითა და მრისხანებით ელავდნენ. ბაგეები ისე მაგრად მოკეცა, რომ უღვაშები წვერს შეერწყა და პირი მთლიანად დაფარა. დავითის ასეთი სახე ჯუმბერს არ ახსოვდა და შეშფოთდა.

ნიჟარაძე ცოტა ხანს კიდევ სკამის ზურგს გადაყრდნობილი იჯდა და საღვალც, ხეებს მიღმა, რაღაც მხოლოდ მისთვის ნაცნობ წერტილს მისჩერებოდა, შემდეგ აუჩქარებლად წამოდგა. მკერდი შესამჩნევად აუღ-ჩაუღიოდა და, ლელვის დასაფარავად, ღრმად სუნთქავდა. ყველა ყურადღებით მისჩერებოდა დავითს. ზოგმა მისი უჩვეულო მდგომარეობა ახალა შენიშნა და შეშფოთებით უტყუროდნენ. ბოლოს დავითმა უხილავ საგანს მზერა მოწყვიტა. ნელა და ყურადღებით გადაელო თვალი იქ მყოფთ და გამგმირავი მზერა ჯუმბერზე შეაჩერა. ასე გაგრძელდა რამდენიმე წამი, მაგრამ ჯუმბერი, რომელიც დიდხანს ელოდა ამ მზერას, ახლა შეერთა, მან ვერც კი მოასწრო რაიმეს გაფიქრება, მაგრამ უკვე იცოდა, რომ დადგა გადაწყვეტი, შეიძლება ითქვას, საბედისწერო წამი. დაშას გარეშე საქმეს მაინც არ შემოეცლო.

პაუზა დიდხანს გაგრძელდა და სუფრის წევრებს დამქანცველადაც მოეჩვენათ. იქნებ მარტო ჯუმბერს ეგონა ასე?

ბოლოს დავითი ალაპარაკდა.

— პატივცემულო მეგობრებო! მე თქვენს ყურადღებას ახალი საღვგრძელის მოსამენად არ ვითხოვ, — დავითს ხმა ყრუდ ეღერდა. ახლა ყველამ შენიშნა დავითის ნერვიულობა და იქ მყოფთაც გადაედო ლელვა. — აქ მე თქვენ წინაშე ვდგავარ... მე თქვენ მოგმართავთ ჩემო ძვირფასო თანამემამულენო, ჩემო მეგობრებო, რადგან არ ძალმიძს მისი დაფარვა, რაც ახლა უნდა გაუწყვთ. თვითვე განსაჯეთ... თქვენ დიდი ხანია მიცნობთ. ჩემი ცხოვრება აქ, მანჭურიაში თქვენ თვალწინ

მიედინებოდა, ჩემი სახლის კარები ყველა ქართველისათვის, ყველა ადამიანისათვის ყოველთვის ~~გარყოფილ~~ ყოფილია. თუ რითიმე დახმარება შემეძლო, მთხოვნელს არასდროს უარს არ ვუთხნებოდი.

— სწორია! — ჩუმად, მაგრამ მტკაცედ წარმოთქვა ვილაყამ.

— ვმადლობთ! — მშვიდი ღირსებით მიუბრუნდა დავითი და თავი მდებლად დაუკრა. დავითი უკვე დაწყნარდა. მის ხმა ახლა ჩვეული ავტორიტეტითა და სიმტკიცითაც ეღერდა. ახოვანი აღნაგობა მის სიტყვას უფრო მეტ მნიშვნელობას ანიჭებდა.

— არაბები ამბობენ, — განაგრძობდა დავითი, — კაცი, რომელიც ჰას ამოთხრის, ხეს დაჩავეს, ანდა გველს მოკლავს — ტყუილუბრალოდ არ უცხოვრიათ. ხე, მე მგონი, დავრგე. ჰა ამოეთხარე, მან ხელებით მოხაზა სახლი და კარმიდამო, აგერ ჰა, თქვენ საიდანაც სვამით...

„ღმერთო ჩემო! ახლა ის გველზე ჩამოაგდებს სიტყვას... ნუთუ?... გაუელვა ჯუმბერს.

დავითმა ერთხელ კიდევ შეისვენა. პაუზა ყველას ხანიერი მოეჩვენა. შემდეგ განაგრძო:

— ერთი წლის წინ ჩვენს ქალაქში ჩამოვიდა ახალგაზრდა თანამემამულე. საიდან მოვიდა, რატომ მოხვდა აქ — ამის თქმა საჭირო არ არის. ხარბინში ყოფნის პირველსავე დღეს ის ჩემთან მოვიდა. იგი გამოუვალ მდგომარეობაში იყო... მე იგი, როგორც სისხლი და ხორცი ისე მივიღე, იგი აქედან არ წასულა, ჩემ სახლში დარჩა არა როგორც სტუმარი, არამედ როგორც ოჯახის წევრი. მე მას მამა-შვილურად ვეპყრობოდი და მეც მეგონა, რომ იგი ჩემში მამას ხედავდა.

დავითმა სიტყვა შეწყვიტა. მას საუბარი უძნელდებოდა — ნერვიულობამ ყელი გაუშრო — ძალა მოიკრიბა და ძლივ-ძლივობით წარმოთქვა კიდევ რამდენიმე სიტყვა.

— და აი ეს კაცი, — დავითი ბოლოა

მიბრუნდა ჯუმბერის მხარეს და ახლა მას თვალმთუცილებლივ, მრისხანებითა და წუხილით მიშტერებოდა, — ამ კაცმა ჩემი არყოფნით ისარგებლა და სახლი წამიბილწა!

გამანადგურებელი სიზღუმე ჩამოწვა — ისეთი, გვეგონებოდათ ადამიანებმაც შეწყვიტეს სუნთქვა, მხოლოდ უხვოდ ფეთქავდა სისხლი საფეთქლებთან.

ჯუმბერი თავდახრილი, მოკუნტულა და დამიკრებული იჯდა. მოულოდნელმა ბრალდებამ, რომლის უსამართლობას მხოლოდ თვითონ გრძნობდა, სკამა მიალტურსმნა.

„ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რა სირცხვილია! — იმეორებდა თავისთვის. — ეს სულ დამას ნამოქმედარია, როგორ შეეძლო ცილი დაეწამა მისთვის, ასე საზარლად ეცრუა? დავითმა მაინც როგორ დაიჭრა? რა იქნა მისი კეთილშობილება? რატომ არ გამოძახა მე, რატომ პირისპირ არ მომთხოვა პასუხი? უმჯობესი იყო გაერთყა-მოვეკალა... ადვილი იქნებოდა... როგორ ვიცხოვრო ასეთი ბრალდებით სირცხვილნაჯამმა?“

ჯუმბერმა ძლივძლივობით, როგორც იქნა თავი ასწია, მაგრამ იცოდა, რომ ეს აუცილებელი იყო და პირველსავე შემხვედრს თვალი თვალში გაუყარა, შემდეგ მეორეს, მესამეს. ვერცერთის მხერაში ვერ დაიჭირა თანაგრძნობა. კვლავ დახარა თვალები. ერთი წუთით საშინელმა, დაუძლეველმა სისუსტემ დათრგუნა. რა უნდა თქვა? ვინ დაჯაჯერებს შენ ამ მხარეში უცნობს, გუშინ მოსულს? და როგორ მოყვები, რაც სინამდვილეში იყო? როგორ მდგომარეობაში ჩააყენებ დავითს? ოჰ, რატომ არ მიხმობ პირისპირ, რატომ შეკრიბა ეს ხალხი? რატომ არა მაქვს თან რევოლვერი?... საუკეთესო გამოსავალი იქნებოდა... არა, შეუძლებელია, ამით ყველას დააჯერებ, რომ ჯუმბერ გედევანიშვილი ნაძირალა იყო. ასეთი დღით ვერც იცხოვრებ, ვერც მოკვდები... უნდა ვილაპარაკო, რამე უნდა ვთქვა. დაუფიქრებლად... სიტყვებს გუ-

ლი მიკარნახებს, მხოლოდ არ უნდა გავჩუმდე — დამნაშავენი!

— ბატონებო! ჯუმბერის ხმა... მუხამ და სუსტად, მაგრამ უშიშრად ეღრღინებდა მომეცით, ვილაპარაკო. მომისმინეთ, მერე კი... რაც გინდათ, ის მიყავით.

მთელს სხეულში კვლავ სისუსტეს გრძნობდა, იგი დამჯდარი ლაპარაკობდა, დაავიწყდა, რომ ადგომა იყო საჭირო, ახლა მხოლოდ ერთ რამეზე შეეძლო ფიქრი.

— მე აქ ერთი წლის წინ ჩამოვედა. — კატორღიდან ჩამოვედი. როცა მე ხარბინს მოვალწიე, ერთი კაპიცი არ მეგდო ჯიბეში და ორი ღრის უბმელა ვიყავი. მე ამ სახლში უკანასკნელი იმედით შემოვავიჩე, სასოწარკვეთილებაზე ვიყავი მისული, რომლის იქით უკვე ადამიანურ სახეს კარგავ. დავით ნიყარაძემ საშუალება არ მომცა ამ საზღვარს გადავედნოდი. მან თქვენ გაუწყათ, რომ შვილივით მიმიღო. მან გაცილებით მეტი გააკეთა. ყველა მამა ასე არ მიიღებდა შვილს, როგორც მე, სრულიად უცნობი, უცხო ადამიანი მიმიღო დავით ნიყარაძემ. ყველაფერი, რაც ახლა მამადაა, ცხოვრება, ღირსება, აწმყო და მომავალი — მისი წყალობითაა, რომ ვთქვა დავით ნიყარაძე მიყვარს, პატივს ვცემ-მეთქი — ცოტაა. მე მას ვაღმერთებ. არ ვიცი რატომ დამსაჯა ღმერთმა ასე — არ მენდობა ის კაცი, რომელსაც მე ნამდვილად მამად მივიჩნევდი. მაგრამ მე დამნაშავე არავარ. სინდისი სუფთა მაქვს არცერთ წუთს, არასდროს, ფიქრშიც კი არ შემოილახავს ჩემი კეთილმოყოფილის დასახება. მე არ ვიცი გჯერათ თუ არა ჩემი. ჩვენ, ადამიანებს ცუდის უფრო გვჯერა, ვიდრე კარგის, მაგრამ მე, სიმაართლეს ვამბობ. აი ჩემი სისხლი... — და ჯუმბერმა მარცხენა ხელი მაგადაზე დადო, მარჯვენათი კი ქარჭაშიდან ხანჯალი ამოიღო, — დაე სისხლისაგან დაეწირიტო, თუ გტყუივარ!

ამ სიტყვებით მან მთელი ძალით დაარტყა ხანჯლის წვერი საჩვენებელ

თითს. ძირზე მოკვეთილი თითი ისევე იდო მაგიდაზე სხვა თითებთან ერთად.

სისხლმა იფეთქა, პირდაპირ მჭდოსს სახეში შეასხა, ჯუმბერმა შორს მოიხროლა ხანჯალი, თვალეში დახუჭა, სკამის საზურგეს მიეყრდნო და დასაბაზრებული ხელი ძირს დაუშვა. მისი თქფშის გვერდით, მარჯვნივ, რაღაც უცხო სახით ეგდო მისი თბილი თითი სადაფისფრად მოელვარე ოვალურა ფრჩხილით.

გაფითრებული, მკვდარი სახითა და მზერაგამტერებული იჭდა დავით ნაქარაძე. მხოლოდ იგი იჭდა გაუნძრევლად და უხმოდ იმ არეულობაში. მხო-

ლოდ იგი მიხვდა ყველაფერს, სხვები, ჯუმბერს დატრიალებდნენ, **კონსული**
გენერალისთვის

მეორე დღე და ღამე კაბინეტში ჩაკეტილი გაატარა დავით ნიქარაძემ. დილით დამას დაუძახა და მასთან ერთად მდინარის მეორე მხარეს გასწია, საღამოთი კი მარტო დაბრუნდა.

ღამით დადი სახლის ოთხივე კუთხეში ცეცხლმა იფეთქა და ერთ საათში დაიფერფლა.

ხანძრამდე რამოდენიმე წუთით ადრე ნიქარაძე თავისი სახლის ეზოს ჭიშკარში გავიდა ხარბინიდან სამუდამოდ გადაიკარგა.

აივნისანი ქალაქი

რომანი

8. გაქალაქებული ტბისი

ეს შემარა თენისი არის საიანოვას
ნოქომი, ბევრი არ იქნება ამისი ცალი.
თემურაზ ბატონიშვილი.

მას თანდათან გადააეიწყა და ვით
გერმანოზიშვილიც და მისი მღევარიც.
დროც თავისას აკეთებდა.

გიგას წვერ-ულვაში გაუსქელდა,
გაუმუქდა, დავაყაყებელი უფრო და-
მშვენიდა და ქალაქელ დარდიმანდად
გადაიქცა.

კობტად და სუფთად იცვამდა. მოკ-
ლეფებნიან ფირუზას გამონაცვალ
შარვალ-ხალათს თეთრი ღიზა მაკრა-
ტელს ხან სად უგდებდა და ხან სად,
რათა ბრგე გიგასთვის როგორმე მოე-
რგო.

ერთხელ ბაზარში გაქალაქებული
ტეტია თავის თანასოფელს პირისპირ
შეეფეთა, მაგრამ ბერთბნელმა გლეხ-
მა მას არავითარი ყურადღება არ მია-
ქცია. გახარებული გიგა იმ დღეს იმ-
დენს ხუმრობდა და იცინოდა, რომ გა-
კვირვებულმა თეთრმა ღიზამ ქმარს
ჩუმად სიტყვა გადაუქრა:

— აი ნახავ, თუ ჩვენმა ტურლუნამ
მალე ცოლი არ შეირთოს!

ფირუზამ ცოლს შეუბღვირა.

— მე მაგას იმიტომ კი არ დავდეგ,
რომ ჩემს დაუკითხავად ცოლი მოიყვა-
ნოს. არა, არა! არ გამოვა, არ იქნება!
მაგის ცოლმა ჩვენ მზითვები და ქონება
უნდა მოგვიტანოს. მზითვის სიაც მე
უნდა გამასინჯონ. ესეც იცოდე, თუ
მეზობლებში ვინმეს ქალი მოსწონს, არ
აპყვე და არ მოუწონო, თორემ ორთა-
ვეს სახლიდან გაგყრიტ. კარგად იცი,
ასეთ რამეებზე ხუმრობა არ მიყვარს.

— ქა, მაშ ცას ხომ არ შეაბერდე-
ბა? ვერა ხედავ როგორ გაიფურჩქნა?

— ვხედავ და სწორედ ამიტომ გე-
უბნევი. ფასი უნდა დავსდოთ და ფასი
უნდა დავიდოთ. გარშემო სულ ღარიბი
მეზობლები გყავს. მაგის ფანდი აქ
აღარავინ არის. ვასართობად და გუ-
ლის ვადასაყოლებლად კი ვინც უნდა,
ისა ჰყავდეს. ეგ მაგის საქმეა, მე არ
მეკითხება. კაცმა რომ თქვას, ამისთვის
შორს წასვლა არ დასჭირდება. არ გი-
ნახავს როგორი თვალებით უყურებს
ხაბაზის ცოლი მიკო?

— რას ამბობ, ქა? ეგ ბიჭი ხიფათს
გინდა გადააყარო?

— რის ხიფათი, რა ხიფათი. ხაბაზი

შენ მარტო დასაძინებლად ბრუნდება. იმას ცოლისთვის სად სცალიან? სამაგიეროდ იმის ცოლია მოკლილი. იმის მაგიერად, რომ ხელში ნემსი და ძაფი ეპიროს, ან რთავდეს და ქსოვდეს, გიგას ავლა-ჩაველას საათობით უცდის. თუ წვიმს, მაშინ ფანჯრიდან იყურება.

— შენ მარტო მაიკო გცოდნია, — უთხრა მას ცოლმა, — მე უფრო ბევრი ვიცი, ღურგლის ქალი ანა, ზეინკლის ძმისწული თამრო, მეთულუხჩის ნაშვილები მარუა, მეკურტნე სოფრომას ქალი ანასტასია. რომელი ერთი მოვთვალო? ყველას თვალი რჩება ჩვენს გიგაზე, მაშ!

ფირუზამ ხელები უკმაყოფილოდ გაშალა:

— მეც მანდა ვარ, დედაკაცო! დარბი-ლატაკების გაუთხოვარ ქალებს რა თავში ვიხლით! დღე და ღამეს განა იმიტომ ვასწორებ, რომ თავი ღურგლებს, ზეინკლებს, მეთულუხჩეებს და მეკურტნეებს გავუყადრო? შენ რას ამბობ? ვის სახლს ეძებ?

— შენ ხომ არ უნდა შეირთო ცოლი, მაგან უნდა შეირთოს! — გაჯავრდა თეთრი ღიზა.

— თერძის ქალო, ყურში შეუშვი, ცხვირზე დაიკრე, უბრალო ხალხში მე აღარ გავერევი, არც მაგას გავრევ.

— ძალიან მალლა ნუ მიდიხარ, ძალიან მალლა ნუ იყურები, თორემ ძირს ზღართანს მოადენ. ეგ რა! ნუმრის ერთი იქნება?! ვითომ ჭერ არ მოგსვლია?!

— რას მიჰქარავ, დედაკაცო? — გაბრაზდა ფირუზა.

— უკადრისას ეგ მოსდევს, — თავი გამოიასურა თეთრმა ღიზამაც, — ნუ გვონია ციხის წინ აივანზე კიდევ ავიდე და შენი გულისთვის ხელში დაირა დავიჭირო. ტყუილია, აღარ გამოვა! შენს ხელში ხმაც ჩამეხლიჩა და სიმღერის ხალისიც დამეკარგა.

ფირუზამ ცოლის დანდობა არ იცოდა, მოუბრუნდა და პირში მიახალა:

— ვიცი, ვიცი. შენ მამა არ დაინდე და მე დამინდობ?

თეთრი ღიზა ისე გახდა, ხმა ვერ ამოიღო, სიტყვა ვერ დასძრა. ფირუზამ ულვაშებში ჩაიცინა, ვარსკვლავი ქუდი თავზე დაიხურა, ოთახის კარი გააღო და ღიზინ-ღიზინით თავის გზას გაუდგა. უკვე კარგა შორს იყო, როცა გონზე მოსულმა თეთრმა ღიზამ ყვირილი მორთო:

— ეგ რა მითხრა? ეგ როგორ გამიბედა? ან მე როგორ შევარჩინე? ვერ უყურებთ, მაგ ფეხებმოღრეცილს! მაგრუმბივით გასიებულ ლოთ-ბაზარას! არა, მე რაღა ღმერთი გამიწყრა? რატო ჩემებურად არ გავათხზე? ქა, ღვიძლი მამა სასამართლოში გამაყიდინა და ახლა აქეთ მედაგება?

გააშრებული თეთრი ღიზა აივანზე გავარდა, მაგრამ მაშინვე გაჩუმდა. ეზოს ღობიდან მეზობლის დედაკაცები იკვირებოდნენ. გიგა ბოსტანში საქმიანობდა. ნაგლეხკაცარს გული ისევ ბოსტნისკენ და ბაღისკენ მიუწევდა. თეთრმა ღიზამ დედაკაცებს შეუბღვირა და გიგას გადასძახა:

— გიგაჯან, შენმა გახარებამ, კოკით მტკვრიდან წყალი ამოიტანე, წყურვილით ღამის პირი გამიშრეს. დასწყევლა, დღეს რანაირად ცხელა! ღვინო წყურვილს ვერ მიკლავს და ისეთნაირად მათრობს, რომ ფირუზა ტყუილ-უბრალოდ გავლანძღე. საწყალი სახლიდან გაიქცა.

დედაკაცებმა ერთმანეთს გადახედეს და ჩაიფრუტუნეს.

ერთ დღეს მეწვრილმანე ფირუზამ ხელოსნები მოიყვანა და თავისი პატარა საწვრილმანო ხუხულასავით დაანგრევიანა. საწვრილმანოს ადგილზე კი დიდი დუქანი წამოჰკიმა. დუქნის ფანჯრებში გაქონილი გამქვირვალე ქალაღის მაგიერ შუშები ჩაასმევიანა, კარები და დარაბები მღებავებს მწვანედ შეაღებინა. დახლის თავზე ვიღაცის ნაცოდვილარი სურათი: თეთრ ცხენებზე შემსხდარი წითელქუდიანი მხედრები ჩამოკიდა. დუქანში მრავალნაირი საქონელი გაჩნდა და მუშტრების რიცხვ-

მაც ერთბაშად მოიმატა.

ფირუზა უკეთესად მოირთო და მოიჯახმა. ცოლიც მორთო და დახლი-დარიც. ჩაცმა-დახურვას სულ უფრო და უფრო მეტ ყურადღებას აქცევდა, რათა ზანდაროვები ყველგან გამოჩენილიყვნენ და ზანდაროვებზე ყველგან ელაპარაკნათ. მაგრამ სასმელ-საჭმელში ფულს ახლაც არ იმეტებდა. თვითონ ლხინში იჯდა ან მეზობლებს თავზე იმ დროს ადგებოდა, როცა სუფრაზე სხდებოდნენ. თეთრ ლიზას და გიგას ამშაშალებდა. ზანდაროვების სახლში ცხელი კერძი იშვიათად კეთდებოდა. ზაფხულობით ნიორსა და ძმარში მოთუთქული დანდური, ზამთრობით კერკის შეკამადი მათი სადილიც იყო და ვახშამიც. ცარიელ პურს ლოდნიდნენ და ყელში გაჩხირულ ლუემას მტკვრის წყალს აყოლებდნენ. გულკეთილ თეთრ ლიზას ბრგე გიგა ეცოდებოდა. კვერცხებში აღებული ფულით ათასში ერთხელ ხან თევზს უხარშავდა, ხან ცხვრის ხორცს უხრაკავდა. თვითონ იროლად მიდიოდა. მეზობლების ნამცეცებს ახლოს არ ეკარებოდა. ამიტომ კურდღლის დაბეწვილ ქათამში უფრო გამხდარიც ჩანდა და უფრო შავიც. იბტიბარს მაინც არ იტეხდა, ბატონაკურად მიმავალ ფირუზას გასძახებდა ხოლმე:

— ცხვირსაბოცი დაგაიწყადა, ფირუზჩან. დამაცა, ფლავს დამი მოვხადო. ეხლავე მოგარბენინებ!

მეზობლების ჭიბრზე დაირაც გაიხსენა. თეთრი ლიზა დაირაზე უკრავდა, ფირუზა თავის საყვარელ თარზე. ხან ცოლი მღეროდა, ხან ქმარი, ხან ორთავენი ხმაშეწყობილად მღეროდნენ ქალაქურ სიმღერებს. გიგა ფანჯარასთან იჯდა, იმასაც უხაროდა, მაგრამ მხოლოდ თავისთვის ღიღინებდა, რადგან სმენადამშულს სიმღერა არ გამოდიოდა. ერთიორჯერ მოინდომა მომღერალ ცოლ-ქმარს თვითონაც აპყროლოდა, მაგრამ იმათ მაშინვე გააჩერეს და გააჩუქეს.

— ბიჭო! სოფელში ოროველა ან

ურმული მაინც ვერ ისწავლე? — იცი-ნოდა ფირუზა.

დარცხენილი გიგა წითლდებოდა, თეთრი ლიზა ეფაფრებოდა და გულს უკეთებდა:

— ქა, ქალაქში მომღერლების და დამკვრელების მეტი ვინ არის? მაგას სიმღერა რათ უნდა!

კუკიელი მედუქნის სახლის გაღებული ფანჯრებიდან ყოველ საღამოს სიმღერების ხმა გამოდიოდა.

— ზანდაროვებს სტუმრები ჰყავთ! — ამბობდნენ გამველ-გამომველები.

— ბუღბუღი ვარ, ვარდზედ ფარა ალალი, — გატაცებით მღეროდა ფირუზა.

— ბიბინ ჩიქარდ ურიზადა ჯალალი.¹ — განაგრძობდა თავისი კრიალა ხმით თეთრი ლიზა.

— იუთურმიშამ ჯავაპირი ჰალალი.² — თარის სიმების ძლიერი ეღარუნით ართმევდა სიტყვას ცოლს ფირუზა.

— მადა ჩუპეს ბადეშხანენ დუსარაფი!³ — ამთავრებდა თეთრი ლიზა.

მთელს უბანს ეფინებოდა საიათნოვას ქართული, სომხური, აზერბაიჯანული და სპარსული სტრიქონები, რომლებიც ერთმანეთს მოხდენილად ენაცვლებოდნენ.

ცოლ-ქმარი უფრო ხშირად საიათნოვას იმ აზერბაიჯანულ ბეითს მღეროდა, რომელშიაც სიტყვების თამაშის მეტი სხვა არაფერი იყო, მაგრამ შუამარა თეჯნისის ხმაზე ისეთნაირად ამღერებდნენ და ისეთ ცეცხლს უკიდებდნენ, რომ ყველა ლხინისა და ქვიფის გუნებაზე დგებოდა:

ბუ ნაზანი, ბუ სალიდურ
ბუ დურ დურ,
ბუ ჰაკიდურ, ბუ გიოჰარი
ბუ ია ზარ,
ბუ ინჯიდურ, ბუ მარჯანდურ

¹ ვაპ რა არა, რანაირი ჯალალი (სპარს.).

² ვადეულაპე მარჯალიტი ჰალალი (აზერბ.).

³ ვადეაგლე ბადეშხანი მადანი (სომხ.).

ბუ დურ დურ,
ბუ ჰაიკედურ ბუ ვიოპარი
ბუ ია ზარ.⁴

— ზანდაროვებს ქეიფი აქვთ! —
ამბობდნენ გამვლელ-გამომვლელები.

შელამისას ზანდარაიანთ ციციქნა
სახლს ძილქუში ეუფლებოდა. სორო-
ში მშვიერი თავვი ფხაკუნობდა.

4. აღმოსავლური საბირიკონი

აწე, ხელმწიფეო, დიაცნან ამისთანა ეშ-
მაკობა და ილათი იცის.

თეიმურაზ II, „თიმარიანი“.

ზოგჯერ ზანდაროვების სახლიდან
ჩამი-ჩუმი არ ისმოდა. ანთებული ლამ-
ფის გარშემო შემომხდარნი უურად-
ლებად იყვნენ გადაქცეულნი: ვიგას წინ
„შვიდვეზირიანის“ ხელნაწერი წიგნი
ჰქონდა გადაშლილი და თავის კანტუ-
რით ათასნაირ ამბავს, ათასნაირ თავ-
გადასავალს კითხულობდა. ფირუზა და
თეთრი ლიზა სულგანაბული უსმენ-
დნენ. ცოლს ქალების ოინები და მზაკ-
ვრობა აკვირვებდა, ქმარი ჰკვიანი კა-
ციების ხერხსა და ღონეს უყვირდებო-
და. შიგდაშიგ ალტაკებით ჩაურთავდა
ხოლმე სიტყვას:

— კარგად მოქცეულა, კაციც ეგა
ყოფილა! ოი, მავის დედა და მამა ვა-
ცხოვნი! იფ, რა კარგად გააცურა მეფის
ნაზირ-ვეზირები!

ან:

— მა რა ეგონა? მამ არადა, შე-
რჩებოდა! მავისთანა ამხანაგად რათ
უნდოდა? ამხანაგი რომ კარგი ყოფი-
ლიყო, ღმერთსაც ეყოლებოდა!

თეთრი ლიზა წამდაუწუმ პირჯვარს
იწერდა, როცა იმ ქვრივი ქალის ამბა-
ვი აგონდებოდა, რომელიც გარდა-
ცვლილი ქმრის საფლავზე-ჯერ მწუხა-

რებისაგან თავს იკლავდა, მერმე კი ჩა-
მოხრჩობილი კაცის ყარაულს ღამე თა-
ვისთან გაათევინა და სახრჩობელიდან
მოპარული ბოროტმოქმედის მაგიერ
სიყვარულს ქმრის საფლავიდან ამო-
თხრა და იმავე სახრჩობელაზე ჩამოკი-
დება შესთავაზა, რათა იგი სასჯელისა-
გან ეხსნა. თეთრი ლიზა ტუჩზე თითს
იღებდა, გადაფთვრებული ვაიძახოდა:

— იმ ჭანდამწვარიმა ქმარი ეგრე
როგორ ვაიმეტა?

ფირუზა იცინოდა.

— რასაც ქალი გააკეთებს, იმას კა-
ცი როგორ შეძლებს? ვერა ნახე, იმ
ქვრივმა ქალმა რა გააკეთა! მოდი ეხლა
და ქალს ენდე!

თეთრი ლიზა ხმას ვერ იღებდა,
რადგან იმას ლაპარაკობდა, რაც იმ
ხელნაწერ წიგნში ეწერა.

რა თქმა უნდა, არც მას, არც ფი-
რუზას და არც ვიგას არ შეიძლებოდა
სცოდნოდით, რომ ეს ერთანტელით მო-
სმენილი ამბავი რომელ უსატირიკონ-
შიც“ ისევე იყო აღწერილი, როგორც
აღმოსავლურ „შვიდვეზირიანში“.

თეთრ ლიზას „შვიდვეზირიანი“
ეკავრებოდა, სამაგიეროდ „ყარამანი-
ანი“ უყვარდა. ზანდაროვების წიგნის
თაროზე „ყარამანიანის“ უზარმაზარი
ხელნაწერიც იდო. ქალაქელებს მოს-
წონდათ დევე-გმირების ფათერაკიანი
თავგადასავალი. ქალს ისე არავინ არ
ვაათხოვებდა, რომ მზითევეში „ყარამა-
ნიანი“ არ გაეტარებინა. ფირუზას კი
ბაზარში ჰქონდა ნაყიდი. გაძუნწებულ
მედუქნეს ხელიდან გროშს ვერავინ
გაავდებინებდა, მაგრამ საინტერესო
წიგნისთვის ფული არ ენანებოდა. აშუ-
ლური სიმღერების თითო რვეულში
თითო შაურს აძლევდა. უზალთუნებით
იყო ნაყიდი „ქოროლიანი“, „ყარა-
ბოლიანი“, „ქალვათიანი“, „ვარშაყი-
ანი“, „შუშანიანი“, „მირიანიანი“,
„ალღუზიანი“, „შარამიანი“, „ბეჟანი-
ანი“, „დავრიშანი“... ამ წიგნებს ფი-
რუზა თვალისჩინივით უფრთხილდე-
ბოდა. ხან თვითონ კითხულობდა ხმა-

⁴ ეს ლაშაია, ეს საღია, ეს ბროლი,
ეს აყიფია, ეს მარგალიტია, ეს კი—ოქრო,
ეს მარგალიტია, ეს მარჯანი, ეს ბროლი,
ეს აყიფია, ეს მარგალიტია, ან ოქრო.
(თარგმანი გ. შაფულაშვილისა).

მალა, ხან გიგას აკითხებდა. ერთად ისხდნენ და „ყარამანიანის“ ფურცლების შრიალში ხან აღტაცება ეხატებოდათ სახეზე, ხან გაოცება, ხან გაფაციცებული ნიაზი და ყურადღება. გიგა აღელვებული კითხულობდა:

„ჰეი, ყარამან, — შესძახა მღევმა, — სიკვდილისათვის რომ აქ არ მოსულიყავი, ნუთუ შენს ქვეყანაში სიკვდილი აღარ იყო? ყარამანმა მარჯვენა ხელი მარცხენას გვერდს შემოავლო, მარცხენა — მარჯვენას და ისეთი საზარელი ხმით შესძახა, რომ მსმენელნი უსულოდ იქმნენ, ცხენი მარტორქანი და სპილონი დაფრთხნენ, დაწყვიტეს საბამნი და მინდორს გარბოდნენ, ლაშქარნი ისე შეშინდნენ და შეიშალნენ, რომ შეორედ მოსვლა ეგონათ...“

თეთრ ღიზას მეტისმეტი მღელვარებისაგან ტუჩზე დორბლი მოსდიოდა. როცა გიგა თავისი ბოზი ხმით ამყად დიძახებდა ხოლმე: „სეილან-ჯადო და ქელან ჯადო ვეშაქტზე შესხდნენ და გველები მათრახებად დაიჭირეს“; განსაკვიფრებელი და მოულოდნელი ამბებით ვაოგნებული დედაკაცი ამ ქვეყნად აღარ იყო.

ფირუზა იცინოდა. თან იქვეუღლად გაიძახოდა:

— ეგ არის რაღა, დავიჭერე! გავინილა? შეიძლება? კარგი ერთი და!

ცოლი ქმარს ახლაც პირში სწვდებოდა, ბრავმოჩრეული ეუბნებოდა:

— ქა, რაც წიგნში წერია, ისიც აღარა გჯერა? არ იცი, რომ ჯადოს ყველაფერი შეუძლიანი! სათლის ცუდით რკინის კუნძის დაჩეხვა, თუ ზედ ქალის თმას დახვევენ, ანდა ალვის ხეზე წყლით ვაგსებული თასის ცვარის დაუქცევლად ატანა, თუ შიგ ბეჭედს ჩააგდებენ.

ეს მაგალითები თეთრ ღიზას „ყარაბოღლიანიდან“ მოჰქონდა. ფირუზას კი „ყარამანიანის“ და „ყარაბოღლიანის“ მაგალითები ჰქუის საზრდოდ არ მიაჩნდა და უფრო ხშირად გიგას „შვიდეუზარიანს“ აკითხებდა. „შვიდე-

ვეზირიანში“ ხორცშესხმული ადამიანები მოქმედებდნენ და ყოველდღიურ ცხოვრებაში იმას აეუთუბდნენ, რაც მისი აზრით, ყველა ადამიანს უნდა ეკეთებინა, რათა სხვას არ დაეჩაგრა და წიხლებს ჰქვეშ არ მოექცია.

ზამთრის გრძელ ღამეებში, როცა გარეთ-ბარდნიდა და მტკვარი იყინებოდა, ზანდაროვები გვიანობამდე ისხდნენ და მანამდე უგდებდნენ ყურს ადამიანთა საოცარი თავგადასავლის თხრობას, სანამ თვალეზზე რული მოეკიდებოდათ და მთქნარება აუტყდებოდათ.

5. ბაზარი

პატარა და უწესრიგო, ესაა ეს ადგილი. სადაც შედამ თავმოყრილია მრავალრიცხოვანი და ქრელი ბრბო, სადაც არასოდეს არ წყდება ხმაური, ცრიმული და სადაც რასების ისეთი აღრევაა, რომლის მსგავსის წარმოდგენას არ იძლევა არც ალუბრი, არც კაირო.

თავადი ვაგარინი.

ფირუზა თავის დახლიდართან ერთად დუქანში ტრიალებდა, კვირა დღეს კი ბაზარს არ აცდენდა, არც ქარავასლებს ტოვებდა უნახავად და მოუკითხავად. დუქანს თეთრ ღიზას უტოვებდა და დახლიდართან ერთად მტკვრის გაღმა გარბოდა.

ეგზარხოსის მოედანზე, სალაყბოსთან, ისინი დარბაისელი და ჰქუადამ-ჯდარი მოქალაქეების ბაასს ისმენდნენ. იქვე გებულობდნენ ახალ ამბებს. მთავარი მაინც ვაჭრობის ყურება იყო. თათრის მოედანზე ყაფანს გარშემო უტრიალებდნენ. ხან შეითანბაზარში იყვნენ დარჭობილი, ხან დახურულ ბაზახანაში, ხანაც შუაბაზარში. დიდი და პატარა სირაჩხანის აღმართებზე ქარავნებს უხვდებოდნენ, რათა დროზე გაეგოთ მექარავნეებს საიდან რა საქონელი მოჰქონდათ. მოედანზე, პოლიციის შენობის მახლობლად, იმ ფარანთან ჩერდებოდნენ, რომლის ქვეშ სოვდაგარები იკრიბებოდნენ და სავაჭრო გარიგებებს ახდენდნენ.

ბაზარში გიგა ქორვაჭრების და ჩარჩების ოინებს უყურებდა. ისინი სოფლებს ქალაქის მისასვლელებთან ხვდებოდნენ, მოტანილს ჩალის ფასად სტაცებდნენ, თვითონ კი შუაბაზარში ორმაგად და სამმაგად ჰყიდდნენ, ყველაფერს აძვირებდნენ და ცეცხლს უყიდებდნენ. სოფლებს არც თაღლითები აძლევდნენ გზას. გულუბრყვილო გლეხებს ყველგან ფულის მახეს უგებდნენ, ქალაქის „ოთხი საღდათით“ ლატაკ ქისას უცარიელებდნენ, მერე ყველანი ერთად მოტყუებულ და გამასხარავებულ ტეტის ყურისწამლები ხარხარით დასცინოდნენ და ისეთ ნაირად აფრთხობდნენ, რომ სასაცილოდ ავლებულმა გლეხმა არ იცოდა საით მოეკურცხლა, საით გაქეუულიყო.

გუშინდელ ნაგლეხკაცის გლეხები ებრალებოდა, შველით კი ვერა შველოდა. ჩარჩი და თაღლითი მოტყუებაში მარდი იყო, მაგრამ ბებუთის ხმარება უფრო ემარჯვებოდა. იგი გულისძვრით უყურებდა, თუ როგორ აჭრიდა ჯიბეს ცხვირაწეულ მოხელეს ხელმარდი ჯიბგირი. „ესენი პატარა ქურდები არიან, დიდი ქურდები კი ქარვასლებში სხედან“ — ეუბნებოდა თავის განცვიფრებულ დახლიდარს ცბიერად მომღიმარე ფირუზა, რომელიც მას განგებ სწორედ ამგვარ სცენაზე წააყენებდა ხოლმე. ისინი ბაზარში მამინ გამოდიოდნენ, როცა მოედანზე ბაირაღს მალა სწევდნენ და ვაჭრობა ჩაღებოდა.

ბაზარში ამ დროს სიარული ძნელი იყო, რადგან აუარებელი მყიდველი და გამყიდველი მიდი-მოდოდოდა, ყველგან ადამიანთა თავების მორევი ჩნდებოდა; ყვინებივით გამურული მენახშირეები ერთ ადგილზე თითქოს განგებ აჩერებდნენ ნახშირის ტომრებით დატვირთულ თავიანთ სახედრებს და გზებს ისეთნაირად კრავდნენ, რომ ყველა მათ უყვიროდა, ლანძღავდა და აფინებდა. სახედრებს შორის „გროშა

ბიჭები“ დარბოდნენ, ერთმანეთს ეჩხუბებოდნენ და ყვირილად ერთმანეთს მუშტრებს სტაცებდნენ; ჩათანახის ტომრები თვითონ მოვდოთ მხრებზე და მუშტრის სახლებში მიერბენინებინათ. ბაზრის ქვეთკარის მალა კედლებთან აქლემები იდგნენ და დროგამოშვებით კისრებზე ჩამოკიდებულ ზარებს აწკარუნებდნენ. განუწყვეტლივ გაისმოდა შეაქლემების, მენახშირეების, მეურმეების, მედროგების, მემაწვანების, გროშა ბიჭების და ფეხზე მოვაჭრეების ყვირილი, ღრიანცელი და გნასი. ყურთასმენა აღარ იყო. ფარდულებთან, დახლებთან, დუქნებთან ყურისწამლები ყაყანი და ქრამული იდგა. ტანდაბალი ფირუზა ბრბოში ღობემძვარალასავით დამერებოდა. ხალხის ქუქყვაში ხან იკარგებოდა, ხან ისევ შემოთ ექცეოდა, აქეთ-იქით ეხეთქებოდა, მაგრამ მაინც წინ მიდიოდა და თან ვეება გიგასაც მიათრევდა.

ფინიას სპილო დაჰყავდა
 სპილო ახლა, არა უშავდა რა, წელგამართული დადიოდა, აღარც გლეხურად დაიზღაზნებოდა, აღარც ტეტიურად უქცევდა. ოღონდ მეტისმეტად გულკეთილი იყო. ფირუზა ჯავრობდა:
 — გაიგე, ბიჭო! დოყლაპიობა ხელს არ მოგცემს!

ნაიოსებარი პირდაღებული შესცქეროდა. ფირუზა წინ ულაგებდა ადამიანთა ურთიერთობისა და ვნებათაღელვის მაგალითებს. ბაზრის მიღეთის ხალხზე უთითებდა და ეუბნებოდა:

— აქ სარფას ყველა სხვის ხარჯზე ექებს!

მოშიებულნი ჯვარის მამის ლავაშებში ცივად მოხარშულ, ნიორწყალში გავლებულ ხორცს ახვევდნენ და მადიანად ილუქმებოდნენ. ამ დროს უფრო ეშლებოდა ლაპარაკის საღერდელი კუკიელ მედუქნეს. დახლიდარს უმტკიცებდა:

— ნამუსის ქული მოსაჩვენარად სჭირდებათ, თორემ საქმე საქმეზე რომ მიდგეს, კაცი კაცს არ დაინდობს. ასე

არის, ასე ყოფილა და ჩვენ რომ აქედან წავალთ და სხვები მოვლენ, მაშინაც ასე იქნება. ამბობენ, პირიანი და გულმართალი კაცები საიქოს ანგელოზებთან ერთად სხედანო. არ ვიცი, ვერაფერს გეტყვი, ჯერ იქიდან ბარათი არავის მოუტანია.

ნათქვამია და ნალაპარაკებს ყოველთვის ერთი და იმავე სიტყვებით ამთავრებდა:

— ოთხივე კუთხივე თვალი და ყური დაიჭირე, თუ გინდა ფეხქვეშ არ მოგიდგონ და ზედ არ შეგადგნენ.

დახლიდარს ოთხივე კუთხივე თვალიც ეჭირა და ყურიც, ოღონდ გულწრფელად გაკვირვებული თვალებს აფახულებდა. ფირუზა მას იმის საწინააღმდეგოს ეუბნებოდა და უმტკიცებდა, რასაც აღამიანები ყოველდღიურ ურთიერთობაში ამბობდნენ და ამტკიცებდნენ. თვითონ ფირუზასაც სამს ან ოთხს კაცში პირზე ის ეყერა, რაც ყველა პატიოსან მოქალაქეს: ერთმანეთის დანდობა და სიყვარული.

ფირუზა დროს ტყუილად არ კარგავდა და ქორვაკრობდა. ყველაფერზე ხარბი თვალი ეჭირა. მუქთად ნაშოვნი ან იაფად ნაყიდი უზომოდ ახარებდა. თუ სადმე გახვრეტელ, ტალახიან გროშს იპოვნიდა, ისე მოწიწებით დაიხრებოდა და აიღებდა ხოლმე, ისეთი სიამოვნებით დაპყურებდა და ისეთნაირად გახარებული იღებდა ჩიბეში, რომ მის შემყურე თავმოყვარე დახლიდარს სირცხვილით პირი უწითლდებოდა.

6. ქარვასლები

დილიდან საღამომდე არის ერთი გნაისი და ვაჭრობა, ვნათა უჩვეულო სიკრულე, სახეთა და სამოსელთა ნაირფეროვნება, რომლის მსგავსს ვერაშინის ქალაქებში დიდი ბაზრობის დროსაც ვერსად ნახეთ.

ფირუზა ბოღენშტედტი, „1001 დღე“.

ფირუზა და მისი დახლიდარი უფრო ხშირად ქარვასლებში ატარებდნენ დროს.

თბილისი იმთავითვე თავისი ქარვასლებით იყო განთქმული. ყველაზე კე-

თილმოწყობილ ქარვასლად არწრუნის ქარვასლა ითვლებოდა, იაჭრის რაიონში, სიონის ტაძრის მახლობლად. ამ ქარვასლას საუცხოო შადრევანი ჰქონდა. სწორედ აქ, 1837 წელს, ჩირაღდნებით და შილინგებით გაჩირაღდებული ქარვასლის აღმოსავლურად მორთულ დარბაზებში, თბილისის სოციალურბაზა ნიკოლოზ I-ს საარაკო ვახშამი გაუმართა. არწრუნის ქარვასლის პირდაპირ ბატონიშვილების ძველის-ძველი ქარვასლა მდებარეობდა, სადაც თავრიზიდან, გილანიდან, არღებილიდან და რეშტიდან ირანული და შუააზიური საქონელი მოჰქონდათ. სარქისოვის ქარვასლაში, რიყეზე, ნუხიდან და ყარაბაღიდან მოტანილი აზიური ტანსაცმელიც ვაჭრობდნენ. ასევე ცნობილი იყო სედინოვების ქარვასლა ბნელ რიგებში, ბებუთოვების და სარაჯევის ქარვასლები სომხის ბაზარში. ყორმახზამ მელიქოვის ქარვასლას ღარიბების ქარვასლას ეძახდნენ, რადგან ის ღარიბულად იყო მოწყობილი და შიგ შხოლოდ ღარიბი შედუქნეები ვაჭრობდნენ. უფრო გვიან გაჩნდნენ შიოვეის ქარვასლა აბანოს, ხიდთან, მარიმანოვის თათრის მოედანზე, შემდეგ იაკობ ზუბალოვის და პარსელ ტერმოსესოვის ქარვასლები და ვანქის ქარვასლა. ვანქის ტაძრის შორიანლო. ამ ქარვასლებში ვაჭრობა დულდა და გადმოდულდა.

ქარვასლების ქვემო და ზემო სათულებების დუქნებთან, გადმოხურულ ბნელ გალერეებში და ურიცხვ კიბეებზე აუარებელი ხალხი ირეოდა. ყველგან აღებმიცემობის ფუსფუსი და გნაისი იდგა. დუქნების წინ პატარა ბიჭები მუშტრებს კალთებს აგლეჯდნენ და თავთავისი საქონლის ქებას გაჰკიოდნენ. ყველგან ნაირ-ნაირად ჩაცმული ხალხი მოჩანდა. ქარვასლებში ყოველ ცისმარე დღეს მოდიოდნენ სხვადასხვა ქვეყნების და ხალხების ვაჭრები ცხენებს, ჯორების და აქლემების ქარავნებით. დარიალის გზაზე ცხენიანა ჩაღვადრები იყვნენ გაბმულნი, აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ძველ გზებზე აქლემების

ქარაგნები. მოდიოდნენ: ფრანგები, გერმანელები, ინგლისელები, რუსები, სომხები, ებრაელები, თურქები, სპარსელები, მთიელ-დაღესტნელები, ბუხარელები, ჩინელები, ავღანელები და ანდოელებიც, რომლებსაც შორეული ინდოეთიდან აქლემებით ინდური საქონელი მოჰქონდათ, ბაქოში საღვთო ცეცხლებს თავყანს ხცემდნენ და მერე ქალაქ აბილისსკენ მოიძვრათოდნენ.

ქალაქში ყოველ განთიადზე ზარების რკით შემოდიოდნენ აქლემების ქარაგნები ახელი ვაჭრებისა, ხოლო ქართული მერუმეები ყოველდღე საქმე ურმებით ეზიდებოდნენ რედუტ-კალეში კონსტანტინეპოლიდან, ლონდონიდან, მარსელიდან და ჰამბურგიდან ხომალდებით მოტანილ ევროპულ საქონელს. დარიალის გზაზეც მილი მიღზე იყო გამბული ჩაღვადრების ცხენებისა და რუსული პოვოსკებისა. მათ უმთავრესად რუსეთის ფაბრიკებში დამზადებული ტილო და ფართლეული მოჰქონდათ. სოვდაგარები ქარვასლებში ვაფაცობით ვაჭრობდნენ. გამდიდრებულნი სოლოლაკის ბაღებს უწყალოდ სჩეხდნენ და იტალიური სტილის მრავალსართულიან სახლებს აშენებდნენ.

ამ ქარვასლებში უნდა გაწვრთნილიყო გერმანოზიშვილების გამოქცეული ყმა.

— ყველაფერს დააკვირდი, ყველაფერი დაიხსომე, ვაჭრობაში ხელი გამართე, თორემ ბოლოს სხვები ქარვასლის კიბიდან გადაგვადებენ და დაგაგორებენ! — მოაგონებდა ხოლმე სმენად და ყურებად გადაქცეულ დახლიდარს ფირუზა.

მართლაც, სოვდაგარის ბაასი დაუწყებელი სავაჭრო წიგნი და ბუღალტერიის ლექცია იყო, ქარვასლა კი ნამდვილი კომერციული სასწავლებელი.

ფირუზა თავის დახლიდარს ხელოსნებს და წვრილი ვაჭრებას დუქნებშიც დაატარებდა. ერთი ხელობის ხელოსანს, რომელიც ერთდროულად წვრილი ვაჭარიც იყო, ცალკე რიგი ეკავა რიგების მიხედვით იყენენ ცალ-

ცალკე ქუჩებში ჩამწყრივებულთ: ოქრომჭედლების, მექოშეების, მკერვალების, თერძების, კონებო, ბაყლებს, მეთევზეების, ხარაზების, ყაზაზების, ბაზაზების, საარაჯების, ყაჭრდუზების, მექუდეების, ყასბების, ხაზაზების, მეჩონგურების, დაბაღების, მღებავების, მხატვრების, მეჭურჭლეებს, მჭედლების, მექვაბეების, ჩილინდრების, მკალავების, მეთოფების და ხმლის მკეთებლების დუქან-სახელოსნოები. ყველა ხელობის ხელოსანს თავისი ამქარი ჰქონდა, საყუთარი უსტაბაშებით, იქითბაშებით და ბაირაღებით. ბაირაღებზე თითოეული ხელობის მფარველი ფირი ანუ წმინდანი იყო გამოხატული.

დუქან-ბაზრებსა და ქარვასლებში სიარული, ფირუზას სიტყვით, თვალს უხელდა „ბერყენა ჭეელს“, რომელიც სოფლელი უკვე აღარ იყო, მაგრამ ჭერ მთლად არც ქალაქელად იყო გამხდარი.

„ბერყენაც“ გაგონილს და დანახულს ისე იხსომებდა, როგორც შეეძლო. ბევრი რამ მაინც არ ესმოდა, არ გაეგებოდა, ბევრი რამეც აკვირებდა და თვალს უნცივიფრებდა, მთავარს კი უკვე მიხვედრილი იყო: თუ წინათ ფულის მნიშვნელობას იგი ბუნდოვნად ხვდებოდა, ახლა ფულის ძალა და ყოვლისშემძლეობა მისთვის საესებით ცხადი იყო. ბაზრისა და ქარვასლების ადამიანები ფულზე ლოცულობდნენ, ფული კერპად გაეხადათ, ფულს ელტვოდნენ, ფულსკენ მიისწრაფოდნენ, ფულის გამო ერთმანეთს მტრობდნენ, ფული თესდა მუღლსა და შურს, მტრობასა და სიძულვილს, ბოროტებასა და დანაშაულს, განსაცდელსა და უბედურებას, მაგრამ არავინ არაფრის წინაშე არ იხევდა, რათა ფული მოეხვეჭა და ხელთ ეგდო. გამოუცდელმა დახლიდარმა ისიც შეამჩნია, რომ სუსტს ყოველთვის ძლიერი სძლევდა, ღარიბს მდიდარი, მოკრძალებულს უსირცხვილო სჯობნიდა, მორიდებულს თავხედი, გულწრფელს მატყუარა, პატიოსანს თაღლითი, პირიანს ფაცის გამტეხი, პირიანს მარჯვე და მოხერხებული, პურადსა და შემბრალებს

ხარბი და ვაუმადარი. ქალაქში ვად-
მოვარდნილი ნაგლეხარისთვის ეს ისე-
თი მოულოდნელი აღმოჩენა იყო, რა-
მაც მთელი მისი ტექტიური სულისკვე-
თება მძაფრად შეაჩუქა, შეაშფოთა, ვა-
ნაცვიფრა და ღრმად ჩააფიქრა.

ნაგლეხაკაცარის ცხოვრებაზე წარმო-
დგენა ვერ ეგუებოდა და ურიგდებოდა
იმას, რაც ქარვასლების პირქუშ თალებს
ქვეშ ხდებოდა. სამაგიეროდ, რაღაც
ნაცნობს და მშობლიურა ღარიბი მე-
ზობლების ქოხებში პოულობდა. ღარი-
ბები პატიოსნად შრომობდნენ და ცხო-
ვრობდნენ. სულ პატარა სიხარულს და
ბედნიერებას ერთმანეთს უზიარებდნენ,
წაქეულის ფეხზე წამოყენებას ცდი-
ლობდნენ და რითაც შეეძლოთ და რო-
ვორც შეეძლოთ, ხელს უმართავდნენ.
ბუნებით კეთილსა და გაურყვენელ გიგას
გული უფრო ღარიბებისკენ მიუწევდა,
მაგრამ წინ ყოველთვის ფრთხილი და
ყურებდაცქვეტილი ფირუზა უდგებო-
და, ღარიბი მეზობლებისაკენ გზას უკ-
რავდა და მხოლოდ ქარვასლებში და-
ტარებდა.

ღროსაც თავისი გაქმონდა. მისი და-
ლიდარი ახლა მორცხვად და გაუბეღ-
ვად აღარ იღვა სასწოროთან, თუმცა მუშ-
ტრის წონაში მოტყუებას მაინც ვერ
ბედავდა, ვერც ფირუზასავით პირზე
ღიმილით, ქათინაურებით და თავზიანი
სიტყვა-პასუხით ახერხებდა წონის მო-
საკლებად სასწოროს თეფშებზე გირე-
ბის დარახუნებას, არც ჩურგენზე ეჭი-
რა თვალი. მუშტრებსაც პირმომცინარე
და ენაწყლიანი ფირუზა მოსწონდათ,
შუბლშეკრულ დახლიდარს კი „უცხ-
ვირპიროს“ ეძახდნენ. ყველაზე უკმა-
ყოფილო მაინც ქალები იყვნენ, რო-
მელთაც ლამაზ დახლიდარს ვერასვრით
პირჯვარი ვერ დააწერიან და თავიან-
თენ ვერ მოახედეს.

ფირუზა ბუზღუნებდა და იღრინებო-
და. არ მოსწონდა, რომ მისი დახლიდა-
რი ვულკეთილი და ხათრიანი იყო.

გიგას დაჩაგრული ებრალებოდა, და-
რიბი და გაჭირვებული ეცოდებოდა, თუ
საქმე მოითხოვდა, მეზობლისთვის ცეც-

ხლში შევარდებოდა, ამხანაგისთვის
წყალში გადავარდებოდა, პირასღროს
მეგობრისათვის მიცემულ სიტყვას არ
გატეხდა და პირობას არ გადაუხვევდა.
გლახებს კი ისე არ ვაუშვებდა, რომ
მოწყალეა არ მიეცა.

— მე რომ აქ არ ვიჯდებ, დახლში ხე-
რდა ფული არ დამრჩებო! — ბურტყ-
უნებდა ფირუზა.

მაგრამ კვირბაღალზე ისიც გროშს აგ-
დებდა იმ თეფშზე, რომლის კიდურეც
თაფლის სანთლები ლაპლაპებდნენ. ამ
დღეს გლახებისათვის მოწყალეების მი-
ცემა შედუქნეების წესად ითვლებოდა.
ამის გამო ფირუზა ხმას არ იღებდა.
სამაგიეროდ უფრო ხშირად თვითონ
იღვა დახლში და ხურდა ფულსაც უფრ-
თხილდებოდა. დახლიდარი ზოგჯერ
ღრმად ჩაფიქრდებოდა ხოლმე, თვალს
ერთ წერტილს უშტერებდა და დიდ-
ხანს რაღაცაზე თუ ეილაეაზე ფიქრობ-
და.

არაეინ იცოდა მისი მკმუნვარე ფიქ-
რების მიზეზი.

ფირუზას კი ბატონკაცურად ეჭირა
თავი, მასხრული გარეგნობის მიუხედა-
ვად, დარბაისლური მიხვრა-მოხვრით
დადიოდა. ნაბიჯებს ნელა ადგამდა,
თუმცა ჩვეულებრივ მოძრაგსა და სწრა-
ფად მოსიარულეს, დინჯი ტატიით სი-
არული უჭირდა. უბნის ლოთები და
უსაქმურები მასთან ლაზღანდარობას
ველარ ბედავდნენ, აღარც თვითონ ა-
ლევდა მათ ამის საბაბს. მიუხედავად
ამისა, ფირუზას ძველებური მაინც ბეგ-
რი რამ შერჩა. ქუჩაში მოხდენილ ქალს
ისე არ გაატარებდა, რომ თვალი არ შე-
ეცლო, პატარა ბიჭებს მსუნავი თვალე-
ბით ათვალიერებდა და ამ ღროს ქვედა
ტუჩი ოდნავ უკანაგებდა. თუ გაჭირ-
ვებულ კაცს ხელში კოჭის ძაფს ან სხვა
რამეს დაუნახავდა, გაჩერდებოდა და
ერთ საათს ევაჭრებოდა, რათა შემდეგ
თავის ღუქანში ძვირად გაეყიდა.

7. ნათიას ბახსენება

ყველაფერი, რაც იყო, აღარ არის, რაც იქნება, ჯერ არ დამდგარა.
 აღფრედ დე მიუსხე, „საუჯუნის პარშოს აღხარება“.

დუქნის საქმე წინ მიდიოდა. დაკვირვებული და მუდამ თვალით ფირუზა სწრაფად გებულობდა ვის როდის რა სჭირდებოდა. რაც კი უბანს უნდოდა, მის დუქანში ყველაფერი იყო. დუქნის თაროები ნარჩევი და ნაირ-ნაირი საქონლის ქვეშ იზნიქებოდა. ძალიან ძვირად არაფერს ჰყიდდა, რათა მუშტრები მიეზიდა, წაგებით კი არაფერს ავებდა. ამიტომ მუშტარიც მადლიერო ჰყავდა და თვითონაც სუქდებოდა, ქონს იკიდებდა, მოგებულთ მდიდრდებოდა და ფულთან ერთად სახელსაც იცეთებდა.

ფირუზას დუქანი ახლა დიდ მეტოქობას უწევდა უბნის ყველაზე შეძლებულ მედუქნე შაქროს, რომელიც ლამაზი ცოლის წყალობით თავის ჰქუაზე აღარ იყო და რაც დრო გადიოდა, სულ უფრო და უფრო ეწეწებოდა ოჯახისა და დუქნის საქმე.

თებერვლის ერთ საღამოს, როცა გარეთ თოვდა და ბარდნიდა, თოვლით თეთრად გადაპენტილი მედუქნე შაქრო გაფითრებული შევიარდა ფირუზას დუქანში და შეცხადებულივით დაემხო დასლზე.

— რა დაგემართა, კაცო? — ყალბი შემფოთებით ჰკითხა ფირუზამ და დიდმნიშვნელოვნად გადახედა თავის დანდიდარს.

შაქრომ მიძიმედ აიღო თავი, ჩახლეჩილი ხმით ძლივს ამოთქვა:

— მევალე თავზე დამდგა და თან პრისტავიც მოიყვანა... დუქნის ასაწერად... სულ ოცდაათი თუმანი მმართებს... ეს ფული დეზად ვერსად ვიშოვნე... ფირუზჩან, იქნებ შენ როგორმე გამიმართო ხელი, შენს იქით ვზა აღარა მაქვს.

ფირუზა ჩაფიქრდა. თავგზადაკარგულმა მედუქნემ მას მოლოდინით და მუ-

დართი აღსავსე თვალები მიაპყრო.
 — წადი შენს დუქანში, *უთხრობს* მას ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ ფირუზამ, — წადი, მეც მალე მოვალ, ფულს იქ ჩავაბარებ.

შაქრომ მადლობის მეგვარი რაღაც წაიბურტყუნა და დუქანიდან ქუდმოგლეჯილი გავარდა. ფირუზამ დამცინაუო თვალებით თან გააყოლა, სიამოვნებით წარმოთქვა:

— ჩემი სიტყვა ახდა. მაგას ლამაზი ცოლი ჰქვით ასავალ-დასავალს ისე დაუბნევს, რომ ვალის ორმოში ამოპყოფს თავს. ველარ ამოვა! — შესძახა ხმამაღლა ფირუზამ და იქედნურად გაიღიმა. — თავზე სულთამსუთავივით დავადგები, საძრაობას არ მიცემ, ყელში თოჭს წავეუჭერ. ველარაფერი ვერ უშველის. გაკოტრდება და მაგის დუქანი ჩვენ დაგვრჩება. გიგა, შენ ესლა ქალაღლი დაამზადე:

„ჩე... წელსა თებერვლის ოცსა დღესა მე მედუქნე შაქრო ელიზბარის ძე ქაღილაშვილმა ვისესხე ოცდაათი თუმანა მედუქნე გიორგა (ფირუზა) იასონის ძე ზანდარაშვილისაგან და მოვალე ვარ გადაუხადო თავნი თავის სარგებლით ამა წლის მარიაშობის ოცსა დღესა“. მოიცა, ერთი სარგებელზე დაფიქრდე, ღარიბებზე ნაკლებს ზომ არ გამოფართმევ? ესლა დაწერე, რასაც ვეტყვი. დაწერე? აქ მომეცი. ჩემი ფულები დღეიდან სხვის დუქნებშიც იმუშავებენ. მაშე ჰქვიანი არა ვარ?

გიგამ მორჩილად გაუღიმა და ფაქიზად დაკეცილი თამასუქის ქალაღლი გაუწოდა.

ფირუზამ დუქნის ორივე კარი ჩაეცტა. დახლიდარს ლამაზარის პატრუქი ჩააწეინა და როცა საკმაოდ დაბნელდა, მისი დახმარებით მარილის მიძიმე ტომარები განზე გადაათრია, ჩაიმუხლა, დანის წვერი ფილაქანის ხახებს გაუგდო, სამი ფილაქანი ამოაძრო, ხელი შიგ ჩაპყო და მიწაში ჩადგმული ქილიდან მუქით ვერცხლის და ოქროს ფულები ჩხრიალით ამოიღო. ფირუზას დახლიდარის არ ეშინოდა, რადგან მან ჯერ

კიდევ კარგად არ იცოდა ვერცხლის და ოქროს ნამდვილი ფასი. სამაგიეროდ თავის მონახვექს და მონაგებს თეთრ ღიზას უმალავდა. მას ხშირად აგონდებოდა სასამართლოში სახტად დარჩენილი თერძი და საქმეს ისე იჭერდა, რათა მუდამ სხვები მოტყუებინა, თვითონ კი არასდროს მოტყუებული არ დარჩენილიყო.

გადათვლილი ფული მან ტყავის ქისაში ჩაალაგა, ფილაქნები თავ-თავის ადგილზე ჩაავდო, ზედ ისევ მარილის ტომარები მიალაგ-მოალაგა, კარი გააღო და დუქნიდან გავიდა. დახლიდარმა თვალი გააყოლა, უსიამოვნოდ შეიშმუნა და თითქმის შიშით წარმოთქვა:

— ეგ კაცი არავის ინდობს და თუ დასჭირდა, არც მე დამინდობს. მაგრამ მაგას სადღა გავეძკევი? ისევ ის სჯობს სულ თვალწარბში ვუყურო და რააც მტყვის, უსიტყვოდ შევესრულო.

ლამპარის პატრუქი აღარ ამოსწია, დახლთან ჩამოკდა, იდაყვებით დაზგას დაეყრდნო, მარცხენა ხელის გული ყბის ქვეშ ამოიღო და, როგორც ეს მარტოდმყოფობის დროს იცოდა, თვალი ერთ წერტილს გაუშტერა. ლამპარის პატრუქი დვრინვით ჭრებოდა, დუქანში სულ უფრო და უფრო ბნელდებოდა. ბნელში დარჩენილ დახლიდარს ფირუზაც დაავიწყდა, თეთრი ღიზაც, დუქანიც, ბაზარიც, ქარვასლაც და ქალაქიც.

ფიქრი ფიქრს აედევნა, განცდილი განცდილს.

მას ჯერ კიდევ შეეძლო მეხსიერებაში ბერთუბნის აღდგენა, სოფლელების გახსენება, მაგრამ იმასაც კარგად გრძნობდა, რომ წარსული თანდათან დავიწყებას ეძლეოდა.

სოსიკოს გიგა ავიწყებინებდა.

თავის სოფლელებს არსად არ ხვდებოდა. არც ქუჩაზე, არც ბაზარზე. თუ ვინმეს სადმე დალანდავდა, კისრისტეხით გარბოდა, სახლის იატაკებს ეფარებოდა, იმალებოდა.

მხოლოდ ერთხელ შუკრიდან პავლე მღვდელს მოჰკრა თვალი. ავღობარში, ყაზარმებთან, ტუსალებს შორის იდგა, ხელებზე და ფეხებზე ბორკილები ედო, თავზე ტუსადის მრგვალი ქუდი ეხურა, ტანთ ტუსადისავე გრძელი რუხი ფარჯა ეცვა. მაღალი და მხარბეკიანი, მაღლა აწეული თავით ამაყად მიიბიჯებდა. ტუსალებს უმთავრესად თავადნი და აზნაურნი აცილებდნენ. „თბილი ციბირიდან“ ისინი „ცივ ცამბირში“ იატუმრებდნენ თავიანთ ნათესავებს, მამებს, შვილებს, ძმებს, ქმრებს, საქმროებს. ბორკილების ჩხარა-ჩხურს და თოფიანი ჯარისკაცების გადაძახება-გადმოძახებას შიგადაშიგ ქალების ყრუ ქვეთინი ერთვოდა. გიგა თვალებს არ ამორებდა პავლე მღვდელს. ტუსაღთა ეტაპს იქამდე სდია, სანამ ისინი ტრიალ მინდორზე არ გავიდნენ და გზის მტვერში არ გაეხვივნენ.

ამის გახსენებამ ერთხელ კიდევ ააფორიაქა. თვალწინ ნათლად დაუდგა თავისი სოფელი.

ქორწინების ღამე.

ნათია.

დახლზე დაემხო, თავი მკლავებში ჩარგო და ქეთინი აუეარდა.

— რა გატირებს, ბიჭო? — დაუყვირა დუქანში დაბრუნებულმა ფირუზამ.

— ნათია მომაგონდა.

— ვინა?!

დახლიდარმა ხმა არ გასცა, განზე გაახედა.

მედუქნეს ნაგლეხკაცარას თავგადასავალი მოაგონდა და შუბლი უქმყოფილოდ შეკუმუნა. დუქნიდან სახლის ივანზე გავიდა და სამოვართან მოფუსფუსე თეთრ ღიზას რაღაცაზე ჩხუბი დაუწყო.

ნაიოსებარმა თვალებიდან ცრემლები მოიწმინდა.

პირი მხსუთი

I. გაზინაურებული უთვისტომო

ამან თავის მზიარულს გულთ და უბედობით
მტარედ შემიმსუბუქა ნაღველი.

გრაგულ რჩეულთაგანი,
„თამარ ბატონიშვილი“.

ფანდურაანთ იოსები თანდათან გაუ-
მინაურდა ფირუხას და თეთრ ლიზას.
ალარ უყვირდა დახლში ჯდომა, ალარც
ახლად შერქმული სახელი „გიგა“ ეხა-
მუშებოდა. ვინმეს მისთვის იოსები რომ
დაეძახა, თავს მიიმედ მოაბრუნებდა და
გაკვირვებით მოიხედავდა. გიგას დაძა-
ხებაზე კი პირზე ღიმილი: ეკერა და
სალამს არავის უგვიანებდა.

ახალ სახელს იგი ისევე მიეჩვია, რო-
გორც თავის ქალაქურ ქედს, ტანსაც-
მელს, თვითონ ქალაქელებს, ქალაქური
ცხოვრების წესებს და ზნეჩვეულებებს.
გასაოცარი აქ არაფერი იყო. უთვის-
ტომოს ალარც საკუთარი წარსული გა-
აჩნდა, ალარც სახელი, ალარც გვარი,
ალარც ძველი სოფლური ცხოვრება. ხე-
ლოსნებსა და ვაჭრებში მოხვედრილი
სულერთიანად გამოცვლილიყო და გარ-
დაქმნილიყო. ძველი თანდათან დავიწყე-
ბას ეძლეოდა, ახალი გარემო და ცხოვ-
რება კი მისთვის სულ უფრო და უფრო
ჩვეულებრივი და მახლობელი ხდებოდა.

გიგა რატომღაც თეთრ ლიზას უფრო
მიეჩვია, ვიდრე ფირუხას. ფირუხას
მას არა მარტო ერიდებოდა, არამედ
ეშინოდა კიდევ.

გულკეთილ დახლიდარს თავისებურად
უყვარდა მუდამ მოფუსფუსე და მშრ-
იმელი თეთრი ლიზა. დაუზარებელ ღე-
დაკაცს დუქანი ყოველთვის დავეილ-
დასუფთავებული ჰქონდა, ჯამ-ჭურჭე-
ლი დარეცხილი, დარბაზი, სახლის აივან-
ი და პატარა ეზო მოკრიპლებული,
ბოსტანი და ბაღი, სადაც რამდენიმე
ხე იდგა, კარგად მოვლილი. უსაქმოდ
არასდროს არ იყო. რეცხავდა, ხეხავდა,
აყრავდა, აყვრებდა, ქსოვდა. მთელი

დღის განმავლობაში ცოცხსა და აქან-
დახს ხელიდან არ უშვებდა.

ფირუხა კი ბოლოს ცემით ყბედობ-
და, ხელები ზურგზე ეწყყო და ბატონ-
კაცურად იყურებოდა. ხან ქალაქურ
სიმღერას ღიღინებდა, ხან ილანძღებო-
და, იღრინებოდა და ყველაფერს იწე-
ნებდა. ზოგჯერ გაჩუმებული დადიოდა,
ამტქნარებდა და როცა სხვები მუშაობ-
დნენ, თვითონ ტაბტზე ეგდო და ეძინა.
თუ კარგ გუნებაზე იყო, უღვაწებში
ღიმიებოდა, ჩიბუხს აბოლებდა და გაუ-
თავებლად ლაპარაკობდა. გაკეთებით
თვითონ არაფერს აკეთებდა, სამაგიე-
როდ მზრძანებლობა უყვარდა და სახ-
ლის პატარა აივანზე მოურავივით იყო
გადმომდგარი.

დუქანში და ეზოში მხოლოდ თეთრი
ლიზა და გიგა საქმობდნენ, მაგრამ გა-
კეთებულს ფირუხა ორთავეს უწუნებ-
და. განსაკუთრებით თეთრ ლიზას არ
ინდობდა, სიტყვას არ შეარჩენდა ხოლ-
მე. ყოველთვის იმას ამტყუნებდა, ლან-
რღავდა, აყვედრიდა და ეკლესიაში და-
სანთები სანთლისათვის გროშს რის ვა-
ვაგლახით იმეტებდა.

არც თეთრი ლიზა რჩებოდა ვალში.
ისეთი წყველა და ლანძღვა იცოდა, თა-
ვის გარშემო სულ ბურიანგელს აყენე-
ბდა.

ცოლ-ქმარი ან ჩხუბობდა ან ერთად
მღეროდნენ. მათი ყურება გიგას პირ-
ველად ანცვიფრებდა, მერე კი ამასაც
მიეჩვია. წაჩხუბებულ ცოლ-ქმარს შო-
რიახლო ალარ უტრიალებდა, თავისი
საქმის კეთებას თავაუღებლივ განაგრ-
ძობდა, გულში კი ყოველთვის თეთრ
ლიზას უჭერდა მხარს.

როცა საღამოობით ცოლ-ქმარი თავი-
ანთ სიმღერებს მღეროდნენ, გიგასაც
უხაროდა, რადგან ჩხუბი და უსიამოვ-
ნება არ უყვარდა.

ერთხელ გიგას ეზოდან თეთრი ლიზას
ყვირილი მოესმა; დუქნიდან აივანზე
გავარდა და გაკვირვებისაგან ერთ ად-

გილზე გაშტერდა. გაანჩხლებული თეთრი ლიზა ცოცხით ეზოში პატარა ბიჭს დასდევდა. ბიჭს ცალი ფეხი შარვლის ტოტში ჰქონდა გაყრილი, ცალ ტოტს კი მიწაზე მიათრევდა, ორივე ხელით მუცელთან შარვლის ხონჯრები ეჭირა და ქუდმოვლენილი გარბოდა. თეთრი ლიზა მას სწორედ იმ დროს დაეწია, როცა ის ღობეზე გადახტომას აბირებდა. ბიჭს შიშველ უკანალზე ცოცხი გამეტებით დაჰკრა, ბიჭი ღობის იქით გადავარდა, შარვალი კი ღობეზე დარჩა. ღობესთან გაკაპასებული თეთრი ლიზა იდგა, ცოცხს ჰაერში მუქარით ატრიალებდა, იღანძლებოდა და იწყევლებოდა.

— ქა, ეს რა ცოდვის კითხვაა! ვინა სთქვა? სად გაგონილა? თათრობაა ხალხო? ფირუზას ქალებს ესდით თუ ბიჭებს? აი, შე არდასარჩენო, აი, შე დასამიწებელო, შენა! პატრონი არავინა გაყავს, რომ გარყვნილ და გაოხრებულ ფირუზასთან მოეთრევი? აი, მიწამ გაყოს პირი და თან ჩაგიტანოს, აჰანდე! შენ არ გაგზარდოს ღმერთმა, შენა! აქ აღარ დაგინახოს ჩემმა თვალებმა, თორემ წელს აღარ აგათრევიანებ! მერე თუნდ სუდში წამიყვანონ, თუნდ პოლიციაში!

ფირუზა ბოსლის კართან სამფეხა სკამზე იჯდა და ბილწი ღიმილით იღიმებოდა. ვივა მიხვდა, შერცხვა, გაწითლდა, საჩქაროდ ლუქანში შევიდა, სასწორთან ჩამოჭდა და თავი ჩაქინდრა.

2. კუკიელი ფატმანი

მუხთაღს ამ სოფელს ესურს ვისაცა.
იყო ბედნიერ,
სიყვარულითა და ღვინით ჩემებრ დაითვირ,
გრიგოლ ორბელიანი
მირზაჯანას ეპიტაფია.

ღრმადმორწმუნე თეთრი ლიზა ყოველ დღით ეკლესიაში წირვა-ლოცვის არ აკლდებოდა. სწორედ ამ დროს ფირუზა ყოველთვის შინ იყო. ბოსელში, სადაც წინათ ვირი ჰყავდა დაბმული, მას

ხან ეშხიანი დედაკაცი შეჰყავდა, ხან სრულიად ნორჩი, ახლად ტანაყრილი გოგო. ბოსლიდან გიგას ნშირად ესმარდა ხოლმე დედაკაცების ვენებაანი ხითხითა, გოგოების თავაწყვეტილი კისკისი, თვითონ კი სირცხვილით იწოდა და დახლის ყველაზე ბნელ კუთხეში ჯდებოდა, რათა ეზოში გამოჩენილი დედაკაცი ან გოგო არ დაენახა.

ერთხელ იმ ბოსლიდან თვალტანადი ქალი გამოვიდა. ვივამ ის დუქნის პატარა ფანჯრიდან შეამჩნია და თვალი ვეღარ მოაშორა: როცა ფირუზა ბოსლის კართან თავის სამფეხა სკამზე ჩამოჭდა და ქალი ეზოს ჰიშკარისაკენ გაემართა, ვივამ დუქანი მიატოვა და სახლის აივანზე გამოვიდა.

— მაკა! — მიამახა მიმავალ ქალს ფირუზამ, — ფრთხილად იყავი. ფეხი ტლაპოში არ ჩაგივარდეს, თორემ ბაზაზი რევაზა ფაქიზი კაცია, ტურტლიანს არ მივიღებს.

ქალმა მისკენ სახე მოაბრუნა, გაუცინა და შემოსძახა:

— არა, ფირუზ! მე ეხლა ბაზაზთან არ მივდივარ, ავთ არის და იმ თვალდამდგარს წამოდგომის თავი აღარა აქვს. ჩემი თილისმები იმასთან აღარა ჰკრის. მე ეხლა შენაზშირე იაგორასთან მივდივარ. აი, იმასთან, ავადმყოფი ცოლი და ბევრი ვირები რომა ჰყავს.

— ერიპა! — გულიანად გადაიხარხარა ფირუზამ, — იმ გამურულ ვირგლასთან? ის ხომ შევიდა კამეჩის ოღენა! ბარაქალა ქალო, ბარაქალა! მაგრამ ქალაქში ვიღა დაგჩა?

— მთავარმართებელი, ფირუზჯან, მთავარმართებელი — სიცილით წამოიძახა მაკამ.

— ეგ კი შენგან ძალიან შორსაა! — შეაგება გაღნიშნული სიცილი ფირუზამ.

— ვითომ რატომია? მთავარმართებელი ჩემგან არც ისე შორსაა, როგორც შენა ვგონია. ამასწინათ მირზაჯანამ დამიბარა კნიაზების ქეიფში (შაქრო კახეთში იყო ნათესავებთან). მთელი ღამე იმათთან ვაგატარე. მთავარ-

მართებლის ადიუტანტი გვერდიდან არ მიშორებდა. მეც ქორთა უღვაშები სულ დავუწიწენე. ისე გავხადე, ხან ტიროდა, ხან იცინოდა. მირზაჯანას კოცნით სულ ლოყები დააგლიჯა, ეს მზეთუნახავი სად იპოვნე, საიდან მოიყვანეო.

— ეგ არის, დაგიჯერე!

— თუ არა გჯერა, მირზაჯანას ჰკითხე.

მირზაჯანას ფირუზა ერიდებოდა, მასი ეშინოდა. არც ის ევაშნიკებოდა, რომ „ლზინის პაპას“ მტკვრის გაღმა მადათაშვილს ეძახდნენ, მტკვრის გამოღმა ზანდარაშვილს.

— დათაც იქ იყო. — სცადა ფირუზას დაინტერესება მაკამ.

— დათა?

— ყორღანაშვილი.

ფირუზას თვალები გაუბრწყინდა. შედარების საბაზი მიეცა.

— აი, ლაზთიანი მოქეფე, დარდიმანდი ვინ არის. კაცსაც რა უშავს!

— რას ამბობ, ფირუზ?! — გაუკვირდა მაკას, — ქეიფსა და ეშუში მირზაჯანას ტოლს ვინ დაუდებს?

ფირუზამ ისევ წარბი შეკრა.

— მირზაჯანა შედიდურია, ამპარტავანი. ყველამ იცის, რომ მთავარმართებლის კაცია. კნიაზებში ტყუილებრად არა ტრიალებს. შენისთანა ქალები სწორედ იმითთვისა სჭირდება. რას იზამ? საცა დაგისტვენს, იქ უნდა დაერქო. მაგრამ არ დაგავიწყდეს შენი მასწავლებელი ვინ იყო.

— მახსოვს, ფირუზ, მახსოვს. მაგას როგორ დავივიწყებ? ლარბი დედამისი შვილი, ტუტუციანი და ტალახიანი, შენ შაქარ-ყინულით მომატყუე. როგორ არ მახსოვს? თეთრმა ლიზამ ზურგი ბევრჯერ ჩოხით ამიჭრელა, მაგრამ მაინც შენთან მოვრბივარ.

ფირუზას მაკას ნათქვამი იამა, ვაიბადრა. მერე ისევ სერიოზული სახე მიიღო და სერიოზულად უთხრა ქალს:

— მაშინ ცამეტი წლისა იყავი. თოთხმეტისას უკვე ქმარი გყავდა. ეხლა კი

ოცდაათი წლის ქალი ხარ. დრო არის ნელ-ნელა იალქნები დაუშვა.

— მეც იმიტომ ვჩქარობ თორემ ვინ იცის ხვალ რა დღე დამიდგება? შენ კაცი ხარ, არც ხანი გიშლის ხელს და არც მოღრეცილი ფეხების გრცხვენინან. მე კი პატარა ნაოქზეც ვკანკალებ. ქალები მალე ვებერდებით. სიბერის მეტა ქვეყანაზე არაფრის არ მეშინიან.

— ეგ ეგრეა, მაგრამ ძალიან თამამობ, ძალიან დარდიმანდობ. თუ ფრთხილად არ მოიქცევი, ან ქმრის წერა გაბდები ან საყვარლის.

— ჩემი ქმარი შაქრუა ხასიათით ოქრუა! — ლექსივით დამაღწრა მაკამ და უდარდელად გაიცინა, — მეცმს, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ იმისთანათ არავის ვუყვარვარ. სასოკდილოდ არ გამიძეტებს. ორი ქმარი გამექცა, ბებერიც და ჩველიც, ეგ კი არა შშორდება, უჩემოდ გაძლება არ შეუძლიან, — მაკამაც სერიოზული სახე მიიღო და სერიოზულად განაგრძო, — საყვარლის ხელით სიკვდილს კი ჩემისთანა ქალისთვის სხვა არაფერი სჯობს. ბებუთებით ტრიალშიც ბევრჯერ მოვხვედრილარ, მაგრამ შიში რა არის, ჯერაც არ ვიცი.

— შენი შვილი სად არის? — ჰკითხა უცებ ფირუზამ მაკას.

— არ ვიცი სად არის, ვისთან არის, რას აკეთებს, როგორ არის. ამას წინათ ორთაქვალის ბაღში მოვკარი თვალი, თავის ტოლებში ქეიფობდა. მომეწონა. თვალტანადია, კობტა, ლამაზი, ეგ ჩველი ქმრისაგანა მყავს, მამასავით თამამია, იმისი მიხვრა-მოხვრა აქვს, თვალწარბი კი ჩემი გამოჰყავა. შორიდან გუყურებდი, რადგან იმის ამხანაგებში ბევრი ჩემი ამოღლანიც იყო.

— ჰო, კარგი ბიჭია. — თქვა ფირუზამ — აფსუსია მაგის გაფუჭება. ჯიბვრებში და ქურდებში ყოფნა ხეირს არ მისცემს.

— რა ვქნა, ფირუზ, ეჭვარები და ჩემი დანახვა არ უნდა. ქა — წამოიძახა სიცილით მაკამ, — ამ ლაპარაკში მენახშირე იავორასთან წასვლა არ გადამაგიწყდა?

ფირუზას თავი დაუკრა, თეთრი ქალაქის კალთა მკლავზე გადაიგდო გატრიალდა და წავიდა.

8. ხაბაზის ცოლი

იგი არასოდეს არ იცნობდა (მას კარგი კბილები არა ჰქონდა), მაგრამ უსაზღვრო სინაზისა და სიტკბობის ღიმილი დასთამაშებდა მშვენიერ ბავშვებზე, ლოყების ნასვრეტებსა და სანდომიან ნიჟარზე.

უ. თვეერი, „პენდენისის ისტორია“.

გიგა აივანზე ველარ გაჩერდა, პატარა კიბე ჩაირბინა და ეზოდან ქუჩაში სახლების გასწვრივ მიმავალ ქალს თვალთ გააყოლა — დიდხანს უყურებდა ხან მას, ხან მზით განათებულ კედლებზე სწრაფად მოძრავ მის აჩრდილს. ქუჩაბანდის ბოლოში ქალი თვალს მიეფარა, მაგრამ გიგა ისევ იქითკენ იყურებოდა, გარინდებული და სახელეწილი იდგა. ფირუზამ ცალი ყბით ახედ-დახედა, კარგახანს უყურა, გაეცინა და ბოლოს ჰკითხა:

— შენ სპარსული იცი?

გიგამ ვაკვირვებით მოიხედა მისკენ.

— მე სპარსულიც ვიცი, სომხურიც და თათრულიც. რუსულსაც, არა უშავს, ლაზათიანად ვამტკრევ. ჰოდა, სპარსულად ნათქვამია: როცა ახალგაზრდა კაცს-მარტოკა სძინავს, დედამიწა ცას შესტირისო. ბიჭო! რას უყურებ? მიიხედ-მოიხედე, თვალი გაახილე, ვერა ხედავ, რაც შენ დახლოდნ და სასწოროთან დაგაყენე. ჯერ ჩემი ძველი საწვრიმალა, მერე ჩემი დუქანი ქალებით გაივსო. ზოგს ვითომ წიწკაეა სჭირდება, ზოგს დარიჩინი, ზოგსაც მარილი. ისიც მართალია, რომ ქალები გლანძღავენ, გთათხავენ, დაგცინიან და ყველაფერს გიწუნებენ, მაგრამ ფიქრი ნუ გაქვს, ეგ ქალების ალერსია აბა, შენ უარს ვინ გეტყვის?!
გიგას შერცხვა, გაწითლდა

— არ მიყვარს, როცა კაცი ყაყაჩოსავით წითლდება, — გაჩაგრდა ფირუზა და თავი უკმაყოფილოდ გაიქნ-გამოიქ-

ნია, — ეგ ქალებს უხდებათ. პო, რას ვამბობდი? უბანში ბევრ ქალს მოსწონხარ. მაგ ქალს კი ნუ უყურებ, შენი ფანდი არ არის, მაგას თავისი ამქარი ჰყავს. შენ პირლია ქმრების ცოლებს მიხედე. ჩვენს უბანში ცოტა ვინმე გამოიდრდა, ცოტას ცოლი გაკოტრდა? ესეც იცოდე, როცა ქალს ყელში ქონი აწვება, თვალი ყოველთვის გარეთკენ უჭირავს.

ფირუზა გაჩუმდა.

სახლის აივანზე ახალგაზრდა ქალი გამოჩნდა და გიგას შორიდან დაუძახა:

— ქა, გიგაჯან! დუქნის კარი ღია რომ დაგრჩენია, რასა ფიქრობ? რამდენი ხანია დუქანში ვტრიალებ, შენ კი არსადა ჩანხარ.

ფირუზას ჩაეცინა, გიგას ხმადაბლა უთხრა:

— ეგ ხაბაზის ცოლი მაიკოა ვერ უყურებ, გარეთ ფოსტლების ამარად გამოსულა იფ, რა ფაშვაშა დედაკაცი! არა, ეგ ტყუილ-უბრალოდ არ არის მოსული.

აივნიდან ისევ მოისმა ხაბაზის ცოლის ძახილი:

— გიგაჯან, როდემდის უნდა მალოდინო, მეჩქარება და მოცდის თავი არა მაქვს.

ფირუზამ ისევ გაეცინა, მაგრამ გიგას ყასიდად დაუყვირა:

— ბიჭო, მუშტარს მიხედე, აქ რას დარკობილხარ ლობიოს სარივითა!

გიგამ დუქნისკენ გააღაჯა. ქალი მას აივანზე უცდიდა ცუდლუტი ღიმილით. დახლიდარმა გვერდზე ჩაუარა, ზედ არ შეხედა და დუქანში შევიდა, ქალიც თან შეჰყვა.

— გიგაჯან, — უთხრა მას ალერსით ხაბაზის ცოლმა, — მაგ ასხმულიდან ერთი წითელი წიწკაეა მომიგლიჯე. უჰ, რა ცხელა დღესა, მთელი ქალაქი სიცხისაგან იწვის.

გიგამ ჰერში ჩამოკიდებულ ასხმულას წიწკაეა მოაგლიჯა, სასწოროს თეფშზე დადო და თავი ჩაღუნა. ქალი სულ ახლოს მივიდა სასწოროთან. ბავშვზე ისევ წელანდელი ცუდლუტი ღიმილი დასთამაშებდა, ფერადი ჩითის კაბა ოფლის

ლაქებით დასველებოდა, მკერდი განგებ გადაეღელა და თეთრი, დიდრონი ძუძუების ჩაღრმავებული ნაკეცი მოუჩანდა. ქალის ცხელი სუნთქვა, ოფლისა და ნივრის სუნი გიგას შიგ ცხვირში სცემდა, მაგრამ თავს მალა არ იღებდა, სასწორის თეფშს დასცქეროდა და მოთმინებით უცდიდა, თუ როდის აიღებდა ქალი თეფშიდან წიწკას. ქალმა მარცხენა მკლავი სასწორის თეფშისკენ წაიღო, თეთრი, ფაფუკი ხელი ზედ დადო, დიდხანს გააჩერა. ტუჩები გაეპოდა კბილების თეთრ მწკრივში ორი, ძლივს შესამჩნევი ღრჯოლი გამოუჩნდა. მისი პატარა მოძრავი ცხვირის გარშემო იშვიათი ქორფლები მოუსვენრად ამოძრავდნენ, ფართოდ გაღებული თავლისფერი თვალები დაებინდა და მოლოდინად გადაეკცა. ასე დიდხანს, დიდხანს გაგრძელდა ბოლოს ქალს ბაგედან ღიმილი გაუქრა, წარბი შეიკრა, გულმოსულმა წიწკას ხელი დასტაცა, წვრილი კაპიკიანი სასწორის თეფშზე რახუნით დაავდო, საკინძე გაჭავრებით შეიკრა, კარებისკენ გატრიალდა და დაცინვით შემოსძახა:

— აი, არა ქენ დაღლარ! შენც ვითომ ფირუზას ნათესავი ხარ რაღა! — გადაიკისკისა და დუქნიდან გაიქცა.

დუქანში ფირუზამ შემოპყო ცხვირი, ტუჩებზე ლარფი ღიმილი უთამაშებდა, გაღებული კარიდან ქუჩაში გაჩქარებით მიმავალ ხაბაზის ცოლს უყურებდა. ტანის ახოვნობას უქებდა და აღტაცებით ამბობდა:

— იფ, იფ, რა კარგია ამოლტილი, რა ფუნჩულა, რა ფაშფაშაა. მთელი ქუჩა უჭირავს, მაგრამ ხედავ რა კოხტად და მარდად მიგოგმანობს. ეტყობა ვაბრაზებულია, მიზეზიცა აქვს. არა უშავს, დაბრუნდება. აუცილებლად დაბრუნდება.

ფირუზამ დუქნის ზღურბლთან დაგდებული წიწკა აიღო, სათუთად ხელი გადაუსვა, მტკერი მოაშორა, დახლზე დადო და ისევ დახლიდარს მიუბრუნდა:

— ბეც აქ დაუტოვებია. მეტი რაღა გინდა?

არქონული

მაიკო თეთრ ღიზას დამტყვევებელ ხან ზედადგარზე ქვაბს უღვამდა, წყალს უცხელებდა და სარეცხს წურავდა, ხან მატყლის რეცხვაში, გაშლაში, გაშრობაში, დაპენტვასა და გაჩეჩვაში შველოდა, ხანაც საბნებს ულიანდაგებდა. თან მუდამ თბილი პერები და ნაზუქები მოჰქონდა. თეთრი ღიზა და ფირუზა ერთმანეთს თვალს უკრავდნენ და ჩუმ-ჩუმად იცინოდნენ. გიგა ხაბაზის ცოლის ოინებს და ხრიკებს ამჩნევდა. მაგრამ მისგან თავი შორს ეჭირა, თვალში არ მოსდიოდა, ერიდებოდა და გაურბოდა. სამაგიეროდ მაკას დანახვაზე ფითრდებოდა და წითლდებოდა. მაიკომ ეს მალე შეამჩნია და იმ დღიდან ფირუზას დუქნიდან და სახლიდან ფეხი აღარ მოიკვალა. როცა მედუქნის ცოლი ეკლესიაში წირვის მოსასმენად მიდიოდა, ხაბაზის ცოლი სახლის აივანზე იჯდა და თეთრ ღიზას ზაფხულში ზამთრის წინდებს უქსოვდა. ფირუზა ჭავრობდა, ბუზლუნებდა, რადგან ხაბაზის ცოლის გამო ქალები ერიდებოდნენ. ფირუზას ბუზლუნი და ბურტყუნი მაიკოს აინუნში არ მოსდიოდა. მას სულ სხვა სადარდებელი ჰქონდა. გიგა ზედ არ უყურებდა და არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო, როგორ მოეწონებინა მისთვის თავი.

ხან სიცხის მომიზეზებით ფოსტლებს იხდიდა და ფეხშიშველი დადიოდა დუქნის გრილ ფილაქანზე, ხან კაბის ბოლოებს მუხლის თავამდე იწევდა და ჩამოშვება ავიწყდებოდა, ხან მსუქან თეთრ მკლავებს აჩენდა, ხან საკინძე შეუკრავი რჩებოდა და მკერდგადაღდეღი იჯდა. ქალს არაფრისა რცხვენოდა. მაგრამ ფირუზას დიხლიდას მაინც ვერაფერს უხერხებდა. დახლთან თავისთვის მჭდარი გიგა ან თვლემდა ან ქერს შესცქეროდა და ბუზების გადაფრენა-გადმოფრენის ყურებით ერთობოდა. გულმოსულმა ფირუზამ ხაბაზის ცოლს სამაგიერო იმით გადაუხადა, რომ დუქანი თეთრ ღიზას ჩააბარა, თვითონ კი

დახლიდართან ერთად ბაზრებსა და ქარვასლებში სიარულს მოუხშირა.

ასე მისდევდა დღე დღეს, კვირა კვირას.

მაიკოს „ლოდინით გული უღონდებოდა. გიგა კი არსად ჩანდა. და როცა ხელთ თეთრი ღიზა შერჩა და გიგას დაწახვაც კი სანატრელი გაუხდა, მოთმინების ფილა აევსო, ველარ მოითმინა, სრულიად უმიზეზოდ ჯაგრი თეთრ ღიზაზე ამოიყარა, გამოლანძღა, ცოლქმარს მუქთახორები და მატყუარები უწოდა, გიგა ცვედანად მონათლა, დუქნის კარი გაიჭახუნა და იმ დღიდან ზანდაროვების სახლში ფეხი ამოიკვეთა.

ზანდაროვებმა გვიან გაიგეს, რომ ხაბაზის ლამაზი ცოლი ახლა მტკვრის ნაპირზე წისქვილის ნავის ცხვირზე იჯდა და ბრგე მეწისქვილეს დახეულ პერანგს უკერებდა.

— მაიკო დასაწუნი ქალი არ არის, არ დაიკარგება, — ამბობდა ფირუზა, — რა ვუყოთ, რომ იმის მეწისქვილე ფქვილშია ამოვანგლული, სამაგიეროდ ჩვენს დახლიდარს ზეთი ჩამოსდის სახეზე.

— ქა! — წამოეჭობა გიგას თეთრი ღიზა, — მაშ ყველა შენსავით მასხარა უნდა იყოს? ვერ უყურებ, ჩვენმა გიგა მაც გამოიღარა. ბოლო დროს სულ აიღმება და პირი უცივის.

მართლაც გიგა ოცნებაში ვილაცას უღიმოდა, ვილაცას უცივოდა, ღიღინებდა და მხიარულ გუნებაზე იყო.

მაკა ისევ გამოჩნდა ზანდაროვების ეზოში.

4. ნირხაცვლილი ფირუზა

მაიკოს ენა მას ახარებს, მას ასულდგმულს, ხოლო სიყვარულს გული მისი ვერ მიიყვარებს!

ნიკოლოზ ბარათაშვილი, „ჩემო მეგობართ“.

გიგამ თავს ძალა დაატანა, გაბედა და მაკას ქუჩაბანდის ბოლოში გზა ვადაუქრა. ქალმა ნიაზით მოხედა, ურცხვად გაუღიმა, მხარი გამომწევეად შეათამაშა გზა კეკლუცი რხევით განაგრძო, უკან აღარ მოიხედა, მაგრამ შეყვარებული ყმაწვილი შორიახლო აიღვენა და თავის

სახლის კარამდე მიიყვანა. ისევ მოიხედა, ისევ ურცხვად გაუღიმა, სახლში შევიდა, ცოტა ხნის შემდეგ ფანჯარას მოადგა, თავი გადმოჰყო, გიგას სიცილით დაუქნია ხელი და გადმოსძახა:

— როცა ამ ფანჯარაში თეთრი, წითელწინწკლებიანი ხელსახოცი ეკიდება, კარებზე დააკაუნე და მაშინვე გაგიღებენ.

გიგამ არ იცოდა ფეხით მივიდა დუქანში თუ მიფრინდა.

შინ ლაპარაკს არავის აცდიდა, ენად გაიკრიფა, თან ეილაცას უღიმოდა, ფირუზას ყურს აღარ უგდებდა და სულ თვითონ ლაპარაკობდა. ფირუზამ თვალი ცნობისმოყვარეობით შეაგლო:

— გიყვარს ვინმე ბიჭო?

— როგორ მიხვდი, ფირუზაჩან?

— რა მიხვედრა უნდა? ეგრე გაბტუტუცებული წინათ როდის იყავი?

გიგამ გაიცინა.

— ვინ არის?

— მაკა!

ფირუზამ წარბი შეიკრა, არ ესიაშოვნა. ფათერაკის შეეშინდა და დახლიდარი გაათრთხილა:

— ერთხელაც გითხარი, ეგ ქალი შენი ფანდი არ არის. მაგის აშოლლანებთან შენ ვერ მოხვალ. თავი გაანებე.

— არ შემოძლიან. — შეუპოვრად დაუბრუნა სიტყვა მაკას ახალმა საყვარელმა

ფირუზამ კეფა მოიფხანა. დახლიდარი პირველად უბრუნებდა მას სიტყვას. არ მოელოდა, არც ექაშნიკა. ცხვირი ჩამოუშვა, და ჩაფიქრდა. ჩხუბის გუნებაზე დადგა, მაგრამ თავი შეიკავა არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო: სიტყვის უბრუნების გამო გამოდევებოდა თავის დახლიდარს, თუ მაკას გამო დაეტუქსა.

ფიქრობდა და ანგარიშობდა.

ფირუზა კარვად იცნობდა მაკას, მის ქმარს, მის საყვარლებს და აშოლლანებს. მაკა არა მარტო თავისი ანგორცობით იყო განთქმული, არამედ მზაკვრობით და დაუნდობლობითაც იყო ცნობილი. თუ ვინმე მობეზრდებოდა

ან ვინმეს ჩამოშორებას მოინდომებდა, არაფრად უღირდა მისი გაწირვა. ყველას თვალს უხვევდა, ყველას ატყუებდა, საყვარლების ქიშპით ერთობოდა და ამით ამყოფდა კიდევ. ასეთ დროს ყველაზე საშიშარი მოტყუებული ქმარი ან მიტოვებული საყვარელი იყო.

დახლიდარს კი ადვილად ვერ გაბმეტებდა.

მას ფირუზა არც ჯამაგირს უხდიდა, არც მოგებაში უდებდა წილს. ოქროს ქისაზე არც თვითონ ძრავდა კრინტს, არც დახლიდარი იღებდა ხმას. არც მისი ჩაცმა-დახურვა უჯდებოდა ძალიან ძვირად, რადგან ის გამონაცვალი ტანისამოსითაც იოლად მიდიოდა. ამას გარდა, გიგა გაცილებით იმაზე მეტს აკეთებდა, ვიდრე მასზე ფირუზა ხარჯავდა. ასეთ დახლიდარს ადვილად ვერ იშოვნიდა. ამიტომ უნდა მოევლო მისთვის და გაფრთხილებოდა. მის დახლიდარსაც ის არ უნდა დამართნოდა, რაც მაკას ბევრ საყვარელს უკვე გადახდენოდა.

მთელი ღამე ფირუზა გივას მაკაზე ელაპარაკებოდა, მაგალითი უღვეველი ჰქონდა და გატრუნულ დახლიდარს წინ ულაგებდა, ხან მტკვარში გადაგდებული და დამხრჩვალნი ქორია ყასაბი გაიხსენა, ხან უჯზოუკვლოდ დაკარგული მოკრივე მუშტია, ხან წისკვილებთან მოკლული და დილით ნაპოვნი ბაყალი ელი ზბარა, ხან წმ. ნიკოლოზის მღვდლის უმცროსი ბიჭი, კორფლიანი ქუცნი, რომელიც მედუქნე შაქროს დანით მძიმედ დაეჭრა, ხან ვინა და ხან ვინ.

გიგა გასუსული უსმენდა. მაკას საყვარლების ხსენებაზე შუბლი ეკუმუხნებოდა, უსიამოვნოდ იშმუშნებოდა, სწყინდა და ბუნებით გაურყვნიელი სატრფოს ბიწიერებას ვერ ურიგდებოდა; ბოლოს უხმოდ წამოდგა და თავის ლოგინზე უფრო მიეგდო, ვიდრე დაწვა.

ფირუზამ ხელები მოიფშენიჭა, უღვაშებში კმაყოფილებით ჩაიცივნა:

— მაკას გულიდან ამოირეცხავს. თავმოშონია, თავმოყვარე. ნაყარ-ნუყარს ეგ არ მიეტანება. სანახევროდ სოფლელია. ქალაქური ამბების ჯერ არაფერი

გაეგება-კაცმა რომ თქვას, მეც ვერ იცის როდის დამეწევა, ჯერ შურისღებულს გასაღული.

რამდენიმე დღის შემდეგ ბოსელში მაკამ ფირუზას ცხვირწინ თეთრი, წითელწინწკლებიანი ხელსახოცი აუფრიალა და სიცილით უთხრა:

— ეს შენი დახლიდარის ნიშანია, ფირუზ. არ მეგონა, თუ შენისთანა ქალიდენიას ამისთანა გამოუცდელი ნათესავი ეყოლებოდა. არა, ეგ ზანდარავი არ არის! — ყურში რაღაც ჩასჩურჩულა და ხნამალა გადაიხიზითა იმის მოლოდინში, რომ ფირუზაც აყვებოდა. მაგრამ ფირუზა დაბლვერილი იჭდა. მაკამ გაკვირვებით ახედ-დახედა. ფირუზას მაკასთან შორიდან მოვლა არ უყვარდა და უფრო უბრძანა, ვიდრე უთხრა:

— სახლიდან გამოაგდე. პირტიტველა ლაწირაკთან საქმის დაჭერა არ ვიხდებია. მაკამ მყისვე დაუბრუნა:

— არც შენ ვიხდებია შაქარ-ყინულით და აღჯანაბლით პირმოთუბნულ გომბიობებთან კოტრიალი. მერე საყვედური როდის ვითხარი? მე რა, შენზე ნაკლები ვარ?

ფირუზამ სიტყვა ბანზე აუგდო და მოკლედ მოუჭრა:

— თუ შენსას არ დაიშლი, შაქროს თავზე დაგაყენებ.

— ეგ არის, შემაშინე! სანამ მინდა, ხელიდან არ გაეშვება,

— კარგად იცი, მაკა, რომ ამისთანებში ხუმრობა არ მიყვარს.

— არც მე ვხუმრობ, ფირუზ. თუ წინ დამიდგები, არ დაგინდობ.

ფირუზამ წარბი არ შეიხარა, მაკას დამცინავად გადახედა, ირონიულად ჰკითხა:

— მაინც რას მიზამ?

— არ დაგავიწყდეს, ფირუზ, რომ მე მირზაჯანა მფარველობს. ქალაქში შარს ვინ ეძებს, რომ მე დამჭირდეს იმის ძეგნა? ვაჭარ ხალხში განა ცოტა საბაბია და მიზეზი კაცის გასაფუჭებლად? — ეუბნებოდა მაკა ფირუზას, თან გრძელი ყელსაბამის თეთრ მძივებს ეთამაშებო-

და და პირი უცინოდა. — თუ მოვიწინდომე, ყველას დაგაპერიწებთ, შენცა, თეთრ ლიზასაც და თქვენს პირტიტველა გიგასაც. ჭა! — წამოიძახა აღტაცებით მაკამ, — ეს რა კარგი სახელი მოვიგონე. დღეიდან ამ თეთრ, წითელწინწკლებიან ხელსახოცს პირტიტველა გიგას დავეძახებ!

ფირუზა ისე გახდა, რომ ცხრანაირად ფერმა გადაჰკრა და კანკალი აუვარდამთავარმართებელთან დაახლოებული მორხაჯანასი არა მარტო თავადებს და აზნაურებს, არამედ ვაჰრებსა და ხელოსნებსაც ეწინოდათ. ნირწამხდარი ფირუზა თავის სამფეხა სკამზე ისე იჯდა, თითქოს ზედ ვინმემ ლურსმნით დააჯრაო. მაკამ გაუცინა:

— აბა, ფირუზ, ეხლა ჩემი ფეხსაცემლები ჩამაცვი! წამოდგომა მეზარება.

ხმელ თივაზე გადაწოლილმა მაკამ ფირუზას ორივე ფეხი გაუშვია. ფირუზა ზღაზღნით ადგა, ცოტა ხანს იყოყმანა, მერე სწრაფად დაიხოჭა მაკას წინ ჯერ ერთი ფეხსაცემელი ჩააცვა ფეხზე, მერე მეორე და ისე კოხტად და ლამაზად შეუქრა ყაითნები, რომ მაკას სიცილი წასკდა:

— ყაითნების შეკვრაზე გეტყობა, ფირუზ, რომ ეგ ხელობა დიდი ხნის წინათ გაქვს ნასწავლი.

ფირუზამ მორჩილად გაუღიმა, მიეღაქუცა, გათამამდა, მუხლის თავებზე ხელები გადაუსვა, მაგრამ მაკამ უკმაყოფილო მოძრაობით მოიშორა, გაჯავრებული წამოდგა ფეხზე და თავის ძველ საყვარელს შეუტია:

— გვეყოფა, რაც ვიქმასხრეთ, ეხლა შენთვის აღარ მცალიან!

ფირუზა მოიკუნტა. მაკას ზიზღი გამოეხატა სახეზე. ამ მეტისმეტად გარყვნილ ქალს ერთი ღირსება ჰქონდა: — მხლადი და მშიშარა მამაკაცები არ უყვარდა. ფირუზამ ძლივს გაუბედა:

— კიდევ როდის მოხვალ, მაკა?

მაკამ დამკინავად შეაეღო თვალი, აგდებულად გადმოუვდო ზიზღნარევი სიტყვა:

— რაჟი სახეზე მური ჩამოგისვი, აქ

აღარ მომესვლება. — გატრიალდა და წავიდა.

ფირუზა მიხედა, რომ ველარც ხეყნა უშველიდა, ველარც დაღვენება.

5. ბრფიალი

ვინცა ვნახოს, კალაუცა ვნახოს, არ იკმაროს, კიდევ ვნახოს.

გრიგოლ ორბელიანი.

როცა თეთრი ღიზა ეკლესიიდან დაბრუნდა, ხოლო გიგა ქარვასლიდან, მათ ფირუზა ველარც იცნეს. მედუქნე ერთბაშად დაბერებულიყო, ჩიბუხიანი ხელი უკანკალეზდა, გრძელი თეთრი უღვაშების ბოლოები უცაცხახებდა, სახეზე ფერი არ ედო და დამფრთხალი შემლიღვივით იყურებოდა. შეშფოთებული თეთრი ღიზა ქმარს მივარდა, შეაჩქარია, ვიწვივით დაეკითხა:

— ჭა, ფირუზჯან, ეგ რა მოგსვლია? ეგ რანაირად გამხდარხარ?

ფირუზამ თავი დაისაწყლა, ხელები უმწეოდ გაშალა და ძლივს ამოიღულულა:

— დალაქს დაუძახეთ... წურბელები დამაყაროს;... გაზაფხული დადგა და ეს დროზე უნდა მომგონებოდა...

გიგა კუსპარა დალაქთან გაიქცა. თეთრი ღიზა წალოს ეცა და ლოგინი გადმოიღო. გასაჯათებულ ფირუზას კისერზე წურბელები დააყარეს და მოაბრუნეს. მაგრამ ვერც ფეხზე წამოაყენეს, ვერც გუნება გამოუეეთეს, ლოგინს ლესავდა და ადგომა აღარ ახსენდებოდა.

კვირის ბოლოს ფეხზე დადგა, მაგრამ ცხვირს მაინც მიწაზე დაათრევდა, რალაცნაირად გულნადელიანს და დაზაფრულს თეთრი ღიზა უკან დასდევდა და წამდაუწუმ კატისწამალას წვეთებს უსხამდა სათითის ოღენა ჭიქაში.

ფირუზას მაკას დაკარგვა ენანებოდა. ცამეტი წლის ჭუჭყიანი და პირმოთხუნული გოგოს გახსენებაზე თავის ახალგაზრდობაც აგონდებოდა. მაგრამ უფრო მეტად თავისი დახლიდარის ბედი აწუხებდა.

თუ გაბოროტებული მაკა მოინდომებ-

და, ნაყმევ-ნაგლეხარ გიგას მირზაჯანას დააპყრობდა, პოლიცია გამოძიებას შეუდგებოდა და მასაც, როგორც გამოქცეული გლეხის მფარველს, ზედ მიაყოლებდა წარამარა აგონდებოდა მაკას მიერ იქვენულად ნათქვამი: „არა, ეგ ზანდაროვი არ არის“ და ძილს უფრთხობდა.

ფირუზამ ჩათრევას ჩაყოლა ამგობინა, რათა მაკა არ გაეღიზიანებინა. მაკას ახალ გატაცებას წინ აღარ დაუდგა, თუმცა საშიშროება გიგას ამ მხრივაც ემუქრებოდა.

ფირუზა მაინც ფრთხილობდა და იმის თაღარიგს იჭერდა, რათა გამოუცდელი დახლიდარი ხიფათს არ გადაპყროდა. გიგას ფებდაფეხ ისე დასდევდა, რომ იმას არაფერი შეემჩნია. როცა თავზე ქუდწაყვილი, ყელზე მერდინგა დაგდებული გიგა მაკასთან მიდიოდა, ფირუზა დუქანს ცოლს აბარებდა, თვითონ კი შაქროს დუქანისკენ გარბოდა. რათა ის ლამპარაკით გაერთო და შინ წასვლა არ მოჰგონებოდა.

მაკა ერთგულ მოახლეს ყარაულად აყენებდა. საყვარელს ყელზე ეხვეოდა, უსურვაზივით ეტმასნებოდა, გულისთქმას ცხელი კოცნით უღვიძებდა. ათასი კაცის ხელში გამოვლილმა და ათასნაირად ნაცადმა და გამოცდილმა ქალმა კარგად იცოდა, როგორ მოეხიბლა და მოეჯადოებინა თავისი ახალგაზრდა და სრულიად გამოუცდელი საყვარელი. არშიყს ტახტზე სხდებოდნენ სალაღობოდ და საალერსოდ. მაკა ისე მარდად და ისეთი ვნებიანი მიმზიდველობით იხსნიდა საკინძის დუგმებს და კაბის დილებს, რომ მის საყვარელს ზედ ანთებული თვალი რჩებოდა. და როცა თეთრგვრემანი, მაყვლისფერთვალემა, თმაგომერა, ტანნაკეთიანი და გრძელფეხა მაკა მის წინ შიშვლდებოდა, თავბრულახვეულ გიგას ამ ქვეყნად ყველანი და ყველაფერი ავიწყდებოდა. შემდეგ შმაგური ალერსით და მტლამა-მტლუშით მოქანცულნი ერთმანეთს მცხრალი და დაღლილი ღიმილით შესცქეროდნენ. ვაჟი სატრფოს გრძელ ნაწნავს ეთამა-

შებოდა, ხელზე იხვევდა და ზილფებზე დასხმული ვარდის წყალი ოდნავ თავს უბრუნებდა. ქალი მოქანცებით მკითხებოდა:

— მართლა დადიოდი მაშრიყის ქვეყნებში? მაშ, ეგეთი ფერმიხდილი სახე რათა გაქვს? შენი გარეგნობაც სოვდაგრისა არ არის. მაგნაირი სუფთა პირი-სახე მალრიბულად ჩაცმულ კნიაზებსა აქვთ.

მაკას მირზაჯანას ქეიფების სტუმრები აგონდებოდა და უნებლიედ უღარებდა მათ მედუქნის საოცრად ლამაზ დახლიდარს. თავდავიწყებული გიგა თავის თავგადასავალს მაკას ისე უყვებოდა, როგორც ეს მას თავის დროზე ფირუზამ დაასწავლა. მაკა მაინც ეპვიანად აქნევდა თავს:

— ესეც არ იყოს, სად შენა და სად ფირუზა?! აბა, ორთავენი ზანდაროვები როგორ იქნებით?

მაკას ჩამოკრულებით ნათქვამი გიგას უკვირდა, მაგრამ ყურადღებას არ აქცევდა. არც დაფიქრების დრო ჰქონდა.

მაკა ისეთი ცხარე კოცნით ისტუმრებდა თავის ახალგაზრდა საყვარელს, რომ მისი გემო მას ფირუზას დუქანამდე მიჰყვებოდა. სულსწრაფი მოუთმენლად თვლიდა საათებს, რათა სატრფოს სახლთან ხელახლა მისულიყო. მის ფანჯარაში თეთრი, წითელწინწყლებიანი ხელსახოცი დაენახა და მასთან საალერსოდ ასულიყო.

ერთხელ მაკამ თავის საყვარელს მოულოდნელად ჰკითხა:

— რას იზამ, ჩემმა ქმარმა რომ მოგვასწროს?

— რა უნდა გქნა? — მიამიტად უპასუხა საყვარელმა.

— მალალი მყევხარ და სხვებსავით თახჩაში ვერ დავმალავ.

გიგამ იუჯადრისა და ჩექმის ყელში ჩადებულ ბებუთს გადახედა. მაკამ გულგრილად უთხრა:

— მაგისთანებით ვერ გამაკვირვებ. შენ ეს მითხარი, ჩემთვის რატომ არაფერი მოგაქვს? რატომ არაფერს ყიდულობ?

გიგა დაიბნა, სატრფოს თხოვნის დაკმაყოფილება არ შეეძლო, რადგან გიბეში არასდროს გახვრეტული გროშიც არ ედო.

6. ჩხუბი

ოპ, სიმდიდრევე, სიმდიდრევე! შენ დაგდევს უკან ყოველი ქვეყნიერი ბედნიერება! შენ გიპირავს ხელში სიუყვარულიცა და სიმძულარიცა გარიგოლ ჩნეულიშვილი, „შეშლილი“.

შენ უგუნებოდ დაბრუნდა დიდხანს უტრიალებდა აივანზე მჭდარ ფირუზას, რომელსაც იდაყვები დასტანდა დახე დაეყრდნო, ჩიბუხს აბოლებდა და ბოსტანში მომუშავე თეთრ ღიზას უყურებდა.

გიგა გვერდით ამოუდგა, თავი მოიქექა, ცხვირზე ხელი წაივლო, დაახველა, ხმაში ზრინწი გაუჩნდა და როგორც იქნა ამოთქვა:

— ფირუზჯან, თუ ძალიან არ გეწყინება, იმ ოქროს ქისიდან ერთი ოქრო მომიცე.

ფირუზა სკამზე ისეთნაირად შეტოკდა, თითქოს მოულოდნელად ვინმემ თავზე კეტი დაჰკრაო. პირი დაალო, გაუკვირდა, მაგრამ მალე მიხვდა, თუ საიდან უტევედა მას მაკა. გაბრაზდა და დახლიდარს დაუყვირა:

— რის ქისა, რა ქისა? დალოცვილო, ის ოქროს ქისა განა რამდენხანს უნდა გვეყოფნოდ? აბა, ერთი კარგად იანგარიშე რამდენი ხანია გასული, რაც ჩვენთანა ცხოვრობ? აბა, ერთი კარგად დაფიქრდი და გასინჯე! ან ჩაცმას არ უნდა ფული, ან დახურვას, ან ჭამას, ან სმას, ან აბანოს, ან დალაქს, ან ფოსტას. ან მოხელეს, ან მაღსა და მახტას! რომელი ერთი მოეთვალო! დაუღუველი რა არის, რომ შენი ქისა არ დაცარიელებულიყო? განა რამდენი ფული იყო იმ ოქროს ქისაში?

გიგამ ეს ახლაც არ იცოდა, ამიტომ ფირუზას ვერც ვერაფერს ეტყოდა.

ქმრის ყვირილზე თეთრმა ღიზამ ყურები ცქვიტა, ბარი ხელიდან გაავდო,

აივანთან ახლოს მივიდა და ფირუზას დახლიდართან ჩხუბით დაეპირაყუ-რი დაუგდო.

ფირუზამ სწრაფად შეწყვიტა ოქროს ქისაზე ლაპარაკი, დარცხვენით დახლიდარს გამომცდელი თვალებით დააკვირდა და ჩაეკითხა:

— მაინც რათ გინდა ოქროს ფული?

— ქალაღია მინდა ვიყიდო... — სვენებ-სვენებით წარმოთქვა ყაყაოსავით გაწითლებულმა დახლიდარმა

ფირუზა შეხტა და შემოტრიალდა.

— ქალაღია?! მერე დედაკაცი ხომ არა ხარ, რომ ქალაღია მხრებზე მოისხა ან მკლავზე გადაიგდო? ღიზავ, გესმის რას ლაპარაკობს ჩვენი პატიოსანი შეილობილი? — იღრინებოდა და იკბინებოდა ფირუზა, — შენ პირდაპირ მითხარი გუნებაში რაცა გაქვს, რა შორიდან უცლი? მაშ, შენ შენსას აღარ იშლი რალა! ბოზყურობაში გინდა ფული ხარჯო და მედუქნე შაქროსავით გამაკოტრო?

— მაშ, მაშ! — კვერს უკრავდა ქმარს თეთრი ღიზა, რომელსაც უკვე გაგებულნი ჰქონდა გიგას მაკასთან ურთიერთობის ამბავი და ქმარზე უარესად იყო შეწუხებული. — ჩვენს უბანში შაქროზე შეძლებული მედუქნე სხვა ვინ იყო? მაგრამ, დაიხსოვით ჩემი სიტყვა, რომ შუბლზე მიიკრას,

— შენ ეგა თქვი და! — თავს უქნევდა ფირუზა ცოლს, — მაგრამ რათ გინდა? ამას ეგ, ეტყობა, მაგალითად არ გამოადგება, მერე რის იმედი აქვს? ჩემი დუქნის? არა, არა! ჭერ ისე არ ვავგიუებულვარ, რომ ქალაღიას სასყიდლად ხელი ჩემს დახლში ჩაგაყოფინო, როცა საკუთარი დუქანი გექნება, მაშინ ვინ დაგიშლის, ბაზაზეები ჩამოიარე და რომელი ქალაღიაც არ მოგეწონება, შენც ის იყიდე,

— მაშ, მაშ! მაშინ დამშლელი ვინ ეყოლება? — თუთიყუშოვით იმეორებდა ფირუზას სიტყვებს თეთრი ღიზა,

— ჰოდა, ჩემი უკანასკნელი სიტყვა ეს არის, — განაგრძო ცოტათი დაწყნარებულია მედღეებზე, — მე და ლიზას ამ საქმეზე ხელი დაგვიბანია, შენ კი როგორც ვინდა, ისე მოიქეცი.

ფირუზამ ქუჩაბანდისკენ გაიხედა, ორივე ხელი ფართოდ გაშალა, შუბლი კინაღამ დასტანდა დაკრა და ასეთნაირად თავის დაკვრას დამცინავად ზედ დააყოლა:

— საიდანაც არ მოსულხარ გზაც იქით დამილოცია!

დახლიდარმა არც ქუჩაბანდისკენ გაიხედა, არც გულდა-ნაბადი აიკრა, სიტყვა აღარ დასძრა, ოთახში შევიდა, ფანჯარასთან ჩამოჯდა და შორიდან თვალი იმ აღმართს გაუსწორა, საიდანაც მედღეებზე შაქროს სახლისაკენ მიმავალი ქუჩა იწყებოდა.

7. შეხვედრა დავით გერმანოზი-შვილთან

მარჯნეც საბილიარდო სახლია, იქ რუსი ოფიცერები თამაშობენ და ზმურობენ.

ფრიდრიხ ბოლენშტედტი, 1001 დღე.

დადონებული და უფრო მეტად გაპირყვითლებული გიგა გაოგნებული დადიოდა, მაკას დავიწყება არ შეეძლო, ხელცარიელი კი საყვარელთან მისვლას ვერ ბედავდა, ტყუილად ეკიდა მედღეებზე შაქროს სახლის ფანჯარაზე თეთრი, წითელწინწკლებიანი ხელსახოცი.

გულის გადაყოლებას გიგა თავის ახალგაზრდა მეგობრებში ცდილობდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა, მაკა განუწყვეტლივ თვალწინ ედგა, თავისთან ეძახდა, ამას ზედ ისეთი რამ დაერთო, რამაც ისედაც აფორიაქებული ყმაწვილი კაცი კიდევ უფრო ააფორიაქა,

რაცეში ერთ გადმოკარგულ გერმანელს ყავახანა და საბილიარდო ჰქონდა გამართული, იქ მისვლა-მოსვლა არასდროს არ წყდებოდა, ყავახანა მუდამ ოფიცერებით იყო სავსე. მათი ცხენები ყავახანის წინ ჯარისკაცებს აღვირბათ ეჭირათ და საათობით უცდიდნენ თავიანთ უფროსებს. როკლნიც ფულს კი-

რეულ კარტს და ბილიარდის ბურთის სწირავდნენ,

აივნიანი

იმ დღეს გიგა თავისი ამხანაგებთან ერთად აბანოში დროს გასატარებლად მიდიოდა, შუა ქუჩაში ხელიხელგადახვეულნი სიმღერით მოდიოდნენ და თან, რა თქმა უნდა, თვალი აივნიებზე რჩებოდათ, მზიან ამინდში აივნიებსა და სახლის ბანებზე გამოფენილ რძალ-გოგოს შეპხაროდნენ და მტრედებს უფრენდნენ, გერმანელების ყავახანას რომ მიუახლოვდნენ, გიგა მებდაკრულივით ერთ ადგილზე გახევედა და ფერი ეცვალა, ყავახანიდან გაბოროტებული სახით დავით გერმანოზიშვილი გამოვიდა, ნაბატონარი და ნაყმევი ერთი წამით ერთმანეთის პირისპირ აღმოჩნდნენ.

ფანდურაანთ იოსებს თუ ზანდარაანთ გიგას, მან უკვე აღარ იცოდა ვინ იყო და რა იყო, ძველი შიში ახალი ძალით შემოენთო და ამხანაგების მხრებიდან მკლავები ცივად ჩამოიღო, სხვებიც გაჩერდნენ, დავით გერმანოზიშვილს ფეხდაფეხ მოჰყვებოდა გადაფთოებული რუსი ოფიცერი, რომელსაც მარცხენა ლოყაზე ვარტყმული სილის კვალი ემჩნეოდა. მათ თან კიდევ ორი ოფიცერი მოსდევდა, ყველანი საჩქაროდ ცხენებზე შესხდნენ, ქუჩაში გააქენეს და მალე თვალს მიეფარნენ.

ყველაფერი ერთ წამში მოხდა.

— რა მოხდა? — დამტვრეული რუსულით ჰკითხა ვილაკამ რუს ჯარისკაცს,

— დიდი არაფერი — თქვა ჯარისკაცმა, — კარტის თამაშის დროს ოფიცერებში შელაპარაკდნენ და ჩხუბი მოუვიდათ. იმან, ვისაც სილა გაართყეს, დუელში უნდა ჩამოიბანოს თავისი სირცხვილი,

— მაშ ისინი ერთმანეთის დასახოცად წავიდნენ?

— ჰო, იქიდან მარტო ერთი დაბრუნდება. — გულგრილად უპასუხა ცნობისმოყვარე მოქალაქეს ჯარისკაცმა,

გიგა დაფიქრებული იჭდა ანთებული მამხლის ქვეშ. უგუნებოდ იყო, დაღვრემილი და მოწყენილი არც ქეიფში ერეოდა, არც სიცილ-ხარხარში, არც მეზურნეთა დასტის სიმღერებს უგდებდა

ყურს. სუფრის შეინახეებმა მისი გამზიარულება სცადეს, მაგრამ სედის მიზეზი რომ ვერ გაუგეს, ყიფინა დასცეს: „შეყვარებული ხარო. გვითხარი ვინ არის, სადა ცხოვრობს, ვისი ქალია რომ მივეცივდე და შენი დამდაგველი მოვიტაცოთ“. შებლდარდილული გიგა გონების თვლით ხედავდა ორ ოფიცერს, რომლებიც ერთმანეთს დამბაჩებს უმიზნებდნენ. ამ ორი სასიკვდილოდ განწირული მხოლოდ დავით გერმანოზიშვილი ეცემოდა. გიგამ აბანოში ვერ გაძლო. დიდხანს დაეხეტებოდა გერმანელის ყავახანის წინ, მან მხოლოდ მეორედღეს გაიგო, რომ თავად გერმანოზიშვილს მოწინააღმდეგე მძიმედ დაექრა, თვითონ კი უვნებლად გადარჩენილიყო, გიგას საშინლად ეწყინა. ისევ ფრთხილად უნდა მოქცეულიყო, საეჭვო ადგილებისათვის შორიდან მოველო და იქ გამოჩენილიყო, სადაც თავადები და ოფიცერები იყრიდნენ თავს. უკვე დიდი ხანი იყო, რაც თბილისში ცხოვრობდა, მაგრამ მარმარილოს წყაროზე ჯერ წყალი არ დაეღია.

ფირუზას მალე თვალში მოხვდა მისი დაფეთებული, მოუსვენრად მაკერალი სახე, რომელზეც სასოწარკვეთილი შიში და ძრწოლა აღბეჭდილიყო. მედუქნემ ეს თავისებურად ახსნა, იქედნურად გაეღმა და დახლიდარს ნიშნისმოგებით ჰკითხა:

— რაო, დახლიდარო; შაქრო დაგაყენეს თავზე?

დახლიდარმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— მამ რა მოხდა? რა დაგემართა? რამ დაგაფრთხო?

გიგამ სივრცეს უფრო უთხრა, ვიდრე ფირუზას:

— დავით გერმანოზიშვილს შევხვდი.

ფირუზას პირკატა ეცა. არ მოელოდა, თვითონაც დაფრთხა, დახლიდარს ყველაფერი დაწვრილებით გამოჰკითხა, საქმის ვითარება ყოველმხრივ ასწონდა და გამოსავალს ძებნა დაუწყო, რათა დახლიდარიც გადაერჩინა და თვითონაც გადარჩენილიყო.

ლაპარაკი არ უნდოდა: თუ დავით გერმანოზიშვილი გიგას მივხვებოდა, არც მას ჩაუვლიდა უბრალოდ გამოსქცეული ყმის სოფდაგრის ნაშეგირდალად გასაღება. ყველაფერი ოხრად დარჩებოდა, ნაშოენიც და ნაქურდალიც, სახლიცა და დუქანიც.

სწორედ ამიტომ ფირუზა მთაწმინდის ქუჩებში ხეტიალს შეუდგა. მან კარგად იცოდა სად იყო გერმანოზიშვილის სახლი, რადგან როდესაც თავზე დაბახადდგმული ხილითა და ხრამულით ვაჭრობდა, ამ სახლშიც ჰყავდა მუშტურები.

ნახაი ჰყავდა დავით გერმანოზიშვილიც, მისი და მანანაც და მათი ხნაერი გამდელოც. ფირუზას სწორედ ამ დედაცოცონ შეხვედრა და გამოლაპარაკება უნდოდა, ოღონდ იმას ფიქრობდა ჯერ ისევ ცოცხალი იყო თუ არა მუდამ შავებში ჩაცმული და ფეხშიშველი დედაბერი.

ბედმა მალე გაუღმა, ერთ საღამოხანზე გერმანოზიშვილების სახლის აივნიდან ნაცნობმა დედაცოცმა გადმოსძახა:

— გამარჯობა, ფირუზა.

— გაგიმარჯოს, ვაიანე. — თავაზიანი საღმით ახედა აივანზე გადმომდგარ დედაბერს ფირუზამ, ქული მოუხადა და თავი მდაბლად დაუკრა.

— კაცო, სად დაიქარგე, რა ინა დაიდე ფეხზე და ჩვენს უბანში აღარ გამოჩნდი? ან შენი თაბახი სად არის ან შენი ვირი?

— აღარც თაბახი მაქვს, აღარც ვირი მყავს. ჯერ ვემეწვრილმანეობდი, ეხლა მედუქნეობით ვირჩენ თავს.

— ყოჩაღ! დაგტყობია კიდევ. მთვარესავით გაბადრულხარ, გეტყობა არც ზუთხი ვაქლია, არც ხიზილალა, — დედაბერმა უბილო პირი გამოაჩინა და ფირუზას გაუცინა.

ნასიამოვნებმა ფირუზამ თავი ისევ მდაბლად დაუკრა,

— ისე კი ყველას გვაგონდები, — ნაგვრძო გერმანოზიშვილების გამდელომა,

— განსაკუთრებით კნიაზ დავითს! ეხ-

ლაც იგონებს ხოლმე შენი ქორფა ბოლოკების კონებს და გემრიელ ხრამულს, ფირუზამ დრო უხელთა, დედაბერს ასძახა:

— კნიაზი დაეთი როგორ ბრძანდება? დედაბერს ჩრდილმა გადაურბინა სახეზე, დაღონდა, ფირუზას თავის კანტურით და წუწუნით ჩამოსძახა:

— რალა როგორ ბრძანდება! კინალამ ჩხუბში რუსის აფიცერი შემოაკვდა, არ აპატიეს და ისევ დალისტანში გაგზავნეს იჭურ ჭარებში საომრად.

ფირუზას ისე გაეხარდა, რომ უნდოდა თავდაღმართში კისრისტეხით დაშვებულიყო, კუქიაზე გავარდნილიყო და ეს ამბავი თავის დახლიდარისათვის ეზარებინა, მაგრამ თავი შეიკავა, და დედაბერს ყსიხად ჰკითხა:

— შენ როგორღა ხარ, გაიანე? რასა იქ, როგორა ცხოვრობ?

— როგორ უნდა ვიყო? ფეხები მტკივა და ბაზარში ვერ ჩავდივარ. მსახურად კი ისეთი ზარმაცი და ცუდლუტი იმერლის ბიჭი გვყავს, დილით წასული ბაზრიდან საღამოს ძლივს ბრუნდება. მე და ჩემი პატარა ქალბატონი სანახევროდ მშვირები ვართ. მალე სოფელში წაგალთ, იქ დავრჩებით, სანამ კნიაზი დაეთი დაბრუნდება. მოგვხედავს და გვიპატრონებს,

ფირუზამ გასაგები გაიგო, დედაბერს ისევ თავი დაუქრა, თავდაღმართს ჭერტაბით დაადგა, მერე თანდათან ნაბიჯს მოუჩქარა, ბოლოს მოკურცხლდა და ეს ხანდაზმული მამაკაცი თითქმის სიბილ-სირბილით მივიდა კუქიამდე. დუქანში შევარდა და გიგას ახარა:

— სამახარობლო და მალარიჩი შენზე! საქმე სწორედ ისეა, როგორც შენ გაგეხარდება! — დახლს მოუჭდა და გიგას ყველაფერი უამბო. გახარებული გიგა ფირუზას გადაეხვია და „შენი ჭირიმეს, შენ შემოგველეს და შენ გენაცვალეს“ ძახილით უკოცნიდა ლოყებს, კისერს, დიდი თავის მოტვლებილ ადგილებს, ყურებს, გადღრენილ ცხვირს, თვალებს და არ იცოდა კიდევ რა ექნა როგორ და რანაირად გადაეხადა

მისთვის მადლობა. გულანუყებულმა ფირუზამ ხელი აუქნია:

— მოიცა, მოიცა-მეთქი, შენ მე მაკა ხომ არა გგონივარ?!

გაიციანა და დახლიდარიც გააციანა.

8. გაფრთხილება

დაინახე, რომ უფსკრულის ზღა კინწირაზე ვიდექი და ერთ წამს კიდევ რა დავარჩენილვარ ამ კინწირაზედ, ნივთი გირყვნილებსა გადამაგდება უფსკრულში.

ღაერნტი არღაზიანი, „სოლომონ ისაკინ მეჯღანუაშვილი“.

თითქმის ერთდროულად გიგამ სხვა სიხარულიც განიცადა. ქუჩაბანდის ბოლოში მაკა მას წინ დახვდა და თავისთან წაიყვანა. ფირუზას ეს არ გამოეპარა. დახლიდარს გადაქრით მოთხოვა:

— მაკას თავი გაიანებე, რამდენჯერ უნდა გითხრა? შენი ფანდი არ არის.

გიგამ ქვა შეაგდო და თავი შეუშვირა:

— მიყვარს, ფირუზჯან!

— დაივიწყე. ერთიც ვნახოთ იმის ქმარს ვინმემ ყურში სიტყვა ჩაუგდო, მაშინ რასა შვრები?

— მაგისტანების არცა მშინებია, არც მეშინიან! — ამაყად უპასუხა გიგამ. ფირუზამ გაკვირვებით ახედა:

— მაშ დავით გერმანოზიშვილის რათ გეშინიან?

— გერმანოზიშვილის... გერმანოზიშვილის... — აიბნა გიგა და პირი გაუყვიოლდა, — ის ჩემი ბატონია, მე იმისი ყმა ვარ, რასაც უნდა იმას მიზამს. ძალა და სამართალი იმის ხელშია. მარტო რომ შემხვდეს წარბს არ შევეუხრი, მაგრამ რომ დამიჭიროს გაჩენის დღეს მაწყველინებს. მაქროსთანა ვერ შემამინებს, ჩემი ფანდია.

ფირუზა ჩაფიქრდა. მან მაკასაგან იცოდა, რომ გიგასთვის ის პირველი დედაკაცი იყო. ამიტომ გიგა არაფრის წინაშე არ დაიხვედა, რათა საყვარელი ქალი შეენარჩუნებინა და მეტოქეები ჩამოეცილებინა. სამაგიეროდ მაკა არ დათმოხდა თავის საყვარლებს და არც

ისინი დათმობდნენ მაკას. ხიფათიც ამის გამო იხლართებოდა. გიგასთვის ქმარზე უფრო საშიშარი მაკას საყვარლები იყვნენ. ფირუზას სწორედ ეს აწუხებდა და აფიქრებდა. დახლიდარს ჰკუთხას არიგებდა, მაგრამ ვერაფერს ხდებოდა. გიგა ერთსა და იმავეს გაიძახოდა: — მიყვარს, ვერ დავთმობ!

ფირუზა თეთრ ღიზასაც იშველიებდა ხოლმე, როცა გიგას მაკას ამბებს უყვებოდა.

— თუ ჩემი არა გჯერა, ღიზას ჰკითხე რამდენი კაცი დაღუპულა მაკას წყალობით, რამდენი გაფუჭებულა, რამდენი გაღარიბებულა და ცოლ-შვილი უღუქმპაურად დაუგდია. არ მითქვია? ეგ კაცს გვერდში ისე არ დაიყენებს, თუ ხელში არაფერი დაუნახა. ბრწყვი-ალა რამისთვის სადაც გინდა იქ გაგორდება, ბაჯალო ოქროსთვის კი ნულარ იკითხავი! უბნის ქალებს შელოცვილი ავგაროზები თათრის მოღებთან დააქეთ, რომ იმათ ქმრებს მაკამ თვალი არა ჰკრას რატომ არ მაფასებ, დედაკაცო? ხატს, მე და ჩემმა ღმერთმა, ცხრა სანთელი უნდა დაუნთო, რომ თათრის უბანში არ დაგარბენინებ!

თეთრმა ღიზამ პირიდან აღჯანაბადის კურკა გამოიღო, რათა მისი სიტყვები ქმარს კარგად გაეგონა:

— ჭა, მოიმწვანილე და ესლა მაგას შეუბნევი? ავგაროზები მე სხვებისთვის მჭირდება!

ფირუზას გაცივნება უნდოდა, მაგრამ არ გაიცინა, პირიჭით, ცოლს შეუტია:

— ჩემს გათათხვას ისევ ის გირჩევიანა შეილობილს უშველო! ის დროა მაგის გულისთვის თათრის უბანში გარბოდე!

— მაშ, მაშ — ვიშვივით წარმოთქვა თეთრმა ღიზამ, რომელიც ხელის გულზე აღჯანაბადს ილაგებდა, ორი თითით ენკავდა და პირს იტკბარუნებდა — მაგისმა სიცოცხლემ, ღამე დარღით არა მძინავს.

თეთრ ღიზას ერთი ავგაროზი თათრის მოლასთან ქმრის სახელზე ჰქონდა წაღებული, მეორე გიგას სახელზე.

ამიტომ დამშვიდებული იყო და აღჯანაბადის კამით იყო გართული. ქმრის ლაპარაკს მხოლოდ ცალი ყურით უგდებდა.

მაგრამ გიგას სიყვარული და მაკას გატაცება უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე ფირუზას დარიგებანი და თეთრი ღიზას თათრის უბანში მოლასთან სირბილი.

ერთხელ ხიდის ყურეში მეტივე ასლამაზამ ფირუზა გააჩერა, ხელი მოკიდა, განზე გაიყვანა და უთხრა:

— შენი დახლიდარი კარგი ყმაწვილი ჩანს, ცუდს ვერაფერს ვიტყვი, მაგრამ მაკასთან რა უნდა? საცოლე ბიჭია, მაკას ფანდი არ არის. ან შენ რათ გინდა ან იმას რათ უნდა უბრალოდ გაფუქდეს? მაკას ჩემისთანა თავზე ხელალებულები ეტანებიან ან ფულიანი ბაზაზები და ბაყლები, რომელთაც დობერებელი ან ავადმყოფი ცოლები ჰყავთ, ესენი საშიშნი არ არიან. არც მე ვახლებ ხელს კინტოებს და პაეარნი დარღმანდებს კი მოერიდოს და თავი შორს დაიჭიროს.

ფირუზამ გაიოცა, გაიკვირვა:

— რას ამბობ, კაცო, ჩემს დახლიდარს მაკასთან რა უნდა?

ასლამაზას გული მოუვიდა:

— კარგი ერთი, პაპაჯან, ყველა შენ გინდა ვააცურო? როგორ გგონია, სხვებს ჰკუთხა არა გვაქვს? სწორედ გუშინ მითხრა მაკამ, რომ ეგ ამბავი შენც კარგად იცი. ჰო, ამასაც გეტყვი, შენი ლამაზი დახლიდარი გუშინ მაკამ სახლიდან გამოაგდო. მაგისთანა უფულო ჩასპანდები მაკას ერთიორჯერ სჭირდება, მალე ბეზრდება და ხიფათიც სწორედ ამ დროს იწყება.

ფირუზამ ეს ყველაზე კარგად იცოდა, წუწუნს მოჰყვა:

— ბევრჯერ დავუშალე, მაგრამ არ დამიჯერა. ეგ ისეთ მალალ ჯორხეა შემჯდარი რომ ადვილად დაბლა ფეხს ვერ დაადგმევინებ.

მეტივე ასლამაზამ გაიცინა:

— აკი წელან ამბობდო არაფერი ვიცო?

— დალოცვილო, მაშ ბაირალს ხომ

არ გამოვყარე და ხალხს არ შევეყრი? ეგ მართო ჩემი დახლიდარი კი არ არის, ნათესავიც არის.

— ჰო, მართლა, მოაგონდა ასლამაზას, — გუშინ მაკა იმასაც ამბობდა, ერთი მირზაჯანას უნდა გამოვაკითხოინო ეგ აყლაყულა დახლიდარი ფირუზას საწერიმლოში როგორ მოხვდაო? პაპაჯან, მაკა შენ რაღათ გემტერება?

ქკვიანი კაცი ხარ და არ უნდა შეკითხებოდე. განა ჩემი დახლიდარისათვის რომ არ დამეშალა მაკა გადამეკიდებოდა?

— ჰო, ეგეც მართალია. — თქვა მეტიფე ასლამაზამ, ფირუზას თავი დაუკრა და მტკვრისაკენ გაუხვია.

ფირუზა კი ისევ დიდხანს იდგა ხიდის ყურესთან დაფიქრებული და დამარებული. საქმე სახუმარო აღარ იყო, მირზაჯანას ჩარევა ზანდაროვების ოჯახურ საქმეებში დავით გერმანოზიშვილსაც გამოაჩენდა. მაგრამ დახლიდარზე ვაჯერებულმა და გულმოსულმა ფირუზამ ერთი შეცდომა დაუშვა. მან მეტიფე ასლამაზას ნაამბობიდან სწორედ საამისოდ ნათქვამი გამოტოვა. სამაგიეროდ გიგას მაკას სახლიდან გამოგდების ამბავი დაიხვია ხელზე, რათა ამასი და თავმოყვარე დახლიდარისათვის გული მოეკლა და თავზე ცივი წყალი გადაესხა. გიგა ისეთიარად გაბრაზდა და ქალაქურად ისე უწმამურად შეივინა, რომ თეთრი ღიზა სახტად დარჩა და წამოწითლდა კიდევ. ფირუზა კი სიხარულისაგან კინალამ ფეხზე წამოხტა. მის წინ სწორედ ისეთი დახლიდარი იდგა, როგორიც მას დიდხანსა უნდოდა ყოფილიყო. სადღა იყო დარცხვენილი, დამფრთხალი და შეშინებული ტეტია? ამ კაცს, ეს ფირუზამ ახლა კარგად იცოდა, საითაც სურდა, იქით წაიყვანდა. მისი ხელიდან გამვება აღარ შეიძლებოდა, მას პატრონობა და გაფრთხილება სჭირდებოდა. მით უფრო მეტი მონდომებით შეუტია ვაჭიუტებელ გიგას, არ ერიდებოდა და წამდაუწუმ ეუბნებოდა:

— გაყოფა, ხელი აიღე. ნუთუ არ

გეყოფა რაც ზანდაროვებს სირცხვილი გვაქამე? დავიჯეროქქვეჩნეს დალდალანი არ მოგებზრდა? *გალორეთიანა*

— აკი გითხარი, ვერ დავთმობმეთქი — ჯიუტად იმეორებდა შეყვარებული დახლიდარი.

— თავი გაანებე, თორემ სახელი გაგიტყდება, — უმტკიცებდა მოთმინებიდან გამოსული ფირუზა, — სოვდაგრები დავიწუნებენ პატროსანი ოჯახიდან ქალს ცოლად არავინ მოგცემს.

გიგა თავისას არ იშლიდა. მასზე არც ფირუზას სიტყვა ჰქრია, არც მუქარა მოქმედებდა.

რათა ძუნწი და ფულს დახარბებული მედღუქნე როგორმე ესაიამოვნებინა, გიგამ ერთ დღეს ყომარში მოგებული ფული მოუტანა. ფირუზა ისეთიარად აენთო, ისეთიარად აყვირდა და ისეთიარად გაუწითლდა სახე, რომ თეთრ ღიზას შეეშინდა მის ქმარს წვეთი არ დასცემოდა. ფირუზამ გიგას ფული თავზე გადააყარა, ზედაც არ დახვია, ყვიროდა და ილანძღებოდა:

— არა, ამ გლეხუქას ვერ უყურებთ! ხედავთ, რანიარად დაატრიალა საქმე ამ ტეტიაში! მაშ, სოვდაგრობას ყომარბაზობა გირჩენია? კინტო გინდა გახდე, თაბახი გინდა დაიდგა თავზე? ავარების ამქარში გინდა მოხვდე? მე და ჩემი საწყალი ცოლი იმისთვის ვიდგამთ წელეებზე ფეხს, რომ ჩვენს მონაგარზე ლოთები და გარყვნალები აპარპაშო? აი, რა იცის კახებში თრევამ. დაიკარგე აქედან, თვალთ აღარ დამენახო, კინტოებთან და ავარებთან საქმე არა მაქვს. ეგ ფულები მაკას წაუღე, ზიზილპიპილებისთვის დასჭირდება. რაღას უდგებარ? გატრიალდი და ჩემი სახლიდან გაეთრიე. ბევრი ვითმინე, მაგრამ მეტს აღარ მოვითმენ.

ყვირილმა ფირუზა კინალამ დაახრჩო. შეშინებულმა თეთრმა ღიზამ ქმარს ცივი წყალი მოუბრუნინა.

ორი კვირის განმავლობაში მედღუქნე და დახლიდარი ერთმანეთს ხმას არა სცემდნენ, ცხვირს უწევდნენ.

თეთრი ღიზა მუხლებს ითქვეფავდა და ვიშვიშებდა:

— ქა, მაშ თილისმები არა აქვს იმ კახების უსტაბაშს? ხედავ, რანაირად გამოიბა კახის ბოლოზე ჩვენი გიგა! რამე ხომ არ აქვია იმ ქანდაკმწვარმა.

ამ დროს ფირუზა გაბრაზებული ხმით ერთსა და იმავეს ამბობდა:

— მაკას დავიწყება ადვილი არ არის! — ამბობდა და თვალწინ უდგებოდა შუშპარა და დაუღეგარი, მაგრამ თან თავნება და ბოროტი მაკა.

9. განაცხადი დედა

ქვე მღვდელი მოვა, მერმე ქალათი.
ვიქტორ ჰოვგო, „უკანასკნელი დღე
სიკვდილისაჲთა“.

იმ დღეს მახათას მთაზე ახალგაზრდა ქურდი უნდა ჩამოეხრჩოთ. მთელ ქალაქს იქ მოეყარა თავი. ახლონახლო სოფლებიდანაც ბევრი იყო მოსული სეირის საყურებლად. ტევა აღარსად იყო. ყველა სახრჩობელისაკენ მიიწევიდა, ყველას უნდოდა ახლოდან დაენახა ქურდების განთქმული მეთაური და კაცისმკვლელი.

ფირუზა და გიგა დილაადრიან ასულიყვნენ მახათას მთაზე და სახრჩობელის წინ დამდგარიყვნენ. მეღუქნეც და დახლიდარიც თანაგრძნობით და სიბრალულით ათვალიერებდა თექვსმეტი წლის ყმაწვილს, ქურდს და ნკველეს, რომლის შავი ხუჭუჭი თმა და დახატული პირისახე ერთი წამით ყველას ავიწყებინებდა, რომ მათ წინ სიკვდილით დასასჯელი იდგა. ტანადაც მშვენიერს წაბლისფერი მოკლე ჩოხა დარდიმანდულად ეცვა და ისედაც კოხტას კიდევ უფრო აკოხტაებდა. დომულდიანი ატლასის ახალუხის ღილები გაეხსნა, ქალსავით თერთი ყელა გამოეჩინა და ისე ამაყად და გაბედულად იდგა, გეგონებოდათ ქეიფში შეინახებებს შორის იყოფებო. მის გვერდით წითელხალათიანი ბრგე ქალათი თოკს სანთლავდა და თავის საქმით იყო გართული. სიკვდილით დასასჯელი ხან თავის ქალათს

უყურებდა, ხან მოგუგუნე ბრბოს. დედაკაცებს ყრმა ებრალებოდათ და ტიროდნენ: „ვაი, შენს დედასი!“ როცა განაჩენი წაიკითხეს, შემოსილმა მღვდელმა წესის ასრულება მოათავა, ჯარისკაცებმა დოღები ააბრაზუნეს და ჯალათმა ხელი წაატანა, სიკვდილით დასასჯელი წაბარბაცდა და გადაფითრებულმა ძლივს ამოთქვა:

— დედაჩემი მაჩვენეთ, მინდა დედაჩემი ენახო.

უკანასკნელი თხოვნა შეუსრულეს. როდესაც გზის პირზე ის დროშა გამოჩნდა, რომლითაც სიკვდილით დასასჯელის დედა მოყავდათ, ხალხი ერთ არსებასავით შეინძრა, ამოძრავდა და გრილით დაიძახა:

— მოჰყავთ... მოჰყავთ.

დროშეიდან ნირშეცვლილი მაკა გადმოვიდა.

— დედიჩან! — შორიდანვე შენიშნავლა ჩამოსახრჩობმა შეილმა.

— დედი!

ერთი გრძნობით შეკრულ ბრბოს ელდასავით დაურბინა ამ განწირულმა ძახილმა, სული შეურყია და აუფორიაქა.

— დედი! — უთხრა სახრჩობელასთან მისულ მაკას უბედურმა შეილმა, — ძუძუ ამოიღე, მინდა უკანასკნელად ვაკოცო.

მაკამ პირველად თავის სიციცხლეში ძლივს მოახერხა საკინძის ღილების გახსნა. ხელები უკანკალბდა, თითები ებლანდებოდა, წვალბდა. ბოლოს მთრთოლვარე ხელით ათასი კაცის ხელში ნასრესი ძუძუ ამოიღო, ძუძუს თავი შეილს პირში ჩაუღო და მის ხუჭუჭებს უცრემლო თვალებით დააცქერდა. შეილმა კოცნის მაგიერ დედის ძუძუს თავს ისე მაგრად მოუჭირა კბილები, რომ ტკივილისაგან გამწარებულმა დედაკაცმა შეშხარავი კვილი მორთო. იგი ღონიერმა ქალათმა. ძლივს გამოგლიჯა ხელიდან დამნაშავეს, რომლისთვისაც მტანჯველ აზრს თუ ფიქრს სახე დანადარტყმულივით დაეგრიბა. მაკა გულ-

წასული დაეცა სიკვდილმისჯილი შვილის ფერხთით.

— ეს რა ჩაიდინე? — ჰკითხა ბოროტმოქმედს პროკურორმა.

— ეს დედაკაცი დედა კი არა, გველი იყო! — უპასუხა ქურდების მეთაურმა, — მაგის ძუძუებმა ჩრის მაგივრად შხამი მაწოვინეს! აი, ვინ გამხადა ქურდი! ჯალათმა კიბუ და მარყუქი მოამზადა. როცა გულწასული მკაც მობრუნდა, მისი შვილი უკვე სახრჩობელის თოკზე ეკიდა.

ყველა ბოროტ დედას წყევლიდა. გაჩინდებული ბრბო ჯერ მხოლოდ მღუმარე სიძულვილით უყურებდა ლამაზსა და აშოლტილ დედაკაცს, რომელიც საკუთარი შვილის უბედურების მიზეზი გამხდარიყო. მისი შვილი სახრჩობელის ტომარაში წვალეებით იხრჩობოდა, ის კი ქირმაშალში გახვეული იდგა. გამტყნარებული, პირმოკუმული. თვალბდაბურული. ცრემლდამშრალი. ირგვლივ იგი მხოლოდ ზიზღსა და სიძულვილს ანიხნევდა. სურდა იქაურობას საჩქაროდ გასცლოდა. მოუსვენარი თვალეებით ბრბოში გამცილებელს დაეძებდა. უცებ მან თავის საყვარელს მოჰკრა თვალი, გაეხარდა, თავის ოდნავი დაქნევით ანიშნა „ჩემთან მოდიო“, მაგრამ შეძრწუნებულმა. გიგამ მყისვე პირი მოარიდა, საზე განზე ზიზღით ნიაბრუნა. მკაცმ შუბლი შექმუხნა და ტუჩი მოიკვნინტა.

ბრბოში ჯერ ყრუ დუღენი გაისმა.

მერე აღელდა, ახმაურდა, აზეკვდა, აღშფოთებულ ბრბოს რისხვდა და წყურთმა შურისძიების აზრს უნერგავდა. ჰაერში პირველმა ქვემ გაიზუზუნა. ქვე შიგ სახეში მოხვდა მკაცს, გაამწარა და თავი დააღუნინა. პირველ ქვეს მეორე მოჰყვა, მეორეს მესამე, მესამეს მეოთხე. მკაცმ სახეზე ხელები აიფარა, ტყვილი აღარ ახსოვდა და შიშით ფიქრობდა: „არ დავმახინჯდლო“. ხალხი გრიალით დასწვდა ქვეებს, მკაცს ჩასაქოლად მიესია, მაგრამ ოფიცრებმა დროზე გასცეს ბრძანება, ზარდაცემულ დედაკაცს ჯარსკაცები შემოერთყენენ და თოფების ჩახმახები ააჩხაკუნეს.

ბრბომ უკან დაიხია; მაგრამ ქვე ხელიდან არავის გაუგდია.

მკაც ჯარისკაცებმა სახლამდის მიაცილეს. ქმარმა ის ხმისამოუღებლად მიიღო, რადგან ცოლი გაგიჟებით უყვარდა.

ამ ამბის შემდეგ ფირუზას დახლიდარი დაფიქრებული დადიოდა. თავისი სიყვარულის რცხვენოდა. ამხანაგები ცივ სალამს აძლევდნენ, თითქოს მის მეგობრობას თავილობენო. ფირუზა არაფერს ამბობდა. დუმდა. გულში კი უხაროდა: „რა სათქმელია! მკაცსთან როგორა მივა? ქუდს მოხდიან. ვირზე შესვამენ!“

გიგამ სატრფოს სახლში ფეხი სამუდამოდ ამოიკვეთა, მაგრამ მას მაინც დიდხანს აწვალებდა და ტანჯავდა სიყვარულის და სიძულვილის ამადგლეველი გრძნობა.

პირი მთიანის

1. სოვდაგარ ფერშანგოვის ასული

ვკაცარაულობ ერთის ვისმეს კარებსა,
ერთს მოაჯირს, თრ პატარა ფანჯარას;
ვეებ ჩემი მზე იქიდან აღმოჩნდეს!
გრიგოლ ორბელიანი, „დღიშტრი ონიკა-
შვილის დარდები“.

გიგა ზანდაროვი სოვდაგარ ფერშანგოვის დედისერთა ასულს პირველად ვანქის ტაძრის მახლობლად შეხვდა.

ცუგრუმელა და ეშხიანმა გოგომ რატომღაც ნათია მოაგონა. გული გაუნათდა, რალაცნაირად აუძგერდა და იმას, ვინც მას თავის პირველ სიყვარულს აგონებდა, თვალი აღარ მოაშორა. გოგოს ფეხდაფეხ მიჰყვა, უკან აღეღვნა.

სოვდაგარის ქალი მშობლებთან ერთად ვანქიდან ბრუნდებოდა. კვირა

დღეს წირვის მოსასმენად გამოსული ქუჩაში გამვლელ-გამომვლელს ხარბი მწერით ათვალეირებდა. მზიანი ამინდი და სადღესასწაულოდ ჩაცმული მლოცველები ამხიარულებდა. კვირიდან კვირამდე სახლში ჩაკეტულს გალიიდან გამოშვებული ჩიტძვით უხაროდა. თეთრი ჩადრით შნოიანად მოჩრდილული კოხტად მიგოგმანობდა. უკან დარბაისელი დედ-მამა მოჰყვებოდა: ღიბიანი მელქო და ფაშფაშა ანუშა.

ახალგაზრდა ზანდაროვი ფერშანგოვის ქალს პირისპირ შეეფთა. მათი თვალები ერთი წამით შეხედნენ ერთმანეთს. გოგოს ჯერ ანცი ღიმილი მოადგა აწეულ ბაგეზე, მერე წარბი შეიკრა და მოხიბლულ გიგას გვერდში ჩადრის შარაშუროთ ჩაუარა. გაბღენძილმა და პირმოღუშულმა ფერშანგოვმა თავი ოდნავ დაუკრა მელქოზე ფირუზა ზანდაროვის ახალგაზრდა ნათესავს. ამან კი მოკრძალებული სალამი მისცა სოვდაგარს და მის მეუღლეს.

იმავე სალამოს იმ გოგოზე შეყვარებული გიგა ანჩისხატის ქუჩაზე, ფერშანგოვის სახლის პირდაპირ ბნელი ბეების ქვეშ დადგა და თვალი სახლის გაღებულ ფანჯრებს მიაპყრო: „იქნებ იმ კვლელკმა ფანჯრიდან გადმოიხედოს და ერთბეღ კიდევ დავინახო“. სახლის ერთ-ერთ ოთახში ვიღაც ჭიანჭრის უკრავდა და მხიარულ სიმღერას მღეროდა: „ის გოგო მღერის... ის გოგო მღერის...“ — არწმუნებდა თავის თავს გიგა და მისი ხმაც ისევე მომხიბვლელი ეჩვენებოდა, როგორც მთელი მისი ცქრიალა აღნაგობა.

ის პატარა გოგო უყვარდა და ღამეებს იმის სახლის ფანჯრებთან ათენებდა. თავისი გულის საიდუმლო ხანგრძლივი ყოყმანის შემდეგ მან ფირუზას გაუშვილა.

— ვინ არის, ვისი ქალია? — ნიაზით ჰკითხა ფირუზამ და დახლიდარს სახეში მიაცქერდა.

— ფერშანგოვის გოგოა.

— შუშანიკა?! — წამოიძახა ფირუზამ.

— იმ ქალს შუშანიკა ჰქვია? — ფირუზან?

იმ დღიდან ეს სახელი გიგამ საგულეზე დაიკერა და ალერსი და მუსაიფი გაუბა.

— მეღქუა ფერშანგოვს დედისერთა ქალი ჰყავს. იმის ცოლმა ჩემი ცოლივით ბევრი ბალახ-ბულახი დალია, მაგრამ ერთი ქალი ძლივს გაუჩნდა. ყოჩაღ, ბიჭო, ყოჩაღ! — ეუბნებოდა გახარებული ფირუზა დახლიდარს და თან სოვდაგარის ქალს აქებდა. — ასლი საშენოა! მერე რა გოგოა კოხტა, ლამაზი, ახატულ-დახატული. იმის მზითვებს ასი ბიჭი უნდა. ქრთამს ნულარ იკითხავ!

— იმისი მზითვი იმისი ლამაზი პირისახეა. მე სხვა არაფერი მინდა. — მყისვე დაუბრუნა დახლიდარს.

— ტუტუცო! — გაბრაზდა ფირუზა, — მიაშიტი რათა ხარ? ევრე გულდანდობილი და გაუხედნავი როდემდის უნდა იყო? ფიე! ესეც მეორე მაგალითი გაგონილა მეორედაც კაცი ყურებაშიდე იყოს შეყვარებული? კაცად როდის უნდა იქცე? — თავის ნათქვამის თვითონვე შეეშინდა, მოლბა და დახლიდარს დაყვავებით უთხრა — ყური დამიგდე და რასაც არ გეტყვი, გულისფიცარზე დაიწერე. ის ქალი რომ ცოლად შეირთო, ფერშანგოვის მთელი ქონება, დუქნები და მალაზიები ჩვენ დაგვრჩება. მაშინ ზანდაროვებს წინ ვინ დაუდგება? შენ შენი გულის მურაზე იფიქრე, მე კი იმის მზითვების საქმე მომანდე. არხენად იყავი. ზვალვე ისეთი გაქეჟილი მაჰანკალი ვაფრინო ფერშანგოვებთან, რომ თავისი ენითა და მატრახაზობით სოვდაგარის ქალი კვირის თავზე გვერდით დაგიყენოს. მაშ! სამშაბათს ღიზა აბანოში ვაგვზავნოთ და ის გოგო ვაგვინჯოთ. მზითვიანი ქალი კარგია, მაგრამ ჩვენს სახლში ნამუსიანი და საღსალამათი რძალი უნდა შემოვიდეს.

გიგას ზანდაროვებმა ძველ-ძველები გახადეს და საუკეთესო თერძთან ახალი ტანისამოსი შეაკერვინეს.

ფარეზად გამოაწყვეს, განიერი ბურ-

მუთისფერი შარვალი ჩააცვას თავისი ხონჯრითა და ჩურჩუბალებით, გრძელი, მხრებში ოდნავ დავიწროებული შავი ჩოხა ვერცხლის ქაშარში ჩაეცილი ცალი კალთით და საგულდაგულოდ შეეკრიბი წაღები ყელზე მიკრული სოსნისფერი ტყავით. კარტუზიანი ქუდის ნაგიერ ბოზოხი დაახურეს, წვერი მოაშვებინეს და ზედ წვეტზე კუსპარა დალაქს მაკრატელი ოსტატურად დაარტყმევინეს, რათა მას მეტი სიდარბაისლე დასტყობოდა.

გიგას გამოსაჩენად გაძუნწებულ შედუქნეს ახლა ფული არ ენანებოდა და საჭიროზე მეტს იმეტებდა დახლიდარის „თავისმოსაწონებლად და ხალხის ყბაში ჩასაგარდნელად“. თერძის ქალიც ისეთნაირად გამოიპრანჭა, რომ მის და-

ნახვაზე ფერშანგოვებს ტუჩებზე ვერცხვებზეებიანათ.

სიხშირის მართვა

მორთულ-მოკაზმული გიგა მწუხრის დადგომისთანავე ფერშანგოვის სახლისკენ გარბოდა და უსაზღვროდ ბედნიერი იყო, როცა ფანჯარაში შუშანიკას ნახულობდა. თან ცდილობდა გოგოს არ შეემჩნია, ხეებს ეფარებოდა და გამვლელებსაც ერიდებოდა. შეყვარებულ ყმაწვილს ასე ეგონა არასოდეს არც ერთი ქალი ასე მძაფრად არ მყვარებიაო.

ფირუზამ დიდხანს ითათბირა თეთრ ღიზასთან და ცოლს აბანოში ხშირ-ხშირად სიარული დაავალა, რათა სანამ ფერშანგოვებს მაკანკალს მიუგზავნიდნენ, შუშანიკა მუშტრის თვალით დაეთვალიერებინა.

მოსამართლე და მისი ჯალათი

რომანი

ვერადრით მივხვდარავარ, ამბობდა განცვიფრებული ბერლახი, ლამბუტუნის, დისენოსა დ. ლანერის პოლიციამ გასტმანზე ექვი რატომ არ მიიტანა, მისი სახლი ხომ გაშლილ მინდორში დგას, ლამბუტუნთანაც ადვილად დაინახავ, საზოგადოება აქ ვერასგზით მალულად ვერ მოვა. პირაქით, თვალშიც კი გეცემა, განსაკუთრებით, ასეთ პატარა სოფელში. ტშანცმა უკახუბა, ჭერჭერობით ამის ახსნა არ შემიძლია.

შემდეგ მათ გადაწვევით სახლისათვის ირგვლავ შემოვფლოთ. ბერლახი და ტშანცო ერთმანეთს დაციდდნენ. ერთი ერთ მხარეს წავიდა, მეორე — მეორე მხარეს.

ტშანცი ღამის სიბნელეში გაუჩინარდა და ბერლახი მართლ დარჩა. ბერლახი მარჯვნივ წავიდა. პალატოს საუფლო აიწია, რადგან ციოდა. კვლავ კუბის მწვევი ტყვილი იგრძნო, უფრო ძლიერად ჩხვლიტდა და შუბლზე ცივმა ოფლმა დასხა. იგი კედელ-კედელ მიდიოდა და როცა კედელმა მარჯვნივ შეუხვია, ისიც კედელს გასუვა. სახლი კვლავ სრულ სიბნელეს მოეცა.

ბერლახი შეტერდა და კედელს მიუყრდნო. ტყის პირას ლამბუტუნის სინათლეები შენიშნა, შემდეგ ვა გაანგრძო. კედელმა კვლავ შეცვალა მამართლება, ახლა კი დასავლეთისაკენ გაუხვია. სახლის უკანა მხარე განათებული იყო, პირველი სართულის ფანჯრებიდან კაშკაშა სინათლე გამოდიოდა. ბერლახმა როიალის ზმა გააგონა, ყურის მიუვადო და მიხვდა, ვიღაცა ხაბს უტრავდა.

ბერლახმა სვლა განაგრძო. მისი ვარაუდით, სადაცა ტშანცს უნდა შეხვედროდა და დაძა-

ბული უფურცბდა განათებულ მინდორს, მაგრამ მაინც გვიან შენიშნა, რომ მისგან რამდენიმე ნაბიჯის მოცილებით რაღაც მხეცი იდგა.

ბერლახი ცხოველებს კარგად აცნობდა, მაგრამ ასეთი უზარმაზარი არსება ჭერ არასოდეს ენახა. თუმცა იგი ცხოველს ზუსტად ვერ არჩევდა, მხოლოდ საღიუტეს ხედავდა, რომელიც განათებულ მიწაზე მოჩანდა, მაგრამ მხეცი ისეთი საშინელი შესახედობისა იყო, რომ ბერლახი ადგილიდან ვეღარ ამტროდა. ბერლახმა შენიშნა, მხეცმა ნელა, თითქოსდა შემთხვევით როგორ მოაბრუნა თავი და მას შიშატერდა. ორი მარგვალი თვალი ისე იშინებოდა, როგორც ორი ნათელი, მაგრამ ცარიელი ღრუ.

მოულოდნელმა შეხვედრამ, მხეცის უსაშველო სიდიდემ და აშვიათმა გამოხედვამ ბერლახს დამბლა დასცა. მართალია, მას გონება არ დაუარკავს, მაგრამ აუცილებლად რომ რაღაც უნდა ეღონა, ეს კი დაავიწყდა. ბერლახი მხეცს უშისრად უფურცბდა, მაგრამ ისე იქცეოდა, თითქოს ზელ-ფეხი შეკრული ჰქონდა, ხობრანე უოველთვის ასე ზორკავდა მას, ეს იყო დიდი გამოცანა, რომლის ამოხსნასაც იგი თავდავიწყებით ცდილობდა.

და როცა ძაღლმა უცებ ისკუმა, და უზარმაზარი ჩრდილი, აწყვეტილი, ძლიერი და სისხლს მოწყურებული ურჩხული ბერლახს მიანუდა, როცა გამძვინვარებული მხეცის სამშომემ კომისარი მიწაზე დასცა, მან მარცხენა ხელით მხოლოდ უელი დაითარა, მოხუცს კრანტ არ დაუჭრავს და არც შიშისაგან უყვირია, უოველივე ეს იმდენად ბუნებრივი და ამ ქვეყნად კანონდაქცეული ეჩვენა.

მაგრამ, ვიდრე ნადირი ხახამი ჩადებულ მელის დაღრღნას მოასწრებდა, ბერლახმა უკვე სროლის ზმა გაიგონა; მასზე დაწოლილი სხეუ-

ლი შეიხბა და კომისარმა ხელზე თბილი სისხლი იგრძნო, ძაღლი მკვდარი იყო.

ბერლახს მხეცი შიშველ აწვა და მან ხელი გადაუხვია ძაღლის გადაგლეხილ, ოფლიან ბაღას. აჯანყებული ბერლახი ძლიერად ებრძოდა და მერხერ ბალახზე ხელი გაიწმინდა. ტშანციც გამოჩნდა, აგი ბერლახს უახლოვდებოდა და თან პალტოს ქიბეში რევოლვერს იღებდა.

„ხომ არაფერი დაგიშვავათ, კომისარო“, ჰქვია მან და დაგლევილ მარცხენა სახელს ნაღვლიანად დახედა.

„სრულად არაფერი, მხეცმა კბილებით ვერ გაატანა“.

ტშანცი დაიხარა და მხეცის თავი სინათლისაყენ ისე შემოიბარუნა, რომ მკვდარ თვალბუნი ნინათლე აირეკლა. „კბილები წამდელი მტაცებელი მხეცისა აქვს“, თქვა მან და ტშანცი გასცრა, „ნადირი დაგლევიდათ, კომისარო“.

„თქვენ მიხედავთ ზეკვდილისგან, ტშანცი“.

ტშანცი სურდა სკოდასეო: „იარაღს არასოდეს არ ატარებთ თან?“

ბერლახი ფხვნილ შეუხო უშიშროს მასას. „იწვიათაჲ ტშანცი“, უპასუხა მან და ისინი გაიშინდნენ.

მკვდარი ძაღლი მიშველ, მუჭუციან მიწაზე იწვა, ხოლო ბერლახი და ტშანცი წვივიდან დაქუჩრებდნენ. მათ ფხვნილან დიდი, შავი გუბე დაუჯა: ეს იყო სისხლი, რომელიც ნადირის ხახიდან შავ ნაყადად, ლავასავით მოედინებოდა.

როცა ბერლახმა და ტშანცმა კვლავ სახლისაკენ გაიხედეს, სურათი შეცვლილიყო. მუსიკა დადუმებულიყო, განათებული ფანქრები გაეღო და საგარეო ტანსაცმელში გამოწყობილი ადამიანები გადმოშვებულყვნენ. ბერლახი და ტშანცი ერთმანეთს შესცქეროდნენ, უხერხულად გრძობდნენ თავს, თითქმის სამსჯავროს წინაშე იდგნენ, მერტვად სად, ღმერთისგან მივწევებულ იურას შუაგულში, იმ ადგილას, სადაც კურდღელი და მელა ერთმანეთს დამე ნებისა უხერხებენ, ფიქრობდა გაბარებული კომისარი.

ხუთი ფანქრიდან, შუა ფანქარში, სხვებისგან განცალკევებით იდგა ერთადერთი კაცი, რომელიც უცნაური და სუფთა ხმით დაიყვირა, თქვენ მანდ რას აკეთებთო.

„პოლიცია“, წყნარად უპასუხა ბერლახმა და იქვე დაუმატა, ჩვენ აუცილებლად გესურს ბატონ გასტმანს ველამარკოთო.

კაცი შეუხალხა, გაკვირებული ვარ, ბატონ გასტმანს რომ დალამარკებოდით, აუცილებლად ძაღლი უნდა მოგველათ; მერტვად გასტმანი ახლა ბაბის მოსმენის ხასიათზე და თქვენთვის არ სცალიაო, ამ სიტყვებზე კაცმა მტკიცე მოძრაობითა და აუჭარბებლად ფანქარა და-

კეტა, ეტუბოდა, არც დედაცა, პირიქით, ძალიან გულყვავდაც ლამარკომან, **მეცხე**

ფანქრებიდან არეულ-დარღვეულ, **მეცხე** მოდა, რას არ ვაძიხობდნენ, „გუფონარია“, „რას იტყვიო, თქვენ, ბატონო დირექტორო“, „სამარცხენიაო“, „დაუჭრებელია, ბატონო მარტველო, პოლიცია“, შეშვეც ადამიანები ფანქრებს მოსცილდნენ, ფანქრები ერთი-მეორის მიყოლებით დაიკეტა და სიჩუმე დაისაფურა.

პოლიციელებს უკან დაბრუნების გარდა სხვა გზა აღარ დარჩენოდათ. ბაღის კედლის წინა მხრიდან, შესასვლელთან, მათ ვიღაცა უცდოდა. ეს ერთადერთი გამოსახულება, ადრევებული იქნა და უკან დააბრუნებდა.

„სინათლე, სწრაფად“, წასწორულა ბერლახმა ტშანცს და ქიბის ნათურის შუქზე გამოჩნდა მსუქანი, შემუშავებულიებთან კაცი, თუმცა სანდომიანი შესახედავი იყო, მაგრამ გამოთავანებული სახე ჰქონდა, ელექტრონი საგარეო კოსტუმში ეცვა, ერთ ხელზე ძვირფასი ბეჭედი უბრწყინავდა. ბერლახს წყნარ დაძაბუხე სინათლე კვლავ ჩაქრა.

„ესშაქმა დაწვევლოს, ვინ ხართ?“ ბრაზიანად დაიქუხა მსუქანმა.

„კომისარი ბერლახი. — თქვენ ბრძანდებით ბატონი გასტმანი?“

„ნაციონალური მარცველი ფონ შეენდი, პოლიციეი ფონ შეენდი, რა ღმერთი გავწერათ, რამ მოგაფიქრათ აქ სრალის ატეხვა?“

„ძიებას ვაწარმოებთ და გესურდა ბატონ გასტმანთან გველაპარაკა, ბატონო ნაციონალური მარცველო“, გულგრილად უპასუხა ბერლახმა.

ნაციონალური მარცველი არ ცხრებოდა, იგი გრკვენიდა: „თქვენ სემარტისტი ხომ არ ხართ?“

ბერლახმა გადაწვიტა ნაციონალური მარცველისათვის მეორე ტიტულით მიემართა და ფრთხილად შეაპარა, რომ ბატონი პოლიციეი სცდება, იურას დამოუკიდებლობის საკითხთან მას არაფერი ესაქმება.

ბერლახი ლამარკეს განაგრძობდა, პოლიციეი კი უფრო გატეხილდა, ვიდრე ნაციონალური მარცველის მიმართხას ე. ი. კომუნისტი უოფილხართ, მტკიცედ თქვა მან, ჩანდაბის გზაც ჰქონიათ, მე, როგორც პოლიციეი, ნებას არ გაძლევთ სრლთა ატეხთ მაშინ, როცა მუსიკას უკრავენ. დასავლეთის ცივილიზაციის წინააღმდეგ უწყველგვარი დემონსტრაციის გამო პროტესტს ვაყენებ. სხვა შემთხვევაში შევიტარებინ არმას მოუხდება წესრიგის დამყარება!

რადგან ნაციონალური მარცველი წამდელი დემონსტრირებული იყო, ბერლახი ეცადა სწორ გზაზე დაეყვებინა.

„ტშანცი, რასაც ბატონი ნაციონალური მარც-

ველი ამბობს, ოქმში ნუ შეიტანე", საქმიანად ბრძანა ბერლახმა.

ნაციონალური მრჩეველი ერთი დარტყმით მოეგო გონს.

„რა ოქმი, რის ოქმი, ადამიანო?“

როგორც ბერნის სისხლის სამართლის პოლიციის კომისარი, აუხსნა ბერლახმა, პოლიციის ლიტენანტის, შმიდის მკვლელობის ამბავს ვიფიხე. ჩვეულებრივ კი, მე ვალდებული ვარ, ყველაფერი, რასაც განსაზღვრულ საკითხზე სხვადასხვა პარონებები პასუხობენ, ოქმში შევიტანო, მაგრამ რაღაც ბატონმა... — ბერლახი წამით შეეცვინა, არ იცოდა რა ტიტულით მიემართა, — პოლიციევმა, როგორც ჩანს, მდგომარეობა მცდარად შეაფასა, ამიტომ ნაციონალური მრჩეველის პასუხს ოქმში არ შევიტანო.

პოლიციევი შეცბუნებული იყო.

„აუთი თქვენ პოლიციიდან ხართ“, წარმოთქვა მან, „შაშინ სულ სხვა“.

თქვენ უნდა მანატიოთო, განაგრძო პოლიციევმა, ღელს თურქეთის საელჩოში ვისადილეთ, ნახადილეთ კი შევიცარიის უმადლესი გამოთიანების თავმჯდომარედ ამირიეს და შაშინვე მკვლელების ამფიონთა მაგიდასთან „მატივაცევი პურმარილი“ გაიშართა; შემდეგ ჩვენი პარტიის ფრაქციის სპეციალურ სხდომას დავესწარი, ხოლო საღამოს ვასტმანთან საქვეყნოდ გათქმული მანისტიის კონცერტი გაიმართა. ხაშინდად დავიღალეთ.

ხომ არ შეიტლება ვასტმანს ველამარაკოთო, კიდევ ერთხელ იკითხა ბერლახმა.

„კაცმა რომ თქვას, რა ვინდათ ვასტმანისაგან? უპასუხა ფონ შვეინდი, „რა საქმე აქვს ვასტმანს პოლიციის მოკლულ ლიტენანტთან?“

„შმიდი უკანასკნელ ოთხშაბათს ვასტმანთან იყო სტუმარი, ბოლო უკან რომ ბრუნდებოდა, ტვანის მახლობლად მოკლეს“.

„მას ჰქვია ლაფში ანოსერა“, წარმოთქვა ნაციონალურმა მრჩეველმა. „ვასტმანი ყველას პატივებს და ესეც შენი უბედური შემთხვევა“.

შემდეგ იგი გაჩუმდა, ჩანდა, რაღაცას ფიქრობდა.

„შე ვასტმანის ადვოკატი ვარ“, ბოლოს როგორც ენა ხმა გაიღო პოლიციევმა. „მერე და მანადამიანიც ამ ღამით მოსვდა რამ მოგაფიქრათ? სხვა რო არაფერი, შეგებლათ დაგერყვათ“.

ბერლახმა აუხსნა, რომ ეს-ეს არის მიუკვლეოთ ამ ამბავთან ვასტმანის კავშირსო.

პოლიციევიც არ დარჩა პასუხით კმაყოფილი.

„მერედა ძაღლს რაღას ერჩოდით?“

„თავს დამებსა და ტშანცი იძულებული ვახდა ესრილა“.

„ახეთია წესი“, წარმოთქვა ფონ შვეინდიმ გულთიდად. „ვასტმანს ახლა საღამარაკოდ

ნამდვილად არ სცალია, ზოგჯერ პოლიციამაც უნდა მიიღოს მხედველობაზე, მაგრამ ვადუბრიაო ტრადიციებო. ხვალ დღით მე თვეთვედ ვგებულებით თქვენს კაბინეტში, ხოლო ღელს სასწრაფოდ ვასტმანს მოველაპარაკები. აქნებ შმიდის სურათი თან გავტოვო“

ბერლახმა საფუფიდან ფოტოსურათი ამოიღო და ფონ შვეინდის გადასცა.

„მადლობო“, თქვა ნაციონალურმა მრჩეველმა.

შემდეგ მან მდებლად თავი დაუყრა და სახლში შევიდა.

ბერლახი და ტშანცი კვლავ მარტონი დარჩნენ ზღის კარის დაუანგულ ბოძებთან.

„ნაციონალურ მრჩეველთან ვერაფერს ვახდებოთ“, თქვა ბერლახმა, „მით უმეტეს, თუ პოლიციევიცია და ადვოკატიც, მაშინ ეშმაკიც ვერაფერს მოუხერხებს. გვქონდეს ხელთ ჩვენი მშვენიერი მკვლელობა და ვყოთ ახე“.

ტშანცი დუმდა, ჩანდა, ფიქრობდა. ბოლოს მან თქვა: „ახლა ცხრა საათია, კომისარო, ყველაზე უკეთესი იქნება, თუ ლამზუნის პოლიციელები გავემგზავრებთ და ვასტმანზე რამეს გამოვიკითხავთ“.

„მართალია“, უპასუხა ბერლახმა. „ამის გაეთება შეგიძლიათ. ეცადეთ შეიტყოთ, ლამზუნში რატომ არ იცოდნენ, შმიდი ვასტმანთან სტუმრად რომ დაიარებოდა. მე თვითონ ბეობის დასაწყისში რომ პატარა რეტორანია, აქ წავალ. კუხს რაღაცა უნდა მოვუხერხო. მე აქ დავაჩლოვო“.

ბერლახი და ტშანცი შარავჯით მანქანასთან დაბრუნდნენ. ტშანცი საქებს მოუჭდა და რამდენიმე წუთში ლამზუნში მივიდა.

ტშანცმა პოლიციევი ხახტუმროში იპოვა. იგი ტვანიდან დაბრუნებულ კლიენთან ერთად მისჯდომოდა მაგიდას ვლუბენისაგან მოზორებით და ჩანდა, ძინის რაღაცაზე თათბირობდნენ. ლამზუნელი პოლიციევიც ეან პიერ შარნელი პატარა, მსუქანი და მწითლური კაცი იყო.

ტშანცი მათთან დაქა და უნდობლობა, რომლითაც ძინი ბერნელ კოლეგას შეხედნენ, მალე გაქრა. მხოლოდ შარნელს არ მისწონდა ის, რომ ფრანგულს მაგივრად გერმანულად უნდა ელაპარაკა, იმ ენაზე, რომელიც მან არცთუ მალედა კარგად იცოდა. ძინი თერთს ხვამდნენ, ტშანცი პურსა და ყველს აყოლებდა; ძინს შეხაბებ, რომ ეს-ეს არის ვასტმანის სახლიდან მოდოლო, საბტვა არ დაცდენია, უფრო მეტაც, ტშანცმა სკითხა მათ, რამით კვლავ ზომს არ წასწყდომიზართო.

„Non“, უპასუხა შარნელმა, „Assassin“-ის კვალს ვერ მთავგენით, ვერაფერი ვერ ვიპოვეთ“.

1 არა (ფრანგ.).
2 მკვლელი (ფრანგ.).

შარნელმა განაცხადა, რომ ამ შემოგარენში ეჭვის შტანა მხოლოდ ერთ ადამიანზე, ბატონ ვასტმანზე შეიძლება, რომელმაც როდერის სახლი იყიდა და რომელთანაც ურველთვითა უპირავე სტუმარი დადის, ამ ოსმანბათსაც დიდო წვეულება ჰქონდათო. მაგრამ შმიდი იქ არ უფილა, ვასტმანმა ამის შესახებ არაფერი არ იცის, ვერასაც ვერ სცნობს. „Schmied, N'était pas chez Gastmann. impossible! სრულიად შეუძლებელია“.

ტშანცი უსწინდა ჩიქორთულ საუბარს და შეეპასუხა, საჭირო იყო სხვებისთვისაც გეიოხათ, რომლებიც იმ დღეს ვასტმანთან სტუმრად იყვნენ.

ასეუ მოვლევით, ჩაურთო კლენენმა, შერნელში, ლიგერციის ზეით ერთი მწერალი ცხოვრობს, რომელიც ვასტმანს კარგად იცნობს და მასთან ხშირად არის, ოსმანბათსაც იქ იყო შმიდის შესახებ მან არაფერი იცის, სახელიც არ გაუგონია და ფიქრობს, არავითარი პოლიციელი ვასტმანთან არ უფილაო.

„მაშ ასე, მწერალი?“ წარმოთქვა ტშანცი და შუბლი შექმუხა. „მაგ ეგზემლარს თავითონვე ხაზოვნებით მოვუფილა. მწერლები ურველთვის საეჭვონი არიან, მაგრამ მოვიცილი როგორმე შავ ფრიალ ვანათლებულებისთვისაც“.

„ცინ არის ეს ვასტმანი, შარნელ? განაცხადო გამოკითხვა ტშანცმა.“

„Un monsieur très riche“¹, აღფრთოვანებით უპასუხა ლამბუენელმა პოლიციელმა. „ფული ჩიქორთო აქვს და très noble! ჩემს fainéant გასამრჯელოს აძლევს და შარნელმა ამჟამად ოსტიაანტ ქალზე მიუთითა comme un roi², მაგრამ იმიტომ კი არ აძლევს ფულს ჩემს საცოლეს, რომ მასთან რაიმე ურთიერთობა აქვს j'aimais“³.

„რა პროფესიისა?“

„ფილოზოფოსია“.

„რას გულისხმობს ამ სიტყვაში, შარნელ?“

„კაცი, რომელიც ბევრს ფიქრობს და არაფერს არ აკეთებს“.

„მაგრამ ფული ზომ უნდა იშოვოს?“

შარნელმა თავი გაქნია. „ოგი ფილოსოფოს არ შეშალოს. ფული აქვს, სოფელ ლამბუენის მთელ ბუვარას ეგ იხდის. ჩვენთვის ესეც საკმარისია, რომ ვასტმანი მთელ კანტონში უძვლავზე სიმპათიურ ადამიანად მივიჩნიოთ.“

„მოუხედავად ამისა, საჭიროა“, გადაწყვეტი-

ლად თქვა ტშანცმა, „რომ ეს ვასტმანი ისევ და ისევ საფუძვლიანად შევისწავლოთ. შესაძლებელია მასთან გვემოკვდებოდეს“.

„მანან მის ძაღლს უფრთხილდით“, გააფრთხილა შარნელმა. „Un chien très dangereux“⁴.

ტშანცი წამოდგა და ლამბუენელ პოლიციელს მხარზე ხელი დაარტყა. „ოო, ძაღლს როგორმე მოვუფილა“.

ათი საათი იყო, როცა ტშანცმა კლენენი და შარნელი მიატოვა, რათა ზეობასთან მდებარე რესტორანში შეეფილა, სადაც მას ბერლანს ელოდებოდა. მაგრამ იქ, სადაც შარანცა ვასტმანის სახლსაკენ შექვედა, ტშანცი ერთხელ კიდევ წერხდა. მუქიანად ვაღმოვიდა, ბაღის კარს ნერვა მიუახლოვდა და შემდეგ კედელს გაუყვა. სახლი ასევე ისეთი იყო, ჩაბნელებული და განმარტოებული, უზარმაზარი აღვის ზეობით ვარშემორტყმული; აღვის ხეები ქარის შემობერვავე წელიწადს იღუნებოდნენ. ღიმუზინებუ კვლავ უწოში იდგნენ. ტშანცმა სახლს ირვლედა კი არ შემოურა, არამედ იმ კუთხეებზე მივიდა, საიდანაც განათებული უკანა კედლის დანახვა შეიძლებოდა. ხანჯახან ფანჯრის უერთელ შუშაზე ადამიანების გამოსახულება გამოჩნდებოდა, ტშანცა კედელს ეყვროდა, რათა არავის არ დაეხმა. მან მინდორს გახედა. მოტკვლებულ მიწაზე მოკლული ძაღლი აღარსად ჩანდა, ეტუობოდა, ელადას გადაერთია, მხოლოდ ფანჯრიდან გამოშავალ სინათლეზე სისხლის გუბე შავად ბრწყინებდა. ტშანცი მანქანასთან დაბრუნდა.

ბერლის დასაწოში მდებარე რესტორანში მან ზეობას ევლარ ნახა. სახლის შემატონე ქალმა უთხრა, ბერლანმა ოთახი ნახევარი საათის უკან დატოვა, რათა ტშანცი წახულოყო, ერთი არაუი დაღლია; ზუთი წუთიც არ გაჩერებულა სახტუმროშო.

ტშანცი დაფიქრდა, მოხუც ბერლანს რა უნდა ჰქონოდა ვანარახული, მაგრამ დიდხანს ფიქრის თავი აღარ ჰქონდა; ქუჩა არცთუ მინცადამანც ფართო იყო და ტშანცის მთელ უსრადღებას ითხოვდა. მან ხიფს გვერდით ჩაუარა, სადაც ისინი რამდენიმე საათის წინ იდგოდნენ და შემდეგ ტყუილ გავლით ქვეით დაეშვა.

იქ ტშანცს განსაცვიფრებელი და შეშარავა ამხავა ელოდა. ამ ამხავმა ტშანცი ჩააფიქრა. მას მანქანა ჩქარა მიჰყავდა, უცებ ქვეით მოვლევარე ტბა დაინახა, რომელიც თორ კლდეებს შორის დამისულ შავ ხარკეს მიაგავდა. ტშანცი მკვლელობის ადგილს უახლოვდებოდა. უცებ კლდეს შავი გამოსახულება გამოეყო და ვარკვეით ანიშნა, მანქანა გაჩერებინა.

ტშანცმა მანქანა მისდა უნებურად გაჩერა

1 საშინელი ძაღლია. (ფრანგ.)

1 შმიდი არ უფილა ვასტმანთან, ეს შეუძლებელია (ფრანგ.)
 2 ძალიან მდიდარი კაცი (ფრანგ.)
 3 ძალიან კეთილშობილია (ფრანგ.)
 4 საცოლე (ფრანგ.)
 5 შეფურად (ფრანგ.)
 6 არასოდეს (ფრანგ.)

და მარტენა კარი გააღო, თუმცა იმავე წუთში იწინა, გონებას უხერხულად იმაზე ფიქრი, რომ ის, რაც ხელა მას დაეშარა, ასევე დაეშარა შვიდაც, ვიდრე მან უკანასკნელ ამოსუნთქვას სულიც არ ამოყოლა. ტშანცმა პალტოს ჭიხეში ხელი ჩაიყო და რევოლვერი ჩაბღუჯა: იარაღის სიცივეში იგი დაამშვიდა. გამოსახულება მიუახლოვდა. ტშანცმა უცებ იცნო, რომ ეს ბერტოლტი იყო, მაგრამ დამახუდობას არ გაუვლია, პირიქით, იდუმალი საწინელებისაგან გაფითრდა, თუმცა შიშის საფუძველი თვითონვე არ იყო. და რა იყო. ბერტოლტი დიხარა და მათ ხაზეში შეხედვს ერთმანეთს, რამდენიმე წამს საათად იქცა, რაც შეეხება ერთი მთვანი კარინტს არ ძრავდა და თვალბივი გასტერებოდათ. შემდეგ ბერტოლტი ტშანცს გვერდით მიუჭდა, ტშანცმა დამალულ იარაღს ხელი უჭვა.

„გზა განაგრძე, ტშანც“, მიმართა ბერტოლტი, მისი ხმა გულცივად გლერდა. ტშანცს შეკრთა, რადგან გაიგონა, რომ მოხლოა შენობით მიმართავდა, თუმცა ამის შემდეგ კომისარს სხვაგვარად არც მიუშარათას.

როცა ხელი გაიარეს, მხოლოდ მაშინ დაარღვია ბერტოლტი სიჩუმე და იცოთხა, რა შეიტყო ლაბეტუნში ტშანცმა, ადღეის ამას იქნათ ამ ბუდეა ხაზელი საზოლოოდ ფრანგულად უნდა და უწოდებოთ“.

შარნელისა და კლენენის ცნობაზე, რომ მოკლული შვიდის სტუმრობას ვახტანგთან შეუძლებლად თვლიდნენ, ტშანცს არაფერი არ უთქვამს: რაც შეეხება კლენენის მიერ ნახსენებ შერჩეულ მწერაბს, მე თვითონ მოკვლამარაკები, განაცხადა მან.

ტშანცი ადრინდელთან შედარებით უფრო ცოცხლად ჰყვებოდა შეტყობილ ამბავს, სული მოითქვა და განაგრძო, კარგია ხალხარს თავი რომ მოვახი და უჩვეულო აღუღება დავაძლიერ, მაგრამ ვიდრე შეუბუნენი შევიდოდნენ, ორივენი ვაჩუქდნენ.

თურთმეტის შესრულებას აღარაფერი აჯღდა როცა, ტშანცმა მანქანა ალტენბერგზე, ბერტოლტის სახლთან გაიჩერა და კომისარი მანქანიდან ვადმოვიდა.

„ერთბელ კიდევ მადლობას გიხდის, ტშანც“, მიმართა ბერტოლტი და ხელი ჩამოართვა. „მართალია, იმაზე ლაბარაკიც არ ღირს, მაგრამ შენ სიცოცხლე შემიწარჩენე“.

ბერტოლტი ერთხანს შეჩერდა, თვალი გაყოლა სწრაფად მიმავალი მანქანის უკანა ფარებს, „ახლა როგორც უნდა ისეთი სიჩქარით იაროს“. ბერტოლტი თავის დაუტყვევ სახლში შეიბოქა, წიგნებით სავსე დარბაზში, რომ შევიდა პალტოს ჭიხეში ხელი ჩაიყო, იარაღი ამოიღო და მხარუწელობით საწერ მაგიდაზე გველის გვერდით დადო. ეს იყო დიდი, მძიმე რევოლვერი.

შემდეგ ბერტოლტი წამოიწია პალტო ნელა გაიხადა. მარტენა ხელი სქელი მალის ნაჭრებით მჭონდა შეხვეული ისტ, როგორც ეს წესაა, როცა სკუთარი ძაღლებს პირის ჩაღლებასი ავარჯიშებენ.

შეორე დილით მოხუცი კომისარი ძველი გამოცდილებით ზოგერთ უსიამოვნებებს ელოდა: ბერტოლტი ლუტციან შეხლა-შემოხლას ასე უწოდებდა. „ცნობილია შაბათი დღე“ ფიქრობდა; იგი, როცა ალტენბერგის ხიდზე გადადიოდა, „ამ დღეს თანამშრომლები ჭუჭყიანი ხინდისის გამო ერთმანეთს ჭამენ, რადგან მთელი კვირის მანძილზე სასიკეთო არაფერი გაუკეთებიათ“. ბერტოლტი საზეიმოდ შევებში იყო გამოწყობილი, რადგან ათ საათზე შვიდის დასაწყვეტება იყო დაინშნული, თავის არიდება არ შეეძლო, ან ახადა ჩვეულებრივ ასეთი რამ ნერვიებს უშლიდა.

რვა საათს ოდნავ იყო გადაყოლებული, ფონ შენდი რომ გამოცხადდა, მაგრამ ბერტოლტს კი არ ელაპარაკა, არამედ ლუტცს, რომელსაც ტშანცმა უკანასკნელ დამით მომხდარი ამბუბაის-ის იყო მოუწვა.

ფონ შენდი იმავე პარტიას ეკუთვნოდა, რომელსაც ლუტცი, დამოუკიდებელ კონსერვატიულ ლიბერალურ სოციალისტური გაერთიანების პარტიას, ბეჭითად ხელს უწუბოდა ლუტცის დაწინაურებას, ხოლო ერთბელ გამაგების სხდომის დასრულების შემდეგ ვიწრო წრეში ერთად რომ ისადაიფენ, ფონ შენდი ლუტცს უკვე შენობით მიმართავდა, მიუხედავად იმისა, ლუტცი დიდ საბჭოში არჩეული არ ვახლდათ, რადგან ბერტოლტი, განმარტავდა ფონ შენდი, ახალღურად შეუძლებელია ხალხის წარმო. მადგეღელი ივოს ის ადამიანი, რომელსაც სახელად ლუციუსი ჰქვიაო.

„განა შეიძლება ყველაფერი მოიმოქმედო“, დაიწყო შენდი, როგორც კი დია კარბში მისი მსუქანი გამოახულება გამოჩნდა, „როგორც ამის შენი ხალხი, ბერტოლტი პოლიციელები სწადიან, ღრმად პატივეუშული ლუტცი ჩენს კლენტს, ვახტანგს ძაღლი მოუტყეს, სამხრეთ-ამერიკული იშვიათი ჭიშის ძაღლი, თანაც შეურაცხყოფენ კულტურას, ანატოლ კრაუსშარკადელი მხოლოდოში სახელგანთქმული პიანისტია. შევიცარიფებს აღწერა არა აქვს, მორიზონტი აუღია, ევროპული აზროვნების ნატამალი არ გაჩნია: ერთადერთი საშუალება ამია წინააღმდეგ — სამი წლით რეკრუტთა სკოლაში გამსწესება“.

ლუტცმა, რომელსაც თავისი პარტიული მეგობრის გამოჩენა უსიამოვნებებს ჰქვრიდა და მისი გაუთვრებელი ტრადიტი აწინებდა, ფონ შენდის დაქლომა შესთავაზა.

„ჩვენ უაღრესად ძნელ ძიებას ვაწარმოებთ“, წარმოთქვა შეშინებულმა ლუტცმა. „შენ თვი-

თონზე ხომ იცი, ახალგაზრდა პოლიციელი, რომელიც ძირითადად გამოძიების საქმეს ხელმძღვანელობს, შეეცადე რომ მისუბანისათვის სრულად ნიჭიერად შეიძლება ჩათვალოს. მოხუც კომისარს, რომელიც მაშინ იქვე იყო, უნდა გამოგიტყდეს. ყველი გასული აქვს. მწყინს სამსახრით ამერიკული იშვიათი ჭიშის ძაღლის სიყვდილი, თვითონ მუკეს ძაღლი და ცხრველების ტრფიალი ვარ, ამიტომ განსაკუთრებულ, მკაცრ გამოძიებას ჩავატარებ. ადამიანებს კრიმინალისტიკაზე ნამდვილად არავითარი წარმოდგენა არა აქვთ. როცა ნიკოლაზე ვფიქრობ, ჩვენი მდგომარეობა ნამდვილად უამბელი მერყენებაა.

ლუტციმა წამით შეისვენა, ფონ შვენდო თავმოყრილივით და, მდუმარად მიშტერებოდა მას; შეეძებდა ლუტციმა გაწავრდო, მაგრამ ახლა, უკვე სულმოთაღ გაუხედავად ლამაზობდა, მინდა ვიცოდეთ, ამბობდა იგი, მოკლული შვიდი ოთხშაბათს მართლა იყო თუ არა სტუმრად ფონ შვენდის კლიენტთან — ვასტმანთან, როგორადაც ამას ვარკვეული საფუძვლით პოლიცია ფიქრობს.

„ჭირფასო ლუტცი“, უპასუხა პოლიციელმა, „თავი დაეანებოთ მიეთ-მოეთებს. პოლიციამ ყველაფერი ზედმიწევნით ზუსტად იცის; მე ხომ ვიცნობ ჩვენს ამბებს“.

„რა ვსურთ ამით თქვათ, ბატონო ნაციონალური მარჩველი?“ ჰკითხა დაბნეულმა ლუტციმა და მისდა უნებურად კვლავ თქვენი ბით მიმართვაზე გადავიდა, რადგან შენობით მიმართვისას არცთუ მაინცადაშინიც კარგად გრძნობდა თავს.

ფონ შვენდი სავარძელში გადაწვა, მკერდზე ხელეხი დაიწყო და კბილები დაკრიჭა. ეს იყო პოხა, რომელსაც იგი როგორც პოლიციელობას, ახვევ ნაციონალურ მარჩველობას უნადლოდა. „ჭირფასო მეგობარო“, წარმოთქვა ფონ შვენდომ, „ერთხელ და სამუდამოდ მინდა ნამდვილად ვიცოდე, ჩემს ურჩად ვასტმანს რატომ მიუსხეთ შვიდი. საქმე ის არის რომ, რაც იქ, იურასში ხდება, პოლიცია მიფურთხების ღირსეადაც არ უნდა თვლიდეს. ვასტმანო ხომ უკვე დიდი ხანია ადარ არსებობს“.

ლუტცი ცდიდა ჩამოვარდნილს ჰკავდა. „როგორ შეგვეძლო ჩვენთვის სრულიად უცნობი შენი კლიენტისათვის შვიდი მიკვირება?“ უმწეოდ შეეყოფა იგი. „და კიდევ, როგორ შეიძლება შევძლონა ჩვენი არ ვვებობდეს?“

„თუკი თქვენ მართლაც არავითარი წარმოდგენა არ გაქვთ, რომ შვიდი დოქტორ პრანტლის, მიუნხენელი ამერიკული კულტურის პრავატდოცენტის სახელით ლამბუენში ვასტმანის სახლში თავშეყრილი საზოგადოებაში ტრიალებდა, მაშინ მთელმა პოლიციამ კრიმინალისტურ მიხედვრილობაზე აუცილებლად უარი უნდა თქვას“. ირწმუნებოდა ფონ შვენდი 7. „შინათობა“ № 1.

და მარჩვენა ხელის თითებით ლუტცის წაგდებაზე აღუდგებელი აბრახუნებდა.

„ამის შესახებ ჩვენ არაფერი არ ვიცით, ჭირფასო ოსკარი“, თქვა შენამოგვრილმა ლუტცმა, რადგან იმ წამს დედია ხნის ნაბენი სახელით მიმართა ნაციონალურ მარჩველებს. „ეს-ეს არის მთლად ახალი ამბავი შევითქვით“.

„ახა“, წარმოთქვა ფონ შვენდომ მშრალად და გაბრუნდა, რითაც ლუტციმა კიდევ უფრო შეტდა შეივრძნო თავისი უმწეობა და მიხვდა, რის მიღწევასაც პოლიციეცი მოიწადინებდა, გააკეთებინებდა კიდევ: უკველ ფეხის ნაბიჯზე მას უნდა დამორჩილებოდა. ლუტცი უმწეოდ შესტყროდა ტრაფილებს სურათებს, მოვარჩა შე ქარსაკეცებს, ცხენზე ამხედრებულ გენერალს თავზე შეეცადრის მოფრიალდ დროშას. ნაციონალური მარჩვეული ცნობილი ზემოთრისით უთვალთვალებდა სახტად დარჩენილ გამოძიებულს და ამა-ს შემდეგ, ბოლოს, როგორც იქნა, დაუშობა, თან აუხსნა:

„პოლიციამ ე. ი. სრულიად ახალი ამბავი შეიტყო, პოლიციამ ე. ი. კვლავ არაფერი არ იცის“.

როგორადაც უსამოგონო არ იყო და როდენ აუტანელსაც არ ხდოდა ლუტცის მდგომარეობას ფონ შვენდის უცერტმონიო საქციელი, გამოძიებულე იძულებული იყო გამოტყინილიყო, რომ შვიდი ვასტმანთან არც სამსახურობრივ საქმეებზე დადიოდა და არც ლამბუენის პოლიციას ჰქონდა წარმოდგენა ამ სტუმრობის შესახებ. შვიდი მხოლოდ საკუთარი ინიციატივით მოქმედებდა, დაასრულა ლუტციმა თავისი სამარცხენო ახსნა-განმარტება, ხოლო რაც შეეხებოდა მას, თუ რატომ აბარებდა იგი მოგონილ ვეარს, ამებაზე ჩემთვის გამოცანად რჩებოდა.

ფონ შვენდი წინ გადაიხარა და ლუტცს დაწითლებული, შეშუპებული თვალებით დააკურჯა. „ყველაფერი ნათელია“, თქვა მან, — „შვიდი უცხო ხელისუფლებით ქაშუში იყო“.

„რატომ ფიქრობ ასე?“ წინამდებელი უფრო უმწეოდ შეეყოფა ლუტცი.

„მე ვფიქრობ“, წარმოთქვა ნაციონალურმა მარჩველმა, „რომ პოლიციამ უპირველეს უკვლისა უნდა გამოიძიოს, რა მიზეზით დადიოდა შვიდი ვასტმანთან“.

„უპირველეს უკვლისა, პოლიციას სურს იცოდეს რაზე ვასტმანის შესახებ, ჭირფასო ოსკარი“, შეუპასუხა ლუტცი.

„ვასტმანი პოლიციისთვის სრულიად არ არის საშუაში“, უპასუხა ფონ შვენდომ. „მე არ მსურს, რომ შენ ან პოლიციის ვინმე სხვა წარმომადგენელმა ვასტმანს დაუწყოთ კარკიტი, ეს ვასტმანისა და ჩემი სურვილიცაა, იგი ჩემი კლიენტია და იმიტომ ვარ აქ, რათა ვცადო მისი სურვილები შეესრულებს“.

ასეთი კადნიერი პასუხით ლუტცი ისე ძლიერ იყო შეტრწუნებული, რომ თავდაპირვე-

ლად შეემათებაც ვერ შეძლო. მან სიგარეტს მოსოკდა, დაწნულობის გამო ფონ შეენდის-თვის არც შეუთავაზებია. მხოლოდ ამის შემდეგ გახწორდა სკამზე და წარმოთქვა: „ის აშხავი რომ შმიჯი ვასტმანთან იყო, ხაწწუხაროდ, პოლიციას იძულებულს ზღის, შენი კლიენტით დაინტერესდეს, ძვირფასო ოსპარ“.

ფონ შეენდის კალაპოტიდან ამოვდება ძნელი იყო. „ის, უპირველეს ყოვლისა, პოლიციას იძულებულს ზღის ჩემით დაინტერესდეს, რადგან მე ვასტმანის ადვოკატი ვარ“, თქვა მან. „შენ შევიძლია წმინდად იყო, ლუტცა, კიდევ კარგი, რომ მე შეგარჩი ხელში; მე მსურს არა მარტო ვასტმანს ვუშველო, არამედ შენც, რასაკვირველია, მთელი ეს საქმე ჩემი კლიენტისათვის უსიამოვნოა, მაგრამ შენთვის ბევრად უფრო უხერხულია, რადგან პოლიციამ ამ დრომდე ჭირს კიდევ ვერაფერს ვერ მიკვლია, მე საერთოდ ტყვი მესპარება, რომ თქვენი როლისმე ამ საქმეს სინათლის სხავს მოსტყნო“.

„პოლიციამ“, უპასუხა ლუტცმა, „სხვათა შორის, უკლებლივ ყველა მკვლელთა ვახსნა, ეს სტატისტიკით არის დამტკიცებული. გამოგირტყდებით, რომ შმიჯის შემთხვევაში ვასტმან-არული სიძნელეების წინაშე აღმოვჩნდეთ, მაგრამ ჩვენ ამასთანავე“ — ლუტცმა ოდნავ წაიბორჩია — „უფრადხადები შედეგებიც მოვიპოვეთ, ასე, მაგალითად, ჩვენ თვითონვე მივადექით ვასტმანს, ჩვენ ვიცით, აგრეთვე, მიზეზა, რატომ გამოგვჯანა ვასტმანმა ჩვენთან. სიძნელეების თვითონ ვასტმანთანაა საძიებელი და არა ჩვენთან, ვასტმანი ვადებუღოთა შმიჯის საქმესთან დეკავშირებით ახსნა-განმარტება მოგვცეს. შმიჯი დადოდა მასთან და ისიც უაღბო სახელეთა და გვარით; თუკია სწორედ ეს გარემოება პოლიციას ვადებულს ზღის ვასტმანის“ — დაინტერესდეს, რადგან მოკლულის უცნაური საქციელი, უპირველეს ყოვლისა, ვასტმანს სდებს ბრალს. ჩვენ ვასტმანისაგან ჩვენება უნდა მივიღოთ და ამ პირობაზე მხოლოდ მაშინ ვიტყვით უარს, რისა შენ სახეებით ტყვი მოუტანლად ავფხსნი, შმიჯი ყალბი სახელეთა და გვარით რატომ დაიარტობდა სტუმრად შენს კლიენტთან და ისიც ანე ხშირ-ხშირად, როგორც ჩვენ დანამდვილებით შევატყვევო“.

„კეთილი“, თქვა ფონ შეენდომ, „ვიყოთ ერთმანეთთან გულახდილნი. შენ დაიანახე, რომ მე კა არ უნდა მოგყე ვასტმანის შესახებ ჩვენება, არამედ შენ უნდა ამიხსნა, რას ეძებდა შმიჯი დამაბუენში. აქ თქვენს ხართ ბრალდებულები და არა ჩვენ, ძვირფასო ლუტც“ — ამ სიტყვებით მან დაბეჯულია, უშველებელი თეთრის ქაღალდი ამოიღო, ვასწორა და გამოშმებლს მავადაზე დადო.

„ეს არის ამ პირთა გვარები, რომლებთაც ჩემს კეთილ ვასტმანთან ურთიერთობა აქვთ“, თქვა მან. „სხვა სრულია. მე აგი სამ ნაწილად

დავყავი: პირველი შევიძლია გამოვტოვო. საინტერესო არაა, ესენი ზედუკანის ვარან, რასაკვირველია, კარუხაპარ-რადელოზე კრინტს ვერ დამჩავთ, იგი უცხოელია; დიას, მე შენაურბებზე გეუბნებით, რომლებიც უტყვენ დორთფიდან და შერლინგენიდან არაან. ისინი ან შორს-გარტენთან მომხდარი ბრძოლის ან ნიკოლაუს მანუელის შესახებ წერენ დრამებს, ან არადა მთების გარდა არაფერს არ ხატავენ. მეორე განყოფილება მრეწველებისაა. შენ ნახე საბედების, რომლებიც ქუბს და რომლებიც შევიცარული საზოგადოების საუკეთესო ტყუემპლარებად მიიანია. მე ამას სრულიად გულახდილად გეუბნები, რადგან ბებია დედის მხრიდან წარმოშობით გლეხის წრიდან იყო.

„მესამე განყოფილება ვასტმანის სტუმრებისა?“ იცითა ლუტცმა, რადგან ნაციონალური მრეწველი უცბე გაჩუმიდა და თავისი დუმილით გამოშმიებუბა ვანერტოულია, რაც, რასაკვირველია, ფონ შეენდის მიზანი იყო.

„უნდა გამოგირტყდე, სწორედ მესამე განყოფილება“, როგორც იქნა ვანაჯტო ფონ შეენდომ, „ზღის შმიჯის საქმეს უხამოვნოს, შენსახავთ და აგრეთვე მრეწველებისასაც; ახლა მე ისიც საგაზე უნდა ველაპარაკო, რომელიც, პოლიციისათვის, ჩვეულებრივ, შკაცრ საიდუმლოებას უნდა წარმოადგენდეს. მაგრამ, რადგან ბერნის პოლიცია ვასტმანით არის დაინტერესებული და უფერავლოდ ამტყვიებენ, შმიჯი დამბუენში იყო, მრეწველებმა საბროდ ცნებ წესთვის დეკავლებინათ, რამდენადაც ეს შმიჯის საქმისათვის არის საჭირო, პოლიციას ზოგიერთი რომ მოვახსნო. ჩვენთვის უხამოვნოს იხია, რომ დიდი მნიშვნელობის მქონე ჩვენს პოლიტიკური ამბები უნდა გამოგაწვეოთ, ხოლო შმიჯისთვის მათი არის უხამოვნოს, რომ ძალაუფლებმა, რომელიც თქვენ ვაგანწინათ ამ ქვეყანაში შევიცარიელ და არაშევიცარიელბზე, მესამე განყოფილებაზე არ ვრცელდება“.

„ერთი სიტყვაც ვერ ვავიგე, რაც შენ თქვი“, მიმართა ლუტცმა.

„შენ პოლიტიკაში არასოდეს არაფერი ვაგეგვებოდა, ძვირფასო ლუტცოუს“, შეაგება ფონ შეენდომ. „მესამე განყოფილებაში მოქცეულია ერთი უცხოური საელჩოს თანამშრომლება, რომლებიც დიდ მნიშვნელობის ანიტებენ იმას, რომ ისინი არავითარ შემთხვევაში მრეწველობის განახლებულ კლასთან ერთად არ იქნენ დაახლებულნი“.

ახლადა მოუხდა ლუტცი ნაციონალურ მრეწველს და გამოშმიებლის ოთახში დიდი ხნით ჩამოვარდა სიჩუმი. ტელეფონმა დარტყა და ლუტცმა მხოლოდ იმიტომ აიღო ყურმილი, რომ „სხდომა შმიჯინარებობო“ დაეყვარა და კვლავ გაჩუმიებულიყო. ბოლოს, როგორც იქნა, ამოვირდა: „რამდენადაც ვიცო, იმ ზედისუფლ-

თან ახლა ოფიციალური მოლაპარაკება მიმდინარეობს ახალ საკუპრო შეთანხმებებზე".

„ცხადია მიმდინარეობს“, შეაგება პოლკოვნიკმა. „ოფიციალურად მიმდინარეობს, რაღაცა საქმე დიდლომატიკისაც ხომ უნდა ჰქონდეთ. მაგრამ არაოფიციალურად უფრო მეტს თათბირობენ და კერძო მოლაპარაკება კი ღამიურენო მიმდინარეობს. პოლკოს და პოლკოს, თანამედროვე ინფსტრიაში არის მოლაპარაკებანი, რომელშიც სახელმწიფო არ ერევა, ბატონო გაპოშიძეებელი“.

„რასაკვირველია“, დეტანშია შეშინებულ ლუტცა.

„რასაკვირველია“, გაიშორა ფონ შეენდომ. „და ამ საიდუმლო მოლაპარაკებებს უალბი გვარიოთა და სახელით ესწრებოდა ქალაქ ბერნის პოლიციის, სამწუხაროდ, მოკლული ლეიტენანტი, ულრიხ შმიდი“.

გამოძიებელი კვლავ რომ დადუმდა, ფონ შეენდომ მიხვდა, ყველაფერი სწორად გაინგარიშა. ლუტცა იმდენად უმწეო გახდა, რომ ნაციონალური მრჩეველი რასაც მოისურვებდა, იმას გაუტეობდა. როგორც მტყნოლად ასეთ ცალმხრივ პიროვნებებს ემართება, ულრიხ შმიდის მკვლელობის საქმეში გაუთვალისწინებელმა შემთხვევებამ მოხდოვს ეს დააბნია, რომ ყოველგვარი ვაფლენის ქვეშ მოექცეოდა და ყოველგვარ დათმობაზე წაივლოდა, რომელიც მკვლელობის თაობაზე წარმოებულ ობიექტურ გამოძიებას ეჭვის ქვეშ დააყენებდა.

იგი ერთბაშად კიდევ ცვადა თავისი მდგომარეობა გამოცნობისთვის.

„ძვირფასო ოსკარ“, მიმართა ლუტცმა „მე არა მგონია, რომ ყველაფერს ასეთი ცუდი პირი უნადებს. რასაკვირველია, შვეიცარიულ მრეწველებს უფლება აქვთ, მათთან აწარმოონ კერძო მოლაპარაკება, რომელთაც ასეთი მოლაპარაკება აინტერესებთ. და უფლებამოსილებიც არიან. ამას შუე საკამათოდ არ ვხედავ და ამ საქმეში პოლიციაც არ ჩაერევა. შმიდი, ვიშეორატ, ვასტანთან პირადი ინიციატივით დადიოდა და ამისათვის ოფიციალურად ზოდის ვიხდი; ცხადია, სწორი არ იყო, რომ იგი უალბი სახელითა და გვართ და ასევე უალბი პოლკოვნიკით აცნობდა საზოგადოებას თავს, თუმცა ზოგჯერ პოლიციელთა ხელისშემშლელი გარემოებაა. მაგრამ ამ შეხვედრებზე იგი მარტო ხომ არ იყო, იქ ხელოვანი ხალხიც იყო, ძვირფასო ნაციონალური მრჩეველი“.

„საჭირო დეკორაციაა. ჩვენ კულტურულ ხელმწიფოში ვცხოვრობთ. ლუტც და რეკლამის ესპერტობა. მოლაპარაკებანი საიდუმლოდ უნდა დარჩენილიყო, ხოლო საიდუმლოს შენახვა კი ხელოვან ხალხთანაა შესაძლებელი. საერთო ზეიმი, შემწვარი და მოხატული, ღვინო, სიგარეტები, ქაღები, საყოველთაო საუბარი, ხელოვანნი მოწყენილნი არიან, ვინცაღ-

კვებით მოუყრიათ თავი, ზეაშენ და ვერ ამჩნევენ, რომ კაბიტალისტები და მწიფელები ფალოა წარმომადგენლებიც, ბერძნულ სტელთან ხელოვანი არ სურთ რაიმე შეამჩნიონ, რადგან მათ ეს არ აინტერესებთ. ხელოვანი პოლოდ ხელოვნება აინტერესებთ მაგრამ პოლიციელს, რომელიც მათთან წის, ყველაფერს შეტყობა შეუძლია. არა, ლუტც, შმიდის ამბავი რაღაც საეჭვოა“.

„სამწუხაროდ, მე პოლოდ შემიძლია გავიშეორო, რომ შმიდის ვასტანთან სტუმრობა ჩვენთვის ამჟამად გაუგებარია“, უპასუბა ლუტცმა.

„თუკი შმიდი პოლიციის დავალბით არ მოხვდა, მაშინ სწვისი დავალბით მოვიდა“, შეაგება ფონ შეენდომ. „მოიძებნებანი უცხო ხელისუფალი, ძვირფასო ლუტციუს, რომლებთაც აინტერესებთ, რა ხდება ღამიურენო. ასეთი საერთაშორისო პოლიტიკა“.

„შმიდი გაშუშე არ იყო“.

„ჩვენ ყველა საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ იგი გაშუშე იყო. შვეიცარიის სახელისუფლის უკეთესი იქნება, თუ იგი გაშუშე გამოდგება, ვიდრე პოლიციის აგენტი“.

„მაგრამ იგი შეკადრდა, ამოიხრო გამოძიებებში; ახლა ლუტცა სიაოვნებთი დამოხბდა ყველაფერს, ოღონდ პირადად შმიდის დაკობვა შეძლებოდა“.

„ეს ჩვენი საქმე არაა“, მტკიცედ ზაურთო პოლკოვნიკმა. „მე არ მზურს ვინმეც ეჭვი მივიტარო, მაგრამ ღამიურენის მოლაპარაკებებით შეიძლება მხოლოდ ის უცხოელი ხელისუფალი ყოფილიყვენ აინტერესებულნი. ჩვენთან ფულზეა ღამარაკი, მათთან პარტიის პოლიტიკის პრინციპებზე. ჩვენ ხომ გულახილნი უნდა ვიყოთ. მაგრამ სწორად ამ მიმართულებით, რაიმე ღონისძიების მიღება, რასაკვირველია, პოლიციის უკიდურეს შემთხვევაში შეუძლია“.

ლუტცი წამოდგა და ფანქარასთან მივიდა. „ჩემთვის ქერ კიდევ მთლად ნათელი არაა, შენი კლიენტის ვასტანი ამ მოლაპარაკებაში რა როლს თამაშობს“, თქვა მან დიწად“.

ფონ შეენდომ თერთა ქალღილი მაერა გაიხიავა და უპასუბა: „ვასტანის მრეწველებსა და საელჩოს წარმომადგენლებს მოსალაპარაკებლად თავის სახლს უფობს“.

„მერედა რატომ სწორედ ვასტანი?“

„იმიტომ, რომ ჩემი ღრმად კატეციეული კლიენტი, ჩაბუზღუნა პოლკოვნიკმა, საქმილდ მინშენლოვანი პიროვნებაა. წლების მანძილდ ჩინეთში არგენტინის წარგანინლმა უცხო ხელისუფალია ნდობა დაიმბაზრა და როგორც თუნუქის ტრესტის ყოფილი თვამჯდომარე, მრეწველია შორისაც ნდობით სარკებლობს. ამის ვარდა, იგი ღამიურენო ცხოვრობს“.

„მერედა რა მოხდა, ოსკარ?“

ფონ შვეინდი ამდინავად გაიღებო: „ლამ-
ბუნის სახელი შენ შიდას მოკვლამდე თუ
გაიგონა?“

„არა“.
„სწორედ მაგისტრად“, მტყიცედ ჩურთო
ნაციონალურმა მარხველმა, „რადგან ლამბუნა
არაინ არ იცოდა, ჩვენი შეხვედრებისათვის
უცნობი ადგილი ვუჭირებოდა. ე. ი. შენ შე-
გიძლია ვასტმანს თავი დაანებო. შეგიძლია და-
რწმუნებული იყო, რომ მას სრულებით არ
ხიზნავს პოლიციასთან ურთიერთობა, რომ მას
ექვემო დაციოთვება, სუნსული და დაუნობებო,
გაუთავებელი შეციოთვები არ უყვარს, უველა-
ფერი ეს შეიძლება ჩვენი ლუგინიბულისა და
ფონ გუნტინისათვის გამოდგეს, თუცა ისინი
რაიმეში დამინაშევინი იქნებიან, და არა ისეთი
კაცისთვის, რომელმაც ერთხელ უარი თქვა სა-
ფრანგეთის ავადმთაში არჩევაზე. შენ ბერნის
პოლიციაც არ მოიციო მთლად კვიანურად,
ძალეს ესერის მაშინ, როცა ბაზს უყრავენ. ვას-
ტმანი არა თუ ვაწყუენებულა, უფრო მე-
ტიც, სულ უველაფერი ფეხებზე ჭეილია, შენ
პოლიციას შეუძლია მისი სახლი მიწასთან გა-
სწოროს, ვასტმანს სახეზე ნაკითვი არ შეუ-
წრთობა; მაგრამ ვასტმანის შეწუხებას, არავი-
თარი აზრი არა აქვს, რადგან შეკვლელობის უკან
დგას ძალა, რომელსაც არც ჩვენ ყოჩად შევი-
ცარიელ მარწველებთან და არც ვასტმანთან
არაფერი ესაქმება.

გამომიბედი ფანქრის წინ ბოლთას სცემ-
და. „ახლა ჩვენ ძიებას ვანსკუთრებით შიდას
ცხოვრებისეულ ამბების შესწავლისაკენ წარ-
მართავთ“, განმარტა ლუტცმა. რაც შეეხება
უცხოეთის ზედსუფალო, ჩვენ ამის თაობაზე
ფედერალურ პროკურორს მოვასხენებთ. თუ
როგორ მოკიდებს ფონ ან სექსებს, ამის
შესახებ არაფრის თქმა არ შეიძლება, მაგრამ
მთავარ საშუალოს ჩვენ დაგვავადებს. შენ
თხოვნას, ვასტმანი შეეწყვალო, შევასრულე;
თავისთავად ცხადია, სახლის განჩრტაზეც თავს
შეუცვავებთ. მაგრამ თუკი მინცადამინც საქი-
რი იქნება ვასტმანთან ლაპარაკი, შენ ვთხოვთ
ვასტმანს შემახვედრო და ჩვენს საუბარს და-
სწრო. ამგვარად, შე შეშეძლება ვასტმანთან
ფორმალურა მხარე ძალდაუტანებლად მოვა-
ვეარო. ამ შემთხვევაში დაციოთვას როდღე მოვა-
წუთბო, არამედ საქმე ვაქმნება ფორმალობის-
თან, რადგან მდგომარეობა თხოვრულია, რომ
ვასტმანიც იქნეს დაციოთვლია, მაშინაც კი თუ
ეს აზრს მოკლებულია დაციოთვას დროს ხე-
ლოვნებაზე ვისაუბრებთ, რათა დაციოთვა რაც
შეიძლება უწყინარი იყოს. არავითარი კითხვებს
არ დავუხვამ. თუ მინც მომიხდა კითხვის დას-
მა — ფორმალობის გამო — მაშინ მე კითხვებს
წინასწარ ვიტყვი“.

„ის შემდეგ ნაციონალური მარხველიც
წამ იღვა, ისე, რომ ისინი ერთმანეთის პირის-

პირ აღმოჩნდნენ, ნაციონალურმა მარხველმა გა-
მოშიებელს მხარზე ხელი მოკლათუნა.

„ეს ამბავი ვადაწუდა“ წარმოკვდა ფონ
შვეინდი. „ვასტმანს თავს დაანებებ ლუტცმენ,
ვასხოვდეს, პირბა ვაქვს მოცემული. ამ საქა-
დალდეს აქ ვტოვებ, სია ზოცტია და სრული.
მოკლე დაქვე ტრეფურთით ვრეკავდო, და ამ ამ-
ბავმა დიდი მდღეცარება გამოიწვია, არ ვი-
ცოთ, როცა შინის ამბავს შეიტყოხენ, უცხოე-
თის საელჩო კიდევ ისურვებს თუ არა მოლაპ-
არაკებას, საქმე მილიონებს ეხება, ჩემო დოკ-
ტორო, მილიონებს შენ კი ძიებაში წარმატ-
ებებს ვისურვებ შენთვის ეს საქირო იქნება“.

ამ სიტყვებით ფონ შვეინდი მძიმე ნაბიჯებით
გარეთ გაიდა.

ლუტცს სწორედ დრო ჰქონდა და ნაციო-
ნალური მარხველის შიარ დატოვებული სია ჩა-
თავლიერა. როცა ცნობილ სახელსა და გვარებს
წააწუდა, ამოიხარა, ქაღალდი მაგიდაზე დადო
და გაიფიქრა — ეს რა ზედზეა საქმეში ვავე-
ბოლო, და სწორედ ამ დროს ბერლახიც შემოვი-
და, რასაკვირვებლია, არ დაუცკუნებია. ბერლახს
განწარტა ლუტცმა, კანონის სახელით მოე-
თხოვა ლამბუნეში ვასტმანს მოლაპარაკეობ-
დნენ; მაგრამ ლუტცმა მოლაპარაკება დღის
მეორე ნახევრისათვის გადაუდო. ახლა ვასვენ-
ბაში წახვლის დროა, თქვა მან და წამოდგა.

ბერლახი არ შელაპარაკებია და რთაზადან
ლუტცთან ერთად გამოვიდა. ლუტცს ვასტმა-
ნის ზედსუფალოდ დატოვების პირბა სულ
უფრო და უფრო წინდაუხედავ მოკმედებდა
ერვენებოდა, თანაც ბერლახის ვაფთრებულა
წინააღმდეგობის შიიც ჰქონდა.

ისინი ქუჩაში იდნენ, ორივეს შვი პალტო
ცეცა, საუტლოები ზევით აეწიათ, კრინტს არ
ძრავდნენ. წვიმა, თუმცა მანქანამდე დარჩე-
ნილი მანძილისათვის ქოლგები არ გაუხსნიათ.
მანქანა ზელატერს მიხვდა. კაცისპირული წვი-
მა მოდიოდა, მანქანის ფანქრებს გვერდულად
ურტამდა ლუტციც და ბერლახიც მანქანის
კოხტებში გაუნჩრვლად მიუფრუთაყენენ. უნ-
და ვუთხრა, ვაფიქრა ლუტცმა და ბერლახის
მშვიდ პროფაღს შეხედა; ბერლახს, როგორც
ეს მხარად ზედბოდა, ხელი მუცელზე ედო.

„ბტყეათ“ ჭკითხა ლუტცმა.

„განუწვიტლივ“, უბახუხა ბერლახმა.

შემდეგ კვლავ გაიწმდნენ და ლუტცმა ვაი-
ფიქრა; სათქმელს სადილოს შემდეგ ვიტყვო.
ზელატერს მანქანა წყარანდ მიხვდა, ისეთი
თქმე მოდიოდა, უველაფერი წვიმის თეთრი
კედლის მიღმა აჯარგებოდა. ტრამვაი, ავტომო-
ბილები, სადღაც ამ უწარმანარ, ციდან ჩამო-
ქცულ ზღაპში ცურავდნენ; ლუტცმა არ იცო-
და სად იყვნენ, მანქანის უშუბზე წვიმა ნიავე-
რად მოედინებოდა და გარეთ რაიმეს დანახა-

შეუძლებელი იყო. მანქანაში სულ უფრო და უფრო ჩამობნელდა. ლუტცმა სივარტს მოუკიდა, გააბოლა და გააფიქრა, რომ ვახტანგის ამბავს მოხუცთან საქათლოდ არ გახვდებოდა და იქვე: „მეკლდობლაზე ვაზრებში დაიქვდება, დამალვა უკვე შეუძლებელია“.

„აზრიც აღარა აქვს“, უბასუხა ბერლანმა, „ახალს უკვე მივკვლივო“.

ლუტცმა სივარტის დაქვლიტა: „აზრი არც არასოდეს ჰქონდა“.

ბერლანი დღემდა და ლუტცმა, რომელიც სიამოვნებით ვაგრაქმულებდა კამათს, კვლავ მანქანის ფანქარაში გაიხედა. წვიმამ ოდნავ აქლო. ისინი უკვე ხეივანში მიქროდნენ. ორთქლადუნულ აკლდამებს შორის სასაფლაო გამოჩნდა, გამოჩნდა არუნი ფერის, წვიმისაგან ჩამორეცხილი ქვის კედლები. ბლატერმა მანქანა სასაფლაოს ეზოში შეიყვანა და გაჩერდა. ისინი მანქანიდან გადმოვიდნენ, ქოლგები გაშალეს და საფლავებს შორის გაუყვინენ გზას. დიდხანს ჰქნა არ დაბჭირებიათ. როცა საფლავის ქვეშე და ჰვრები უკან ჩამოიტოყვის, თითქოს საამშენებლო მოედანზე შეაბიჯესო. მიწა ახლად ამოთხრილი საფლავებით იყო მოზენიული და ზედ ლარტყები ეწყო. სველი ბაღახის სინესტე ფეხსაცმელებში ატანდა, ხოლო ფეხსაცმელებზე თიხიანი მიწა ეწებებოდა. მოედნის შუაგულში, ჭრ კიდეც, დაუბახულები საფლავებს შორის, რომლის ფსკერზე წვიმისაგან მდგრად ტბორი დამდგარიყო, დროებით აღმართულ ხის ჭვრებსა და მიწურბილებს შორის, მიგრით მიწურბილ სწრაფად კერობად უვავილებსა და გვირგვინების ვრცავს შორის, ერთი საფლავის ირგვლივ ხალხი შემოჭარბულიყო. კუბო საფლავში ჭრ არ ჩაეშვათ, მღვდელი მილითადან კითხულობდა, მის გვერდით მესხულავე იდგა; მესხულავეს ზელში ქოლგა ეჭირა, მღვდელსაც ფარავდა წვიმისაგან და თავის თავსაც. მესხულავეს ფრაკისმაჯვარი სახალხო ხაშუშაო ტანსაცმელი ეცვა, სიცივისაგან ხან ერთ ფეხსაწინაცვლებდა, ხან მეორეს, ბერლანი და ლუტცი საფლავის ახლოს გაჩერდნენ. ბერლანს ტირილის ხმა შემოესმა. ეს ქალბატონი შიონდორი იყო, იგი უფროსი და სველი ჩანდა ამ ვაუთავებულ წვიმაში, მის გვერდით ტშანცი იდგა, უქოლგოდ, საწვიმარი ღაბადის საყელი მალდაეუწა, ჭამარი ჩამოყვრწიადლებინა, თავზე შეი, მაგარი შლაპა ეხურა. ტშანცის გვერდით ვოგონა იდგა, გაფითრებული, უთავსაბურსო ჭერა თმები სისველისაგან ბლუჭა-ბლუჭად ჩაიოშლოდა; ანა ოქნება, მისზე უნებურად გაიფიქრა ბერლანმა. ტშანცი მიესალმა, ლუტცმა: თავი დაუტრა, კომისარს სახეზე წაკეთიცი არ შერხებოდა. მან საფლავის ირგვლივ შემოწერა-ვებულ ბაღებს გადახედა, უველანი პოლიციელები ლყვნენ, უველას სამოქალაქო ტანსაცმელი ეცვა, უველას ერთნაირი საწვიმარი ღაბადები

ემოსა, ერთნაირი შავი, მაგარი შლაპები ეხურა, ქოლგები ხმლებივით ეხურა ზელში, მიცვლილებულია ფანქარბატორი გუშავნი, საიდანტეტიდან მოხუცი, არარტილურნი თავიანთი სიპატონისით. და მათ უკან. ფრადე ნაქარევიდ შეკრებილი შავ-წითელ ფორმაში ჩაცმული ქალაქის მუსიკოსები გამწერავებულებიყვნენ, რომლებიც ამოად ცდილობდნენ, უვითელი ინსტრუმენტები პალტოების ქვეშ დაეშალათ. ასე იდგნენ უველა ისინი კუბოს ირგვლივ; იდგა ხის უვითი უვერგვიწოდ, უვერავილოდ, მაგარამ, მიუხედავად ამისა, ერთადერთი თბილი, დაცული ადგილი ამ განწყვეტებულ წვიმაში; წვიმა ერთ-ფეროვანი შხაუტით მოდიოდა, სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა, ისევ და ისევ ვაუთავებულად წვიმდა, მღვდელი უკვე დიდი ხანია აღარ ღაპარაკობდა. არავის შეუნიშნავს ეს. მხოლოდ წვიმა მოდიოდა, მხოლოდ წვიმის ხმა ისმოდა. მღვდელმა ერთხელ ჩაახედა. შეძვეგ რამდენიმეჯერ. უცებ ახლავდნენ კონტრაბასები, ტრომბონები, ვალტორნები, კორნეტები, ფეკატები, ახლავდნენ ამაყად და საზეიმოდ და თავსხმა წვიმაში უვითლად აღაპლაყდნენ; მაგრამ შემდეგ ისინიც ძირს დაეშვინენ, დაიშალნენ, დაწებდნენ. უველანი ქოლგების ქვეშ შეუფუთავდნენ, ღაბადებში მობუზულიყვნენ. წვიმა სულ უფრო და უფრო მატულოჭდა. ფეხსაცმელები ტალახში ეფლონობდა და, კონჭუო ნაკადულივით ჩადიოდა ცარიელ საფლავში. ლუტცი წელში მოხსარა და და წინ გამოვიდა. მან სველ კუბოს დახედა და ერთხელ კედელ დაიხარა.

„მეგობრებო“, თქვა მან სადღაც, წვიმაში; თავსხმა წვიმაში მისი ხმა თითქმის არ ისმოდა; „მეგობრებო, ჩვენი ამხანაგი შმიდი აღარ არის“.

ამ დროს ლუტცს სიტყვა გააწყვეტინა ვრლურმა, არადაამიანურმა სიმღერამ:

„ემშაკი ირგვლივ დახეტიალოვს, ეშმაკი ირგვლივ დახეტიალოვს, და ადამიანებს სიციულებს უსპობს“

ასე ფრაკებში ჩაცმული ორი კაცი ეკლესიის ეზოს ბარბაცით მოუყვებოდა. უქოლგოდ და უსალტოდ იყვნენ, ბედის ანახარა მატოვებულებს ჰგავდნენ წვიმაში. ტანსაცმელი ტანზე მიწებებოდათ. ცალინდრები ეხურათ, ხოლო ცალინდრებიდან წყალი წურწურით ჩამოსდიოდათ სახეზე. მათ უზარმაზარი, მწვანე დაუნის გვირგვინი მოჰქონდათ, რომლის ბაჟთა მიწამდე წვდებოდა და ტალახში ისვრებოდა. ესენი იყვნენ უბეში, ვიგანტური აღნაგობის უმწველები, ფრაკებში გამოწუბილი უბებენი, უზომაოდ მთვრალეები, თუმცა ფეხი ეწილდებოდათ, მაგრამ რადგან ერთდროულად არც ერთხელ არ წაუბორბიათა, უკველთვის ახერხებდნენ დაფნის გვირგვინს ჩასკიდებოდნენ,

გვირგვინი ისე ირწევოდა წევით და ქვევით, როგორც ამოპირებულ ზღვაზე სომადლი, ამ დროს მათ ახალი სიმღერა წამოიწევს:

„მეწისქვილე მიიცივალა,
ცოცხლად დარჩა ქვერივი მისი,
ჭვარისწერაც კი მოასწრო,
დარდი არ აქვს არადრისი“.

მთვრალი ყმაწვილები დამწუხრებულნი ადამიანებს ქვეყნში შეიჭრნენ, ჭაქურ მივიდნენ, ქალბატონ მოწილურს და ტანინც სორის ვაიარს; წინააღმდეგობას არავინ უწევდა; რადგან ყველანი გაშტერებულნი იყვნენ; მათ ხეივან ბაღებზე კვლავ ბარბაცით ვანაგრძეს გზა, ერთმანეთს ებღღარძნებოდნენ, ხელი ხელს სკივლებდნენ, საფლავის ბორცვებზე ეცემოდნენ, უწყისო სიმთვრალისაგან საფლავის ჭრებებს აქვდებდნენ. მათი მონოტონური სიმღერა წვიმაში შთაინთქა და კვლავ ყველაფერი მიჰქურდა:

ყველაფერი დამთავრდება,
ყველაფერი დასრულდება“.

ეს იყო უკანასკნელი სიტყვები, რაც მათგან მოიხმა. იქ მხოლოდ მათ მიერ კუროზე დაგდებული გვირგვინი დარჩა, რომლის ქუევიან მართაზე გადღაბნილი შავი ასობებით იწერა: „ჩვენს ჭვირფას დოქტორ პრანტლს“. როცა საფლავთან თავმოყრილი ადამიანები ვიწნე მოვიდნენ და მომხიარო აშბის გამო თავიანთი აღშფოთება გამოთქვებ, ქალაქის სასოწარკვეთილმა ორქეტრმა, რათა სამეფოვიარო-საწვიმო განწყობა ეხსნა, ბუკი დაჰკრა, წვიმა იშატა და ისეთი ქარიშხალი ამოვარდა, რომ ურთხულები აიქორნნენ და საფლავზე თავმოყრილი ხალხი აქეთ-იქით გააფანტა, საფლავთან მხოლოდ და მხოლოდ შესაფლავებელი დარჩნენ, ჩიტების შავი საფრთხობელებით; მათ ქარის დროაღსა და თავსხმა წვიმაში ბოლოს და ბოლოს კუბო გაჭირვებით ჩაუშვეს საფლავში.

როცა ბერლახი ღუბტყთან ერთად კვლავ მანქანაში ჩაქა, ხოლო ბლატტრმა თავი საწველად გაქცეულ პოლიციულებსა და ქალაქის მუსიკოსებს შორის მანქანა სეივანში გაიყვანა, დოქტორმა გულზე მოწოლილ ბოღმას, ბოღოს და ბოღოს, გზა მიხცა:

„გაუგონარია, ეს ვასტმანი“, წამოიყვირა მან.

„არაფერი შენმის“, თქვა მოხუცმა.

„შეიდე ვასტმანის სახლში პრანტლის სახელით იყო ცნობილი“.

„აუბოთ საფრთხილის გამო“, უნახუნა ბერლახს; მერამ კითხვით კი არაფერი უყიობავს. ახინა მურაშტაღდენს უახლოვდებოდნენ, სადაც ღუბტყლია ცხოვრობდა. კაცმა რომ თქვას, სწორედ დროა, მოხუცთან ვასტმანზე სიტყვა ჩამოვადლო, რომ იქნებ ვასტმანს როგორმე მოვხვებით, გაიფიქრა ღუბტყმა, მაგრამ კვლავ

არაფერს ამბობდა. ბურგერცილეში ღუბტყი მანქანიდან გადმოვიდა, ბერლახი მარტო დარჩა.

„ქალაქში მივაყვანით, ბატონო კონსერო?“ შეეკითხა საქვსთან მჭდომი პოლიციელი.

„არა, შენ მიმიყვანე, ბლატტრ“.

ბლატტრმა მანქანა უფრო ჩქარა გააქროლა. წვიმა იყლო, უცებ მურაშტაღდენთან ბერლახი წამით თვალისმოპირტულ სინათლეში გაეზვია; მშემ ღრუბლებიდან გამოანათა. კვლავ დაიშალა, ხელახლა გამოჩნდა, თითქმის წახლთან და ღრუბლებთან კატა-თავგობნას თამაშობდა, ღრუბლის მთები ურჩხულს დამსგავსებოდა, რომელიც დასაფლავიდან მოედინებოდა, მისი თავზე ვრცოვდებოდა და ტყუებსა და ბორცვებს შორის, მიდინარე გაწოლილ ქალაქს, უნებისყოფო სხეულს ველურ ჩრდილებს ესროდა. ბერლახმა დაღლილი ხელი სველ ღაბადას დაუსვა, მოკუტრული თვალები აუკოფდა, ბერლახი ბუნების ამ თამაშს ხარბად ისახლხორციებდა; დღამიწა მშვენიერი იყო. ბლატტრმა მანქანა გაჩერა, ბერლახმა მადლობა გადაუხადა და მანქანიდან გადმოვიდა. უკვე აღარ წვიმდა, მხოლოდ ქარი ქროდა, სველი ცივი ქარი. მოხუცი აქვე იდგა, უფიქრად, ვიღაც ბლატტერი მძიმე მანქანას მოაბრუნებდა, ხოლო როცა მოაბრუნა და წავიდა, ბერლახმა ხელი დაუქნია. შემდეგ იგი აარესთან მივიდა. მიდინარე ადიდებულიყო და უავისფერ-მღვრივ მიედინებოდა. ბუეშის ძველ, დაჟანგულ ეტლს მოაცურებდა, მოაქონდა ტოტები, პატარა ნაძვის ხეები, ქალაღის პატარა ხომალდს მოათამაშებდა. ბერლახი დაღმანს გასცქეროდა მიდინარეს, მას უყვარდა მიდინარე. შემდეგ მან ხაღვ გააქცა და სახლში შევიდა.

ბერლახმა ფესსაქმელები გამოიყვალა და მხოლოდ ამის შემდეგ შევიდა დარბაზში. მაგრამ კარის ზღურბლზევე შეჩერდა. საწერ მაგიდასთან ვიღაც კაცი იწდა და შმიდის საქალღდეს ფურცლავდა. მარჯვენა ხელით კი ბერლახის თურქულ ღანას ათამაშებდა.

„ეს შენა ხარ?“, თქვა მოხუცმა.

„დაიხ, მე ვარ“, უნახუნა უცნობმა.

ბერლახმა კარი მიხურა და საწერი მაგიდის პირდაპირ სედის საუარქმელში ჩაქდა. დუმილით შესცქეროდა უცნობს, რომელიც წყნარად შმიდის საქალღდეს ფურცლას ვანაგრძობდა, გლვებური შესახებდრობისა იყო, მშვიდი და ჩაკეტული ხანდა, დრმად ჩაცვენილი თვალები, ფართოფრთხილქმლიანი, მაგრამ მრგვალი სახე და მოკლე თმები ჰქონდა.

„შენ ახლა ვასტმანს უწოდებ შენს თავს“, როგორც აქნა თქვა მოხუცმა.

უცნობმა ჩიხუბი ამოიღო, დატენა ისე, რომ ბერლახისთვის თვალი არ მოუცილებია, ცეცხლი მოუთავა, საჩვენებელი თითით შმიდის საქალღდევზე დააკუწა და უნახუნა:

„შენ კარგა ხანია საქალღდ ზუსტად იყი,

რას ვუწოდებ ჩემს თავს. დამახავს ის უპაწვილო თავზე, ეს ცნობებიც შენი ნახელავია“.

შემდეგ მან საქაღალდე კვლავ დახურა. ბერლახმა ხაწერ მავიდავს დახედა, სადაც რევოლვერი იდო, ტარით მისკენ შებრუნებული, მხოლოდ ხელის გაწევა იყო ხაქირი; შემდეგ მან თქვა:

„შენ დევნას თავს არახოდებს დავანებებ. ერთხელაც აქნება შევძლებ შენი დანაშაულებანი დავამტკიცო“.

„უნდა იქნარო, ბერლახ“, უპასუხა უცნობმა. „დიდი დრო აღარა გაქვს დარჩენილი. ეჭიმება ერთი წელი მოკვებს ვადა, და ისიც თუკი ახლავდ ამერაქციის გვეთებას დასთანხმდები“.

„მართალი ხარ“, უთხრა მოხუცმა. „იქვემ ერთი წელი და მიუხედავად ამისა, ახლა მაინც არ შემიძლია ამერაქციის გვეთება, დამნაშავე უნდა შევამტკიცო. ეს ჩემი უკანასკნელი საქმეა“.

„უკანასკნელი“, დაუწოწმა უცნობ და შემდეგ ორივენი ვარუშდენს, ლოდინს ბოლო არ უჩანდა, ისხდნენ და დუშდენს.

„ორმოც წელიწადი შეტა ვავადა მას შემდეგ“, კვლავ დაიწყო უცნობმა, „რაც ჩვენ პირველად ბოსფორის სანაპიროზე ერთ რომელიღაც ებრაელის, დაქვითულ სამიკტონოს შევხვდით ერთმანეთს. შევიცარული, უფორსი, ყვეოელი ვვლის წაქვრავით ვვად დარუბლებს შორის მთვარე და დამალი სახურავებთან თავზე დავწათოდა, ეს ახლაც კარგად მახსოვს. შენ, ბერლახ, მაშინ ახალგაზრდა შევიცარიელი პოლიციელი იყავი თურქეთის სამხატურში მიწვეული რადაცა რეფორმების ვახატარებლად, ხროდი მე — მე კი, როგორც დღეს, მაშინაც მოხეტიალე ავანტურისტი ვახლდა, ვახატარებულნი ვიყავი, ერთხელ მონიჭებული სიციცხლემ და ასევე ერთადერთი იდუმალებით მოცული პლანეტა შემესწავლა. ჩვენ ერთმანეთი პირველივე შეხვედრისთანავე შეგვიყვარდა, როცა ხელთანაინ ებრაელებსა და ქუჭყთან ბერქნებს შორის პარისპირ ვახხედით. ვახსოვს, მაშინ, წყეული არუება ინდის ბურქისაგან ვამოხდილი თეთრი წველები ხანაში რომ ვადავუვით, როგორ მოვევრიანი, იქურთობა ცუცხლმოღებულ ზღვას დავმსვავსა, თვალეხი კი თურქულ დამეში ნაქვრჩხლებითიკი ავლვარდენს, მაშინ ჩვენი საუბარიც ვაცხარდა. ოო, რარიც მიყვარს იმ საათებზე ფიქრი, რომლებმაც შენიცა და ჩემი ცხოვრებაც ვახსაღვრას“

მან გაიციინა. მოხუცი იქდა და მდუშარედ ათვალბრებდა უცნობს.

„შენ მხოლოდ ერთი წელია დაგარჩინია სიციცხლემ“, ვანაგრძო უცნობმა, „ორმოცი წელი პატიოსნად კვალდაკვალ დამდევედი. ახლა კი ანვარიმწორების დრო დადგა. რაზე ვკამა-

თობდიო მაშინ ბერლახ, თურქული სიგარეტის კვალით ვატენილ ტოფანის ვარუშდენს დაძაპალ სამიკტონოს? შენი უფლებიკვეთიკვეთადამიანური არახრულქმნილება, რაც იმ ფაქტში ვლინდება, რომ ჩვენ სხვების მოქმედების უაიდას დანაშდევილებით ვერახოდვს ვერ გავითვალისწინებთ და რომ ჩვენს ვარაუდში ვერ თავისთავ შემოხვევითობას, რომელიც ყველაფერში გარკვეულ როლს თამაშობს, არის მიწევი, რომელიც დანაშაულთა უმეტესობას ძალდატანებით ხელს შეუწყობს ხოლმე. დანაშაულის ჩადენას შენ სისულელეს უწოდებდი, რადგან შეუძლებელია ადამიანებს ვადარკის ფეგურებივით მოექცეო. მე კი პირაქით ვამტკიცებდი, უფრო წინააღმდეგობის გაწევის სურველი ვამოძრავებდა, ვიდრე მრწამსი, რომ ადამიანების ურთიერთობაში არსებული დახეულობა, შესაძლებლობას იძლევა დანაშაული ჩადინო, რომელიც მოსალოდნელია არ ვამომვლავნდეს, რომ ამ მიზეზით დანაშაულთა დიდი რიცხვიც არათუ ვამცდეხებულა, არამედ მათზე ეჭვიც ვერ მიუტანათ, თითქოს ისინი მხოლოდ სააღუწმლოდ იქნენ ჩადენილნი: და რაც უფრო მეტს ვკამათობდი ვაქოხებური არუით შეხდგახურებულნი, რომლითაც ებრაელი შეპატრონე ვვიმასხინმდებოდა, და უფრო მეტი, ჩვენი ახალგაზრდული შეშართებით ცდუნებულეები, იმ დრომდე ვკამათეთ, ვიდრე ვაკადნიერებულეებმა ნიძლავი არ დავედო, სწორედ ამ დროს მთვარე ჩვენივინ ახლოებლი მცირე აზის მთების უკან ჩავიდა, ნიძლავი, რომელიც ზეცას შევფიცეთ, ისე თითქოს ვერ შევძელით ჩვენ თავში ჩავვყავა ხაშინელი ანვადოტი მოცილობის სურვილი, თუნდაც ეს ანვადოტი ლევის საკმობა ვოფილიყო, მხოლოდ იმტომ, რომ ჩვენ ანვადოტის მარბლი ვვხბილავს, ისე როგორც ვაქოხებური ცთუნება სულისა ხულოი“.

„შენ მართალი ხარ“, წუნარად უპასუხა მოხუცმა, „ჩვენ მაშინ ნიძლავი დავდეთ“.

„შენ გვიგნა, რომ ხანაძლეო დამავიწუდებოდა“, სიცილით თქვა უცნობი, „რაკი მეორე დილით დამიმიხებული თავებით იმ ვაპარტახებულ სამიკტონოს ვამოგვევებოდა, შენ მოყაწუალებულ სკამზე, ბოლო მე არუხსაგან ჭერ ისევ დახველებულ მავიდას ქვეშ“.

„ვერ წარმომდეგინა“, უპასუხა ბერლახმა, „თუ იმ ნიძლავის შესრულებას ადამის ძე შეძლებდა“.

ისინი ვარუშდენს.

„ნუ ცდილობ ჩვენს ცდუნებას“, თავიდან დაიწყო უცნობმა. „შენი პატიოსნება არახოდებს ცდუნების საფრთხის წინაშე არ მდგარა, ხანავიეროდ მე მიცდუნებდა შენი პატიოსნება ვაკაცური ნიძლავი დავიდე, შენი თანდასწრებით დანაშაულს ნავიდედი, ისე რომ შენ ხა-

შეაღება არ გვეწინააღმდეგებდა ეს დანაშაული ჩემთვის დაგვეტყვიანებინა“.

„სამი დღის შემდეგ“, წყნარად წარმოთქვა მოგონებებში ჩაფლულმა მოხუცმა, „ჩვენ ერთ ჯერმანელ ვაჭართან ერთად შაბშუდის ზღვე მივიღოდი და ეს ვაჭარი ჩემ თვალწინ წყალში გადავადე“.

„ბერეე ქაწილს ცურვა არ შეეძლო, ხოლო შენ ამ ხელის მიხედვით ცოტა გაჯგუბოდა, რომ როცა ამ კაცს გადარჩენა სცადე, მარცხიც განიცადე, ოქროს რქის ქუჭუჩიანი ტალღებიდან ცოცხალ-მკვდარი ამოგიყვანეს“, აღუშფოთვლად უპასუხა უცნობმა. „მკვლელობა მოხდა დღისით-მზისით, როცა ზღვიდან გრადი წინაე უბერავდა, ზღმწარავალ ხიფზე, ყველას დანანავდა, ევროპული კოლონიის შევერებულ წყალითა შორის, მუსხლმანეთისა და აფგანობრივი მათხოვრების თანდასწრებით, და მიუხედავად ამისა, შენ მაინც ვერაფერი დამიშტოცი. ტაუთაღებარალოდ დაპერინე მაშინ ჩემი თავი. საათობით დაქითხავდნენ, მაგრამ აშაოდ. სასაბრატლომ ჩემი ვერსია დაიჭრა, თითქოს ვაჭარმა თვითმკვლელობით დაასრულა სიცოცხლე“.

„შენ შესძელი დაგვეტყვიანებინა, რომ ვაჭარს გაკოტრების წინაშე იშვია და რაღაცა გაიჭეროებით აშაოდ სურდა თავისთვის ეშვიალო“, კვრია დაუკრა ადრინდელზე უფრო ვაფთხრებულმა მოხუცმა.

„ჩემი მსხვერპლი შე დიდა რუღუნებით ავირჩიე, ჩემი მეგობარო“, გაიცინა უცნობმა.

„ახე გახე შენ ბორტოქმედი“, უპასუხა კომისარმა.

უცნობი დაბნეული ათამაშებდა თურქულ დანას.

„ეს, რომ ბორტოქმედის მხავს ვიღაცა გახედი, ამის უარყოფა არ შემიძლია“, ბოლოს და ბოლოს დაუდევრად თქვა მან. „შე სულ უფრო და უფრო გამოცდილი ბორტოქმედი ვხდებოდი, ხოლო შენ სულ უფრო და უფრო გამოცდილი კრიმინალისტი. მაგრამ ერთხელ, შენზე წინ გადავადე ნაბიჯი, და მას შემდეგ ვერ აქნა და ვერახადეს ვეღარ დამეწევა. შე ისე და ისეე მოჩვენებასავით გამოვიჩნდებოდი ხოლმე, შენი ცხოვრების გზაზე, ისე და ისეე სურვილი მქონდა, ასე თქვათ, შენს ცვირწინ სულ უფრო ვფრთხილავ, არადა მაინურა, ღვთისსაჯობით დანაშაულებები ჩამედიანა, ხოლო შენ კი ისეე და ისეე ძალა არ შევიწვევა, ჩემ მიერ ნადეილო საქმენი დაგვეტყვიანებინა. სულელების დამარცხება შეგეძლო, მაგრამ შე კი შენ გამარცხებდი“.

უცნობი ღამარაკს განაგრძობდა, თან მოხუცს უფრო აღებით ადევნებდა თვალს, ეტყობოდა ასეთი საუბარი ართობდა: „ახე ვცხოვრობდი შენ. შენი ცხოვრება უფროსების ზღვევით მიდიოდა, საპალიციო ვაწყოფილ-

ბეზსა და მტერიან კაბინეტებში, მოკრძალებული წარმატებების კიბეზე ერთი საფეხურიდან მეორეზე ბეჭათად მიჭრებოდი, ებრაელი ჭურჭლებსა და ყაღვასმეოთეებებს, ბერეებს, მათ, რომლებმაც თავისდღეში არ იცოდნენ რა იყო ნამდვილი ცხოვრება, ებრაელი, დიდა-დიდი საცოდავ პატარა მკვლევებს, მე კი — პირიქით, ზოგჯერ სიბნელეში, ზოგჯერ დიდა ქალაქების ოროშტარალებში ჩაქარგული, ზოგჯერ ბრწყინვალე მდგომარეობით გაერმოსილი, ორდენებით მკერდდამშვენებული, თუკი ხასიათზე ვიყავი, გაუაზრებელი სიყვითესე კი ჩავდიოდი, ხასიათი შემეცვლებოდა თუ არა სიბილწესაც ზელს არ ვაძლებდი. ბედის როგორი დაცინვა! შენი დაუოკებელი სწრაფვა იყო ჩემი ცხოვრება მოგესრა, ხოლო შე ვისწაფოდი, პირიქით, ჩემი არსებობა დამეშტოვიანებინა. ქეშმარიტად ერთმა ლამეშ ერთმანეთს საშუალოდ გადავჯაჭვევა“.

ბერეების საწერ მაგიდასთან მიმჯდარმა კაცმა ტაში შემოკრა. ეს იყო ერთადერთი ადგილი სადა ვიხილავდი ტაშის ცემა: „მე ასე, ჩვენ ორივენი ჩვენ ცხოვრების დასასრულს ვუახლოვდებით“, წამოიქნა მან. „შენ ნახევრად შერცხვნილი შენ ბერს დაუბრუნდი, ამ მძინარა, ვუღლია ქალაქს, სადაც წესიერად კაცმა არ უწოის, რამდენი მკვდარი და რამდენი ცოცხალი“, მე კი ღამბუღუნეში დაგბრუნდი, მომეხასიათა და მხოლოდ იმითმ დაგბრუნდი: სიამოვნებით დაგასრულებდი ყოველივეს, რადაც ღმერთისაგან მივიწყებულ ამ სოფელში. ოდესღაც ვიღაცამ, ახლა უკვე დიდა ბნის წინ მიწაში ჩაფლულმა ქალმა მშვა, ისე რომ დიდახანს არ უფიქრია და მითხუბტეს, რომ ეს უაზრობა იყო ხოლო ცამეტი წლისა ერთ წვისმიან ღამეს აქედან გაეიარა. ახლა კი კვლავ აქ ვარო, თავი დანებე, მეგობარო, ახრია არა აქვს, სიყვდილი არ იცდის“.

მან ზელის თითქმის შეუმჩნეველი მოძრაობით დანა ისროლა, ბერეებს ღამის ღოყაში არ მოხვდა; დანა სავარძლის საზურგეს ჩაერთო. მოხუცი არ განმრეულა. უცნობს გაეცინა.

„ახე აგი, შენ ფიქრობ, შემიძლია მე მოვკალიო“

„ეს ამბავი ჭერ უნდა გამოვიყო“, უპასუხა კომისარმა.

უცნობი წამოადგა და საქაღალდე აიღო.

„ამას თან წაიღებ“.

„ერთხელაც აქნება შენს დანაშაულს დავამტყვიანებ“, მხოლოდ ეს თქვა ბერეებსა მეორეჯერ: „ხოლო უკანასკნელი შესაძლებლობა ახლა მომიცია“.

„ამ საქაღალდეში არის ერთადერთი, ისიც უნიათო მტყვიანობა, რომელიც ღამბუღუნეში შემიძლია თქვენითვის შეკრება. ამ საქაღალდის გარეშე შენი საქმე წასულია. ახლები და ფოტოპირები

შენ არ გეძნება, შენი ამავეი ვაცა, გაცნობ“.

„არა“, დაეთანხმა მოხუცი, „არავითარი მავ-
დაგვარი არ გამაჩნია“.

„რევოლუერს არ მოიხმარ, ხელი რომ შე-
მიშალო?“, დაჰყინავედ შეეცითხა უცნობი.

„შენ ტყვიებს გამოიღებდი“, არ განძრეულა,
ისე უპასუხა ბერლაზმა

„სწორია“, უპასუხა უცნობმა და მხარზე
ხელი დაჰკრა, შემდეგ მან მოხუცს გვერდით
ჩაუარა, კარი გაიღო, ისევ დაიკეტა, გარეთ კი-
დეგ გაიღო შერე კარი. ბერლაზი კვლავ სა-
ვარძელში იქდა, ღოუთით დანის ცივ რკინას მი-
კვროდა. უცებ მან ხელი წამოაგდო იარაღს და
წახა რომ რევოლუერია გატენილი იყო. ბერლა-
ზი წამოხტა, შემოსასვლელში ხირბილით გაი-

ჭრა, შემდეგ სახლის კარებს მიაწუდა, კი არ
გამოაღო, გამოგლიჯა, მუშტურ, მტვერუღვერ
ჩაებლუჭა.

ჭუნა ცარიელი იყო.

შემდეგ მოვიდა ტყვიელი, საწინელი, მძაფ-
რი, მჩხველტავი ტყვიელი, თითქოს კუბ-ნაწ-
ლავს ცეცხლი მოეკიდაო, ძირს დანცა, მოაკვა-
საიხუმ გათანგა, კბილს კბილზე აუშინებდა.
ხელეზზე და ფეხებზე დაცემული მოხუცი
პირუტყვივით დახოზდავდა, ძირს ეცემოდა, ხა-
ლინაზე გორაობდა, და ბოლოს თავის ოთახში
ცივ ოფლში გაწურული, სადღაც სკამებს შო-
რის გაუნძრევლად ჩაწვა. „რა არის ადამიანი?“
წუნარად კვნესოდა იგი, „რა არის ადამიანი?“

□ გაზრდილობა იმინება □

გომრგი სანადირაძე

რევორტაჟი საუკუნის მაბისტრალიდან

წიგნილი პირველი.

ანუ წინასიტყვაობის გაბიერ

როცა ამ წერილს მიიღებ, ალბათ, გაოცებით აირჩევ მხრებს — ეს სად გადაკარგულა ჩემი მეგობარიო, მერე, თუ არ დაგზარდება, რუკაზედაც დაიწყებ მსოფლიოში ყველაზე პაწია „სახელმწიფოს“ — ნია-გრუნინსკიას — ძებნას, მაგრამ, ღმერთმანი, ამოდ დაშვრები. ასეთი სახელმწიფო ჯერჯერობით არცერთ რუკაზე არ იპოვება.

არსებობით კი არსებობს.

ჰოდა, ასე, იმ დღით, როცა უსტ-კუტის მიწაზე დავადგი ფეხი (რა საზეიმოდ ეღერს, არა?!), უვაილები არავის მოურთმევია. არც სახსულე ორკესტრის გრილი ყოფილა, არც მისასახლებელი სიტყვა წარმოუთქვამს ვინმეს. ყველა ჩქარობდა.

შენ იცი ჩემი ამბავი, ბარგის თრევა არ მიუვარს. ამიტომ ყველაზე ადრე გამოვედი აეროპორტიდან. ბედნიერი ვიყავი. ასეთი გრძნობა იშვიათად შეუფლება. იშვიათად, რადგან, სამწუხაროდ, მოგზაურობებით არ ვინებივრებ თავს. შენ, მაგალითად, წიფას არ ვასცილებოხარ... მო, რას იცინი? ტელევიზორი გაეკვს, ხომ? ტელევიზორი მართლაც კარგი გამოგონებაა. მაგრამ, თუ დამიჯერებ, ახალგაზრდობას ფეხბურთს ვაჩვენებდი მხოლოდ. დანარჩენი დრო წიგნებსა და მოგზაურობას უნდა მონადლომონ.

ბამი, რა თქმა უნდა, გაგიგონია (ტელევიზორის წყალობით!) იცო, ალბათ რომ მას საუკუნის მშენებლობას უწოდებენ, მაგრამ ბამის დედაქალაქი რომ უსტ-კუტია, შეხაძლოა, არ ეყოლებ.

რამ მომიყვანა აქ?

მე, მამაჩემმა, იცი, რა მითხრა? (ცხადია, ხუმრობით). „ბიჭო, შენი წინაპრები (ბაბუას გულისხმობდა) ძალით გადაასახლეს მაგ მხარეს და შენ შენი ნებით მიდიხარო?“

გურულის ხუმრობაში ნახევარი სიმართლე რომ არის, ხომ იცი?

ჩვენებური კაცის შეგნებაში (შორეულა წარსულის გადმონათხიას) ციხიბრი რადაც იყო მიჩნეული, კარგად მოგეხსენება. თავის დროზე საქართველოში იშვიათად მოიძებნებოდა ოჯახი, ვინმე არ ჰყოლოდა გაციმბირებული.

ახლა ციმბირისაკენ, არ გავაზვიადებ, მარტო ჩვენი ქვეყნის კი არა, თათქმის მთელი მსოფლიოს ცნობისმოყვარე მწერაა მოპყრობილი.

როგორც ვთქვი, აქ საუკუნის მშენებლობას ჩაეყარა საფუძველი.

თქვენთან თბილა. თქვენთან-მეთქი, არ გიკვირს, ასე რომ ვამბობ?

მაგრამ დაახლოებით ათი, თორმეტი ათასი კალომეტრი გვაშორებს. შეიძლება მეტიც. თუ გინდა, თავად შეამოწმე, მაგრამ ვაითუ კომ-

ფორტაბელური ბინიდან გამოსვლა დაგეზარის?

აქ კი...

ეს იყო ნისლითა და ყინვით გაჭრებულა ცისკარი. მაღალი, ჩამუქებული ზეების იქით თითქმის არაფერი ჩანდა. ჰუდმობილი ვიდექი. ცაზე გაყურებულდი. სუსხიანი ზორიო სახეზე შელანდებოდა. ცისკრის ზორგნული შუქი ძლივს ატანდა მაღალ ზეებში, ხსტოლა ფოთლოვანში, ცრიატებდა აეროპორტის თავზე აღმართულ ანტენებში, პრილებდა ავტობუსების მისწევზე.

ვოჭვი, მაღალი ქუში ზეების იქით არაფერი ჩანდა-მეთქი. ვიდექი ასე, ვუფურებდი ცაზე და სხეთი შეგრძნება მქონდა, თითქმის აქ, ამ მარადიული გამოინვარების მონაკვეთში, ცა და მიწა ერთმანეთში აიკლესა, გაერთიანდა და სამყაროს კიდედ ჩამოიქნა.

აეროპორტის შესასვლელთან დაილაპარაკეს. გაინსაკუნა მანქანის ჩამართვებში.

ვილაქამ ნაცნობი ტალდა მოძებნა ტრანზისტორი. „მოუხმონეთ რადიოსადგურ „მიოიკს“. ახლა ღამის პირველი საათია“.

უსტ-კუტში თენდებოდა.

განთიადის შუქი ნელი-ნელ იჭოლებოდა და იწოლებოდა ირგვლივ. იმშუშნებოდა დაშუღული ნისლი.

აქური საათის ისრები დილის შუაღვს იტყობინებოდა.

ჩემი მკვარობა უკვე დასრულებული იყო. ძალზე შორი ვა მქონდა გამოვლილი, — ზღაპრული და დაუჭერებელი.

არც იყო გასაკვირი: ჯერ კიდევ თბილისში, როცა ბილეთს ვიღებდი, მოლარე, ხანდომიანი, მაგრამ უკვე თმაქაღარა ქალი, ეჭვით ექვექებოდა თვითმფრინავების მიმოსვლის სატარიფო დათარიღი — უსტ-კუტის არსებობა მის არც წარმოედგინა.

— ეს ხაზზეა, — ვუთხარი მე.

— ხაზზე? — თვალბში უცნაური შუქი გაუქრთა მოლარეს. — ვერ გეთქვით. — წიგნი განზე ვაღიფო და ხელქუტორით ვილაცას ჰქათხა. — უსტ-კუტამდე როგორ უნდა იფრინოს კაცმაო.

— „ხერე ირკუტსკი“, იყო პახუბი. და აი, ვა, მატარებელს რვა დღის განმავლობაში რომ უნდა დაეფარა, თვითმფრინავმა თერმობტ საათში დაძლია (ისიც შესვენებებით). ხაზი თვითმფრინავის გამოყვლა დამჭირდა. ჯერ „ანიო“ ვიფრინე, მერ — „ტუთი“, უსტ-კუტში „ილიო“ ჩამოვიდედი, და ამ ხალვათ, მაგრამ ჯერ კიდევ კეთილმოუწყობელი აეროპორტიდან შევუღმფრინეთ უნდა ვამეგრძელებინა ვა.

ნუთუ უსტ-კუტიდან იწყება მსოფლიოში ყველაზე უნაკლები სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობა? — მკითხავ შენ.

ოო ნება ჩემთან ერთად გამოვტოვებ გრძელი, უსასრულო ემელონებოთ ვადეტქორთქულ... უსტ-ფორმებზე! ორმოცი, ორმეტრადამდე სიშენადგუნლობა ერთდროულად იცლებოდა, და იცო, რატომ? უსტ-კუტს მაიკალ-ამურის მაგისტრალის მთავარ არტერიას უწოდებენ. ამ არტერიის სიგრძე შეიდე წლის შემდეგ 3.14 კილომეტრი იქნება.

დღეს ბევრს ლაპარაკობენ ამ ტრასაზე. იგი გახსენება მაიკალის ტბის უკიდურეს ჩრდილოეთით შედებარე ნინენ-ანგარსკს და შემდეგ აღმოსავლეთით — წუნარი ოყენის ხანაპიროზე მდებარე დიდ ნავსადგურ ამურის ნიკოლაევსკამდე ჩააღწევს, იგი ძველ ხაზს მთელი ათასი კილომეტრით შეამცირებს. მაგრამ განა ეს იქნება მისი უმთავრესი ღირებულება? ეს მაგისტრალი ხელს შეუწყობს ნაოსნობას — მდინარე ღენასა და მაიკალის ტბაზე. ზოლო ციშბირის და შორეული აღმოსავლეთის სწარმოებელი ვანუქავეტბი. ე. ი. შეუფრებელად მიიღებენ რკინის მაღანს, ხე-ტყეს, ქვანახშირს... ვაძლიერდება წუნარი ოყენის (ხედავ, ხანამდე მიწვედება მაგისტრალის მაქსიმუმ) ხანაპიროზე მდებარე ნავსადგურების ტვირთბრუნვაც.

სამ დიდი საქმეა, მაგრამ ამითაც არ ამოწურება მაიკალ-ამურის მაგისტრალის მნიშვნელობა. ვერობის მთელი რიგი ხაზებშიწიფოვები იაზონიათან ვაქრობას სახეობა კავშირის საშუალებით, კერძოდ, ხაზის მაგისტრალით ამქობინებენ.

უფრო მეტაც — გამოირკვა, რომ აფრიკის ვარშემო საზღვაო გზათან შედარებით, ვეროპასათვის ვაქრობა უფრო მოსახერხებელი და იათია წუნარი ოყენის ხანაპიროზე განლაგებული სახეობა ნავსადგურების შეშეობით.

აი, რა დიდ გეოლოგიურ და გეოგრაფიულ პრობლემას წყვეტს მაიკალ-ამურის მაგისტრალი. თანაც არ დაგვიწყნდება, — მას დიდი კულტურული მნიშვნელობაც აქვს. რაკი რკინიგზა იქნება, იქნება სადგურები, დაბები, ასპიცივები, ქალაქები, სოფლები... მათი საორიენტაციო რაოდენობა (გენერალური გეგმის თანახმად) ორასია. ზოლო პირველი სადგურებიდან ზოლო ვაჩრებამდე მატარებელი უკან მოიტოვებს 142 დღესა და სამი ათასზე მეტ მატარაბილს, ოცდახუთ-ოცდახუთი კილომეტრის სიგრძის ოთხ ვერობას... და, რაც მთავარია, მატარებლის გუფუნო გამოადგობებს საუწყუნობით ხელშეზღუდელ ტაბაგს, შიტიანს სიყოფილებს. სინაუდებს... წინათ ეს მაგისტრალი უკიდურესა საშიშრეთით გადიოდა. ისე რომ, შორეულ აღმოსავლეთსა და ციშბირის უზარმაზარ ტერიტორიას მხოლოდ თამამი ოცნება თუ აკავშირებდა. ცენტრალური და ჩრდილო ტერიტორიები დაუსალებელი იყო, მაგრამ ადამიანის ოცნებას (თუთი კეთილ საქმეთათვისა განკუთვნილი) ვერაფერი დაუდგება წინ. ციშბირსა და შორეულ აღმოსავლეთში შეიქმნა ახალი სა-

მრწველო ცენტრები. გეოლოგებმა — აღმოაჩინეს კოლოსალური წიაღისეული, საუკუნეთა მანძილზე ნაგროვები ვანის გამოტანა თითქმის წარმოუდგენელი იყო. ეს ჩვენი სადღეობო № 1 პრობლემა გახდა.

...სადაში ციხისარს მიწა!

ყოველგვარი შედარება უძღვრება შენს მას-სტაბელობას.

ჩერ კიდევ თვითმფრინავის ილუმინატორიდან ვხედავდი უსასრულო, ქაღალსნურ სფეროებებს.

მრავალი თქმულბაა დაკავშირებული ამ ზღაპრულ ხანაებთან.

დღევანდელი დღე შექმნის ახალ, აქამდე გაუგონარ თქმულბას და მის წინაშე ყველაფერი გაუფერულდება.

არა გჭერა?

გვაკლდე ცოტა, რაღაც — ექვსი, შვიდი წელი...

წერილი გიორგი, საიდან იწყება ციხისარი

როგორი ამინდია თბილისში? წვიმს?

ჩვენთან (ე. ი. უსტ-კუტში) ღამის ამოგვასრის თოვლია. ქუჩები ატალბადა, ამას დაუმატებს მძიმე სამშენებლო ტექნიკა, ყოველ წუთს რომ მიგრიალებს ღენის ხანაბროზე შეფენილ ქაღაქში და ტალახს კიდევ უფრო აფუფხულებს...

წარმოუდგენელი, ენით უთქმელი ამბავია მაგრამ აი, მთავრდება წამთრის ხანაც და კიდევ უფრო ცოცხლდება გარემო.

შეუკო როგორ აცხუნებს!

ხარობს შრომას მოწვევრებული კაცის გული. ვუფურებს ღენისაკენ დაძრულ გზებს (ათასწლიანი ტექნიკით რომ გაჰვიდლია), ჩაფიქრებით მიმავალ ადამიანებს, მდინარის ფართო ზედაპირზე დაკურბულ ბეებს (ტივების ხაგრძეობა-სამ კილომეტრს აღწევს ზოგჯერ!) და უცნაური აზრი მიტრიალებს. სხვა დროს შეიძლება არც მიხეცა მისთვის მნიშვნელობა, მაგრამ ისეთი დიდებული ცისკარია, ისე ქაღალსნურია ყველაფერი, ისე საიშვითოდ აბელს თვალა ბუნება, უნებურად ხუბს მიფორიაქებს. ხომ შეიძლება, არ ვაფერხილიყვარ, არ მივლო ამ მიწაზე, არ ვაშეცნო ამ შორეული მხარის ადამიანები. და ხერხოდ, რაღა სიტყვა გავაგაქმლო, არ გამომეცადა სიცოცხლის ვერო.

წარმოუდგენლად სასიხელი, მომთენთავი გრძობა დამეფუტა. ამ ბებერი და მარად ახალგაზრდა მიწის არსებობა ეცოლინებოდა ყველა ჩემს მოგვარებს, ყველა ჩემს თანატოლს, ყველა ჩემს თანამედროვეს. ეცოლინებოდა მისი თოვლი, მისი მთა, მისი ხარი, მისი ვაზაფხული, მისი მდინარე... იამაყებდა ამ მიწის მკვიდრობით. ეყოლებოდა წინაპრები. ეცოლინებოდა ყველაზე უფადესი ხალხის, საბჭოთა

ხალხის, არსებობა. ამ ღამაზე განთიადზე ჩემს მაგივრად შეხედავდა სამყაროს, მიეცა არა, გოლაც სხვა გაიგონებდა ბაიკალიდან მომხროლო ქარის სიღერას, სხვა წარმოთქვამდა ამ სიტყვებს.

როცა პატარა ვიყავი, მამანერმისთვის მიკობხავს — რად სჭირდება ადამიანს სახელიო. მამანერმს მაშინ ვაუღლია — გაიზრდები და მიხვდებიო. მე კი ვფიქრობდი, ალბათ, იმიტომ, რომ მეზობელ ბიჭთან ვადასულმა დედის ხმა გავიგონო და გამოვეშვარო-მეთქი. მაგრამ აი, წლები ვავიდა (დავუბუკადელი), მიხვდით კი ჩვენ, რად უნდა ადამიანს სახელი? იქნებ, ხუტუტულიად ვაგროვებდით და ტყუილად ვიკავებოთ ადგილს ამ მარად ბებერი და მარად ახალგაზრდა დედამიწაზე? ძნელია რაიმეს თქმა, რადგან: უდანაშაულოა ვიყავი, რომელი წვეს ობობა სამსაღად აქცევს, ხოლო ფუტყარი იმავე ვეფილისაგან თაფლს იძლევა. ახუა ადამიანიც. ზოგი კარგს ითვისებს ამ ცხოვრებისაგან, ცდილობს კეთილი სახელის დატოვებას, ზოგი კა... მაგრამ რაივებს ამწონ-ღამწონ, შემთავსებული და განმკითხავი მანაც ხალხია. აი, ამაზე ვფიქრობდი იმ ადრინდელია (რა გეფილოსოფოსებო, იტყვი, ალბათ!) და ქუჩებს გაეფურებდი (ხასტუმროდნ კარგად ჩანს ქალაქი). თითქმის ყოველ წუთს ჩაიგუფუნებს თვითმყელია, ან ბუღალაზერი — ღენისაკენ, ან უკან — სარკინიგზო კვანძისაკენ.

ტეში, გახაოცარი ტეში.

აქ შე გავიგონე:

— აწენებდე ბაშს, ეს იმას ნიშნავს, რომ აწენებდე ხილებს. ხილებს კი რკინიგზით შევავშირება უნდა... რკინიგზა რომ ფოლადის ხერხემალია, მთელ ამ ნაკვობებს რომ ამაგრებს...

როგორც მიხვდები, ამ ნათქვამში (ხილთა მშენებლის ნათქვამში) დიდი ჰერმეტიკობაა.

უზარმაზარი სარკინიგზო მაკისტრალი ვადევლებო ციხისარსა და შორეული ადმოსავლეთის ასობით მდინარეს, დედებს, ხეობას... ყოველი მათგანის დათრგუნვა ეს უკვე მიღროლოგიური ამოცანაა, რომლის გადაწყვეტა გამოცდილება და ტექნიკაზეა დაფუძნებული.

სტეკილისტიტში გამოიანგარისებს: ბაშზე ასაშენებელი ხილების საერთო ხაგრძე ოცდათორმეტ კილომეტრს მოადწევს. ეს მთელი მაკისტრალის საერთო ხაგრძეზე რომ გაყო, და და, ერთ პროცენტს ძლივს მოგვეცემს. მაგრამ მეორე მხრიდან გახედე ერთი, — რა ერთი პროცენტია ეს! რკინაბეტონი და ფოლადი ბურთია აწილული არის კიდევ არანაკლებ რთული საქმე — მათა სიღრმეში გვირბნებია გასაყვანი.

თავისთავად, ხილებიცა და გვირბნებიც ვანსხევებულია (ზოგი მოკლეა, ზოგიც — გრძელი) მაგრამ მათ შორის ვერ გამოყოფ ყველაზე მნიშვნელოვანს. მაკისტრალს ერთი მაწია ბილუკაც რომ აკლდეს, კაპიტია მისი ფსი —

აქ ყველა ნაგებობა დროულად უნდა ჩადგეს მწყობრში და მისი ხარისხიც უმაღლესი ნიშნით შეფასდეს.

მაშ სუვე აქვს ამის გამოცდილება.

ცოტა ხანში (როგორც ამბობენ) ორ ობიექტს ჩააბარებენ. ესენი სარკინაგზო ხიდები გაზღავს ანურსა და ღვინაზე.

ბევრი იწერება ამ მშენებლობაზე.

მე კი ასე ვიტყვი — თუ შენი თვალთ არ ნახე აქაურობა, თავსა და ბოლოს ვერ გაიგებ. ჩამოვა ზოგიერთი, თითქმის ექსკურსიანაზე იმ-ყოფებოდეს მანქანიდან 'ან შევლდომყრნიდან (ეს უკანასკნელი აქ ძალზე პოპულარული ტრანსპორტია) არც გაღმოვა, ისე შემოირბენს ობიექტებს. მერე ჩაქდება მთავარ სამმართველოში და გაშლის დავთარს: რამდენი სოციალისტური შრომის გირი გაუთ? — აკითხავს.

რამდენი კომუნისტური შრომის დამკვერნი? რომელ ობიექტს ვაუშვებთ ახლო ხანში და სხვა... იწერს და იწერს მონაცემებს, მაშინვე ზედები — ვერაფერს დაწერს ტაივასთან შეკიდებულთ კაცის გულს საამებლად. ანდა, რა უნდა დაინახო ციფრებით აპრელბული ნარკვევის მიღმა? ციფრები სტატისტიკისთვისა და სპორტო. ტაივასთან გაჭიბრებულ ადამიანს კი უნდა მისი გვარის ვასწარიც ციფრების სა-ნაცვლოდ დაინახოს თავისი შრომის ნაყოფი, გვერდით მდგომი ადამიანის ღიმილი. იგრძნოს ის, რასაც მწერლები სულს ეძახიან. გაიგონოს თავისი ხმა და ეცნოს საკუთარი თავი.

თორემ რა ვიცით ჩვენ ერთმანეთზე?

აი, ცხოვრობს ადამიანი, ჰუავს მეგობარი, მასთან ერთად (თოვლში, წვიმაში, პასანაქებაში) ღაღის. ვთქვათ, ნიდავ უსტ-კუტის ოცდა-მეხუთე კილომეტრზე ჰრის მომავალი მაგისტრალის საძირკველს. მაგრამ სულში ჩახედვას მაინც ვერ ახერხებს.

რატომაა, რომ ჩვენ, ადამიანები ამ ბოლო დროს მივწვდით ზედპირულ შეფასებას? გვესმის ერთმანეთის?

ვიცნობთ ერთმანეთს?

მე მიაჩნებს ერთ კაცზე. ამ ადგილებში ხშირად ჩამოდიოდა თურმე, ჩვეულებრივი მხიარ-მოხიარ პქონდა. კამლა, სვამდა... ღბინის დროს მოიღებოდა დადიოდა ტაივასი. ნიტებს უსმენდა, კედლებსა და ნივთებისკენ მხიარულ უსმენდა. დაიხრიადა ხელის გულზე ჩახველის ან უოლოს მარცვლებს (ნაბი ბრწყინავდა მწიფე ნაყოფზე და მის თვალბშიც ირკვლებოდა თითქოს) დაბო, შუხს არა ჰგავს? — ეუბნებოდა ტყისმცველებს. ეშმაკურად ილიმებოდნენ ტყისმცველები, კუნთები ეძაგრებოდით, უღვა-შები უფროოდით (ნაკვერცხლებზე ხომ თვე-ხი — კაპოტი შიშინებდა). „ღიმი ახირებულ კაცია ეს ჩვენი სტუმარი — ფიქრობდნენ ტყისმცველები, — ჩვეულებრივ, შევითლუ-ბულ ფოთლებში რადაცას ეტებს“.

მერე კი ეს კაცო ისევე მოულოდნელად გაქრა ტაივიდან, როგორც გამოჩნდა. დაიფრევს იგი ტყისმცველებმა, ტყისმცველებმა, მონადირეებმა...

მაშ კი არ დაიწყებია.

ჩვეულებრივი კაცი იყო და არაჩვეულებრივი წიგნი დაწერა — „ნაბიჭები ნაბიანში“, — ასე დაარქვა მან მამულთან, მის ადამიანებთან, ლამაზ განთიადებთან შეხვედრებს.

მე შენს მავიდაზეც მინახავს ეს წიგნი. ვასილ პეცელა. აი, ვინ ჩაწვდა ადამიანის სულის საიდუმლოს. ამის სწავლა კი, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება...

ეს უძველესი მიწაა, გესმის, ნიუშა? უძველესზე უძველესი. ახლა იგი ბულდოზერებისა და ყველაწმავალთა მუხლბუბებითა დაბა-ზული. მიბყვები ნაკვალევს. ფეხი თეთრ სილ-ბაღში გაფლავდა.

აბა ეს რა გზაა? — ბულდოზერ შენთვის.

გზაა, ძაბაკო, სიცოცხლის გზაა! — გარ-ნახობს ვიდაც და გააძულებს მთელი მკერდით ისრაუტო მარგი.

სული გადღუსი იქნება.

ღვთობის ხანაა.

რამოდენა სიფრცვა, ერთთანად გაღასწორე-ბული, უბოლოო.

მიამბიჭებ.

ხომ ვითხარი, დედამინის კიდეა-მეთქი. თი-ქოს იქ, იმ კიდესთან ახალი სამყარო ველო-დება.

წარმოიდგინე, სრულბით არ მცოვა და მკერდს ვიდედავ. თოვლის მსხვილი ფანტელი სახეზე მაღვანდა.

ციმშირი კონტრაბტების ქვეყანაა, ნიუშა ალაგალავ (ორას-სამას კილომეტრზე) სრულ უსაკრეოდობაა დაბლობზე. ეს დასავლეთ ნაწილი. ბოლო აღმოსავლეთს თუ გახედე — პირქუში მთიანი მახვილები შეგარჩება: ამაწ ყვე-ლაფერს ტაივა ჰქვია. გაუფალი, ლაბირინთე-ბით დაქსაქსული და გორაკი.

— სენამ, გაიღე! — ჩალოქრობით თუ აა-რებდა ტაივის კარის შესხნახ ადამიანი.

იცოდა: მის უბეში აუარებდა, აუწონავი სიმ-დიდრე იპოვებოდა — ოქრო, რკინა, სპილენ-ძი, ქვანახშირი, ალმასი და, რა ვიცი, კიდეც რა... მაგრამ ციმბირის ქუეკლებში შეღწევა ტრაკედლის ტოლფასოვანი იყო — ყოველ ნა-ბიჭზე სიკვდილი გიღარაქებდა.

მანც არ ებუებოდნენ.

მრავალი რაინდის სახელი შემოინახა ისტო-რიამ. მაგრამ ამ თანავარსკვლავედში ორ სა-ხელს ყველაზე მეტა შარავანდედი ადვას. პან-ტეფი პენდა და ერთთე ხაზაროვი... იცოდა მათ შესახებ რაზე? ვაგაგონია? ჰე, მოხუცო, რამდენ საინტერესოს ინახავს წარსული რამ-დენ საიდუმლოებით მოცულ ბედს გადაეცე-ბი. იღონე შოინდომე, მიმოყარე საუფრეთა ნაფი. ეს სახელები ღღარაიეთაა — სულ

შეუბრავ და წამობიზინდება, სულში ჩაგწე-
დება, ტანში გაგაფდება და შორსული გზებზე
წავიყვანს.

რა ვნახე მე ამ შორსულ გზებზე?

გოლიათმა კახემა მასხათი გოლიათი (უფრო
სწორად, თავზეხელაღებული) კახეების მეთ-
ურობა აქისრა.

„მე გარეწებთ ციხიარს“. — უთხრა მან
თანამომხეთ.

„გვარეწებ“. — შორეთს გახედეს კახეებმა.

პანტილელი პენდამ სიტყვა შეასრულა.

სამი წლის მანძილზე მიჰყვებოდა იგი მდი-
ნარეებს. ჯერ ენისეთს ჩაუყვა, მერე მის შენა-
კაღს — ქვემო ტუნგუსებს დააღდა თვალი...

რატომ მაინცღამაინც ამ შენაკადს?

ინტუიცია ჰქარანახობდა — სხვა, უფრო დიდ
მდინარეს მიაღწევდა.

აქი მიადგია კიდეც. ოღონდ საკმაოდ შორ
მანძილზე ბრტყელძირა ნაგებობს გადატანა შურ-
გით დასჭირდა.

ფართალბრკველმა თავის დავთარში 1628
წელი აღწიწა. მან არ იცოდა, რომ კახემა
პენდამ და მისმა რაზმმა ციხიარის მშეთუნახა-
ვის ღერას სანახები დაიხატურტეს.

გაჩებდა პანტილელი ღერის სანახები (იყო
უფლადფერი ხელუხლებელი და ღამაზი) ჩაი-
სუნთხა პაერი და აღმოხდა: ძმანო კახეანო!
დაღბანს გვიმალავდა ციხიარი ჩვენს მშეთუნა-
ხავს (ღერას გულისხმობდა). ამა, თქვენს წინაა
იგი, მშვენი და უკარება. ამდენი ორეცითა და
წაწალით მოშიბებული სული მოულოდნელად
დღეს სინათლი გაწაოდა. ჩვენ გაეშარქვეთ...

მაგრამ ამ გამარქებაშიც ვერ გაწაოდა უში-
შარი გზამკვლევის ცნობისმოყვარეობა. ანჯა-
რისკენ დაიძრა და იქიდან ენისეთისკენ აიღო
გზი...

აი, რაკორი ხაღბი ცხოვრობდა ამ დედაში-
წაზე. და ეს როდის...

მე ხარბად ვიმახზორებ ამ სახელებს. გეხმის,
თითქმის სამახაუარი საუკუნის შემდეგ! რამ-
დენ საიდუმლოს ინახავს დროის ეს მონაკვეთი!
მერე კიდეც ეს სახელი — ერთეუ საბაროვი!
რა ამოძრავებდა, რას ელტვოდა, რას დაე-
ძებდა... სახელს? აქი დასტოვა კიდეც — ხაზა-
როვსკი...

ახალი ქვეყნის აღმოწენა სურდა?

მაგრამ რაღა პენდას ნაკვადებს აუღევსა?

ეს იყო უხსტად ცამეტა წლის შემდეგ. კა-
ხეთა რაზმები ახლა უფრო თამაზად მიჰყე-
ბოდნენ ღერას. გრძელობა, მომქანცველმა და
ხილთაინწმა გზამ თავები ქნა — თავგადასავლის
მაიერებები მუდროო შენაკადისკენ გაახტდა.
შენაკადს კუთბი ერქვა. სწორედ კუთბის მარქვე-
ნა ნაპირზე დაიხვეწა ერთეის რაზმმა. ხოლო
დასვენებას რაც მოჰყვა, თვითონაც ზედაე-
— ახლა აქ ქალაქი უსტ-კუთბა.

მაგრამ ის პირველი სამოსახლო?

სათაა ახლა?

«...И пришел в Кут Ерофей, построил
дома, построил церковь святая Богоро-
дницы, яже стоит и до сего дня».

— გვამცნობს ფართალბრკველი. ეს მაშინ,
შენჯილმებტ საუკუნის ოციან წლებში.

სადღა იგი?

სადღა არიან მისი აღმშენებელნი?

სადღა გულებია?

ვიდექო კლდოვან ნაპირთან.

აქედან კარგად ჩანდა ჩრდალოეთი.

იქნებ, სწორედ ამ ტაფობზე იღვა პირველი
სახლი?

საუკუნეები მძიმე ლოდად ადევს საიდუმ-
ლოს. ამ ლოდის აწევა შეუძლებელია.

ვინ განისვენებს ახლა ჩემს ფერხთით? —
მებრძოლი? მშედელი? ბერი? ოქროსმამიებე-
ლი?

უცნაური გრძეობა გეუფლება. ასე გგონია,
იხინი მიწაში კი არ წყნან, არამედ განქარდნენ
ზუნებაში, ათქვიფდენ.

ბევრჯერ გამოგონია, — აღაშინის სულა
უვლავიყო. რომ აღამიანი კვდება, მიიცილება,
აღარ არსებობს უჩოყურად, — მისი სული კი
ისევ მოიქრის, ამ უკიდვეწო სახეაროში და-
ბორიადებს. ხომ წარმოდგენილა რამაა, —
მაგრამ, რა ძლიერიც უნდა იყოს აღამიანი, რა
საწინააღმდეგო მოსაზრებათაც უნდა იყოს და-
ყურული, სიკვიდილ-სიყოცხლის საიდუმლო
მანაც აღორბაქებს. აფორბაქებდა იგი ერთთე-
საც კეთალი, გულდაიწა კაცის სახელი ჰქონ-
და გაგებებული. მოკვდა. მაგრამ როგორ? მისა
სიკვიდილაც სიბრძნით იყო განათებული. —
გგონიათ, ვკვდები? — უთხრა მან კახეებს. —
რა სისულელია. შეიძლება მიწაში ჩამდოთ.
მაგრამ არასოდეს იფიქროთ, რომ მიწაში ვარ.
პე, რა სისულელია. მზეს შეხედეთ. მზეში ვიქ-
ნები. ცას შეხედეთ, ცაში ვიტრიალებ, თუ
არაღა, როცა ცა ვარსკვლავებით გაიქვდება,
ერთი რომელიმე ვარსკვლავი აირჩიეთ, უსა-
თუოდ კაჟკაჟა აირჩეთ. როცა აირჩეთ, კარ-
გად დაუყვირდით და მიხვდებით, რომ მე იმ
ვარსკვლავში ვარ...

ღამით მოულოდნელად გაშეღვია.

ქარი ქროდა და საწვიმარი შილი მთელი ძა-
ლით ეხათქუნებოდა კედელს.

ნოთუ ამ ხმამ გაშეღვია?

ვერ მოვისვენე. სარკმელთან მივედი.

ურვეულოდ განათებული ღამე იყო.

ცას შეხედე.

ცა დღი, კაჟკაჟა ვარსკვლავებით ახლდვი-
ალებულიყო.

რაზე ლამარაკობენ იხინი? რას გვამცნობენ
საუკუნეთა შემდეგ?

ხეთა ტოტები ფიფქებს შეუფუფლავს
(ახალი თოვლია, აპრილის. აღბათ, ბო-
ლო თოვლიც) — ორგვლავ ტყეა მალა-

ლი, გაუვალი, მაგრამ რაღაცნაირად ნათელი. ჩამოწოლილი სიღრმე სიწმინდის ზღაპრს. ფრთხილად, ქალზე ფრთხილად არბევს სიო ზეთა წვეროკონებს და ვერცხლის მტვერს შერის. იქნებ, ეს სულაც არაა სიო? იქნებ, ეს ციფრაა გადაირბინა ტოტიდან ტოტზე?

აბა, რას ვაპირებ ამ მსუსხავ მტვერში...
ეპ, ნიკუშ, ნეტა ჩავახუნთა აქაური პერის!

წერილი მისამი. ბამი.

ვიცი, ზიხარ ახლა შენთვის, შეიძლება დითოსთან ერთად (ლუდი დაღვთ?), და ხითხითებ. ვიყავი ეს ჩემი მშავი, — ხითხითებ შენთვის და დამეხება იმავეზე ზელს (ისევე მომიხატე წონაში), რას გადაგივლით თავისი შეხებულებითაო. ანდა გეცოდნება აქ არც სახიფათოა არც „მუხამბაში“ და, რაც მოთვარია, არც რუსთაველზე შეიძლება გავლა!

ნუ შეგეცოდნება.

ჩემს ადგილას ყოფნას ბევრი ნატრობს. და იცი რატომ? ბამზე არც ისე ადვილია მოხვედრა. აქ მუშაობის უფლება „ბედნიერ ვარსკვლავზე დაბადებულში“ იმდენად მხოლოდ „აბრაზებს“, იტყვი გუნებაში. — როგორ, მუშაობა მინდოდეს და დამიშალინ?

ასეთი რამ წარმოუდგენელია შენთვის.

წარმოუდგენელია იგი ათხობით უმწიველთათვის, პირველი დამოუკიდებელი ნაბიჯის გადასადგმელად (ო, რომანტიკა!) ბაიკალ-ამურის მაგისტრალი რომ აირჩივს.

ბაიკალ ატენტატის მიღებისას არ ელოდებიან, ისე ვარბიან კომპაგნიის ქალაქობებსა და რაიონებს: ბაიკალზე გვიდა! — იხილენ ისინი.

„მერე?“ — მრავალმნიშვნელოვანი კითხვით ფრთა ეფრება მათ ენოლოგებს.

„როგორ თუ „მერე?“ სამუშაოდ გავაგზავნეთ!“

პასუხი ერთია: „ქერ წამოიწარღეთ!“ „ეს როგორ?“ — უყვით უმწიველებს. — ბამი ყოველდღე ათობით კილომეტრით მიიწევი წინ. ერთიორი წლის შემდეგ იქ აღარაფერი იქნება გასაყრებელი, ვაი თუ იგი უმათოდ აშენდეს! უმწიველებს კი ძალიან უნდათ, რაღაც წელიწადი მაინც შეიტანონ ამ დიდსა და მწვენიერ საქმეში. ბამი ხომ ახალგაზრდულა მშენებლობაა!“

ეპ, სიუმაწივლის მშენებრო ხანა. დიდი ცხოვრების კარიბჭესთან მდგომს, ყველა გზა ცისარტყვლებით მოვარაყებელი გერგენია. აქ კი გაზეთები აქრებულა ცნობებით საუკუნის მშენებლობის შესახებ. შენი არჩევანიც ქალზე რომანტიკულია და მარტივი: „რატომ არ უნდა ვიყო ბამზე?“

როგორც ნახე, მათთვის ჭერჭერობით ვერ

იმეტებენ საგურებს. მაგრამ უმეტესობაზე ეს უარი ვამაზიანებლად მოქმედებს, უმწიველებსა და საკუთარი ინციტაციით მიმდევრებთან (ამისთვის მთელი საბჭოთა კავშირი უნდა გადახდებო. მშენებლობაზე, რათა თავდადებული შრომით წარმოიხდინენ ვიერთა თანავარსკვლავედში.

ბამს კი მალაღობი კლასის სპეციალისტები სჭირდება.

აქ ყველაფერი — ტრაქტორები, თვითმძლევლები, ბუდელოზერები — ტექნიკური აზრის უახლესი ნაყოფი გახლავთ. მათი მართვა ხანგრძლივ მოწოდებას ითხოვს. უპროფესიო კაცს კი, ვთქვათ, სკოლადასმარებულებს აქ არაფერი ესაქმება. ძალიანაც რომ მონდომო, მაგისტრალზე ვერ გამოუძებნი ადგილს. ისე რომ, სკოლის მერხიდან ტაიგის რომელიმე მონაკვეთამდე, ვთქვათ, ზეიოზღისა ან ტინდის სანახებამდე უმწიველი უხათოდ უნდა ჩამოვიდეს სადგურზე, რომელსაც მტკად მოხაწენი სახელწოდება აქვს — „პროფტექნიკური სასწავლებელი“. ამის გარდა მაგისტრალის მშენებლებს მტკად მკაცრ პირობებს უყენებს თვით ბუნებაც: ტრასას ფიციკურად და მორალურად ძლიერი აღამაინები სჭირდება.

აბა, იტყვი შენ, მამახადამ, პროფესიისა და შესაფერისი განმრთელობის გამო (ზექებზე დახედე?) ბამზე სიხარულით მიმიღებენ მცე ასე მეგონა, ნიკუშ, მაგრამ შეცდია. აქ ჩამოსულ კაცს თუ მიმართვა ან საგურის არა გაქვს, ნათვალე, რომ ამაოდ დაშვრი, ყველა „არარგანიზებული“ უკან ისტუმრებენ.

წარმოგიდგენია? ტინდაში ყოველდღე ორი ავტობუსი მაინც მიდის სავზე. მგზავრთა ოთხ-მეოცედაა პროცენტზე მეტი უკან ბრუნდება ამიტომ ვიხარია, ბამზე მხოლოდ „ბედნიერ ვარსკვლავზე დაბადებულში“ იღებენ-მეთქი. მაგრამ იყო ასეთი შემთხვევაც:

შტაბის უფროსთან მივიდა ახალგაზრდა კაცი.

- გვარი? — ეკითხება ბლოზინი.
- მარუროკი, პეტრე ზახარის ძე.
- საგურის გაქვს?
- არა.
- მომართვა?
- არც მომართვა.

— ვერ მივიღებ, მხოლოდ! — უბრუნდათ ილიმეც ბლოზინი. — ხომ იცით, წესი?

- ვიცი...
- ბლოზინი გაკვირვებით უყურებს პაბუხს: მტრისი ხელით, დაქნათული სხეული, ბრინჯაოსფერი სახე (მაინც ხალ მოკლეა შვე?)..
- მუშაობდი სადმე?
- ნახერცენია ჩილნი... „ამაში“ ვაგიგონივით, აღმათ...
- ბლოზინს უცნაური შეუქი ჩაუდგა თვალებში.
- ვიციო? — უნაწელება სმა. — აბა, რა ვიცი...

— პოლა, მეამწე ვიყო ჩელნაში...

— დიდხანს მუშაობდი?

— შეიდი წელი...

— დაქეი! — ჰველი ნაცნობივით მიმართა ბლოხინმა და სადღაც დარეკა. იგი მთელ დღეს „იბრძოდა“ ამ კაბუცისათვის და, როგორც იქნა, თავისი გაიტანა.

მაგრამ მასწავლისთან სპეციალისტებს (არაორანიზებულად) იწვითად დაუცდებთ ფეხი, უშეტესად შედინდელი ბლარტები თუ ჩამოღან — რას იწამ, დაპოუციდებელი ცხოვრების გამაბრუნებელია ცდუნებამ აქტარება იცის. პოლა, ჩქარობენ უმარჯობები — ეშინიათ, ვაითუ ბაშუე „პირველგამყვანათვის“ აღარაფერი დარჩესო.

დარჩება, ღმერთმანი, დარჩება.

სადგურ ღენადან (უსტ-კუტი) ამურის კომსოპოლსკამდე პირველი მატარებლის გაშვება 1952 წელს არის დაგეგმილი.

ამ მონაკვეთის ათვისება ზვალინდელი ფრონტია.

თუ ვინმე ბამისკენ აპირებს გამგზავრებას, ნუ იჩქარებს, იქ ათი ათასობით ტრაქტორი, ბუდილოზერი და ავტომანქანაა თავმოყრილი ამით ყველას მტკაცე მესაქე სჭირდება, ისე რაობ, თუ ბაშუეა გინდა, ჭიბეში კვალიფიცირებულმა მექანიზატორის ან მძღლის მოწმობა უნდა გეღოს. მაგრამ ამასთან კალატოზების, ბეტონანაშობსმელთა, ზეინკლებსა და მღებავ-შებათქაშეთა შინშილიც იგრონობა. როგორც ზედაც, ესენი „მოედური“ საშენებლო სპეციალიზება. მათ თითქმის ყველა პროფეტნიკურ სასწავლებლს ასწავლიან, — ამოიჩინე „გემოვნების“ მიზედლით!

ყური მოგვარო, თითქოს მომავალ წელს ხატანსპორტო მშენებლობის სამინისტრო თვით ბაშუე აპირებს სამი საშუალო პროფეტნიკური სასწავლებლის გახსნას. ერთი ირკუტსკის ოლქში იქნება სადგურ ღენაზე (სადაც ახლა ვარ) და ორიც — ამურის ოლქში, ტინდასა და შინანოვსკაიაში.

შენიანიწვითი პერსპეტეივა!

აი, სად შეიფარებს ბამი გუშინდელ ბარტუებს. აი, სად მოაშუადებენ ზეინკალ-შემეყოთებლებს, გზის მოწვითარებასა და სატრანსპორტო მშენებლობის სხვა კადრებს!

ამ პრობლემის მოგვარება თანადროულმა მშენებლობამ განაპირობა.

მაგისტრალისა და ახალგაზრდობის შერწყმა გეგმავსოპირად ხდება.

შენ ეს არ გვიკვირს. ეს ჩვეულებრივ ამაბედგერევენება და იმპატომ,

მაგრამ განა ყოველთვის იყო ასე?

განა მუდამ შეიძლებაოდა მაღალკვალიფიციურ სპეციალიზას დაუფლებოდი?

იყო ჰერო, როცა ჩვენი კბილა მიქები ხმელაპურზე გაღადლოდნენ. თომენდენ სიცოცხე, არ

გაანდლათ ცხოვრების ელემენტარული პირობები. წარმოდგენა ახა ჰქონდათ მოდარე და იცი, რა ანიჭებდა ტალახზე ზვალინდელი უკეთესი მომავლისა სწამდათ.

რა დასაძალია, ახალგაზრდობას არ უყვარს უკან მოხედვა. იგი მთელი არსებით ელტვის მომავალს. ეე, როგორ! — იტყვი შენ, წარსულის უარყოფასთან გვაქვს საქმე? რა სისულელეა! ახალგაზრდობას არა აქვს „წარსული“, ანდა თუ აქვს, ისეთი უშინაშენელო, რომ მოხსენიების ღირსადაც არ თვლის: „ყოლა ერთიდაიგივე საზრუნავით — ისწავლე კარგად! პიონერრანეტულია შევარებაზე ჩამორჩენილ მოსწავლეთა „ხეხვა“, ზოლო კომკავშირული საქმიანობა გამოსაშვებ კლასებსა და უმაღლესში — ბიოგრაფიის წინასაფხური უფროა. ნამდვილი ბიოგრაფია მაშინ იწყება, როცა ადამიანი არც ოქბას აწყობს კისერზე და არც სახელმწიფოს. როცა საყუარის შრომით იშენებს ცხოვრებას, იძენს უფლებას, თქვას: ეს მე შევქმენი, ეს ჩემი ნახელავია.

აქედან დასკვნაც: წარსული — ადამიანისათვის განვლილი დროის რაოდენობა როდღაც იგი საათის მექანიზმის წიქციათა და კალენდარის ფურცლების შრიალით კი არა, ადამიანის შრომის ნაყოფით იწმობება, იმ შრომით, თავისი ხალხისათვის რომ გაუღია.

ამიტომ, ჩემთვის ხავებით გასაგებია უმარვილოა უზარმაზარი არმიის ღტოლვა საუკუნის მშენებლობისაკენ. ვის არ უნდა, თავისი ბიოგრაფიის პირველი ფურცელი რომანტიკითა და კერმარტივი გმირობით შევავებული სტრატეგიით დააწყოს: „ვაშენებდი ბაშს“...

მე ვიცი, შენ იღიმები, გზედავ თითქოს — ზიანს ახლა ჩემს წინ, ძლივს ითქამ სულს (დღეს ასერ ასწიე შტაგაი) და იღიმები, თითქოს. თითიც გინდა დამიქნო: ეე, მშობილო, ახა, ეს რა რომანტიკა და გმირობაა, როცა ყველასათვის ცნობილია, რომ ბაშუე საშუალო გამოაშუაგებებით ერთ წელნიადში შეიძლება მანქანის უიღვა? აი, ამიტომ ილტვიან იქეთ. აი, რა ამოძრავებს შენს მატერიალს! — მეტყვი.

ჩემო კეთილო, გულუბრყვოლო ნიკუშა. უკვე ოცდამეტვი წლია ხარ და მაინც ერთი ხაზოწით უდგები ყველაფერს. შენ გგონია, რომ ჩვეულებრივ ადამიანურ მოთხოვნილებათა და სურვილთაგან მეროვან კოჟებს ვაგებ, ანდა, თუ შეიძლება ითქვას, „შიშველ ენთუზიაზმს“ ვუბრნი ქედს?

ნურას უკაცრავად, თავადაც მოგებხენება, რომ ვერ ვტან ზერეველ, ე. წ. ზედპირულ რომანტიზმს. საშენებლო საქმე სად გონებას მოითხოვს. კერძოდ, თუ თანამედროვე სინთეზრო და საშენებლო აზროვნებას გავითვალისწინებთ, შიშველი ენთუზიაზმი ბრყველი ენთუზიაზმაა. მარტო აღტრთოვანებული ღტოლვით, რა კეთილშობილური ქვეტექსტი-

თავ უნდა იყოს მომავალზე, შორს ვერ წავალ.

შენ გგონია, რომ „ფულის კეთება“ ჩვეულებრივი ადამიანური სურვილია. ასე რომ იყოს, მაშინ ამოღდება წერტილიც არ მოგწერდი. ის, რაც ბაშე ხდება, „ფულის კეთებაზე“ მეტია. განა ამ უბრალო, უფლის მოთხოვნილებებს არ განაჩნია მეორე, ნათელი მხარე? განა ადამიანს მართო ტყიანი დასტები სჭირდება?

კაცი ვარ და ქული მსურავს! — მოქრო შენ. მართლაც ასეა — როცა ჯიბეში ფული „გოჭუვა“, ერთთანად იცვლება. შენი რესტორანში შესვლა და მაგიდების გამოცოცხლება, ერთიან ქაბიშებზე ვერ ძღუბიან შენთან „პუტუნით“. მაგრამ ერთი (დმერთი დაგაფაროს, ტყუ, ტყუ!) ცოტა ხანი გამეყოფა უფულოდ, ჰოი, რა დატრიალდება შენს სულში! რა უცებ გამოიკვთება ყველაფერი! მაგრამ ის, რაზეც მე მოგახსენებ, შენ არ გეგება. რა თქმა უნდა, ბაშე დიდი ხელფასები, მაგრამ აქ შეხედები ისეთ ადამიანებს, რომელთაც შენ ნაკლები გამოიმუშავებდა არ ჰქონიათ.

— ახა, რამ აცეტაო, — აწურავ მხრებს. აი, შენ ოცდაექვსი წელია ხარ (საკუთარ თავსა და ქაბიშებს „მოხუცს“ ეძახი). ნოუუ. მართლა, არასოდეს დახატებია სურათი სხვა, შენთვის უცნობი საშუაროს ხილვისა? მე-სურვალზე მოგახსენებ. თორემ ჩვენი თაობის უმეტესობას ეს სურვილიც არ აუმაყოფილებს. უნდა თავად მოსინჯოს უცნობი საშუაროში ცხოვრება, ყველაფერი დაიწყოს თავიდან.

ბრწყინო აჩიან და მიიტომ, — მოქრო ცოვად. ფეს შეხეოვ მოჩვენულ რბილ ფლოტებში და მაივირადან „ზორჯოშს“ გამოიღებ (ლუღის შემდეგ წვა გეწება ხოლმე).

ახე მგონია, დედამიწაზე იშტა „ბრწყინო“ რაოდენობა. ჭრჭერობით არ არსებობს ამის ზუსტი სტატისტიკა, მაგრამ მათ ყველა ახალმშენებლობებზე ხედავს და ეს მახარებს.

ახლა, რაც შეეხება რომანტიკას. ოცი წლის ასაკში (ზემით აღწინაშე) აღტაცებით ფიქრობ მასზე, გგონია, რომ დაუღერებელია და გულწრფელობით ყველა პრობლემას გადაწყვეტა შეიძლება. ხოლო, თუ ახალგაზრდა „ბრიანტინა“ (არის ასეთი საყოველთაოდ ცნობილი, დროით ნაკარნახევი სიმღერა) იცის, მაშასადამე, შენი ძმა და მეგობარია. მეტი კი მოივლი ქვეყანას, ახლო გაეცნობი ცხოვრებას და რომანტიკის სხვა მხარესაც აღმოჩნდი, აღმოჩნე ე. წ. „ვარდისფერ საცობს“, რომლებს წყალობითაც უფართო მურწინეი თავდაუდგმელ საქმეს კარგად მოგატყვევებენ. ეს გაგაღიზიანებს.

როგორ ფიქრობ, ნიკუშ, რა არის სიცოცხლე? განვლილ დღეთა ჯამი? მაშინ ჩვენი ნაცნობი ბერაკაცი (მგონი, დუნაიარსკის ქუჩაზე მ. „მნათობი“ № 1.

ცხოვრობს) ვასტორნიობის დაშის უარაუღია. ოცი მანეთიანთვის უღვაშები არ გაიარა? ყველაზე ბედნიერია? გენმის... მოკატული მხრებით რვა ათეულ წელზე შენს დატარების განა უფრო მართებული არ იქნება, რომ სიცოცხლე განვდილობა და გაერთობულის ჯამით გავწამო? ამიტომ მეჩვენება: დღევანდელი „ბრწყინო“, ე. ი. რომანტიკობები, ცისფერთვალა, რაღაც „ადამიანის“ მორტიალე ლაწირაქები კი არ არიან, არამედ ბეკიანა, ანგაროშანია, რომელთაც რაღაც თხს-სუთ ახალგაზრდალ წელიწადში იმდენი სიძნელე, აღმაფრენა, გამარჯვება, მარცხი და ხელახალი აღწევება სურთ იწვნიონ, რაიც წანტ ვინმეს ხუთ და უფრო მეტ ათეულ წელიწადში არ გადახლებოდა.

როგორ ფიქრობ, სიბრყვეა ეს? მაშასობს, პატარაობისას ჩვენი მოაწინადადე დადობილით (ეხ, კარგი დრო იყო, არა?) თუ ფული გქონდა, ატარაკიონიდან ყველაზე ბოლოს გამოვდიობილით. თვითმურხანებში ჯდომა გვიყვარდა, რათა, რაც შეიძლება, მაღლა გვატრიალიყავით, დეშეგებელიყავით და ვაფრენილიყავით ისევ. ამისთვის ფულს ვახდობდი. ხოლო თუ ცხოვრებამ რომანტიკისთვისებებით დაგაქილავა, პირიქით ხდება, ახლა შენ ვიხდები ფულს. მაგრამ თუ გუშინდელ ბლარტს მხოლოდ ფულის სიყვარული ამოძრავებს, რა ფიცი-მეტაყი უნდა ამას, შენს წინ ჩამოყალიბებული ბრწყინო. ამ ასაკში (ოტარამეტა-ოცი წელი) მშობლიური კერა შეიძლება ბედნიერებას, ცოდნის, პროფესიის, სიყვარულისა და, თუ ვნებავს, თავგადასავლის წყურტელმა მიგატოვებინოს. ეს ვასაგებია. მაგრამ ფულისათვის... შე ვითხარი, რასაც ფიქრობ ამის თაობაზე. იქნებ, ვცდები? დე, შენმა თანატოლებმა ვანაჯონ...

ჩემი აზრით კი, ბაშს აშენებს ნაღდი, დიდი რომანტიკით ატანილი ახალგაზრდობა: რუხები, ქარტყილები, უკრაინელები, სომხები, მოლდაველები, ესტონელები... ერთი სიტყვით, ყველას ვერ ჩამოთვლა.

ჰო, მართლა, — ამ ხალხმრავლობამ ბიზია გამახსენა. ვახსოვს, დღევანდელი მაშინდლის გოდოლზე? თითქმის: უფიქრად ვამი, როცა დედამიწაზე ძალზე გამრავლებულა ხალხი, ხოლო მეცნიერებამ და ხელოვნებამ განვითარების ისეთ წერტილს მიაღწია, ადამიანებმა დასკვენს: აწი ყველაფერი შეგვიძლია! აღაშენეს ქალაქი, უხმეს ბაბილონი და მის შუა-გულში აღმართეს კოშკი. და რაღაც ადამიანებს, მათი აზრით, ყველაფერი შეეძლოთ, გადაწყვიტეს კოშკი თვალმიწევიდომი სიმაღლისათვის, ცის თაღისათვის გაეტოვებინათ. უფურა ამის დმერთმა, უფურა და შიშმა შეიპყრო — ვათოთ, ადამიანებმა თავიანთი ვოდოლით მართლა ამოაღწიონ ცას და ჩემი მუფუ-

როგებო ბელუონო. — იფიქრა, იფიქრა და გამოსავალიც პოვა — ენები აღრია, მანამდე აღამიანები თუ ერთ ენაზე ლაპარაკობდნენ, ახლა ყველაფერი აირია, გაუცნაურდა. ელაპარაკებოდნენ აღამიანები ერთმანეთს და ვერაფერს უგებდნენ. ხოლო რაც ვერაფერს უგებდნენ, საქმეც უკუღმართად წავიდა. დედამწიწაზე არ აღმოჩნდა ისეთი ბრძენი პოლიგლოტი, ამ ურთულესი მშენებლობის ბელმძღვანელობა შესძლებოდა. და ჩამოინგრა გოდოლი, რამეთუ არ შეიძლება შეუთანხმებლად კეთება რისამე.

ჩანაფიქრის სიბრძნით ბამი ბაბილონის ლეგენდარულ კოშკს მავანებებს. აღამიანის გენია კიდევ ერთ სასწაულს უმწადებს მომავალს.

მართალია, მისი მშენებლები სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ, მაგრამ გვაქვს ერთი, საერთო ენა — მეგობრობა. ამ მეგობრობას მტკიცე ფესვი აქვს და მას ვერავითარი ძალა ვერ მოშლის.

ეს არის და ეს...

წიგნული ბიოგრაფია. ოლა ლენას

ლენაზე თუ არ გიმოგზაურია, ჩათვალე, ჰვეუნაზე არაფერი ვინახავს. ამას მოგზაურობიდან დაბრუნებული ვწერ. თორემ, ვიდრე ლენის ტექნიკური სამსახურის ერთ-ერთი უბნის უფროსი პლენსანდრე მარკოვი არ ვავიციანი, წარმოადგენდა ამ მდინარის საკვირველ სილამაზეზე (ტურულიად კი არ ეძახიან მწუთუნახავს).

შენ, ალბათ, უკრავდებო მიაქციე მარკოვის უცნაურ თანამდებობას — მდინარეს რა ტექნიკური სამსახური სჭირდებაო. ამაზე ცოტა ჰვეწოთ მოგახსენებ. მანამდე კი ზემო ლენისაკენ ვაგახედე.

წყვეტილ დღეაუთენია, როცა მზე ჭერ კიდევ ძალიან შორს იყო და ლენის გარშემო ნაპირი არც ჩანდა. ნისლის შიმში ფარდა ისეთ შთაბეჭდილებას ქმნიდა, თითქოს მდინარესთან კი არა, ზღვასთან იდგეკი და ზღვის მუქი ზოლი უსაბრულობაში ისთქმებოდა.

მაგრამ აი, ამოვიდა მზე, გაიფრატა ნისლი და ხომალდები ერთბაშად გამოცოცხლდა. მგზავრები თავს ანებებდნენ თავიანთ კაიუტებს, საბილიარჯოს, ფსონის ქაღალდს, საუზმეს და კინოსაკენ იჩქაროდნენ.

— აბა, რა ღრის გაუფითის კითხვა, გამოდით გარეთ! — რაღაცნაირი გაკვირვებული საუფფფურით მომამბო ვილაყანი.

— არ გამაგებინებთ, რამ ააფაცუნა ეს ხალხი? — ვკითხე ბოცმანს.

ბოცმანმა ჩიბუბი გააბოღა. კვალი რგოლდება დაიხვია, დაიქაქა, გაიწვია და უცნაურ იეროგლიფებად განლაგდა თავს ზემოთ. მე არ ვცოცხად იეროგლიფების წაკითხვა. რამ

მცოდნოდა, ჩემთვის შეტად გაუგებარი სანადირკაძეებო შემარჩობოდა: „შინაეცოლი“ მწიგნო. ლენის ულამაზესი ადგილი. ბუნებას ბარაქიანი კაღოთა აქ დაუბერტუვს და თავისი უშქმელით ადამიანის გაცოცხლებოდა. გამახსენდა ვინარაოცი. მწერალი. „ურბატ პალადის“ შემდეგ იგი სწორედ ამ ნაპირს მიჰყვებოდა (ამჟერად ცხენით) და დღიურში წერდა: „უკან მოვბატოვე... მწიგნო. უმშვენიერესი ლენის გვირგვინი. ისეთი ბუმბერაზი, დიდებული კიდები მე ზღვათა სანაპირობეც არ შემხვედრია. მათ ფსკერზე ნოდრავი ფორანი მუხლუხოსა ჰგავს. ყველაფერი გადათბრილია. მთუკარებელია, საშიშია. ერთი სული მაქვს, ვიდრე აქაურობას გავცდებოი“.

მაგრამ მდინარის მხრიდან მაცქერაბის აღტაცება ეუფლებო მხოლოდ. აღტაცება ამ ურვეულო, საგანგებოდ დაქლებულ კლდეთა გამო. ვასაოცარი სიშიშველია, მომწუნხველი და ურცხვი. ასეთი ციცაბოები უჩვეულოა ლენისათვის. თანაც ამ ადგილებში იგი დაღატობს ტრადიციას, ერთბაშად არღვევს კალაპოტს, უმატებს დინებას და სიღრმეოთა ანახულ მასტაბს აღწევს. რა არის ეს? ბუნების უბოროტო კაპრიზი? არადა, რა ძალიან შექმნა მისი დაქლებული ნაპირები? ვინ უწყის! ეს კია — ჩვენი ჰვეუნის ერთ-ერთი ყველაზე უკრძესი სამდინარო არტერია, რა პარადოქსადაც უნდა მოგვეჩვენოს, ამ ათასკლომეტრიან მონაკვეთზე არის ნაირსახეობას მოგვაგონებს. უფრო შეტევი — სიფართოვის მიუხედავად (ნახევარი კლომეტრი), სტაბილურად ვერასოდეს განსაზღვრავ ფარვატერის სავალდებულო სამოცდაათ მეტრს.

ამიტომაცაა, მწიგნის სანახები გამოჩნდება თუ არა, კაპიტანი თავისი ბოგურისაკენ იჩქარო — ათას მოუღელდნელობას უქთან მას ეს ადგილები. მგზავრები კი, პირიქით — ვემბაზე ვარბიან, რათა ულამაზესი სანახაობით დატყვნენ.

ჩვენ „ბედნიერება“ გვექონდა, დაბა ზედა მარკოვისთან თავთებლში აღმოვჩენილუყავით. შერე სად? ნაპირიდან ისე შორს, რომ ჩვენს ბოცმანს (მთელი ცხოვრება ამ მდინარეზე ნაოსნობს) გაცივებისაგან ჩიბუბი ჩიუქრა, სახე გაუფითრდა და სამსართულიანი გინების მეტი არაფერი წამოსცდენია. მადლობა ღმერთს, ყველაფერი მშვედობიანად დასრულდა და საწყალობა „პოსუდინამაც“ (ბოცმანის დარგონია) განაგრძო გზა. მაგრამ, ნიყუს, ასეთ სივერავებს ლენასაგან თითქოს არ უნდა ელოდეს კაცი, წარმოვიდგენია? — ვთქვათ შვე ზღვაში ქობულეთსა და ციხისძირს შორის, ნაპირიდან ორი-სამი კლომეტრის დაშორებოდ, ზღვამ ჰვეუნა ისე დაღუქოს, ნავი ფსკერზე დაქდეს? ვიცი, არ წარმოვიდგენია. არც ჩვენს უღვაშა ბოცმანს წარმოვიდგინა და

კიდევაც ექამეთ შიში მეგრ იგი კაპიტანს ელაპარაკა დიდხანს, რაღაცას ანგარიშობდნენ, რაღაცას ზომავდნენ და როცა დაბა ჩუისსა და ვაზირნოსთან მოგვიწია ღუისის ჩაშვება, რვიღზე დგომა აჩქობინეს — უსაფრთხო იყო და იმითომ. ამ ადგილებში არცთუ იშვიათად მომხდარა: ხილას ხომალდი ჩაუშარხავს, ანდა ქვეს გამოუფატრავს ძირი. კიდევ ბევრ უცნაურობას ჰყვებოდნენ. მაგრამ გადამაგიწყდა. უფრო სწორად, ისეთ დიალექტზე ლაპარაკობდნენ, ვერაფერს შივხვდა.

და კიდევ ერთი აქ მე გავიგონე სიტყვა „ოსტროვი“. ლექსიკონს თუ შიშიველით, იგი საპრობოლიზმს, დიდებს ნიშნავს. აქ კი დასახლებულია მიწვეული. რად დამეძრია ამ სიტყვის მოხსენება? პირველი „ოსტროვი“ ლენინზე (როგორც ვარაუდობენ) შეჩვიდნენ საუკუნის ოცდაათთან წლებში გაჩენილა. რა იყო მანამდე აქ? რის მომსწრე არიან ეს წაწვეტილი ურიალო კლდეები?

...სადამოს კათოღ-კომპანიისი ახალგაზრდები მხიარულობენ. ძღვრიალებს ბაიანი:

**Ой, нигде нету мого Спиря,
Я ищу по всей Сибири.
Ой, билетерши мне сказали,
Может, здесь сидит он во зале...**

ეს უკვე აქური გაშორებაა — ტემბერ-მენტანი, დიმიონარევი, ახაკოვან კაცსაც რომ აქრობს და აცოდრუკებს.

ბინდუნდში მჭრთალად ჩანან უკაცრიელი კუნძულები.

ახეთ კუნძულებზე და ეშვებვიეთ ამოზრდილ მონაკვეთებზე ცხენებს მოპკარვ თვალს, ცურვით რომ გამოდიან ამ მშვიდ სანაპიერში. თითქოს „დიდ მიწაზე“ საქარისი ფართობი არ ქონდეთ ლაღობასათვის.

ზღაპრული იდილიაა!

მოჭადრებულს დეხარ გემბანზე და ჩაშუქებულ სივრცეს გაჰყურებ. ციცილიზაცია შორსაა. პოდა, გრძნობ, გრძნობ, როგორ ზეაურობს სირიშვი!

დიახ, ჩვენ, რომლებიც მივჩევით ქარხნების, ფაბრიკების ზმარს, არაფრად ვაგდებთ ფანჯრის წინ ჩაქროლილი მანქანების ტალღას, ნაღდ სიმულდროვეს ვერ ვეგუებოთ უცებ. ამიტომ დიდხანს ვერ იძინებ, პაწია ტალღის შერბვაც ისეთ ექოს გამოსცემს, ვგონია, — სული ამოიპარუნდებაო. მაგრამ უმოთარესი, რაც ამ გაძინებას, ეს შთაბეჭდილებებია. წყვარ მუდროს მუბრიკში, ღია ილუმინატორში უყიდევანო მდინარე სუნთქავს და ათასნაირი ფიქრი ვიტრიალებს. სამყაროს გაურკვეველ მონაკვეთში იმყოფები თითქოს (თვითმფრინავში მემართება ზმირად!). ეს მოგწონს.

შორს, დედამიწის რომელიღაც უჩრდლო ჩემი სახლია.

რაც შეტს ეფიქრობ ამ სახლზე, რეგი უფრო და უფრო პატარავდება, პაწია წერტილად მოჩანს. მაგრამ მე ხომ ვიცი, რამდენ რამეს იტევს ეს წერტილი!

ასეთ ფიქრებში ჩაიძინებ და როცა თვალს გაახეხ, უკვე განთიადია და ილუმინატორიც სხვა, უცხო პეიზაჟისაკენ გეპატოება.

— შეხედეთ, რამოდენა მიწახაზია დაუდგამო! — მეუბნება ჩემი კათობის მეზობელი. — ეტყობა, ოქროს რეცხვენ...

მაგრამ მე ხომ ვიცი, რისთვისაც დგას აქ ეს გიგანტური აგრეგატი? იგი სწორედ (ზემოთ — ვახსენე) ლენის ტექნიკური სამსახურის კომპეტენციისაში შედის და მართლა „რეცხავს“... მდინარეს. შიში დაკბილული ლაპოტი (ცაცხვი), წრიულად რომ განლაგებულ, შორიდან შეიძლება არასახიამოვნო შესახედავია, სინამდვილეში კი ეს ნელმოდარე, გუგუნა აზარფეშები მდინარეს მჭურნალობენ!

— დიახ, — მიიხრა მარკოვმა, — ჩვენეული „მჭურნალობა“ უფრო პროფილაქტიკური ხასიათისაა, ღენა უცნაური მდინარეა. წყალდიდობისას როგორც შოკირიაანება, ისე დაიღვას კალაპოტს. ჩვენ კი სანაოსნოდ გამოსადეგი სივრცის (ფარვატერის) დაცვა გვიხდება...

ამ უბანს, რომელსაც ალექსანდრე მარკოვი ზელმქაღვანელობს, ათასი კაცი ემსახურება.

გელმის, ათასი აი, რა ხაზრუნავს უჩინს ეს „უწყინარი მეთუნეხაზი“ ადამიანს!

ადამიანმა კი გამოიგონა მიწახაზი მანქანეზი, მდინარის ნებისმიერ ნაპირზე რომ იდებენ ბინას, ებრძვიან შიშიმ გრუნტსა და კბოღებს...

ლენის ტექნიკური სამსახურის გამგებლობაში ზრანდავლები (ერთგვარი საუარაულო გემები, საიდანაც თვალურს ადევნებენ ნავსადგურში და რვიღზე შემავალ და იქიდან გამომავალ გემებს), თვითმავალი ამწეები, სახაზო ხომალდები. ერთი სიტყვით, უფრო ვახაგები რომ იყოს, ეს სამსახური ავტოინსექციის ფუნქციებს ასრულებს, ოღონდ მდინარეზე! მისი პილდროლოგები, პილდროტექნიკოსები და კალაპოტმებნელი რაზმები ერთი წამითაც არ აცოდებენ ღენას თვალს.

ნუთუ დასილიანების ასეთი საშიშროებები წინაშეა ღენა?

ზემო წელზე იგი არასოდეს ყოფილა წყალუბვი, თხოთმეტა, ოცი წლის წინათ ბარეები და კარქები თითქმის ვერც აღწევდნენ აქამდე. ტვირთის დააცურებდნენ, ან ნაყლებწყალწყვის ბოტებზე გადაიტანდნენ... და შინც, მიუხედავად დიდი სიყვარულისა, აქურები ვერ ფარვენ ღენას სივრავებს: ვიტომთან, სადაც იგი უკვე ძაღოვან, ქედუბრულ ციმიბრელად გრძნობს თავს, სულ ახლახან უზარმზარი კა-

რქამა ბუქსირიანად გაურთიყვს შერჩენზე...
 მიცურა... უჩვეულო, ხელუხლებელი, პირ-
 ველუროფილი ხილამაზე.
 მაღალფიქვითა და სპიტი მოგვირისტებული
 დაბლობებია.

ეს გაიცემს.
 გაოცებს უჩვეულო ექვ; ზომილინს საუვი-
 რიდან ამოსრლილი ბგერა დიდხანს, ძალიან
 დიდხანს რიადებს გამკვირვალე სივრცეში.
 თითქოს მინის ფენებოთაა დალაგებული და
 ურველ შრებს შეხეთქებული ბგერა რაღაც ახალ
 უღრმადობას იძენს.

როგორც ვთქვი, პირველი ახალშენი ღენაზე
 ამ სამი საუკუნის წინათ გაჩენილა. მას შემ-
 დგ მდინარის საშუალებით უფრო განმტკიც-
 და აღმოსავლეთ ციხისრისა და დანარჩენ სამ-
 ვაროსთან დამაკავშირებელი რგოლი. ახლაც,
 (ფრთხილი ავაციის ეპოქაშიც) მდინარის
 ციხეფრა ვა მდიდარ იაუტობას იპირციმბი-
 რის მაგისტრალზე დასასვლელი ქიშკრის მა-
 გივრობას უწევს. ხოლო სულ ცოტა ხნის შემ-
 დგ, ეს ქიშკარი ბაიკალ-ამურისაკენაც იბრუ-
 ნებს პირს...

ახლა კი ამ ფართო „ქურჩაზე“ უწყვეტ ნა-
 კად აღმოვინებთ კატარღები, ბარკები, ამფი-
 ბები, სხვადასხვა სატურთო კარქაები...

აი, სოფელი ტაურა. არცთუ ისე დიდი სო-
 ფელია. კომპაქტური, განუშორებელი. ვეც-
 ნობით მის მკვიდრს ინოკენტი ტაუროვს. მი-
 ზ გვარი ჩვენს ცნობისმოყვარეობას აღვი-
 ძებს. ოთხმოც წელს მიტანებული ბერიკაცი
 თითქმის წვერზე ისევას ხელს და ცისფერი, ნა-
 თელი თვალებით მოგვიჩვენებდა. თბილი შუქი
 მოცონავს ამ თვალებიდან. სტუმარი უხარია.

— ძველ დროს ასე იყო, ჩემო ძვირფასე-
 ბო. — გვეუბნება ღიმილით. — ტაურაში
 ცხოვრობ? მაშინადაც, გვარადაც — ტაიურ-
 რელი ხარ... აბა, რა გახავიერი ეს არის... —
 კიდევ უფრო უნათდება სახე.

ეს სწორედ ის სოფელია, რომლის ახლო
 სულ რაღაც ხუთი თვის წინათ, აპრილში,
 ქართულმა რაჭმა ჩაიარა, ჩაიარა იქით, წიხს-
 კენ. მაშინ თოვლის საბურველი ეფარა ვარე-
 მის. მაგრამ ღენაზე ყინული საგრძობლად
 შეთხრებულყოფი და მძიმე ტენიციის გადატა-
 ნა რისკს ეფუძნებოდა. მაშინ ჩვენმა ბიჭებმა,
 მართლაც, არნახული ვპირობა ჩაიდინეს. რო-
 ცა ღენაზე მოგზაურობას მოუოღას მოგზარები,
 მე კიდევ დავუბრუნდები ამ ამბავს... რადგან
 უკვე აქვდაწვე ვარძნობ შენს გაკვირვებულ
 შერას — ყველაზე ჩვეულებრივ ამბებს გმი-
 რობის სარჩულს რად უღებს ეს ჩემი მშაქა-
 ციო. — იტყვი.

მოდა, მაშინ გაიცემს.

მაგრამ ახლა, მოდი ტაურას „ქურჩებში“ გა-
 ვიაროთ და ინოკენტი ივანეს-ძე ვაიულოლოთ
 შევხურობად.

ინოკენტი უტყუარი მესხიერების პატრონია.
 იგონებს იმ დროს, როცა ფეჩქვე ტრუფილის
 სახადობიდან ტყვიის ბენდადებულად ქანთე-
 ბით ოქროს ეწოდებოდნენ.

— გული მწუხრება, ჩემო ძვირფასე. —
 ამოიხარა ტაუროვმა, — ამბობენ, ტაიურაში
 აღიოცებულია მოსალადონელი. მე კი
 ძალიან მინდა მოვეხწრო ამას. დაშავდება რა-
 მე ერთი ოცე-ოცდაათი წელი რომ ვიცოცხ-
 ლო კიდევ?

— ჩემგან ასე წელი მიიღეთ ფეშქაშად! —
 ვიცინო მე.

— დახე, რა გულუბვი ყოფილა! — მიუყ-
 რებს ინოკენტი, — სადური იქნები?
 ვუთხარი.

— თქვენს მხარეს არასოდეს ვყოფილვარ.
 მაგრამ ბევრი რამ გამოვიგონა. ახლა კი უფრო
 მოკვარის, აქ, სულ ახლო, თქვენზეა აშენებენ
 სოფელს...

— ნააგურხანსკაის. — მიუხედავად ჩემი თა-
 ნამგზავრის.

— გამოდის, რომ გვერდი-გვერდ უნდა ვი-
 ცხოვროთ, მეზობლად? (ჩაფიქრდა. მერე ხმა-
 მალა გაიცინა). მიუყარს გულუბვი ხალხი...
 შინ მესტუმრეთ, ნახათ, რომ არც ჩვენ ვართ
 ხელწამოსხარავი.

სოფლის ქურა ფართოა. გაიხედ-გამოიხედავ
 და მაშინვე თვალში გაცემა: აქურები დიდ
 თაყვანს სცემენ ხეზე ამოკეთილ ჩუქურთმებს.
 განსაკუთრებით კარ-ფანჩრების თამასზე ეგ-
 რძნობა ეს. ამ თეთრ-მოციხურთ თამასებით
 ციმბირელი კაცი ხილამაზეს როდ უხდის
 ხარკს. სიკოცხლის მდგრადობის, თავისი კუ-
 თხის ერთგულების სიმბოლოდ აქვს შერაცხი-
 ლი. დროებით მოსულს კაცს მოწუქურთმებუ-
 ლი თამასებისათვის არც სცხელა. ხომ მარტივი
 ლოგკია, მაგრამ რაოდენ ღრმა აზროვნა!

ერთი დეტალიც: ღენის გაყოლებით ორეთ
 დაბეზვაც შეხედები, სადაც კაცის ჭაჭანება
 არ არის, უველანი გაკრფილან. გაკრფილან
 და ხელუხლებლად დაუტოვებით ენოები, სახ-
 ლეზო, ბაღები, ბაღები... სარეველამოღებულ
 ნაკეთებზე აქა-იქ თავს გამოყოფს აღისფერი
 მოციხარი. თითქოს მიგვანაშენებს აქ არსებული
 სიკოცხლის ნაკვალავზე. სინამდვილეში კი ამ
 კვალს სხვაგან მივყვართ. წახსულან აღამიანები
 და იცო, რა წაუღიოთ თავის ყოფილ სამოსახ-
 ლოებიდან? მხოლოდ ნაუშინი დამასები.

და დგანან ასე — უთამახო სახლები. გამუყ-
 რებენ სივრცეს და ვერ მიმხვდარან, რად მო-
 აკლდათ ის, რისთვისაც მოწოდებული არიან —
 აღამიანის ხელით ვადვივებული კერობის ხითობ.
 რა იციან მათ, ხომ ეს ყველაფერი დროის
 ბრალია. აღამიანს აღარ უნდა მივარდნილ, უღ-
 რან ადგილებში ცხოვრება. შორს კი არ მიდის,
 იქვე, ტაიურაში რჩება. ოღონდ ციფილიზაციას-

თან ახლო — კინოთეატრი უნდა, კლუბი უნდა, ტელეფონი, სახვადღებელი...

მაგრამ ეს პერსპექტიული დასახლებებიც ლენის ვარსემოა დაქუცუალი. ამით თითქოს პანკაშვილია მდინარისა და ადამიანის ურთიერთდაპყობულობა. ამ დაბებში შევხვდებით კაპიტალურ, უკვე თანადროული არქიტექტურით ნაყარაზევ სახლებს (რომელიმე დიდი ქალაქის განაპირა უბანი მოგაგონებდა). ადამიანი პლენეტის მჭავსებებს აუფრადებს... ამაში მას ისევ და ისევ ლენა ემხარება.

ამ მხარის დიდმა მცოდნემ, გეოგრაფმა ობერტკემმა, ლენას წინა უწოდა აბა, განა შეიძლება ლენის ამგვარი ეპითეტით მოხსენიება? დიდი შეცნიერია ამ სიზუსტეში მდინარის დინების გულმხმობდა. თორემ, ლენას უსაქმრობას ვერ დასწამებ. ვიღაც უჩინებს დაიჭერს, იგი თავისი ზურგიით მიათრებს გარდათ ტივებს, მიათრებს ლენასამდე, იკუტსკამდე და კიდევ უფრო იქით — ტიკის სანახებამდე. ტიკისთან ლენის ფიჭვი აპონიხსკენ მიემართება. ეს ფიჭვი კი იმეათი შერქნითაა განთქმული.

სტატისტიკის თუ მოკრძედილებით, ირკუტსკის ოლქში ერთ სულ მოსახლეზე ოცდამეექვსეტი ჰექტარი ტყე მოდის. ეს კი თითქმის ამდენჯერვე მეტი, რაც დედაამიწის ერთ სულ მოსახლეზე ნაწილდება საშუალოდ.

მაგრამ განა მართლ ეს არის ამ მხარის ღირსება?

ახლო ხანში მრავალ მიმდღულ სიმდიდრეს წარმოაჩენს ციხის მხეთუნახავი.

შეთუნახავი კი, როგორც მოგახსენება, დიდ უფრადლებასა და სიყვარულს ითხოვს.

წინადასრული მხედრობა. (რედაქციისთვის)

აგვისტო მარადოქსების თამაში. საშინლად ცხელია. ეს მზეზე, ჩრდილში კი, დაქვებები თუ არა, სიცივე ატატანს.

ქინქლი, ანუ ბაციკალია მატულობს. ზოგჯერ უზარმაზარი ღრუბელივით დაგადადება თავს. მასაც უცნაურობა სჭირს. ზოგჯერ ევარება, ზოგს (ბედნიერს) — არა! თანაც, წარმოგიდგინია? — ხელის აქნევა არ უყვარს. აუქნევ ხელს და წახულია შენი საქმე — ვეღარ მოიცილებს ყოფილა ასეთი საშხაბურია, — ქინქლას რომ ებრჭვის. ამ საშხაბურის ერთი დონისძიება თხუთმეტი კილომეტრის რადიუსში სპობს მავნებელს! მაგრამ მილიონობით ჰექტარის მატრონობა არ გინდა? ძნელია. შეცნიერება იმედს არ კარგავს. კოლხს ვერ მოერევა კაკა?!
ისე კოლხს ნაკბენზე ვეკალიბის ემუღისია და იყავი — ჩაიხიხიხით შენ. ნეტა, რას აქმეობენ ისეთ-გადაუღებელს, ორი განაწერის გა-

მოგზავნა რომ ვერ მოახერხებ? ალბათ, ძალზე „დაკავებული“ ხარ. მით უმეტეს, ჩუქ დაქვებ შევხვდებით აილუ სხედხარს, ალბათ, სხედხარს წინ, ჩეროში და უზაგუნებთ დომინოს! პირველი ხელი — ათი კაობა ლუდი, მეორე ხელი — ახი ხინკალი. ლუდის დარბაზიც მანდვე არა გაქვით?

მე კი ბამელითა პირველ ზეიმს დავესწარი. რა თქმა უნდა, პირველს ჩემთვის, თორემ აქ დღესასწაულებს რა გამოდგეს!

დასავლეთ უბანზე ლენის ხიდი მატარებელი გაუშვეს!

აი, სად იყო მუსიკა, სად იყო ვეკალიები.

ხიდი სივრცით ნახევარი კილომეტრისაა და უსტკუტობა, ლენის მარცხენა ნაპირთან იწყება. რა თქმა უნდა, სადაც ტაიშეტ-ლენის რკინიგზა გადის.

ეს ფოლადის გაქასასველი შესაძლებელს გახდის მარცხენა ნაპირზე გადითანონ შიშვე ტექნიკა და სხვა ტვირთი. იგი შეტად რომელ ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებში შენდებოდა, ყინვა ორმოცდაათ გრადუსს აღწევდა, ამას ხშირი ქარბუქი დაუშობდა და სურათიც ნათლად წარმოგადგება. ძნელი კი არა, თითქმის შეუძლებელია ასეთ პირობებში შეშაობა. მაგრამ მშენებლობაზე ერთი წუთით არ შეწყვეტილა ცემენტის ჩასხმა.

იყო ტრანსპარანტივიც: „მეცხაქათ კალტურისის, რინინისა და შესტაკის ბრიგადებს“... ესენი შეებტონები არიან.

რატომ გამოყვეს მათი ხანებელი?

იმიტომ, რომ მათ დათქმულ ვადაზე ადრე დაამთარებს ხიდის ბურჭების სამუშაოები და ახპარტეი ლითონკონსტრუქციების დამმონტაჟებლებს დაუთმებს.

სადგური ტაიურა აქედან ტრასის სამოცდა-მეოთხე კილომეტრზე შედებარეობს.

რატომ მინდვდამინც ტაიურა გაეიხსენებ?

ახლაც მოგახსენებ.

როცა ამ წერილს მიიღებ, ზამის დასავლეთი უბნის მშენებლები მატარებლების სამუშაო მიმოსვლას სწორედ ტაიურამდე გახსნიან. მაგრამ ეს როდის ნიშნავს, რომ ხიდი საბოლოოდ დამთავრებული იქნება. რა აქ კიდევ ბევრი რამა გასაკეთებელი... ასე რომ, მოთავარი სამუშაოები მაინც წინაა.

მაგრამ, იცი, რა არის ეს ხიდი?

სახწაული, ადამიანის გენისი ქადოქრობა. იგი მდეროდა.

როგორ? არ მოგახსენია, ხიდის სიმდერა?

რამდენი ხიდიცაა ქვეყანაზე, იმდენი სიმდერაცაა — ადამიანის სულის ამოქაბილია თითქოს, — ხან ბობოქარი, ხან ნაწი, ხან მხიარული, ხანც მობახანც... მაგრამ როგორც უნდა იყოს ხიდი — უბრალო ფიქრული თუ რკინიბეტონის მასტოდონტი, აუცილებელია გზისათვის.

უხსოვარი დროიდან ასე იყო.

ახლა ახლავ.

როცა ხიდა გელოდებო, ადვილად გააძვიროდღელეს, ზეობას, თხრილს, ყველაზე წყალზე მდინარესაც...

ცამბარი კი (როგორც ნახე) მდიდარია წყალუბვი მდინარეებით. (ღენა ვნახე) ამერიკა — ქართველი კაცისთვის წარმოუდგენელია მისი მახტაბი — ზღვას მოჰგავს. ზღვასავით ფეხვგადგმულია, უცოდვეანო და მღორც...

ახლა გეტყვი, რა მინდოდა ამერსზე.

როცა ღენის ხიდს მშენებლობას ვათვლიერებდებ, გავიანი მეტად სიმპათიური, გულღობილა კაცია — ნიკოლოზ ივანოვი. შეიძლება შენ არაფერს გეუბნება ეს სახელი. მაგრამ მის საქმიანობას თვით კრემლიდან ადევნებენ თვალყურს. იგი სოციალისტური შრომის გმირია და ლათინურ სტრუქციების დამმონტაჟებელ ბრიგადის უღვას სათავეში. ამერზე ვამჯავებების იდეაც მან მომწერა.

— „ბრატკ“ (ე. ი. ძმობილო), — მოთხრა მან, — შენ უსათუოდ უნდა ნახო ამერის ხიდიც. თუ ახლაც არ გაეგნავრება, ჩათვალე, რომ ნახოიდან გაუშვი შანხი — საყუთარი თვალთ ნახო დამამთავრებელი ხამუშაობები.

ცდუნება, რომ იტყვიან, ღლი იყო ამერის ხიდი სიგრძით ბაშის ყველა ხიდს აღემატებოდა. აქ კიდევ ივანოვმა იხეთი რამე მოახრა, რამაც ერთიანად ამაღორაქა: ცამეტ ბურჯზე დაკრძნობილ ხიდზე ამორსოცდაცხრამეტობ მერტრის რვა შალია დამავრებული. ხოლო მომცროს შალებს დამავრებას რომ მორჩებთან, ხიდი დასრულებულად ჩაითვლებო...

ახლა, ხომ გესმის, რა გრანდიოზული ხიდის ნახვა მირჩია სახელგანთქმულმა შემონტაჟებმა?

თუ ღენას ხიდს აღაშინას გენის ქაღალქრობა ვუწოდებ, ეს (ამერისაზე მოგახსენებ) უკვე დიდე ცოვალიზაციის, უდიდესი ტექნიკური აზრის გვირგვინად უნდა მივიჩნიოთ.

ხოლო ბაიკალ-ამერის მთლიანი მაგისტრალი?

მას საუკუნის მშენებლობა ჰქვია...

კომსოლოლსკთან ვატყორცინილი ხიდი ამ საუკუნის მშენებლობის ერთი ნაწილია. მაგრამ როგორ სჭირდება ეს ნაწილი ადამიანს, როგორ...

აგერ სამი ათეული წელია „სოვეტსკაია ვადანი“ მიმავალ მატარებლებს ამერის ვადაყვითა ბორსით უხდებათ. ეს უაზუნდობი. აბა, რა არის აქ ცუდი, იტყვი. მაგრამ ერთი ეკონომისტის თვალთ გახედვ ამჯვარ პერსპექტივას... იყარგებოდა ძვირფასი ღრე, იქმნებოდა ათასნაირი უხერხულობა. ზამთარში ვახდებდნენ რკინიგზას. უნდულზე ჭერ შორებს დააწყო ბდნენ, მერე რადაც განაკეთებულ საფენზე — ვანძელეს, და მხოლოდ ამის შემდეგ ვამართავდნენ რეღსებს... შუა ზამთარში კი უი-

ნული ხშირად იზარებოდა, და მოქუნებლას სახითათოს ხდიდა.

— ამ ვაზახუბულზე მატარებლებმა უკანასკნელად გადასვრეს გაუინული ამერი — მითხრეს კომსოლოლსკში. — შემოდგომაზე ბორსის ჩაბარდება წარსულს.

დაიბ, აქ უკვე აღამართა უწარმაზარი ნავებობა — ხიდი.

ხოლო, როცა ამ სტრიქონებს წაიკითხავ, კილომეტრნახევრის სიგრძის ფოლადის კონსტრუქციით უკვე შეგავსირებული იქნება ორის ნაბირი. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბაიკალ-ამერის მაგისტრალს წუნარი ოქთანისაკენ ვახდენება გზა.

ოცდამეტქვეს ხილმშენებელი რაჟმის საშუალო ოთახის კარებს დამაზი ნახებელი ასოები ამშვენებს: ნ. დ. სენტიურიანი“. მაგრამ რად გინდა, ნახავ შეგ თუ?

მისაღები ხალხითაა ზავსე. ზოგს ხოლიდური ჩანთა უჭირავს, ზოგს ნახაზებით ზავსე საქალაღდე. მე — არაფერი.

მივიანი გოგონა რაღაცას ბებუღავს და თან შემოსულთ ათვალღერებს.

— თქვენ ვალია გქვიათ? — ვკითხებები.

იგი ვაოცებით მიუხრებს. პირველად მხედავს და იმბრამ. უცებ სახეზე ეშმაური დომილი ენთება.

— გინდათ ჩემი კეთილი რჩევა? აშხ. სენტიურიანი ახლა ეშმაკიც ვერ ვამოცნენებთ, ხოლო თუ მშენებლობაზე პირებთ დაწერას, გირჩევთ სტავიციუს ბრიგადაზე შეჩრადეთ. სხვათა შორას, პრესის წარმომადგენლებს სწორედ მათთან აგზავნის ნიკოლაი დმბატრევიჩი.

ნეტა, ასეთი მიმბეჭდური მღვინები ჩვენშიაც იპოვებოდნენ! ერთი შემსედა, უცებ ვაარკვია ვვლადიმერი და სწორ ვაზავიც დამაყენა.

— გამაღლობთ, ვალია თქვენ ანგელოზი უოფაღბარათი — ვუთხარა მე.

— სხვათა შორის, მე წინა მქვია. — ვამიღლიმა სენტიურიანის მღვინამა და მამინფე დამივიწუა.

— მით უკეთები! — ჭველი ნაცნობივით დავემშვიდობებ და ფართო, ნათელ ქუნაში აღმოვჩნდი.

ოთხი საათი მაინც მოფუნდი ევგენი სტავიციის ნახვას.

სიმაღლებზე მომუშავე მემონტაჟების ბრიგადირი ხიდის ბურჯზე წამოსკუბებულ პაწია ფაცრულში დამხვდა. მერცხლის ბუღებს ჰგავდა ეს ფიცრული შორიდან.

წარფუღები ამ გულღობილ, მკვრივად შეკრულ ახალგაზრდა ბრიგადირს. გესმის, ნიკუშე მამა და მამა, ოცდაათი-ოცდაათორმეტი წლისა თუ იქნება, მაგრამ ცხოვრებაში უკვე თავისი კვალი დაუტოვებია! (თუ ძმა ზარ, არ გაიხსენო აქ ნაპოლეონი, პუშკინი ან სხვა ვინმე. მე ჩვეულებრივ, მოკლედ აღამიანებს ვგულისხმობ). დაიბ,

ამ ახალგაზრდა კაცს უყვებოდა იმდენი კეთილი საქმე აქვს გაკეთებული, რასაც სხვა ორ-სამ სიცოცხლეში ვერ მოახერხებდა. დაზავდება? მაშინ თავად გადაავდებ თავლი მის ცხოვრებისეულ „მეგობრებს“ — ხიდები ვალდავებ ვახშავებ, ხარისხავებ, კოსტრომასი, ლეგსაჟი... ახლა კი — ამურის უზარმაზარ ხიდს აგვირგვინებს. მერე, იცი, რა არის აქ მნიშვნელოვანი? ხიდის მშენებლის პრაქტიკაა მას რაღაც ვარკვეთელ სასწავლებელში ან კურსებზე კი არ მიუღია, არამედ მემკვიდრეობით. ხუმრობს კიდევ — „ხიდზე დავიხადეო“. მაგრამ ხიდიც უფილა და ხიდაც. მე ჩავიწერე: თაღვანი, კოჭური, ბონდი, ბელარი, ჭოჭინიანი, ტივტივა, საღებო, სახსნელი, კამაროვანი, რეზინული, შუახაველია, ქვესავლიანი, ჭეხვისა, ხიშინიანი, საქვეითო და რა ვიცი კიდევ რა... თვით ფინიას მამა ადრე მტკიცდებოდა ბრიგადის თავადაც უფილა. აჟო ხიდმშენებელთა შორის ახეთი პრაქტიკაა. იყო, რადგან თანადროულ პირობებში ახეთი მეთოდით ხიდის მშენებლობა სამომავლოდ მიხრული და დიდ ხარჭებსაც მოითხოვს.

ახლა კესონის მეთოდს განსაკუთრებულ შემოსევებაში თუ იყენებენ...

— მე მამანგებზე უფრო იზბლიანი ვამოვდებო, — მითხრა ფინიას. — ახლა, თქვენ გგონიათ, ძველია ხიდების მშენებლობა? ტექნიკაში ისე წაიწია წინ, პაწია სუფილურად არ ვგეოქმობ. აგერ, ჩვენი ხიდი ავიღოთ. ხიშინების დასაყენებლად რეაქტული ბურღვა გამოვიყენებთ... ეს კი, იცით, რას ნიშნავს? ტექნიკის საოცრებას, გენიას, და, რა ვიცი, ამ შემთხვევაში კიდევ რა სიტყვებს იშველიებენ მწერებლები!

სტავიციას ბრიგადა ორმოცდაათი კაცისაგან შედგება. მესვენების შემდეგ მე დავინახე ისინი: ტანმალალი, ერთიანად დაკუნთული, მხელაქრული ბიჭები, გზადაგზა რომ იყავდნენ დამცველ სარტყლებს. ერთმანეთს ებუჭებოდნენ და ხამალა იცინოდნენ... უნდა გენახა, ეს ზანტი (მეწაღე), თითქმის მოუქნიელი ბიჭები, რა ქამაზურად აღიოდნენ ფოლადის ბაგირებზე, ზევით, სულ ზევით. თავიანთი საშუალო ადგილებისაყენ... ეს ძალზე საბასუსიზმგებლო, სახიფათო ხელობაა, ნიკოში მათი საშუალო ადგილი ჩიტის ვადასებდე უფროა, ვინემ რკინის ბაგირებზე გამოკრებილი ბაქანი. აი, ამ თვალმუხუცამ სიმაღლეზე ეს მამაცო ადამიანები დგამენ და ამარგებენ ჰანჯიკებს. ჰანჯიკების გარეშე წარმოდგენილია ლათონ-კონსტრუქციების დამონტაჟება. როგორ ფიქრობ, რამდენი ასეთი შემთხვევითი ჰანჯიკია საჭირო ამურის ხიდის ასაშენებლად? ნუ იტვბ თავს. მაინც ვერაფერს მიხვდები, მილონ რვათხი ათასი! მაგრამ განა ჰანჯიკის დაღვრა-დამარტება მთავარი? მემონტაჟებებს

სტეციალური ჰანჯიკები აქვთ, რაც საშუალებას აძლევთ ჰანჯიკების მდგრადობა იც ტონა ნიშნებზე შეამოწმონ. ნიკოში შე იყენებენ ზომარასოლებს დაგვიწერია ლექსი. ზომარასოლებს გაუთქრია მწერლობაზე, მაგრამ, მენდე, ამ შენიშვნები ადამიანების საქმიანობის გაკონტროლის, უსათუოდ აგვიკვდება ხელი — ოდას დაწერ, ოდას უკიდევანო ულამაზეს ხიდზე, ადამიანის სულის ნაწილად რომ ვაიღო ციშიბირის მძლეთამძღვე მდინარეზე, ეს მდინარე კი ვერაგია, უყარებაა, თითქმის არ კადრულობდა ფოლადის ქამანდს, უინულის ხორკლიანი ქარებით ცვლილობა „ახეზარი“ ადამიანების მოშორებას. ერთბელ ისე ვაავდა, ხიდის მალა (1.150 ტონა) შევიდა ხანტიმტრით მოაშორა მთავარ არტერიას, ადგილებების ალაგვა სურდა, ბურჯების მოთხრა სცადა... და, რომ არაფერი გამოუვიდა, დანებდა.

საერთოდ, ახეთი ხიდი (ამურისაზე მოგახსენებ) ორჯერ შენდება. ჰერ სახიდე კონსტრუქციების ჰარხანაში (ვრონიესში), მერე — თვით მდინარეზე, რა თქმა უნდა, მშენებლობის ახეთი მეთოდი თავისებურ სიძნელეებთან არის დაკავშირებული. ამურის ხიდს ზომ ათი ათასი ტონა ლითონის კონსტრუქცია დასჭირდა!

მეც ვაღმოვიხიდე ახეთი სიმაღლიდან. ვაღმოვიხიდე და უცებ ისეთი შეგრძნება დამეფუთა, თითქმის ხიდათს ერთად მოვწყებო ხიშინებს და დინებას ვაყვები. ჩემს ზევით კი თხარულად ლურჯი-ცა იყო და ამ ცაბ ბატონ-პატრონად მიმანდა თავი. იქნებ, სწორედ ამიტომია, უკველი მემონტაჟე რომანტაჟისის თვალთ უყურებს თავის საქმიანობას?

ასე თუ ისე, მისთვის, ალბათ, უკვლავზე დიდო სახარული მაინც ხიდის საბოლოო შედგება. როცა იგი ადამიანის საშასურში დგება... ხოლო ამურის ხიდს რა მნიშვნელობა აქვს ბამის მაგისტრალისათვის, ეს ზემოთ გითხრა... თუ დაგაფრუდა, შეგახსენებ — ბამს წყნარი ოკეანისაყენ ეხსენება გზა..

წიგნილი მემკვსე. „ამურის ტალღები“.

განზოცს? არის ასეთი ვალები — „ამურის ტალღები“. რბილი, რადაცნარი ნაძალადევი სიბლიბით შეზავებული მელოდია იცვალათიანი თუ ორმოციანი წლების მოღურა გამოძახილი. თუმცა შენ საიდან გემახსოვრება — ვალები მაინც-დამაინც არ გიყვარს! შენი ღროშა პოპ-მუსიკაა, ხანდახან — სიმფონიკა! ვაანია, რა განწყობაზე ხარ! არა მგონია იგი ამ გიგანტი მდინარის უშუალო ვაგლენით იყოს შექმნილი. დაწერა ვიღაც ნიჭიერი კაცმა ეს უყვავი ვალები და ამურზე გატარებული დღეების საშასოვროდ „ამურის ტალღები“ უწოდა.

მა — წამოიძახებ შენ, — ნუთუ ისევ ამურის უბრაუნდები?

— ნუ შეშობ, არ შეგაწყენ თავს. ასე მეგონია, ბევრი საინტერესო რამ გამოიჩინა წინა წერილში დიახ, ამურზე მინდა ვიამბო. მის გრანდიოზულ (ისევე!) ხილზე მინდა ვიამბო.

როგორ ფიქრობ, რა სიგრძისაა ამური? თითქმის ოთხითათს ზუთასი კილომეტრისა! ზოლო თუ გეოგრაფია კარგად იცი, ისიც გეცოდინება, რომ ამური დედამიწის უდიდეს მდინარეთა ათეულში შედის.

ტყუალად კი არ ფიქვდა მას სახელგანთქმენიერმა და რევოლუციონერმა კრაპოტკინმა — „შორეული აღმოსავლეთის მისიისა“ სწორედ ამ არტერიას, ერთგვარ ცისფერ ქანქას, ეფუძნებოდა ჩვენი ქვეყნის უდიდესი მშარის ეკონომიკა. იგი თითქმის ხიცოცხლის ზეა — სოფლებით, ქალაქებით, სახადოებით, მადარობით, სახანებით, ბოსტნებით, ნავსაყუდრებით რომ გატოტალა მუარად. მასვე უკავშირდება ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის ერთ-ერთი უბრაუნდალესი ფურცელიც, როცა პარტიის გეგმის თანახმად ყრუ ტაიგაში აღიშართა ამურის კომსოპოლსკი და მისი ქარხნები.

ისტორიას შემოუნახავს კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი: ომის შრახსანე ეამს თათრის სრუტადან ტაიგაში თითქმის წარმოუდგენელ ვადაში გააყვანეს ნავთობის მილბადენი: გახდა სარკინიგზო მაგისტრალი, რომელიც კომსოპოლსკს — „სოცეტსკაია გავანთან“ (ე. ი. საბჭოთა ნავსადგურთან) აკავშირებდა. ფაქტურად ეს სარკინიგზო კავშირი ბაიკალ-ამურის მაგისტრალის პირველი რგოლი გახლდათ. ამ მეორე ვახსებდელმა იმეორ-ციმბარის მაგისტრალს საშუალება მისცა დეგენდარულ სადგურ ვოლოჩაევსკიდან მოყოლებული (თელშიც კი იყო — „ვოლჩაევსკის დღეები“, საშოქალაქო ომის გარყვეულ პერიოდს რომ ეხებოდა, დატბარებინა სახალინის, კამჩატკის, კოლიშიას და ჩუკოტკის მრეწველობის განვითარება. იმ წლებში შეუქმნებელი შეიქმნა ამურის ხიდის მშენებლობა, მაგრამ გადაწყდა — გარკვეულ ხნობამდე ზაფხულობით საბორნე გადასახდელი გამოყენებინათ, ზამთარში კი — უნიულოვანი საფარი.

შე თვალყური არ მიდევნებია ამ ვადასახდელის უოველდღეური ფუხფუხისთვის, მაგრამ ვიცი, რომ აქ გამჭრიახობა და ზოგჯერ დიდი რისკიც სჭირდებათ ამ სასიცოცხლო კვანძის შეუფერხებელი რიტმის შესანარჩუნებლად.

მაგრამ, როგორც ამბობენ, სეზონური უფროსობა მაინც იჩენდა თავს — შორეული აღმოსავლეთის რკინიგზის სადგურებზე უმოქმედოდ იდგა მატარებლები, ხოლო ნავსადგურ ვანინოში მოწყვენით გაუფრებულაყვენ სარტიროთ ამწეები...

პოი, როგორ გვეპრდებოდა მეორე ხიდი, გვეპრდებოდა მარტივითი შეიძლება, ტრაფარტული გამოთქმაა ეს, მაგრამ უფრო ზუსტად ვერ გამოვხატავ მის აუცილებლობას! და აი, პარტიის ყრილობის დირექტივამ გაჩნდა ასეთი ფრაზა: „...შენდეს მდინარე ამურზე ქალაქი ამურის კომსოპოლსკი...“

რატომ ვახსენებ ეს ხიდი ზელმეორედ? ტრანზისტორში „ამურის ტალღებს“ ვაღმოსცემენ...

ვუსმენ... რა საოცარია აღმთინის გენია! ამ მელოდიით მან მდორედ შორიონე ამურს კი არა, ათეული წლების შემდეგ გატყორცნილ ხილს — უახლესი ტექნიკური მეცნიერებისა და აღმთინის ზელთუქმენელ ძეგლს მოუხადა ხარკი. იქნებ, სწორედ ამაშია „ამურის ტალღების“ უკვდავება? ალბათ.

და აი, ეს ზელთუქმენელი ძეგლი იდგა ჩემს წინ. უოველგვარი შედარება უძღური იყო მასთან. იწვა გორონი, ამაუი, შეუვალი. იგი მისმობდა. მეძახდა. მეც მივაბიჭებდი მისკენ. მივაბიჭებდი უბოლოო რუმი ფოლადის დერეფნებით, მოდიდებულ მდინარეს ზურგზე რომ მოქცეოდა. ამ გზაზე — (თბლისიდან კომსოპოლსკამდე) შე ბევრი ხიდი მინახავს (აქედან წარმოიშვა ფრაზაც — „არ ვაკვირნია, როგორ მდერის ხიდი?!“), მაგრამ, თაღოვანი ხიდეები-საგან განსხვავებით, ამურის ხიდის თაღება ზემოთკენ თითქოს შეტრიალია, რაიც, ზემი აზრით, უსასრულობისაკენ სწრაფავს. თანადროულობის დინამიზმისაკენ სწრაფავს გამოხატავს. ასე გგონია, ზღაპრული, ქადოსურთი ხილსუბუქით გადახწვადენია ეს ვიგანტი მდინარის ერთი ნაპირიდან მეორეს. გრაფიკული ხილსუბუქითა გამოკვეთილი მისი ფორმა, ასე გერევენბა შორიდან. მაგრამ, როცა ასორმოცდაათი მეტრის სიმაღლიდან ჩაწყაყებულ ბეტონის ფილებზე მიბიჭებ, ვაოცებს ამ ნაგებობის სიდიადე, გრანტიტო მოპირკეთებულ ცამეტ საურდენზე რომ შეფერნილა.

წინა წერილშიც ვაქონებ, საშუაოები ქერ კიდევ მოთავრებული არაა-შეთქი! ჟუმცურთი მოვყარი, ხიდის უკანასკნელი მალის დამთავრებას არაფერი უკლია. ასევე მთავრდება რელსების დაგებაც, (ხიდი იუოს და რელსების დაგებას რა უნდა, არა?!), მაგრამ ნა-

გეზობა იმდენად დიდაა, მისი მშენებელი ტექნიკა და ადამიანები ძლივს ჩანან. თითქოს უხილავი, რაღაც ფარული ძალა აშენებს ყოველივეს. სახლაც შორს, წვიმაც ბაქნებზე გუგუნებენ სამონტაჟო აშენები, ნელა მიიწვივენ ფლადის კონსტრუქციები, აქა-იქ, დაშლევებო ქაჩრებანს ამწვით, პნევმატური ქანსატურებით აღჭურვილი მემონტაჟები შესვლივბან სიმაღლეს...

როგორ გამოიყურებიან ნარინჯისფერ ჩაჩკანებიანი ადამიანები ამ ტექნიკური ვიგანტია ფურფო? პაწა, ძლივს შესამჩნევ წერტილებად.

უნებურად ფაქრობ: ნუთუ ეს მათ შექმნეს ბეტონის, ფლადისა და გრანიტის სასწაული? რა აღვილად იტყვის ენა — „სახწაული“. მაგრამ ხინამდელიღემო ხომ იგი ჩვეულებრივი, ყოფითი ამბებოდაც დაიწყო?.. როცა სახლს აშენებენ, პირველად საძირკველს ჩაუფრიან... ეს აქსიომაა... ასევე აქსიომაა, რომ ხიდს ბურჯი სჭირდება. ამურის ხიდს, თუკი მას კესონის მეთოდით ააშენებდნენ, ორმოცი-ორმოცდაათი ათასი კაცი დასჭირდებოდა.

არ გინდა ამდენი მუშახელის მოვლა? მათი საქმიანობის სწორად წარმართვა? ვიცო, რასაც მეტყვი. ჰო, იყო ასეთი მშენებლობა. მაგრამ თანადროულ პირობებში, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ხანაში დასაბეღებულ რაოდენობაზე ბევრად ნაკლები, უფრო ზუსტად, 87 ათასი კაცი მიეღო ზაიკალ-ამურის მაგისტრალს ჰყოფნას.

თავიდან უკვე ნახინჯი მეთოდით დაიგეგმა ხიდის მშენებლობა. მაგრამ დროთა განმავლობაში, გაჩნდა მეორე, უფრო გაბეღული აზრი, იქნებ, უახლესი, ჯერ კიდევ პრაქტიკულად შეუძომრებელი საშუალება — რეაქტიული ბურღვა გამოიყენონ? რისკი, როგორც იტყვიან, დიდი იყო. არადა, კესონებს — დიდწინეიან წყალქვეშა კაპრებს ჯერ კიდევ უძველესი რომაელები იყენებდნენ. ეს საშუალება აბსოლუტურად სიამელო და უხელო იყო. მაგრამ ძვირადღირებული და ამასთან... თუ შეიძლება ასე ითქვას, არამშენური. მისი გამოყენებისას ადამიანი დაზღვეული არაა. ე. წ. „კესონის“ დაავადებისაგან. ხაბუთოთა მეცნიერების მიერ შემუშავებული გარსიანი ხინჩების დაწერგვას ახალი ეტაპი უნდა დაეწყო ხიდმშენებლობაში. დაშროექტებლებმა და დამკვეთმა ორგანიზაციებმა იფიქრეს, და... კესონი აჩრჩიეს.

მაგრამ გარსიანი ხინჩები არ ასვენებდა მშენებლებს. მათი გამოყენება ზუსტად იმ ღონისჯეს უკახებდა, ყოველ ახალმშენებლობას რომ აწვევებს: „სწრაფად, იაფად, ხარისხიანად“... საქმეში ხიდმშენებელი სამართველის უფროსი ნაყოლო სენტიურიანი ჩაერია. ამურის მშენებლობაზე ახალი კაცი იყო. მუშაობის მებრად დახალი ტემპის გამო ვაჟავა-

სუფლებული მეგობარი შეცვალა და კესონის მეთოდის გამოყენება იმავე პერსპექტივას უკადდა მასაც. მაგრამ კესონის უარყოფა სკუთარი სკამის ვადარჩენის შიშით არ მომხდარა. ხიდმშენებელთა საბელოვანი წინაპრების მემკვიდრეს რეაქტიული ბურღვა არნახულ მიღწევად მოაჩნდა.

სენტურიონმა, გარსიანი ხინჩების მომხრეთა ბანაკი ვადინაცვლა.

დაიწყო ექსპერიმენტული სამუშაოები...

ვიცი, ვაიცარებებ — ვიგანტური ხიდის მშენებლობა და ექსპერიმენტი? სწორედაც.

სამშენებლო რაწმთან შეიქმნა სატრანსპორტო მშენებლობის ცენტრალური სამეცნიერო საცდელი ინსტიტუტის ლაბორატორია.

რა იყო ამ პროგრესულად მოაზროვნე ინჟინრებისა და მეცნიერებისათვის უმთავრესი ხინჩილე?

არც ჩვენში, არც საზღვარგარეთ შემუშავებული არ ყოფილა ასეთი უზარმაზარი ხინჩების კლდეოვან გრუნტში ჩაბურღვის ტექნოლოგია. დახმარებენ ხელი გაუწოდეს საბურღო ტექნიკის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომლებმა. მათ მიერ შექმნილმა რეაქტიულ-სატურბინო ბურღვის დანადგარმა მოხიბლა და დაატყვევა ხიდმშენებლები.

პირველ საურდენ ბურჯს სპეციალურ პოლიგონზე ბარე ორ თვეს მოუღდნენ. და როცა ხინჩი რვა მეტრით ჩაეშვა კლდეოვან გრუნტში და ბეტონით ამოივსო, სენტურიონმა შეებით ამოიხუნთქა: ბეტონი და გრანიტე ერთ მთლიანობად იქცა.

გაინტრებებს, რა იყო მერე? არნახული მოპულარობა.

მდინარის კალაპოტში, ასე ოსტატურად ჩადგმული ბურჯის ხანახავად საიდან არ მოდიოდნენ სპეციალისტები!

ეფექტი, მართლაც რომ ვასოცარი იყო. პირველ ბურჯს თუ ორი თვე მოანდომეს, ბოლო ბურჯის დადგმას ერთი ცვლა დასჭირდა.

რა შეიძლება ამას უწოდო? საინჟინრო გაბეღულობა?

მოქალაქეობრივი სიამავე? „ამურის ტალღები“ კი ისევე იღვრება ტრანზისტორიდან.

როცა აქ წერილის კითხვას დაიწვებ, თუ ჩემი ხართ გაქვს, თუ ჩვენი ძმობისა გწამარაბე, მოძებნე „ამურის ტალღები“, მეგონი, არ ვაგაძნელდება მისი მოვლა. ბოკერიებს მანინე ექნებათ. არ დაგეზაროს, ჩიდი...

ხოლო ვიდრე ფირფიტას ამოიტან, მე ვიამბობ ერთ საინტერესო კაცზე. კოროსტილიოვია მისი ვჯარი, ევგენი კოროსტილიოვი. ახლა მის პორტრეტს არ იკითხვ? ქმუბი, მეგრეიად შეერული, ვაუაჩხული წარბები, გაბუსტნული (პარტოშეა) ცხვირი და სივარეტო. სივარეტს

მართლა რომ არ იცილებს პირიდან. ქაშს — აბოლებს, დაღის — აბოლებს, ისვენებს — აბოლებს, ლაპარაკობს — აბოლებს... საინტერესო კია (არ მოკითხავს), ძილში როგორ ახერხებს სივარცის წევას?...
 ამ შუახანსგადაცილებულ მამაკაცს „ზიჯის მამას“ ეძახიან. ვიდრე ბოლო ბურჯი არ აღიმართა აჭურჭე, მას ერთი წუთით არ მიუტოვებია მცურავ ამწეზე განლაგებული საშტაბო კაიუტა — იქ ათენებდა და აღამებდა. საქმისათვის თავდადალებულ და გამოცდილ მშენებელს მთელი თაობები ჰყავს აღზრდილი. მისი ზედამხედველობით ყველა ტექნიკური ოპერაცია თათქმის ფილიგრანული სიზუსტით სრულდება, განსაკუთრებით კი — წყალქვეშა საპლუაობა...

„საუკუნეებისათვის ვაშენებთ, — აშბობდა იგი. — მაშასადამე, ყველაფერს უნაკლო უნდა იყოს...“

როგორ ფიქრობ, ბედნიერია თუ არა ადამიანი, აშგვარი კრედიტი რომ ცხოვრობს? მე მგონი, კი.

ეს განსაკუთრებული, მშვიადი ხილია.. საინჟინრო ხელოვნების შესანიშნავი სკოლა.

რა მოიქცია მან თავის უზარმაზარ კასკადში?

უამრავი მახვილგონივრული იდეა, ხითამაჟ და, რაც მთავარია, თანადროული მაქისცემა.

არ შეაშხნა ეს ყველაფერი?

□ ბაზრქმუშა იაწიბა □

გურამ გვირგვინი

სანბრიდან ბრძოლის ველი ჩანს

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო

დროის მკაცრი გამოცდა ყველაზე და უმძლავრესს, განსაკუთრებით კი მწერალსა და ხელოვანს, მათ ნამოღვაწის ელვის უველაზე მხარდასა, პირუთენელი შემთავებელი შთამომავლობაა. კემშარიტ მწერალს შეუძლებელია არ აფიქრებდეს საკუთარი შემოქმედების ბედი.

„მე მთელი წუთისოფელი სანგარში ჩამდარი ჩარისკაცით ვიყავი. დრო არ მქონდა უკან მომხებო. ამას კი, როგორც ჩანს, ბევრ სიყუთისთან ერთად, ცუდი მხარეც ჰქონია: სანგარიდან შეიძლება ბევრი რამ ვერ დაინახო, ამ კარგად ვერ დაინახო და შეცდებ, მოტყუებდე“.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ამ გულწრფელ სატყუებში ერთგვარი ეჭვი სჭვივებს, გონებისა და გულის მღრღნელი ეჭვი, ახლად, უკვე ხანდაზმულობაში რომ გაუჩნდა მწერალს.

მეოცე საუკუნე თავისი რევოლუციური სულსკვეთებით, ისტორიული ქარტეზილებითა და სოციალური გარდაქმნებით განუმეორებელი ეპოქა კაცობრიობას ისტორიაში. მას, სხვა ეპოქებისაგან განსხვავებით, სულიერი განახლების ნაცვლად თან სდევს სულიერი გარდაქმნები, აღამიანთა ცხოვრებისა და ურთიერთობის ახალ მსოფლგაგებებასა და მორალურ საწყობებზე დაფუძნება. იქ მწერალს, ვინც თავის თავს ახალი ეპოქის ჩარისკაცად თვლის, არ შეიძლება არ აწუხებდეს კითხვა, თუ რამდენად აუბა მხარი ცხოვრებას, რა წველილი შეიტანა ამ დიდ გარდაქმნებში, რამდენად ღირსეული შემწევა ახალი ცხოვრების დამყარებისა. ამ კითხვებზე გაცემული პასუხი გაფანტავს ან გამამართლებს ეჭვს მწერლისა მისი შემოქმედების ნაყოფიერებასა თუ უნაყოფობაზე.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ღირსეული შემოქმედრეა ქართული კლასიკოსებისა. ვასულ საუკუნეში განსაკუთრებით მკაფიოდ ჩამოყალიბდა მწერლის ტიპი. მწერალი, მებრძოლი, მოქალაქე განუყოფელ ცნებებად იქცა და მას შემდეგ არცერთ შემოქმედს არა აქვს უფლება განცალკევოს ეს ცნებები. მეოცე საუკუნე კიდევ უფრო აშკარად მოითხოვს მწერლისაგან პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი აქტივობა, პარტიული პოზიციის სიცხადე. კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ერთგულად მოსდევს წინაპართა ანდერძსაც და ეპოქის მოწოდებასაც.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე კემშარიტად პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი გრძნობით ავსილი მწერალია, ვინც კარგად იცის თავისი ვალი დროისა და ხალხის წინაშე. იგი მუდამ ცხოვრების დუდიღშია, მუდამ ეძებს თანამედროვეობაში იმ რთულსა და ძნელ უბანს, სადაც ყველაზე მეტადაა საჭირო დიდი ნებისყოფის აღამიანი. მწერალი მუდამ კეთილის, სინათლის მაძიებელია ცხოვრებაში, მას უფრო შეუქი იზიდავს, ვიდრე ჩრდილი, სკეფსისი არასოდეს შორევა, იმედი არასოდეს გადასწურვია, რწმენა აღამიანის ზუმანურობასა და ძლიერებაში არასოდეს შერყევია.

მწერალს ამ თვისებების და ეპოქის სული ბედნიერი დამთბვევის გამო, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ასე გულწრფელად, მთელი შემართებით იღწვის თუ ბრძვის დროის მოწოდებისა და საკუთარი რწმენის დასამყიდრებად, ასე მყარად დგას თავიდანვე სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის პოზიციებზე.

ამის გამო კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ცდმობრიად როლი აღიქვამს სამყაროს. მისი შემოქმედებმა ცხოვრებას მთელი თავისი მრავალმხრივობით იტყვის, კეთილთაან ერთად ბოროტსაც წარმოგვიჩინებს, მაგრამ ეს ორი საწყისი აქ მუდმივ შერკინებაშია. სწორედ ამიტომაც ებოდნენ დიდი დრამატისში მის რამანებას და მოთხრობებაში. რაც მთავარია, ამ ბრძოლაში, თვით უკადურესად დამახულ სიტუაციებშიც კი, ხათლად სპეციის სიმბნდე და იმედიაან ვანწყობილება, რადგან მწერალს მტიცად სჭერა კეთილას უძლეველობა, სჭერა აღმთაანს გაუბნებელი სულისა, სჭერა მისი გამარჯვება. ეს განწყობილება კვებამს სწორედ იმ სიყვარულს რამანტაუტობისადაჟ, რაც ადვილი შემაშინვეია კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში. ეს განწყობილება ადვილებს იმ მეზბრძოლსულს, რაც შეუშდარად შეიგრძნობა ყოველ მის ნაწარმოებში.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე კოლოსალური ენერჯიის, ღრმა რწმენისა და იშვიათი შემართების ადამიანია, ვინც ქართველი ერისა და ქართული საბჭოთა მწერლობის ინტერესებით ცხოვრობს. ამ წმინდათაწმინდა მოვალეობაში მისთვის წარმოდგენილია იოტისოდენი კომპრომისი. იგი ბუნებით მეზბრძოლი ადამიანია და ბოლომდე აშკარად, შეუფარავად იბრძვის და იცავს იმას, რაც გონებისა და გულითსწამს.

ამიტომ იყო იგი, მთელი წუთისოფელი საწვარში ჩამჭდარი ქანისკაცივით, საიდანაც მართლაც შეიძლება ბეჭტი რამ ვერ დანახო, მაგრამ, სამაგიეროდ მთავარი, ბრძოლის ველი კარგად ჩანს. ამაში აშკარად ვერაწმუნებს მთელი მისი ცხოვრების გზაც და შემოქმედებაც.

ამ დღეადრამელი სახითის ვაჟია, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე მუდამ ცხოვრებას დუღილშია და მისი ენერჯია მხოლოდ საკუთარ შემოქმედებაზე, ან მარტო „წმინდა“ ლიტერატურულ მუშაობაზე კი არ იხარჯება, არამედ ფართო საზოგადოებრივ საქმიანობაზეც. ამიტომაც, შედარებით „ძუნწი“ შემოქმედი იგი, სამაგიეროდ, ამის წყალობაა ისიც, რომ ყოველი მისი ნაწარმოებმა ცხოვრების ხილტვრში პოულობს მახარადრებელ წყაროს და ჭეშმარიტ მხატვრულ ქმნილებად იქცევა.

ყოველი მართალი მწერალი უმეტესად თავისი თავისა და თავისი თაობის ბოჯრადიას მოვებობრობს, უველანე ღრმად და სრულად სწორედ აქ ამოიყობება მწერალის სულიერი ცხოვრების „მანჯი“, — ეს სიტყვებიც თანამედროვე ქართული ლიტერატურის ერთერთ უდიდეს ოსტატს კონსტანტინე ლორთქიფანიძეს ეკუთვნის და მათ ჭეშმარიტებას თავად ავტორის შემოქმედებაც მშვენივრად ადასტურებს. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის ბრძოლა, პირველი სიძინებები

და პირველი გამარჯვებების სიხარული, სოციალისტური ყოფის დამკვიდრება სოფლად და ქალაქად, შერე დიდი და შროსხანე სამშულო ომი, მას შემდეგ კი განახლებიანა და კომუნისმაც მშენებლობის გზაზე ახალი სიმაღლებებისაკენ უტოვრების წლები — აი საბჭოთა ხელის ცხოვრების გზაც და მწერალის შემოქმედებაში მხატვრულად გააზრებული და აღბეჭდილი სამყაროც. კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ ვაყვარებად იარა ამ ძინებსა და ნათელ გზაზე, იარა იმე, როგორც შეშვენილად ჭეშმარიტ მეზბრძოლს, მოქალაქესა და მწერალს.

მაღალ მოქალაქეობრივ გრძნობასთან ერთად, შინაგანი სიწარფილეს სპეციის კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ყოველი ნაწარმოებიდან. სწორედ ეს დიდი სიწართლე და კიდევ სხნადვე ანიჭებს მის ნაღვანს მოსიზბლავობას. მის თავისი აზრისა და გრძნობის განმუდგენებლად მხოლოდ კლასიკური რეალისტური ფორმა მიაჩნია გამოხატვის ყველაზე უბუყარ საშუალებად. ეს ისედაც აშკარაა, მაგრამ პირდაპირაც ვკვირბადებს მწერალს: „ჩემი დიდი მანწავლებელი მწერლობაში იყო და არის ილია კუკუაძე. სწორედ მისმა მოთხრობებმა („ოთხრანთი ქვრევი“, „გლამის ნამბობი“ და „მარჩობელანე“) მოახდინა ჩემზედ წარუშლელი შთახედილება. მე მისგან შევადგრძენი პირველად ქართული ენის ძარღვი და ხანითთვის რელიეფური გამოკვეთილობა. თუ რამე ვიცო როგორც მწერალმა, მისგან ვისწავლე“.

ახეთა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შემოქმედებითი სრწამის პირველი ნახიჭებიდან დღემდე და თანამედროვეობისადაში თუ კლასიკური რეალისტური ფორმისადაში ამ ერთგულებამ, ყოველ შემთხვევაში, პირადად მას, მისი მოღვაწეობის გრძელ გზაზე, სიყეთის მეტი არაფერი მოუტანა.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ოცი წლისაც არ იყო, როცა პროლეტარულ მწერლებთან ერთად მოვიდა ქართული ლიტერატურაში და თავიდანვე მიიქცია საყოველთაო ყურადღება. 1928 წელს, თვრამეტი წლის ჰებუსი უკვე პროლეტარულ მწერალთა აზოციაციის ქუთათის განყოფილების ერთერთი დამარსებელი იყო. შეიძლება ითქვას, მან საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დაარსებისთანავე აიღვა ფები როგორც მწერალმა და მას შემდეგ ერთგულ მეზბრძოლად და ქმნავად მოხდევს ახალ ცხოვრებას.

რეკლუტეობასა და სამოქალაქო ომს მხოლოდ წითელ არმიამო როდი მოჰყვა მსოზბრივი ვაწვევა. მსოზბრივი ვაწვევა მწერლობაშიც „გამოცხადდა“. 20-იან წლებში ერთგვარა გულუნარყოფილობით მოითხოვდნენ ახალი მწერლობის შესაქმნელად ახალი, პროლეტარული კადრების მოწახლეებას. ათანები, როგორც უმაღლმოაწუდნენ მწერლობას, ასევე მალე ჩამოცილ-

დენ მას. შედარებით ჭიუტი პრიმიტივეზი კარგახანს ცდილობდნენ თავისი პოლიციური უპირატესობის მტოაცებას და გულდაგულ მოსდევდნენ მწერლობას, ვიდრე თვით ცხოვრებამ არ გარიჟრა ისინი მერევე. მაგრამ, ამისთანავე, პროლეტარული მწერლობის ნაყოფიდან გამოვიდნენ ის ჰემშპირტიად ნიჭიერი ახალგაზრდები, რომელთა ირგვლივაც მოხდა საბჭოთა მწერლობის კონსოლიდაცია და ამდენად მათი მოღვაწეობა ლიტერატურის განვითარებისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანი გამოდგა. ამის ერთი ნათელი დღვატურებაა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შემოქმედება.

მის ადრინდელ ნაწარმოებებში (ლექსებში, პოემებში, მოთხრობებში, პიესებში) აშკარად ჩანდა ეს ჩანალი პოლიცია, რომელმაც მწერალი დღემდე ერთგულად იცავს, ესა ახალი ცხოვრების ერთგულმა და უნდავრო სამხატვრო. მათი ლიტერატურული ღირსებები დღეს, ცხადია, საექვია არა მარტო ჩვენთვის, ეტყობა, თავად მწერლისთვისაც (ახლათ, ამიტომაც არ შეიტანა თავისი თხზულებების ახლანდელ გამოცემაზე ოსტოტოქი). 20-იან წლებში კი მოვარის ის იყო, რომ ახალგაზრდა მწერალი გულწრფელად წერდა რევოლუციურ, კომუნისტურ, ადამიანთა ახალ ურთიერთობებზე. პირველად მწერლის შემოქმედებითი ბოვარდის გარკვევისათვის, საერთოდ, საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების პროცესის თვლის მონადევნებლად დღესაც შეიტლება დავიანტურისდეთ კონსტანტინე ლორთქიფანიძის პირველი წიგნებით („ლექსები“, 1926 წ., „პირველის შემდეგ“, 1927 წ., „ღობილი“, 1927 წ., „ახალი დეკლემი“, 1929 წ., პოემები: „ტეტენა რაზინი“, 1927 წ., „ერთი მოთვანი“, 1931 წ., „მუშა განმომგონებელი“, 1932 წ., მოთხრობები: „სანაპირი“, 1925 წ., „ფოტოგრაფი“ და „საევი“, 1927 წ., „პირველი დედა“ 1928 წ., პიესა „მესამე ვა“, 1928 წ. და სხვ.) აქ აშკარა ავტორის გულბრძვილობა, გამოუცდებლობა, სახეები სქემატურაა, სხვა ნაყოფი იღწნ თავს, მაგრამ ახალგაზრდა მწერლის ნიჭიერება, ცხოვრების შეცნობის წურვავლი, სწორი ლიტერატურული პოლიცია იგარჩნება. ამან სულ მალე გამოიღო ნაყოფი, როცა გამოქვეყნდა რომანი „ძირს სიმინდის რესპუბლიკა“, მოვინებთ, დასრულებისა და გადამუშავების შემდეგ რომ „კოლხეთის ცისკარი“ ეწოდა.

რომანში ახალული ცხოვრებისეული მოვლენების მასშტაბურობა, პრობლემების აქტუალობა და სიღრმე, რაც მოვარია, ჰემშპირტი მხატვრული ღირსებები „კოლხეთის ცისკარს“ ქართული საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების პროცესში საეტაპო ნაწარმოებებს მნიშვნელობას ანიჭებს.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში რომ „კოლხეთის ცისკარს“ განსაკუთრე-

ბული ადგილი უკავია, ამას თვით მწერალის გვაგარტობინებს რომანისადმი თავისი შეუწყლტებელი ყურადღებით. თუმცა რომანში თავადანე მალალი შევსება მიიღო, თანაც სხვთა ავტორიტეტისაგან, როგორც იცნენ მხეილი ჯავახიშვილი და დეო ქიაჩელი (იხ. კ. იმედაშვილის წიგნი „ადამიანი და დრო“, 33-46-58), მწერალი კვლავ დიდხანს და გულმოდგინედ მუშაობდა მასზე, ყოველი ახალი გამოცემისათვის ხვეწდა და სრულყოფდა ნაწარმოებს.

მართალია, რიგი მწერლებსა უარყოფითად ეკიდება გამოცემული ნაწარმოების შემდგომი დამუშავების საქმეს და ამ საქმეში ისეთი დიდი ავტორიტეტების მოხარტებუბსაც კი იშველიებენ, როგორცაა, მაგალითად, გოეთე, მაგრამ, ჭრე ერთი, ზოგიერთ დებულებას ვერც ავტორიტეტში შევლთან, და, მეორეც, წიგნის შემდგომი დახვეწა თუ გადამუშავება მწერლის შემოქმედებითი ლაბორატორიის თავისებურებაზეა დამოკიდებული და ამ საქმეში ერთი აზრის დაკანონება არ უნდა იყოს სწორი. ყოველ შემთხვევაში, კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შეუნრელებლმა ყურადღებამ ამ რომანისადმი ის შევენიერი ნაყოფი გამოიღო, რომ „კოლხეთის ცისკარი“ ერთერთი საუკეთესო მხატვრული ნაწარმოებია მიიღეს მრავალერთვან საბჭოთა ლიტერატურაში, ითარგმნეს ენებზე და მისი შადალი ღირსებები ერთხმად არის აღიარებული ჩვენშიც და საზღვარგარეთაც.

ამ წიგნში „კონსტანტინე ლორთქიფანიძემ შეხანიშნავი მხატვრული თვალის დაკვანახა, რომანის ზოგიერთი სურათი განმაცვიფრებელი თავისი სიკვეთით, ამას თან ერთვის ახალი სოფლის და ადამიანების შედმოწენის ცოდნა“ (ლ. ქიაჩელი). ამ დიდი ცხოვრებისეული სიშართლის, მასშტაბურობის, მხატვრული წარმოსახვის სიძლიერის გამო „კოლხეთის ცისკარს“ საესეებით მართებულად იხსენიებენ მიხეილ შოლოხოვის კლასიკურ რომანებთან ერთად. საინტერესოა ვაიხსენოთ, რომ პირველად ამ რომ მწერლობა, კონსტანტინე ლორთქიფანიძისა და მიხეილ შოლოხოვის — სახელები მიხეილ ჯავახიშვილმა დააკეთარა ჭრე კიდევ 1934 წელს, რომანის საჭარო განხილვის დროს.

„კოლხეთის ცისკარში“ მწერლის ნიჭი და ოსტატობა მრავალმხრივ გამოვლინდა, მაგრამ განსაკუთრებით გვანკუფრებს ფსიქოლოგიური პორტრეტების გამოკვეთის შესანიშნავი უნარი. მწერალმა შექმნა კოლექტივიზაციის პერიოდის სოფლის ადამიანების ტიპურ სახეთა მთელი გაღერეა. იგი თანხარო მოვლამებით ტარწავს ყოველ სახეს და ამის შედეგია, რომ ცენტრალურ გმირებთან, მეკი ვაშაქიძესა და ტარას ზაზარაქისთან ერთად, სრულყოფილად და სხადლად დახატული ისლან მარველაქისა

და გიორგი ჭიშკარიანის, ბარნაბა საგანდლიძისა და დახუნდაძის, დოფინოსა და ბაქუას თუ სხვათა სახეები, რომლებიც დღესანს რჩებიან მკითხველის მენტორებაში.

„კოლხეთის ცისკარი“ სოფლის მოქაშაგირის — მეტი ვაშაყიძის ცხოვრების მაგალითზე მწერალი დიდა დამაყრებლობით გვახსნის უღელახსნილი გლეხობის შემოქმედებითი ენერჯის სიძლიერესა და სიდიადეს. სოფლად მომხდარი სოციალური ძვრების მხატვრული სურათები წარმოადგენენ იმ აუცილებელ ფონს, ურომილისოდვე ვაუზგარის დარჩებოდა ცენტრალური გმირის გაძაღქმის მიზეზები. ამიტომაც მწერალი არ იზღუდება მეტის მხატვრული ბიოგრაფიით და ხატავს სოფლის ცხოვრების ფართო სურათებს, მოქმედებაში შემოჰყავს მთელი რიგი უაღრესად თავისებური ხასიათისა და ფსიქიკის გმირები, რომლებიც სხვადასხვა სოციალური ფენის ადამიანების ტიპური სახეებს წარმოადგენენ და, ერთად აღებული, მშვენივრად გვახსაიათებენ კოლექტივისაციის პერიოდში სოფლად მომხდარი გარდატეხის პროცესს.

უოველ მხატვრულ ნახვს აქვს თავისი ლოგიკური განვითარება, რასაც თვით შემოქმედნიც კი ემორჩილებიან, მხატვრული სიტყვის უღედეს ოსტატებს არაერთბელ უღიარებიათ უძღურება სახის ლოგიკური განვითარების წინაშე, რასაც ხშირად დაუნდობლად დაურღვევია ბოლშე მათი წინასწარი ჩანაფიქრი და გმგმბი. კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მწერალური ნიჭი და ალერ ძლიერად შედარდება იმასთან, რომ ქარვამელი მხატვრული სახის განვითარებას ტენდენციად და არასოდეს ეწინააღმდეგება მას. ამის ბრწყინვალე დადასტურებაა მეტის სახე.

მოქმედების დასაწყისშივე ნათელი ხდება თუ რა მწარტა სოფლის მოქაშაგირის მეტის ხედვარი. იგი ხშირად სასაცილო მდგომარეობაშიც კი ვარდება, მაგრამ მკითხველი ყოველთვის თანაუგრძნობს მას, რადგან ამის მიზეზი მეტის ქუასუსტობაა კი არ არის, როგორც ამას სხვები შრომით რჩენას მიჩვეულები ფიქრობენ, არამედ ცხოვრებისაგან განაწამებები ადამიანის უსაზღვრო სურვილი, როგორმე თავი დაადგინოს უფლებო მდგომარეობას, აიცილოს სოფლის ღალანდარების გესლი და ირონია. ექვს გარეშეა, მეტის უზადრუკი უოფა მხოლოდ მისი სოციალური მდგომარეობით აიხსნება, რაც, უფდაღრის გარდა, თითქმის დაცინების, აბურჯად აგდების უფლებასაც აღწევს შემდეგულთ. მეტი მოქაშაგირის ცხოვრების სიძიძისაგან კი გატეხილა და დამაზუნებულა, მაგრამ ადამიანური ცხოვრების სურვილი მაინც ძლიერია მასში. იგი სასოებით ოცნებობს საკუთარი ქვარის შექმნაზე, იმდენადაა მოწუწურებული და მოუკიდებელ არსებობას, რომ მეზობლად მოსახლედ გლეხების დაეხადე კი სიამოვნებით აღ-

ევნებს თვალს და გულწრფელად შერატრის მათ მდგომარეობას.

ჩვენი იმედი, რომ მეტი არ დამარცხებულა მარბოლოდ და იგი კიდევ შეებრბოლდა უკულმასო ცხოვრებას, მართლდება. თუმცა მეტის გზა არ არის თავიდან სწორი, მაგრამ, რაც მთავარია, იგი იწყებს მოქმედებას. ინტერესით ვადევნებთ თვალს მეტის, უღელი ხარის საყიდლად ფულს რომ აგროვებს. მეტი ჩვენს თვალწინ რცვდება, იგი ცხოვრების მიზანს პოულობს. რამდენად მხატვრული სიმართლება გზარობის სცენაში, სადაც მეტი, ჭერ კიდევ მსუბუქი ქიხით ჭიბუში, საქმიანად დაბიჭებს და კარგი მუიდველით ათვალერებს ვასაყიდად მორეკიდ საქონელს. ორი წელი ცხოვრებდა მეტი ამ ოცნებით, დაგროვილი თანხა კი ძალედ მცირე აღმოაჩნდა და მეტის სასოწარკვეთასაც საზღვარი არ აქვს. მას ვერ მოუწიბავს სხვა გამოსავალი თავისი უზადრუკი მდგომარეობიდან, ენერჯია დაელია, ცოტა სწით ვალეძებული თვემოუყვარეობის ნახაბიც აღარ დარჩა, დანაზოგა დაზუნდარსთან ლოთობით მალე განაწავა და კვლავ ერევის მორჩილი მსახობი ვახდა.

მწერალი იშვიათი ოსტატობით ხატავს მეტის სახეს, საშუალებას გვაძლევს ღრმად ჩაეწვდეთ გმირის სულიერ სამუაროს, გავერკვეთ მის შინაგან განცდებში, ასე რომ მოღწევაგებია მარტობელა ქაბუჯს, განვითარების ამ ეტაპზეც რომ დასმოდა წერტილი მეტის სახეს, იგი მაინც იქნებოდა ერთი საუკეთესო ფსიქოლოგიური პორტრეტთაგანი ქართულ პროზაში. მაგრამ სახის ლოგია არ იძლევა აქ წერტილის დასმის საშუალებას. მოქმედება უნდა ვაგრძელდეს, მეტის ბედმა უნდა დაგვარწმუნოს ახალი ცხოვრების უძლეველობაში, მწერალმა უნდა გვიჩვენოს ის ძალა, რომელსაც შეუძლია მეტისთანა ხალხის ოცნებების ახდენა, მათი „შრომის ახსნა“, სწორ და ნათელ გზაზე გამოყვანა. მწერალს, შეეძლო, ვთქვათ, თავისი გმირის დაღუპვით დაეშთაერებინა რომანი, ოცნებადამსხვრეულ მეტის შეძლებას სულ სხვა ბედი რგებოდა, მაგრამ მაშინ მწერალს ცხოვრების მართალი სურათის გადმოსაცემად ახლის გამარჯვება ტრაგიკული გმირის ფონზე უნდა გამოეყვითა, როგორც ეს, მაგალითად, შოლოხოვმა მოიჩქმედა „წყნარ დონში“. ასეთ შემთხვევაში რომანის სიუჟეტი სულ სხვაგვარად უნდა აგებულიყო. ავტორს კი სხვა ჩანაფიქრი აქვს, მას რომანის გმირის მაგალითზე სურს ახლის დაუძლეველობის ჩვენება. ამიტომაც, მეტის სახე არ შეიძლება ტრაგიკულად დასრულდეს, იგი განვითარებას მოითხოვს და მწერალი ემორჩილება რეალისტური სახის ძლიერ ლოგიკას.

იმისათვის, რომ მეტის ცხოვრებაში უფცარი და მკვეთრი შემობრუნება სახვებით მომწიფებული ყოფილიყო ფსიქოლოგიურად, მწერალი გულმოდგინედ გვიხატავდა მეტის ტრაგიკულ უოფას, გვიხებლდა მის განცდებსა და ფიქრებს.

მექის სული ღრმად არის დაკავლული ცხოვრების მძიმე გუთნით და იგი უნად არის ახალი ცხოვრების თესლის მისაღებად. ამის შემდეგ სრულდება ბუნებრივ შთაბეჭდილებებ-ს კრების შედეგის მოქმედება სოფლის საერთო ტრადიციის როდენაც მასში მძლავრად ამოხეთქავს წლებს მანძილზე დაგრძობილი ბოღმა და იგი, კულაების ბნელი მაქინაციების უნებლად შემსწრად, აღშფოთებულად, მართლაც ვეფხვითად გააბრძოლებს ღარიბი გლეხობის მტრების წინააღმდეგ. აქედან იწყებს მეტი ცხოვრების ახალ გზას, ბრძოლასა და გამარჯვების გზას, რაც მის ბედს სამუდამოდ უკავშირებს მოშავლის შემოქმედი მშრომელი ხალხის საერთო ბედს.

მწერალი არც შემდგომ დალატობს ცხოვრების სიმართლეს. მექის უფცარი შემობრუნება ახალი ცხოვრებისაკენ რაიმე ძლიერი ზიძვის საშუალებით ადვილი შესაძლებელი იყო, მაგრამ ასევე უფცარად ვერ შესძლებდა იმის აღმოფხვრას, რაც წლების მანძილზე მის ხასიათსა და ფსიქიკაში აღბეჭდილიყო. მწერალი ზედოვწერად არ აჩვენებს გმირის ხასიათს ვარაუქმის პარაკებს. ჩვენ კიდევ დიდხანს ვართ მექის ძველი ჩვევების გამოყლების მოქმენი. ახალი ცხოვრება თანდათანობით და ბეჭითად აიწყებს მექის მის უზადროყ წარსულს. ამ ვარაუქმსა სოფლის სოციალისტურმა სინამდვილემ მეტი ვაშავიერ, მოქაშავიერობის ქაობიად ცხოვრების ფართო გზაზე გამოიყვანა და უზადრებულყო „ბრეკუნიადანი“ ყველასაგან პატავსაცემ მშრომელად აქცია.

მეტი ქართული საბჭოთა ლიტერატურის ერთერთი ძლიერი გმირთა, ვისი უადრესად თავისებური ცხოვრება ბრწუნვადლდ განასახიერებს ახალი სოფლის ახალგაზრდობის მოშავლის გზას.

„კოლხეთის ცისკარს“ მნიშვნელობას ქართული ლიტერატურისათვის ისიც განაპირობებს, რომ პირველად სწორედ ამ რომანში იქნა მოცემული სოფლის კომუნისტის მაღალშეატრული სახე. მექის ბედი, რომელიც რომანის უფრადღების ექსტრეზია, არ აძულებს მწერალს თავიდანვე შემოიყვანოს მოქმედებაში გლეხობის ზელმძღვანელი და ტარახი ხაზარაძის ხაზი ცოტა მოგვიანებით ერთვის საერთო სიუჟეტურ განვითარებას. მექის ნდვიდელადურ ბრძოლაში დამარცხების შემდეგ, როდელიც მოქმედება მისი საერთო მოძრაობასთან დაკავშირების მოშენტი, ტარახის სახე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იქენს და მწერალი მთელი უფრადღებით ეყიდება მის გამოყვეთას. იმ კრების შემდეგ კი, საიდანაც ახალი ხანი იწყება მექის ცხოვრებაში, მისი და ტარახის ბედი მჭიდროდ ექავება ერთმანეთს და, აქედან მოყოლებული, ეს ორი სახე პარალელურად ვითარდება.

კოსტანტინე ლორთქიფანიძე მისთვის ჩვეული ფსიქოლოგიური სიღრმით გვიშლის გმირის სულიერ საშვაროს, ოსტატურად ვვარწმუნებს

ხაზარაძის მაღალ მოქალაქეობრივ და კომუნისტურ შეგნებაში, მის უადრესად აღმიაწერ ხასიათსა და გრწობებში. მოქმედების განვითარებათან ერთად ჩვენთვის მსუბუქად უნდა ითვლებოდეს, თუ მასთვის ზელმძღვანელის რა შესანიშნავი თვისებებით არის დაქილდობებული ტარახი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი გლეხებთან მიდგომის უნარი. ხაზარაძეს კარვად ესმის, რომ გლეხობის გზა კოლექტივისაკენ ერთ არ არის, ყველა თვისებურ დაყოფილებს საპირკრებს და მასაც არ დალატობს მოთმინება ინდივიდუალური მიდგომით მოქმედოს თანახმადელელებზე. ტარახის გულისხმიერება სისრული ვლენდება მექისთან დამოკიდებულებაში. მისი აღმიაწერი, მეგობრული მწრუნველობა სიბოძის მონატრულ ქაბუის გულს ღრმა მაღლებების ვრწმობით ავსებს.

სოფლად კოლექტიური მეურნეობის დანერგვა დაკავშირებული იყო უდიდეს სინწელებთან. ბრძოლა, ცალკე კულავობასა და ხალხის სხვა მტრებთან, ცალკე კიდევ გლეხებში ღრმად გამჭდარ კერძმეუტრებულ ბუნებასთან, ენერგიის სრულ დამახვას მოიბოგება, კოლექტივისაციის პერიოდის ამსახველი მშატრული ლიტერატურა ვერ აუვლიდა გვერდს ამ სინწელებს. შემოსევეითი არ არის, რომ სწორედ ის ნაწარმოებები გამოდგენს მაღალი ღირსებაა, სადაც მშატრულად არის ასახული ახალი სოფლის დამადების მთელი ტკივილები, კომუნისტთა სწორედ ეს მშატრული სახეები არიან მნიშვნელოვანნი, რომლებიც შეულამაშებლად, სიმართლით გვიხსნიან სოფლის თავაკების მოღვაწეობის მთელ სინწელებს. სწორედ ახეთ სახეთა რიგს მეუფთვნება ტარახი ხაზარაძე.

კოსტანტინე ლორთქიფანიძისათვის არ არის დამახასიათებელი უყვე ჩამოყალიბებული გმირების წარმოდგენა, რაკა მათი დადებით თუ უარყოფითი მხარების დემონსტრირებაა ხდება. მის გმირებს ყოველთვის ახასიათებს განვითარების ტენდენცია, ურომლისრადაც მწელი წარმოსადგენია საბჭოთა ლიტერატურის დღიეი ეპოური ტილოს მშატრული სახე. მართალია, ტარახი არ ვარდაიქმნება ისე თვალნათლივ, როგორც მეტი, მაგრამ ეს როდენიშნავს იმა, რომ იქვე შეენიშნოთ მისი განვითარება. მწერალი ადრედ კომუნისტის ცოცხალ სახეს. ტარახის კარვად აქვს გამოყოფილი არა მარტო გამარჯვებით გამოწვეული სიბართული, არამედ შეტდომების მთელი სიმწარეც. უამათოდ აქც შეიძლება ახალი და რთული საქმის ზელმძღვანელობა. არატრთულ ცდება დავიდოვც „გატანილი ყაბირში“, მაგრამ მისი გუენების ძალაბით არ კლებულობს. ხაზარაძისა და დავიდოვის ღირსება ამაში კი არ არის, რომ არახოდეს ცდებთან, არამედ იმაში, რომ ყოველთვის და ყველა საყთბში ხალხის ინტერებებთან გამოილიან.

„კოლხეთის ცისკარს“ თემატურად ეხმინება

და აგრძელებს რომანი „ნატრის თვლი“, რომლის მხოლოდ ორი ნაწილია წერ გამოკვეთილი ანა წინათ აღმანახ „განთიადში“ კიდევ ერთი მოზრდილი თავი დაიბეჭდა ამ რომანშიდან, მაგრამ როდის დაამთავრებს მწერალი მასზე მუშაობას, მწელი სათქმელია. კონსტანტინე ლორთქიფანიძეს არ უყვარს ანტარქის წერის დროს. მიუხედავად ამისა, უკვე გამოკვეთილია რომანში მწერლის ინტერესების სფერო და კონფლიქტის საფუძვლებიც. ეს არის რომანის ომისა და ომისშემდგომი დროის ქართული პოლიტის ცხოვრებაზე, მის აქტუალურ და მტკავრულ პრობლემებზე, კეთილსა და ბოროტის ბრძოლაზე, სოფლის ადამიანების მოკალურ სხება და ფსიქოლოგიაზე. მწერლის ამ რომანის მთავარი ღირსებაც მის სიმართლენია. აქც არ ღაღატობს მწერალი საკუთარ ტილის და მკაცრი რეალიზმის თვლით გვიჩვენებს სოფლის ვაჭრე ხალხს შრომით პათოსაც და იმასაც, თუ რა და ვინ უშლის მათ ხელს საზოგადოებრივ საქმიანობაში თუ პირად ცხოვრებაში. უნდა აღინიშნოს, რომ რომანის მეორე ნაწილში მწერლის კრიტიკული ხედვა სულ უფრო მშაფრდებდა და საყარაულოა, რომ დასკვნით ნაწილში იგი კულმინაციურ იქნება. ნაღებობებისა და უგრესებლების ოქანების ბიოგრაფია რომანში ფართო ფონზე წარმოჩენილია და ცხოვრების ვრცელი სურათების, მრავალფეროვანი სახითების გახსნის წყალობით „ნატრის თვლი“ უადრესად მნიშვნელოვან ეპიურ ტილოდ იკეთება.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შემოქმედების მასზრდოებელი წუარო ცხოვრების დიდი სიმართლეა. იგი მისთვის ხანტრესო პროცესების უბრალოდ მომწერე კი არ არის, უშუალო მონაწილეცაა. „კოლხეთის ანკრის“ დაწერამდე იგი წლობით ცხოვრობდა იმერეთში, აქტურად მონაწილეობდა ახალი სოფლის მშენებლობაში. „ნატრის თვლიც“ ასეთივე ღრმად დანახული და შეცნობილი სამუაროს შესახებ არის დაწერილი. შეიძლება ითქვას, ქართული სოფლის ცოდნაში კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ქართული მწერალითავე მწველია რომ ვინმე შეეღაროს. მისი მოთხრობების ცვალებიც „უცდავება“, „სიყვდილი ცოტას მოიცდის“, „არ ეღაღატებს“ და სხვა ნაწარმოებები ასევე მხოლოდ პირადად ნანახსა და განცდილზეა დაწერილი და ეს ბედნიერ კვალს ამჩნევს მის შემოქმედებს.

მონაწილე წლებში ლიტერატურულმა კონტაქტებმა მოძმე ხალხებს შორის უადრესად ფართო, ორგანიზებული სახითი მიიღო და კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ერთერთი პირველი ხაზეა ამ კეთილ საქმიანობაში. ბელორუსიაში ხანტრდელი შედეგების შედეგად დაიწერა მისი „უცდავება“ ანუ ბელორუსული მოთხრობები, რომლებმაც მასწვევ ბოლო ფართო გა-

მოძახილი და დღემდე ორტისოდენადაც არ დაკარგა მხატვრული ძალი და მნიშვნელობა. მწერალმა აქ დიდი ოსტატობითა და უწრფელი სიყვარულით დაგვიხატა ბაბუა რუსლოს, მისი შვილის მახასის და წითელი პარტიზანების შეთაურის — პიკუნის რელიეფური სახეები. ამ მოთხრობებში ბელორუსი ხალხის ცხოვრება უცხო კაცის თვლით არ არის დანახული. აქ უველიაზრე ზედმიწევნით ზუსტია, და, რაც მთავარია, არსებითია. აქ ბელორუსი ხალხის ყოფის თავისებურება კი არ არის მხოლოდ მინიშნებული, არამედ მისი სულია აგებული და გახსნილი. ამასთანავე მთელი ძალი ამ ერთ ცვალოდ გაერთიანებული ოთხი მოთხრობისა, რომელთაც საერთო ვმარად ჰყავთ ბაბუა რუსლო, ერთი უბრალო ბელორუსი ვლები, ერის სინდისი და უცდავება.

ბაბუა რუსლო ეწირება ბელორუსის მიწისა და მისი შვილების სიწმინდეს, მაგრამ მას სიყვდილი არ უწერია. იგი ხალხის უცდავების განსახიერებაა. და, მართლაც, სამოქალაქო ომის წლებში თავგანწირული ეს დიდი კაცო კვლავ მოგვევლინება კონსტანტინე ლორთქიფანიძის დიდი სამამულო ომისდროინდელ მოთხრობაში — „როგორ მოკვდა მოხუცი მებაღური“ ვახილ ვიკას ხანით იმისათვის, რომ კიდევ ერთხელ უბრალოდ, მაგრამ დიდად მოკვდეს თავისი მიწისათვის, თავისი ხალხისათვის ანუ საკუთარი უცდავებისათვის.

მწერლის მრავალრიცხოვანმა მკითხველებმა მეტ-ნაკლებად ვიცით კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ბიოგრაფია იმ სუციალური წინეებითა თუ წერილებით, რომლებიც მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზეა დაწერილი და თავად მწერლის უშუალო განცხადებებიდანაც ვიცით, რომელი დაწყო მწერლობა, რა პოზიცია ეკავა საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების პროცესში, სად მოღვაწეობდა, რა დაწერა და ასე შემდეგ. მაგრამ რამე განსაზღვრა მისი შემოქმედების სული, რა სიყვარულმა აუტერა პირველად ბუელი მწერალი, ვინ და რა ხარჩა მისი იერებაში, ამას კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ვერაფერა გამოგვიტყდა თავის ავტობიოგრაფიულ მოთხრობაში „ჩემი პირველი კომკავშირელი“.

„ამბოგენ მწერლად იბადებიანო. ხანდახან მგონია, რომ ეს მართალია. ხანდახან ისიც კი მგონია, რომ ქვეყნის პირველი ხილვა, ბავშვობისა და ქაბუკობის წლები სიცოცხლის უყანსკნელ დღემდე მაცოლებენ მწერლის შთავრებას და უხვად ასაზრდოებენ მას“.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის ამ უბრალოდ ნათქვამ სიტყვებში მისი სულის ნათელი კრთის, ბავშვობისა და ქაბუკობის წლები მის შთავრებასაც ასაზრდოებენ და, რაც მთავარია, თავისი სწარტულით, სიყვარულითა და ზნებით იმ შემოქმედებით ცეცხლავს უჯიჯივებენ, ურომლისოდაც, კიდევაც რომ მწერლად იყოს

კაცი დაბადებული, მარტო სიტყვებით ბევრს ვერაფერს არგებს სხვას, დამცხრალი გულითა და აფორიაქებული სულით ვერ დაძუბავს სათქმელს ისე, რომ მკითხველი აანთოს. ან აქნებ მწერლად დაბადება სწორედ პირველი სიყვარულის სათუთად შენახვის, ანთებული გულის მუდმივი წვისა და გამოხსნიების თანდაყოლილ მძლავრ გულისხმობას...

ამ მაღლის გამოა, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ხანდაზმულ ასაკში ახე გულწრფელად გამოგვიტყუდა თავისი პირველი ხილვებისა და პირველი სიყვარულის ერთგულტებაში. „კუბუკობის დღეებს რომ გავიხსენებ, მაშინვე ორი კაცი დაიბდებოდა თვალში: ჩემი პირველი კომპოზიტორი ბიჭოია ფურცხვანიძე და შემდეგ პირველი კომპოზიტორი კობა ჩოხელი“.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის პირველ კომპოზიტორულ ბევრს რამ ვიცით; მათ შორის ისიც, რომ სწორედ კობა ჩოხელი შთაგონებდა მწერალს, როცა თავის რომანებს წერდა ქართულ სოფელზე. ბიჭოია ფურცხვანიძე კი მკონჭეღელისათვის ახალი აღმოჩენაა, მწერლის მაღლიერი სულის ახალი გამობრწყინება.

მოთხრობა „ჩემი პირველი კომპოზიტორი“ მრავალშრიტია ხანტერებო. მისი უპირველესი ღირსება ის არის, რომ მწერალი აღსაბრუნს-სიღირს გვანდობს გულის პირველ პერვებას, პირველ აღტაცებას, ცხოვრების პირველი ქეუმარტიო ხილვის მშვენიერებას, რისი ხატაცა და სულიც მთელი ცხოვრების მანძილზე მოსდევს. ძველი და ახალი ცხოვრების მიჯნა აქ ქაბუჯას თვალთა დაწახული. ამავე დროს, ამ ქაბუჯა და შეთხვევის შორის შეამკლავდა უკვე ხანდაზმული მწერალი დგას, ვისაც შემოაქვს ის თბილი ღიმილი თხრობაში, რომლითაც არის გახსნილი აქ მოამიტე ქაბუჯის მუდრეხენი და მიმნდობა ბუნება, მისი გუცნობიერებელი ღლიღობა რაღაც წმინდა და რომანტიკულიაღმი. წარსულის ხედვის ეს ორი კლანი, მუდურარავი და შეფარული, რაც ძნელად გამოხარტევიცაა ერთმანეთისაგან, ბქმნის იმ შარბონიული და ფართო აღქმის შესაძლებლობას, რაც უმარისობის გრძნობის ნატამაღსაც აღარ უტოვებს მკითხველს.

მოთხრობაში აქ უკვე ხაქმაოდ შორეული წარსულის, დიდი სოციალური და პოლიტიკური კატაკლიზმების ეპოქაა წარმოსახული. აქ ვხედავთ 1921 წლის თოვლქუაპინაი ქუთაისის მუქ ბეზაფებს, გამოდარების იმდებ რომ თითქმის აღარ იძლევა, ღლიღვიღობს, რომლებიც ვაუტბოან ზოგათათვის ვასაგებსა და ამდენად მთუდებელს, ზოგათათვის ვაუგებარსა და მაინც მთუდებელ სიახლეს ცხოვრებაში, ფეხდაფეხ რომ მოსდევს მათ. ქაბუჯი კოწოიას შიშით ვაუაროებულთა თვალბეითაა აქ უყვლაფერი დაწახული. ან ვანა როგორ არ უნდა დაბუღე-ბულიყო ვაუცნობიერებელი შიში მის ვულშო. ვისაც კი იცნობდა, უყვლა შიშს აეტანა, თბას

შიშს, რომ მოვიდოდნენ ბოლშევიკები და ქვეყანას თავისებურად ვაარიგებდნენ. სესგზარს სცემდათ ვაუსაძლისი შიშმეღის — შიშისკვეშის ნოდათ ვაქვეყნებს, ეწინოდათ ვაქცილებლებსაც. იმით, ვისაც არ ეწინოდათ, კოწოია არ იცნობდა და ამიტომ თვითონაც შიშით იყო საესე, სიტყვის მუდრეხენებლადც ასრულეპდა უყვლა ბრძანებსა, მორჩილად ვაქვარ ვავარიდებებს თავისი ურმით, რომ ნაძარცი სა-ნოვავე, თუ ვინ იცის რა ვანსი, რკინისგაშდე ვადებანა.

და როცა უკან დაბრუნებისას უეცრად წითელი არმიის მებრძოლებს ვადებეარა, რომელთა შორის მისი სკოლის მეგობარიც აღმოჩნდა, თვლი მოსჭრა თანატოლის ტყავის კრილა პალტომ და ვანაცვიფრა იმან, რომ ოგი ვანიერად, დაქერებულად დაბაჩებდა და თან აბავისი და არაფრის არ ეწინოდდა. ეს იყო უყვლავე ძლიერი შთაბეჭდილება, რამაც კოწოიას ერთბაშად ავტანობინა ამ თამამი და ამაყი თანკლასელის უპირატესობა და შერცხვა, რომ მის გვერდით თვითონ, სხვათა ვაქონაცვალში ვაბვეული, დაღლილი და დაფრთხილი, ჩანწურა ბიჭვიით ჩანდა.

ამ არც თუ ვრცელ მოთხრობაში ურველი ებწოზი, ურველი სხე საოცარი ძალიანა, მავრამ მისი შთავარი ღირსება მაინც კრილა ურეთელი ტყავის ქრაქუნა პალტოში ვაქონობილი ბიჭოია ფურცხვანიძეა. ქერ ამ პავეა კორჩავინი-ვით ანთებული ქაბუჯის ვარეგნულმა იერმა მოხიბვა ახალგაზრდა მწერალი, მერე კი მისმა სიტყვებმა, გულისხმობამ, რომანტიკულმა აღტყინებამ დაიპურა და დაიმორჩილა.

ბიჭოია ფურცხვანიძე ქართული პროზის ახალი და მხატვრული უნადო, ძლიერი ვმირია. ურველ თავის სიტყვასა და ქვეყანა იფე უშუალოა, ბუნებრივი, ალალი, და თან მტყი-ეცი ნებისყოფისა და ხასიათის პატარონი. ბუნებრივია მაშინაც. როცა ერთ ურემ ბრინჯა და შაქარზე შეოქნებე კოწოიას ცერად ვადახედავს და კუშტად ეტყვის, შენი სიმღერა არ მომწონსო. ბუნებრივია მაშინაც, როცა აღგზნებული, ერთი შეხედვით, მაღალკონტრასტად ეტარჩულია: — „შემოუერთები მესამე ინტერნაციონალის ძმურ ოჯახს, შეგვამ კოწო — ჩემო, უპაბრდოულ ცხენზე, ვავინავარდით ჩინეთსა თუ ინდოეთში და, მიდი, დასხე ბურ-ეუზანის!“ — და ამ დროს უდილობისაგან შე-შუბუბული დიდრონი თაფლისფერი თვალბეი რაღაც საოცრად უბრწყინავს.

ხატქში, მოვიზგივე ცეცხლთან, ბიჭოიას ავწნებული ჩურჩული ახალ ცხოვრებაზე კოწოიას მუდრეხენელ სულში უფრო ღრმა კვალს ტოვებს, ვიდრე მშვიტი კუქის ძალით დაწახული ერთა ურემი ბრინჯისა და შაქრის მოლანდებდა.

ასე დაიპურა ბიჭოიამ თავისი ნათელი ოცნებით კოწოიას გული, ერთბაშად დაანთო მის

სულში ის ხანძარი, რასაც განიღებდა არ უწყობდა. რა ვუყუთ, რომ ოცნება ქაბუჯურია და ვულუბრყვილო, სამაგიეროდ იგი ისეთი სინათლითაა სავსე, ისეთი დიდი რწმენითა და სიყვარულითაა შთაგონებული, რომ რეალური ცხოვრების ურველგვარ სუბსს ვაუქლებს.

„მაგრამ მეტიანეტად მოკლე გამოდგა ის ჩემი რომანტიკული შორეული გზა,“ ეგონებს მწერალი. მართლაც, აქვე, საქაეხოსთან ხიდიან მწვენილობას შემოირჩნენ და ცრებისაგან ვაწაწული კოწია კარავში ბოდავდა: „სად არის ბიჭოა მსოფლიო რეკლუცია, სად არის ჩემი უბარდოული ცხენი!“

ამთ დამთავრდა ქაბუჯი მწერლის ღაშქრბა ინდოეთში, მაგრამ მისი რომანტიკული შორეული გზა არ გამოდგა მოკლე, რადგან მწერალი დღემდე ამ გზაზე მიაბაჩებს და ამას ბევრწილად მის პირველ კომპაგშირეის, ბიჭოა ფურცვანაჩეს უმაღლის.

„მოთხრობა, „ჩემი პირველი კომპაგშირეი“ დოკუმენტური მხატვრული პროზის შესანიშნავი ნიმუშია. საინტერესო ისაა, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, უკვე ხანდაზმული მწერალი, ქართველ პროზაიკობებს შორის უკვლავ ინტენსიურად მუშაობს ამ ახალგაზრდა ეანრში, რომელიც დღეს მსოფლიო ლიტერატურის უურადღების ცენტრში აღმოჩნდა. ამაში ადვილად დარწმუნდებით, თუ გავიხსენებთ მის ცოდვებს მოთხრობებისას — „სიყვდილი ცოტას მოიცდის“ და „არ ეღაატება“.

ცხოვრებისეულ ფაქტზე, თუნდაც რეალურ კონკრეტულ აზბავზე, ბევრი ბრწინავლე მხატვრული ნაწარმოები დამწერალი, მაგრამ მათ ავტორებს იგი თავიანთ შემოქმედებით ქურაში ვაუტარებიათ, საკუთარი ფანტაზიით გადაუშუყვებიათ და ახალი, მხატვრული სიმართლით ზორცუბსმული მოუწოდებიათ მკითხველბათვის. დოკუმენტური მხატვრული პროზა ფაქტებისაღში სრული ერთგულებით, სიზუსტათ, დოკუმენტურობით გამოირჩევა ტრადიციული ბეღეტრიბტრისაგან. ამ მხრივ იგი უურნალბატკასთან ამაღლდებს საეროს, მაგრამ, სამაგიეროდ, ხასიათების წვდომისა და მათი წარმოსახვის სიძლიერის თვალსაზრისით, იგი ბრემარტი ლიტერატურის დონეზე უმაღლესია. ამ ახეთი რთული ნაქვარით იქმნება დოკუმენტური მხატვრული პროზა, რომელიც სულ უფრო იპერბს მსოფლიო მკითხველის უურადღებას.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მოთხრობბას ცოელი „სიყვდილი ცოტას მოიცდის“, რომელსაც მწერალმა კიდევ „უტყუარი მოთხრობება“ უწოდა, თავისი დიდი დოკუმენტური სიმართლითა და მხატვრული შთაბეჭდილობით ერთერთი საუკეთესო, პრინციპულად ახალი და მნიშვნელოვანი მოვლენაა უკანახენელი წლებბას ქართულ პროზაში. იგი სამშულო ომის თემაზე

დამწრილ ბრწინავლე ნაწარმოებბა რიგს განეყოფინება. ქართულ ლიტერატურაში მნიშვნულად თუ იპოვით ნაწარმოებბს, რადგან ესეთი უბარდობბით და, ამასთანავე, ხიდიადლთ არბან წარმოსახულბთ საბჭოთა ქარისკაცებბ, ან ვაუკაცურად რომ წიღებს სამშულო ომის მძიმე, მაგრამ საბატო ტვირთბ. ამ მოთხრობების ვბირბი საოცარ შთაბეჭდილებბას ახდენენ, რადგან ვაკით, რომ ისინი რეალურად არხეზბდენენ, სწორედ ისე იქცეოდენენ, განიცდიდენენ, აზროვნებდენენ, ხუმრობდენენ თუ სწუზდენენ, სწორედ ანე სწერავდენენ თავს სამშულბლისაგან, როგორც მწერალმა მოვეთხრო. ამის გამო მათი ვმირული სული, ვაუკაცური თავგანწირვა, დამიანური სიყვთე და სიბბო კიდევ უფრო მეტად ვვადელებს, მეტ შთაბეჭდილებბას ახდენს.

ერთ ვახსენებბაში კონსტანტინე ლორთქიფანიძე წერბს: „სამი წელიწადი დავყავი მოქმედ არბიაში. რაც იქ ვნახე და ვანვიცადე, ზოგბ რამ უკვე იცბს მკითხველმა ჩემი მოთხრობბბადან, როგვცე ახლა ვმუშაობ და აღბთ კიდევ დიდბანს ვიწუვებ, რადგან, ეტყობა, ამ ომის მოღაადებბა კაცს ანე ადვილად არ მოშორდებბა. არ მინდა დავიგარბს მათი სახელი, ვინც ნამუსიანად მოიხბდა უველბზე მძიმე ვადი ადამიანის ცხოვრბბაში — ქარისკაცის ვადი“.

თვად კონსტანტინე ლორთქიფანიძის შესახებაც სიამაყით იტქმის, რომ მან ნამუსიანად მოიხბდა უველბზე კეთილშობილური ვადი, დიდი სამშულო ომის ქარისკაცბ მწერლის ვადი. ამ თემაზე დამწრილი მისი ადრიანდელი მოთხრობბბა — „მწველ დიდი“, „უსახლლო მღვდლისზე“, „როგორ მოკვდა მობუთა მებადლო“. ახალ ცოელში — „სიყვდილი ცოტას მოიცდის“ გაერთიანებულია ისეთი ბრწინავლე ნოველებბი, როგორბიცეა „ცაბუნია“, „მამბა ჭაიანი“, „ერთი ღამის საუკუნე“ და სხვ.

სამშულო ომის ცოელის ამ მოთხრობბზე საკბებით მართებულად წერბდა ვიორგ ნატარული: „შესანიშნავი ეპოქალური ნაწარმოებბბის სწორედ ისაა, რასაც ჩვენ ქართულ საბჭოთა კლასიკის ვემაბით და რაც დარჩებბა მომველისათვის, როგორც უტყუარი ფურცლებბი ჩვენი მღვდლვარ დროის მატინისა, მღაღღებელი ქართველი ქარისკაცის ხელამაზრებე, შემართებლობაზე, სულის ხიდადებე“.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მდიდარ შემოქმედებბაში მეტად მნიშვნელოვანია მისი პუბლიცისტური ნაწარმოებბბაც. ჩვენი ცხოვრბბის იმდინას ხილვა, მოვლევებული ოპტიზმი მწერლის ხელს არ უშლის მკითხველის წინაშე ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრბბის მტკანწული პრობლემები დაყენბს. ამის ერთი საუკეთესო ნიმუშია პუბლიცისტური მოთხრობბა „გაუბარბს დონიბობბს“ ბოლოებბის მორბლი ასერბვად არ შეამფოთებდა მწერალს ვადამ-

დები სენი რომ არ იყოს იგი კეთილდღეობის მემჩანური ვაგება, ვერო პრაქტიციში, მაღალიდგაღებას დეველავაცია, დაღლია და მინანს პროზა ბოლოკების წმინდა ეგოისტური ბუნებიდან იღებს სათავეს. საყუთარი პერსონაჟში ეგოიზმ მოკარბებულ ურთადეებას, სასოგადობერბრეკები გულისუფრის დას-შობს ნარცისის კომპლექსამდე დაშუავს ადამიანი, თავის თვით გატაცებულს კი ეკარგება სიკეთის ელემენტარული მოთხოვნილება. აქედან იხადება ცინიზმი და სიძულვილამდე უკვე ერთ ნაბიჯია რჩება. კიდევ უფრო დიდი უბედურება ის არის, რომ ამ მემჩანური სულის ადამიანები თავიანთ მორალს დაბეჭოუბით ქადაგებენ და ნერგავენ. მკითხველს წინ თანდათან სულ უფრო აშკარად იკვეთება ოტია ბოლოკიას ქემპარიტი სახე, უკვლად გაუპართ. ლებელი უკიდურესი სიყვარული, განწავლული უწყველდობა, სულიერი სიღატაკე და ბოლოის ჩვენს წინ გამოშვლებული ომბავტელი, მეთავსე, უკველგვარი ნერგაიხიან და ცლილი, გულაქრალი და გაბორტებული კაცია დგას.

მწერალი მოთხრობაში განზრახ უპირისპირებს ერთმანეთს ორ უტარებულ თვალზარისს. ოტია ბოლოკიას „შეუღლდეველ თავისუფლებას“, რაც საბოლოოდ უკიდურესად პრემიტიულ ეგოიზმამდე დადის, ქაბა გურგენიძე იმ ღრმა რწმენით აღუდგება წინ, რომ ადამიანი დიდი, უკვლავსომიკველი სიყვარულით უნდა ცხოვრობდეს, მის სულში არ უნდა რჩებოდეს ადგილი ანგარებისათვის, რომ „ვისაც შეუძლია სიყვარულის გამო წყალში გადავარდეს, მეგობრისთვის სიცოცხლე გასწიროს, დანაგრულს გვერდში ახოვდებს — ქვეყანას სწორად იხიო აძღვედნ დიდ სიმტკიცეს და სიღამაზე, კაცს ცხოვრებას იხიო უყრენ დიდ კანონს!“ ამ რწმენის ოტია ბოლოკია დონციხოტობას უწოდებს, რაზეც ქაბა გურგენიძე გულწრფელად პასუხობს: „მე გაუმარჯოს დონციხოტობა“ როდესაც ოტია მეგობრისათვის თავგანწირვას, დანაგრულის ქომავლობას, მვგადლობას გრძნობის ერთგულებას დონციხოტობას უწოდებს, იგი მწუხარე სახის რანდის სულს კი არ შეურაცხყოფს, არამედ ადამიანურ ღირსებას, როდესაც ქაბა გურგენიძე გულმხურავლედ წამოიძახებს „გაუმარჯოს დონციხოტობა“, ამით ღამინელი რანდის დამთვეულ მოქმედებას კი არ მთავალმება, არამედ მის ამაღლებულ და კეთილშობილ ბუნებას, იდელებს, რომანტიკულ სულს, რაც თაობიდან თაობას უნდა გადაეცეს.

თანამედროვე ცხოვრების ბევრ საღმინელს და სატკივარს ჩაუფიქრებია კონსტანტინე ლორთქიფანიძე. ამან დააწერინა მუბლაციოსტური წერილები, მათ შორის „სიყვარულმა მათქმევინა“. მწერალი აქ ჩვენს ცხოვრებაში კარგთან ერთად ავსაც ამჩნევს. ბევრი თბილი და,

რაც მოთავრია, მართალი სიტყვა ამ წერილში ნათქვამი იმ კარგზე, რაც ახლამ ცხოვრებამ მოუტანა ქართულ სოფელსა და ქალაქს ეს მხოლოდ ოტია ბოლოკიასთან წყალწვებულ ნიმილიტებს შეუძლიათ არ დაინახონ. მწერალსაც კანონიერი სიამაის გრძნობით ავსებს თავისი სამშობლოს მზიანი დღე, თავისი ერის იმედიანი ცხოვრების გზა. მას სიყვარულმა ათქმევინა საქართველოს სადიდებელი და იმეც სიყვარულმა გააბედინა არ დარბებოდა სატკივარს, ღია კრილობებისთვისაც შეუბო ხელი.

ამ წერილში კონსტანტინე ლორთქიფანიძე მთელი სიამაღრით სვამს დღევანდელი ქართული სოფლის ვეღაზე მძიმე სატკივარს — ახალგაზრდობის დიდ ნაწილს გული არ უნერდება იქ, თითოეული მათგანი „გულუბრველოდ ფიქრობს, ვიღაც მერვე გაკეთებს ჩემს გასაკეთებულს და პური ურემოდაც კარგად ახოვავო“. ამას სოფლის თავაკებს კარგად ხედავენ და გრძნობენ, მათზე ბევრია დამოკიდებული, მაგრამ მარტო ეს არ კმარა, მოთავრია, ახალგაზრდობამ შეივინოს ის დიდი მთხია, რაც მას აქისრია და სწორედ ამიტომაც, რომ ქართული მწერლობა ასე დიდ ურადღებს უთმობს ამ პრადლმას, ამიტომაც, რომ კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ასე გულაბილიად, ერის მოქირნაბულის პაჩით ვველაპარაკება ამ სატკივარებზე.

მწერალმა კარგად იცის, რომ „სოფლიდან ბევრი გზა მიდის ქალაქისაკენ. ვამქცევს ბევრი მიწზე აქვს, სასატიო და არასასატიო, არის გზა სწავლისაკენ, უმაღლესი სასწავლებლისაკენ, არის გზა ქარხნისაკენ, არის გზა თეატრისა და ხელოვნებისაკენ, მაგრამ არის გზა ოლიო ცხოვრებისაკენ, — რომ ჰხადებო თავი აარიდოს, რა დანაშაული, მძიმე, მაგრამ, როგორც მათად უნდა იყოს, ისე ქვეყნისათვის აუცილებელ და სასარგებლო შრომას“. არის კიდევ ერთი გარემოება, რაც ახალგაზრდა კაცს სოფლიდან ერეკება, ესაა ბევრწილად კიდევ შესამჩნევი დაბალი დონე სულიერი ცხოვრებისა, მოწვენილობა და ერთფეროვნება. მწერალს კარგად ესმის, რომ ვეღელ გზის გადაკეტვა არ შეიძლება და არცა მისწინწინალი, არც ისე ძნელი მისახვედრია, თუ ამითგან რომელი გზები უნდა გადაკეტოთ ლტოლვილებს და რა საშუალებათ, ეს, ერთი მხრივ, სოფლის თვაკებულა დამოკიდებული, მერვე მხრივ კი თვით ახალგაზრდობაზე, ვისაც კეთილი და ბრძენი მოძვარი სჭირდება.

საერთოდ, ურბანიზაციის პროცესი დამახასიათებელია ჩვენი ეპოქისათვის. თანდათან და სწრაფადაც იზრდება ქალაქის მოსახლეობა და უფროდ მომავალშიც გაიზრდება. მაგრამ ეს ახლად სწრაფი პროცესი თუ ჩვენი უპასუხისმგებლობითა და ფუქსავატობით კიდევ უფრო დავაჩქარებ, მაშინ ერი კატასტროფის წინაშე დადგება. საუკეთესო შემთხვევაში ეს პროცესი

პირდაპირ უნდა იყოს დაკავშირებული სოფლის მეურნეობაში ტექნიკის დანერგვისთან, რომ ამით გამოთავისუფლებულმა სოფლის მოსახლეობამ გაზარდოს ქალაქელთა რიცხვი. სამწუხაროდ, ეს ასე არ ხდება. ამასთან, ისიც კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ საქართველო მთავრობის კვირვანაა, ამის გამო თანამედროვე სასოფლო ტექნიკის შერჩევით უნდა იყოს, მაგრამ არც პატარა სოფლების მოშლა შეიძლება. ქართულ სოფელს მუდამ უფრო მეტი მცხოვრები დასჭირდება მომავლელად. ქალაქელთა რიცხვის ზრდისა და სოფლის მოსახლეობის შემცირების თვალსაზრისით, სხვა რესპუბლიკების თუ სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელი პროპორციები მაგალითად შეიძლება იყოს არ გამოვიყენებთ.

ერის უოველ შვილს ძილშიც უნდა ახსოვდეს, ის მარტივი და მკაცრი სიბრძნეა, რომ, როგორც კონსტანტინე ლორთქიფანიძე ამბობს, „ცხოვრებას კი ერთი დიდი კანონი აქვს, — მიწა იმისა, ვინც იმ მიწას ამუშავებს, ქარხანა იმისა, ვინც იმ ქარხნის დაზვასთან დგას“. არც დაზვა ვაჩერდება, თუ შივატოვეთ, და, მითუმეტეს ბარაქან ქართულ მიწასაც, თვალისმომხრულ ქართულ სოფელსაც გაუნდებია პატრონი, თუ საკუთარმა შვილებმა შეაქციეს მას ზურგი.

შემოქმედი მუდამ სულით ახალგაზრდა და ცხოვრების შეცნობის წყურველით დაუშვებელი უნდა იყოს. კონსტანტინე ლორთქიფანიძე სწორედ ასეთ მწერალთა რიგს ეკუთვნის. იგი მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე მუდამ იყო და არის ქაბუჯური ვატაცებით, ახალგაზრდული ენერჯითა და სიცოცხლის დაუშრეტელი ხალისით სავსე.

დიას, იგი მუდამ სანგარში მყოფი ჭარბიკაცი ცხოვრებით ცხოვრობდა, მუდამ ბრძოლის ველი ედგა თვალწინ და მებრძოლის თვლით დანახული, მებრძოლი სულით შეცნობილი, მებრძოლის რინით განცდილი მისი სამყარო უაღრესად ზევრის მომცველიცაა და ფრთად საგულისხმოც მისი მრავალრიცხოვანი მკითხველებისათვის.

თავისი დაბადების 70 წლისთავზე კონსტანტინე ლორთქიფანიძე კვლავ ქართული მწერლობის ავანგარდშია, კვლავ ბრძოლის წინა ხაზზეა და ჩვენ გულწრფელად ვვარაუდობთ იმედი და რწმენა იმისა, რომ ეს გამოჩენილი ქართველი მწერალი კვლავაც დიდხანს გასწევს მიმდინარე და საპატიო ქაიანს ქართული სიტყვის, საბჭოთა ლიტერატურის, ჩვენს თანამედროვეობის სადიდებლად.

კლასიკური ფილოლოგიისა და ბიზანტინოლოგიის ქართული სკოლის პატრიარქი

დაბადების 80 და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 55 წელი შეუსრულდა გამოჩენილ ქართველ მეცნიერს, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსს, აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ბიზანტინოლოგიის განყოფილების გამგეს, თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორს სიმონ უაუხნიშვილს.

სიმონ უაუხნიშვილი ეკუთვნის ქართული მეცნიერებების აღორძინებისა და აყვავებისათვის მებრძოლ მკვლევართა იმ პლეიადას, რომელიც თბილისის უნივერსიტეტის დარბეზის პირველივე დღიდან სულითა და გულით, უანგაროდ და დაუცხრომელად მუშაობდა ქართული კულტურის დაცვის, შესწავლისა და განვითარების საქმეს. სიმონ უაუხნიშვილი დღეს იმ სასიკაძოლო მეცნიერთა რიგშია, რომლებიც თავიანთი მოღვაწეობითა და შრომებით მაღალ ავტორიტეტს უქმნიან ქართულ საბჭოურ მეცნიერებას.

სიმონ უაუხნიშვილმა დიდი ღვაწლი დასდო საქართველოში კლასიკური ფილოლოგიის მუარ სამეცნიერო ნიადაგზე დამკვიდრებასა და განვითარებას. მისმა მრავალრიცხოვანმა შრომებმა მტკიცე საფუძველი ჩაუყარეს ქართულ-ბერძნულ-ბიზანტიურ ფილოლოგიასა და ისტორიის წყაროთმცოდნეობას. დიდა მისი ღვაწლი ქართველოლოგიის ჩამოუღიბებელი და წარმატების საქმეში. აქ ვერ დავასაზღვრებდით დარგს, მას საგრძნობი წვლილი არ შეტანოს.

სიმონ უაუხნიშვილმა, თავნე ქავნიშვილის

ერთგულმა მოწაფემ, თავისთავად დიდი შემეცნებითი და ესთეტიკური ღირებულებების ელიწური ფილოლოგია საქართველოში აქცია ეროვნული მნიშვნელობის სამეცნიერო დარგად, რომლის მიზანია ქართველოლოგიის უაღრესად საუბრაოდებო პრობლემების ნათელყოფა, ქართულ-ბერძნულ-ბიზანტიური კულტურული ურთიერთობის მრავალსაუცხოოვანი ისტორიის შესწავლა და ამ ისტორიის ჭერ კიდევ ანოუკითხვი ფურცლების გამოწვევება.

სიმონ უაუხნიშვილის სანიშნუო საქმეცნიერო და პედაგოგიურმა მოღვაწეობამ თბილისი კლასიკური ფილოლოგიისა და ბიზანტინოლოგიის საქვეყნოდ აღიარებულ ერთ-ერთ ცენტრად გახდა.

მრავალი ძეგლი და ახალი ენის სფუქლიანი ცოდნა, რაც აუცილებელია კვლამართი ფილოლოგიისა და ისტორიკოსისათვის, ფართო ერუდიცია, ოლიმპიური სიღინჯე და კეთილსინდისიერება, საკვლევ პრობლემაში ღრმად ჩახედვის უნარი და შრომის უსაზღვრო სიუფარული — აი, რა ახასიათებს სიმონ უაუხნიშვილს როგორც მეცნიერს. სულმნათი აკადემიკოსი კორნელი კეკელიძე თავის დროზე წერდა: სიმონ უაუხნიშვილის ტიპის სპეციალისტი სწორად არ ვხვდებმა არც ჩვენს, საბჭოურს, და არც საზღვარგარეთულ სინამდვილეში.

და, მართლაც, არჩვეულებრივად ფართოა სიმონ უაუხნიშვილის სამეცნიერო ინტერესთა წრე. ამ ინტერესთა რკალში შემოდის: კლასიკური ფილოლოგია და ბიზანტინოლოგია, ენათმეცნიერების, ისტორიისა და ფილოსოფიის საკითხები და სავანეობა აღსანიშნავი ისეთი

დაქონი დატვირთვა, როგორცაა ხაზგარტყობი წყაროს მქონე დანერგვა, ტექსტოლოგია, პალეოგრაფია და ეპიგრაფიკა.

სიმონ გიორგის ძე უაუხნიშვილი დაიბადა 1895 წლის 11 ოქტომბერს ქუთაისში. დაწვებოთი განათლებას მიიღო ცნობილი ქართველი პედაგოგისა და მოღვაწის იოსებ ოცხელის მიერ დაარსებულ ორწლიან მოსამზადებელ სკოლაში, ხოლო საშუალო—ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში, რომელიც წარჩინებით დაამთავრა 1913 წელს. სხვა დისციპლინებთან ერთად, აქ შეისწავლა ძველი ბერძნული და ლათინური ენები. იგი უკვე თავისუფლად კითხულობდა ორიგინალში ჰომეროსის, იულიუს კეისრის, ოვიდიუს ნაწონის, პორციუსის, ტიტუს ლივიუსისა და სხვა ანტიკური ავტორების თხზულებებს.

გიმნაზიის დამთავრებისთანავე განმგზავრა რუსეთს და პეტერბურგის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე კლასიკური ფილოლოგიის განყოფილების სტუდენტად ჩაირიცხა.

კლასიკურ ფილოლოგიას პეტერბურგის უნივერსიტეტში ბრწყინვალე ტრადიციები ჰქონდა და სწავლების საქმეც ჩინებულად იყო დაუმუშავებული. ამ განყოფილებაზე სწავლას დაწყებულ იქნა სიმონ უაუხნიშვილის მასწავლებლები იუვენს სახელობის რუსი მეცნიერები: თ. ზედიანი, ს. ვებელია, ა. ვასილიევი, მ. როსტოვიცი და ცნობილი ქართველი ელინისტი გრიგოლ ფილანონის ძე წერეთელი. კლასიკური ფილოლოგიის განყოფილებაზე სწავლას პირადად ჰქონდა სიმონ უაუხნიშვილი პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტზე მეცნიერებდა და ნიკო მარასა და ივანე ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით ქართულ-სომხურ ფილოლოგიას ეუფლებოდა. იგი აქტიურად მონაწილეობდა ივანე ჯავახიშვილის თაოსნობით დაარსებულ პეტერბურგის უნივერსიტეტის „ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრეშიც“, რომელიც შეზნადა საქართველოს წარსულისა და აწმყოს შესწავლას ისახავდა. ივანე ჯავახიშვილს ამ დროს პეტერბურგის უნივერსიტეტის პრეფერ-დოცენტის თანამდებობა ევა და ლექციებს კითხულობდა ქართველილოგიისა და არმენოლოგიის დარგებში. იგი ღრმად შეცნობილი და უადრესად მონაწილე ლექციებით პეტერბურგის ქართველ სტუდენტობას სამშობლოს მგზნებარე სიუყვარულს უწერავდა და მოუწოდებდა, კუმშარიტი მეცნიერისათვის დამახასიათებელი თვადანებით შეესწავლათ საქართველოსა და კავკასიის სხვა ხალხების მდიდარი და მრავალფეროვანი კულტურული წარსული. ივანე ჯავახიშვილი იმედოვნებდა, რომ სტუდენტთა აღ-

ნიშნული სამეცნიერო წრე შექმნიდა სათანადო პირობებს ქართველილოგიის მეცნიერული მუშაობის ცენტრის პეტერბურგიდან თბილისში გადმოსატანად. სიმონ უაუხნიშვილის სამეცნიერო მოღვაწეობა სწორედ ამ წრეში დაიწყო. მან ამთავიანე მიიპურო ხელმძღვანელ-მასწავლებელთა უფრადება სამეცნიერო. კვლევა-ძიების უნარით და ამ არაჩვეულებრივი შრომისმოყვარეობით, რომელიც სახელოვან მეცნიერს აქამდე მოჰყვა. გრიგოლ წერეთელი „ავტობიოგრაფიულ შენიშვნებში“ წერდა: „პეტერბურგში მე დამავება ნემი ძველი მასწავლებლებისა და ამხანაგების წრე (თ. ზედიანი, ს. ვებელია, მ. როსტოვიცი, ა. მარასი) და პატარა, მაგრამ მშვენივრად მომზადებული ჯგუფი სტუდენტებისა. ამთავან შემდგომი გამოვიდნენ ისეთი მეცნიერნი, როგორიც არიან პ. ერსტედტი, ო. კრიოვი და სიმონ უაუხნიშვილი, რომელნიც ახლა დიდი წარმატებით მოღვაწეობენ სამეცნიერო ასპარეზზე“.

პეტერბურგის უნივერსიტეტის ხელმძღვანელ-მასწავლებლებმა და, უწინარეს უოვლის, ივანე ჯავახიშვილთან და გრიგოლ წერეთელთან მუშაობამ განსაზღვრეს სიმონ უაუხნიშვილის მომავალი.

1917 წელს სიმონ უაუხნიშვილმა წარჩინებით დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტი და საქართველოში დაბრუნდა. საფუძვლიან ცოდნით აღჭურვილი ასალგაზრდას გაააწვეტალი ჰქონდა, მიუღო თავისი ცოდნა და მწერტა ქართული მეცნიერების სამსახურში ჩაეუწეინა. მან მუშაობა დააწყო თბილისში ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლის თამქდომარეობით არსებულ „განათლების საზოგადოების“ ქალთა სამასწავლებლო სემინარიაში, ანტიკური კვებების ისტორიისა და საქართველოს ისტორიის მასწავლებლად.

1918 წლის დეკემბერში სობრანისშეტყველები ფაკულტეტის დეკანის, ივანე ჯავახიშვილის, წარდგინებით სიმონ უაუხნიშვილი ახლადარსებულ ქართულ უნივერსიტეტში დატოვრეს ბერძნულ-ბიზანტიურ ფილოლოგიაში სპროფესორო მოღვაწეობისათვის მოსამზადებლად.

ივანე ჯავახიშვილი დიდ იმედებს ამყარებდა ბერძნული ფილოლოგიის ასალგაზრდა სპეციალისტზე, უოველთვის კმაყოფილებით აღნიშნავდა მის ნიქსა და დაუტოვრემელ შრომისმოყვარეობას. მას ღრმად სწამდა, რომ სიმონ უაუხნიშვილი ასაბლებდა ქართულ უნივერსიტეტს.

1920 წელს თბილისის უნივერსიტეტში ბერძნული და ლათინური ფილოლოგიის კათედრის გამგედ პეტროგრადიდან მოიწვიეს რუსეთის მეცნიერებთა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფესორი გრიგოლ წერეთელი. რუსეთში დაწვებული სამეცნიერო და პედაგოგი-

ური მუშაობა გრიგოლ წერეთელმა თბილისში განაგრძო და ამით მკვიდრი საფუძველი შეუქმნადა საქართველოში კლასიკური ფილოლოგიის განვითარებას.

სიმონ უაუხნიშვილი ბეჭითად ამოუდგა მხარში ივანე ჭავჭავაძელსა და გრიგოლ წერეთელს. მან მტკიცედ გადაწყვიტა, როგორც ითქვამს, კლასიკური ფილოლოგიის და ბიზანტიმოლოგია ქართული კულტურის ისტორიის კვლევის სამსახურში ჩაეყვანებინა.

ივანე ჭავჭავაძის რჩევით, მან სამუშაო ადგილად აირჩია IX საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსის გიორგი ამარტოლის სამხატვრო ობზერვაცია „ქრონოგრაფია“ და მისი ძველქართული თარგმანი, რომელიც შესრულებულია XII საუკუნის დასაწყისში არსენ ფელთოელის შივრ. გიორგი ამარტოლის ობზერვაციის ქართული თარგმანის ოსხი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ უაუხნიშვილმა გამოასაცხადა მოამზადა ტექსტი ვარიანტიზირებული და 1920 წელს გამოაქვეყნა მარტოველი კამბოჯური ნაშრომი „სტორიკოს გიორგი ამარტოლის ანაზონისაჲ (ნაწილი 1, ტექსტი). წიგნი გამოცემულია თბილისის უნივერსიტეტმა სერიაში — მონოგრაფიები გეოგრაფია. შესავალ წერილში ავტორმა დასვა ბერძნული და ქართული ტექსტების ურთიერთობის მნიშვნელოვანი საკითხები.

აღნიშნული შრომის გამოკვეთებისთანავე სიმონ უაუხნიშვილი თბილისის უნივერსიტეტში სამეცნიერო მუშაობის გასაღრმავებლად საზღვარგარეთ მიაღწინა. მივლინების აღზიდვებად დაუწინებებს საბერძნეთი და გერმანია. 1920 წლის სექტემბრიდან 1921 წლის იანვრამდე იგი იმყოფებოდა საბერძნეთში — ათენში, სადაც მუშაობდა გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფიის“ ბერძნულ ხელნაწერებზე და ახალი ბერძნული ენის შესწავლაზე. პარალელურად სწავლობდა ელინიური ნივთიერი კულტურის ძეგლებს ათენის ეროვნულ მუზეუმში, ელფინში და სხვაგან.

იმ ქვეყანაში უოცნამ, სადაც კაცობრიობის კულტურის აკვანი დაიწყო, სადაც შეიქმნა კავკასიასთან მჭიდროდ დაკავშირებული თქმულებების პარამიტეზა და არგონავტებზე წარსულელი შთაბეჭდილება დატოვა ელინიური კულტურის ისტორიის ახალგაზრდა სპეციალისტზე. სიმონ უაუხნიშვილმა, რომელიც აქამდე წიგნებითა და ხელნაწერებით ეცნობოდა ელინთა ზღაპრულად მომხიბვლელ სამყაროს, საკუთარი თვალთი იხილა და უშუალოდ შეიგრძნო პომპროსისა და ჰესიოდის, საფოს, არქილოქისა და პინდარის, ესქილეს, სოფოკლეს და ევრიპიდეს, ჰერაკლიტის, თუკიდიდისა და ქსენოფონტის, დემოსთენესა და ლისიას, სოკრატეს, პლატონისა და არისტოტელეს სამშობლოს ზედად. საბერძნეთში მივლინებულ ქართველ

ახალგაზრდა მეცნიერს კიდევ უფრო დიდი სურვილი აღებრა, ღრმად დაუფიქრებდა მუშაობაზე კულტურულ წარსულს, რომელზეც უმკვიდრეობის მარტოველი ოდითგანვე იყო დაკავშირებული მცირე აზიისა და კავკასიის უძველესი ხალხების კულტურასთან. ათენის აკროპოლისის კალთებიდან სიმონ უაუხნიშვილს კაცობრიობის კულტურადან ალფურსისგანმინდელი განსაზღვრებისა და პროგრესის უძველესი კერების მკვლევარად სიყვარული გამოჰყვა.

1921 წლის იანვარში სიმონ უაუხნიშვილი საბერძნეთიდან გერმანიაში გაემგზავრა და ოსხი სემენტრის განსაჯლობაში მუშაობდა ბერლინის უნივერსიტეტში კლასიკური ფილოლოგიისა და ბიზანტიმოლოგიისში, მოპოვებული ცოდნის გასაღრმავებლად. აქ იგი ისწავდა ამ დარგების დიდი სპეციალისტების, საქვეყნოდ სახელმწიფო ელინისტებისა და ბიზანტიანისტების ლექციებს. ესენი აყენებდნენ უფრო ვლადიმერ ილიენკოვსა და ედუარდ მაიერს, ედუარდ ნორდენს, პეტრს და ლუსს და უფროს ვილჰელმ ვილჰელმ შულცე და პაულ შაისი და ვლადიმერ შუბარტი, ჰილდერ-გერტრინდენი და სხვ. უფროს ვილჰელმს იგი მუშაობდა სიძველეთმცოდნეობასა და საისტორიო წყაროთმცოდნეობაში; პაულ შაისთან გადმოდა შემინარებს ბიზანტიმოლოგიაში; ჰილდერ-გერტრინდენი ეპიგრაფიკაში წვრთნიდა, ხოლო ვილჰელმ შუბარტთან ბერლინის მუზეუმში ბერძნულ პალეოგრაფიის ეუფლებოდა.

უცხოეთიდან სიმონ უაუხნიშვილი 1923 წლის გაზაფხულზე დაბრუნდა თბილისის უნივერსიტეტში ახალი შემოქმედებითი ხანა იყო დაწინაურებული. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების დროიდან ქართული უნივერსიტეტის მუშაობა მანამდე არჩახული ტემპებითა და მოცულობით ეთარაღებოდა. საბჭოთა მთავრობის მხარუველობის შედეგად თბილისის უნივერსიტეტი მხრებში გასწორდა და ქართულ მეცნიერებას განვითარების უწყვეტ პირსა შეექმნა.

1923 წლის შემოდგომიდან სიმონ უაუხნიშვილი მიიწვიეს თბილისის უნივერსიტეტის ლექტორად ლათინურ-ბერძნული ფილოლოგიის დარგში. 1925 წელს დამატებით მიანდეს საქართველოს შესახებ არსებული ბერძნულ-ლათინური ტექსტების ინტერპრეტაცია, 1926 წლიდან კი — საღვთისცოდნის კითხვა ბიზანტიის ისტორიაში.

1928-29 წლებში სიმონ უაუხნიშვილი აქვეყნებს ისეთ სამეცნიერო გამოკვლევებს, როგორცაა: „სტატუსის კრებულის სასწავლო წიგნი“, „ბერძნული კომპლექსიონის“, „კორინდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღებისათვის“, „ბერძნული მამაკაცთა სახელების გადმოცემისათვის ქართულში“, „იხტურის თეორია და ბერძნული ეტი-

მოლოციები", „ხირველი ბერძნული ცნობა თბილისის შესახებ“. ამავე ხანას განცხადებებში: სოლიდური რეცენზია ანტონ გლახას შრომაზე — „გლახის ექსპერიმენტის საფუძვლიანი ისტორია როგორც საფუძვლიანი რეცენზიის საფუძვლიანი ისტორიის ორა უკანასკნელი წიგნისა“, რეცენზია ფრანკის ბრაუნის შრომაზე — „გერმანიის უძველესი მოსახლეობა და გერმანელების საღაურება“, ლათინური ენის ქრებტომათია, პლატონის დიალოგის „კრიტონის“ ქართული თარგმანი.

ყვე ამ შრომებიდან ჩანდა, რომ ქართულ მეცნიერებას სიმონ უაუხნიშვილის სახით დიდ ძალა ჰქავდა.

1924-1925 წლებში თბილისის უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის სხდომებზე სიმონ უაუხნიშვილმა წარმატებით ჩააბარა სადოქტორო გამოცდები ბერძნულ-ბიზანტიური ფილოლოგიის სპეციალობაში.

1926 წელს სიმონ უაუხნიშვილმა გამოაქვეყნა ვრცელი გამოკვლევა ზემოთ ხსენებული ბიზანტიელი ისტორიკოსის — ვიორგო ამარტოლის „ქრონოგრაფიის“ შესახებ („ვიორგო ამარტოლის ხრონოგრაფი და მისი ქართული თარგმანი“ ნაწილი II: გამოკვლევა“). ეს შრომა ავტორმა წარუდგინა უნივერსიტეტის საბჭოს სადოქტორო ხარისხის მოპოვების მიზნით. შრომის დაცვა შედგა 1927 წლის 26 მარტს უნივერსიტეტის საბჭოს საქარო სხდომაზე. ფიციკალი რამონტებმაღ თყენდ პროფესორები — ივანე ჯავახიშვილი, გრიგოლ წერეთელი და კორნელი კეკელიძე. ივ. ჯავახიშვილი თავის რეცენზიაში წერდა: „მთელ წიგნში ფრთხილი, დავირკებული და სათანადოდ განწყობილი“ მეცნიერ-მკვლევარი ჩანს და არა-ერთთ სრულებით ახალი დებულება წამოყენებული ქართულ-ბერძნული ფილოლოგიისათვის“. გამართული პაექრობის შედეგად სიმონ უაუხნიშვილს ერთხელ მიენიჭა ბიზანტიოლოგიის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

სადოქტორო შრომის დაცვის შემდეგ სიმონ უაუხნიშვილს მეთა დოცენტის წოდება, 1930 წლის 28 მარტს კი თბილისის უნივერსიტეტის განკუთვნი იგი პროფესორად აირჩია ბერძნულ-ბიზანტიური ფილოლოგიის დარგში.

სიმონ უაუხნიშვილი წლებს მანძელზე ეწეოდა და დღემდე განაგრძობს საპასუხისმგებლო სამეცნიერო-დამინისტრაციულ მოღვაწეობას.

სიმონ უაუხნიშვილი, როგორც მკვლევარი და ორგანიზატორი, ჭერ კიდევ იმით დაფასებს, რომ 1924 წელს თბილისის უნივერსიტეტის „შოაბის“ რედაქტორის მოადგილედ დანიშნეს (ამ სამეცნიერო ორგანოს მამონ აკაკი შანიძე ხელმძღვანელობდა), 1927 წელს კი, ივანე ჯავახიშვილის წარდგენით, „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ თავ-

მდამარედ აირჩიეს. ამ მოვალეობას 1930 წლამდე ასრულებდა (საზოგადოებრივი პირველი ხელმძღვანელი 1907 წლიდან ექვთიმე თაყაიშვილი გახლდათ, მეორე — 1923 წლიდან — ივანე ჯავახიშვილი).

1926-1930 წლებში ს. უაუხნიშვილი თბილისის უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის მდიანია, 1927-1928 წლებში განკუთვნილი თბილისის უნივერსიტეტის ბიზანტიოლოგიის კათედრას; დროდადრო შემოერთებული ჰქონდა ძველი ისტორიისა და შუა საუკუნეთა ისტორიის კათედრები. 1939-1940 წლებში მუშაობდა მოსკოვში სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის გორკის სახელობის მსოფლიო ლიტერატურის ინსტიტუტის ანტიკური ლიტერატურის ისტორიის განყოფილებაში, სადაც აქტიურად მონაწილეობდა ბერძნული ლიტერატურის ისტორიის აკადემიური გამოცემის მომზადებაში. 1940-1954 წლამდე ხელმძღვანელობდა თბილისის უნივერსიტეტში მისი თანხმობით აღორძინებულ კლასიკური ფილოლოგიის კათედრას. 1928-1930 წლებში და შემდეგ 1940-1958 წლებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „შრომების“ ფაქტორი ხელმძღვანელი იყო. ამ „შრომებში“, რომელთა გამოცემის საქმეს სიმონ უაუხნიშვილმა ბევრი დრო და დიდ ენერგია შეაღია. უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა უნივერსიტეტის სამეცნიერო ცხოვრებაში.

ს. უაუხნიშვილი აქტიურად მონაწილეობდა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენ კომისიაში და დიდა წვლილი შეიტანა ჩვენი ენის დახვეწის, განვითარებისა და განმტკიცების საქმეში.

ინტენსიურ სამეცნიერო მოღვაწეობასთან ერთად ს. უაუხნიშვილი დიდ პედაგოგიურ მუშაობასაც ეწეოდა. 1928 წლიდან დღემდე განუწყვეტლივ უკითხავს იგი თბილისის უნივერსიტეტის სტუდენტებსა და ასპირანტებს ძველი ბერძნული და ლათინური ენების, ანტიკური და ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორიების, კლასიკური ფილოლოგიის შესავალისა და პალეოგრაფია-ეპიგრაფიის კურსებს; სპეციალურ შემთხვევებში ხელმძღვანელობს სემინარებს ანტიკური ავტორების ინტერპრეტაციაზე და ბერძნული ენის ისტორიაში.

უნივერსიტეტის გარდა, როგორც შტატის პროფესორი, 1938-1951 წლებში მუშაობდა ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში; სხვადასხვა დროს ლათინური ენის კათედრას განკუთვნილი თბილისის სამედიცინო და ფარმაცევტულ ინსტიტუტებში, ლექციებს კითხულობდა თბილისის, ბაჟუმისა და უცხო ენათა სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტებში.

საკანცეპოდაა აღსანიშნავი სიმონ უაუხნიშვილის დაუფასებელი მოღვაწეობა თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა-გამომცემლობაში. მისი

დაუღალავი შრომებით მრავალჯერ გამ-
დიდრებულა უნივერსიტეტის სტამბის საშრო-
ბო მეურნეობა. იგი არის უნივერსიტეტში აწ-
უბოლი მრავალი წიგნის რედაქტორი, სტამბის
მუშა-მისამსახურეთა გულწრფელი მეგობარი
და დიდი გამოცდილების მქონე მრჩეველი.

სიმონ ყაუხჩიშვილი წლების მანძილზე ზელ-
მძვანელობდა საქართველოს სსრ მეცნიერ-
ებათა აკადემიის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
ისტორიის ინსტიტუტის ბიზანტიზმის განყოფი-
ლების, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემი-
ის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ჩა-
მოსაღიბების დედად (1960 წლიდან) იგი
კვლავ სათავეში უდგას ამ ინსტიტუტის ბიზან-
ტიზმის განყოფილებას, რომლის ნაყოფი
სამეცნიერო მუშაობა კარგად არის
ცნობილი არა მარტო საბჭოთა კავშირის მას-
შტაბით, არამედ საზღვარგარეთაც.

სიმონ ყაუხჩიშვილი მეცნიერებისა და საზო-
გადოების წინაშე დამსახურებისათვის 1959
წელს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემი-
ის წევრ-კორესპონდენტად, ხოლო 1969
წელს წამდგომ წევრად აირჩიეს.

საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრე-
ზიდიუმის 1961 წლის 4 მაისის ბრძანებულებით
ს. ყაუხჩიშვილს მეცნიერების დამსახურებული
მოღვაწის წოდება მიენიჭა. 1966 წელს დიპლო-
მით და საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს
პრეზიდიუმის საპატიო სიგელით; 1968 წელს
კი მისი დამსახურება სსრ კავშირის უმაღლესი
საბჭოს პრეზიდიუმმა „საპატიო ნიშნის“ ორ-
დენით დიპლომებით აღინიშნა.

მრავალმხრივი სამეცნიერო მოღვაწეობით სი-
მონ ყაუხჩიშვილმა დიდი ამაჯი დასდო ქართულ
ფილოლოგიური მეცნიერების თითქმის
ყველა დარგს, თავის შრომებში. იგი გვიხატავს
და ფართო დიპლომის მეცნიერ-მკვლევარად,
რომელმაც ანტიკურებს ბერძნული ენა და
მწერლობა არა მარტო ანტიკური ეპოქისა, არა-
მედ მისი ბუნებრივი განვითარების წინს —
ბიზანტიური პერიოდისაც. ს. ყაუხჩიშვილის
სამეცნიერო მოღვაწეობა კლასიკური ფილო-
ლოგიის დარგში თანდათან მდიდრდება ბი-
ზანტიური შტუდიებით. ს. ყაუხჩიშვილი კვლევ-
ა-ძიების პროცესში ყოველთვის თვალისწინე-
ბებს ქართული მეცნიერების ინტერესებს და
დაუტყობლად ეძიებს, თუ რა გამოხატულება
პოვა ქლასიკურმა და ბიზანტიურმა მწერლო-
ბამ ქართულ სინამდვილეში და რა წვდოლი
შეაქვს ქართველოლოგიას ბერძენთა კულტუ-
რულ-ისტორიული ცხოვრების პრობლემათა
გარკვევის საქმეში.

ჩვენ არ ვაპირებთ ამ ერთ წერტილში სიმონ
ყაუხჩიშვილის სამეცნიერო მოღვაწეობის შე-
კამებას. ეს მომავლის საქმეა, ამჟამად აღწეუ-
სხავთ მეცნიერის სამუშაო თემატიკას მის უმ-

თავრეს შრომათა გამოვლისწინებით:

1. ბიზანტიური ტექსტებიდან
მომდინარე ძეგლთა გეოგრაფიკა-
ციკა: კრიტიკა, ინტერპრეტაცია და გამოცენა
ძველი ქართული მწერლობის იმ ძეგლებისა,
რომლებიც შეა საუკუნეთა ბერძნული ტექს-
ტებიდან გამომდინარებენ ს. ყაუხჩიშვილის
სამეცნიერო მოღვაწეობის არსებითი მხარცა.
ეკეთილედ და გიორგი შთაწმინდელებს. ეგრემ
მცირის, იოანე პეტრიწის, არსენ იყალთოელისა
და სხვა ძველ და ქართველ მოღვაწეთა
მიერ შესრულებული ბიზანტიური მწერლო-
ბის ძეგლთა თარგმანები გაიხადა სიმონ
ყაუხჩიშვილმა ყოველდღიური მუშაობის,
სკრუპულუზური ფილოლოგიური ანალიზის
საგნად. ანთი მუშაობის შედეგად გამოაქვეყ-
ნა გიორგი ამბროსიუსის „ქრონოგ-
რაფი“, იოანე პეტრიწის „შრომების“
ორი ტომი (II ტომი — „განმარტება პარკ-
ლესიუსის დიდილობისა და პლატონურისა ფი-
ლოსოფიისათვის“. გამოცემა შ. ნუცუბიძესთან
ერთად), მიქელ პსელუსის ტრაქტატი-
ში („განმარტება აღდგენისწილათვის“ და
„პირმშობისათვის“) და სხვ.

საგანგებოდაა აღნიშნავს XI საუკუნის ცნო-
ბილი ქართველი მოღვაწის გრიგოლ ბაქური-
ანისძის მიერ 1084 წელს შედგენილი პეტრიწო-
ნის მონასტრის ტიპიკონის ავთენტური ბერ-
ძნული ტექსტის პირველი მეცნიერული პუნ-
ქტუაცია. ტიპიკონის მეტად მნიშვნელოვანი ბერ-
ძნული ტექსტი პარალელური ახალი ქართუ-
ლი თარგმანითა და საჭირო კრიტიკული ამა-
რატით სიმონ ყაუხჩიშვილმა თავისი „გეორგი-
კის“ V ტომში გამოაქვეყნა. დიდ გამოცდილე-
ბასა და ტიპიკონის ძველქართულ რედაქციასზე
დაყრდნობით მან გამოივლინა ბერძნული ტექ-
სტის თვალსაზრისით საუკვარადეობი ფაქტები:
გაანწორა ნუსხათა ცდომილებანი და ლექსი-
კონში განმარტა იშვიათი და საგანგებო ცნებე-
ბის გამოხატვები სიტყვები, ხოლო ბერძნულ-
ქართული ტექსტების შეჩერების საფუძველზე
ფრიალ სილიტური დასკვნები წარმოადგინა.

2. საქართველო ისტორია. სიმონ
ყაუხჩიშვილი იმთავითვე დიდი სიუვარულოთ და
პასუხისმგებლობით მოკედა საქართველოს ის-
ტორიის დაუმუშავებელი საკითხების კვლევა-
ძიებას და სამაგალითო ფილოლოგიის წინე-
ბულ ისტორიკოსად და საისტორიო წყაროთ-
მცოდნეობის დიდ სპეციალისტად მოგვევლინა.
იგი წლიდან-წლამდე ამიდრებს ქართულ ის-
ტორიოგრაფიას სოლიდური შრომებით, რომ-
ლებშიც დასმული და გადარწვეტილია საქათ-
ველოს ისტორიის არა ერთი და ორი მნიშ-
ვნელოვანი საკითხი.

სიმონ ყაუხჩიშვილის დაუფასებელი დამსა-
ხურება საქართველოს შესახებ ბერძნულ წე-
რილობით ძეგლებში დაცული ცნობების მო-

ბოვება, მათი თავმოყრა და დეტალური ანალიზი. მან შევიდრი ნიადაგი შეუქმნა ანტიკურ და ბიზანტიურ სამყაროსთან საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობის შესწავლის საქმეს და ყველასათვის გასაგები გახდა რომ შეუძლებელია საქართველოს წარსულის კვლევა ბერძნულ-ლათინურენოვან წყაროთა გთავაღლისწინების გარეშე.

სიმონ ყაუხჩიშვილმა, უწინარეს ყოვლისა, ხელი მოჰკიდა ბიზანტიური წყაროების დამუშავებას და ჭერ კიდევ ადრევე გამოაქვეყნა ცალკეული გამოკვლევები: „პირველი ბერძნული ცნობა თბილისის შესახებ“ (1925), „გელასი კესარიელი ქართლის მოქცევის შესახებ“ (1927), „პროკოპი კესარიელის ცნობები საქართველოს შესახებ“ (1931) და სხვ.

1933 წელს უნივერსიტეტის ხელშეწყობით ცალკეული მხარდაჭერით სიმონ ყაუხჩიშვილი აარსებს ცნობილ ხერიახ, რომელსაც ეწოდება „გეოგრაფია“ ანუ „ბიგანტიუმი“ მწერლებს ცნობები საქართველოს შესახებ“. დიდი დრო და ენერჯია დასჭირდა ცნობათა მოპოვებასა და ამოკრუტას, მეცნიერული სიზუსტით მათ თარგმნას და კომენტირებას. სიმონ ყაუხჩიშვილს ხშირად უხდებოდა საკავებო კვლევა-ძიება ზოგიერთი ბერძნული ტექსტის დადგენისათვის.

შესრულდა ნამდვილად საშვილიშვილო საქმე. ამ მონუმენტურ კორპუსში, რომლის რედაქციაში უკვე გამოქვეყნდა (1934-1970 წწ.), ფართოდგენილია საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით უადრესად მნიშვნელოვანი IV-XV საუკუნეთა ბიზანტიური მასალები. ბერძნულ ტექსტებს თან ახლავს პარალელური ქართული თარგმანი და ვრცელი ისტორიულ-ფილოლოგიური კომენტარი.

ბიზანტიური წყაროების დამუშავების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა საქართველოს შესახებ იმ ცნობათა თავმოყრება და დამუშავების საკითხი, რომლებსაც ანტიკური ხანის ბერძენ და რომაელ ავტორთა თხზულებებშია დაცული. თბილისის უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის კათედრის გეგმით 1948 წლიდან დი.წუო ხსენებულ ცნობათა დამუშავება, სიმონ ყაუხჩიშვილის სკოლის მუშაკებმა შეისწავლეს და გამოაქვეყნეს ანტიკური ხანის ავტორთა ცნობების კრებულები ბერძნულ-ქართული და ლათინურ-ქართული პარალელური ტექსტებითა და სამეცნიერო აპარატით (ასეთებია, მაგალითად, პეროდოტუს, პლატარატს, პოლინიოსის, სტრაბონის, კლავდიუს პტოლემეისის, დიონ კასიოსის, ამოლონიოს პრიდესელის, არიანეს, ტაციტუსისა და ანტიკური ხანის სხვა ავტორთა ჩვენთვის საყურადღებო ცნობების შემცველი კრებული. გამოსაცემად მზადაა ან მზადდება ანალოგიური ბერძნულ-რომაული წყაროები). ეს პუბლიკაციები კარგად არის

ცნობილი ჩვენს სამეცნიერო წრეებში და ფართო მკითხველ საზოგადოებშიც. „მეცნიერებათა საფუძველზე საქართველოს ისტორიის შესწავლა აკადემიაში ჩამოყალიბდა საქართველოს შესახებ უცხოურ წყაროთა კომისია, რომლის ბერძნულ-რომაული სექციის უცვლელი ხელმძღვანელო სიმონ ყაუხჩიშვილია.

საქართველოს ისტორიის საკითხებს შეეძვნა სიმონ ყაუხჩიშვილის ისეთი შრომები, როგორცაა: „მისიმიანთა ტომი“, „ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები დასავლეთ საქართველოში“, „სვანეთის ხელშეორე აღება ბიზანტიელთა მიერ“, „ლბანისის და ბაქურის“, „ბერძნების დასახლების ისტორია საქართველოში“, „ანტიკური მასალები ბათუმის ისტორიისათვის“, „ახალი მასალები ქართლის ცხოვრების წუსხათა შესწავლისათვის“, „რას გვამოიბენ ძველი ბერძნები საქართველოს შესახებ“, „ქართული უმაღლესი სკოლები რუსთაველის ეპოქაში“, „საქართველოს ისტორიის ბერძნული წყაროები ახალი ფონდი“ და სხვა.

საქართველოს ისტორიის უძველეს ხანებთან დაკავშირებით სიმონ ყაუხჩიშვილმა თავის საისტორიო ხასიათის გამოკვლეებასა და ბერძნულ ლიტერატურის ისტორიის სამ ტომში ყურადღება გამახვილა და დამატებული დასკვნები წამოაღდგინა წინაბერძნული მასალების, ელინური პოეზიის საწყისებისა და ბერძნულ-კავკასიურ-ქართული კულტურული ურთიერთობის უადრესად დიდი მნიშვნელობის პრობლემათა გარშემო.

სიმონ ყაუხჩიშვილი იშვიათად თუ გამოკვლიდა საქართველოს არქეოლოგიურ სიძველეთა შესწავლის მიზნით მოწყობილ ექსპედიციებს. ჩვენი ქვეყნის კულტურული წარსულის მათეუბეული ძეგლების მოსახილავად და შესასწავლად მას შემოუვლიდა თითქმის მთელი საქართველო. ასეთი მოხილვის საფუძველზე დაიწერა მისი „ბიზანტიური ციხე-სიმაგრეები და ზეოთში“, „სამეცნიერო ექსპედიცია გელასისა და ნიკორწმინდაში“, „გელასის აკადემია“ და სხვ. ცნობილია, რომ გელასის აკადემია სიმონ ყაუხჩიშვილმა მოიკვლია და მისი უტყუარი არსებობა დაადასტურა.

სიმონ ყაუხჩიშვილის უდიდესი დამსახურებაა ჩვენი ქვეყნის მრავალსაუკუნოვანი წარსულის უმნიშვნელოვანესი მატანის „ქართლის ცხოვრების“ გამოცემა.

ჭერ კიდევ 1942 წელს სიმონ ყაუხჩიშვილმა გამოცემა ივანე ჯავახიშვილის მიერ აღმოჩენილი „ანა დედოფლისეული ქართლის ცხოვრება“. ეს იყო „ქართლის ცხოვრების“ პირველი, მეცნიერულად გამართული პუბლიკაცია, ვრცელი შესავალი წერილით და მდიდარი კრიტიკული აპარატით.

სიმონ ყაუხჩიშვილმა შეისწავლა „ქართლის ცხოვრების“ ყველა არსებული ხელნაწერი, შე-

აქრა ნუსხები, ნაატარა მათი საკონტრაქტო შემოწმება, დაადგინა ტექსტო, დაურთო ლექსიკონი, საძიებლები, დაწერა ვრცელი გამოკვლევა და 1965-1969 წლებში გამოქვეყნა „ქართლის ცხოვრების“ I და II ტომები, ხოლო III ტომი გამოსაცემად გადასცა.

1978 წელს, დიდი შრომისა და რუდუნების შედეგად, გამოქვეყნდა „ქართლის ცხოვრების“ IV ტომი: ვახუშტი ბატონიშვილის „დაწერა სამეფოსა საქართველოსა“ (ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სომხ უახუნისევილის მიერ).

ვახუშტის ეს შრომა, რომელიც აგვირგვინებს „ქართლის ცხოვრების“ როგორც მატინეს, წარმოადგენს უბრალო მატინეს ამ შრომის თაობაზე „ივანე ჭავჭავაძისევილი წერდა: „ვახუშტის საისტორიო წაროვების ეგოლოგი საფუძვლიანა შესწავლისა და იმდროინდელი საქართველოს ურთავსოვრებისა და მდგომარეობის ღრმა დაკვირვების ნაყოფია, რომ შემდეგშიც იგი მუდამ უკავადების შარავანდედით იქნება მოხილი და არახდროს მნიშვნელობა არ დაეკარგება“ („ველი ქართული საისტორიო მწერლობა“, 1946, გვ. 281).

ვრცელ გამოკვლევაში, რომელიც წინ უძღვის ვახუშტის შრომას, სიმონ უახუნისევილი დაადგინა, რომ ეს შრომა არის არა „საქართველოს გეოგრაფია“, როგორც დღემდე ფიქრობდნენ, არამედ „საქართველოს სამეფოს ისტორია“, რომ ვახუშტის მიერ გამოყენებული ტერმინი „დაწერა“ ნიშნავს „ისტორიას“ და არა „გეოგრაფიას“: ვახუშტიმ საქართველოს ურთული სამეფოს ისტორიას ისტორიული პროცესების წესტი გაგებისათვის ამ სამეფოს გეოგრაფიული მიზიხილვაც წარუმიმდგარა. გამოკვლევაში დაწვრილბითაა განხილული ვახუშტის შრომის შექმნის ისტორია. დადგინდა რომ ვახუშტის დაწერია არა ორი შრომა („ისტორია“ და „გეოგრაფია“), არამედ ერთი მთლიანი თხზულება „დაწერა“, რომელიც ერთად და მთლიანად არახდროს არ გამოკვლულად.

გამოწვლილვითაა შესწავლილი ყველა არსებული ხელნაწერი, შეჭრებულია ნუსხები და გამოძიებულია ვახუშტის შრომის წყაროები. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმყრობს ს. უახუნისევილის შენიშვნები ვახუშტის ენის შესახებ.

თხზულების ღრმა ფილოლოგიური ანალიზი დაკვირვებებულია ჩინებული ლექსიკონით და საკუთარ სახელთა კომენტარებული საძიებლთ.

„ქართლის ცხოვრების“ გამოცემით ჩვენს საისტორიო წყაროთმყოფნობას მტკიცე საფუძველი ჩაეყარა. ქართველმა მკითხველმა ფასდაუდებელი ნობათი მიიღო. იგი ტიტანური შრომის შედეგია და მუდამ ღარჩება

სიმონ უახუნისევილისათვის დამახასიათებელი ფართო ერუდიციის, საისტორიო წყაროების ღრმა ცოდნის, ნატოვი ტექსტოლოგიური კვლევაძიებობა და დიდი კულტურის ბრწყინვალე ნიმუშად.

სიმონ უახუნისევილის დამახასიათებელია ცხოვრების“ გამოცემის საქმეში თბილისის უნივერსიტეტმა იმით აღნიშნა, რომ ღვაწლმოსილ მეცნიერს ივანე ჭავჭავაძისევილის სახელთობს პრემია მიაკუთვანა.

კიდევ ერთი დამახასიათებელია სიმონ უახუნისევილისა ქართული საისტორიო მეცნიერებისა და საერთოდ ქართველი ერის წინაშე ესაა. დიდა ქართველი მეცნიერის ივანე ჭავჭავაძისევილის შრომების გამოცემა, სიმონ უახუნისევილი ივანე ჭავჭავაძისევილის ისტორიის“ ყველა წიგნი ხელახლა გამოსცა მისთვის ჩვეული მეცნიერული აკრიბიბით და დიდი სიყვარულით. ახალი გამოცემა გამომიღრა დამატებებით, ივანე ჭავჭავაძისევილას არქივში მოპოვებული გამოუქვეყნებელი მასლებით.

მ. ბიზანტიოლოგია. ბიზანტიოლოგიის ქართული სკოლის ნამდვილი დამარსებელია სიმონ უახუნისევილი. იგი ცნობილი ბიზანტიანისტიკა არა მარტო ჩვენს ქვეყანაში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც.

დასავლეთ ევროპისა და ამერიკის ზოგიერთი მეცნიერი ცდილობს გააყალბოს ისტორია, დამტკიცოს ანდა სრულად მიჩქმალოს ის დიდი რაღი, რომელიც აღმოსავლეთის ხალხებს, მათ შორის სლავებს, ქართველებსა და სომხებს, ეკუთვნიო ბიზანტიის კულტურის შექმნისა და განვითარებაში. სიმონ უახუნისევილი, სხვა საბჭოთა ბიზანტიანისტიკთან ერთად, უღმობზად ამხილებს მითს იმის თაობაზე, თითქოს ბიზანტიური კულტურის შექმნაში არავითარი წვლილი არ ეღოთ სსრკულ ხალხებს. ბერძნულ, ქართულ, სომხურ, სლავურ და სხვა წერილობით წყაროებზე დაყრდნობით, ბიზანტიური ხანის ნივთიერი კულტურის ძველთა შესწავლის საფუძველზე სიმონ უახუნისევილი ნათელი ვახადა, რომ ბიზანტიის ისტორია მკიდროდა დავაშრებული საბჭოთა კავშირის ხალხთა წარსულთან, განსაკუთრებით სლავ ხალხთა და ქართველ და სომხ ხალხთა ისტორიებთან. სიმონ უახუნისევილის შრომებში მეცნიერული აკრიბიბითაა დადგენილი, თუ რაოდენ დიდი იყო ქართული კულტურის წვლილი ბიზანტიის განვითარებაში. სიმონ უახუნისევილის მრავალი შრომა ნათელს ქვენს ბიზანტიისა და საქართველოს ისტორიის კარდინალურ საკითხებს და ამყარავებს ამ ორი ქვეყნის კულტურულ-პოლიტიკური ურთიერთობის ბერძნულ მხარეს. ამ შრომათაგან აღსანიშნავია: „ლექციები ბიზანტიის ისტორიიდან“, „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია“, «Грунзикие источники по истории Византии» და მრავალი სხვა.

4. ლიტერატურათმცოდნეობა. სიმონ ყაუხჩიშვილის კვლევის ობიექტია ძველი ქართული მწერლობისა და ქართულ-ბერძნულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობის მნიშვნელოვანი საკითხები. იგი ყურადღებით ეკადრება XIX საუკუნის ქართული მწერლობის შესწავლის საქმესაც და თანამედროვე ლიტერატურის განვითარებასაც სისტემურად აღვიწყებს თავის მისი წერილები სიმონ სტუმარები არიან „მწათობისა“ და „ციხურის“ ფურცლებზე. მისი საყურადღებო სტატიები ლიტერატურის მტკიცებულ საკითხებზე არცთუ ისე იშვიათად ამჟღავნებენ ჩვენს ქართულ და რუსულ პრესას. სიმონ ყაუხჩიშვილის ლიტერატურული გამოკვლევებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია: „სტუმარების კრებულის სასწავლო წიგნი“, „უიარესტი-ბერძნულ“, „უფრომ მცირე და ბერძნულ-ბიზანტიური ლექსწყობის საკითხები“, „ახალი ვარაზნტი ქართული რომანისა „სიმონისა და ვარაზის“, „ახალი მასალები ქართული პოეზიის ისტორიისათვის“, „მეშვიდე საუკუნის ნოველისტი იოანე მოსხი“, „რუსთაველზე კლერიკალური თვალსაზრისის წინააღმდეგ“ და სხვ.

1939 წელს „როგორც თქვა, სიმონ ყაუხჩიშვილმა აქტიური მონაწილეობა მიიღო სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის გორკის საბუნებისმეტყველო ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის მიერ გამოსაცემად განზრახული მრავალტომიანი ბერძნული ლიტერატურის ისტორიის სქემის შედგენაში. ამ სქემის IX და X განყოფილებები მას ეკუთვნის. აქ ს. ყაუხჩიშვილმა წამოაყენა დებულება ბერძნული მწერლობის ისტორიის ანტიკური და ბიზანტიური პერიოდების უწყვეტბლი ხახინათის შესახებ. აღსანიშნავია აკადემიური გამოცემის I ტომში მოთავსებული საერთაქცეო წერილის ერთ-ერთი დებულება: „ბიზანტიის ლიტერატურის შესწავლისას სერიალური ყურადღება უნდა მიექცეს სლავების, სომხებისა და ქართველების როლს ბიზანტიური კულტურის შექმნაში“. ეს დებულება, როგორც ცნობილია, სიმონ ყაუხჩიშვილმა წამოაყენა ხსენებულ სქემაში.

კლასიკალური ერთდღივია ანტიკური და ბიზანტიური პერიოდების ბერძნული მწერლობის სტეკოალურ საკითხებში დანაგრძლივი კვლევა-ძიებები მუშაობის შედეგად მიღებული დიდი გამოცდილებმა წარმოდგენილია სიმონ ყაუხჩიშვილის მონუმენტურ სამტომიან „ბერძნული ლიტერატურის ისტორიაში“.

განსაკუთრებით არის აღსანიშნავი ამ შრომის III ტომი — „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია“, რომლის მეორე შე-

ხვეტილი გამოცემა 1978 წელს განგრძობდა სიმონ ყაუხჩიშვილმა, ქართული მასალების უფრო გამოყენებით პირველად შეადგინა ბერძნული მწერლობის ისტორიის ბიზანტიური პერიოდის ვრცელი მიმოხილვა. მანამდე არც ქართულ და არც რუსულ ენებზე ანალოგიური ხასიათის შრომა არ მოიპოვებოდა. ეს წიგნი მთლიანად აგებულია იმ დებულებაზე, რომ აღმოსავლეთის განათლების გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია ბიზანტიური კულტურის მოვლენების გაგება წიგნიც ცხადია გამოვლენილი სლავებისა და ქართველების როლი ბიზანტიის კულტურულ-ლიტერატურული ცხოვრების წამოყალიბებისა და განვითარების საქმეში.

5. ენათმეცნიერება. სიმონ ყაუხჩიშვილს დიდი წვლილი აქვს გაუხვეული ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების საქმეში. ძველი და ახალი ქართული ენის ბუნების დრმა ცოდნის საფუძველზე მან დაადგინა სალიტერატურო ქართულში შეთავისებული ფესვური სიტყვების და ბერძნულ-რომაულ საკუთარ ხანებში გადმოცემის წარმუხვი.

ვერ დავასხვებდით სიმონ ყაუხჩიშვილის თიქმის ვერც ერთ გამოკვლევას, რომელშიც ენათმეცნიერული საკითხები არ იყოს აღჭრული. ბერძნულ ტექსტებსა და ძველი ქართული მწერლობის უჭვალზე მუშაობის დროს მას უკველთვის უხვდებოდა საენათმეცნიერო კვლევების ჩატარება.

სიმონ ყაუხჩიშვილს ეკუთვნის მნიშვნელოვანი გამოკვლევები ენათმეცნიერების ცალკეულ საკითხებზე. ამთავან აღსანიშნავია: „ბერძნულ მამაკაცთა საბუნების გადმოცემისათვის ქართულში“, „უცხო სიტყვათა ფონეტიკური საკითხები“, „ადრის ბელანურის ბერძნულში“, „ბერძნულ-ქართული სემანტიური პარალელი“, „საბერძნეთის მოსახლეობისა და ბერძნული ენის შექმნის საკითხი“, „მარადღწერისა და მართლმეტყველების საკითხები“, „ლათინურ-ქართული გრამატიკული პარალელი“, „მღერა დიდი მთავრებისა და ბერძნულსა და ქართულ მწერლობაში“, „ბერძნულ-ქართული გრამატიკული პარალელი“ და მრავალი სხვა.

სიმონ ყაუხჩიშვილი ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა ლექსიკოლოგიის და რგვი. საგანგებოდაა აღსანიშნავი ბერძნულ-ქართული და ქართულ-ბერძნული ლექსიკონები, რომლებიც მან ბიზანტიური მწერლობიდან მოამდინარე ტექსტებს დაურთო. იგი ავტორია ლათინურ-ქართული და რუსულ-ქართული ლექსიკონებისა (რუსულ-ქართული ლექსიკონი მან ვარლამ თოფურისთან ერთად შეადგინა).

სიმონ ყაუხჩიშვილსა და მისი მოწაფეების ხანგრძლივი შრომის შედეგად შედგენილია „ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი“.

რებულე დექსიკონი", რომლის ერთი ნაწილიც „გეორგიის“ VII და VIII ტომებშია წარმოდგენილი.

სიმონ ყუბჩიშვილი ავტორია „ლათინური ენის სახელმძღვანელოს“ რამდენიმე გამოცემისა. მანვე შეუდგინა ძველი ბერძნული ენის შემსწავლელ ახლგაზრდობას „სავარჯიშო მასალები ბერძნულ ენაში“ და „ბერძნული ზმნების კლასიფიკაცია“. მის „ლათინური ენის სახელმძღვანელოში“, რომელიც მორფოლოგიას, სინტაქსსა და ქრესტომათიას შეიცავს, ლათინური ენის გრამატიკული მოვლენები ყოველთვის საინტერესოდ არის შეპირისპირებული ქართული ენის გრამატიკულ წყობასთან.

8. პალეოგრაფია — ეპიგრაფიკა. სიმონ ყუბჩიშვილი ავტორია პალეოგრაფიული და ეპიგრაფიული ხასიათის მრავალი შრომისა. მან ჭრე კიდევ 1924 წელს ამოკითხა, შეისწავლა და დაათარღა კოჩიდეტის ცნობილი ბერძნული ოსთხავეს ქართული მინაწერები. მასვე ეკუთვნის პალეოგრაფიული დაკვირვებები ბიზანტიური ხანის ბერძნულ ტექსტებსა და ამ ტექსტებიდან მომდინარე ქართული მწერლობის ძეგლებზე.

სიმონ ყუბჩიშვილმა ამოკითხა და გამოკვლეა საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით უაღრესად მნიშვნელოვანი ნოსიირის, არაზისა და მცხეთა-სამთავროს ბერძნული წარწერები ამ წარწერების ამოშიფრვამ და უზადო ინტერპრეტაციამ ახალი ფურცლები გადაშალეს ქართულ საისტორიო მეცნიერებაში.

7. თარგმანები. სიმონ ყუბჩიშვილი დიდ მთარგმნელობით მუშაობასაც ეწევა. მას გათვალისწინებული აქვს ის ვითარება რომ ჩვენი მწერლობა ჭრე კიდევ ღარიბია ანტიკური და ბიზანტიური ძეგლების თარგმანებით და დროის გარკვეულ ნაწილს მთარგმნელობით საქმიანობასაც უთმობს. „ბერძნული ლიტერატურის ისტორიის“ სამსავე ტომში და ბტუდენტთა სახელმძღვანელოდ გასკოლვნილ „ანტიკური ლიტერატურის ისტორიაშიც“ უხვადაა წარმოდგენილი ბერძენი და რომაელი ავტორების ოხზულებათა სათანადო ადგილების მისებული თარგმანები. ცალკე უნდა აღინიშნოს სი-

მონ ყუბჩიშვილის მიერ ძველბერძნულიდან ქართულ ენაზე თარგმნილი პლატონის „ფილოლოგები“ — „კრიტონი“ და „კურატუს პოლოგია“, არისტოტელეს „ათენელთა სახელმწიფო წყობილება“. სიმონ ყუბჩიშვილის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის ბრწყინვალე დადასტურებაა „გეორგიის“ სერაჰში წარმოდგენილი ბერძნული ტექსტების პარალელური მეცნიერული თარგმანები.

სიმონ ყუბჩიშვილმა ამ სახის მუშაობაში ჩაება თავისი მოწოდებები და ამ დიდი ეროვნული მნიშვნელობის მოღვაწეობითაც საგრძნობი წვლილი შეიტანა ქართული ლიტერატურის გამდიდრების საქმეში.

სიმონ ყუბჩიშვილი ყოველთვის აქტიურად მონაწილეა სამეცნიერო საბჭოების საქმიანობისა, საქართველოსა თუ სხვა ქვეყნების სამეცნიერო კონგრესებში განართული კონფერენციებისა და სესიებისა. სიმონ ყუბჩიშვილის მიერ შექმნილი სკოლის აღიარებაა ის მნიშვნელოვანი ფაქტი, რომ, შედარებით მოკლე დროის მანძილზე, სწორედ საქართველოში — თბილისში მოეწყო სამი საკავშირო მასშტაბის სამეცნიერო კონფერენცია კლასიკური ფილოლოგიისა და ბიზანტიოლოგიის დარგებში (1965, 1969 და 1975 წლებში).

სიმონ ყუბჩიშვილი არის ჩინებული პედაგოგი, ახლგაზრდობის გულახდნილი აღმზრდელი. მასთან, როგორც ხელმძღვანელსა და მასწავლებელთან, მუშაობა უფადებს სიამოვნებისა და ხალხის მომნიჭებელია, რადგან იგი თავის შეგირდებს მუდამ აძლევს მუყაითობას, საკუთარი თავისადმი დიდი მომთხოვნელობისა და მეცნიერების მკვნებარე სიყვარულისა და თავადების მკვალითს.

სიმონ ყუბჩიშვილმა არა ერთი და ორი სპეციალისტი გამოზარდა და აზიარა კლასიკური ენებისა და მწერლობის ანბანს. მისი აღზრდილი მუშაკები სამართლიანად ამაყობენ იმით, რომ იმ კაცის შეგირდები არიან, ვინც საუფელოთაო, გულწრფელი სიყვარული და პატივისცემა მოიხმეო და ვისაც დიდი დამსახურება მიუძღვის მეცნიერებისა და ხალხის წინაშე.

გეორგი ნატროშვილი

ისტორიულ-ლიტერატურული მ ი ე ბ ა ნ ი

1. დავით გურამიშვილი და აბანოს ომი

1722 წლის 2 დეკემბერს ვახტანგ VI-ის ელჩი ბაადურ თურქესტანიშვილი თბილისიდან პეტერბურგს გაგზავნილ წერილში გიორგი დედოფანს ასე უხატავდა საქართველოს ვითარებას (ქაიხანი-პარულიყი დედოფანი თარქიმანი იყო რუსეთის კარსა და იქ ჩასულ ქართველებს შორის):

„აქაური ამბავი იყოხოთ... დიდი აშლილყო-ბა არის. აქათენ უყენის წახდენა, ზვანთქრის მოხვლას უზნობენ. გაზაფხულზედა, კახეთის ხანი, მეფის ბუში, და ქართლის მეფე დიდად ააშალა“...

ორიოდე ფრაზაში ბრული სურათია მოცემული, ნათქვამია უყელაფერი: სეფიანთა ირანის რღვევა და დაცემა, ოსმალეთის პრეტენზიებიც და მისი ჩარების მოსალოდნელი შეშინებაც, ვახტანგისა და კონსტანტინეს ურთიერთ ბრძოლა... მაგრამ უყელაზე საინტერესო აქ ის არის, რომ ბაადურმა დაახლოებით იქნის როდის დაიწყო ოსმალეთის ჩარების შემოსევა. ეტყობა, მას რაღაც ცნობები აქვს სტამბოლში მიმდინარე დიპლომატიურ ურთიერთ შეხლა-შემოხლაზე, სადაც თურქეთის დიდებულები და პეტრე პირველის რეზიდენტი ნებლუევი დაუსრულებელ დავას ეწევიან ამიერკავკასიის გამო, ხოლო საურანჯეთის ელჩი დე ბონაე და ინგლისის ელჩი სტენიენი უყელაფერს აკეთებენ იმისათვის, რომ საქართველოს მიწა-წყალი ოსმალეთს დარჩეს. სულთანის დიდებულებთან ერთად ისინი საამისოდ ნიადავს აწაფებენ, რომ ამ უჩაღდურ აქციას თითქოსდა კანონიერი სახე მისცენ. ამაზე დაწერილებით ქვემოთ, თავის ადგილზე მოვეუბნებთ

მკითხველს, აქ კი მხოლოდ იმის აღნიშვნით დავაკუოფილდებთ, რომ ამ ქაქურად აწეწილ-დაწეწილმა და დახლართულმა საერთაშორისო და საშინაო ვითარებამ, ამ დიდმა აშლილობამ ის მოიტანა, რომ მართლაც, თუმცა არა გაზაფხულზე, როგორც ბაადური ვარაუდობდა, არამედ ოდნე მოგვიანებით, 1722 წლის ივნისში თურქების ქარმა უოჭრად აიღო თბილისი. „ოსმალთა ელჩის შევიდა, კარებო დახვდა დია-რა“, წერს დავით გურამიშვილი. პოეტის სიტყვით, წინააღმდეგობის გამწევი აღარავინ იყო. ვახტანგ VI დედაქალაქიდან შედა ქართლში იყო გაბიზნული, თბილისი კაბატონს კონსტანტინეს ეჭირა, რომელიც გურამიშვილისავე თქმით, წინ მიეგება თურქებს და ციხის კარის კლიტენი შტრის ხარდალს თავისი ზელით ჩააბარა.

მაგრამ თურქებს კონსტანტინეს სახელის გაგონებაც არ უნდოდათ, სძულდათ იგი, როგორც ბრანის ორიენტაციის მომხრე. ამიტომ, თბილისში შემოსვლისთანავე მათ კაბატონი დააპატიმრეს და ციხეში ჩააწყვედინეს. სულ მალე, იმავე წლის აგვისტოში თურქეთის სულთანმა აჰმედ მესამემ სტამბოლიდან საქართველოში ფირმანი გამოგზავნა, რომლის ძალითაც თბილისი და მთელი ქართლი საქარ ბატონიშვილის ხელში გადადიოდა. „დიდებულთა და წარჩინებულთა ზელადო, — სწერდა სულთანი ბაქარს, — თბილისის ვილაიეთი და მისი ზეგლარბეგობა გეზოძოს შენ... ამიერიდან მკაცრად განერიდებ და თავი შეეყავე ღარბთა, ქვეშევრდომთა და ვილაიეთის სხვა მოსახლეობისა და

ქვეყნის მოწინავეთა უკველგარი ჩაგვრის, ძალმომრეობისა და დახეჩავენისაგან".

ამაზე მეტი უტარობა წარმოუდგენელი იყო: ქვეყნების დამარბევი და აძლუბელი, ხალხი შემზუხრებელი და უღმრთე დადამარბეული თვითონ აფრთხილებდა კვიანასა და კეთილმოხელ ახალგაზრდა ქართველ უფლისწულს (ბაქარს ამ დროს ოცდასამი წლისა იყო)... არ დარბია თავისივე სამშობლო.

ეს იყო და რა როლს ასრულებდა ბაქარი, ვნ ნათლად არის აღბეჭდილი ქართლის მატარებელში. ამ ადამიანთა შორის, რომლებიც მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარში, უფრო ზუსტად, პირველ მეოთხედში ცდილობენ ხისნან საქართველო და მისი ბედი როგორღე წაღწევატარალონ, უმნიშვნელოვანები ადგილი უჭირავს ბაქარს — ვახტანგის უფროს შვილს, ტახტის მემკვიდრესა და უმამაცეს მემკვიდრეს. დავით გურამიშვილმა თავის პოემაში მას ხაქმოდ დიდი ადგილი დაუთმო; უფრო მეტიც, ამ ხახის გამოკვეთა პოეტს დასჭირდა თავისი არჩიხ, თავისი მსჯავრის გამოსათქმელად ვახტანგ მეფის პოლიტიკასა და მთლიანად ქართლის ბედზე. სწორედ დავითის ლექსმა შემოგვიჩინა ვახტანგის უთანაცხელი ზიტყვები ბაქარისადმი: „არ ვიცო რაღაც ვტლზედა, შევიქენ, დავიბადეო, მე ბევრს ვიცაღე, არ იქნა, აწ ახლა შენა სცადეო“. ზოლო „ქაშნიის“ ავტორმა მთელი პოემა უძღვნა ბაქარის ცხოვრებას, ხადაც აღნიშნავდა: „მეფეს ბაქარსა, ხიტკანოდ შექარსა, აქებს მამუჯა ბარათაშვილი“.

ასეთი კაცი იყო ბაქარი. ცხადია, მან კარგად იცოდა რა ფასი ჰქონდა თურქეთის სულთნის ზემოხსენებულ ფირმანს და იმხაც კარგად ზედავდა, რომ თბილისს ამიერდან ოსმალის ფაშა განაგებდა და რომ ქვეყანა ახალი, უფრო უკეთესი ძარცვა-გლეჯის ასარეგად იქცა, ვინდა ლაიხივად ახლა მას ქვეყნის გამგებლობას, ის ზედღებშეზარკილი იყო. და მაინც, ბაქარს საცდელი არ დაუცდია, რათა რაც შეეძლო, შეემსუბუქებინა ქვეყნისათვის ამ დიდი ქირის ვადატანა; ამიტომ, ის ყოველ ღონეს ხმარობდა, რამდენადაც და სადაც შესაძლებელი იყო, დამოუკიდებელი პოლიტიკა გავტარებინა. ასე, მაგალითად, მან კარგად იცოდა როგორ სძულდათ ოსმალებს კახი ბატონი კონსტანტინე, და მაინც ბაქარმა ზელი შეურყყო პატარად მყოფ კახეთის მეფეს ვაჭკველიყო თბილისის ციხიდან. ვაჭკვეის წინ კონსტანტინემ ფიცით აღუთქვა თავის მზხნელს — ამიერიდან შენა ერთგული მონა ვიქნებოო. ბაქარი არა მარტო მამაცი, ქვეყანი კაციც იყო: ის თითქოს წინაწარ გრძნობდა, რომ მოუხდევად მრავალი უმძიმესი დანაშაულისა, კონსტანტინე ეგებ ზადზე კიდეც ვამომდგარყო ოსმალთა წინააღმდეგ მომავალი შეტაკების დროს. როგორ გამართლდა, ეს წინათგრძნობა,

ამას ატენის ომის განხილვის დროს ვნახავთ. ვახუშტი მოგვითხრობს, რომ სწორედ ამ ხანებში ბაქარმა არ ამატია აღმოსდელი ლაღატა თავის მამარჩ ვიარკვ არაგვის ერისთავს, შეიპყრო, მამულე წაართვა და თავი მოკვეთა. არაგვის ერისთავს მართლაც დიდი ცოდავა მიუძღოდა — იმავე წლის გაზაფხულზე, კონსტანტინე მეფე ლტეების ლაშქრით თბილისს თავს რომ დაესხა, ბაქარმა მთიულეთს მიამუტრა, რათა იქიდან ჭარი წამოეყვანა და დედაქალაქის მტრისთვის არ დაეთმო. არაგვის ერისთავმა ამ დიდი განმაცდელის ტამს არა თუ ჭარი არ მისცა, თვითონ ბაქარც „უტყენოდ გამოუტყეა“. ბაქარმა ახლა იხელთა დრო და ურჩი ფეოდალი დახაჯა. მემკვიდრის ცნობით, ბაქარმა ეს თითქოს ვაკეთა მამისა და ოსმალის ფაშას ბრძანებით. ვახუშტი ამას ხაგანგებოდ აღნიშნავს, და იქვე მოგვითხრობს, თუ როგორ შეხვდა ქართლში ვახტანგ VI ოსმალთა ქებას, რომელიც ფიცსა ხლებს ვახტანგის წინაშე „მოუშლელაზნისათვის შეფრობა მისისა“. როგორ უნდა ვავიჯოთ ყველაფერი ეს? ალბათ, ვახტანგი ცდილობს გაუდგალოს ბაქარს ძალზე ძნელი ერთად ყოფნა ოსმალებთან და ამიტომ თვითონაც მათთან რაღაც კონტაქტებს აშუარებს. ვახტანგი ჭერ კიდეც ვანაგებს შიდა ქართლის საქმეებს. სწორედ ამ ხანებში მას ერთგულება შეტყიცა სიყვდილით დასჯილი ვიარკვი არაგვის ერისთავის შეფლმა ოთარმა; ვახტანგმა მას ერისთავთა და მამულით დაუბრუნა. იმავე დროს, ოთარმა ერთგულება შეტყიცა ოსმალთა ქებასაც (ეს ვანსაკუთრებით ვვიწინა აღვნიშნოთ, ვინაიდან ოთარ არაგვის ერისთავიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ატენის ომის დროს).

მაგრამ ბაქარს მთელ მისედა, რომ ოსმალთა ხელში მას არ ვაგრძებოდა. ფიცსა და ამაუ ბატონიშვილს, უკვე ადრე, ჩვიდმეტ-ოჯრამეტი წლის ასაკში ქართლის მეფედ რომ იყო ვახტანგის ხორახანში ყოფნის დროს, ახლა არ უნდოდა მტრის ხელში სათამაშოდ ქვეუღიყო. ამიტომ ერთ დღეს, ოსმალთა უჭროს საქმეთაგან შეტყირებულნი და თავმოხერხებულნი ბაქარი ვითომ ხანადიროდ ვაემგზავრა, ნამდვილად კი ვაიქცა თბილისიდან — ჭერ მუხრანში ჩავიდა, მერე ალში (სურამის მახლობლად) მამა ინახულა, შემდეგ ისევ მცხეთისაკენ გამოსწია, აქედან საბარათიანოში ვაღვიდა და იქ დაჰყოფიდა. ამ დროისათვის, 1723 წლის ზოლოხა და 1724 წლის დანაწყისში, როგორც ჩანს, ცნინვალი, ვორი და ხახარათიანო ჭერ იხევ ვახტანგ VI-ის ხელში იყო.

ბაქარის ვაჭკვეისთანავე ოსმალებმა ვახტანგის უმცროსი ძმა იხევ დიახლოვებს და ჭარხ ხარდღობა მას ჩააბარეს. ვახუშტი წერს იხეზე: „მიენდურენ მას ურუმინი და წარმოავლინეს სპითა... ბაქარსა ზედა“. ამრიგად, ჩანს ოს-

მალემა ბიძის დაავადების მძიმეობის დატყობნა, სერტოვად, იგივე ამ დროის დიდად ავადობითი ფაგურაა. ჭერ შიიტია, ძრანის სამსახურშია და ალი ყული ხანა ჰქვია, მერე სუნთქი ხდება, ოს-მალეების მხარეზე გადადის და ამიერიდან მუხტოვას უწოდებენ. მას არა მარტო დაპირებული აქვს ყოველგვარი ნიშნისა და ქართული ეროვნული შეგნებისა, არამედ ყოველგვარ და ოს-მალეებზე უფრო მტრულად ექცევა თავის ქვეყანას, როგორც ეს განდგომილებს სჩვევიათ; ვახუშტი მას პირდაპირ მოჰყავდნებულ დახასიათების აძლევდა: „ყოფი ღვთადა მიქცულ მამადიანობასა ზედა და მიქცევი მათგან მდიდარი და ამაყი“, შემდეგ შემტანად მოგვითხრობს, ამ ამბებამდე ჭერ ისევე აღერე როგორ გაყიდა მან თავისი ძმა — დიდი პატრიოტი და უქვეყანისი ვახტანგ VI, დაითანხმა შაჰი დიდი პატრიოტისა ვახტანგ, ხოლო თვითონ ვახტანგა ტბილა სიტყვით მიიტყუა შაჰის კარზე, მოგვითხრობს რა ამ ამბებს, ვახუშტი განაგრძობს:

„იხე, მწებებელი და განმცხრომელი უწყისობათა ყრმათა თანა და უგვათა მღერათა, გარნა მიქცევი დიდებულად. წავყარა ცოლი დედის ბიძის თვისსა თახოსროს ამირცხებს, ბეზიის ძმისწული თახი, ასული ერასტასა და შერთო თვისი, ცოლად. ამბილეს კათალიკოს-გვის-კოპოსთა, არამედ მან არა უსმინა მტკუველმან: „ვარ მე მამადიან, ესრეთ ჭერ არს ზემოა“.

ჩვენ სიტყვალურად იესე მეთვის ამ ოჯახურ ამბებზე არ შევჩერდებოდეთ, რომ ამ ამბავს და კერძოდ ვახუშტის მიერ თავისი ბიძის გაბედულ მხილვას მწვავე რეაქცია არ მოჰყოლოდა თუთი თანამედროვეთა მიერ. ამ მხარე მეტად საინტერესოა ის მინაწერი, რომელიც ვახუშტის მარჯვენაგანის დაურთავს ტტტია ყუფლანოშვილს (იესე დიმიტრი ორბელიანის) უყერ რუხეთში: ეს ტტტია მოხსენიებული მკუცს გურამიშვილსაც, როცა უყრანიში დასახლებულა ქართველებს უბედურებაზე მოგვითხრობს — „შურმან დ ჩაგრა და მოკვდა ყუფლანოშვილი ტტტია“. სწორედ ამ ტტტია, აღბათ, ჭერ ისევე უყრანიში გადასახლებამდე, მოხკევი ყუფლანოშვილს, წაუწყერა ვახუშტის წიგნი იმ ადგილზე, სადაც იესეს ამბებია მოთხრობილი:

„მოციარს შენის გონიერებისაგან ამ ამბის მწერალთა და უსამართლოდ მყოფენებელთა ბიძისა, შენვე იტყვი, ფრიალ მიქცული იყო მამადიანთ რჭულნიდაო და რომელ თათარს უნათესავებია ბებნის ძმისწული და დედა ბიძის ცოლი და ოთხმოცდაათის წლის ამირცხების ნაყოლარი ოთხმეტე წლის ქალი, წარმოთხველი განსაყეთ“.

ახე შეზარალებია ტტტია მემტანეს, თავისევე ბიძის უსამართლოდ მყოფენებელი უწყობდებია ვახუშტისათვის, მაგრამ ეს შედავება ძალიან გულუბრყვილოა. ტტტია იცავს იესეს და საბუთად მტტი ვერაფერი მოჰყავს, გარდა იმი-

სა, რომ ამირცხები ოთხმოცდაათი წლისა იყო, ცოლად კი ოთხმეტე წლის ქალე ზედადო და რომელი თათარი არ წარმოგვლავს მკუცს აქ ეს კი არ არის საინტერესო: საინტერესოა, რომ იესეს და სერტოვად განდგომილებს დამცველები მკუცს თვით იმ ქართველთა წარმომცემი, რომლებიც მუსლიმანურ უღელს გაიტყვენ და ვახტანგს რუსეთში გაჰყვენ. ეს კიდევ ერთხელ მტკუველებს განსახლებული წრების დიდ მოძალდურ დაქვეითებაზე აქ ვახუშტი ისევე დაუროდებელი და პირდაპირა, როგორც გურამიშვილი: „არა რომ ავი არ ვამყო, კარგი როგორ უნდა ვაქო? ავს თუ ავი არ უწოდო, კარგს სახელად რა დავარქო“. საყულისხმოა, რომ თვითონ ვახუშტისაც არ ამატიეს ერისა და რჭულის მოძალატეთა ასეთი გაბედული გაიყვანა და მხილვბა, როცა ცნობილი ვახუშტი „მარჯავლ თავადთა აუგად დანარა“ ვახუშტის ისტორიაში, სწორედ მაშინ გახსენებს, რომ იმ წიგნის ავტორი, დედის მხრიდან, გლეხის შვილი იყო.

მაგრამ დაუბრუნდეთ ისევე ბაქარის ამბებს. ამიერიდან ახალი ეტაპი იწყება ბაქარის საბრძოლო ნოვარათაში. ის უყვე აშკარად, თავგანწირვით ერბძვის ქართლში. შემოქრელი ოსმალებს, ხან ერთ ადგილზე დაესხმის მათ თავს, ხან მეორე ადგილზე. მსდებია და ქრება მოულოდნელად, როგორც ეს პატრიარხულ ბრძოლას შეხებულს. ამ ხანებში ბაქარი მტკუცთაში კიდევ ერთხელ ზვებდა კონსტანტინეს. ვახუშტი მწუნველ გადმოგვცემს ამ შეხვედრის ამბავს: „მკუცს აღტქმა ერთობა-სიყვარულისა და წარვიდენენ თვის თვისადო“.

ზუნებრივია, რომ ოსმალებმა ახლა ბაქარზე დაიწყეს ნადირობა. როგორც კი ოსმალოს ფაშამ შეიტყო, რომ ბაქარი სოფ. ღორისთავს იდგა, მან მაშინვე გაგზავნა იესე და ჩარხა ვახტანგ მის შესაწყობად. სოფელი ღორისთავი მდებარეობდა საბარათიანოში — ალგეთის მახლობლად, ფარცხისსა და ბარათისს წემოთ (ღორისთავს ამაშად გუდარები ჰქვია და თეთრი წყაროს რაიონში შედის). ცხადია, მოქანვე ბატონიშვილის თბილისთან ასე ახლოს ყოფნას ოსმალები ვერ შეურიგდებოდნენ. ბაქარს, ბრძოლას თავი აარიდა დაშქრის სიმციარის გამო („უსპობთა ვერ დაუდგა“), ალგეთიდან მანგლისის გზით ატენში გადავიდა და იქ გამაგრდა. ოსმალებმა კი ხელთ იგდეს საბარათიანო. კიდევ უფრო შევიწროვა ვახტანგისა და ბაქარის გავლენის სფერო. ატენი დროებით ბაქარის ადგილსამყოფელად და მტკუც მარტვე ზუნქტად იქცა — აქედან ერთ მხარეს თრიალეთისა და საბარათიანოსკენ მოუწყვდებოდა ხელი, მეორე მხარეს — შიდა ქართლისკენ, სადაც ვახტანგ VI იმყოფებოდა. ბაქარი ატენის ხეობაში მთელ წამთარს იცდის, გაუხსნულზე კი ისევე ბრძოლას იწყებს, ჩარხბა მგზავნის

თრიალეთში და სოფელ ფოკასთან (ფარვანის მახლობლად) თავს ესპის ოსმალებს. ამ ბრძოლაში ქართველებმა ზუთისამდე ოსმალოს ჭარბადი გაწვიდნენ. ამ ამბით განრისხებულმა ოსმალის ფაშამ მეფე იესე და ისაყ-ფაშა ერთანდ შეიხა თრიალეთს. ვახუშტის მონათხრობიდან იხე ჩანს, რომ ოსმალი ჭერ თრიალეთის იბრძვიან და შერე გორისაკენ მოდიან, ალბათ, ატრნე გადმოვიდით: „ვერ წინა-აღუდგა ბაქარ, არამედ შევიდა შათა შინა“... ხოლო ოსმალებმა აიღეს ატნის ზეობაც, გადმოვიდნენ გორში, დაარბეს იქაურთა და გორისციხეში თავიანთი გარნიზონი ჩაყენეს, უკან გამობრუნებისას დალაშქრეს საშილახერო, მუხრანს და თბილისში დაბრუნდნენ, აქედან კვლავ იესეს მეთაურობით ცხინვალზე გაილაშქრეს, ვახტანგ მეფისა და მისი ამლის ზელში ჩაგდების მიზთა, მაგრამ ვახტანგ უკვე წახული იყო ოსმალებმა გადაწვეს ცხინვალის მიდამოები და წამოვიდნენ.

ამრიგად, 1724 წლის ზაფხულის დასაწყისისათვის მთელ ქართლში აღარ იყო ერთი მტკაველი მიწა, სადაც ვახტანგ VI-ს ფეხის დადგმა შეეძლო.

ქართლის მეფესა და პატრონს თავის ქვეყანაში აღარა ჰქონდა აღარც ერთი სოფელი, აღარ იყო არც ერთი ეზო, სადაც უზიფათოდ შეეძლო შესულიყო.

მაგრამ ვახტანგის მარტო მეფე კი არა, პოეტიც იყო და ჭერ ისევ ქირმანში ტყვეობის დროს ასე იგონებდა თავის სატახტოს:

რა სჯობს მისში ტფილისსა,
გარდი ვარსკვლავებრ ესხასა...

თბილისი კი სიხლბით იყო მორწყული, ვარდებს მაგიერ მკვდრები ეყარა ქუჩაში, ბაგრატიონის ტახტზე ოსმალოს ფაშა იქდა და მუხრან ავლებდა ყველას, ვისზედაც ოღინე მინც ეცეს მიიტანდა.

რა სჯობს მისში თბილისსა...

მისის ნიავზე ამდღევარებულ ჭეჭილს იხსენებდა მეფე-პოეტი, დიდგორსა და კოჭორს, ფარვანსა და ტბისყურს... ეს მიდამოები ყველაზე ზოლოს დათმო ვახტანგმა.

შუა ივლისში თრიალეთს,
სხვა თემი რამც ეღარაო!

შუა ივლისისთვის თრიალეთიც წართვეს ოსმალებმა ბაქარს, შერე გორშიც გადმოჰყვნიენ, ცხინვალსაც მიწვედნენ და აქედან მარტო ერთი გზა-ღა რჩებოდა.
და სწორედ შუა ივლისში „წარვიდა ვახ-10. „მნათობი“, № 1

ტანგ რუსეთს“... მან თან გაიყვალა ბაქარც და ვეებერთელა ამაღაც, რომელშიც ათხორასამდე კაცი და ქალი იყო.

კიდევ ერთი რამ: დასაწყისში ჩვენ ვთქვი, რომ ვახტანგის ელჩმა, ბაბურ თურქესტანში-შვილმა, რაღაც იცოდა სტამბოლის დიპლომატიურ მოლაპარაკებებზე; ცხადია, უფრო შებო იცოდა თვით ვახტანგმა. იცოდა კერძოდ ისიც, რომ 1724 წლის 22 ივნისს სტამბოლში ხელმწიფარებს ხელშეკრულებას, რომელშიც აღნიშნული იყო: „...მთელი პროვინცია გეორგია რჩება უშაღლესი პორტის ხელში და იქ ყველაფერი იმყოფებიან პორტის გარნიზონები და კომენდანტები“.

პროექტი ამ ხელშეკრულებისა შეადგინა საურანგეთის ელჩმა დე პონაქმა, ელჩმა იმ ქვეყნისა, რომელსაც ზუსტად ათი წლის წინ სულთან-სახა საქართველოს გამოხსნას ეხვეწებოდა.

ამ ამბავმა კიდევ უფრო დააჩქარა ვახტანგის გამგზავრება ჩრდილოეთისაკენ.

1724 წლის ზაფხულში, ვახტანგის წახლისთანავე, ქართლში იხადება და მწიფდება ახალი ანტიოსმალური ომის იდეა.

ვინ იყო ამ საქმის მოთავე, როგორ დაიწყო მზადება ომისათვის, რა ძალებს უნდა მოეყარათ თავს, საიდან პირებდნენ იერაშის შიხანს მოძალბებულ მტერზე?

დავით გურამიშვილი ამის თაობაზე წერს: „შეწუხდნენ კახის-ქართველნი (ქართლებნი), შიადგათ რა ეს კირები, შეითქვენ, შექნეს ფიცებით, ერთმანეთს მისცეს პირები, არჩივის გორის ციხეც გამოფეთხარათ ძირები“.

პოეტი აქ უნდადაც ახახელებს, თუ საიდან უნდა დაიწყოთ ქართველებს მტერზე იერაშში. მაგრამ რატომ იწყებენ გორით და არა საქართვლოს დედაქალაქით? საქმე ისაა, რომ თბილისზე იერაშში ჭერ ზელსაყრელი არ იყო, ოსმალოს აქ დიდძალი ჭარი ჰყავდა, ხოლო გორის მიდამოებში მათ ფეხქვეშ მტკიცე ნიადაგი არა ჰქონდათ, მთებუდავად იმისა, რომ გორის ციხეში ოსმალოს გარნიზონი იდგა. თანაც, „გორის ციხის დეკარგვა, — როგორც ნ. ბერძენიშვილი წერს, — შიდა ქართლის თვედაცვის წელში გატეხვას ნიშნავდა, და, პირიქით, ვიდრე გორის ციხე ქართველთა ხელში იყო, მტერი შიდა ქართლში ვერ იბოგინებდა. თავის მხრით კი შიდა ქართლის ეთაბრება, მისი ხმტკიცე თუ გატეხილობა, მთელი საქართველოს განსწავლვრელი იყო“.

ამრიგად, მომავალი ომი კვეთაწურად იყო ჩაფიქრებული.

ახლა ვნახოთ ვინ იყო მოთავე შეთქმულებისა: ვახუშტის მიხედვით, შეთქმულების იდეა

ქართლის თავკაცთა წრეში უნდა დახატულყო („შეკრბნენ ქართველნი“, წერს ვახუშტი, ამ ცნებას აქ იგი ქართლელის მნიშვნელობით ხმარობს). ხოლო აქ, ქართლში იმ დროს, როცა ვახტანგი და ბაქარი უკვე საქართველოში აღარ იყვნენ, ყველაზე გავლენიანი კაცი გვიც ამილახვარი იყო. და თუშუა წყაროებში არსად აღნიშნული არ არის, მაგრამ უნდა ვიფიქროთ, რომ ახალი განათავისუფლებული ომის იდეაც სწორედ გვიც ამილახვარს ეკუთვნოდა. ეს მით უფრო სარწმუნოა, რომ გორი — ამილახვარის „შევიდრი მამული“ იყო, ეს იმ ხანებში გორის მოტრავი იყო და, მისაბადამე, შიდა ქართლის გამგებელი.

ჩვენს საკითხის გარკვევისათვის აუცილებელია ცოტა ხნით მივინც შევიჩროთ თვალი ამ ძალზე საინტერესო კაცის ცხოვრებაზე. მას მეტად რთულია, დახლართული და წინააღმდეგობებით აღსავსე ბიოგრაფია აქვს. წ. ავალი-შვილის დასასაოყენოთ, გვიც ამილახვარი იყო „წვალი ფეოდალი, ქრისტიანობის ქომაგი, ამავე დროს, ავანტიურისტი, მარჯვე პოლიტიკოსი, ჭიუტი და ძალაუფლების მოყვარე — საინტერესო სახე ძველი დროის ქართველი მაგნატისა“.

გივის საბაითში არის კონტრასტები, რომლებიც ერთ კაცში თითქოს ვერ უნდა თავხდებოდნენ და გაუგებარნიც იქნებოდნენ, რომ არა ბუნება ფეოდალიზმისა, არა მარტო ქართლის, არამედ ფეოდალური გათიშულობისა და დაქსაქსულობისა საერთოდ; მაგრამ ამილახვარი აქაც კი ხანდახან სძლვდა თავისი წარისა თუ კლასის ინსტიტუტებს, მსოფლმეგობრებსა და ფსიქოლოგიას. გვიც ამილახვარის ცხოვრებისა და ბრძოლის აღწერას ჩვენ ქვემოთ კიდევ დავუბრუნდებით, აქ კი დავშეხვედებით მარტო იმის აღნიშვნით, თუ რა ადგილი ეჭირა მას აქტორად მებრძოლ ძალთა განლაგებაში იმ დროს, 1723-1724 წლებში, როცა შინაური და გარეშე მტრები ყოველი მხრიდან ავიწროებდნენ ვახტანგ VI-ეს, თანდათანობით ართმევდნენ შიწა-წუალს და ბოლოს იძულებული გახადეს საქართველოდან გადახვეწილიყო.

1723 წელი... გაწაფული... კახეთის მეფე კონსტანტინე თბილისის უბეცს. ირანის შაჰმა ქართლიც მას გადასცა, საქართველოს დედაქალაქისაკენ მოისწრაფინ ოსმალებიც. და „ადარავინ იცის, ვინ ვის დაასწრებს ქართლში იარაღით შემოჭრას — ირანელთა მომხრე კონსტანტინე თუ თურქეთის ფაშა“. ამ დიდო გაწაფულეს ეამს „ქართველთა დაუბრუნეს მეფე ხელთა შინა მტრისათა“, მტრის ეახლნენ და ერთგულება შეხდევცს შანშე ქსნის ერისთავსაც. გიორგი არაგვის ერისთავსაც, ბართაშვილებსაც, ციციშვილებსაც, მარტო გვიც ამილახვარი არ ასეუა მათ და ამიტომაც იქცა გორის მილა-

მოცბი, მთელი შიდა ქართლი ქსნის ერისთავის მით ვახტანგის უკანასკნელ თავშესაფარად საქართველოში.

ამრიგად, გვიც ამილახვარი აღრე ვახტანგის ერთგული კაცი იყო და მის ამ პატრიოტულ მისწრაფებას ეთმვეოდა ისიც, რომ ახლა, 1724 წლის შემოდგომაზე, ვახტანგის წასვლის შემდეგ, თავის სამევიდრო მამულს — გორის განათავისუფლებისათვის იბრძოდა, რაც დასაწყისი უნდა ყოფილიყო მთელი საქართველოს განთავისუფლებისა; ყოველივე ამის შემდეგ, აშკარაა, რომ შეთქმულების დაწყებაში გვიც ამილახვარი იყო.

მაგრამ გვიცს მარტო, ცხადია, ბევრი არაფერი შეეძლო. ამიტომაც მიიმხრო მან ასევე დიდად გავლენიანი კაცი — შანშე ქსნის ერისთავი. როგორც უკვე ვთქვით, შანშემ დიდი განსაცდელის დროს უღალატა ვახტანგს, კონსტანტინეს მიემხრო; ამგორად კი ეტყობა, ვინს მოგვო და დამპირდა შეთქმულება, რომ ქსნის საერისთავოს ჭარბებს გამოიყვანდა თურქებთან საბრძოლველად; შეთქმულთა შორის არის ოთარ არაგვის ერისთავიც, ძე გიორგი ერისთავისა; გიორგის, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თავი მოჰკრთა ბაქარს სამშობლოს დაღატაკების, შვილი კი მამის კვალზე აღარ წასულა.

აი, როგორი შინაარსი აქვს ფრაზებს ვახუშტისას — „შეკრბნენ ქართველნი“ და გუარამიშვილისას — „შეითქვენ, შექენს ფიცებით ერთმანეთს მისცეს პირები“. ამრიგად, ქართლის თავკაცთა შორის ბუნებრივად მომწოდება არაი კიდევ ერთხელ იცადნათ ბედი, ეხსნათ ქვეყანა, შებრძოლებოდნენ ოსმალოს. აღარ შეიძლებოდა დაუოვნება, აღარ შეიძლებოდა გინერება, მოთმინების ფაშა სახეს იყო.

ამრიგად, მივინც დარჩა ვიღაც, ვისც ხმალი ქარქაშში არ ჩაეგო, არ შეურიგდა ოსმალოს უღელს, არ მოუხარა მტერს ქედო.

ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ ეს ქართლის თავკაცები იყვნენ; ურთიერთ შორის მათ გაუთავებელი ქიშკი და ომი რომ ჰქონდათ, ეს კარგად არის ცნობილი. მათივე წრის კაცი, მამუკა მუხრანბატონი იმ ხანებში წერდა: „...არავი ერისთავი, ქსნის ერისთავი, ამილახვარი — ესენი ერთმანეთის მტერნი და ქიშკნი იყვნენ, არც ერთმანეთს ასვენებდნენ და არც ქვეყანას; და ამით მტერმა უფრო ძალა წამოატანა და დაჩაგრა, თორემ თუ მათ ერთი პირი კონებოდათ, ვერცერას უწამდნენ, ვერცარას სხვა მტერი წაართმევდათ რასმე. ამითი საქმე ნიადვ ასე ერთმანეთის მისისხლეობით გათავებულა და წამხდარა, მაგრამ ამ საქმეს არც მოკლებიან და არც მოუშლიათ. ქრისტე-ღმერთი ამას იქით რას გვიწმედა, ეს კი აღარ ვიცოდით“.

დავით გურამიშვილიც ზომ ასე ახასიათებს ძმათა ომს — ერთნი აღმა ხნავენ და მეორენი — დაღმა ფარცხავენო. მარტო გურამიშვილი

კი არა, ასეთ შეფასებას აძლევს იმ ეპოქის ვითარებას ყველა შემატანე — ქართველიც და უცხოელიც. მაგრამ მამუა მუხრანბატონის ნათქვამს და საერთოდ მთელ ამ თვალსაზრისს ენათგავრი, ასე ვთქვამ, დაუსტებდა სწორდება. საქმე ისაა, რომ ასე ხელაღების, ასე განუყოფხვად განსჯა და შეჩვენება გვიც ამილახვრის, შაშვე ქსნის ერისთავის, ოთარ არაგვის ერისთავისა და ხვეების — მეტისმეტად მკაცრი და უღმობელი განაჩენი იქნებოდა, და დღევანდელ ისტორიკოსს კი ამისი უფლება არა აქვს. სასწრაფს ერთ პირზე ცოდეას რომ დახდებს, მეორეზე მადლი უნდა შეუწონოს, თუ კი კაცს ასეთი რამ მისუძღვის ქვეყნის წინაშე, ხომ აშკარა უსამართლობა იქნება გვიც ამილახვარი დავუყენოთ ვაერწრების — იესუ-მისტაცფხვა და ერასტი ვაფლანგიშვილის გვერდით; ამიტომ წყმობსუნებულ შეთქმულების მეთაურთა ცხოვრებასა და ბრძოლის შეფასების დროს ბნელთან ნათელიც უნდა შეამჩნიოს კაცმა, თუ კი ასეთი იყო; და იყო კი ნამდვილად. საქართველო ფეოდალიზმის დროს როგორ ასტყდება მსოფლიოს ყველა ქვეყნისათვის დამახასიათებელ შინაურ ბრძოლასა და ქიშპობას, მაგრამ არც ის უნდა დაგვრჩებს შეუძწინეველი, რომ იმ საზარულ წარღმისა და ქვეყნის დაქცევის დროს ამილახვარმა და ქსნის ერისთავმა, დიდ ზიანთან ერთად, ხიეთოდ მოიტანეს. მათ ბრძოლამ შემოსეული მტრის შესაშუსადა, როგორცდაც გადარჩინა საქართველო, მაინც გადარჩინა, გააძლებინა დიდ ბნელ ღამეში, გააძლებინა მანამდე, სანამ იქედის შორეული შუქი მაინც გამოჩნდებოდა, არის მომენტები, როცა, მავალითად, გვიც ამილახვარი საქართველოს ერთგულად ვმირი ხდება. ჩვენ ვგულისხმობთ ამილახვრის მიერ გორის ციხის აღებასა და ოსმალთა გარის განადგურებას ატენის ომიდან ზუსტად ათი წლის შემდეგ. ეს იყო ბრწყინებულ რევანში. რა თქმა უნდა, ურველგვარი ბრძოლა საქართველოს მეფის ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ რეაქციული იყო და მსხველი ფეოდალებიც ამ რეაქციის მესვეურნი იყვნენ. ასე იყო მთელ მსოფლიოში, ასე იყო საქართველოშიც. შეფერომ არის, ებრძვიან, მაგრამ როცა მეფე აღარ არის, ან ტყვედ არის, ან ვახიწულია, მისტირთან. შაშვე ქსნის ერისთავი ვინ იცის სამდექერ. აუჭანუდა ვახტანგს, მაგრამ როცა ვახტანგი აღარ არის ქართლში, უკვე რუსეთშია წასული, წერაღს წერაღზე უგზავნის და ვეუბრება — შენი შვილი მაინც გამოგზავნე საქართველოში.

როგორც ვახუშტი მოვითხრობს, შეთქმულებმა მიმართეს კახ ბატონს კონსტანტინეს — უჭრახნვე ქართველნი (ქართლელი) მამადეული-ხანს, სათა მივიდეს სითა ცაბთისათა, განაძონ ოსმალნი და იყოს შეფედ მათდა. ამი-

ერადან აჩანეების მეთაურობა, ეტყობა, გვათამილახვრის ხელიდან კახი ბატონის კონსტანტინეს ხელში გადადის; ეს ბუნებრივი და განსაგებია არის. კონსტანტინე წამოვიდა, წამოვიდა ვახტანგს და თუშები, ჩამოვიდა მუხრანში, აქ მას ანაწურიდან ჩამოეგება მისივე ძმა თეიმურაზი მთიულების, ფშავლებისა და ხევსურთა რაზმებით, აქვე შეუერთდნენ კონსტანტინეს არაგვისა და ქსნის ერისთავები და ქართული გარი აქედან წავიდა გორისაკენ. თედომილადში (კარაღეთის პირდაპირ) რომ ჩავადნენ, კონსტანტინეს საამილახვროსა და საციციანოს ჭარბიც შეუერთდნენ... როგორც ვხედავთ, საჭიოდ დიდძალმა გარმა მოიყარა თავი; აქვე არიან უადრესად გამოცდილი სარდლები — თეიმონ კახი ბატონი კონსტანტინე, მისი ძმა თეიმურაზი, გვიც ამილახვარი, შუქსნის ერისთავი, ოთარ არაგვის ერისთავი, ციციშვილი და თუშ-ფშავ-ხევსურთა მეთაურნი, რომელთა სახელებს თუშყა მატანე არ იხსენიებს, მაგრამ ბაღის მესხიურებაში მაინც დარჩა მათვე რაღაც ცნობები (ამაზე ცალკე წერილში ვილაპარაკებ).

ქართველთა ლაშქარი თედომილიდან გორისაკენ წამოვიდა. რა მოხდა აქ, თეიმონ ქალაქში, ჩვენი მატანე ამაზე არაფერს თუქვება. რაღაც ბუნდოვანი ცნობები მოუპოვება ავსტრიელ ისტორიკოსს შამერს (მისთვის ეს ცნობები მიუწოდებდა თურქი ჩელები-ზადეს); შამერის მიხედვით, კონსტანტინეს თითქოს 10.000-ზე მეტი ქართველი მეომარი ჰყავდა, მასვე შეუერთდნენ განჯის, შამშადილისა და ლევის ჭარბი. შამერისავე ცნობით, კონსტანტინემ გორის არაქართველ მოსახლეობას მძევლები გამოართვა და პირთა დაადებინა, რომ რაღაც-ღა მის მხარე ბრძოლა არ ისურვეს („შვიდობიანი ცხოვრება სურდათ“), არც ოსმალთს მხარეზე უნდა გამოხულიყვენ, ზოლო გორის ქართველ მოსახლეობას, ცხადია, ასეთი გაფრთხილება არ დასჭირდებოდა.

იმავე შამერის ცნობით, კონსტანტინემ გორში ქართველი მღვდელი მოიხშო და ქართველ მოთავეებს — ერისთავებს, თავადებს, აწაურებს ერთგულების ფიცად დააღებინა.

ლოგჯის მიხედვით, საქართველოს გარს, ამის შემდეგ, გორის ციხის შტურში უნდა დაეწყოს. მაგრამ ხდება სრულიად მოულოდნელი რამ: თედომილიდან გორში ჩამოსული ქართული გარი (როგორც უკვე ვთქვით, წამოსული მუხრანელი და არაგვის ხანაპიროებიდან ქსნის ხეობისა და საამილახვროზე გადმოვლილი) გვერდს უქცევს გორის ციხეს, მტრის მთავარ ციხე-სიმაგრეს, გადადის მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე და ატენის ხეობის ბოლოს იწყებს ბრძოლას.

საიდან გაჩნდა ასე მოულოდნელად ოსმალთს გარი ატენის ხეობაში? რატომ გაიშარა,

ეს ბრძოლა ზედაველაზე? ქართულ ისტორიულ ლიტერატურაში ეს ახსნილი არ არის და ჩვენ შევეცდებით ამ ამბავს ერთგვარი ნათელი მოკვინოთ.

2. რა მოხდა ზედაველაზე, აბაშის ბოლოს

მოხდენენ ერთმანეთს, დაიკცა რაც მამინ სისხლის ღვარები, აღაბრუნებდა ბეგრ წისქვილს, თეძო სდებოდა ღარები. დაეთო გურამივილი.

გზას ატენის ხეობაზე, რომელიც შიდა ქართლის თრიალეთ-მანგლისთან აერთებდა, ვახტანგ VI თავის დასტურლამაღში ბათლოსის გზას უწოდებს. ზედაველა ამ გზის დასაბრუნელია. ვიღერ უშუალოდ 1724 წლის ომის ამბებზე გადავიდეთ, აქ მოვიყვანო მატაიანთან ორიოდე ცნობას, რომლებიც ატენის ხეობას და აქ აღერ გადახდელ ბრძოლებს შეეხებიან. ჩვენი საკითხის გაშუქებისა და საერთოდ ზემოხსენებული ომის ახარების უფრო ნათლად წარმოდგინებისთვის და ადგილზე ორიენტაციისთვის ამას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს.

მანამდე კი ერთი შენიშვნა: დავით დონდუა თავის წერტილში „დავითიანის“ ტექსტის დაწესებისათვის“ წერდა, რომ „ზედაველა ისტორიის ფურცლებზე გამოჩინა ოსმალთაგან გორის განათვისუფლებისათვის წარმოებულმა ბრძოლამ“ (აქ ნაგულისხმევია 1724 წლის ომი).

ჩვენი გამოჩენილი ისტორიკოსის ეს ცნობა ზუსტი არ არის. ზედაველა უფრო ადრე გამოჩნდა ისტორიის ფურცლებზე.

მეთექვსმეტე საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისი, უფრო ზუსტად, 1554 წელი... შამთაშის მეთოსე გამოლაშქრის საქართველოზე... საბარათიანოდან შიდა ქართლისაკერ წამოსულმა ირანელთა ქარებმა ხანგრძლივი აღუცხ, ღერიშებისა და დიდი ზარალის შემდეგ ატენის ციხე რომ აიღეს, დატყვევებული დედოფალი ნესტან-დარეჯანი წამოიყვანეს და „ქუთუთი წარახსენ ციხისგან ზედა ველაშის“ (ე. ი. ფეხთი ატარეს). მერე შეაქმლევებს გადახსენს. ნესტან-დარეჯანმა საწამლაღი დალია და ისე მოკლეს თავი, „არა შეიძინავა თავსა თვისსა საქმე უფროს“.

ახუთი შემწარავ ამავთან არის დავითიანებული ზედაველას მიხედვრის პირველი ხსენება საქართველოს მატაიანში, ახსენებს მას „ახალი ქართლის ცხოვრების“ მესამე ტექსტის უცნობი ავტორი.

ზედაველას მინდვრის სახელი არ უხსენებოთ არც ბერი ევანტაშვილს, რომელიც ხელმძღვანელობდა „ახალი ქართლის ცხოვრების“ პირველი ტექსტის შედგენას და არც ფარსადან

გორგჯანიძეს, მიუხედავად იმისა, რომ შამთაშის მიერ ატენის ციხის აღება ორივემ ხაყმაოდ დაწვრილებით აღწერა. მით უფრო არ არის მოსალოდნელი ეს სახელი. ეხსენებინათ სპარსელ მემატიანეებს — მახან რუმლუს და ისქანდერ მუნშის, რომელთაც, მართალია, აღწერეს ატენის ციხის აღება, მაგრამ მათთვის შორეული ქართლის ეს მდებარეობი არც ისე ნაცნობი იქნებოდა, რომ ადგილები ზუსტად დაუხატებინათ. სამაგიეროდ, როგორც ამაყობენ იხინი ამ ციხის აღებით! მახან რუმლუს წერს: „ეს იყო მეტად მტკიცე და მაგარი ციხე, რომლის კოშკებზე ფრინველსაც არ გადაუფრენია და რომლის პატრეზის კალთებს ეპათა მოკლენების ზედა არ მიწვდომია“.

მეტისმეტად გასძნელებოთ და გასჭირვებოთ სპარსელებს ამ ციხის აღება. მახან რუმლუს ამბობს: „იმ ღვთის მტერმა წარმართებმა (ლასარაკია ქართველ მეომრებზე) ბრძოლა გააჩაღეს ისეთი, რომ ცის მჭერტემლი თვლი გარცეული დარჩა. კოშკებიდან და გალანგლიდან ისე ცვიოდა თაგები... როგორც შემოვლომის ქაიბულისაგან ცვივა ხეებიდან ნაყოფი...“ ექნებ ვერც აიღებდნენ ამ ციხეს, მოვალატი რომ არ გამოჩენილიყო და მისი დახმარებით სპარსელებს ციხისათვის წყალი არ გადაეჭრათ.

მაგრამ ეს ომი — ჩვენი თემა არ არის. აქ ჩვენ მხოლოდ მატაიანში ზედაველას პირველი ხსენება გვინტერესებდა და კიდევ იმის აღნიშვნა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა საქართველოს ისტორიაში არა მარტო ატენის ციხე, არამედ საერთოდ ტანას მიეღობა ხეობა. ეს იყო ჭიშკარი, რომელზეც გადაოდა გზა შიდა ქართლიდან მარჭნევი „წენისოფელსა“ და მარჭნევი — „ქვენი სოფელი“, ე. ი. ეს ხეობა ზემო და ქვემო ქართლს, კერძოდ, საბარათიანოს (თრიალეთი, შურტაკეტო, ქვილაღეთი — ახლანდელი წალკისა და თეთრი წყაროს რაიონები, მარნეულის, ბოლნისის, დმანისის ნაწილები და თბილისის ნანახები) ქვევრის შუაგულთან — შიდა ქართლთან აერთიანებდა. ამიტომ ატენი მუდამ უდიდეს პოლიტიკურ და სამხედრო მნიშვნელობას ინარჩუნებდა. საქართველოს მტერიცა და მოკეთეც მის ზეღში ჩაიღებებს ესწრაფოდა. ქერ ისევ მათთვის საუკუნეში კლდეკარის ერთსთავი რატი ატენის ციხესა და მთელ ამ ხეობას სჭერს, რომ ზელთ ეპყრას — „ქართლისაგან მტყუარსა ხამხრით კერძო უკვლივ“ — თრიალეთიც, მანგლის-ზევიც და სკვირეთიც, ე. ი. ერთი მხრით იბატონოს ვეება ტერიტორიაზე ფარვანის ტბიდან მამავერას წულამდე და, მეორე მხრით, შიდა ქართლისაკენაც ზელთ მიუწვდებოდა და გზა ვახსნილი მქონდეს. ამიტომაც მანამდე აღარ მოხსენება მეფე ბაგრატ მესამემ, ვიდრე გადგომილ ფეოდალს ეს მდებარეობა არ წაართვა.

ატენის გზა, ცხადია, არ იყო ისეთი დიდი მავებრალი, როგორც მტკვრის ხეობას გახედვს ზემო ქართლისაკენ, მაგრამ ხანდახან იქმნებოდა ვითარება, როცა პირველი უფრო ხანგრძლივად ხელსაყრელი იყო, ვიდრე მეორე. ხელსაყრელი როგორც ერთი მხრიდან, ისე მეორე მხრიდან, როგორც შემოსეულისათვის, ისე დამხედრებისათვის. ამ გზით მოდის XI საუკუნის შუა წლებში ბიზანტიის ქარი და „სხვანიცა ენმე დიდებული ანაურნი“, რომელთაც მოკლეს „ზემო ქვეყანა“, „ჩამოვიდეს ქართლს“, „მოადგეს ატენს“, მაგრამ ციხე ვერ აიღეს („ვერ წაიღეს ატენი, რამეთუ ციხეთა უფალნი კაცნი მტკიცე იყვნეს ერთგულებასა ზედა ბავრატისსა“); ბიზანტიელებიცა და ვანდალიებიც ფეოდალებიც ხელდაიხადნენ გაბრუნდნენ — პარველნი სამშობლოში („საბერძნეთად“), ხოლო მეორენი „გავიდეს ქავახეთს და იწყეს ახალქალაქისა ზედდეთა შენებად, რამეთუ შას ემასა უზღუდო იყო“.

ატენის ხეობის გზა დიდად ხელსაყრელი იყო დროის მოვებისა და მოულოდნელობის თავალსაზრისით, რასაც ომებში ესოდენ გამოიყენებოდა მნიშვნელობა აქვს. დავით აღმაშენებლის ზავსულის ერთი მოკლე დამე დასტურდა, რათა ნაქარბაგეოდან თრიალეთში გადასულიყო... შეზინდებისას გააგო, თურქების ქარი სახარათიანოს შემოესიაო, და ცესქრის ტაძარს ბრძოლაში იყო ჩამოშლი, აქ შას ატენის ხეობამ დიდი სამსახური გაუწია...

ბევრი რამ უნახავს ამ ხეობას — ბევრი ლაშქარი, ელჩი თუ ვაჭრის ქარავანი ვაუტარებია. ნ. ბერძენიშვილს თავის წიგნში „გზებმარშრუთაგების ეპოქის საქართველოში“ ამის დანადატურებლად მრავალი ცნობა მოჰყავს. მე-15 საუკუნეში ამ გზით წაიყვანეს გორიდან ლორში ვენეციის ელჩები, 1605 წელს აქედანვე წაიდა (ალი — ატენი — თრიალეთი — აბოცა — ერევანი) ქართლის მეფე გიორგი XI (ვახტანგ VI-ის ბიძა) ირანში.

ეს წინასწარი, ფრაგმენტული ცნობები ატენის ხეობასა და შის ისტორიაზე ერთგვარად გაუადვილებენ მკითხველს, გაერკვეს იმ ამბებში, რაც ამ მოხდა 1724 წლის ომის დროს, და რასაც უწყლო კავშირი აქვს როგორც დავით გურამიშვილის ბედთან, ისე მთელ საქართველოს ისტორიასთან.

ეს იყო დიდად სახედისწერო ომი, მართლაც შავბნელი დღე, ეს იყო საქართველოს ქარების გამირული და ტრაგიკული გაბრძოლება მრისხანე მტერთან, რომელიც ცდილობდა მაგრად მოეკიდებინა ფეხი და საშუალოდ დამკვიდრებულყო ამერკავკასიაში. ეს ომი — უფრო დიდ ომის ერთი უბანი იყო, ოსმალეთის ქარება

უფრო ფართო ფრონტის უტევდნენ, რომელიც მოიცავდა გორსა და თბილისს გარდა, ერევანს, ნახჭევანს, ორდუბადს, ყარაბაღს, ვანდას, თურქმენჩაი.

ამ ომზე წერდნენ პოეტები და მეშატაინეები — დავით გურამიშვილი, იესე ტლაშაძე, ვახუშტი ბატონიშვილი, ფრანგი კლერაკი, ავსტრიელი ჰაიერი, შას არაერთგვის შეხებთან თანამედროვე ქართველი მკვლევარები... და მაინც, ზოგი რამ ამ ომის თაობაზე ჯერ კიდევ ბოლომდე ნათელი არ არის.

დავიწყეთ ამ ომის სახელწოდებით. ამას მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ტომონიციის დაწესების, არამედ ისტორიული თვალსაზრისითაც, ძალითა განლაგებისა და ამ დროის საქართველოს ვითარების თავალსაზრისით.

ისტორიაში, ჩვეულებრივ, ომს სახელი ერთქმედა იმ გეოგრაფიული ადგილის მიხედვით, სადაც ის მოხდა. ოსმალეთისა და საქართველოს ქარების ეს სახედისწერო შეტაკება ჩვენს ისტორიოგრაფიაში და ლიტერატურის ისტორიაში მრავალნაირი სახელით იხსენიება. ვახუშტი წერს: „ქართველნი მიეგებეს გუფთას, მკეთუნენ“; მეორე ადგილას: „ზედაველზე ოსმალთ... შეიბნენ“. იესე ტლაშაძე ომის ადგილად ასახელებს ატენის ბოლოს, საარწივე ქედს; ამას ვარდა, მიხი პოემის ტექსტში ვხვდებოა ზედაველაც, გუფთაც და ზიღისთიეც. დავით გურამიშვილი კი ასე იხსენებს ამ ბრძოლას: „არ იმართოდა ლაშქარი ზედაველაზე დატევით“. ასლა ჩვენი თანამედროვენი ვნახოთ: „ომი მოხდა გუფთას“, წერს ნ. ბერძენიშვილი; დ. ვერიბიშვილიც შას გუფთას (გუბთის) ბრძოლას ეძახის; „ომი მოხდა ატენის ბოლოს, საარწივეზე“, აღნიშნავს კ. კეკელიძე; ალ. ბარამიძის სიტყვით, ეს იყო ბრძოლა „გორისცხესთან“, „ზედაველში (გორში)“; გ. დურონიძე კი შას „ატენის ომს“ უწოდებს.

ჩვენი აზრით, ეს ყველაზე უფრო ზუსტი სახელწოდებაა.

აქ საჭიროა ორიოდ ცნობა ისტორიული გეოგრაფიიდან.

ატენის სახით არ უნდა ვიგულისხმოთ მართო დღევანდელი სოფელი ატენი; ამ ცნობას აღრე უფრო ფართო მნიშვნელობა მქონდა. თანადაღწერელი ხმარობს ცნებას „ქვეყანა ატენისა“. აქ შას დაახლოებით ისეთი მნიშვნელობა აქვს, როგორც იმავე მეშატაინის ფრაზას — „ერთი ქართლისა წარვიდა სამცხეს, ქუფუნად ბექასა“, მთხუბდავად იმისა, რომ სამცხე დიდი პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ერთეული იყო, ხოლო ატენი — ერთი ხეობა; თანადაღწერლისათვის ქვეყანა მქვია ხარისხაც („ინება უაქმისა ამხედრება ქვეყანასა ზედა შამისისა“), საქართველოს ერთ კუთხეცაც — სამცხეს და ერთ ზეობასაც, ატენის ანუ ტანას ხეობასაც, რათა ამ ბოლო შემთხვევაში მივიანოშნოს, რომ

ლაპარაკია არა ერთ სოფელზე, არამედ მთელ ხეობაზე.

ყოველივე წემოთქმული უფრო ნათელი ხდება, თუ ვახუშტის გეოგრაფიას გადავხედავთ. აქ, თავში „აღწერა აწინდელისა ქართლისა“ შედარებებს „თემისათვის“, „ხოვლეხათვის“, მოსდევს ქვეთავი „ატენისათვის“, სადაც აღწერილია ტანას (ატენის წყლის) მთელი ხეობა ქაშაძისა და ხაცხენისის მიიდან მტკვართან შერთავამდე ვერის ხევისა და წიღისის ხევს ჩათვლით, თვითნა ატენი — „მცირე ქალაქი“. ხევი ღრისა, „ღრის ხევი“, ბობნავს ზევით, ხოლო ამ თავში, რომელსაც ეწოდება „სახელნი ადგილთა და ქვეყანათა“, „ხოვლის ხევს“ (გრავალი, ღოვსი, აგარა, აბანო, ზესი, ზოვლე, აკეთი, ისციბე, ხუაგრე) მოსდევს ტანის ხეობა (ქვახვრელი, ხიდისთვი, გორისა, ჭოხისი, ტანისპირა, წიღისი, ბნავისი, ოღოსი, ღვარებო, ცაშნათუბანი, ზაგრანტი, ვერე, ატენი, სიონი, ღრე, ღვედრეთი, ხანდისი, იყუნეთ, სიქალეთი, ეწევი, წეროსი, ბობნავი, ღუისხევი, თხილნარი, ორმოთი, ბიეთი).

მთელი ეს მიდამოები — მტკვრის მარჯვენა მხარეა, სერისა და ხვედრეთის ე. ა. ხაციაზანოს ქვემოთ, ვადრე ზოვლემდე. ამ ფარგლებშია მოქცეული ზედაველას მინდორიც, რომელსაც როგორც ბრძოლას ველს ასხეუნებს გურამისშვილი („არ იმართოდა ლაშქარი ზედაველაზე დატევით“) და გუფთაც, რომელზეც ვახუშტი ლაპარაკობს, როგორც უტკუბის ადგილზე („ქართველნი მიეგებიან გუფთას, მკვეთენ“, მეორე ადგილას: „ზედაველაზე ოსმალთ შეებნენ“).

ყველაზე დაწვრილებით, გეოგრაფიული და ტოპონომიური დასახელებების სიზუსტის თვალსაზრისით, ეს ომი აღწერილი აქვს იესე ტლაშაძეს თავის პოემაში „ბაქარაინი“. აქ მას მოითხოვს აქვს ქართული ქარის მთელი მარშრუტი — არაგვის ხეობა, მუხრანი, ქსანი, თედორწმინდა, გორი, აქედან ჭოხისის ფონით მტკვრის მარჯვენა მხარეს გადავლა, ზედაველა, საარწივე ქედი ატენის ბოლოს, გუფთა და ხიდისთავი.

აი ეს არის ბრძოლის ველა.

ყველა ეს ტოპონომიური ცნება, რომლებიც წემოთ ამოწვრეთ, არსებითად ერთ ადგილს დასტრიალებს თავს, მის ცალკეულ უბნებსა თუ გასაღვერებს. ჩვენ გადავწყვეტიტთ მატიაშეთა მონაცემები ადგილზე შეგვაშოქმეზინა. დავათვალდებურეთ ეს მიდამოები და გამოკვითხეთ იქაურ მსოვრებლებს. გამოირკვა, რომ ზედაველა ყველამ იცის, ხოლო რომელ ადგილებს ერქვა გუფთა და საარწივე ქედი — ვერავინ გვითხრა. არც ის იციან, სად იყო ჭოხისის ფონი (ეს ფონი ბრძოლის ბოლოს თურქებმა ჩაუტრია, რათა ქართველებსათვის უკანდასახევი გზა მოეკრათ).

ჩერ გუფთას თაობაზე. ამჟამად გუფთა მქეა პატარა სოფელს, ცხინვალის ზემოთ, მდ. ფაწას ხეობაში. ასე ერქვა მას მე-18 საუკუნეშიც, მაგრამ მაშინ თურქე იყო მეორე ვუფთა, ასე ერქვა მინდორს მტკვრის მარჯვენა მხარეს, გორის გადასვრიც. პაპუა ორბელიანი, სრულიად სხვა შემთხვევის გამო, აღნიშნავს: „ზანი ქართლისა წავიდა, მივიდა ატენის ბოლოს, გუფთას მინდორში გააკეთებინა ხანგარი“. ხოლო იესე ტლაშაძე ლაპარაკობს ხიდისთავის ვენახებზე, რომლებიც გუფთაში მდებარეობენ. მაშასადამე, გუფთა იწყება ამ ადგილიდან, სადაც ახლა ხიდისთავი და მასზე გადახშული სოფელი ობერა თავდება და გრძელდება ზედავედე, საიდანაც იწყება ზედაველა. ხევის ვადმა ატენის მინდვრებში, გამოდმა ხიდისთავისა და ობერას, ადგილი დასერილია და უსწორ-მასწორო, დრატალული, სადაც წემოთ ჩანს მერხერად მდგარი ბუჩქები, ქვემოთ, საუანე მიწები და შვეანე ხერგული, ხანამ ვენახები დაიწყებოდა. მთელი ეს მიდამოები, როგორც ხელის ვულზე, ისე ჩანს გორის ცხილან. იესე ტლაშაძე წერს, თურქები პირდაპირ უშვრეტდნენ ოსს გორის ცხილანს. უშვრეტდნენ ალბათ ქოვრით, თორემ, მართალია, ველი კარგად ჩანს, მაგრამ ბრძოლის შემთხვევაში, უბრალო თვლით ძნელი გასარჩევი იქნებოდა, თუ რა ხდებოდა იქ. პირდაპირი მანძილი გორის ციხესა და ზედაველას შორის ოთხი კილომეტრი მაინც იქნება.

ახლა საარწივე ქედის შესახებ. როგორც ჩანს, ეს სახელი ერქვა იმ თხემს, რომლითაც ზედაველას ფერდობი თავდება. ხოლო სად იყო ჭოხისის ფონი? ესეც შეიძლება მივინიშნოთ ტანას ხეობის ვახუშტისეული აღწერის მიხედვით. როგორც წემოთ უკვე ვნახეთ, ვახუშტი ახეთი თამბილდევრობით ჩამოსთვლის ხოვლებს: ქვახვრელი, ხიდისთავი, გორისა, ჭოხისი, ტანისპირა, წიღისი, ბნავისი... სოფელი ჭოხისი ღდებს აღარ არსებობს, მაგრამ ამ ჩამოთვლის მიხედვით ჩანს, რომ იგი მდებარეობდა მტკვრის პირას, ხიდისთავსა და წიღისის შორის.

რატომ აღარავინ იცის ღდებს ეს სახელები — საარწივე ქედი, გუფთა, ჭოხისი? იმიტომ, რომ ღდევანდელი ატენის მსოვრებნი, მეტწილად ძველ ატენელთა შთამომავალნი არ არიან, იქ მე-18 საუკუნეში მტკვრის მთლიანად დაარბია ხალხი, აი დავით გურამისშვილაც აღასტურებს, ოსმალებმა გამარჯვების შემდეგ ყველას ერთობრად გაუფლტა დაიწყესო. ამ უკაცრელ მიდამოებში მხოლოდ მე-19 საუკუნის დასაწყისში დასახლდნენ შიდა ქართლიდან, კერძოდ, ქსნის ხეობიდან გადმოსული ქართველი ვლუხაელები. ცხადია, დაბრუნდა ბევრი ატენელიც — ადრე გაბიწვული და გადახტეწული მერხობელ საერისთავოებში, მათ

ზელაზა გაჩაღეს ძველი კერა. ცხადია, ახლადმოწოდებმა აქაური სოფლები და მთების თუ მინდვრების უმრავლესობას შეუწარმოეს ძველი სახელი, მაგრამ ზოგი რამ აღარ შემორჩა ხსოვნას.

კიდევ ერთი ცნობის მიხედვით უნდა დავაზუსტოთ, თუ სად იყო ზედაველა.

მთელი ამ ბრძოლის, მთელი ეთარების კონკრეტული წარმოდგენა, როგორც ისტორიული გეოგრაფიის, ისე პოლიტიკურ და სამხედრო ძალთა განლაგების თვალსაზრისით პირველად ვარაუდო დონდუამ სცადა თავის მწველიერ გამოკვლევაში. «დავით გურამიშვილი და საქართველოს ისტორია»; ეს ცდა უაღრესად ნაყოფიერი გამოდგა. მკვლევარმა ბევრი რამ ნათელჰყო. რად ღირს თუნდაც ის, რომ ვახუშტის ერთი შეცდომა მან სწორედ გურამის მიხედვით პოეზიის მიხედვით გაასწორა. მაგრამ ის კი არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ზევან ისტორიკოსს ბრძოლის ადგილი სწორად არა აქვს ნახევრები. შემოსხმებულ წიგნში ვ. დონდუა აღნიშნავს, რომ ზედაველა „გაშლილია მტკვრის მარჯვენა, ხიდისთავსა, ქვახვრელსა და დღეს შორის“. მეორე ადგილას, წერილში „დავითიანის“ ტექსტის დაზუსტებისათვის“ ავტორი ცდილობდა რა „ზედაველას ადგილმდებარეობის“ უფრო მეტად დაზუსტებას, წერდა: „ზედაველა მდებარეობს მტკვრის მარჯვენა ნაპირას, ამ სამკუთხედის ფარგალში, რომელსაც ჰქვინას სოფლები ხიდისთავი, ქვახვრელი და დღესი. ამ მინდვრის უმეტესი ნაწილს სამეურნეოდ იყენებს ქვახვრელი ნაწილობრივ დღესი და უფრო მცირე ზომით — ხიდისთავიც“.

ბრძოლის ველი აქ სწორად არ არის ნაჩვენებია, ვინაიდან ეწინააღმდეგება იესე ტლამაძის უაღრესად კონკრეტულ და ზუსტ მონაცემებს. ტლამაძეს კი ამ შემთხვევაში, ყველაზე მეტად დაეჭირება, ვინაიდან ის თვითონ აქაური იყო (ამ მიზეზობებს ატენსა და ხიდისთავს შორის აქაური მკვიდრნი დღესაც ტლამაძიანს ეძახიან, ე. ა. ომი მის მიწაზე ხდებოდა). დონდუის კთაბედიც კი ამ მიწებზე წყალობის სიკვლეს ტლამაძეს ვეიან, უკვე ტამბოლში ყოფნის დროს აძღვეს, მაგრამ ამას არსებითი მნიშვნელობა აღარ აქვს — ის აქაური მკვიდრია და ამ მიწის უოველ მტკველს იცნობს; მან ისეთი დებულები იცის, სხვაგან ვერსად წააწყდებიო. პირდაპირ შეიძლება ითქვას: ტლამაძეზე უტყუარი მოწივე აქ შეუძლებელია მოიხაზოს. ვ. დონდუას ამ ომის აღწერის დროს მისი მონაცემებისათვის რომ მიეცემა უფრადლება, მაშინ ატენის ზედაველას არ შეცდელია დოეს-გრაჯლის ზედაველათი. საქმე ისაა, რომ აქ, მტკვრის მარჯვენა მხარეს, ქართლში, დღესაც, აქაურნი მკვიდრნი ზედაველას ეძახიან თრიალეთის ჩამოსწვრივ მდებარე მთისწინებს, რომლებიც მტკვარს მარჯვენა მხრიდან მოჰყუებიან. ისე

რომ, თავიანთ ზედაველას ახლაც ვინევენენ დოესშიც, გრაჯალიც, სასიერეთშიც. მაგრამ ბრძოლა მოხდა არა აქ, არამედ ტმ ზედაველზე. რომელიც ატენსა და ხიდისთავს შუა მდებარეობს. სხვა ზედაველას თურქები გორის ცხილან ვერ დაინახავენენ.

ბრძოლის ველის ასეთ ანარსკის მინიშნებას კიდევ ერთი უზუსტობა მოჰყვა. ვ. დონდუა წერს:

„როდესაც საომრად, „შეკრებენ ქართველნი“... „დასდგენ თედოწმინდას“. თედოწმინდა, როგორც ნახევრებია ვახუშტის გეოგრაფიაში, მდებარეობს „გორის ზეით, კარაღეთის პირისპირა, დიავის დაავლით, რუხის მთის ძირს“... ბუნებრივია, რომ თუშ-ფშავ-ხევსურნი და კახნი, რუსთველის სიტყვით თუ ვიტყვიო, გორს მოეჭარნეს ამ მხრიდან, ჩრდილო-აღმოსავლელიდან. მაგრამ ლაშქარს სხვა ნაწილები, ჩანს, ქლაქს მსხდგომიან სამხრეთიდან, სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან, სხედლობარ ზედაველას მხრიდან“.

ზევან ისტორიკოსის ამ ცნობას არ ადასტურებს არც ვახუშტისა და არც იესე ტლამაძის მონაცემები. ქართველთა ლაშქარი გორს არც სამხრეთიდან და არც სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან არ მოსდგომია. ქარი კახი-ბატონმა კონსტანტინემ და სხვა სარდლებმა თედოწმინდაში ჩამოიყვანეს, ჩამოიარეს გორზე, გადაჭრეს მტკვარი და ატენის ზედაველაზე შეხვდნენ გორის თურქული ვარსიზონის საშველად წამოსულ მტკვრის ქარს.

მაგრამ საიდან მოდიოდნენ ოსმალები და როგორ განდნენ ზედაველაზე? ყველაფერი ადვილად გასაგები გახდება, თუ ვაითვალისწინებთ, რომ ისინი ბათუმის გზით მოდიოდნენ.

***

კახეთიდან ჩამოყვანა ქარებისა, რომელითაც მთელი ქართლი სივრცეზე უნდა გადაეკრათ, რათა გორში ჩასულიყვნენ, თუშ-ფშავ-ხევსურთა რაზმების ჩამოსვლა ბარში, შიდა ქართლის საერისთავოებშია მდომარეა წასვლა გორისაკენ, საერთოდ ქართული ქარების ეროდენ აქტიური მოძრაობა გზებზე და სოფელ-ქოქაქებში შეუძლებელი იყო შეუძნეველი დარჩენილად ოსმალებს, რომლებსაც მთელი ქართლი ხელში ეჭირათ და თბილისიც მათ ხელში იყო. ბუნებრივია, რომ რაჭა-ფშავა უმად შეშფოთდა და ომისათვის მზადება დაიწყო.

რა ძალები გამოგზავნა რაჭა-ფშავამ კონსტანტინეს წინააღმდეგ საბრძოლველად?

ფრანგი ისტორიკოსი კლერკი, ეყრდნობა რა ოსებს ქართველის (ახესალაშაშვილის რეალციას, აღნიშნავს, რომ თბილისის ფაშამ 6.000 ოსმალოს ქარისკაცი გასწია გორისაკენ, ამ რიცხვს, ამავე კლერკის თქმით, ემა-

მთა ჩვენთან ქარმა აქომა
 პირველ მსვლელზე შეტყუებით
 მავრამ ბოლოს კი მტრის სტრუქტურა
 შინათვე ნალაღატევა.

ტებოდნენ „განდგომილი ქართველები, რომლებიც მიიზბოო პორტამ“, აქ პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ მოღალატე იესე-მუსტაფა. მთავარ როლში სწორედ ის გამოდის და ამას გურამიშვილიც ადასტურებს. „იესეს მეფეს მოხსენდა, გორს ადგას ქართველთ ქარები, მან შეიურა ოსმალთ, იქმნა თიფლისით მარტო“. შემდეგ უნდა აღინიშნოს ერასტი ოსმელიანი-უაფლანიშვილი; რომელიც სათავეში უდგას საბარათიანოს სპას. სწორედ ისინი წამოუძღვენ ოსმალებს, რათა გორის ციხეში გაშავებულ უხუფ-ფაშას დროზე მიშველებოდნენ.

ამრიგად, მტერს დადგამდა ქარი მოქაყვს. მავრამ კლერაკს ერთი აშვარა უზუსტობა აქვს — თვითონ რაჭაბ-ფაშა არ წამოსულა საბარათლველად. ის თბილისში უცდიდა, თუ რით დაბრავრდებოდა ომა.

რა გზით წამოვიდა ოსმალის ქარი გორისაკენ? ცხადია, მთა მუსრან-ნაქარაშვილის გზით წამოსვლაზე უფროც არ შეუძლოთ. ეს გზა უკვე ქართველთა კონტროლის ქვეშ იყო, მუხრან-ბატონის, ქსნის ერისთავის, საამალახვროს ტერიტორიაზე აქანუბის ცეცხლი ერთი და ოსმალეები ამ გამოჩინანს მთავრიდნენ. მათ აირჩიეს უფრო მოკლე და ზღლსურელი მარშრუტი — გზა ატენის ხეობაზე. თუ ვაიხსენებთ, რომ იესეს თან საბარათიანოს სპა მოქაყვს, მაშინ უფრო ცხადი ხდება * ეს არჩევანი — მტრის ქარი შიდა ქართლისაკენ, გორისაკენ მანგლის-ატენის გზით მოდის.

აქ შეიძლება მეორე ვარაუდიც დავუშვათ. იქნებ იესე-მუსტაფასა და ერასტი უაფლანიშვილის ქარების გზა — თემის ხეობაა, ან მანგლის-ციხრეთი, მავრამ ამ ვარაუდს საექვოდ ხდის და უარყოფს ომის ასპარეზის მეტისმეტი სახელოვან ატენის ხეობასთან, კერძოდ, საბეღეთი — ზედაველა, საარწიე კედლი, გუფთა, ხიდისთავი; თან ისიც უნდა ვაიხსენებოთ, რომ სულ ექვსიოდე თვით ადრე საბარათიანოლან გადმოსული ბაქარი ატენის ხეობაში იყო გამოავრებული და, მათხადაამე, მაშინ ეს გზა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ცოცხალი და მოქმედი იყო.

ამრიგად, ისევ ფაშას და იესეს ატენის ხეობით მოქაყვთ ოსმალის ქარი. ქართველთა მხრით, ყველაზე უფრო ჰეკონორი იქნებოდა არ გადმოეშვათ ეს ქარი მტკვარზე, ატენის ხეობაში დახვედროდნენ მას, მაშინმე, ვიდრე მიშველნი და გორის ციხეში მყოფი ოსმალეები შეერთდებოდნენ. სწორედ ასე მოიქცენ კონსტანტინეც და გვი აშილახვარიც, და ამ კონტექსტში სავსებით გასაგებია ხდება ვახუშტის ფრაზა: „ქართველნი მიეგებნენ გუფთას, ეკვეთინენ და ივლტოდნენ ურუმში“.

მავრამ დავუბრუნდეთ ისევ ომის მსვლელობას. ქარების გააფორებულ შეტყუებას დავით გურამიშვილი ასე აღწერს:

პირველ იერიშზე რომ ქართველებს გაუმარტენიათ, ამას ვახუშტიც აღნიშნავს („ქართველნი... ეკვეთინენ და ივლტოდნენ ურუმში“), მავრამ როგორ ვაიყოფთ გურამიშვილის სიტყვები — „შინათვე ნალაღატევი“, შეგნოიდან დაღალატ, რასაც ქართველთა დამარცხება გამოუწყევიდა. აქ აშკარად დაბარაგია იესე-მუსტაფაზე, რომელმაც ოსმალური ავანგარდის დამარცხებისა და გაქცევის შემდეგ კვლავ შეშობაბრუნოს ოსმალეები და შეუტია ქართულ ქარს. ის ხომ მტრის ქარის სარდალია, ოსმალეებს მოუძღვს წინ. ამას ადასტურებს ვახუშტიც: „მოუხდა იესე, მოაქცია ოსმალნი კვალად, მოსრნა და ივლტოდა გვი ამილახორი და წარმოიყვანა ამათ მამად ყული-ხან“.

აქ უნდა პირდაპირ აბის ნათქვამი, რომ ბრძოლის ველიდან პირველი გაქცეულია გვი აშილახვარი და თან წაუყვანია კახი-ბატონი კონსტანტინეც. ასე იყო? ასე უპატრონოდ მიუვდეს ქართული ქარი სარდლებმა მტერს? ჩანს ასე იყო. ამას ადასტურებს კიდევ ერთი ცნობა იმდროინდელი ხალხური ლექსიდან, რომელსაც შემდეგ წერიალში ვაიყენებოთ. აქ კი, სათანადო ახსნა-განმარტების გარეშე, ის გაუგებარი იქნება.

დავუბრუნდეთ ისევ ომის მსვლელობას. სარდლებს გაქცევის შემდეგ იწყება საშინელი ანარქია, როცა ბრძოლის აღარაინ ვანაგებს, იწყება საშინელი ზოკვა-უღლბა. გურამიშვილის სიტყვით; რაც მაშინ სიხლლი დაიდგარა, ღარი რომ დახდებოდა, ბევრ წრქვილს ააბრუნებდაო. აქ ყველაფერი ანათქვამი, ბრძოლის ფინალს პოეტო ასე ხატავს:

ვაი იმ დღეს! ოსმალონი
 ბევრს უბრალოს სისხლსა ღერიდნენ,
 სადაც შეხედისთ მუშა-კაცი,
 გლახა, შწირსა თავსა სჭრიდნენ;
 ვოდორს თავი აკლიათ,
 ცხრა ურმისა ზარში ჰყრიდნენ,
 ტანთ მარბველი არა ჰყვანდა,
 მელა-ტურა გამოხვრიდნენ!

როგორც ჩანს, ოსმალონი შესდგომიან არა მარტო მხედრების, მთელი ხალხის ერთპირად უღლბას — ყველას ამოწყვეტას, იქნებოდა ის მეომარი, მუშა-კაცი, გლახა თუ შწირი. ზემოთმოყვანილ სტრატეგებში კიდევ ერთ თავ-ზარდამცემ ამბავს იხსენებს პოეტო — იესემ და ერასტი უაფლანიშვილმა ენით აუწერეს ბარბაროსობა ჩაიდინეს: ბრძოლის ველზე დახოცილ ქართველ მხედრებს თავები დასჭრეს,

ურმების ძარაზე მოთავსებულ გოდრებში ჩა-
 უარეს და თბილისში რაჭაბ-ფაშას წაუდგეს. ამას
 ვახუშტიც წერს: „მოსწყვტინეს ესოდენ, რამე-
 იუ თავნი ურმებითა წარაიღო ერანტი ყაფლად-
 ნიშვილმან ტფილისს რაჭაბ-ფაშას-თანა, რა-
 მელმან მისცა ოცდაათი დრაჰმანი ჯილდოდ და
 აღიპურეს ყოველი ქართლი, არამედ იგებს
 თუშთა არა უწოდდნენ მესატრონედ, ვარნა მის-
 ვე ჰყოფიდნენ და იქმოდენ საქმესა ქართლი-
 სისა მის მიერ. ვარნა იგი ზვექდა და ეღებდა
 ქვეყანათა ნარდად და ამით მოიარქმოცა
 ფრიად, ხოლო ვინათგან არდა-რა ვინ ჰყუფი
 წინააღმდეგონი ოსმალთა, აღწერეს ქართლი
 სრულიად და დასდევს, ხარკი კაცს სულ-ზედ
 დრაჰმანი, ცხვარ-ზედ ორი შური, ზრობა-ზედ
 ახალი, კამბერსა და ცხენ-ზედ ექვსი შური, მო-
 ხავალსა ზედა ხუთთთავი ხილითურთ, და ამის
 გამო იქნა ქირი დიდი და მიეცათ სიკრუვე
 ოსტისავე“...

ეს იყო დასწყისი იმ ძნელი ათწლეული-
 ს, რომელიც ჩვენს ისტორიულ მეცნიერებაში
 ცნობილია, როგორც „ოსმალბობა“.

**8. იბრაჰიმ ფაშა, დე ბონაპო
 და საპარტიველოს საკითხი**

წუგით უკვე ვხახეთ როგორც იყო ხანისაო
 ვითარება, რომელიშიც დაიწყო და მარცხით
 დამთავრდა ატენის ომი; მაგრამ თურქე ამოღ
 ცდილობდნენ შეომრები ზღლით გადაეწყვიტათ
 ქართლის ბედი. დიპლომატებს უკვე გადაწყვე-
 ტილი ჰქონდათ იგი, და მარტო ოსმალეთის
 დიპლომატებს კი არა, როგორც ვაყვით უკვე
 ვიქვით, ამ საქმეში ძალზე აქტიურად იყვნენ
 ჩარეულნი საფრანგეთისა და ინგლისის ელჩე-
 ბიც.

საპარტიველოში კი, ხანგრძლივი დროის მან-
 ძილზე, დიდი იმედი ჰქონდათ დასავლეთისა
 და როდეს იცოდნენ, თუ როგორი ამოთა, ამა-
 ობა იყო ეს ლტოლვა, ეს სწრაფა, ეს იმედ-
 — დასავლეთ ევროპის ქვეყნები ხელს გამო-
 გვიწყვიდნანო.

1714 წლის აპრილში ვახტანგ VI-ის ელჩი,
 სულხან-საბა ორბელიანი ვერსალში წარუდგა
 საფრანგეთის მეფეს ლუი XIV-ს, აუწერა რა-
 დენ საშინელ სატანგელში იყო საქართველო,
 უამბო მეფე ვახტანგის ტყვეობაზე ირანში და
 ხოხოვა დახმარებოდა ქრისტიანული საქართვე-
 ლის მეფეს, გამოეხსნა იგი ამ ტყვეობისაგან.
 ამისათვის საჭირო იყო 300.000 ეკიუ, რათა
 შაჰი ჰუნეანი და უიზილბაშთა თავაყები დაე-
 საბურქებოდათ და მოესყიდათ. სულხან-საბა და
 მეფე ვახტანგე პოლიტიკაში გამოუტყდნენ ად-
 მანები-როდეს იყვნენ, რომ იმედი ჰქონდათ,
 თოქოზს საფრანგეთის მთავრობა უანგაროდ
 ხელს გაანძრევდა და ამდენ თანხას გაიღებდა
 უცხო და სადღაც კავასიშია გადაკარგული,

თუნდაც ქრისტიანული ქვეყნისა და მისი და-
 ტყვეებული მეფის გამოსახსნელად. „არტეშქსე-
 ნი, ეტყობა, მარტო ქრისტეს ომდელი ქრ
 ნენ. ამ დახმარების ასანაზღაურებლად ქართ-
 ლის მეფის ელჩი ბეგრ რამეს პირდებოდა ხა-
 ფრანგეთს, და-ეგრძოდ იმას, რომ ამიერკად-
 ფრანგ ვაჭრებს ფართოდ გაუხსნებოდათ გზა
 საქართველოშიც და აქედან მთელ აზიაში. ეს
 კი დიდი შედეგათი იყო, დიდი ეკონომიური და
 პოლიტიკური ზედმეწეობა იმ დროისათვის,
 როცა სავაჭრო კაპიტალის ექსპანსია თავაწყე-
 ტით მიიწვედა აზიისაკენ, როცა ეს ვეღარ ეტე-
 ოდა შინაგან ბაზრებზე, როცა ევროპის ქვეყ-
 ნების თავაყები ხანგრძლივ ომებს იწყებდნენ
 სწორედ ამ სავაჭრო გზების დასაფუძვლებლად,
 ამ გზებზე ვასაბატონებლად.

ამ გზებზე წუდებოდა საერთო, თუ ვის ჩაუ-
 ვარდებოდა ხელში მდიდარი აღმოსავლეთი.
 ამით იხსენება საფრანგეთის დიპლომატიის
 ასეთი შეურენებელი ინტერესი და დაუცხრო-
 მელი საქმიანობა აღმოსავლეთის საქობის გა-
 დაწყებტის დროს. იმ ხანებში, XVIII საუკუ-
 ნის ოციან წლებში საფრანგეთის ვაჭრობის აღ-
 მოსავლეთთან ემსახურება 400 დიდი და მრ-
 ვალი შვიტარ ხომალდი, რომელთაც მოჰქონდა
 ვეღლეორად 15 მილიონი ლივრის საქონელი.
 ცალკე დარგები საფრანგეთის მრწველობისა
 მუშაობს მარტო აღმოსავლეთისათვის. ამიტომ
 განსაკუთრებ, თუ რაოდენ აქტიურნი და დიდი
 ძალის მქონენი არიან ფრანგი დიპლომატები
 სტამბოლში — აქედან განსაკუთრებ იხინი ვაჭრო-
 ბის საქმეს წინა აზიაში, ირანსა და ამიერკავ-
 კასიაში.

ქართველები უოველივე ამას ადრევე ითვა-
 ლისწინებდნენ. და ამიტომაც სულხან-საბა იმა-
 ხაც პირდებოდა კათოლიკური სამყაროს პო-
 ლიტეურ მოთავეს — საფრანგეთის მეფეს —
 საქართველოსაც და მთელ ამიერკავკასიას რა-
 მის ეკლესიის რჭულზე მოვაქცევო. ეტყუ, სა-
 ბოლოო ანგარიშით, დიდი სტიმული იყო ისევე
 სავაჭრო კაპიტალის ექსპანსიისათვის, ვინაიდან
 ფრანგი და იტალიელი მისიონერები ქარსიკაც-
 ზე უაყო უკვედდნენ გზას ვაჭარს ახალი ბაზ-
 რებისაკენ.

ქართლის სამეფოს მეთაურებს, როგორც
 ვიქვით, უკვლავდერი ეს კარგად გაოჯალისწინე-
 ბული და აწონილ-დაწონილი ჰქონდათ. ამი-
 ტომ იმედინად გაეშვავრა საბა ევროპაში.
 ასევე იყო განწყობილი ვახტანგაც. „ვრუგეშობ
 თქვენს მშვიდობით მისვლას საფრანგეთს, —
 სწორდა ქართლის მეფე საბას მისი გამგზავრე-
 ბის წინ, — ...ვიდრე ვიყოცხლები, ეს იმედიც
 შექნებოა“.

მაგრამ ამ იმედებს განზოკიელება არ ეწე-
 რა. ეს დიპლომატიური ნაბაქები წინასწარ
 განწირული იყო. საფრანგეთს, შორესულ ამიერ-
 კავკასიაში თავისი გავლენის გაფართოების

თვალსაწიხით, ინგლის-პოლანდიასთან სავაჭრო-კოლონიური შეტოქეობისას, ერჩივნა პარველ რიგში შეგობრობა ჰქონოდა როგორც ირანთან, ისე ოსმალეთთან; საფრანგეთს სატრანზიტო გზას აღმოსავლეთისაკენ, სწორედ საქართველოზე "ვალით, ერთი- გაუზნინდა მეორეც. მას საქართველო რაღაც სჭირდებოდა!

ამიტომ ხდება, რომ საბას ელჩობიდან ზუსტად ათი წლის თავზე, 1724 წელს, საფრანგეთის ელჩი სტამბოლში ეან ლუი ბონაჟი უვლადურს აუეთებს იმისათვის, რათა საქართველო ოსმალეთის ბელში დარჩეს (ამ დროისათვის სეფიანთა ირანი ზომ იხეა დაშლილი, რომ ხელაღან ეცლება უვლადური) და რუსეთს არ მიეცეს შესაძლებლობა გადმოვიდეს კავკასიის ქედს გადმოღმა.

საფრანგეთის ელჩი ამას ახერხებს კიდეც. უოველივე ეს იმ იმედებისა და ილუზიების ფონზე, რომლითაც საბას ევროპაში გამგზავრების დროს გამსჭვალული იყენენ საქართველოს მეთაურნი — ბედის მწარე დაცინვა იყო.

* * *

1724 წელი. იანვარი... თბილისი ოსმალეთის ბელშია. ბაქარი ბელსაურელ მომენტს ეძებს, რომ ხანადიროდ წახვლას საბაბით ოსმალეთს ხელიდან დაუსხდეს, დედაქალაქიდან "გაიქცეს და ლაშქარი შეაგროვოს მტერთან საბრძოლველად... ათასი განსაცდელი, მარცხის, ზღაპრის გამოვლის მიუხედავად, ქართლის მეგობრენს იმედი არ დაუყარავთ, იარაღი არ დაუყრიათ... სწორედ იანვრის ამ დღეებში, სტამბოლში გაცხადებული დიპლომატიური ომი მომდინარეობს — იყოფენ თითქმისა უპატრონოდ დარჩენილ ტერიტორიებს, რომლებსაც ადრე სეფიანთა ირანი ფლობდა. იყოფენ ისე, რომ სამდევილ პატრონებს არაფერს ეცითებისან, ვერცა ჰკობავენ, მათ ახლა ბრძოლის ველზე თუ შეხვდებიან, სადაც ელჩის სიტყვა აღარა სჭრის, ამ ტერიტორიათა შორის არის საქართველოც.

ოსმალეთს, პარველ რიგში, საქართველო აინტერესებს. თბილისში ზომ მისი ჯარი დგას და ქართლსაც ისაუფრავს განსაცებს. თურქები ეშვადებიან უფრო სამხრეთით, ირანის მიწა-წყალზე გააგრძელონ თავიანთი ექსპანსია, ოღონდ უვლად საბოლოოდ მოსტყვონ ქართლი, ჩააქრონ აქანების კერები, რომ ქართველურსუნველი ჰქონდეთ... ეს ეი ჯერ არ ხერხდება. ჩქარობენ, დედავენ, ნერვაულობენ, ვინაიდან ძლიერი ჩრდილოეთელი მეზობელი, თუმცა ნელ-ნელა, მაგრამ მაინც მოიწეს კახისპირებისაკენ. ქართველებსაც ზომ მისი იმედი აქვთ. კაცს კაცზე მგზავნიან პეტროზურგში — ვიწმედეოთ.

დიპლომატიურ შეხლა-შემოხლაში, რომე-

ლიც სტამბოლში საქართველოს გამო მომდინარეობს ოსმალეთის ვეზირებქვე და რუსეთის ახალგაზრდა რეზიდენტს ვეზირ ნაზიმოვს შორის, ძალზე აშკარად და აქტიურად არის ჩართული საფრანგეთის ელჩი ეან ლუი ბონაჟი, ხოლო ინგლისის ელჩი აბრაჰამ სტენინგი ამგზავნებს ფარულად იმოქმედოს და წააქელოს ოსმალეთი, რათა მან საერთოდ არ გადმოეშვას რუსეთის ჯარი ამიერკავკასიაში.

1723 წლის ბოლოს სტამბოლში ეწყობა შეხვედრა, რომელსაც ესწრებიან რიეს-ეფენდი (პორტას საგარეო საქმეთა მინისტრი), დე ბონაჟი და ნავალევი. რუსეთის რეზიდენტი თავისი მთავრობის დავალებით წინადადებას აუტენებს შეაერონ სამშარი მოქმედება ორივე მხრიდან, ოსმალეთს ეს ბელს არ აძლევათ, ამას რიეს-ეფენდი არც მაღავს, ის პასუხობს, რომ ჩვენ თბილისი უკვე დაპურობილი გვაქვს და ჯარს მხოლოდ მაშინ შეაერებთ, როცა ერევანსა და განჯასაც ავიღებთო. ბევრი ფიქრისა და დავის შემდეგ მაინც შეთანხმდნენ ორივე მხრიდან ჯარების სარდლებისათვის გაეჯავნათ ბრძანება, თვის არ დასხმოდნენ ერთ-მეორეს, ვიდრე საქმე არ გადაწყდებოდა სტამბოლში მომდევნო შეხვედრებზე და ამის შესაბამისად ახალ ბრძანებას არ მოიღებდნენ. გასაგებია, რომ იმ დროს ერთი-მეორის ამბებს დაჯვანებით იგებდნენ, და სტამბოლშიც მხოლოდ დეკემბრის შუა რიცხვებში შეიტყეს, რომ თორმეტ სექტემბერს პეტროზურგში ირანმა და რუსეთმა დადეს ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც რუსეთის ბელში გადადიოდა კახიის ზღვის სამხრეთ და დასავლეთი ხანაპიროები, დარუბანი, ბაქო, ვოლანი, მიწანდარანი და ასტრახანი. ამის სანაცვლოდ, რუსეთს ჰპირდებოდა ირანს სამხრეთ დასმარებას ბრძოლაში ავიღებთან და თურქებთან, რომლებაც აქეთ-იქიდან გლეჯდნენ და ფლელდნენ სეფიანთა მიწა-წყალს. პეტროზურგის ხელშეკრულება გზას უღობავდა ოსმალეთის ექსპანსიას და ამჟამადება ნაოდავს კახიისპირეთის ხალხებს რუსეთთან დიპლომატიური დახლოებისათვის.

ხალხების განწყოხილებისა და მთელი იმდროინდელი ვითარების უფრო ნათლად გათვალისწინებისათვის ხაინტურისოა ჩანაწერები მოლანდელი მხატვრის კორნელიუს დე ბრუნსისა, რომელიც დაახლოებით იმ ხანებში შემახაში მოხვედრილა. მას შეუშინევია, რომ ხმარსელები ამ ქალაქში, იეზუიტ მისიონერთა დევნის ვარდა, ცუდად ეუბრობიან რუს ვაჭრებსაც, ხოლო როცა ამ ვაჭრებს უთქვამთ, რომ რუსეთის მეფეს შეუძლია შური იძიოს ამ უხამართლობისათვის, ხმარსელებს ასე უპასუხნათ:

„ახეთი რევოლუცია არ იქნებოდა ცუდი ჩვენთვის, ვინაიდან ჩვენ უფრო ბედნიერნი ვიქნებოდით რუსეთის მეფის (დედაწიხი სწერია —

ცარ) მმართველობის ქვეშ, ვიდრე ჩვენი ახლანდელი ხელმწიფისაა.

დუ ბრუნის განავრცობის თხრობას სპარსელებზე:

„ისინი ამასაც კი არ ერიდებიან, რომ თქვან: „არც კი შევეცდებით თავის დაცვას, მხოლოდ შევეცდებით მამადას, რომ ასე მოხდეს. და აშკარაა, რომ რუსეთის მეფეს არ გადგეობდება არავითარი სიმძნელე განსაზღვრების ეს“ — დასკვნის დე ბრუნის.

ამხვე ადასტურებს დური-ეფენდი, ოსმალეთის ელჩი ირანში:

„დაბოლოს, უბედურება და განსაცდელი თან სდევით მათ ყველაგან (ლაპარაკია სპარსელებზე), მათ სახელზე მუდამ მწუხარებაა აღსებული, ისინი ერთხმად და აშკარად, დაუფარავად ამბობენ: შეიხ-ოღლუს (ე. ი. შაჰის) საქმე გათავებულია, მისი სახელმწიფო დაღუპულია, ახლოვდება სახედისწერო აღსასრული“.

თურქებმა კარგად იცოდნენ, რომ საქართველო რუსეთისაგან ისწრაფვოდა, ამას ემატებოდა კასპიისპირეთის ხალხთა ასეთივე განწყობილებანი, ამას შეეძლებოდა ოსმალეთის ამიერკავკასიაში გაბატონების პერსპექტივა ჩაეშალა. ამიტომაც გამოიწვია აქ, სტამბოლში, ესოდენ მწვავე რეაქცია პეტერბურგიდან მოსულთა ცნობამ. 28 დეკემბერს რეის-ეფენდი შეხვდა ნებლუევს და გამოთქვა თავისი ვაცირებება: ირანს პატრონი აღარა ჰყავს, ამიტომ, ბუნებრივია, იგი ოსმალეთის ხელში უნდა გადავიდეს. და აი, ასეთ ვითარებაში რუსეთის ხელმწიფე აქვეყნებს რაღაც ხელშეკრულებას, დადებულს იქ კაცთან, რომელსაც ოსმალეთი არ იცნობს.

ნებლუევმა უპასუხა ოსმალეთის ვეზირს, რომ ირანს ჰყავს თავისი პატრონი, ეს არის შა-თამაზი, რომელმაც კანონიერად ვხით მიიღო ტახტი თავისი მამის — ჰუსეინისაგან. ამ ურველმხრე უფლებამოსილ შა-თამაზთან დადო რუსეთმა ხელშეკრულება იმ დამატებით, რომ დაეხმარება აქანუბულ ავღანებთან ბრძოლაში. ამ დახმარების სანაცვლოდ შაჰი რუსეთს უთმობს განსაზღვრულ ტერიტორიას. ამრთავად, ოსმალეთმა ახლა იცის, რასაც რუსეთი ფლობს, რუსეთის ამპერატორმა იცის, რაც კომტამ მისთვისა ირანის მიერ ადრე დაპყრობილი მიწა-წყლიდან; ამიტომ რუსეთის იმპერატორი წინადადებას იძლევა ორივე სახელმწიფომ შეწვევით სავაჭრო მოქმედება და მეტად ადარ ვაჭრელებს თავანთი საშფლობელობა ირანის ზარზე. დაკმაყოფილდნენ ამით, რასაც ამჟამად ფლობენ.

ამრთავად, რუსეთი ესწრაფოდა საქართველოს ვადასარჩენად, მაგრამ არსებითად რომ დახმარებოდა მას, ამისათვის პეტრე პირველს ქერ კიდევ არ მიუწვდებოდა ხელი.

და მაინც, რეის-ეფენდი აღშფოთებული

იყო იგი თავისი იმეორებდა, რომ ირანი (აქ იგი გულისხმობდა შოელ ამიერკავკასიისაზე) მთლიანად ეუთვნის ოსმალეთის მსუღბისა და რომ შა-თამაზი არ შეიძლება იყოს კანონიერი მფლობელი ირანის ტახტისა, ვინაიდან შა-თამაზის ცოცხალია, თუმცა ავღანელებს ჰყავთ ტყვედ. ან რა სარგებელს მოუტანს რუსეთის მეფეს ხელშეკრულება შა-თამაზთან, რომელიც განდევნილია თავისი დედაქალაქიდან, ვაქცა-ურთა სადღაც მიყრუებულ მთებში და იქ ველურად ცხოვრობს. მალე მთელი ირანი დაუმორჩილება ოსმალეთს და იქაური ხალხები წინ აღდგებიან რუსეთს, ვინაიდან დასაბამიდან იქ ქრისტიანის ფეხი არ დადგებულა. ამიტომაც სულთნის გადაწყვეტილება ასეთია: რუსეთის ჯარი შეჩერდეს იქ, სადაც ამჟამად მისი ვარნიზონები დგას (ე. ი. თერგზე), ხოლო უფრო სამხრეთით მას არავფრო ეხმარება.

ნებლუევს, ცხადია, არ შეეძლო ამაზე დათანხმებულიყო და იმ დღეს მათი შეხვედრა ამით დასრულდა.

და აი, დიპლომატიური 1724 წელი. ოსმალეთის სულთანმა სცადა ახლა მუქარაზე გადასულიყო. 2 იანვარს პორტას თარჯიმანი მივიდა ნებლუევთან და ჰკითხა: „იღებს თუ არა იგი პორტას მიერ წამოყენებულ პარობებს?“ ნებლუევმა უპასუხა, რომ თავისი ხელმწიფის თანხმობის გარეშე ის ამ პარობებს ვერ მიიღებს. „რავილა ასეა, — თქვა თარჯიმანი, — ჩვენ ვიწყებთ იმს და შენ ახლა შენს თავს მიხედ — ან უნდა დაბრუნდე სამშობლოში, ან თან უნდა გაჰყვე ვეზირს ბრძოლის ველზე, ან უნდა იცხოვროს სტამბოლში, როგორც უზრალო მოქალაქე, ვინაიდან ამ წუთიდან სულთანს შენ მიწისებრად აღარ მიანჩნისარ. ასეთ შემთხვევაში, ომის გამოცხადების დროს, მინისტრებს ჩვენ ვაპატონირებთ ხოლმე, მაგრამ შენთვის გამოაკლდის დაუფლებო, ვინაიდან კარგად იქცეოდი“.

ნებლუევმა, რა თქმა უნდა, ირანია რუსეთში დაბრუნებულიყო მან დაუყოვნებლივ გააზარდა კაცო პასპორტისათვის, ჩველბრამ პასპორტი არ მისცეს. ამასთან, მგულობრებზე უფრო მეტად დაეცურა და მე პონაი, მან ვაფრთხილა თურქები — ნუ დაიწყებთ ომს, ირანში ბრძოლა ძალიან მძიმე იქნება, ვინაიდან იქაური ხალხები თქვენ მტრულად თვლით ვიციკრიან, ხოლო მირ-შაჰმუდ, როგორც ველობრა და მარბაროს, უნდა მოერიდოთო, რუსეთი თავს მოუყრის და ვაერთიანებს თქვენს მტრებს, ხოლო რუსებთან მეგობრობა, დროთა ვითარებაში, სარგებლობას მოგიტანთო. მართალია, რუსეთის ხელმწიფე წინ მოიწევს, მაგრამ ოსმალეთის ხელმწიფეს არ უახლოვდება, ხოლო სავაჭროდის ელჩი პეტერბურგში — კამპრედონი მატყობინებს, რომ რუსეთი არ დაიწყებს ომს, თუ ოსმალეთი პირველი არ დაარღვევს მშვიდობასო.

საფრანგეთის ელჩის ჩარევამ გასჭრა. მისი შეგონებების წყალობით სულთანმა გადაწყვიტა: რუსეთს ომი არ გამოუცხადოს, მაგრამ ომისათვის მოემზადოს.

ამის შემდეგ ნებლუცეს, კვლავ დე ბონაჟის თანდასწრებით, პრიატული შეხვედრა ჰქონდა ოსმალეთის დიდ ვეზირ იბრაჰიმ-ფაშა ნევეშე-პირლისთან, რომელიც ფაქტიურად განაგებდა სახელმწიფოს, ვინაიდან სულთანმა აშედე III, თავისი თანამედროვეების — ირანის შაჰების — ჰუსეინისა და თამაზის მსგავსად, სრული არარაობა იყო და მარტო ფულას მოხვეჭსა და თავის გართობაზე ფიქრობდა. იბრაჰიმ-ფაშა კი, რომელსაც დამადას (სულთანის სიძე) ტიტული ჰქონდა, ჰეივანი კაცი იყო. მასთან შეხვედრისას, ახლანდელა ნებლუცეს, რომელიც პეტრე პარკველია ფლორატის ოფიცრებიდან აარჩია და ოსმალეთში დიპლომატიურ პოსტზე დაწავინა, მძიმე გამოცდა მოელოდა. და აი, მან საუბრის დაწყებისთანავე უთხრა იბრაჰიმ-ფაშას — „ჩვენს შორის მთელი გაუგებრობა წარმოიშვა მტებად ზოგადი და განუხსნებელი საბოლოო წარმოადგენლა წინადადებებმა. ჩვენ რომ ერთმანეთისათვის ვუღლიდა გვეთქვა, თუ ვის რა გვინდოდა, საქმე ასე არ გართულდებოდა და დიდი ხნის დამთავრებული იქნებოდაო“.

იბრაჰიმ-ფაშა ერთხანს დაიჭირდა და მერე დიწქად დაიწყო: „რწმუნდები მართალს ამ. ბოზს, და პარტაც პირდაპირ იტყვის, რაც მას სურს“. დიდვეზირი წუთით ისევ შეჩერდა და ახლა რაღაც აგვის ყაბლაზე განაგრძო: „წარმოადგინეთ, რომ ირანის მმართველებს შამ ჰუსეინს პეუდა სამი შვილი: ფურათი — ოსმალეთის სულთანი, საშუალო — რუსეთის ხელმწიფე და მესამე, უმცროსი — შამ-თამაზი. ჰუსეინის სიყვარულის შემდეგ მისი მამული ამ სამმა ობოლმა უნდა გაიყოს. რუსეთის ხელმწიფემ უკვე წაიღო თავისი წილი, ახლა პარტამ უნდა წაიღოს თავისი, და დაე. საფრანგეთის ელჩმა, როგორც შუამავალმა, გამოიყოს ყველას თავისი ხვედარი ისე, რომ არც ერთს არ აწყენინოს“.

„ძალიან მაღლობელი ვარ ასეთი პატივსახთვის, — უპასუხა დე ბონაჟმა, — მხოლოდ რაჟი-და მე მტკობებით, ისე გავყოფ, რაჟი ყველაზე დიდი წილი ყველაზე უმცროსს შევხვებ. ვინაიდან ის ყველაზე უმწეოა“.

ახე აღადგინს ამ საუბრის სურათს გამოჩენილი რუსის ისტორიკოსი ხ. შ. სოლოვიევი, რომელიც უმოთაგრესად ნებლუცეის ჩანაწერებს ეურდნობა. ხაგულისხმობა, რომ ამ სათხრობის სურათს ძირითადად ასევე ვადმოგვეცემს ინგლისელი ისტორიკოსი ლორენს ლოკარტი, რომელიც ეურდნობა დე ბონაჟის წერილს, რომელიც მას იმავე თვეში, იანვარში პარიზში ვაუწყავია ვრავ დე მორვილისათვის. მაგრამ აქ არის ახალი ძალზე საინტერესო დეტალი-

ნიც. დე ბონაჟის მოწათხრობის მიხედვით, „იბრაჰიმ-ფაშამ დახატა შამი, როგორც რუსეთისა და ოსმალეთის მეგობარი. აშეგარდ, იგი მათს მამად შეიძლება ჩავთვალოთ. მას დარჩა სამი შვილი — სულთან, ცარი (ახლა ტიქტისი) და შამ-თამაზი, ახლა საქმე ისაა, თუ როგორ ვაფუძვლოთ მისი ქონება სამ შემკვიდრეს. მოდიოთ, ეს საქმე დავაჯლოთ საფრანგეთის ელჩს, დაე, იგი იუოს ყანეში (მოპარაგებელი მონაპაროდე, რომელიც პუოფს ქონებას ობლებს შორის), მაგრამ, — სცილით დამატა დიდვეზირმა, — მას არ უნდა ჰქონდეს უფლება მოითხოვოს ყანებისათვის დაწესებული ვახამრქელი (ვახაყოფი ქონების ათი პროცენტი)“.

არა, საფრანგეთის ელჩს შუამავლის ათი პროცენტი არ უნდოდა, ის სრულიად სხვა რამეს უჩინებდა. „ლუი XV-ის მინისტრების პოლიტიკა, — წერს ლოკარტი, — მიზნად ისახავდა, რაც შეიძლება დიდი წევადუნა მოეხდინათ ორივე მხარეზე და საქმე ისე წარმართათ, რომ რუსეთისა და ოსმალეთს შორის ომი არ დაწყებულიყო. ფრანგების ეს პოლიტიკა არ იყო დამყარებული მშვიდობისადმი აღტრუსებულ მთადრებულზე, არამედ თავისი ხახიათით წმინდა მავაველური იყო: საფრანგეთს სჭირდებოდა ძლიერი ოსმალეთი, რომ მას, ოსმალეთს, შესაძლებლობა ჰქონოდა დაპირისპირებოდა. საფრანგეთს მტერს — ავსტრიას. და როდესაც დიდად ნიჭიერი დიპლომატი მარკაიზ დე ბონაჟი 1716 წელს ტამბოლში ელჩად დაწინეს, მას მისცეს ინსტრუქტივი ყველაფერი გაეცოტებინა იმისათვის, რომ ავსტრიას ოსმალეთის მიშე ჰქონოდა“.

აი, ახე ვაწიროს საქართველომ ჰქონდათ რაინე ცნობა ქართველებს ამ საოცარი და ჩახლართული დიპლომატიური ფანჯების თაობაზე? ამის შესახებ ჩვენ უბრალო მინიშნებასაც ვერ წააწყდით დავით გურამიშვილის პოემის იმ თავებში, სადაც პოეტმა იმ დროის საერთაშორისო ვითარების მიმოხილვას აძლევდა. ნამდვილად კი სწორედ აქ წუდებოდა ბედი საქართველს: საფრანგეთი ჰეგემონისათვის იბრატის, მისთვის საქირი და აუცილებელია ავსტრიას ემინოდეს თურქეთისა. ამიტომ თურქეთი ძლიერი უნდა იყოს. იმ დროისათვის ავსტრიას თურქეთის წინააღმდეგობა ყველაზე მწვავე იყო და სწორედ ვინის კატასტროფამ დაადანტურა თურქეთის რღვევის კარგა ხნით ადრე დაწყებული პროცესი. კარლ მარქსი ამ ამბების გამო წერდა:

„არ არის ანსოლუტურად არავითარი საფუძველი ვითაროთ, თითქმის თურქეთის დაცემა დაიწყო იმ მომენტიდან, როცა სოხესკიმ დახმარება აღმოუჩინა ავსტრიის დედაქალაქს. მამერის გამოკვლევამ ურყეველ დაამტკიცა რომ თურქეთის ხაიმპერიო წყობილება უკვე მანამდე იმარწებოდა და უკვე რამდენიმე ხნით

ადრე ოტომანთა ძლევამოსილება და ხიდადუ სწრაფად უახლოვდებოდა თავის აღსასრულს.

ამას კარგად ზედადგინენ ფრანგებიც. მათ ზუსტად იანვარიშეს, რომ თუ ახლა, ავსტრიის მერე, თურქეთი ჩრდილოეთის ბუშბურახთან იშვიდ ვახლარობოდა, მაშინ ავსტრია-მთლიანად ხელგახსნილი დარჩება ევროპის შუა-გულში. ოღონდ ეს არ მოხდეს, ოღონდ ავსტრიას ეშინოდეს თურქეთისა და დანარჩენი ყველაფერი მიწვერსაც წაუღია, საქართველო რქვევია მას, თუ სომხეთი, აზერბაიჯანი თუ დაღესტანი, — აი ასე იშინებდა ის დამპყობატორი თამაში, რომელსაც მარჯვ მე ბონაპი სტამბოლში აწარმოებს.

დაუბრუნდეთ ისევ სტამბოლის კონფერენციას, უფრო ზუსტად, დიდი ვენისის, მარჯვ მე ბონაპიას და ნებლუვის შეხვედრას (მეოთხეულს შევახსენებთ, რომ ყველაფერი ეს მდებარე 1724 წლის იანვარში); აბრაჰიმ ფაშა ოსლების იგავი რომ მოათავა, თითონვე დაიწყო ტერიტორიების გაყოფა, რუსეთს დაუთმო კასპის ზღვის სანაპიროები მტკვარსა და არქიზის შესართავამდე. მისი აზრით, ეს უნდა უოფილიყო მიჯნა, საიდანაც დაიწყებოდა პორტის სამფლობელოები, ე. ი. საქართველოცა და სომხეთიც თურქეთის იმპერიის ფარგლებში ხვდებოდნენ. მაგრამ ნებლუევმა და მე ბონაპიას განაცხადეს, ვიდრე რუსეთიდან ახალ მიითიბებს არ მივიღებთ, საქმეს ვერ გადავწყვეტთ. საფრანგეთს ელჩმა წამოაყენა წინადადება ამ მითითებათა ჩამოსატანად, პეტერბურგში გაეგზავნათ მისი ძმისწული (თუ დისწული) დალიონი, იბრაჰიმ-ფაშა დაეთანხმა და დაუშავა, რომ მას ზურს დადებულ იქნას თავდაცვითი და შეტევიითი კავშირი რუსეთის, საფრანგეთისა და თურქეთის შორის, ხოლო ინგლისელებზე პირდაპირ თქვა — მათი გულის მოსაგებად რუსეთს ომს ვერ დაუწყებთ. „ამ ახლო წარსულში ინგლისელთა პირადებოდნენ შედეგს რუსეთთან ომში დაგვხმარებითო, მეტი, როგორც დატყობანარს?“ — თქვა იბრაჰიმ-ფაშამ.

მაგრამ ინგლისელები მაინც ცდილობდნენ თავისი გატანათ. აბრაჰიმ სტენიენ ჩაგონებდა თურქეთის თავკაცებს, რომ რუსეთის მეფეს სურს ხელთ იგდოს არა მარტო ხპარეთის, არამედ მთელი აღმოსავლეთის ვაჭრობა, რის შედეგადაც საქონელი, რომელიც ახლა თურქეთში უკარგვლოდ მოდის, რუსეთის მიწებზე გამოიღოს, და მაშინ ინგლისელები და სხვა ევროპელები თურქეთიდან წავლენ, რის გამოც ვეი ძლიერ დიდ ზარალში წავარდებო. ამიტომ პორტამ აარადილთ უნდა შეაჩეროს რუსეთის წინსვლა აღმოსავლეთში; და თუ პორტა ომს გამოუცხადებს რუსეთს, მთილეს ფულად დახმარებას არა მარტო ინგლისის მეფისაგან, არამედ მთელი ინგლისელი ხალხისაგან.

მაისის დასაწყისში, დალიონი, რუს შეტყობათან ერთად, დახმარება პეტერბურგიდან მე ნებლუევმა განაახლა კონფერენციები თურქ მინისტრებთან. მაგრამ რეზიდეტის გაოცებულიყო, ის აშკარად გრძობდა, რომ თურქებმა ტონი შეცვალეს. მათ ახლა სიტყვის გაგონებაც აღარ უნდოდათ რაიმე შეზღუდვებზე ირანში თავიანთი მომავალი დაპყრობების დროს, იბრაჰიმ-ფაშა დამადაცავ იხე ეცირა თავი, თითქოს არ ახსოვდა ის წინადადებანი, რომლებსაც თითონ აუცნებდა, ის შიქნები, რომლებსაც თითონ ვარაუდობდა. უფრო მეტად გააოცა ნებლუევი იმან, რომ საფრანგეთის ელჩიც აშკარად თურქების მხარეს იჭერდა, „უწყვე სულ იმ ახლო ხანებში მან რუსეთის რეზიდეტისაგან 2,000 ოქრო, ხოლო წინა წელს წავის ორი ტყავი 1,800 ოქრო მიაღო. მარჯვი მე ბონაპი ახლა ასე ელაპარაკებოდა ნებლუევს:

„წუთო თქვენ არ ემორჩილებთ თქვენივე ზელმწიფის ბრძანებულებას, ჩემს რჩევას რომ უარყოფთ? ან იქნებ ეპვი გაქვო, რომ მე რუსეთისადმი მტრულად ვარ განწყობილი? მაგრამ თქვენი ზელმწიფე სხვაგვარად ფიქრობს — მან იწება თავისი ხელით მოეწერა ჩემთვის, რომ ეს მოლაპარაკებანი რაც შეიძლება სწრაფად დავამთავროთ და რომ მთლიანად შევდგობა მე. თუ თქვენ არ უარყოფთ თქვენს მოთხოვნებს, მე ხელს ვიღებ შუამდგომლობაზე თქვენსა და თურქებს შორის.“

მეორეჯერ, ამ საკითხებზე საუბარი რომ დაიწყო, მე ბონაპი უთხრა რეზიდეტს, რომ აღარ სურს მასთან ლაპარაკი, და დაითხოვა თავისი სახლიდან.

აი, რა პარობებში მწადდებოდა ხელშეკრულება, რომელსაც საქართველოს პედი უნდა გადაეწყვიტა. მოახსენებდა რა პეტერბურგს ამ სიძნელეებზე, რაც ხელშეკრულების დადების დროს შეხვდა, ნებლუევი წერდა:

„უოწრად ამაზე მეტის მიღება არ შეგვეძლო. თუმცა არა ბოლომდე ნათლად, მაგრამ საქმე არსებითად აქ გადაწყვეტილია. საფრანგეთის ელჩი, დახმარების მაგიერ, ხელს მიშლიდა ტრაქტატის პროექტს ათქვრ მიინც გადავახწორეთ. მე მიიღოდა უყვალუფერი ნათლად უოფილიყო თქმული, საფრანგეთის ელჩი კი, თურქების თანდასწრებით მეუბნებოდა, რომ მე ამოვად ვლიან, არააჰქვიანად, და რომ თურქების პროექტში ნაგულისხმევი ყველაფერი, რასაც მე ვთხოვლობ. ხოლო ბონაპი ძმისწულშიც, დლიონმა ბავშვური თავდაუშვარლობით თქვა, რომ თქვენი უდიდებულესობა თანახმა მთილდო თურქების ყველა წინადადება, გარდა რაღაც უმნიშვნელო პუნქტებისა, და ის პუნქტებიც რეზიდეტს შეუძლია როგორც უნდა, ისე გადაწყვიტოს. მან აგრეთვე თქვა, რომ თქვენ დიდად ნატრობთ ზავს.“

უოველივე ეს, ცოტა არ იყოს, უცნაურ შთაბეჭდილებას სტოვებს, მაგრამ ერთი კი ნათელია: დე ბონაქსა და იბრაჰიმ-ფაშას ნებულევი კუთხეში მიწვევადეული და გარშემორტყმული ჰუაფო და, რასაც უნდათ, იმას კარნახობენ.

აი, ასე მოევიდნა ქვეყანას კონსტანტინოპოლის ხელშეკრულება, რომელსაც ხელი ჰოაწერეს 1724 წლის 12 (23) ივნისს. რუსეთს დარჩა კასპიის ზღვის სამხრეთ და დასავლეთი სანაპიროები, მიღებული წინა წელს, ირანთან პეტერბურგში დადებული ხელშეკრულებით; ხოლო თურქეთს დარჩა საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი (შეშაბა, თაეროზი) და ჩრდი-

ლოეთ ირანის (ქ. ყაზვინი) მიწები; ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი იბრაჰიმ-ფაშა ამბობის გამო წერს: „პეტრე, მიწვეულს შემტყავსა სიაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი გეგმის განხორციელება პქონდა განზრახული, მაგრამ ქართველები და სომხების საეკლალად ამ გეგმებს სასიყვდილო დახვარა ჩასცეს თურქებმა დ მისმა ქომავმა საფრანგეთმა“.

ახლა საქართველო სულ მარტოდმარტო იყო დარჩენილი თურქეთის უზარმაზარი იმპერიის პირისპირ... აი, ასეთ პირობებში დაიწყო ქართლ-კახეთის თავკაცებმა მზადება განმათავისუფლებელი ომისათვის, რომელიც კონსტანტინოპოლის ხელშეკრულებიდან სამი თვის შემდეგ გაიმართა ატენის მიდამოებში.

ზაირა სტურუა

ჯოვანი ბოკაჩოს „დეკამერონი“ და ქართული მკითხველი

დღეს მსოფლიო ლიტერატურის კლასიკოსთა წიგნები მსოფლიოს თითქმის ყველა ენებზე ითარგმნება და მილიონობით ვრცელდება.

ქართულ მთარგმნელებს შესანიშნავად აგრძელებენ ჩვენი ძველი ლექსიკოგრაფებისა და მთარგმნელების სახელოვან ტრადიციებს: იოსებ, ექვთიმე და გიორგი ათონელები, არსენ იუალითოელი და ეფრემ მცირე, სარგის ამოგველი, სულხან-საბა და ვახტანგ VI, ხალხო XIX საუკუნეში შექმნილი მთარგმნელო მთელი სკოლა, ილიასა და ივანე შანიბლის მეთაურობით. დიდა მათი ღვაწლი ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების საქმეში, ისინი ამ დარგის ბრწყინვალე დიდოსტატები არიან. მათ დიდხანია მსოფლიო კულტურას აზიარეს ქართული მკითხველი. დღეს იშვიათია აღაშანი, ვინც არ იცნობს დასავლეთ ევროპის კლასიკოსების — შექსპირის, ბოკაჩოს, მოპასანის, ბალზაკის, ბიუვოს, ფლობერის, ზოლასა და სხვათა ქართულ თარგმანებს.

ჭოვანი ბოკაჩო ნაადრევ „აღორძინების“ ჰუმანიზმის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელია, რომელმაც მაღალმატარულად განასახიერა ამ შესანიშნავი პერიოდის იდეალები, მისწრაფებანი.

ბოკაჩო იყო პირველი ჰუმანიზტი და იტალიის ერთ-ერთი სწავლულთაგანი. ბრწყინვალე მკვლევრე ძველი ბერძნული ლიტერატურისა. პირველად მან წაიკითხა დედანში პომპროსი. დანტეს უძღვნა ორი თხზულება იტალიურ ენაზე. პირველი — დანტეს ბიოგრაფიაა, მეორე — „ღვთაებრივი კომედიის“ კომენტარებს შეიცავს.

ბოკაჩოს ანეკდოტებით, 1363 წ. ფლორენციაში, საიდანაც დანტი ერთ დროს გაქვევებული იყო, დაარსდა დანტეს შემოქმედების შემსწავლელი კაოედრა.

1373 წ. ეს კაოედრა ბოკაჩოს გადასცეს. თავისი დროის ორი დიდი ადამიანი — პეტრარკა და ბოკაჩო ახლო მეგობრები იყვნენ. ბოკაჩო პეტრარკას პირადად ვეფან ვაუცნო. ადრე ბოკაჩო ლექსებსაც წერდა, მაგრამ პეტრარკას პოეზიის გაცნობის შემდეგ თავი დაანება, თავისი ლექსები დაწვა.

ბოკაჩოს გულწრფელად უყვარდა პეტრარკა, უხიტყვოდ ემორჩილებოდა მის ავტორიტეტს, კნაოფილი იყო იმით, რომ ის იყო ერთადერთი ადამიანი, რომელსაც პეტრარკა თითქმის თავის ტოლად თვლიდა. ბოლო წლებში ეს ურთიერთობა გულწრფელ სიყვარულში გადაიზარდა. ბოკაჩოს სიკვდილმა ძალზე იმოქმედა პეტრარკაზე. 17 თვის შემდეგ ისიც გარდაიცვალა.

ჭოვანი ბოკაჩოს ყველაზე შესანიშნავი ნაწარმოები, რომლითაც თავისი სახელი სამარადისოდ უყვდავყო იტალიურსა და, სერთოდ, მსოფლიო მწერლობაში, არის „დეკამერონი“. იგი 1350-1353 წწ. დაწერა. ამ თხზულებას ნაწილი დაწერილია ნეაპოლში, ნაწილი — ფლორენციაში.

ჭოვანი ბოკაჩოს „დეკამერონი“ მსოფლიო ლიტერატურის ცნობილი მკვლენის პ. კოკანის აზრით — „ღონ კიზოტთან“ და „გულავერთან“ ერთად, ეკუთვნის ადამიანის გენოსობის ამ მშვენიერ შემოქმედებათაგანს, რომელ-

საც მკობხველი ზელიდან მანამ არ გაუშვებს, სანამ ბოლომდე არ ჩაიციხხავს“.

„დეკამერონმა“, თავისი წუხანძრავი ენაბა და დახვეწილი სტილის წყალობით, დამახაზურებულად დაუშველია ჭოვანი ბოკაონის იტალიური პროზის მამამთავრის სახელი. „დეკამერონის“ ენამ საძირკველი ჩაუყარა იტალიურ დახვეწილ სალიტერატურო ენას. ნოველა, რაც ახალს ნიშნავს, როგორც ფორმა პოეტური ნაწარმოებისა, შექმნილია ბოკაონის მიერ.

„დეკამერონის“ ნოველებს მთავარი თემა სიუჟარულია, არა შუა საუკუნეებისა, მისტიკური, არამედ მიწიერი, ამქვეყნიური.

„დეკამერონი“ გენოისური სატირაა კათოლიკური ეკლესიის მსახურთა ვაიძვერობასა და მატყუარობაზე. იგი შედგება ანერთი ნოველისაგან. წიგნის წინასიტყვაობაში ავტორი ავტორის შავ ჭირს, რომელიც ამ დროს მძინვარებდა ფლორენციაში. ამ შინაინობისა და თავზარდაცემულობის დროს შეიძლება ახლავარდა ქალი და სამივე ვატი შეიკრებებიან და გაღწევიტენ თავი აარიდონ ჭირის ბუფს — ფლორენციას, აღარ უფროს იქ გამეფებულ საინფიდებს, წიყილონ მსახურნი და საღებ სოფელში, ბუნების წიაღში, იცხოვრონ. ლტოლვილნი კარგად მოეწყობიან სოფელად, გაღწევიტენ დროს გასატარებლად თავიანთ შორის ერთი აარიონ დედოფლად და ამ დედოფალმა კი დღის განმავლობაში ყოველდღე ათქმევიონს თვითოეულს თითო ამბავი, ისინი პირნათლად ასრულებენ ამ მოვალეობას და, ამგვარად, იქმნება ანერთი ნოველა.

სსოფლიო ლიტერატურის მოყვარულნი ყოველთვის განსჯუთრებულ ინტერესს იჩენდნენ ამ ეპიკურული წიგნის გამოცემაში.

„დეკამერონი“ რამდენჯერმე გადათარგმნა და გამოცემა თითქმის ყველა ევროპულ ენაზე. მარტო XV საუკუნეში იგი 11-ჯერ იქნა გამოცემული. თავის სისუსტიტე გამოიჩინა 1527 წლის ფლორენციული გამოცემა. კარგად არის აგრეთვე „დეკამერონის“ ტექსტი გამოცემული პროკაპულის „იტალიელი ავტორების ბიბლიოთეკის“ სერიაში (ლაიპციგი, 1865 წ.).

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, აკად. ა. ვესტუოლსკის სრულიყოფილი თარგმანი, რომელიც მოსკოვში გამოცემულია 1891-1892 წწ.

XIX საუკუნის შუა წლები საქართველოში დიდი ლიტერატურული აღმავლობით ხასიათდება. იმდროინდელ ეურნალებში — „დროუბანსა“ და „ივერიაში“ დიდი ადგილი ეთმობოდა თარგმანებსაც. ილია ჭავჭავაძემ, ამ საქმის თავაყმა — „ივერიის“ გარშემო შემოღობიბა არა მარტო ვახუთის მუშაგები, არამედ შექმნა მთარგმნელთა კვალდვიციური კოლექტივი, რომელშიც შედიოდნენ: დიმიტრი ყოფიანი, ივანე მარაბელი, ვრ. ყოფშიძე, არტემ ახანაროვი, თედო სახოკია და სხვ. მათ დიდი ამაგი

დახდეს ქართულ ლიტერატურას თავიანთი შესანიშნავი თარგმანებით.

პირველად ბოკაონს „დეკამერონის“ თარგმნეტულ თარგმანს მკითხველი ქართულ ენაზე გაეცნო 1881-1890 წწ.

1881 წ. ეურნალ „დროუბანში“ (VII, № 157) დაიბეჭდა „დეკამერონის“ ერთი ნოველა „გროზელდა“, თარგმანი ეკუთვნოდა ნ. დეკარაანს. იგი შესრულებული იყო რუსულიდან პოეტ კ. ბატიუშკოვის თარგმანის მიხედვით.

რამდენიმე წლის შემდეგ 1887 წ. ეურნალ „ივერიაში“ (№ 129) დაიბეჭდა ნოველა „ცალფება წერო“, არტემ ახანაროვის თარგმანი.

შემდეგ წლის „ივერიის“ № 178 დაბეჭდილია ისევ არტემ ახანაროვის თარგმნილი ნოველა „მოჩვენება“. ცნობილია, რომ არტემ ახანაროვმა იტალიური არ იცოდა, ეს ნოველები რუსულიდან უნდა იყოს თარგმნილი. ორივეს მიწერილი ჭკონდა არტემ ახანაროვის ფსევდონიმი „ორანი“.

ამის შემდეგ, 1920 წ., მ. გაჩეჩილაძის სტამბა „სორაბანი“ ორი პატარა წიგნავის სახით იბეჭდებდა ბოკაონს ნოველები „დეკამერონიდან“.

პირველ წიგნავში, რომლის საერთო სათაურია „მოწინაბრის ამბები“, შედის ორი ნოველა: „მოწინაბრის მებაბე“ და „გზა სამოთხისაკენ“. მეორე წიგნავში — „ქაჯიხეთის ამბებში“ — დაბეჭდილია ნოველები: „ფიწოთელი ხუცესი“, „იფსიაჟი ქაჯიხეთში“ და „ლალატი ჯალტისათვის“.

1928 წ. ვ. ალანის მიერ შედგენულ „ჩანგნი“ შეტანილია ქ. ბოკაონს ნოველა „მეგობრული შურისძიება“. თარგმანი ეკუთვნის თ. სახოკიას.

იმავე 1928 წ. სრულიად საქართველოში მწერალთა კავშირის წიგნის მალაზია უშვებს „დეკამერონის“ I წიგნს, მთარგმნელის შესავალი წერილით: „ქოვანი ბოკაონ და მისი ნაწერები“. იტალიურიდან თარგმნილი თედო სახოკიას გაბერ (ტფ. 191 გვ. 2.000 ც. ფასი 2 მენ.).

როცა „დეკამერონის“ ქართულ თარგმანზე ვლაპარაკობ, არ შეიძლება განსაუკრებოთ არ აღვნიშნოთ თედო სახოკიას ღვაწლი ამ საქმეში, რადგან პირველად ორიგინალიდან ნათარგმნი მან მიაწოდა ქართველ მკითხველს. იტალიური დეკანი, საიდანაც თარგმნი თედო სახოკიამ „დეკამერონს“, გამოცემული იყო ლაიპციგში, 1865 წ. ბროკაუზის „იტალიელი ავტორების ბიბლიოთეკის“ სერიაში.

თედო სახოკია, როგორც შემოთაც აღვნიშნეთ, ეკუთვნოდა ვაჟ. „ივერიათანს“ ჩამოყალიბებულ ეურნალისტთა და მთარგმნელთა წრეს. მათი მუშაობა — ეს იყო მრავალბრძოლი კულტურული პროცესი — დიდი ბრძოლა ქართული ხიტყვის ახალი სიმაღლეების დასაპრობად. თედო ამ ბრძოლის ღირსეული მონაწილე იყო. თედო სახოკია იყო დადებული მთა-

რგწმელი, ფურნალბიტი, შესანახი ეთნოგრაფი და დეტალიზაცი. მან განაულებს მიიღო ქრ შეიქარაში, შემდეგ საფრანგეთში, სადაც დეფუტა ურანგულ და იტალიურ ენებს.

მეათე, ჩვენში ისეთი მკითხველი, რომ არ იყნობდეს ბოკაჩოს, მოახანის და პიუგოს თუღო საბოკაჩოელ თარგმანებს.

ავტობიოგრაფიაში საბოკაჩა წერს: „იტალია პირველად 1901წ. ზაფხულში ვინახულე. ჩვენმა საკლემბო ისტორიკოსმა, განსვენებულმა კალოლიკე მღვდელმა მიქელ თამარაშვილმა მიმიწვია რომში, რომ მივშველებოდი მისი ნაწერების დასაბეჭდად დამხადებში“. პატრამ იტალიაში - და იტალიური დანატრებება უფრო აღინიშნულია, ქრ კიდევ 1892-93 პირად წერილში კოტ ტუაჟანს სობოვს იტალიური გრამატიკის გაგზავნას. შემდეგ თედო საბოკაჩა, ზაფხულს თვეებში, ხშირად ჩადიოდა ხოლმე იტალიაში, იღრმავებდა იტალიური ენის ცოდნას, თან ჩვენს კულტურისათვის ბევრ სასარგებლო საქმეს აკეთებდა.

1928 წ. ზამოცემულ I წიგნში შეტანილია თ. საბოკაჩის თარგმნილი 25 მოთხრობა. ილუსტრაციები აადებულია ფრანგული გამოცემიდან. წიგნს დარტული აქვს ბოკაჩოს პორტრეტი, ვადმოქმედული იმ დროს აღმოჩენილი XIV საუკუნის იშვიათი მინიატურაიდან.

ამ წიგნის გამოსვლასთან დაკავშირებით ვაზ. უკოშინსტი (1928 წ., 15/VI) დაიბეჭდა წიგნის ს. (გაზერიალქე) ცნობა, ბიბლიოგრაფიის განყოფილებაში, სადაც აღნიშნულია, რომ „საბიბლიოგრაფიო წიგნის გამოცემა განსაკუთრებით საყურადღებოა, რადგან გარდა ორი-სამი მოთხრობისა, ბოკაჩოს ნოველები ქართულად ქრ არ ყოფილა გამოცემული. პირველ წიგნში შეტანილია სულ 25 მოთხრობა და დართული აქვს შესაფერისი წინასიტყვაობა“.

ვაზ. უკოშინსტი (1928 წ., № 105) აქვეყნებს რეცენზიას, სადაც რეცენზენტი წერს: „...არ შეიძლება არ მივესალმოთ ბოკაჩოს ნოველების ქართული თარგმანის გამოსვლას“.

...ქართული თარგმანი შესრულებულია თ. საბოკაჩის მიერ იტალიურიდან, და შეიძლება ითქვას, იგი პირნათელი გამოცემა ამ ძველ საქმეში, თუ ნაკლებ არ ჩაუთვლიო რამდენიმე არქაულ გამოთქმას, რაც მთარგმნელს ახანიაოებს, როგორც „ძველი სტილის მწერალს“.

„დეკამერონის“ I წიგნის ქართულად გამოცემას გამოცემამურა აგრეთვე ფურნალი „ქართული მწერლობა“ (1928 წ., № 5. წერილის ავტორია ლევან ასათიანი: „თარგმნილი დიეტრატორის ხომცირი იმდენად მსვენება და ხელსაბუბი ჩვენთვის, რომ უყოველი ასელო ცდა ამ მიმართულებით ნაკლის გამოსწორებისა, ცხოველ საზოგადოებრივ ინტერესსა და გულმოდგინე უურადღებას იწვევს. საერთო უცხო-

ეთის დიდი დიტრატორული ძეგლების რნტმს-საური თარგმანისა უკვე აქტუალურს წარმოქმნის. მად არის ვადქვეყნო ამჯამად, ენისადაც მსვენებაში ახალი თაობა იზრდება და სწავლობს მშობლიურ ენაზე და იგი მოკლებულია საშუალებას და ცოდნას უცხო ენაზე გაცნოს მსოფლიო დიტრატორის შედეგებს.

ამ თვალსაზრისით ჩვენს თარგმნილ მწერლობაში დიდ შემატებს წარმოადგენს ბოკაჩოს რჩეული ნოველების ვადმოთარგმნა თედო საბოკაჩის მიერ.

„დეკამერონის“ თვითველი დღის ნოველები წარმოადგენს ერთი რომელიმე სპორტო თემის ილუსტრაციას. მავს მერვრ დღის ნოველები იმის დამამტიკებელია, რომ ადამიანი, მიწისკენ სწრაფვის დროს განცდილ დამარცხებათა შემდეგ, მაინც აღწევს თავის მიზანს. მესამე დღის ნოველები შეეხება ადამიანებს, რომლებიც პოულბოვნ იმას, რაც საშუადამოდ დაკარგულად მიანდათ. მეოთხე დღის ნოველების შინაარსს სასიუვარულო თავდასაბეჭდება, სამწუხარო დასასრულით; მეხუთე დღის ნოველების შინაარსს, პირიქით, შეადგენს სასიუვარულო ამბები — ბედნიერი დაბოლოებით. მეშვიდე დღის ნოველებში ნამბობია ცოლების ვადმირული მკერდი, ჩადენილი ქმრების მოსატყუებლად. მერვე დღისაში კი — წინააღმდეგ — ქმრების ეშვაკობა და ასე, ამგვარად.

თედო საბოკაჩის ნათარგმნი შეიცავს მსოფლიოდ 25 ნოველას. ეს ნოველები ვადმოთარგმნილია 1885 წ. ბოკაჩაუზის მიერ ლაიპციგში გამოცემული იტალიური დედნიდან. წინასიტყვაობაში მთარგმნელი ვვეუბნება, რომ მას განზრახული აქვს ბოკაჩოს მოთხრობები ქართულად გამოსცეს ორ წიგნად და ამ ორ წიგნში მოთავსოს მისი „რჩეული და ტიპური“ მოთხრობები. ჩვენი შეხედულებით, ეს დიდი შეცდომაა მთარგმნელის მხრივ, თუ მას არ დაუზოგავს სრლმა და ასეთი დიდი საქმისთვის ხელი მიუყვია. სწობდა ისევ მთლანი თარგმანი მოცემა ამ დიდი ნაწარმოებისა და არა მისი გამოცემალი ნაწილები. მით უმეტეს, რომ ის, რაც მთარგმნელს მიანია „რჩეული“ და „ტიპური“, სხვისთვის შეიძლება არ იქნეს რჩეული და ტიპური. ეს ვემოვნების საქმეა.

ქართულ თარგმანს აქვს ილუსტრაციები, რომელიც მთარგმნელს აშოულია წარსული საუკუნის ერთერთი ფრანგული გამოცემიდან. ეპოქალური და მხატვრული სტილის დასაცავად კი სწობდა, ილუსტრაციები მოყვანილი ყოფილიყო „დეკამერონის“ პირველ გამოცემათა, გრავიურებიდან.

ტექნიკურად წიგნი დამკამყოფილებელ შთაბეჭდილებას სთავებს, კარგია მხატვარი ქლის ო. ბურავლიოვას მიერ დახატული, „დეკამერონისთვის“ შესაფერისი გარეკანი. — წერს ავტორი.

ანოტაცია „დეკამერონის“ I წიგნის იტალიურადან ქართულად თარგმნის შესახებ მოთავსებული იყო აგრეთვე საქართველოს 1928 წ. იანვრისთვის ლიტერატურის სისტემატურის საბიუბელში“ (ტფ. 1928 წ.).

1929 წ. „სახელგამი“ უშვებს პატარა წიგნაკს — ბოკაჩო, ჯ. დეკამერონი (მ. აბრამიშვილია და კ. ვაგუთს შესავალი წერილით — „ჭოვანი ბოკაჩო და მისი „დეკამერონი“) თარგმანი თ. ხახოკიანი. ნოველები ამოღებულია წიგნიდან „მსოფლიო ლიტერატურის ნიმუშები“. წიგნაკში შევიდა 4 ნოველი: „ასწილად მიიღოს“, „მერონელა ანუ მიხედვითი ქალი“, „შეყვარებული ქალი და აღსარება“ და „შელოცვა მკვნე სულხისა“.

როგორც წემით მოყვანილი რეცენზებიდან ჩანს, მთარგმნელს შედარებით უფროსი „დეკამერონის“ ნაწილ-ნაწილ გამოცემას, რადგან მისი მხატვრული ღირებულება მის პოლიანიონაშაო — ერთხმად აღნიშნავენ რეცენზენტები.

მთარგმნელმა გაითვალისწინა შენიშვნები და მეორე წიგნში მოთავსებული ნოველები გარკვეული მეთოდით დალაგა (1929 წ., II, სახელგამი, ნოველები. თ. ხახოკის თარგმნილი იტალიურიდან) წიგნად ღირსეული აქვს მთარგმნელის წინასიტყვაობა, რომელშიც ვკითხულობთ: „ჭოვანი ბოკაჩოს პირველმა წიგნმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ქართველი საზოგადოების სათანადო ყურადღება დაიმსახურა. პირველი სიმპათიურად შეხვდა მის გამოსვლას. II წიგნში ნიკეკია მშ მოთხრობა, ეს მოთხრობები სამი ხასისა: პირველი ხასიათის მოთხრობების ხაგანია: სიყვარული თავისუფალი, სწორთა შორის, განთავისუფლებული ყოველგვარ დროსტუმულ შეხედულებათაგან, ეკვიზანგან, სადაც მარტოოდენ წმინდა, გულწრფელი სიყვარულის გრძნობა, სიყვარული ყოველგვარი ანგარისის გარეშე, სიყვარული, როგორც ერთგვარი რეგულატორი ადამიანთა ურთიერთობისა.

მეორე ხასიათის მოთხრობებს საცნაუ აქვს: ნიადაგი გამოცადოს საშუალო საუყუნებში გამტეხულ და მიმდინარე საუყუნის კარგმახედ მოსულ წოდებობისა, ბატონად და უმად, „წმინდა“ და „შავი“ სისხლის ადამიანებად დაყოფას, ინსტიტუტს ბატონუმიონისა, პატრონისა და მოსამსახურისა, რაც იმ დროს დეკონონებული იყო და ამ ინსტიტუტის წინააღმდეგ ხმის ამოღება ღვთის გმობად, მოწყვედიწებულ ცოდვად იყო მიჩნეული (იხ. მოთხრობა: „ბედნიერი შეხვედრა“, „სადღრმოელი სიყვარული“, „ერთგული სიყვარული და გულუკამები“, „ბოლიანტი“ და სხვ.).

ასეთი შინაარსის მოთხრობებს მოსდევს ვასოკარის სთამამით და კადნიერებით დარწმუნო, უადრესად გესლიანი, უღმრთებელი, დაუზოგველი

და შეუნდობარი სტირები თანამედროვე სასულიერო წოდების ცხოვრებითა. და ეს იმ დროს, როცა კათოლიკონს და მის უზენეს მეთაურს — პაპს ხელთ ემერაო საჭოპია და საიქიოს ცხოვრების ყოველგვარი ძალაუფლება, მთელი ის მაქინაციები, რომელთა საშუალებით ეს წოდება ხალხს, მახას ვონებრივად ჭრამულში ამყოფებდა, რომ მისთვის უკეთესად, უფრო ადვილად ცხრაპირი ტუავი გაეძრო. იმ დროს, როცა კლერიალიზმის წარმომადგენელნი სხვას ზნედაცემულობას, სიყვარულს, მშობას, გულუხვობას უქადაგებდნენ, თითონ ზღუდულნი იყვნენ გარყვნილებისა და ზნეობრივი გახრწნილების მორტევი, იწვევიციით საზოგადოებას განუწყვეტელ შიშსა და ძრწოლევსა ამყოფებდნენ (იხ. „წმინდანის ნაწილები“, „მეტელის ქიის შელოცვა“, „გაძვერა მღვდელი“, „ნათლიამა პეტროს ქაია“ და სხვ.). წინასიტყვაობის ბოლოს მთარგმნელი დასძენს, რომ განსრახელი აქვს მომავალში ქართველ მკითხველს მიაწოდოს „დეკამერონის“ სრული თარგმანი.

ამ წიგნში მშ მოთხრობა, რომელთაგან ხუთი — პირველი წიგნიდანაა აღებული, რადგან მესამე ჭგუფის მოთხრობების სრული სურათის წარმოსადგენად ვახდა საჭირო. ესენია: „სცდენილი სასტილი“, „მუნჯა მებად და მოლოზუნება“, „მშულები ქიის შელოცვა“, „გაძვერა მღვდელი“ და „დასჭილი ცუდმედელი“. სურათები აქაც ფრანგული გამოცემიდანაა ამოღებული.

„დეკამერონის“ ქართული თარგმანის II წიგნის გამოხვლას გამოეხმარა ეურნალი „ქართული მწერლობა“ (1929 წ., № 4). ბიბლიოგრაფიის განყოფილებაში მოთავსებულია ქრისტეფორე რაქველიშვილის წერილი. მოკვეყვს ტექსტის შემოკლებით, რაც უშუალოდ თარგმანს ეხება. „თ. ხახოკის მიერ თარგმნილი ნაწილი „დეკამერონისა“ — უმთავრესად მეცხრე დღის ნოველებია, რომლებიც სიყვარულს ეხებიან. „დეკამერონის“ შესახებ მთლიანი წარმოდგენის შესამუშავებლად, ცხადია, მარტო ეს არ ქარა, ენაიდან ბოკაჩოს აქვს ნოველები. სადაც იგი იდეალურ და უფრო მაღალ გრძნობებს უმღერის. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ეს ნაწილი მაინც დაშახსიათებელია ბოკაჩოს სტილის და, საერთოდ, წერის მანერისა. პატივცემულ თედოს წიგნი უთარგმნია გულმოდგინებით და სიყვარულით, რომელიც თავისი იერით ხაზას არაკებს მოგვაგონებს. მრავლად აქვს მთარგმნელს ისეთი სიტყვები, რომლებიც თანამედროვეთათვის უცხოა, მაგრამ ეს აუცილებელი იყო შუახაუტუნების და განსაკუთრებით ნოველებში ასახული სამღვდელუობის ცხოვრების კოლორიტის დასაცავად“.

თედო ხახოკიამ დანახარები აასრულა და 1934-36 წწ. გამოცემით ქართველ მკითხველს საშუალება მისცა ვაცნობოდა ამ ეპოქალური

ნაწარმოების ქართულ თარგმანს მოთმანად (ბოკაიო ქოვანი, დეკემბერი, წ. I, იტალიურ რადან, ვ. ახელდინის შესავალი წერაღით — „ქოვანი ბოკაიოს ცხოვრება და მოღვაწეობა“, ტფ. 1934 წ., 473 გვ. 5.000 ც).

რატომღაც თავიდან „დეკემბერი“ უმართულად დაიხმარა უწინააღმდეგარისადა, პორნოგრაფიული მოთხრობების კრებულის სახელი. ამის მიზეზი, ალბათ, ის იყო, რომ ხშირად ავტორის გაბედულება თხრობაში ცინიზმის ზღვრამდე მიდის, განსაკუთრებით მოთხრობებში სიყვარულის შესახებ (იხ. მოთხრობები: „საილიშია პეტროს ჭკაი“, „ემეკაი ჯოჯოხეთი“ და სხვ.).

იყო დრო, როცა ყველაბთვის ზღვრისაწყოში არ იყო „დეკემბერის“ წაქოხვა. განსაკუთრებით უკრძალავდნენ ახალგაზრდებს. ეს მით უფრო აღსანიშნავია, რომ ამის აქოხებდნენ იმ დროს კარვად ცნობილ ინტელექტუალურ და განსწავლულ ოჯახებშიც.

ექიმი ნინო ნადირაძე იგონებს: „ჩვენი ხშირი ზღვრის იყო თედო სახოკია. ერთხელ „დეკემბერის“ დაკავშირებით შეიქნა მსჭედლობა. შეიძლებოდა თუ არა მე წამეკოხვა ეს წიგნი (მეზინ 15 წლისა ვიყავი). ბატონი თედო იმ აზრისა იყო, რომ შეიძლებოდა წაქოხლავა, თუ კი სწორად გავიგებდა მის მნიშვნელობას, მომიხდა გვერდით და ისე შესანიშნავად ამხსნა ყველაფერი, რომ დღემდე მახსოვს“ (მოგონებები თედო სახოკიაზე, კრებული, 1966 წ.).

აი, რას წერს ამავე კრებულის ფურცლებზე თავის მოგონებაში ექიმი გვიკი ხედელოძე: „თედო სახოკიას მიერ მშვენიერ ქართულით თარგმანილი მეთრე დიდი წიგნი, რომელიც წავიკოხე ივან ვახოვის „დაპონებულნი“-ს შემდეგ, იყო „დეკემბერი“. მამამ ჩემს ძმას მოუხწრო და სასტიკად დატუქსა — ქერ ამის კოხვის დრო არ დაგვგომაო — წიგნი ჩამოართვა და ჩვენი ძმას მისცა ბიბლიოთეკაში ჩასაბარებლად მაგრამ მან საიდუმლოდ ჩემს ძმას დაუბრუნა. მის შემდეგ ჩემმა უფროსმა ძმამ იგი საგულდაგულოდ გადაშალა და მხოლოდ ამის სახსარსში ყოფნის დროს კოხულაობდა, ჩვენი დიდი ბაღის რომელიმე მუდროს კუსტულში. მე ძალზე დავინტერესდი ამ „უკრძალული“ წიგნით, ჩემმა ძმამ უფრო მეტი სასტიკე გამოიჩინა ჩემს მიმართ, ვიდრე მამა ჩემმა მის მიმართ. წიგნი დამიშალა, მაგრამ ბოლოს მივაგენი საშალავს და შეუდგევი კოხვას. მე მეთრე წყებაში დავდიოდი სკოლაში, ჩემმა ძმამ პირველ წყებაში. ახე, რომ, დაუბრკოლებლად ვაბრებდი მის კოხვას. საუბედროოდ, პირველი წიგნის კოხვა ვერ დავამთავრე (მისი წაქოხვა ძმამ ადრე დამათავრა და ბიბლიოთეკას ჩააბარა, მაგრამ მეთრე წიგნი კი ბოლომდე ჩავაოხვე“).

„დეკემბერის“ კოხვას ჩემში უმთავრესად,

ცვლების მსახურთა მიმართ გარდა კომპიური განწყობილების წარმოშობას, ახელდინის სტრუქტურაზე არ წარმოუქმნია და მავთოვებსდა რატომ დავიშალა მამამ მისი წაქოხვა.

მამინ კალინინის ქუნაზე ცვხოვრობდით. ჩვენი სახლისგან ახლოს ორი ცვლესია იყო — ერთი ალექსანდრე ნეველის მართლმადიდებელთა, აქვე ახლოს კი — კათოლიკეთა კასტელი, ასე, რომ, ჩვენი უბანში ცვლესიის ანთორიან მსახურთა საქოო სმარავდ იყო, თუ მანამდე მათ ერთგვარი მოკრძალებითა და შიშით შეუუბრებდი, „დეკემბერის“ წაქოხვის შემდეგ ანთორიან ქვაროსნებისადმი ჩემი წინადადება განწყობილებიდან ნატალიც ალარ დამარჩამის შემდეგ მე უკვე ისინი „დეკემბერის“ ცოდვლ გმირებად წარმოგვიგინა“.

რომ „დეკემბერი“ არ იყო უწინააღმდეგარისიანი, პორნოგრაფიული მოთხრობების კრებულთა, ამის გამართლებას თვითონ „დეკემბერის“ ავტორლობთ. ამის მარტნებელია მომხრობას ახალგაზრდათა ზედმიწევნით თედოქერილი სექციელი; თვითთული მათგანი მომხმებლელია თავისი სიღამაზით, ვანიერებით, ვონებამახვილობითა და ზნეობით. ხშირად კოხვისას გვაძინებდა, რომ სინამდვილეში მხრობელია ბოკაია, იმდენად ცოცხლად მუცვ დახატული მწერალს თვითთული მათგანი.

მათგან ყველაზე მახარა, კადნიერი დიონეო, რომელმაც უფლება მოიპოვა ყოველი მეათე, რავინდ შინაარსის, ნოველის თქმისა, მაგრამ საქოისთა წესიერებისკენ მოუწოდონ, რომ ის უსტიყვოდ ემორჩილება: „დიონეო, თავი დაანებე მახრობას და გვამდრე კარგა კანცონა, თორემ ვაგრძობინებ, თუ როგორი ვანრისებვა შეიძლება“ — ეუბნება იმ დღის დედოფალი ფამეტა, ლაღანდარულად განწყობილ დიონეოს (V დღ. X ნოველა).

აი, კიდევ ამის მაგალითი: „ხშირად აუწოდებოდათ ხოლმე ლოყები მშვენიერ ქალებს მორცხვობით, როცა ფრივოლურ რასმეს ისმენდნენ“ (I დღ. V ნოველა). „მერტე დღის დედოფალმა ლურბიტამ, წინდაწინ აგრძალა მახრობული ნოველის თქმა, რადგან წოდებო პარასკევა არისო (VII დღ. X ნოველა) ან კიდევ: „ქალს განსაკუთრებით მართებს პატოსნება, მან უნდა დაიცვას უბიწოება, როგორც თავის სიცოცხელი“ — ამბობს მშვენიერი ლურბიტა (VIII დღ. I ნოველა). „ვიცხოვროთ პატოსნად და არა მქონდეს სინდისის ქენჯნა და, ვისაც რა უნდა, ისა თქვას, ღმერთი და ხიმათდღე აბედენ წემთვის იარაღსო“ — ამბობს ჭკიანი და მშვენიერი ფილომენა (I დღ. შესავალი).

„ვიცხოვროთ და როცა ვამოთქმინებთ, როგორც დღეს, დავბრუნდეთ აქ მოთხრობის სათქმელად, რასიც, ჩემს აზრით, მდგომარეობს უდრდესი სიმოყვანება და იმავ დროს ხარგებლობაცაო“ — ამბობს მოშავალი დღის დედოფალი, მშვენიერი ფილომენა.

„რამდენადაც შევამჩნიე, თუმცა აქ მოთხრობილი იყო ნოველები მხიარული და შეხადლოა ქვედა გულისთქმის აღმკვერთი... რასაც საერთოდ შეუძლია ჩაადგინოს სულით სუსტს უპატრონო საქციელი, ამის მიუხედავად, მე არ შემომჩნევია არცერთი მოძრაობა, არცერთი ისეთი სიტყვა და არავითარი სხვა რამ, არც თქვენის და არც ჩვენის მხრივ, რაც ღირს იყოს გაიცხადისა“... — ამბობს უანასკნელ დღეს ღირონო.

„ოღონდ ჩვენ ვიყოთ პატიოსნები და შეგვიძლია მოვუთხროთ, რაზედაც გვიინდობა“, ან კიდევ: „სწორედ იმიტომ შეგვიძლია ვთქვათ უყოფელგვარს შენაარსის ნოველი, რომ ჩვენ თვითონ პატიოსნები ვართ“.

„დეკამერონის“ თანრის მხატვრული ნაწარმოები უცხო არ არის ქართული ლიტერატურის ისტორიაშიც. ცნობილია, რომ თითქმის არცერთი ნოველის სიუჟეტი ბოკაჩოს არ ეცუთვნის, ზოგი მათგანი ზალზურადანაა აღებული, ზოგიც იტალიური ნოველებიან კერბულიდან. გამოყენებული აქვს ბიზანტიური რომანებიც მგობრეთა ცხოვრებიდან, ფრანგული ფაბლოები, მთარეული საერთაშორისო სიუჟეტები, რაც უმთავრესად, აღმოსავლეთიდან შემოსული გარკვეული თანრის პოეტური თხზულებები, როგორც არის „თახარტი დამე“ და „წიგნი შვიდი ბრძენის“ შესახებ. ეს უანასკნელი ქართულად ცნობილია „თიმსარიანის“ სახელწოდებით. გამოცემა თბილისში 1908 წელს ექვთიმე თუთაიშვილის რედაქციით. სპარსულიდან კი გადმოქართულებულია მეფე თეიმურაზის მიერ.

ანდოგორი თანრის თხზულებებია ქართულ ლიტერატურაში „ქილილა და დამანა“, სულხან-საბახ „სინძინ-სიცრულისა“, ყველა დასახელებულ ნაწარმოებს ერთმანეთს ამხავავენ საერთო ზარბო, ნოველებით ან არაკლებით გადმოცემისა.

ქართულ „თიმსარიანში“ შექცევენ არაჟი (თიმსარი) (გვ. 38-55) თითქმის იგივეა, რაც „დეკამერონის“ ნოველი „ორმაგი დამარცხება“ (VII დღე. VI ნოველი).

საილუსტრაციოდ ქვემოთ მოგვყავს ორივე: თიმსარი შექცევი: ანა დიაცზე მოახსენა კიდევ თიმსარი: „ერთ ქალაქში იყო ერთი დიდუბარი, მუჟდა ღამაზი ცოლი. ცოლს მუჟდა საუვარდლი. ერთ დღეს, როცა ქმარი სავაპროდ იყო შორს წასული, საუვარდლმა უმარული ვაუზუნა და შეუთვალა ქალს: „აქ მოდებ, სახლი, ბაღი, ბაღრა და შარბათი მზადა მაქვს და ვავიხაროთ ერთად ყოფნითაო.“

დაცმა, რომ ღამაზა უმარული ღამაზა, ძალიან მოეწონა და თავისთვის თქვა: „მოხობა და ავი დიდუბარობა ხომ ერთი არისო, მოვადქვრ ამასთან ვანესკენებ და მერე იმის აღერ. სხაც მოვასწრებო. უმარული შინ შეიყვანა, დაუწყო ღალაზა და აცდინა ურმა. ვაგზუნელი უმარული, რომ დაუყვანიდა, ვაგზუნისებული

საუვარელი კარზე მოადგა ქალს, ქალმა ურმა დამალა და საუვარელს მომიღიარი სახლი შეეგება: შენი გამოგზავნილი არავინ მიანახავს, თორემ შენთან შევრასე უეუთესი ჩა დამეჭარებოდაო. ქმარს რაღაც დარჩენოდა და უარე დაბრუნდა იმ დროს, როცა ისინი ნეტარდებნენ. შეშინებულმა საუვარელმა დამალვა მოინდომა, მაგრამ ქალმა, რაჟი იქ უმარული უყვე მუჟდა დამალული, საუვარელს უთხრა: „შენ მავს როგორ ვკადრებ, რომ მავგვარად დამელოო, შენი ხმალი გამოიწოდებ, შექარით ვადი და ასე თქვი — ყველას დაგზოცავთო. ერთი ხმლის ყუა ჩემს ქმარს ვადაქარ, შენ წადი და მახუხი ჩემზე მოავადებო. ამ კაცმა დიაცის ნათქვამი ყველა დაჭერა, კარი გაიარა, ერთი ხმლის უეა ქმარს დაარტყა და მუქარით ვადიდა. შეშინებულე ქმარი შენ შევდა და დიაცს ჰკითხა: „ის კაცი ვინ იყო ან აქ რა ესაქმებოდაო“. დიაცმა უპასუხა: — დღეს ისეთი სამადლო საქმე ექვნი, ერთი სხვას არ ექნებაო. ეს კაცი ერთ უსუსურ უმარულს სასიყვდილოდ მოსდევდა და შენებევა: დღისი გულისათვის, მიშვიდარამე, შენეცოდა, ივიდ და ქვეშაგებში დავამლე და უწყალო სიყვდილს ვადავარჩინეო. რომ შემოვარდა ის კაცი, მიხედ-მოიხედა, ვერავინ იპოვნა, ვაგულისდა, კარში გამოვარდა მუქარით ხმალამოწყდილი, თან იმამა „ყველას დაგზოცავთო“. კარზე საქმე გქვინაო. შემდეგ უმარულს ჰკითხა: რატომ მოვადედა სასიყვდილოდაო. ცოლმა დაპარო: ეს ახლა შეშინებულეა და მე ვამბობო. ის უმარული ვარეთ ვასიტუშრა და ქმარს უთხრა: „საავაციოდ მოუდლომეა და მავს ან ექნა, ამისთვის საქვადეაო. ასე მოატყუა ურცხვმა დიაცმა ჰკითხა.

„ორმაგი დამარცხება“ — „დეკამერონიდან“. მაღონა იხაზელა ლეონტოსთან დროს ატარებს. ამ დროს მოდის მასთან მისი მეორე საუვარელი ლამბერტური. ამასობაში ბრუნდება ქალის ქმარი. ქალმა ლამბერტურის დანა დააქვინა და ვარეთ ვასიტუშრა, ზოლო მისმა ქმარმა, მერე ლეონტო შინ ვაცილა“.

თიმსარი (გვ. 61) მავს „დეკამერონის“ მეხამე დღის მესამე ნოველას: „შეუვარებულე ქალე და აღსარება“.

თიმსარი. ვეწიშმა მოახსენა არაჟი ავ დიაცზე: ერთ ქალს ერთი ახლაგზარდა კაცი უყვარდა. ერთ დღეს თავისი გულას წადილი, რომ საუვარლისათვის ვადებენდინა, ქალმა ბალისაკენ ხელი შემოავლო, წუმწნებით წყალი ვადაღვარა და ნახშირი ვადაავლო. უმარულიმა ვერაფერი ვავო. წამოვიდა გზაზე დაღონებულე. ვხად ერთი ბერი დიაცი შემოეყარა, რომელმაც აუხსნა, როგორ უნდა ვავო ნიშნები და საღამოს შეუვარებულეები ერთმანეთს შეხედნენ ბაღში, სდაც რუ იყო მამამთილა შენიშნა და ვადაწყვიტა შეღობსთვის ეთქვა. შენიშნა არ დაუჭერა. მამამთილა ვადაწყვიტა ნიშანი რამე აეღო და რძალს ჰკითხს საღატე მოპარა, რომ

ეს საყვარელია ნებისობა, დიაცმა შენიშნა: ეს და სანამ მამა შეიღოს ნიშნის უჩვენებდა, ქმარი ბაღში გაიხშო, დიდი აღურსი უძღვნა და ზოლოს საუბარში შეაპარა — მამაშენს უნდა ცილი დამწამოს, წედან ვანა ვერ დავინახებ სალტე მომპარა და შენ უნდა გარვევოსო. მე ხომ ავი შენთან ვიყოფი. ასეც მოხდა. მოხუცი მამა შეიღო ქარში გააგდო. „საქმე სასამართლომდე მივიდა. ამ სოფელში წყარო იყო. უახლეს იქ უნდა დაეფიციებინა ქალი, თან წყალი უნდა შეესვდა. იმ წყალს ისეთი თვისებაჲ ჰქონდა, ვინც ტუფაზე დაიფიცებდა, დაღუფისთანავე მოუტუნებ გასკდებოდა. ქალმა აქც იმეპყა და საყვარელს შეუთვალა: დასაფიცებლად მიგუყვარ და მე როგორც გეტყვი, ისე მოიქეციო. ახლად გამოეწვეტ, თავი მოგვიყინე, გზაზე წაშებლდარძუნე და ძალად მაკაცყო. მე მამას ფიცში ჩაატან და გადაარჩინებო. საყვარელი ისე მოიქცა, როგორც ქალმა დაარბა. ქალი რომ წყაროსთან მიიყვანეს, დაიფიცა: „რეში ქმრის გარდა, თუ ვინმე მომკარებოდეს იმ გიჟი კაცის გარდა, წედან გზაზე ძალად რომ მაკაცო, ამ წულის დაღუფისთანავე გავსკდებო. დღია წყალი და მშვიდობანი წავიღო სახლში. ამით დარწმუნე ხინდისი წმინდა მაქცესო. მამამთელი კი ქმარს ქარში გააგდებინა. არ, ეს არის დიაცის ქართული და ამ დიაცის ქართული ძალის ლეკვი არ მოიკვლის არამცთუ უნდა“.

„შეუვარებული ქალი და აღსარება“ „დეკამერონიდან“. ერთ ქალს ერთი ახალგაზრდა კაცი უყვარდა. კაცმა არაფერი არ იცოდა. ეშმაკმა ქალმა აღსარების საშუალებით ერთი ტუტუპი და გონებით ბეცი ბერი დააწმინდა, ხინდისი წმინდა მაქცესო. აღსარებაზე მისული ამ ახალგაზრდას ცილს წაშებდა, რომ ბერს მისთვის ვაფიცა და ამით ენიშნებინა, როგორ მოქცეულიყო. სულელი ბერი ზუსტად ისე იქცეოდა. როგორც ქალი არიგებდა. ამგვარად, ქალს საშუალება მიეცა გულის წაიღიი აგსრულებინა“.

დასარულ, არ შეიძლება არ შევიწრდეთ „დეკამერონის“ თედო სახოკიანულ ქართულ თარგმანზე. ცნობილია, რომ თედო სახოკია ჩინებული მოქართული იყო, შესანიშნავად გრძნობდა მშობლიური ენის დედა-ბუნებას. ეს მით უფრო საჭირო იყო „დეკამერონში“. რომელიც თავისი იტრით ძალზე ჩამომავს ხანას არაკებს. ცნობილია, რომ თ. სახოკია იხე იყო გაწაფული თარგმანში, რომ თარგმანს პირდაპირ თერთად აკეთებდა. ამას აღსატურებს ხელნაწერთა ინსტიტუტში თედო სახოკიას პირად არქივში შემონახული „დეკამერონის“ თარგმანის ხელნაწერი. მისი თარგმანი სასვედა იდენტობით, ქართული ლიტერატურის თქმებით (ეს განსაკუთრებ. 60 წელი იშრომა თედომ ენაზე და ქართულმა მკითხველმა სწაუქრად მიიღო ლიტერატურის თქმების სამ-

ტომეული, ასევე უნიკალური ნაშრომი თ. სახოკიას მიერ შეკრებილი ქართული ანდაზების, საოლუსტრაციო მრავალფეროვანი რამდენიმე მაგალითის „დეკამერონიდან“ „ამასობაში რინალო სიცივისაგან ბაბანებდა აქილის ქალიწე აცემინებდა სიცივისაგან“. სიცივისაგან გაფიჩხებას არჩია, უყან დაბრუნებულყო“, „სასოწარკვეთილი, დამარბული ვაჭარი იქით მიდგა, აქეთ მოდგა, იქნებ საღმე თავი შეეფაროო“. „ქალს მოესმა კრუსული და კბაღების კაწკაწი, თითქოს ყანა თავის ნისკარტით აკაცუნებსო“. რინალო ქალს სარგებელიანად უბრუნებდა კონსანდერსს“. („ლოცვა წმ. ქულანესი“). „მეინებდა გაუჭირდა საშინლად, თავზევით ძალა აღრა ჰქონდა გაედლო ამ ვნებისათვის“ („მეფის მეფინებე“). „პურის ცილი იხაბულა ახალგაზრდა ქალი იყო, ასე 26-30 წლისა, ღამაში, კვერცხივით ჩამრგვალებულ“ („გზა სამთისხაყენ“). „ი დალოცვი მიტი, რადღა, ვეც ქამოტყვიდა ქალების ზეტი რა არის, მისე ასეთი საქმე ემარებაო“, „დედაჩემი ისე დაღონებულად და უბედურად მეჩვენა, რომ მისი საცოდაობით გული დამითუთქა“, „ქალი სული სულზე ელოდებოდა საყვარელს (სუუვარებული ქალი და აღსარება)“. „უფლამ შეაჩნია, რომ ბერტო, ეს ავაზაკი, მუქანკალი, უახლეს დოქუმენტების შეთვებელი და კაცოქალი ერთხანად გამოჩინილ მჭადაგებლად იქცა“, „ბატოტვინა ქალმა, რომელსაც ჭურის ნატამალი არ მოეწოდა, ასეთი ხიტყვები რომ გაიგონა, სიბარულისგან ცოთაფართენა შეუდგა“, ამასობაში ფართფართენა“ („გაბრიელ მთავარანგელოზი“).

მთარგმნელი ხშირად, სადაც საჭიროება მოითხოვს, მოხდენილად სვამს ქართულ ანდაზებს: „გეთი კი არა ვარ, თუ ცოლი მღალატებს, შეც ისევე არ მოვიტყე: „როგორც დამიქრავ ფანდღურსა შეც ისე დავიროქდებიო!“ (დასწილი მატუარა ანუ გამარჯებული ცოლი“). „როგორც მოხვედ სვინაო, ისე წახვედა შენაო“ „კონსტანცა იხე შეუყვარა თავი ქალბატონსა და დანარტე ქალებს. რომ თუაშო, რომ ჩავეარდნოდათ, ხედს არ ამოიხვამდნენ. მამლის ყვილის დრო რომ შეიქმნა“ („დაქილდოვებული ერთეულეობა“). „მართალი უთქვამთ: „იოვიდა სეტყვა, დახვედა ქვა“ („მეხერ ქოტო“). ქართული ხალხური ზღაპრების ნირზე: „ქალს იმ მხარეში ტოლი არა მუყადო სილამაზათა და მთმხიბვედელობით. მშობლებს მზე და მთვარე მანზე ამოსდიოდათ, ცივ ნიავს არ აკარებდნენ“ (ბულბული“). „ქმა ჩიპოლამ ამ სახტუმოს პატრო-

ნის სამწარეულში დაინახა ერთი მსუქანი და მსხვილი, დაბალი და ვაშლი მსახური, რომელსაც ძუძუებიც და სხვა დაბკიდებოდა, როგორც ხანებზე ვადრები" („წმინდანის ნაწილები“). ქალის ახეთ პასუხზე „იცის კარი ვაუხსნა ჩაჩარდოს“, „მავისთვის რა თავს ვიცხებდები, რომ არ ვიცი“, („ორი მოქმეტი“) „თავის ქონებას ბედდასლად ანთავებდა“. „ფედერაქო თავის ბოტანში ცოტა-ცოტა რამეებს აკეთებდა“, „ფედერაქო“ ისე ვადარებდა, ნათესუხალი არ აუვალოდა „შეგარდები“, „მამა ჩაიწუვითო, თქვე ოსოქონტრებო“ („ბარონების კეთილშობილება“), „ქვრივ მღვდელი არამცთუ არ მოსწონდა, არამედ თავის ტკივილზე უმეტესად ეტანებოდა“ (დასწილი ცუდმღვდელი), „მანამ ვკვარდები ნუ ადგოშია, ხანამ შემის არაინ ვეუფუნავო მათ ბაღში სამუშაოლო“ („მუწი შებადე და მონაწევრები“). „უველა ამ შებადეზე ლხარაკობდა, რომელმაც თავისი მიხვედრილობის წუალობით თავისი ახალ-გაზრდობა შეტისმეტად კარგად გამოაყენა და ამგვარად დაამტკიცა ის კეშმარტება, რომ ვისაც ქრისტე ღმერთის სწულაობს, უხვების ქალთას სავსებით ზედ დააბერტყავსო“, „უაო, არა აქვს შენს მათეტოსო“ („მუწი შებადე და მონაწევრები“). „აბა, ამას რა საზე და ღონაო უნდაო“ („საცდელი ხატები“). „მისი ნათქვამი ბიტალი ოქროდ მითთვალა“ („მეკობრე ვაჟარი“), აგრევე მტლედ დაგვდებოთ, ახლა ვე შემაბარდეთ“.

წიგნი დიდი ინტერესით იკითხება კარგი თარგმანის წუალობით. თვითონ „დეკამერონის“ სტილი სხარტია, სადაა, ამიტომაა აღარებული ბოკაჩო ნოველის მამამთავრად შთელ ეტროპულ ლიტერატურაში. იგი ჩვენსავე ძალზე პოპულარულია. ამის დამადასტურებელია ის ფაქტი, რომ თვლ საბოკაის გარდაცვალების შემდეგ წიგნი კიდევ ორჯერ გამოცა (1900-61 წწ., 1970 წ.).

გასულ წელს იტალიაში განსაკუთრებულად ზეიმით აღინიშნა დიდი იტალიელი კლასიკოსის — ჭოვანი ბოკაჩოს გარდაცვალების 600 წლისთავი. ამასთან დაკავშირებით ჩატარდა კასტელო ჩერტალდოს რესტავრაცია, შეეთადა ბოკაჩოს გარდაცვალებიდან 500 წლისთავზე, პააცა სოლფერინოზე აგებული ბოკაჩოს ძეგლი.

ანტიკურ ცენტრში, პრეტორიოს სასახლეში ჩატარდა სემინარები და საუბრები, მიძღვ-

ნილი მნიშვნელოვანი ისტორიული ადგილებია შესასწავლად.

ბოკაჩო

ფლორენციაში, დანტეს შემდეგ, ბოკაჩო ერთად, მოეწყო იტალიის ამ დიდი მწერლისა და ლიტერატორისადმი მიძღვნილი ორდღიანი სემინარი თემაზე: „ბოკაჩო — დანტეს ბიოგრაფი და გამოცემელი“.

ფლორენციის პალაუ ვეკიოში შეიკრიბნენ მსოფლიოს ცნობილი მეცნიერები, მადალეკლოფიციური სწავლულები. მათი მოხსენებების თემა იყო „ბოკაჩო-ნაციონალურ ლიტერატურებსა და კულტურაში“. გამოვიდა სპეციალური გამოცემა ორ ტომად: პირველი — შეგარდ — „ბოკაჩო ფრანგულ კულტურაში“, მეორე — „ბოკაჩო ინგლისურ და ანგლო-ამერიკულ კულტურაში“.

ფლორენციის დანტეს სახელობის ფილოლოგიის ფაკულტეტის პროფესორმა ფრანცესკო მაქონმა შეიმუშავა შთელი რივი მეთოდები, რომლებიც ამოწურავდა ბოკაჩოს შემოქმედებას, სრულყოფილად გააშუქებდა დღემდე ნაკლებად ცნობილ ფაქტებს. მოსმენილქნა მოხსენებები „ბოკაჩო და გერმანული, იბერიული, იბერო-ამერიკული და, დახასრულ, სლავური კულტურა. მოხსენებლებად მოწვეული იყვნენ მსოფლიოს ისეთი სახელგანთქმული მეცნიერები, როგორებიც არიან ვერმანდიანი, კონიგი და პირატო, ესპანეთიდან: არნე და რივერო. ჩვენგან, დიდი საბჭოთა მეცნიერები — ვიქტორ შულოვსკი და ნეკოლოვ ტომასევიკი, რომელთა თემა იყო: „ბოკაჩო და სლავური კულტურა“, „ბოკაჩოს რუსული თარგმანება“.

მთელი ეს ციკლი დაიწყო მაისში კასტელო ჩერტალდოში, სადაც ბოკაჩოს მშობლიური სახლია. სენასა და ჩერტალდოში მოეწყო მეცნიერთა მნიშვნელოვანი შეკრება თემაზე: „ბოკაჩოს ღირსებები მუსიკა და მისი კავშირი ლიტერატურასთან“ მოეწყო XIV საუკუნის მუსიკის კონცერტები. ხელოვნების ნიმუშების გამოფენა, თეატრალური წარმოდგენები, ფილოლოგიური სანახაობები.

ამასთან ერთად აღსანიშნავია „ბოკაჩოს დიპლომატური კოდექსის“ გამოცემა, ვრცელი გამოფენა ბოკაჩოს ხელნაწერებისა, რაც პირველია ბოკაჩოს გარდაცვალების დღიდან.

ქართული ლიტერატურული საზოგადოებრობაც ეხმარება ამ დიდ თარიღს, რადგან დიდი იტალიელი კლასიკოსი ჩვენთან ძალზე პოპულარულია. XIV საუკუნეში დაწერილი „დეკამერონი“ ახლაც სახალისო საკითხავია.

ჭოვანი ბოკაჩო ამტუნებს უაილდის ცნობილ აფორიზმს: „კლასიკოსები ეს ის მწერლებია, რომელთა სახელი უველამ იცის და რომელთაც არაინ კითხულობსო“.

შუა ლაშქარის მიხილვა

ახლოვებული კრებულების მტკიცება და შემდგომად, რომელიც ძირითადად არის გზით: რაცია ალბერტოლოგიური და ინტელექტუალური ხილვათ ხორციელდებოდა, იყო გნოსტოლოგიის სფეროში უძირკითაღებს პრინციპში. სხვადასხვა მეთოდებში და საკითხის, სხვადასხვა კუთხით განხილვამ წარმოშვა ფილოსოფოსთა და პორწმუნეთა შორის დავა, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში გრძელდებოდა და განსაკუთრებული სიცხადით შუა საუკუნეებში წარმოჩნდა. თავის დროზე წარმართული ფილოსოფიის მერ დევნილმა რელიგიამ ბრძოლა გამოუცხადა თავის „მტერს“, მაგრამ „რელიგიის მამანი“ სხვადასხვა თვალსაზრისით უდგებოდნენ საკითხს: ერთნი საკუთრივ გამოდგნენ ფილოსოფიის და მის უმეტრებად და მკრებელობად რაცდნენ; მეორენი — ფილოსოფიის მიმართაუდნენ, რათა მისივე საშუალებით დაემარცხებინა თავად ფილოსოფია; ზოგიც ფილოსოფიას აღიარებდა რელიგიის მსახურს, მხვევალქალად. ერთი სიტყვით, შუა საუკუნეებში რელიგიის პრინციპის ვათვალისწინებით ზდებოდა ფილოსოფიის აღიარება თუ უფულებელყოფა. საერთოდ, აღრევე ვარნა ტენდენცია ორი სიბრძნის არსებობისა და აღიარებისა. მაგრამ მოგვიანებით აღმოსავლეთში წარმოიშვა ორი კრებულების — ფილოსოფიისა და რელიგიის ცალკე დარგებად, უფრო სწორად, დამოკიდებულ სფეროებად მიჩნევისა, მათი ღირებულების აღიარებისა. ამ თვალსაზრისს, რომლის პიონერადაც არის მიჩნეული ცნობილი ფილოსოფოსი იბნ როში (1126-1198), უადრებად დიდოდა პროგრესული მნიშვნელობა ქმნიდა თავის ღრთობათვის. მაგრამ, ჩვენი აზრით ამ თეორიის საფუძველი ნეგატიური ფორმით უკვე მოცემულია ალ-ღაზალის (1058-1111) ფილოსოფიური

სისტემაში, რომლის ნიშანდობლივია თვისება სუბიექტივიზმი და სკეპტიციზმი. უპირველეს ყოვლისა, ალ-ღაზალი ცდილობს დაადგინოს ცოდნის კრიტერიუმები. ის უპირაობს, რომ ადამიანს გააჩნია ორგვარი ცოდნა: ერთი მოცემულია მის ბუნებაში, ეს არის მისი გონების სპეციფიური ატრიბუტი და სწორედ ამით განსხვავდება დანარჩენი ცოდნაა არსებისაგან. ასეთი ცოდნა წარმოადგენს ლოგიკურ-მათემატიკურ დებულებებს, რომლებიც ცალკეულ შემთხვევებში არ იცვლებიან და ისინი ადამიანს არა შემეცნების გზითა აქვს მოპოვებული, არამედ ბუნებაში აქვს მოცემული. მეორე ცოდნის აღაშიანი აღწევს შეგრძნების გზით. რაც დაუფლებულია უშუალოდ შეგრძნებაზე და გამოცდილებაზე. ალ-ღაზალი ამტკიცებს შეგრძნებითა და გამოცდილებით მიღებული ცოდნის არამართობასა და მცდარობას. სწორად ჩვენ ესა თუ ის საგანი გვეჩვენება არა იმად, რაც ის სინამდვილეში არის. შავი თვალეზს, რომელიც შეგრძნების ყველაზე ძლიერ ორგანოდ რაცხს ის, ვარსკვლავი დანარობს ოდენად ეჩვენება; მაშინ, როცა ის დედამიწაზე რამდენჯერმე დიდაა. ამ გზით მიღებული მრავალი მოცდენა გონებრივი მსჯელობით ან გასწორებულა ან უარყოფლია. ამდენად, შეგრძნების გზით მიღებული ცოდნა უნდა გამოირიცხოს კრებულის ცოდნის სფეროდან. ამგვარი ცოდნისაგან მკვეთრად განსხვავდება გონებრივი მსჯელობით მიღებული ცოდნა, რომელიც უფრო მეტს გვაძლევს, ვიდრე ემპირიული გზით მოპოვებული ცოდნა. მაგრამ ალ-ღაზალი ამ ცოდნისაც სკეპტიკურად უყურებს. ის ასე სვამს საკითხს: თუ შეგრძნებით მიღებული ცოდნა არ არის სანდო, როგორღა უნდა დაერწმუნდეთ იმაში, რომ გონების მსჯელობით

მიღებული ცოდნა მარტოებული და უტყუარი. იქნება არსებობს ისეთი კრიტიკული, რომელიც გონებისეულ განვსახად უარყოფს ისე, როგორც თავად გონებამ უარყო შეგრძნებით მიღებული დასკვნანი. ის ფაქტი, რომ შემეცნების ასეთი ხაზე არ არის წარმოადგენილი, არ ნიშნავს, რომ ასეთი რამ შეუძლებელია. სიზარბოი ვეღაფერი ცხადად გვიჩვენება, მაგრამ ჩვენ ვიღვე ვიცით, რომ ცხადში აღქმული სინამდვილეც არ უფროს სიზარბოი და ილუზია არ არის. ხომ არის ისეთი განწყობაც (მაგ. სუფიების ექსტაზი), რომელიც სავსებით მოწყვეტილია ვგრძნობად რეალობას. ამგვარად, ფერადლება გონებრივი მსჯელობით მიღებული ცოდნაც, რომელიც, მართალია, აქ გამოიშინარებს გამოკიდებულებას, მაგრამ მისი სივანი არის გამოკიდებულება და ის შეიძლება გამოყენებულ იქნას ფიზიკად უფროს მდგომარეობაში.

აღ-ღაწილი ამ მსჯელობით მიღებს მეტად საურადღებო დასკვნამდე, რომელიც ჩვენი აზრით, ეტება „ორი ქვეშარტების“ თეორიას. იგი ფარობს, რომ არის დარკება, სადაც არ შეიძლება იყოს სუბიექტური ცოდნა და მხოლოდ ობიექტური ცოდნა ბატონობს, მაგ., მათემატიკა, ლოგიკა და სხვ. მაგრამ სავსებით სხვა სურათი გვაქვს მეტაფიზიკის სფეროში, სადაც ქვეშარტების ძიება არ ხერხდება შეცნეირული მსჯელობით, როგორც ამას აქუთებენ ფილოსოფოსები. ცოდნის სფერო სავსებით სხვაა და რწმენის კიდვე სხვა. პირველის საფუძველი გონებაშია მოცემული, მეორეში კი — გულში. ცოდნა თავისი შტაკებით და დასაბუთებით ვეღა ადამიანისათვის მისაღები უნდა იყოს. რწმენა კი ინდივიდუალური თვისებაა: ის არის გულისშიერი ვანძი. თუ კი აზროვნების წინააღმდეგობებს ჩვენ რწმენას მფუსხადავებთ, როგორც ამას დეკარტეზიანები სწადიან, ანდა, თუ დავირქვით, რომ ვიცით და გვესმის წინასწარმეტყველთა გამოცხადების, რასაც ფილოსოფოსები სწადიან, მაშინ შევკვიძლია ვთქვათ: ჩვენ ვხედავთ უზრებობით და გვესმის თვადებობით. ვინც განსწიხთ უფლება რწმენის საკითხებს, ის ქვეშარტიად ურწმუნოა, რადგანაც რწმენის არის სწორად იმ არის, რომ აღიქვა და მიიღო ისეთი რამ, რაც გონების მიღება არის. ჭობს, რომ ადამიანი ეს ორი სულიერი პოტენცია — ერთმანეთში დამოუკიდებლად, ურთიერთისაგან გამოყნული იყოს. აღ-ღაწილი საბოლოოდ მიღის ასეთ დასკვნამდე, რომ ის ვინც რელიგიის სასარგებლოდ უარყოფს აზროვნების კანონს, უფრო ვეტბს მას, ვიდრე ის, ვინც აზროვნების კანონების მოშველიებით ილაშქრებს მის წინააღმდეგ. ბოლო, როცა ფილოსოფოსებს სურთ, ღვთის არსებობა დასაბუთონ მეცნიერულად, ისინი ამით ამდგრადენ მეცნიერულ სიწმინდეს, რომლის დამყველებადაც თავი მოაქვთ... მათი მეტაფი-

ზიკური თეორიები აღბათობაზე რამ არ იყოს დამოკიდებულია, არამედ გააჩნდეს მტაკიც საფუძველი, როგორც გააჩნია მათემატიკასა და ლოგიკას, მაშინ მათი შეზღუდულებანი ამ საკითხთან მოაზრებაში იქნებოდა ისევე ნაქლებ განსხვავებული, როგორც არის ეს მათემატიკაში. ამგვარად, მეტაფიზიკური თეორიები გამოკიდებულია ცოდნის სფეროდან და მთლიანად იყუთნიან რელიგიის სფეროს და მათი აღქმის წყარო არის არა გონება, რომლის პრინციპები ვეღა ადამიანისათვის ერთმანია, არამედ გული (გონება, სული და სხვ). ვანა შეიძლება გონებით დამტაკედებს ღმერთის არსებობა, როგორც, ვთქვათ, რამე თეორემის დამტაკება ხერხდება მათემატიკაში? რა თქმა უნდა არა. მაგრამ, აღ-ღაწილის აზრით, არა ნაქლებ სცოდნავენ მეთაქალიშობი, რომლებიც რელიგიის ამ თუ იმ აზრს გონებრივ მსჯელობით ვანმარტავენ. რწმენა და მისი მტაკება სხვადასხვაა. მთვრალს არ შეუძლია თავისი სმთვრალის ვადმოცემა, მაგრამ ის მთვრალია ანუ რელიგიოზი. შეჩვენება და შეცნობილობით დაუფლება ერთი და იგივე არ არის. ვერც ლოგიკური დედუქცია, ვერც მათემატიკური ანალიზი ვერ დაგვიცავს ჩვენ ურწმუნობისაგან. ის არც კი ესპიროება რწმენას, რომელიც ვგრძნობას, ნებისყოფას, სიმტაკესა და წეოსას ევრდნება. აღ-ღაწილის აზრით, რწმენას რომ დაეუფლო, ამისათვის საჭიროა ნებისყოფის დაძებობა და შინაგანი შემარტებით ვანიწმინდო ბოროტისა და აუვისაგან, თვითშეშეცნების და აღწრდის გზით ვანიათლო შენი სულისა და მათეკ მარადიულ სიმთვრალეს. სავსებით აშკარა, რომ აღ-ღაწილისათვის სხვა გულსეული შემეცნება და სხვა გონებისეული. მეცნიერებისათვის აქტორიტიტი არ არსებობს. ის ისწრაფვის ქვეშარტებისაგან, მაშინ როცა რელიგია წინასწარმეტყველებასში იწეება. რელიგიოზი არა მარტო უნდა დაერწმუნდეთ, არამედ უნდა შევიგრძნოთ და ვანვიადლო. სწავლება აქ შედგებიან. ღაწილი წერს: „წარმოიდგინეთ ვაზხრილი ქა, რომელიც შეიძლება აავსოთ ქის ირგვლივ მიწის ზედაპირზე მოჩუჩიხუტ ნაკადულებით, მაგრამ შეიძლება ამოხმარო ქა, რომელიც შინაგანი, მიწის ქვეშეთის წულებით აღივსება. ეს ქა არის გული, ბოლო მასში ჩამდინარე ნაკადულები არის შემეცნება, რომელიც ვგრძნობათა გზით აღიქმება. თუცა შეიძლება ამ ნაკადულებს გზა ვადულობთ, ვანმარტოვდეთ, ვანიწმინდო გული და შინაგანი წულით აღივსო“. ცხადია, რომ რელიგიის სფეროში აღ-ღაწილი გულის შემეცნებას ანიჭებს უპირატესობას.

როგორც ირკვევა, აღ-ღაწილი მკვეთრად მიქნავს რელიგიისა, მეცნიერებისა და ფილოსოფიის ორ სფეროს და საფუძველს უუარის „ორი ქვეშარტების“ თეორიას. მაგრამ ის რა-

და უკრძალავს გონებას კონტრალი ვაუწყოს რწმენას? არც შეეცნება მნიშვნელობას ამცარებს. მას მიაჩნია, რომ ამ ორ სფეროში არსებული უთანხმოება თავად ადამიანის, მისი გონების შეზღუდულობის ბრალია და არა მეცნიერული რელიგიური კუშმარტებითა შორის არსებული სხვაობის: რელიგიამ უნდა გაითვალისწინოს მეცნიერული კვლევით მიღებული შედეგები. მაგრამ განუთარტების გარკვეულ საფეხურამდე, არის საკითხები რომლებიც გონებით და მეცნიერული მსჯელობით ვერაფრით ვერ აიხსნება. გონების როლი სწორედ ის არის, რომ გვიჩვენოს ეს გარემოება. აღღწეული ილაშქრებს იმის წინააღმდეგ, რომ ფილოსოფოსებს აქვთ პრეტენზია მათემატიკა-სა და ლოგიკის საშუალებით იმ სფეროს განმკვლევება, სადაც ვერაზოდებს დადებით შედეგს ვერ მიიღებენ.

დაახლოებით ანალოგიურად იაზრებს ქველ ედ-დინ რუმის ამ პრობლემას. მედლანაცხადებს, არსებობს ორი სიბრძნე, ორი მეცნიერება, „სხეულთა“ და „რელიგიის“ მეცნიერება, რომელთა შორის ძირითადი განსხვავება ის არის, რომ პირველი ამა თუ ამ მდგომარეობას სწავლობს და აღიქვამს, მეორე კი თავად განიცდის. ხოლო ცოდნა და განცდა ერთი და იგივე არ არის. გარდა ამისა, პირველი შემქმნელია, მეორე კი არა, ის უფრო ზეშთათვისადი განიკეთავენ: „უკველგარე მეცნიერება, რომელიც განათლებითა და ქვეყნის აღქმით არის მიღებული, „სხეულთა მეცნიერებაა“. და ის მეცნიერება, რომელიც „სიკვდილს“ შემდგომ მოიპოვება — არის სარწმუნოებრივი მეცნიერება“. — „შე ვარ ღმერთი“ — ამის ცოდნა არის — „სხეულთა მეცნიერება“. „შე ვარ ღმერთი“ — ამის განცდა, ანუ გარდაქცევა „სარწმუნოებრივი მეცნიერებაა“. ჩი-რადდანის სხვისი და ცეცხლის დანახვა „სხეულთა მეცნიერებაა“, ხოლო ჩირადდანის სხვისი გაქრობა მისი ცეცხლში დაწვა „სარწმუნოებრივი მეცნიერებაა“, რაც კი იხილება (განაცხედება) სარწმუნოებრივი მეცნიერებაა. რაც კი შეინჯავლება — სხეულთა მეცნიერებას ეკუთვნის. შენ იტყვი, ხოლვა არის კუშმარტება, დანარჩენი მეცნიერებანი მხოლოდ ოცნებაა — ილუზია“. ამ თვალთახედვით თავისივე განსხვავდება ის ცოდნა, რომელიც მედრესეში გონების ვარჯიშით მოიპოვება, და ის ცოდნა, რომელიც აშოთა მეფლისზე მთერადეული განწყობით აღიქმება. მათი შემეცნების ობიექტაც სხვაა.

კუშმარტების შემეცნებას, პოეტის აზრის რევიონში ამა სოფლის შესწავლითა და გამოძიებით იწყება და თანდათან მალდება აბსოლუტურ კუშმარტებამდე. ისიც არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ აბსოლუტური კუშმარტების აღქმა და აბსოლუტური მშვენიერების ხილვა

იდეალური ცნება მისტიკურ აზროვნებაში. აბგვარად, ვასაგებია რუმის მხოლოდმედლეობრივ სისტემაში „სხეულთა მეცნიერება“ და მისი დამხმარე საშუალება, ის არის „რელიგიური“ კუშმარტებითა მთავარებით კუშმარტების დერგამს, მაგრამ შიგნით ვერ შევადევნოთ. „ქვეყნად არსებული ეს სურვილები, სიამოვნებანი, კიბეს ვაეს, კიბის საფეხურები დასაქდომი დასახვენივლი ადგილი არ არის, ვადასახველი ადგილია. რა შედგინოთ ის კაცო, რომელიც უფრო სწრაფად გაივლოს, სწრაფად გაივებებს და იმ გრძელ გზასაც დაამოკლებს. თავისი სიცოცხლეს კიბის საფეხურებზე არ ვაზარტავს“.

მეცნიერების ძირითადი მიზანი მედლანას გაგებით, არის: შემეცნების გონსოლოგიური სფეროში შემოქრული და თავისთავად აღიარებულ ობიექტურ გარემოსა და საგნებს გამოაცალოს ონტოლოგიურად არსებობის საფუძველი, გამოაცხადოს ვარდამავად ფორმად, რომელსაც თავისთავადი მნიშვნელობა არა აქვს და მხოლოდ კუშმარტებთან მისახველი საშუალებაა, თავისთავად მეცნიერების ფუნქციაც, რა თქმა უნდა, აქ გამოდის, როგორც ერთერთი დამხმარე საშუალება. კუშმარტების მამებებლისათვის. ამქვეყნითი ანუ სხეულთა მეცნიერება არის კუშმარტიც ცოდნის ნაწილი, რომელმაც გულთან უნდა მიგვიყვანოს.

ამ თვალთახედვით ქველ ედ-დინ რუმის ნააზრევში ხშირად ვაისმის მეცნიერებისა და გონიერების ქება. მეცნიერება უყოვედნო ზედვა, მეცნიერების მამებელი კი შეყენოვს ვაეს, მისი სიცოცხლე ათას წელიც რომ ვაგრძელდეს, ერთ დაუადება, ძიებებს ვერ შეუშვება. მიწის კუთვნილება ადამიანსა დღეთსაგან მეცნიერება ისწავლა და ამ მეცნიერებით შეშვიდე ცამდე ამაღლდა. მთელი სამუარო განასხვიოსნა. მეცნიერება არის სულიმანის სამეფოს ბეჭედი, მთელი სამუარო ფორმა და მისი სული არის მეცნიერება.

მაგრამ სამიშროება ის არის, რომ ამქვეყნითი ანუ „სხეულთა მეცნიერებით“ დაკავებულნი მხოლოდ ხილვადი, ნივთიერი გარემოს გამოკვლევას ეძლევიან და ვაფუძვლებათ, რომ უკველივს ჩენილი და არსებული არის მხოლოდ ფორმა, რომელიც კიბედ უნდა გამოვიყენოთ აბსოლუტურ კუშმარტებანთან მისახველად, ამიტომ ხშირად მეცნიერება და ქუშაველარ ასრულებს დამხმარე იარაღის ფუნქციას, პირაქით, მოკლებ მხედველთა ხელში ის კუშმარტების მოპოვებას ზელს უშლის, როგორც ამქვეყნითი მონაზნე იქცევა მაცდუნებულ ილუზიად და აბსოლუტური მშვენიერების საფარად და საბურქვლად, ახივე ამქვეყნიურ მეცნიერებას წარმოადგება აბსოლუტური კუშმარტების აღქმის ხელის შემშლელ პირობად. მეცნიერებს ვაფუძვებთ ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება, რომ არსებობს კუშმარტებ-

მა და მალევე ღვთის მეცნიერება, რომლის წინაშე ამჟვენიერები მეცნიერება ერთი წვეთიც არ არის ამიტომ ის კაცი, რომელიც ამჟვენიერები მეცნიერებით ამუშავებს, ჰგავს იმ გრამატიკოსს, მენავებს, თავს რომ აწონებდა თავისი მეცნიერებით და მას უმერტივოდ თვლიდა, რადგან ამ უკანასკნელმა გრამატიკა არ იცოდა. ხოლო, როცა ქარიშხალი ამოვარდა, აღმოჩნდა, რომ მან ცურვა არ იცოდა და მთელი თავისი ცხოვრება ამოდ გაუბარჯა. როცა ადამიანი ეწევა ჰუმანიტარულ ცოდნას, მხოლოდ მაშინდა მიხვდება, რომ ღვთიურია ზღვა — ცოდნის წინაშე — ამჟვენიერები მეცნიერებით ბედნიერად მისვლად არაფერს არ ნიშნავს. მსგავსად იმ ბედნიერისა, რომელსაც სურდა ფადიშახისათვის საჩუქარი შეეძენა და გადართობდა, მის მხარეში ყველაზე ძვირად ღირებული წყალი წადო. ხოლო, როცა დიდი წვალების შემდეგ მან თავისი საჩუქარი ფადიშახს მიუტანა, აღმოჩნდა, რომ ეს ტაგროსის მფლობელი იყო და მის თვალში ერთ ხელადა წყალს არავითარი ფასი არ ჰქონდა.

განსაკუთრებით ეს ავიწყდებათ ფილოსოფოსებს, რომლებსაც „ხელულის მეცნიერებათა“ მიზნები და არსი რელიგიის სფეროში გადმოაქვთ. უმეტარ ფილოსოფოსებს რელიგიის მრავალი საფუძვლიანი (მაგ., ბოძი რომ ხელულის, ქვეყნის უმეცნიერებისა და შექმნის, განკითხვის დღე და სხვ.) არ სწამთ, მის დასამტკიცებლად არგუმენტებს მოიხიზნებენ. ხერხობდა, რელიგიის არსი რელიგიისთვის ჰქონდა ვერ წასწავლება. ფილოსოფოსები კი იძებნენ ისეთ რამეებს, რაც გონებისათვის მისაწვდომია.

თავდათავი ის არის, რომ დემოკრატის შემეცნება გონებით შეუძლებელია, გონება მხოლოდ ამჟვენიერ საჭმეებს სწავლება. ამას არა ერთ გზის აღნიშნავდნენ შუა საუკუნის მოაზროვნენი. „ჩვენ გონებას თავისი ძალით არ შეხსწევს უნარი უფლის აღქმის ისე, ვითარც იგი მკვლავს. მაგრამ აღიქვამს ყველა ქმნილებათა მამას საქმეთა მშვენიერების და სამყაროს დიდებულების საშუალებით“ (ორიგენი). სოფოურ გნობელოვანშიც გაბატონებული იყო ის თეზა, რომ ღმერთი არის იღუპილი, რომლის შემეცნება არ შეიძლება ინტელექტით, მისი შეცნობა შეუძლებელია, თუ თავს არ დაეკარგავთ. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ღმერთის შესაშვენიებელი ორგანი ვიღაცა და არა გონება. შევლანას რწმენით, ჰქონდა ვერასდროს ვერ წასწავლება ღმერთს, მაგრამ ის მუდამ უნდა ეცადოს მის მოაზრებას. ამიტომაც პოეტის აზრით ჰქონდა მხოლოდ მეგზურობას გიწევს ღვთიურობის ღმრგვალი. ხოლო, როცა შემეცნების ამ უმაღლეს საფეხურს მიაღწევს, ჰქონდა გონება განთავისუფლებული:

იყოფი, რომ ჰქონს გამგებობა მუდამ
 შინაგან მეცნიერებაში
 თუნდაც მეცნიერებაში მტკიცედ
 მანაც სისამლის გარეთ ხარ.

სხვაგან კიდევ შევლანა წერს: „გონება ყარა, ვიდრე შენ ფადიშახის კარამდე მიგიყვანს, როცა კი მის კარს მიაღწევს, ჰქონდა დაიკადე. რადგან ამ დროს გონება შენ წიანს მოგაყენებს, გზას გიღობავს. როგორც კი მას მიაღწევს, თავი მას მიაბარე, როგორც და რანაირად შენი საქმე არ არის“. ამგვარად მეცნიერებებს, ბედნიერებს და გონებას ძალა შეხსწევს ზღვაში მიგიყვანოს, შემდგომ თუ გზურს მარგალიტის პოვნა, ისინი უნდა დაუტორო და ჩაუვიწიო ზღვაში. გონებითა და მეცნიერულ მჭკველეობებით ჰუმანიტარების ძიება ამ შემთხვევაში იმის მსგავსია, რომ ეცადო ქამების ზღვა დაცადო და ისე ჰპოვო მარგალიტი.

დაცადონიღებ. საერთო მისტიკური შემეცნების უმაღლეს საფეხურზე საჭიროა მოხდეს არა მხოლოდ მორალური განწმენდა და დაცარებულება, არამედ ინტელექტუალური დაცდაც. ყველგვარი ფიქრებისა და აზრებისაგან განწმენდა. არსებობს დაცარიელების ორი საფეხური: 1. განწმენდა ყველგვარი გრძნობადა თვისებებისაგან, რადგან გრძნობებს შეუძლიათ გონება დააბნიონ, დააწერიდნენ, რაც ბელს უშლის ტრანსცენდენტალურ შემეცნებას. ამიტომ უმაღლესი შემეცნებისათვის, საჭიროა გულის განწმენდა ეგოისტრიულ შემეცნებისაგან, რაც ამბობებს და აბნელებს მას. ამ თვალთვით გრძნობათაგან და ფიქრთაგან დაცული არსება — უფრო სრულყოფილად შემეცნება და აირყვას ჰუმანიტარების, ვიდრე გონიერებით დეტალიზებული ადამიანი. ამიტომაც, იმნულ არაბის მიაჩნია, რომ თავის შემეცნებლობისა და კანსიურობის გამო უმაღლესი ფორმა ყოფიერების არის მინერალი; 2. მეორე საფეხურზე ხდება უკვე სრული და აბსოლუტური დაცარიელება. მისტი უნდა ეცადოს მიადლოს განვიორების მეორე საფეხურს, განიწმინდოს ყველგვარი ფიქრისგან, გონება გაიკრიადოს და სარკედ აქციოს: „დღე, შენი გონება იყოს, ვითარცა ცოცხალი სარკე, რომელიც ღმერთის წინ იხსნება, რათა ამ უკანასკნელმა დაიჭიროს მასში თავისი მრავალფეროვანი ანარქია... ჩვენი აზრი განწმენდილი ყოველგვარი ხატისაგან არის ცოცხალი სარკე, სადაც აირყვება სინათლე“.

დომინისე არეოპაგელიც არა ერთგვან საუბრობს ამ დაცარიელებაზე. „რა ფასს გონება ყოველთა არსთაგან განუფოროს და ამისა შემადგომად თავიკა თვისი დაუტოვოს და შეერთოს ზემოაბრწინებულთა მათ შარავანდედთა. მათში მიერ და მუნ გამობრწყინდეს მას გამოუღვეული იგი სიღრმე სიბრძნისი“. სხვაგან კიდევ წერს: „საიდუმლო ხილვათადმი ანთებული ღმერთით შეგრძნებანიკა და ქმედებანიკა გო-

ნისეული დაუბრუნებ ყოველი გარსობათა და გონით წვდომად... და ჩაოდენ შესაძლო არს, შეუტყობლად ამაღლედ წესითა ყოველთა არსთა და ცოდნათადმი შესაერთებლად, რამეთუ მხოლოდ განმარტობული თავისუფალი ყოფით, ხაყთარი თავის და ყოველთაგან წმიდა განდევნილობით, ყოველთა დაგმობითა და უბრალოებით ძალგანს დუთებრავი უყუნია ზეარსული ნათებისადმი მიხატება. ამგვარად, მისტიკოსების აზრით, რაც უფრო განწმენდილი ხარ ხატთაგან, და სხეთაგან მით უფრო შეგიძლია აღიქვა ის, მით უფრო ეძლევი ღვთის ზემოქმედებას, რაც უფრო მიეცევი თავდაუწყებებს, მით უფრო ახლოს ხარ მათთან. თუ თავს სურს იხილოს ფერი, იგი უპირველეს ყოვლისა, უნდა განიწმინდოს ყოველგვარი ფერისაგან, თუ სულს სურს ღვთისთვის ხელვა, წას ანავითაროს ხაერთო არ უნდა ქონდეს გარსობათან — „არაფერთან“.

პლატონის აზრითაც ესთეტიკური შემეცნება არც ცოდნაა და არც აზრობა — ეს არის ერთობილი მდგომარეობა — ერთგვარია სიხელმისიტები ფიქრობენ, ეს ინტელექტუალური და ცდია, ყოველგვარ აზრისაგან და გარე სამყაროსთან კავშირის შეწყვეტა — არის ბრძენის ამატა და ესთეტიკა სულის სიმშვიდეს, რამელიც მას შესაძლებლობას აძლევს ჩაწვდეს რეალობას. ინტელექტუალურ დაცლაზე, ყოველგვარ ფიქრისგან განწმენდაზე ძალზე ზნორად გვესაუბრება პოეტი. შევლანა ფიქრს ადარებს ბოლს, რომელიც ადამიანის სხეულს, უფრო სწორად მის გულს აბრწილებს. ამიტომ საჭიროა, უპირველეს ყოვლისა, სარკმლის გაღება და ამ ბოლისაგან დაცლა; რათა მზის სხივმა შემოაღწიოს. საერთოდ, მისტიკოსების აზრით, აბსოლუტური კერძობის შემეცნება ან ხილვა არ შეიძლება გონებასმოკრებილობის ეპსე. მისი მხილველი გონს გადადის, თავის მეს არ ანებობაში აუჩინარებს, სუბიექტისა და ობიექტის შორის იშლება ყოველგვარი ზღვარა, რომელიც გნოსეოლოგიურ ასპექტშია წარმოიქმნა. ცხადია, ანეთ შემთხვევაში ყოველგვარს ფიქრი იწვევს ემპირიული „მე“-ს გამოვლენებას, რაც სულის შემშლელია ერთ არსებობად ქცევასთვის, სულიერი შერწყმისათვის. „თუ კი ადვის კარს უყავნებ, გავიდებენ, ფიქრის ფრთები მოიყვები, რათა შევადრნად იქცე, ფიქრის ფრთები ტალახშია მოზეულილი, შენ მიწის ჰამას შეეჩვიე, ამიტომ მიწა შენთვის სულივით არის“. შემეცნების უპირველესი საშუალება მისტიკათვის გულისა, რომელსაც არა მარტო გარსობები ეანავებს, არამედ ფიქრიც შეუბრავს სულზე. ამიტომ, ფიქრიდან დატლად წაშნავს გულის გაქრიალებას. ბოლო, რაც ადამიანი გულს გაქრიალებს, ის ნახატაც უფრო ნათლად დაინახავს და მის დამხატველსაც, განფენილ ხილვის და მის გამოყენებას.

გაქრიალებული სარკის უპირატესობაზე გვესაუბრება პოეტი, როცა გადმოგვცემს ბერძენი და ჩინელი მხატვრების ურთიერთთან შეგებარს. ჩინელიც და ბერძენიც ერთ-ერთსმსმენებენ თავიანთი ხელოვნების ჩვენებას, ოღონდ მათ შორის ფარდა იყო: ჩინელებმა მრავალი საღებავი მოიხიოვეს, კედელი საოცარს ფერებით შეამკეს, მშვენიერს ნახატებს შექმნეს. ბერძენებმა კი მხოლოდ კედელს გაქრიალებდნენ რაც შეიძლება მტკი გულმოდგინებით. როცა მათა ნახატების შესახებლად ფაღიშაბი მოვლდა, ეს განციფრდა ჩინელების ხელოვნებით. მაგრამ ფარდის ჩამოსხმის შემდეგ ჩინელების ფერწერამ უფრო ნათლად და გარჯად აირტლა ბერძენებს მერტ გაქრიალებულ კედელზე, რამაც უფრო მტკილ მოხატლა ფაღიშაბი. მევლანათავითონ ვვადევნებ ამ მოთხრობას კომენტარს და გვაუწყებს, რომ ბერძენი მხატვრები, ეს სუფიები არიან, მათ არა აქვთ დაწვავილი წიგნები და სხვადასხვა მიცნობებანა, მაგრამ გულში აქვთ ძალუშიად გაქრიალებული, ენებათაგან სიბრძნისა, შურისა და სიმწიფისაგან განწმენდილი. სარკის გაქრიალება კი არის გულს თვისება. გულს შეუძლია ურთიხვი და უპირავი სურათი აირეკლოს, რადგანაც გულს სარკე უსაზღვროა. გაქრიალებული მისტები განათავისუფლდნენ ფერისა და სურნელის სამყაროდან, ისინი ყოველ წამში მშვენიერებას ხიდავენ. ყოველი სურათი, მარადიულად და განუწყვეტილი იქმნება წესთასოფლიდან, მათ გულში ნათლად ყოველგვარი ფარდის გარეშე აირეკლება.

ბანსმიწობებს და დუმილი. მისტიკური მოაზრებით, შემეცნებელს აბსოლუტური მშვენიერების ხილვის და აღქმის უკანასკნელ საფეხურზე, როცა იგი მოღიანავ ტოვებს გონიერ ინტელექტუალურ გარემოს, აქურობს განცდოვნება. განცდოვნება უცილობლად საჭიროა აბსოლუტური მშვენიერების სახილველად. ამავე დროს თავად მისი ხილვაც იწვევს ამქმულში მხოლოდ და მხოლოდ განციფრებას. პოეტი წერს: „ქაფის მიმოსვლა დაინახე, უწინმწინელია, განციფრება საჭირო, რომ ზღვა დაინახო. ქაფს დამახველი საიდუმლოებები ამბობს, ბოლო იმ ზღვის დამახველი განციფრებულია. ამ ქაფს დამახველს სურვილი უჩნდება, ზღვის დამახველი თავის გულს ზღვად აქცევს. ქაფის დამახველი იწვევს თვლას, ზღვის დამახველს ნება უნარი ერთმევა. ვინც ქაფს ხედავს, მოქმედებს ეძლევა; ზღვის დამახველი გონდაკრულია“ განციფრება, როგორც ესთეტიკური ფენომენი, მოცემულია უკვე პლატონის ფილოსოფიურ სისტემაში, ეს არის გარდაქმავალი საფეხური ამაღლებულიან საახლებლად. პლატონის აზრით, რაც მშვენიერ და ესთეტიკურ სიბრტყეზეა მოცემული, ის უცილობლად არის განსაცვიფრებელი და სას-

ცარი, ამაღლებულის განმაცვიფრებელ ძალა-ზეც გვესაუბრება ლონჯინიც: „ამაღლებული კი არ არწმუნებს მსმენელს, არამედ აღტაცებაში მოჰყავს და ანცვიფრებს; განსაცვიფრებელი კი კეთნარობად უფრო ძალგანია, ვიდრე სარწმუნო ან სახამოვნო. დარწმუნება უძებრებელ რევნება და მოკლებული, ხოლო, ამაღლებული წარმოუდგენელი შემოქმედების ძალით, ყოველგვარ მსმენელზე მაღლა დგას“.

ქალაქ ედ-დინ რუნის შემეცნების და ებთერტორი განცდის ერთ-ერთ საფეხურად სწორედ განცვიფრებას ვეცნობ. პოეტის აზრით, ადამიანისთვის, ენაც ინდივიდუალური გონება აქვს, ლეოტორი გამოიჩინება ხან აღსაქმელია, ხან კი დეფარული. რადგანაც მისი ქუთა ხან იმარტვებს, ხან კი მარტვდება, გონი (აქლი კუთ) კი ამ მოვლენათაგან დაეცლია. ამიტომაც აღმინახე უნდა გახეიადოს ყოველგვარი ცოდნა, ქუთა და აიღოს განცვიფრების ზედგონება. სხვაგან კიდევ გვაუწყებს: „გონებაშია გილბა და გავება ზღვაზე მოსურავეს შავს, დაბოლოს ჩაიჭრება, ცოტა თუ დაიხსნის თავს, ცურავს შევში, უკუაგდე შერი და ამპარტავნობა — ეს არც შეიძლება, არც დედე, ზღვა არის; თანაც უკიდევანო, უნაპრო ზღვა, შეიღეს ზღვას რომ ნაწყვეთით დაიტვებს... გაუიდე გონება, გამჭირახობა და აუიდე განცვიფრება, რადგანაც გონებაშია გილბა — ფიქრია, ხოლო განცვიფრება — ხედვა“. სეროთად, მევლანას რწმენით, რელიგიის არსის ჩაწოდება და გავება შეუძლებელია. ის მხოლოდ შეიძლება განცვიფრებით აღქვა. შეუძლებელია ღმერთის არსის გავება და მასზე საუბარი. მხოლოდ განცვიფრებას ვიპყრობს, როცა მის ხილვაზე მაღლები. ამ საფეხურზე მხოლოდ განცვიფრებულის ყოფნა შეიძლება, სხვა არაფერი, როცა ადამიანი მთელთა განცვიფრებას, და ეგზოლტარებულ ხილვას, მამინ ამ მდგომარეობის გადმოცემა ყოველად შეუძლებელია სიტყვიერად. იწყება დუმილის საფეხური, როცა უთქმელობით უფრო ზეერის თქმა შეიძლება, ვიდრე სიტყვით. „ქუთა აქ განცვიფრებულთა... თავებდობას შეეშვა... შენ ამას ვერ გაიგებ... ბავებე მოკუტე, დადუმიდი“.

ეს არის მისტიკური შემეცნების უმაღლესი საფეხური, თავის დროზე პოეტინე წერდა: „პირველადელებული რომ იხილო, აწინათვის საჭიროა შენი სულის სიღრმეში შევხვიდე, როგორც ღვთის საყრდნობეებში, და განდგომილი ყველაფრისაგან და ამაღლებული ყოველივეზე, სრულ სიმშვიდეში მდგომარედ ელოდო, ვიდრე არ წარმოუდგება ზედვას ჭერ ხატები როგორც გარეგანი ანარქელი (ე. ი. სული და გონი) და შემდგომ კი უწინაგანესი ხატი, პირველადი სათნოება (ე. ი. ერთიანი და აბსოლუტურად პირველი). ჩვენ თავად არ უნდა დაუწყუთ ძენა ამ სინათლეს, ის მაღლა დგას გონებაზე, რო-

მელსაც ისდა დარჩენია, რომ მის ხილვაში განცვიფრებულს და მთლიანად მას ჰერტეტს მთელს. ხოლო, როცა სული იხილვს ზღვაზე დადუმიებს უმაღლეს კეთნარობებს, ის კარგავს არა მხოლოდ უნარს სიტყვიერი გამოხატვისას, არამედ იმის მოზრებასაც, რომ ყოველივე ამაღლებულია დგას“. პოეტინის ეს აზრი, რომელიც აბსოლუტური კეთნარობის ხილვის შესაძლებლობას მხოლოდ ღრმა დუმილის მდგომარეობაში სახავდა და მისი არსის გადმოცემის საუბრებო საშუალებად „უხილვით“ დუმილს გვიჩვენდა, ათცა შემდგომ სხვადასხვა ენოტერტორში თუ ეგზოტერტორში რელიგიურად მიმართულებებში. თუმცაღა დუმილის ცენბის ფესვები „მითოსისა და მისტიკის უზორეს ნაპარტებშია განტოტვილი“. მგერამ მისი პრიორიტეტი განსყუთრებით შუა საუკუნეებს აზრებენბაში იტნის თავს. ენოტერტორში აზრებენბა მდუმილი — სრულყოფილს უმაღლეს საფეხურზე — საუბრებო ლიტურგიკის საშუალებად მიიჩნია, „რამთა ზეშთა გონებისა და არხებისა იგი ღმერთ-მთავრობისა სიიღუმლო გამოუძიებლად ვიპყრათ კრძალულების მსგავსებითა მთიე წმიდათა გონებათა და გამოუთქმელობასა მისსა ყოველდ ზმწინთა დუმილითა პატე ვსცეთ“. არკობაგელის სიტყვებით, მაღალი ღმერთი „დუმილის არმერით“ არის დეფარული და თავისი ამ მდგომარეობით აღვსებს „უთუალოთა გონებათა“. რადგან აბსოლუტური კეთნარობა „ყოველთა ზეშთა აღმატებულია“, რომლის სიტყვიერი „მოგონება“ არ შეიძლება, მის ხილვას შეიძლებენ მხოლოდ ისინი, ვინც ყოველგვარ სიტყვას იქუე დაუტყვებენ და წიხლსა მას შევლენ“. თავისთავად ხილვის ეს საფეხური აღუშებს აღმქმელს და დუმილის აღმერში ზეებს — „რათას ზეშთა გონებისასა მის წიხლსა შევალოდეთ, არღარა მცირედ სიტყუაობასა, არამედ ყოველითორის უტყუაობასა და მოუგონებლობასა ვპოებთ“. აგვარად, ვამოღეს, რომ, ერთი მხრივ, „დუმილი“ არის საუბრებო საშუალება სიტყვიერი აუწერელი ღვთის მშვენიერების გადმოსაცემად. თავის დროზე ლონჯინიც გვაუწყებდა, რომ „კეთნარობად დადებული თავის ამაღლებულთა. ბით აღუმატება ყოველგვარ სიტყვას“ და ის დუმილით უნდა გადმოიცეს. მეორეს მხრივ, კიდევ „დუმილი“ არის შემეცნების უმაღლესი საფეხური, როცა გონებას განცვიფრება ეუფლება და გაკრიალებულ სარკედ იქცევა, როცა ყოველგვარი ემპირიული ხინაშედილესთან დამაკვირებელი ფიზიკური გრძობები დამარხულია და სულის მწერა და სენა ერთბაშად აღქვამს აბსოლუტურ მშვენიერებას. ამიტომაც, როგორც მართებულად არის აღნიშნული ლიტერატურაში, მისტიციზმის მინშენლოკანი მხარე არა მისი სიმბოლური ენაა, არამედ დუმილი. მ. ეკარტის სიტყვები რომ გავიმეო-

რომ, ეს არის „ღრმა დუმილი, სადაც ვერ აღწევს ვერცერთი არსება თუ ხატი: არცერთი მოქმედება და შედეგება ვერ აღწევს იქ სულს და არცერთ ხატზე არ აქვს მას იქ წარმოდგენა და არა რა უწყის არც თავის თავზე და არც სხვაზე“. აი, ეს არის მისტიკური გაგებით ადამიანის სრულყოფის უმაღლესი საფეხური, სადაც ზღვრა მთლიანი დაცლა უყოველგვარი ემპირიული გრძობისაგან, ადამიანი იქცევა გაკრიალებულ სარკედ, რომელიც სრულყოფილად აირკვლავს აბსოლუტურ მშვენიერებას. პოეტი ძალზე ზნორად ეხება დუმილის ცნებას და ხაზს უსვამს მის უპირატესობას მეტაფიზიკურად. მისი შრავალრიცხოვანი უხალღების უმეტესობა მოაგრდება დუმილის მოწოდებით. პოეტი ხან აღნიშნავს, რომ ესა თუ ის თუმა სიტყვით აუხსენდება, ამიტომ დუმილს ამოიხიანებს; ხან კი გვაშტყნობს, რომ დუმილით მეტყველება, უბმო, უზგერო, საუბარის სჯობს სიტყვიერის და ამიტომაც ამჯობინებს დადუმებას; ასეთ საუბრისას სული ესაუბრება სულს, მთლიანად აზრია და დაეკლია ფარმა—სიტყვისაგან. შთაუარი მიანიც ის არის, რომ დუმილის ეშას ზღვრა აბსოლუტური თავდავიწყება და თავის დაკარგვის ზღვაში კიდევ უფრო მეტად ჩაძირვა. პოეტის მოაზრებით დუმილით მეტყველება ახასიათებს მთელ კოსმოსურ სამყაროს. ისინი დუმილით წირავენ მადლობას უფალს, აქ დუმილის ცნება ერთგვარ მოაზრებაზედ ჰქალაქ კი არის წარმოდგენილი. მაგრამ მისტიკურ აზროვნებაში დუმილის ცნება წინა პლანზეა წამოწეული, როგორც აღნიშნეთ, სრულყოფის უკანასკნელ საფეხურზე, როდესაც მისტი თავდავიწყებას ეძლევა და ექსტაზში ჩაძირული წანირად მოიხილავს აბსოლუტურ მშვენიერებას, როცა მას და კექსმარტებას შორის მყარდება უშუალო კონტაქტი, რომელზედაც შეუძლებელია საერთოდ საუბარი. და ეს განწყობა მხოლოდ დუმილით თუ გადმოიცემა. ჭეღაღდ ედ-დინ რუმი ასე გადმოცეცებს ამას: „მე სულადაც ვაწეობარცვე, მის ოცნებისაგან განიწმინდა; შეგრობების ზღურბლზე ვირწყეო... ეს განსჯა მხოლოდ აქა-მდე ითქმის. ამის შემდეგმ რაც გამოჩინდება, უნდა დამოალოს, თუ კი იტყვი კიდევ. ეცდები ასი ათასჯერ ამოაი უკარა ვერ შეიქმნება. ცხენი და უზანგი ზღვაზედ ვამოადგება... ამის შემდეგმ ხის ცხენი გვირდება. ხის ცხენი მზე-დუთზე ხერ ივლის, მაგრამ ზღვაში მოფოთათვის მესჭურად იქცევა. ეს დუმილი ხომ ცხენია. ზღვის ფაუნასათვის დუმილი — შთავონებაა. უყოველი დუმილი, რომელიც შენ თავს ვაბეჭრებს, იმ მხარეს სიყვარულის უყვარლია. შენ კითხულობ, ნეტავ რატო გაჩუმდა, მაგრამ ის ამბობს უფრო სად აქვს. მე უყვარლისაგან დავერუდვი, მას არა ვაეცება. კარგად რომ ეყურებათ, ისინიც ვერ იგებენ, ამ საუბარს,

დაერუდენენ... რაც შეეხება მას, ვინც ხის, ცხენიც ვაბეჭა, მთლიანად ჩაძირვა ზღვაში, თევზად იქცა, ის აღარც დუმს და აღარც ამბობს, ასეთი რამ იშვიათობაა. მის შემდგომარეობას სახელს ვერ დაარქმევ, სიტყვით ვერ იტყვი. რადგანაც ის ამ ორივეს მიღება, განსოცება. ამის თქმა და განმარტება ეთიკურად გაუმართლებელია“. როგორც ირკვევა, დუმილის საფეხურის შემდგომ, იწყება უკვე აბსოლუტური თავდავიწყება, თავად ღმერთად გადაქცევა, რომელიც უკვე არც სიტყვითაც და არც დუმილითაც არ გადმოიცემა და საერთოდ მასზე არც შეიძლება საუბარი.

რა ნიშნებით ხასიათდება მისტიკური შედეგება? უპირველეს ყოვლისა, ის წამიერი ხილვაა, რომელსაც აქვს აბსოლუტური სუბიექტური დარწმუნება. ეს წამიერობა და ინტუიციურიობა განაპირობებს ამას, რომ შემეცნების ინტერპრეტაცია არ შეიძლება იყოს სხვადასხვა, როგორც ამას აქვს ადგილი მეცნიერული მსჯელობის თუ ლიტერატურული აზროვნების დროს. ამ საფეხურზე აღქმული ტექსტობა — არაფერია არ აინსუნება, არ გადმოიცემა, რაც უკვე უგაღებელაშუაგ თავისთავად ინტერპრეტაციის სხვადასხვა გვარობას. ამავე დროს მყარდება უშუალო კონტაქტი და ზღვრა თანაარსებობის წამიერი მოხილვა; რაც სულის მარადიულობასთან შეხებით არის განპირობებული. ამას მოყვება უმაღლესი დარწმუნება — ვინც კი ხილვის საფეხურს მიაღწევს, მისთვის აღარავითარი მნიშვნელობა აღარ აქვს ინფორმაციასა და მოვლენებს. მას შეუძლია ვანაცხადოს, რომ „ჩვენს მყაშს (საფეხურს) ვერც შარიათის გამგებელმა წინასწარმეტყველმა მი-აღწია, ვერც ანგულომა და ვერც სულმა“.

აი, ამ დროს, მისტიკოსის აზრით, მული-ანად იხსნება სულიერი თვალი, ის არის ერთადერთი ორგანო, რომელსაც შესწევს უნარი აღქვას აბსოლუტური მშვენიერება და სრულყოფილ შეიცნოს მისი აბსოლუტური ხელაშაზე. პლოტინი წერს: „აქ მხილველის ზედვას წარმოუდგება თავად სილამაზე, რომელიც თავისი მრწყინავლების სრულყოფილებით ცალებს ყოველ არსებაში და უყოველადეში, რაც იღებს მონაწილეობას, რადგან ის თავისი სინათლის ანათებს ზეგრძობად სამყაროს და ვრცელდება მათზედაც, ვინც მჭერტებს მით. და ამგვარად აქცევის ამ უკანასკნელ მშვენიერად, მსგავსად იმ ადამიანისა, მწვერვალზე რომ ავიდა და მთლიანად მშის სხივით შეიღება“. ზღვრა წამიერი, აზრობრივი შეხება აზრსა და სააზროვნის შორის და ისე უნად ქრება, რომ ვერაფერს ვერ იტყვი. მაგრამ თავად შეხების მომენტში სულს, ამ სინათლით მოყოლოდნელად ვასხივოსნებულს, სწამს, რომ იხილა იგი, რომ ეს სინათლე მისგან მოდის. ამგვარად, ამ განცდის გადმოცემა თითქმის შეუძლებელია. ეს

შესაძლებელია მხოლოდ მოიგონოს. მაგრამ მას ვერ გადმოგვეცემს ვერავითარი ადამიანური ენა, მხოლოდ „ნაღალი სიმბოლოებს“ საშუალებით შეიძლება მიიწმინდოს საუბარი ამ ხალხურ, ბუნებრივ არაბო ანბანზე, რომ მისტიკური მდგომარეობა და განცდა არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება აიხსნას, ის სიმბოლორად უნდა ვადმოიცხოვრო. მისტიკურმა აზროვნებამ ამ ხალხისა და ინციციციის მესამე საფეხურზე, ე. ი. ყველაზე უმაღლესი და რთული მომენტით — აბსოლუტური მშვენიერების ხილვის გადმოსცემად შეიძლება სპეციალური სიმბოლოების სახე, რომელიც გვხვდება აღმოსავლეთის და დასავლეთის ენოტიკურულ მიმართულებაში და ძალზე ადრეული წარმოშობისა არის. ამას მისტიკოსები გადმოგვეცემდნენ როგორც ღამეში შუის ხილვას. ახლდებიან თავის მებრძორობის წიგნში მოგვიხსნა, თუ როგორ მოაშაადეს ინციციციისათვის. ქურუმებმა, როგორ გადაფარეს სულს ნაჭერი და როგორ დაეყენეს კუთხეში. ამის შემდეგ რა მოხდა, ამას უწყება შეუძლებელია, ეს იქნება მხოლოდ ინციციციის ზარბუზებმა. ის საერთოდ სიმბოლორად ვგაუწყებს: „შუა ღამის მე ვიხილე მზე, ბრწყინვალე, დამბარბაველი სათხილ მე მივუახლოვდი ღმერთებს ცაში და მიწით: და პირისპირ უშუალოდ კვრეტდი მათ“. როგორც ჩანს, ღმერთის უშუალოდ კვრეტის დანიშნულება ამ სიმბოლორმა ინტერპრეტაციამ სუფიზშიც შეადგინა და დამკვიდრდა. ყოველ შემთხვევაში, ქვედა ედ-დინ რუმი თავის „შეგოქმედებაში“ ამ სიმბოლოს არა ერთგვარ მიმართავს. პოეტის ეხვეწება სატრფო — ღმერთს მოვიდეს სტუმრად მის მეტლისზე, რათა „ცამ შუაღამეს ნათლად დანახოს მზე, წამით“. სხვაგან კიდევ მიმართავს „ღამის წყვდიადში დაბადებულ მზეს, რომელიც ამარცხებს განთიადის მზეს“. პოეტის მოუწოდებს მიმდევართ, რომ ბოვოს ისეთი თვალი, რომელიც შუის ხილვას შეიძლება, ასეთ ვითარებაში მთელი ქვეყანა წყვდიადს მოუტყავს და ღამეში ჩაფლული ელოდება შუის ამობრწყინებას. ქვედა ედ-დინ რუმის ასე გადმოგვეცემს ღვთიური შუის დაბადებამ ღამის წყვდიადში: „თუ კი ღმერთისკენ მართალი გულთი გადაიხარები, ვარსკვლავთაგან თავს იხსნი, ღვთის აბლობელ მეგობრობას მოაღწევს, როცა კი მისი მეგობარი შეიქმნება, ბავების განახლები (საიდუმლოს გეტყვი). ამგვარად, შუაღამეს მზეს იხილავ შენი ის არ ამოღეს წმინდა და სულის გარდა, არსად. მის დაბადების უამრავი და დღეს შორის განხვავება არ არის. დღე მაშინ დგება, როცა ის იბადება, ღამით

ღამითა, გასხივონა იქაურობა, ღამე გაუჩინარდა, ვითარცა ერთი ბრწყინვალე წინაშე. ასევე ეს (ხილული) მზე მშვენიერ წინაშე, ამ სხივონას შუის თვალი იქნა რომ დანახავს, განცდიერებას ეძლევა, თვალი ეჭრება... ღმერთი ისეთი ქიმიკოსია, რომ მისი გავლენით ბოლო ვარსკვლავად იქცა. მას ისეთი აწვიანი ელექსირი აქვს, რომ მისი ძალთი ბნელეთი იქცა მზედ... გრძნობის თვალი უძღურია შუის წინაშე, ღვთიური თვალი ეძებ და ბოვებ, რათა მის მზერის წინაშე სხივონანი ნაებრწყინებას მისტყვეველი შუის სხივი უძღურა იქმნეს“. ასეთია ინციციციის მესამე საფეხურზე აბსოლუტური მშვენიერების ხილვის კონსტიტუციის სურათი. მაგრამ ამ საფეხურის მოღწევაზე ყველა ვერ შესძლებს, ის რჩეულთა ხვედრია და უთუოდ ღვთის წუალობის შედეგია. ქვედა ედ-დინ რუმი აცხადებს:

ჩემი თვალი თვალთაგან გამოჩნეული იქნა და ღამეში მზე დანახა.
 ეი, ემშვენიერესო, შენი წყალობის
 წყალობაა ეს.
 არულოცილი წმინდანობა მის სრულქმნილობა.

ამგვარად, როცა ადამიანი მღუშარებაში, თავის თავში ჩაიძირება, როდესაც ის ვარე საშუაროს განათებულ საგნებს მზერას მოსწევებს და მთლიანად ჩაიწმინდება თავის თავს წყვდიადში, მაშინ ის ქვეშარბილად ხდება სინათლეს და თავად სინათლის წყარო. ასეთ ხილვას კი წყვდებრივ მოყვება გრძნობათა და ხედვათა ურთიერთ გარდაქცევა — ტრანსმორტიცია. საბოლოოდ, უნდა მოხდეს ურთიერთ შერწყმა, ხელთა გერთიანება — ემბირიულმა ხელმა უნდა განიცადოს მებრძორობა. როცა ხდება აბსოლუტური მშვენიერების სრულქმნილი აღქმა, მას მოჰყვება მთლიანი თვდაღვიწყება და სულიერი შერწყმა აბსოლუტთან. პლტონის ვგაუწყებს, რომ ვისაც შესწევს უნარი ბოლომდე ჩაწვდეს მის სიღამაზე, მათ ეუფლებათ აღფრთოვანება და ვითარცა მთვარეები უბრალო მანურებლის როლიში კი არ გამოდიან, არამედ უფრო მეტი თანამონაწილეთი ხდებიან. აქ აღქმის ობიექტი და სული უკვე აღარ წარმოადგენს ორ სხვადასხვა საგანს, არამედ ერთსა და იმავეს. ამგვარად, შეშეცდების საბოლოო ეტაპზე ხდება მთლიანი შერწყმა, ყოველგვარი ორობის მოხსნა და ერთარსებობაში გარდასახვა. „იმ წუთში მე ღმერთთან ისეთ კონტაქტში ვიყავი, რომ ჩვენ შორის რჩეული წინასწარმეტყველიც ვერ შევიდოდა“.

წინა შტაბი

ქალი—ანასტასია ერისთავ-სოჭტარიას უმოქმედავის გმირი

ანასტასია ერისთავ-სოჭტარია თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების დასაწყისშივე მშრომელი ხალხის უახლოეს მეგობარი, მისი ტანჯვისა და უბედობის მოწიარე გახდა. სწავლის დასრულებისთანავე იგი დაუბრუნდა თავის სოფელს იმ ერთადერთი სურვილით, რომ გლეხებს მხარში ამოსდგომოდა და მათ ბინდით მოცულ ცხოვრებაში სინათლის ხიზვი შეეტანა. მისი მხატვრული კნინილებების მთავარ მიზანს შეადგენდა მშრომელი ხალხის ცხოვრების მართალი სურათის დახატვა, მისი უკეთესი მერმისისათვის ზრუნვა.

იყო კადევ ერთი საკითხი, რომელიც ვანსაკუთრებით აღელვებდა ანასტასია ერისთავ-სოჭტარიას. ეს იყო ქალის საკითხი, ქალის მორჩილებრივი მდგომარეობა, საზოგადო ცხოვრებისაგან გამოთიშულობა, ვერ მიწვდენა მაღალი ფიქრებისა და ზრახვების, ამის უტყუარ დადასტურებას წარმოადგენს ანასტასია ერისთავ-სოჭტარიას პასუხი იმ კითხვებზე, რომელიც მათივე 1914 წელს „სახალხო გაზეთში“ მიმართა ქართველ საზოგადოებებს. ეს იყო ანკეტა, რომელსაც უნდა გამოერკვია „დღევანდელი ქართველების არი ქალის შესახებ“¹. „სახალხო გაზეთის“ რედაქციამ მიმართა ასამდე ქართველ მწერალს, მსახიობს, პედაგოგს, საზოგადო მოღვაწეს — ეპასუხნათ შემდეგ ორ კითხვას:

1. ქალის მნიშვნელობა კაცობრიობის ცხოვრებაში და 2. რას უნდა მოაქციოს განსაკუთრებულ სურათება დღევანდელმა ქართველმა ქალმა?

მომახუბრთა შორის აღმოჩნდნენ აკაკი, ვაჟა-ფშაველა, ე.პ. გაბაშვილი, შ. არაგვისბირელი, ლუბოვ მეგრელი, გ. გრიშაშვილი, კ. მთავრელი და სხვ.

აღნიშნავენ რა ქალის გადამწყვეტ როლს ახალთაობის აღზრდის საქმეში, მის უმთავრეს მოვალეობად მიიჩნევენ აღზარდა შეილება, მაღალი პატრიოტული შეგნებით გულანთებულნი; ეს უნდა ყოფილიყო მისი წმიდათა წმიდა სამსახური, რომელიც ერის კრილოებს მაღალი დაედებოდა.

„უნდა გამოიჩინოს შეურაცხველი პატრიოტობა და ამ ადამიანის საუკეთესო თვისებით, ეროვნების დაცვის საუკეთესო წარმომადგენლობად უწამლოს თავის ეროვნულ ავადმყოფობას, რათა სრული განმრთელობა მიანიჭოს თავის ერის მომავალს.“ — ასეთი იყო ეპატერივ გაბაშვილის პასუხი.

„სურათება უნდა მოაქციოს წარსულს, რომ ძველი დღეების მოქმედება ქვეყნობულად დაუღუას ახლანდელ მოთხოვნილებას. ამის ასახრულებლად ყოველიფერი ზელოა აქვთ: გრძნობაც და გონებაც. პირადად მე მწამს, რომ დღევანდელ მომავლად საქართველოს ქალები გამოაბრუნდნენ“, წერდა აკაკი წერეთელი.

ანასტასია ერისთავ-სოჭტარიას პასუხი შემდეგ გახლდათ:

- 1). ქალი მშობელია კაცობრიობისა და აღმზრდელი,
- 2). დღევანდელმა ქართველმა ქალმა უნდა მოიხილოს მამაკაცთან თანასწორი უფლებები (ხაზი ჩუმი, ნ. ე.), მაგრამ ანასთანავე დაცვის ქალური იერი, იზრუნოს თავის ეროვნების ზნეობრივად თუ ნიეთერად

¹ „სახალხო გაზეთი“, 14/1, (1914 წ.). №1090.

აღდგენისათვის და აღზარდოს ღირსეული მამულიშვილი*.

შოაბსტინეტიან არავის ასე მკვეთრად არ გამოუხატავს სურვილი ქალის მამაკაცთან განსწორებისა.

ეს ხულისკვეთება ვასდევს ანატასიას შთელ შემოქმედებს, მის საზოგადო მოღვაწეობას.

ამ ხულისკვეთების გამოხატულება იყო ანატასია ერისთავ-ხოშტარაის მიერ 1913 წელს გორის ქართველ ქალთა საზოგადოება „მანდილოსნის“ დაარსება. სკოლების საბავშვო ბაღების, საგაოხვეულოების გახსნა, სისტემატორად უნდა გამოითვლიყო ლექციები, საუბრები, დაფუნქციონირებულყო ურთიერთდასწმარე საღაროები, თავსებაფრები, საავადმყოფოები. ამ დონისძიებებისათვის მატერიალური სახსრების მოსაპოვებლად „მანდილოსნის“ უნდა გაემართა წარმოდგენები, კონცერტები, დაენერჯა მეფუტკრება, მებატრეშეშეობა, გაესხნა მღაზია, სახსტუმრო და სხვ.

ამგვარი ქალთა საზოგადოება საქართველოში პირველი არ იყო. ჭერ კიდევ 1898 წელს გამოჩენილი მწერლის ეკატერინე გაბაშვილისა და ილია ჭავჭავაძის მეფუძლის, ოღლა გურამიშვილის, თაოსნობით თბილისში დაარსდა ქართველ ქალთა პროფესიული სკოლა, რომელმაც 25 წელიწადს იარსება. ამ ფაქტისა და, საერთოდ, მე-19 საუკუნის 80-90-იან წლებში ქართველ ქალთა ამოძრავების შესახებ შეტად საყურადღებო ცნობებს გვაწვდის ეკატერინე გაბაშვილი თავის ავტობიოგრაფიულ ცეკრში „ჩემი სიყმაწვილე“.

ანატასია ერისთავ-ხოშტარაის ჰყავდა წინამორბედი ამ დიდ საზოგადო საქმეში; მაგრამ გაოცებას იწვევს ის წესდება გორის ქართველ ქალთა საზოგადოებისა, რომელიც ანატასიას შეადგინა. წესდებაში ამოწურავდა ანატასიის „მანდილოსნის“ მოვალეობა და დაინშნულება.

დღესაც ცოცხალია „მანდილოსნის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელითაგანი მარიამ კონსტანტინეს ასული ელიაოზიშვილი. სოფელ მეჭვრისხეში ორიოდე წლის წინ ვარდაიცვალა მწერლის ნაწი არსენაძე, მეჭვრისხევის ფილიალის თავმჯდომარე მან შოიგონა, რომ ანატასიამ მას შეაქენინა ძაფის ხარათევი დაწვება, გამართვინა ჩინებული საბელონო და უკველგვარ წერაღამა საქმეში დიდ გულისხმეირებასა და თანაგრძნობას უწევდა.

კასპის რაიონის სოფელ ახალქალაქში ცხოვრობს „მანდილოსნის“ უფალი წევრა ოღლა გოგონაშვილი. ჩვენ ვინახუდით მსოცვანი ქა-

1. ე.ე. გაბაშვილი, „ჩემი სიყმაწვილე“, გლეონიძის საბ. ლიტერატურული მუზეუმში, ვაგაბაშვილის ფონდი — № 17296.

ლი. მან გვიამბო: ანატასია ერისთავის დავალებით გორში ვაგროვებდნ დაწმირი ჩენილ ბავშვებს და მომეყენა „მანდილოსნის“ ქალთა სამანდილოსნოში“. იქვე იყო გახსნილი სკოლა და ბავშვებს საშუალება ეძლეოდათ ეხწავლათ. მე ვუწოებოდა საზარეულოში, ვაცხობდი ნამცხვრებს, ზაფხულში ვაკეთებდი ნაყინს, აქედან შემოსული ფული კი ხმარდებოდა ბავშვების სწავლას და ნაცმასო.

„მანდილოსნის“ ბევრი ხელშემშლელი გამოუნდა და ეს საზოგადოება თანდათან დაიშალა.

მწერლის ბიოგრაფიის ამ ფაქტზე იმატომ შევჩერდით, რომ უფრო ნათელი გავგებოდა, რამდენად შერწყმული იყო მისი პაროვნებაში საზოგადოებრივი და შემოქმედებითი საწუილები.

პირველ სეროოზულ განაცხადს ანატასია ერისთავ-ხოშტარაის ლიტერატურულ სარბიულეზე წარმოდგენდა მოთხრობა „მატონებმა არ დაიწუნეს“. ამ მოთხრობაში მწერალმა შემოიტანა ის მოვარი თემები და მოტივები, რომელთაც სრულყოფილი ასახვა მოყვს მის შემოქმედებაში. ეს თემებია: — ქალის ხულის ბეფულებში ღრმაღ წვდომა, მისი პირადი და საზოგადოებრივი ტრაგედიის ჩვენება, მშობნული ხალხის გაეფრთხილება უფო, სოფლის ჩამორჩენილობა. მოთხრობის მოვარი გმირია სიკეთითა და სათონებით აღსავსე გლეხის ქალი ნუში, მისი უსიზარულო ცხოვრების ფონზე თავს იჩენს ყველა ის მოსოტება და საყვე რითაც აღსავსე იყო იმპერიული ცხოვრება.

მოთხრობაში „მატონებმა არ დაიწუნეს“ ანატასია ერისთავ-ხოშტარაია გამოჩნდა როგორც ორიგინალური ხელწერის მწერალი. მან გამოამყვანა უნარი სახეებისა და ხასიათების თავისებურად ბატვისა, უკვე იგრძნობოდა, რომ მწერალს ეტრება შექმნის მძალეი სიუჟეტი და კომპოზიციონერად შეყრული ნაწარმოები.

მოთხრობა იწყება ღამის შოამბეჭდევი პეოზით. ღამის იღუშალებას ფეცრად არღვევს ჭკითად მოხიარულე მჭვარის ანჭარებულ ნახეები. მწერალს შემოჰყავს მოთხრობის ერთ-ერთი გმირი სოსანა, მაგრამ მის ამოცანას არ შეადგენს გავაცნოს და დაგვიხასიათოს ეს გმირი. სოსანამ თავის დედასთან საუბარში მოკითხა ნუში, რომელიც თურმე მძიმე ხენს შეეპოო.

ამდენ უკვე იწყება გულსაკლავი ამბავი ჭერ პატარა, შემდეგ კი დაქალბეული ნუშისო, რაც მოთხრობის ღერამ წარმოადგენს. ყურადსაღება ერთი მხატვრული ზერბი, რომელმაც მწერალი ზმირად იყენებს სხვა ნაწარმოებშიც თავისა გმირების დასახასიათებლად. გმირის ხასიათის მოვარი თვისებებს, რაც შემთხვევაში მის პორტრეტსაც, მწერალი გვა-

ცნობს არა პირდაპირ თავისი სიტყვებით, არამედ მოქმედ პირთა დიალოგში ჩაურთავს ან მონოლოგებს სახით ათქმევინებს ვისმე. ასე იქცევა მწერალი ნუშოს მიმართ. პატარა გოგონას მკითხველი პირველად ეცნობა კალას ბერტყაზე, სადაც ის განსაკუთრებით გამოირჩევა მოწინდლობით, სიპარდიით, სიმკვირცხლით.

„ — ზაი, თუ გულს დამიარავს ჩანახი ზენს ნუშოს? რა გოგოა, რა გოგო იმ ხაწყალ ზურაბას ფეხზედ დააყენებს ეგ ხაყვი, თუ ღმერთმა დღე მისცა! შეხე! ცვიცხლა, ცვიცხლი! ცვიცხაოთელაა! — მოხმოდა ყოველ შპარღან“.

ამის შემდეგ მწერალი კვლავ უმატებს ფერებსა და საღებავებს ნუშოს სახეს, მაგრამ მკითხველს უკვე გარკვეული წარმოდგენა აქვს ამ გმირზე.

ნუშოს სულერი ტრაგედია იწყება მას შემდეგ, რაც მამამისა ცოლის შერთვის და აპირებს. ვინ იცის, როგორ დედინაცვალს უფაუნის მას ბედი? ამაზე ხომ მიიღი მისი მომავალი ცხოვრება და მოკიდებულია ღრმა შინაგანი თბილი სიყვარული და პატარა მონადირე ახალი ცხოვრების დასაწყისისა, მისი პირველი შთაბეჭდილება. გამოწვეულია დედინაცვლის ნახვით. მწერალი აქვე გვაძლევს დედინაცვლის პორტრეტს, რომელიც მიჯანყებებს მის სულერ სიმამირებს.

„აღდგომის დღე ეკლესიაში ხატების წინ და მხოლოდ ნუშო მხურვალედ ლოცულობს. საგანგებოდ ღერდება იგი ჭარბების წინ, მწერალი თითქოს ამით უხვამს ხაზს, ნუშო ხომ თვითონ ჭვარცმულიაო. ...ღმერთო! — რა უსიტყუვედღერება — ხატობას ხატავდა ეს გაწამებული არხება! აი, გაათვა ნუშომ მხურვალედ ლოცვა, წამოდგა, გადიარა პირგვარი, თუდახრილი გამობრუნდა, მაგრამ ამ დროს მან იგრძნო რაღაც ძლიერი ძალა, რომელმაც უნებურად დააღმორჩილა და მიახედა გერდზედ. მისი თვალები შეხვდა სოსანას გასტრებული თვალებს, რომელმაც თანაგრძნობით მიხრერებოდა“.

ასე დაიწყო ნუშოს და სოსანას გაუხარებელი სიყვარულის ამბავი. მწერალს სურს გვაგრძნობინოს, რომ თვითონ ცხოვრება მოედინა ავი დედინაცვლის სახით ამ ორ პატიოსან არხებას, ნუშომ გამოსავალი იმაში იპოვა, რომ ძალით შეჰყარა თავის თავს ხატონებს.

„იქნება ბატონებმა არ დამიწუნონ! — ფიქრობდა ის და კიდევ აუხდა სასწარელი ნატრია“.

მოთხრობაში მწერალი შთაბეჭდილად ახაზავს იმ წამორჩენილობასა და ცრუმორწმუნეობას, რომლითაც მოკლულია ხალხის გონება. ნუშოს მამას, ზურაბას ნებას არ აძლევენ დაიტაროს თავისი ქალიშვილი, რათა ამით ბატონები არ განარისხოს. ნებას არ აძლევენ თავაზიანი გაიტანოს ნუშო კულბო, რადგანაც ბა- 12 „მნათობი“, № 1.

ტონები დაინახვენ და გაწყურებინო. შემდეგ მოთხრობა, რომელშიც იგივე ტკივილებია გამოხატული, ვახლავთ „ლასარემ გადამჭრება“. ამ მოთხრობის შექმნას ისტორიას მწერალი შედეგდგინარად აგვიწერს: „მოთხრობის სიუჟეტის სოფლის ცრუმორწმუნეობაზე; აგებული. მოგონილი არაფერია. სულ თვალთ ნახული ამბები აქვრე. მოთხრობაში დახელოვნებულ კორესპონდენტის როლს ვასრულებდი“.

ამ სიტყვებიდან ჩვენთვის ნათელი ხდება მწერლის თავისებური მიდგომა ადრეული თემისაღმა. განცხადება, რომ იგი მხოლოდ კორესპონდენტის როლს ასრულებს, მწერლის თავმდაბლობის გამოხმატეულია. ეს უბრალო უფთო ამბავი ანატასიამ ისე შეავსო დიდი ფსიქოლოგიური და სოციალური ტკივილების წარმოდგენით, რომ ლასარობის აღწერა მეორეხარისხოვან მოვლენად იქცა. პირველად უშედეგად თვალსაჩინოდ ამ მოთხრობაში გამოვლენდა მწერლის შემოქმედებითი პრინციპი. ანატასია იერდნობა ცხოვრებისეულ მახალს, მაგრამ მას არ შეუძლია მხოლოდ კორესპონდენტობა, თუ არ შექმნა სისხლსავსე მხატვრული ხაზებმა. არ შეუძლია არ შეესაძინოს იმ დიდ ტკივილებსა და განცდებს, რომლებსაც მოუცავთ მის გარშემო მყოფი საზოგადოება.

მოთხრობის ცენტრალურ ფიგურად წარმოგვადგება სასიოებით და კეთილშობილებით აღსავსე ქალი ირანე. ირანეს ტრაგიკული ბედი არის ის დერძეული თემა, რომელზედაც აგებულია მოთხრობის სიუჟეტი. ანატასია ცრამთავ-ბოშტარია წარმოგვადგება როგორც უფრო დახვეწილი და დახელოვნებული ოსტატია. აქაც იგივე მისთვის მტკივნეული საკითხია — ქალი, შეზღუდული და შეზოცილი თავისი მომავლის გადარწმუნებაში.

მწერალს თანდათან შეეყვარათ მისი გმირების — ირანესა და ზურას ცხოვრების მდინარებაში. ამ მოთხრობაშიც ანატასია მოვლენებს აგვიწერს რეტროსპექტიულია — ჭრვხედავთ შედეგს, ხოლო შემდეგ თანდათანობით შეცნობით მის წარმომშობ მიზეზებს.

ირანე და ზურა ბავშვობიდან თანაშერდინი იყვნენ, კეთილი ბავშვური გრძნობით გამსჭვალულნი ერთმანეთის მიმართ. „ბოლოს ამ გრძნობამ მათ შეუჭრელებად უცნაური მითაროულემა მიიღო“.

დიდი მხატვრული ტაქტით, დიდი აღამა-ნური სიბოთით ხატავს ა. ერისთავ-ბოშტარია ამ ბავშვური, დილის ცუარავით წმინდა გრძნობის „უცნაური მიმართულებით“ წარმართავს.

ირანეს და ზურას ბედნიერება შეუძლებელი გახდა, ვინაიდან ზურა ირანეს მამის ნათლული იყო.

1. დავით კასრაძე. ლიტერატურული პორტრეტები. გვ. 10.

ირინე შობლებმა გააბოკვეს მისი სურვა-
ლისა და გრძნობის წინააღმდეგ. აქ იწყება
ირინეს ტრაგედია. ვერა და ვერ შეიგუა ეს
ახალ ოჯახს, ქმრის დანახვაც კი მისთვის
აუტანელი სახველი იყო. მწერალი შთაბეჭდვა-
ვად ვაღმოკვეცებს ირინეს ბრძოლას საყუარს
თავთან. ირინე ცდილობს ჩააგონოს თავის
თავს, რომ ქმარ-შვილი არაფერი შეუშია, ის
მოვალა იყოს ოჯახის ერთგული, მზრუნველი
დედა, მაგრამ არაფერი გამოდის. შვილის ბი-
კვდილი მისთვის თითქოს საბავი გამზღარა,
რომ მთელი დღეებო სასაფლაოზე გაატაროს
და ოჯახს თავი დაადღწიოს.

გივე გულბისტკივლი ნაქსოვა ანახტახია
ერისთავ-ხოშტარაამ თავის მოთხრობაში აქე-
რა".

აქაც ქალია მოთხრობის გმირი, გაუპიროვ-
ნებული, დამცირებული, მაგრამ საზო-
გადოებასთან შეტაკებისული და გამარ-
ჯებული ქალი. ეს ვახლავთ მართა
უპიროვნილი. თუ ანახტახიას წინა მოთხრო-
ბის გმირი ქალბუ — ნუსო და ირინე —
თავიანთ მკაცრ ბედთან შეირგებულნი და-
ღუპენენ, მართა შეიბრძოლა ამ ბედს და კი-
დედ გამარჯვა.

როდესაც მართას ვახლავთ დრომ მოა-
წია, ბუნებრივია, შობლებმა დაიწყეს შეძლე-
ბული საქმრის გამოჩენვა. მართას კი გული
მიუწევდა ღარბ სეპორონახეენ, რომელიც მათ
ხოფელში მოქამაგარედ დაშლგარეყო და ერთი
მწიური ქობის მეტი არაფერი ვაჩანდა.

მოთხრობის პარველი თავები შთაბეჭდვად
წარმოსახეენ მართას ხასიათის სიმტკიცეს, მის
უტებ ნებისყოფას. მას ვახლავთ არ უნდა
ხანდრა ქალაქისა, რომელზედაც უპირებენ ვა-
თხოვებს. ღრმა თანაგრძნობით ხატავს მწერა-
ლი მართასა და ხეიშონას ვანცდებს, ქალის
მტკიურ ვაღაწვეტარლებას ვაიპაროს თავის
გულისწორ სვიშონასთან ერთად მის ღარბ
სამყოფელში.

მოთხრობის ყველაზე ძლიერი ადგილია, სა-
დაც აღწერლია მართას უკანახქენლი ღამე
შობლიურ სახლში. მეორე დღეს იგი ხანდრა-
ზე უნდა დანიშნოს. მწევრე სულიერმა ჰიდილმა
მოცუვა მართას არსება. მისი გული და გონება
ვაფორებით ებრძვიან ერთმანეთს.

— „არა, წახლდა არ შეიძლება! შობლების
შემოწყრომა ადვილი არ არის! მაგრამ ხედავ ამ
ღრმს? თვალწინ წარმოუდგა ხანდრა და ტანში
ვააზრიალა.

— არა, ხეიშონა! ხეიშონასთან მიხდა... დი-
კენებსა ამ ღრმს ხაზარალო — გული ამ წვაღე-
ბაში ვათენდა“.

სახლიდან ვაკეუელმა მართამ ნიადწია ად-
გილს, სადაც ვაა ორად იყოფოდა: ერთი მი-
ნიარტებოდა უკანვე სახლისიკენ, ხოლო მეორე
— იქითკენ, სადაც ხეიშონა ეგულდებოდა. მართა

წამს შეტორტმანდა, მაგრამ მწერალე აქცია
ზურგი სახლის ვზახ და ცხოვრების სხალ ვზახ
დაადგა. ამ გზაჯვარედინზე ვამჩნენქმ მსახრთას
სულიერი სიმტკიცე და შეაშობვე სული.

მართას სახით ანახტახია ერისთავ-ხოშტა-
რიახ შემოქმედებაში ვამოჩნდა სრულად
ახალი, ცხოვრების უფლდმართობასთან შე-
ბრძოლებული შეაშობვე მანდალონის სახე.

ქალის უმაღლეს გრძნობას — დედობას —
უძღვნა მწერალმა მოთხრობა „დედები“. ეს
გრძნობა ყველა ქალის ზვედრი უნდა იყოს.
მწერალი დამარწმუნებლად ვეჩვენებს, რომ
ყველა ქალს არა აქვს საშუალება დატყბეს ამ
სანეტარო გრძნობით. ცხოვრებაში სხვადასხვა-
ნაირი დედები არსებობენ და სწორედ ამ ვან-
სხვაებულა სახეებს შექმნა ვანუზრახავს მწე-
რალს.

თავდაპირველად შეიბეჭელა წარმოუდგება
დეიკო. ქალაქის ერთაშულს შერწყმული, იგი
ამხად მიახიჭებს. მისი ვახუნებული მოსახლარი
მეტყველებს, რომ ის სიმდიდრით არ ვამოჩ-
ნევა. მიუხედავად ამისა, დეიკო ბედნიერია.
მას აქვს მუფდრო ოჯახი, პატროსანი, შწრო-
მელი, მზრუნველი ქმარი, ორი შვილი და მე-
სამის მოლოდინია. იგი არ ოცნებობს ამ-
ქვენიურ დიდებავე. დეიკოს საცნებით აქმა-
ყოფილებს ოქამური სიტკებომა და თავის
წმიდათა-წმიდა მოვალეობად ღირსეული შეი-
ლების აღზრდა მიანიხა.

დეიკო დამხმარე ქალს ეძებს. მას მოყვება
ერთი ფრმობიდილი ახალგაზრდა ქალი ნატო.
ბედუარეღმართ ცხოვრებას ეს ქალი თავის
ფსერზე მოუტყვია. ნატოც დედა და თურმე
კვლავც დედობის მოლოდინია, თუმცა ეს
გრძნობა მისთვის სრულად უცხოა. მას არა-
ფრად მიანიხა საყუარის შვილი ვახცეს ან ხე-
შეთა სახლში მიახაროს. დეიკოს შეეიბეჭე-
— როგორ ვამოუშვა ის ქმარმა ასეთ მღვდო-
რებაში — ნატო მიუგებს:

— ეს, სადა მიყავს ქმარი ან სხვა ვინმე!
წუალსა და მეწყერს უზიღნიათ ზემო ცოდვეთ.
ბარც ხუთი წელიწადია, რაც ჩემი ოჯახი თვა-
ლით არ დამინახავს, იმ უბედურათ ხატარე-
ბელმა ვამომადლო. ხაშ წელიწადია ერთ კაც-
თან ვცხოვრობ ამ ქალაქში... ერთი შვილი
იშასთან შყავს. ახლა მეორეზე რომ დავმომადი,
მანაც სახლში არ დამაშენა“.

დეიკოს აღმოცოტებას ნატო იმით პახუ-
სობს, რომ ვაბირგება ადამიანს ყველაფერს
ჩაადენინებებს.

შეიბეჭელს თვალწინ წარმოუდგება ე. ნინო-
შვილის „ქრისტინე“, „არშიენი“, რომლებშიაც
ახალგადა, თუ როგორ ითრებს ბურჟუაზული
ქალაქი თავის მორვეში პატროსან ადამიანებს.

სრულად თავისებურად წარიმართება მე-
სამე დეების — მართას ბედი. მისი დედი ხნის
წინატრი ბედნიერება — დედობა — მისი ქმრის

ოჯახს ეპრობის ხანად გაუხდა. ახალშობილის დედას — მართას უფურცენ როგორც შემოსავლის წყაროს. მის ქმარს, ნონეს, იმედი აქვს, რომ მისი ცოლი დღეიდან იყლის მძიმედ და მას შეუძლია ზელიც არ გაანძროს, მაინც უზრუნველყოფალი იქნება.

შემძარწუნებელია მოთბობის ის ადგილები, რომლებიც ასახვენ მართას ოჯახში ქალისადმი დამოკიდებულებას.

„— ადრე, ქალღო, წინქვილში წადი, ტოპრათ ფეტილი მოიტა! — მიუბრუნდებოდა მას უკუხად ქმარი“.

„ოთახში შემოვიდნენ წელში მოხრილი მაიკო და მართა, რომელთაც ზურგზე წაბოკილათ შემის ვეება გუდურები და ხენწით დაბყარეს კუთხეში“.

მართა სრულიად ორბინადური და უჩვეულად სახეა ქართულ ლიტერატურაში.

ანასტასია ბრისტაზ-ხუტარიას შთაგონება კვლავ დახტრიალებდა ქალს, მის სულიერსა და ზნეობრივ მშენებებს. ბუნებრივია, ეს თემა ერთი უმწვენილოდ იქნებოდა მის მთავარ ნაწარმოებში, რომელიც „მოდანულ გზაზე“. იდეალი სრულქმნილი, ამაღლებული და სპეტაკი სულის მქონე ქალისა მწერალმა გამოხატა თავისი საუკრული გმირი — ქეთინო ზურაბაშვილის სახით.

ქეთინო, ოქროსთან ერთად, ამ რომანში კეთილის, ნათელის ხატებაა. მაგრამ თუ ოქრო, მიუხედავად არა ერთი თავისი ფუჭი ოცნებისა და გუდურბრყვილო აზრისა, მაინც სოციალური პიროვნებად ვეცხსება, ქეთინო მთლიანად იდეალია, რომელიც მხოლოდ წარმოადგენით შეიქმნება.

ქეთინო პირველივე გამოჩენით მკითხველს ევლინება როგორც მითოური დალი ბუნების წიაღში, ზღაპრული შევლის თანხლებით; ცისფერი კაბა თითქოს რომანტიულ სამოსელში ახვევს მას და წარმოგვიდგენს როგორც ზეციერ, არააქვეყნიურ არსებას.

რომ უფრო მაღალი გამოჩნდეს ქეთინოს პიროვნება, ავტორი მას უპირისპირებს მისივე მტკობარს მარკოსს, ჩვეულებრივ, თავისი ხაზოგადოებისათვის ტიპურ პიროვნებას, მარკოც ცდილობს, რომ ქეთინომ მოაქციოს უფრო დაღება მის მძის, პალაკოს, მაგრამ „როდესაც სიყვარულზე სიტყვას ჩამოუდგებს. ქეთინო ილაშება და ამბობს: — აი, ჩემი სიყვარულია ხანგები, ესენი არიან — და უჩვენებს წიგნებზე, საბატახეა და შევლზე. ოხ. ქეთინო, ნეტავი შენ, რომ ეგ ნიჭი და წიგნები ვაგმა-ყოფილებენ რაღას ეპოტირები ცას! მარტო როგორ უნდა იტრალო ამ ჩაწველიადებულ, უფერულ სახნეღეში, რომელიც გარს ვახვევია? ვინ მისცა ქალს მაგდენი ნება, ან თავსუფლება? (ხაზი ჩემია, ნ. ე.) იყავი ის, რაც ათახი სხვა, იცხოვრე, დასჭერდი ბედას, როგორც ზელში გუქლია“.

მწერლის მიზანა ხარწმუნო ვახადოს, რომ ქეთინოს არ შეუძლია თუოს „ის, რაც ათახი სხვა“, იგი აღტვის ზინათლისაგან, ვიკისუფლებისაგან. სასოწარკვეთილია რადგან მთავრის სოფელი მონასტრის მხგავსი ენგეება, ვიწრო, სულის შემსუფაველი. ქეთინოს გული მიუწევს გლტებისაგან, შევლის მათ გაკირება-დაღბნებაში. როდესაც მისი შეგობარი მარკო ურჩევს დაანებოს თავი შეტილი ცხოვრებას, ბედნიერების წყაროდ ვახადოს ჩაქმადხურვა, მხარულება, ცეკვა-თამაში, ქეთინო ეუნება:

„ბედნიერი ვიქნები მხოლოდ მაშინ, როცა ჩემი მხატვრობა ვამოაღებს ხაფოუს, შევჭლებ მის საკაღრის სამსახურს. ბედნიერი ვიქნები მაშინ, როცა ჩემი ქვეყანაში შევხედები ნამდვილ, ტუშმარტ ადამიანებს, განათლებულთ, პატიოსნებს, თავუწირულთ“.

ქეთინო თავისი კეთილი ზრახვებითა და მოქმედებით ნამდვილი განმანათლებელია, რომელიც ეძებს შეგობარს, მტაცეც საყრდენს თავის კეთილშობილურ მოღვაწეობაში. ასეთ შეგობრად მოველია მას ოქრო. ქეთინოს სახე მკითხველის წინაშე აცოცხლებს რუსული ლიტერატურის შესანიშნავი გმირი ქალების — ტოლსტოის ნატაშა როსტოვასა და ტურგენევის ლიზა კალიტინას ხანებებს.

ნატაშა ხომ ვასულდგომებული პოეზიაა, ის ეტრფის ზელვინებას, შეუძლია დაუსრულებლად იმღეროს, იგადობოს. მისი სიმღერა — ეს ახალგაზრდა ქალის სულის მუსიკაა. მას შეუძლია ყველაფერში დიდი პოეზია დაინახოს, თვის აღმშვიც კი, გავისიეროთ ნატაშას ვანცდები ხანგრძლივად ზალკისკობის პირველი შეხვედრის შემდეგ. ნატაშას და მის დას სოფლის ერთ ოთახში სმანავთ. უფერად სოფლის შემოსების:

„სონია, სონია... ეს რა მოვარება, შეხედელ! ოხ, რა დიდებულაია მომიაბლოელი. სულს-დგამე, ჭარფახო, მომიახლოვდი, მამ, ხედავ? ერთს ჩავამუხლებდი ღრმად, რაც შეიძლება ღრმად და გაფფრინდებოდი, აი, ასე!“

ქეთინოს სულიერი ნათესაობა ნატაშასთან სწორედ ამ ხამაღლის, ამაღლების მომწარფებაშია. ქეთინოც ხომ ზელვინების მითაყვანთ, თავად ზელვინება ის თავის გარშემო მყოფ საზოგადოებაზე მაღლა დგას, გრძნობს მის შეზღუდულობას, ზედმეტ მიწიერებას და ამიტომ სწუწრია ხამაღლე. „ცხოვრებაში ახლად შემაველ ნორჩ არსებასა და უფროსებს შუა აუოლებულაყო უზარმაზარი კედელი რომლის დანგრეებას ისინი დაუინებოთ ცდილობდნენ, რათა თავიანთკენ მოექციათ. ქეთინოც გარტუნობით ემორჩილებოდა, მისი გული და სული კი მუდამ კენესოდა, მაღლა-მაღლა იწევდა“ (ხაზი ჩემია, ნ. ე.).

ლიზა კალიტინაც პოეტური ბუნების ქა-

ლია. მას უყვარს მესხა, მოკლე თავისი შინა-
განი ხილრებით, ცხოვრებას წედოებით იგი ეპო-
ქის მოწინავე ახალგაზრდა ქალად წარმოგვი-
დგება. ღიზს ზედმეტად შორსმდებელი, რაც კიდევ
უფრო ამწვავებს მისი ცხოვრების ტრაგიკულ
დასასრულს. დროისმოწმობა ახასიათებს ქეთი-
ნოსაც. იგი ხომ მოწინააღმდეგე გაიზარდა და
იქიდან დაჰყვა რელიგიისადმი თავდასხმისკენ!

ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიას ქალთა გუ-
ლერეას ავტორგვინებს მისი მეორე რომანის
— „ბედის ტრაგედია“ — გმირი სიღონა. რომანი
— ამ ქალის ბედუაღმართი ცხოვრებაზე მო-
გვითხრობს, მაგრამ ამ ცხოვრებას მწერალი
მატავს ისეთი მათერა ბაზოგადობრივი ქარტი-
ხილვების ფონზე, რომ ნაწარმოები დიდ სოცია-
ლურ ელერას იძენს.

მწერლის აღიარებით, რომანის საწყისი
თავები ავტობიოგრაფიულია. პატარა ციცი
(ნათლობით სიღონა) თვითონ ანასტასია. ეს
მისი უზრუნველი და უღრუბლო ბავშვობა,
დიდუფასა და პაპასთან მისი სიფულე უცაში
გატარებულა. ანასტასიას დედა ელისაბედი —
აუღრუბლო ქალიშვილია ეკატერინე და წა-
და ბავშვობიდანვე. რომანი ციცი და დედა
დიდუფასთან ქალიშვილია. მისი სიყვლილის შე-
მდედ და დედასა და პაპს ციცი ასულად მო-
ვლეს. ტახო ერისთავს დედა აღრე არ დაუჰ-
ვია, როგორც მწერალი ამას ციცი შეხატებ
მოგვითხრობს. მისი შრომები — ელისაბედ
ბავშვობიდან და გიორგი ერისთავი — თავისი
მრავალრიცხოვანი ოჯახით მეტყვისებზე ცხოვ-
რობდნენ. ვინაიდან ტახო ფრეიჯერად ძალი-
ან ხუნტა ჩანდა, მისი აღრე და დედადი და პა-
პამ იკისრეს. მათი გარდაცვალების შემდეგ
ანასტასია დაუბრუნდა თავის შრომადირ ოჯახს
და ერთ წელწადში გაიზარდა დუტუ შე-
გრელზე.

რომანის გმირი, პატარა ციცი, პაპისა და
დიდუფას დაკარგვის შემდეგ, მწერალმა — სულ-
ოზლად დაბრუნდა. სწორედ აქედან დატარალ-
და მისი ბედის ბოტბალი. სოციალურად ერთ-
წლის სრულად განსხვავებულ აღმართა ხა-
შუკარაზე გამოხატავდა დასქირდა მწერალს
ახე შეეცვალა თავისი ცხოვრების პტორია.

რომანის მესამე ნაწილში, სადაც იწყება
ცხოვრების ჩარეკლიან გზაზე დამდგარი ციცი
— უკვე ქალბატონ სიღონას ცხოვრება. ანას-
ტასია ერისთავ-ხოშტარიას თავისი მამიდას,
ნიწო ერისთავის ცხოვრება აუწერია. ნიწოს
მეუღლე ხასიათითა და თვისებებით მეტად ჩა-
მოგვად ხიღონას მეუღლეს, თავად გენო ბა-
ზიანს. ის ფრიალ მოსიყვარულე მეუღლე, მე-
ტად ეკვიანი, ამავე დროს არშეუბნის ტრფი-
ლიც. რომანში მწერალი ავტორის ეტიზოდს,
სადაც მთელს სიყვლით გამოჩნდა გენო ბაზი-
ანის უხარულერო ეკვიანობა. ანალოგიურ შემ-
ახვევას მქონია ადგილი ნიწო ერისთავის ცხო-

ვრებაშიც, ასევე მოქცევა მას ეგვიტ გავე-
ბული ქნარით. განსხვავება ცხოვრებისეულ პერ-
სონაჟსა და რომანის გმირს შორის განსხვავება
გენო ბაზიანს მწერალი გვიხატავს შეძლებულ
თავად, დიდალა მამიდას მთლობულად.
ნიწო ერისთავის მეუღლე კი მედამ თბილისში
ცხოვრობდა და მხოლოდ ვაჭრობას მისდებდა.

აქაც მწერალი გარკვეული მიზნით ცვლიას
თავისი პროტოტიპის სოციალურ მდგომარეო-
ბას. ბაზიანებს სახით მწერალმა გვიჩვენა
დიამეტრალურად განსხვავებული კატეგორია
ქართული თავადებისა, წარმოჩინა ის მწვავე
სოციალური კონფლიქტება, რომლებიც განსა-
კუთრებით გაბზარდა 1910-იან წლებში.

რომანის დასაწყისშივე მწერალი ხაზს უს-
ვამს ციციას თავისუფლებისმოყვარე, ლალ
ბუნებას: მას გული მიუწევს ბუნებისაკენ, ის
გარწმობს მისი სიღამაზე, გავარდნის თვალ-
წარმატო პეზივით მონიბლული ციცი „თით-
ქო ცაში ფრენდა, ვადღიოდა ფერთა სპი-
ფლობელაში. წუთს ოთახში შემოგარდებოდა,
მიმოხედდა, მისი წარბები მოიდუშებოდნენ.
არ კმეყოფილდებოდა ამ პატარა ოთახებში“.

აქ თავად წარმოგვიდგებოდა ქეთის
წარბებისეული. მასაც ხომ ხუნტს უხუთავდა ის
გარემოება, რომელიც მონახტად ერგვნებოდა.
მასაც ხომ სიმაღლე, აღმადრენა სწუროდა.
მაგრამ თუ ქეთის წარბებისეული მეტისმეტად
ზეციურ არსებად გვეხატებოდა. ციცი მტკიცედ
დგას მიწაზე. რამდენი უბედურება დატარალ-
და მის თავზე! იგი მედგარად უმკლავდება
ცხოვრებას.

ანასტასია ერისთავს თავისი სამწერლო
მოღვაწეობის დასაწყისში დაწერა მცირე მო-
ცულობის უსიქლოგიური ტიპული — „მეტი
ღონე არ არის“¹.

ნაწარმოების გმირია ახალგაზრდა თავადის
ქალიშვილი თამარა. თუ „ბედის ტრაგედია“
გმირის — ციცი ცხოვრების ისტორიას გვა-
ხსენებთ, გვექმნება წარმოდგენა, რომ მწერალ-
მა ის დახატა ვარო თამარისეულის საპირისპი-
რო პიროვნებად.

ბედუაღმართი გამოდგა ორივე ქალის
ცხოვრება — ვაროსიც და ციციც. ორივე
აღრე დაობლდა, ორივე მარტოდმარტო აღ-
მონდა ცხოვრების პირისპირ. ვაროსთვის ეს
ობლობა სახედისწერო გამოდგა, ვინაიდან მან
საერთო ენა ვერავისთან გამოხატა. მწერალი
თავიდან მიგვანიშნებს, რომ ვარო კეთილშობი-
ლი, წმინდა გრძობის ქალიშვილია აუცი. მან
ხომ გადამკირთი უარყო ბიძისა და ბიძულის
წინადადება — გაყოლოდა ცოლად ხნიერ კაცს
მხოლოდ ცხოვრებისეული კეთილდღეობისათ-

¹ ეს ნაწარმოები არ შესულა მწერლის არც-
ერთ კრებულში, დაიბეჭდა გაც. „ივერიაში“
1894 წ. № 19.

ვას გაეხსენოთ მაკინე ხარდიონიშვილი — ეს ბიროტების სიმბოლო — რომანოვიან „სოლო-ჟული გზაზე“. როგორ ადივალად შეეცაუა იგი ხულოთ და ბორციოთ მახინჯი კაცის ცოლბას მხოლოდ იმის გამო, რომ დელოდელურად მც-ბოვანი ვარო ამას ქატვობრულად უარყოფს. მისი დამდუბველია მახინჯი აღზრდა, რომელიც თავისი მშობლებს-საგან მთილო.

ვარო იზრდებოდა ამ შეგნებით, რომ ის თავის გარშემო მყოფ მშრომელ ხალხზე შეუ-დატებლად მალა იღვა. „მის ხშირად ეყურებ-ბოდა დედისაგან დარბების მახსრად აგდება, მათთან ამპარტავნობა. ვაროს სერობდა, რომ მასა და ვინზე საცოდავ დაძინილ ბავშვს შო-რის ხართოთ არა იყო რა. იგი სხვა აზრზე, სხვა ბაერზე დაბადებულყო, მოკლებოდა ადა-მიანობას, ახლო არ იკარებდა“.

სულ სხვაგვარად წარმოგედგება ცოცო. იშვიათი გულითადობა სუფევს მასა და მის ახლო მყოფ გლების ბავშვებს შორის. დაბ-ლებული ვარო ბიოკლა-ბიბის სამურვეო გამ-ხდება. მწერალი ხაზგასმით უარს ათქმევინებს ციცოას ბიბისთან ვადახვალზე. იგი გლებებთან მთურენს მას საიმედო თავშესაფარს.

სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილა ვარო გამოსავალს ვერ პოულობს. მას ეთაქილება მა-სწავლებლობა, კერვა, ხართოლ შრომა. ვაყო-ხსენოთ, რა ხალიხით ამეცადინებს გლების გო-გო-ბიბებებს ცოცო, უყარავს მათ კაბა-ახალუ-ბებს.

გამოუვად მდგომარებობაში ჩავარდნილა ვა-რო თოვლიში პოულობს საუყუნო სიმშვიდეს. ციცოსაც უშიშვებს დარტყმებს აგებებს ცხოვრე-ბა, მაგრამ ეს უმკლავდება ყოველგვარ ვაბა-პირის მომავალი დედობის იმედით ფრთაშეს-ხმული. აქ მწერალმა თითქონ გამოასწორა თა-ვისი შეცდომა, რომელიც დაუშვა ქეთინო ზუ-რახაბიშვილის მიმართ. თუ ქეთინოს მისი ორი შვილი ვერ უმსუბუქებს მწარე განსაცდელს, სიღონის სწორედ ეს ბედნიერება ასულ-დგმულებს.

ვაროსა და ციცოს დაპარისპირებით მწე-რალმა დაგმო თავისი წოდების წარმომადგენე-ლთა ამპარტავნობა, მანკიერი აღზრდა.

მწერალმა ნათლად დანახა თავისი გზარის — ვაროს მსგავს ნებიერად აღზრდილ, ქედ-მადლ, შრომის უჩვევ თავადის ქალებს, რომ საკმარისია იხინი რაიმე წინააღმდეგობის პირის-პირ აღმონდუნენ, ისევე დააღუბებინ, რო-გორც ვარო.

სიღონის დემოკრატიული, მუმანური ბუ-ნება ყველაზე ცხადად თავს იჩენს ბაზიანების ოჯახში. იგი გრძნობს, რომ თავადებსა და გლებებს შუა აქ უფსკრულია, გლებები შო-თვალს არიდებენ, ვაურბიან. მას ახსენდება თავისი მშობლიური სოფელი, სადაც მუდამ გარს ეხვევოდნენ გლებები და ხშირად საქმის

უსაზღაუროდ უკეთებდნენ. აქ კი რაღაც შიში, კრალფა და ველურობა იხატებოდა ყველას სახეზე.

„როგორ? სიღონია სოფელში იყვენ და გლუებთან ხართოთ არა მქონდეს რა მაინ, როდესაც თავს იმით შეილდაა გრძნობს და დღეს მათის წყალობით არის გაზდენიერებუ-ლ? არა! ამისთანა ველურობას ბოლო უნდა მოედოს აქაურობა უნდა გამოგზიზილდეს, თო-რემ უამისოდ აქ ცხოვრება წამება იქნება! — უიქრობდა სიღონია და ეძებდა დროს და შემ-თხვევას, რომ თავისი განზრახვა შეესრულებ-ნა.“

აქ იწყება სიღონიას კონფლიქტი ქმართან. თუ მხედველობაში მივიღებთ რომანის ერთ-ერთ თემს — ცოლს და ქმარს შორის წამო-პირილ უთანხმოებას, სოციალურ და პოლიტი-კურ ძვრებთან დაკავშირებულს, შეგვიძლია პარალელი გავავლოთ ლალიონის მოთხოვნას-თან „თინა“. მოთხოვნის გმირა ქალის — თი-ნას ქმარი ილა ფუნცხადაძე საზოგადოებაში დაწინაურებულ კაცად ითვლებოდა. იგი არა-ფერის აქლებდა ოჯახს და ცვლადობდა თანას უსრუნველი ცხოვრება მქონოდა. მიუხედავად ამისა, თინა ვერ შეეცაუა ქმრის რეაქციულ შეხედულებებს და მოწინავე ადაშიანო წრეში ჩაება. ახლადშობილმა ბავშვმაც კი ვერ იშაქ-მედა თინაზე, რათა ოჯახის მუდღერება არ და-ერადება და ქმარს არ ვასცლდობა.

სიღონიას ტრაგედია უკიდურესობაზე მი-ვადა, როცა მისთვის ცხადი ვახდა ქმრის გარ-ყენილი, ზენწახდარი ბუნება. მწერალი დრმა შინაგანი ექსპრესიით ვადმოგვეცმს ახლავარს-და ქალის მწვავე ბულოერ დრამას. სი-ღონიამ შემთხვევით წაასწროს ქმრის რო-მანულ სტენან მთადელსთან და იმც შე-იტყო, რომ ამგვარი შეხედვრები საქმა-ოდ ხშირი უნდა ყოფილიყო. მის თვალწინ გა-იეღვა ქმრის ყველა უღირსმა ქცევამ და წარ-მოუდგა პირტყვი, რომლის არსებში ერთი ნათელი გრძნობა არ ბუდობდა. „ნად არის ის სანატრელი, ძვარფახი არსება, რომლთაც სულდგმულობდა, რომელსაც თავი მსხვერპ-ლად მოუტანა. წუთო ყველა ეს მარტო ოცნება იყო, სანის ბუშტი, რომელიც ათაჟურ ზო-ლებამ ვაფანტა შიის სიხეიში და დარჩა სა-წინიელი სანამდედოღვი?“

სიღონიას არსებში ვაყუნებული ტრავმა-ბა აწლილიყვნენ. იგი მძეივარებდა, ოხრავდა, კვნებოდა, უსაზღვრო ეყო მისი სინანული და აღშოთებდა. წუთით მან თავის მოწამლვაც კი ვადასწყებოდა, მაგრამ მის სხეულში ჩასახულმა არსებამ თითქონ ვააფრთხილა, რომ სიღონიას არ მქონდა უფლება შეილის მოსპობისა.

„არა! შორს სისუსტეცი ბრძოლა! ბრძოლა სიმართლისა და ზენიობისათვის, მისწრალება თავისუფლებისაკენ! სიღონია იცოცხლებს და

დღეიდან მთელ თავის ძალღონეს, აწრებს გრძნობებს, სურვილს შეაღწევს პაწია არსების აღწრდას.

სიღონია დღეიდანვე ხელს მიხურავს მეცადინეობას, რომ თვითონაც მოეწადოს ახალ დანიშნულებასათვის“.

300-იანი წლების ქართულ ლიტერატურაში ანასტასია ერისთავ-ხოსტარიახ ძომანი „ბეღის ტრიალი“ გვევლინება როგორც ერთ-ერთი ყველაზე მძაფრი, საცაბლონი პათოსით აღბეჭდილი ნაწარმოებია. სიღონიას სახით კი — მწერალმა ძლიერა, მებრძოლი, ბედის უკუღმართობისაგან გაუტეხელი ქალის დაუფიქსარი სახე შექმნა.

ანასტასია ერისთავ-ხოსტარიახ გმირი ქალები თავიანთი თავისუფლებისმოყვარე, მემბოხე ბუნებით ეხიანებათ დიდ ნორვეგიელი მწერლის ბენრიკ იბსენის გმირ ქალებს. მსოფლიო ლიტერატურაში იშვიათია მწერალი, რომელსაც იმდენი თანაგრძნობა და თაყვანისცემა გამოეხატოს ქალის მიმართ, როგორც ეს გამოხატა ბენრიკ იბსენმა.

ანასტასია ერისთავ-ხოსტარიახ სამწერლო მოღვაწეობის 30 წლისთავის აღსანიშნავ სა-

იუბილეო დღეებში ვახტანგ კოტეტიშვილმა გამოაქვეყნა სტატია, რომელშიც ვსცდეთ მიმოიხილა მწერლის შემოქმედება კრისტაქოსი შენიშნავს: „ქ-ნ ანასტასია ერისთავის შემოქმედებაზე აუცილებლად ექნებოდა გავლენა ბენრიკ იბსენს, მით უმეტეს, რომ სწორედ იმ დროს უჩვეულოდ ბატონობდა ეს ქალთა ფიქრების მპყრობელი“.

შესაძლებელია, ანასტასია ერისთავ-ხოსტარიახ გმირებს მათ პიროვნულ თვისებებთან, ფსიქიკურ წყობასთან ყოველთვის არ ჰქონდეთ უშუალო სიახლოვე, მაგრამ ხაერთო. განწყო-ბილებებით, თავისუფლებისმოყვარეობით, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიურად ჩაბმის სურვილით ისინა უთუოდ ენათესავენთან ერთმანეთს.

ანასტასია ერისთავ-ხოსტარიახ მხატვრული მემკვიდრეობა აღბეჭდილია დრმა ჰუმანიზმით. იგი აქტიურად ეხმარება თავისი დროის ყველაზე მტკივნეულ პრობლემებს. ქალის ადგილი საზოგადოებაში, მისი დამოუკიდებელი, სრულფასოვანი არსებობა — ეს არის პრობლემა, რომელიც მძაფრად გამოხატვის მწერლის შემოქმედებაში.

1 ვ. კოტეტიშვილი, „ანასტასია-ერისთავის-გან. „ქართული სიტყვა“ — 1924 წ. № 30. სამწუხაროდ, ეს სტატია მგელეჯარის არც ერთ გამოცემაში არ შესულა.

სონღალული

თბილისის ვიკროტოკონიმიკიდან

თბილისს, შტეტრის მარჯვენა ნაპირზე სამხრეთის მხრიდან ესაზღვრება სოფ. სონღალული.

სოფ. სონღალულის სახელი მეჩვიდმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეების სიველ-გუჭრებში და ისტორიულ ლიტერატურაში სხვადასხვა ფორმით გვხვდება — ყურყუთა, სონღალუბი, სოღალუბი, სონღალუდი, სოღანლუდი. ბოლო დროს მას საკუთარ სახელად სოღანლუდი დაემკვიდრა.

სახელი სოღანლუდი უცხოა, თურქულია და ქართულად სახაზევს თუ სახაზევოს ნიშნავს.

ამ ჩვენ ერთი შეხედვით თითქოსდა უცნაურ მოვლენასთან არ უნდა გვეკონფლიქტავს. მითუმეტეს რომ მსგავსი სახელები ჩვენი მრავლადაა, ვასარკვევია როგორ მოხდა, რომ ყურყუთას, შემდეგადროინდელ სონღალულს, სახაზვეთი ანუ სოღანლუდი როდის შეერქვა?

ამ კურონის თუ დაფსუსს ჭერ კადვე ისტორიკოსი პლატონ იოსელიანი ვაუწყებია: *Выезжая из Тифлиса, первым местом древнего населения является село Соганлуги, постоянно страдавшее от нападения врагов и защищавшее узкий проход по правому берегу р. Кура, Тифлис в 10 верстах от него. Не могу объяснить, когда и от чего дано название Соганлуги, означющее на татарском языке место лука*¹.

ასე წერდა თბილისიდან სომხეთის ახტალაში მიმავალი შკელეგარი, მოტიანილი მონაცემიდან ჩანს, რომ პლ. იოსელიანი გაკვირვებას გამოხატავს სოფლის სახელის ვაშო.

უემოთ ითქვა: სოღანლუდი მც. ისტორიულ წყაროებში გვხვდება სონღალულის ფორმით. ეს ტოპონიმი ფრინველის სონღალულის² სახელიდან უნდა იყოს ნაწარმოები.

სონღული (სონღური) — ფრინველი (ხაზა); სონღური (tatar) название птицы (დავით ჩუბინოვი, ქართულ-რუსულ-ფრანცუზული ლექსიკონი, 1940).

სუნღურ, ხანუარ, სანღარ, ხანღურ, სუნღარ, სინღარ... кречеть, ловчий соколя. (Лазарь Будагов, Сравнительный словарь турецко-татарских наречий, т. I, 1869).

ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში (ტ. № VI) სონღულს ასეთი ახსნა აქვს: „სონღული (სონღულია) (Falco gyrfalco), ზოოდ. საშუალო ზომის ფრინველი, შავარდნი-სებრთა ოჯახისა“.

აღსანიშნავია, რომ ივ. ჯავახიშვილი მეოთხრამეტე საუკ. ხალხთა აღწერის დაფორტებზე, კერძოდ 1761 წლის აღწერის დაფორტზე საუბრისას ჩამოთვლის თბილისის შემოვარტენში მღებარე სოფელთა სახელებს. უურადღება მიიპყრო ჩვენი საკვლევი სოფლის ახალმა ფორმამ: „...და სონღულის მცხოვრებთა აღწერა“³. სონღალულის სანაცვლოდ სონღულის ხმარება იმის უტყუარი დადასტურებაა, რომ ივ. ჯავახიშვილი სოფ. სონღალულის სახელის ფუძედ და ადგილის საკუთარ სახელის მაწარმოებლად სონღულს ე. ი. ფრინველს მიიჩნევდა.

უემოთ ვნახეთ, რომ არცერთ შემთხვევაში ფრინველის სახელში ასო-ა ადგილს არ იცვლის, იგი რიგით მესამეა.

ახლა რაც შეეხება სიტყვა სოღანს. სხვადასხვა საძიებლები და ლექსიკონები შექცევის შედეგად გამოირკვა, რომ სოღან-სოხან არცერთ შემთხვევაში ასო ნ-ს არ კარგავდა, იგი ყოველთვის რიგით მესუთეა. სოღან, სოხენ, სოღონო-ხაზვა, ხაზვის ბოლქვა — თავი და სხვ.

სონდალულის ადრეული სახელი ურრუთაა. ვახუშტი მოგვითხრობს: „მტკვრის კიდევ იდე არის ქალა ურრუთა, და აწ სონდალული წოდელი, ნაყოფიერის ურრუთავე. ამ ქალიდან ააღლუქამდე და კუმისის ტბამდე, და მტკვრამდე არის მიწდარი დიდი, აწ წოდებული სარვანისა, მეფეთა აქლემთა დგომისათვის, უწყლობით, უნაყოფო“.

სახელი ურრუთა ცოტა არ იყოს უცნაური ედერადობისაა და ადგილის სახელიად წარმოადგენა და მისი ახსნა სიმწიფეებთან არის დაკავშირებული. როგორც ვნახეთ ურრუთას გვიანი სახელი სონდალული ნაწარმოებია არის ფრინველის სახელიად — სონდალული, ამავე გვაუქრებინა, რომ ადგილის ადრეული სახელიც გენტიკურ კავშირში უნდა ურრუთის ფრინველის სახელთან.

საქართველოში და კერძოდ თბილისის სანახევში ბინადრობდა და ბინადრობს მოპოროზომის ფრინველი კარკითა.

დღევანდელი ქართული სიტყვა ურრუთა ახსნა ქირს. ერთი შეხედვით, სიტყვა ურრუთა თავისა ედერადობით ქართულ ურრუთსა ვაგს. მაგრამ მწიფა დავიჭროთ ამ ორი სიტყვის იდენტურობა. როგორც წინ ტერმინი ურრუთას სონდალულიად ვარდაქმნის სიტყვის სემანტიკა არ შეუცვლია.

სონდალულის სონდალულიად ვარდაქმნისას კი საქმე გვაქვს დეტალიზაციისათვის. სიტყვაში ახლ ოს- შეიდეგ ახლ-ნ წავარდა და გაღაინცდა ახლ ა-თან. ახლ წარმოიქმნა ახალი შენარსის მქონე სიტყვა.

სოფ. სონდალული თბილისის სამხრეთით. მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე მდებარეობდა. სონდალულს თბილისიდან თელეთის მთებია ურრუდენი. თელეთის მთის აღმოსავლეთი კალთა მტკვრისაკენ ეშვებოდა და მდინარესთან ქმნიდა პატარა გამავალ უღელს — კორაჯორს და აი, სწორედ ამ უწერო უღელი უკავშირდებოდა სოფ. სონდალული ქალაქს, უფრო უღელზე გამავალი სატრანსიტო. საქარავნო გზით, ე. წ. განჯის გზით. ისე გამოდიოდა, რომ სონდალული თბილისის სამხრეთის მისაღვრებთან სწორედ ამ გზის ერთადერთი ჩამკეტი ბუნქტი იყო.

პლ. იოსელიანი გადმოგვცემს, რომ ძველად სონდალულს „გზის კარს“ უწოდებდნენ. „В древности оно (სონდალული თ. ბ.) именовалось Кзис нари (გზის — კარი) или вратами дороги, ведущей к Тифлису. У других называются Куркути (ურრუთა)“. სონდალულის საზღვრებს ვადგენთ 1848 წლის შედგენილ საქ. რუკით აღნიშნულ რუკაზე ორი სონდალულია — პატარა და

დიდი, რომლებსაც ერთმანეთისაგან შულაჯრის გზა ყოფს.

შულაჯრის გზა

პატარა სონდალულიზე შულაჯრის გზა ვადგით, რომელსაც უახახის-განჯის გზა უერთდებოდა (თბილისი-სონდალული-უახახი-შამქორა-განჯა), შულაჯრის გზა, რომელიც კუმისის ტბის სამხრეთის მხრიდან ჩაუვლდა (აღსანიშნავია, რომ დღეს ეს გზა კუმისის ტბას ჩრდილოეთის მხრიდან ჩაუღის) ნაწილი იყო დმანისზე გამავალი ცნობილი დიდი საქარავნო გზის — ნახიდური — დმანისი — ლორე. დღესაც ამ გზით თბილისი უკავშირდება სომხეთს. შულაჯრის გზის განტოტება უერთდებოდა მეორე დიდ საქარავნო გზას — დებედისას; როგორც ვხედავთ სონდალული სამხრეთიდან და აღმოსავლეთიდან თბილისში მომავალი სატრანსიტო-საქარავნო გზების მნიშვნელოვანი კვანძი იყო. ხანტერესთა ვაგებნეთი ისიც, რომ სონდალულიდან სარვანისად წოდებული ტოპონიმი, რაც ვახუშტის გადმოცემით „მეფეთა აქლემთა სადგომს“ ნიშნავს. სამხრეთით ყოჩის ქვის სახელით პატარა გორაა, ხოლო მის სამხრეთ-დასავლეთით ხანჯრის გორაა. სონდალულს დასავლეთიდან ესაზღვრება და კტება ხანჯრისგან მეორე ზევი, რომელიც საბავეს აღმოსავლეთით იდებს და მის დასავლეთით უახახის გზამდე აღწევს.

სონდალული შემოიფარგლებოდა დღევანდის ზევით, ტაშვარყანათი, მდ. მტკვრით, შულაჯრის და უახახის გზებით, ყოჩის ქვით, ხანჯრის გორით, ხანჯრისგან მეორე ზევით. ამილახვრების თელეთით, ტაშის (თაშის) ქვის და ისევ დღევანდის ზევით.

ამგვარად, სონდალულს ეკავა წყლისპირეთი — მდ. მტკვრის მარჯვენა ნაპირის ქალღები და თელეთის (ამილახვრების) მახლობელი ველ-მინდვრები.

პირველად სონდალულის ადრეული სახელი ურრუთა სპარსეთში გიორგი სააკაძის წახვლასთან დაკავშირებით გვხვდება. ეს იმ ურრუთაოდ ცნობილ დროს ემთხვევა, როცა ქართლის მეფის ლუარსაბ II კარზე აღწევებულ და განდობებულ გიორგი სააკაძის მდგომარეობით გაუფლ-სებულთა და შერთა აღვამი ქართველი, ძირძველი დიდებულებას შეჩენით, ქართლის მეფე გიორგი თარხან-მოურავის დაპატიმრებას და მოკვლას გადასწყვეტს. დიდი მოურავი გააგებს მეფის განზარაბას და თავისი მახლობლების თანხლებით უცხოეთში იხიზნება.

გიორგი სააკაძე დამით ლილოებზე გავლით თბილისის ჩრ. აღმოსავლეთიდან ჩაუვლას, მტკვრის ფონით ურრუთას ვაგა და აქაყალას მიდის. აქედან დევნილი თბილისის მოურავი იბრანის მხრამხედლის შამახას I კარს ებღლებოდა.

ეს 1612 წელს მოხდა. მოტანილი ამხავი აღწერილი და გაღუქნილი აქვს მეფერამეტ საუკ. ქართველ მოღ-

ვაწებს, ვიორგი სააკაძის ნათესავს, თბილისის მიტროპოლიტს, იოსებ სააკაძეს (1681).

ბერი ეგნატაშვილი თბილისის მონასტრობის იმეორებს. შეიძლება შემათიანე ამ ამბის წერისად აღნიშნულ პოემას თავის წყაროდ იყენებდა, ანდა ხელთ სხვა საბუთი ჰქონდა — „და ეს, მოურავი იყო კაცო მცდელი და ილაჟიანი და ურჩია ნუგზარს გაუღლა თუსთა თანა მრავლათა რჩევითა, საქმისა ჩუენებითა, და დაუჭერა ნუგზარ ერისთავმანცა და დაასკუნეს წარსელა უაენთანა, და მუნ შეუფისა გამაჯრება არა შეეძლოთ, და ვაჟეუ ნუგზარცა, და წარვადენ მუნით და ვანეოდენ ლილოსა, და მუნით ვაჟედეს უფრუთას მტუარს ღონად, და ვანეოდენ აღჯაუღასა“ მ. შ. კიევისის მიერ გამოცემულ „პარტიის ქრონაკაში“ მოთხრობილი ვიორგი სააკაძის სპარსეთში წასვლის ამხავი — თითქმის სიტყვა-სიტყვით მიჰყვება იოსებ თბილისის პოემას, და აქაც ჩვენთვის საინტერესო ადგილა უფრუთას სახელით ვგვხვდება.⁹

ადრეულ წუაროებში მოხსენიებული უფრუთა ისე ჩანს, რომ ადგილის სახელი უნდა უყოფილიყო და არა დასახლებული პუნქტის სახელწოდება. ეტყობა: ადგილის საერთარი სახელი შემდეგში დასახლებულმა პუნქტმა ბუნებრივად მიიღო და შეინახოს სტორცა.

როგორც ცნობილია როსტომ მეფის ვარდუცალების (1658) შემდეგ ირანის შაჰი აბას II ქართლის ტახტს ვახტანგ V შაჰნავაზად წოდებულს აძლევს.

ამ ამხავთან დაკავშირებით სენხია ჩხეიძისა და „პარტიის ქრონიკის“ თხრობა ერთმანეთს მიჰყვება. ოღონდ სენხია არაუფრას ამბობს, თუ სად მიიღო შაჰნავაზმა შაჰის რაყამი, სოლო „პარტიის ქრონიკა“ კი ვგაწმენობს, რომ სარდალი პაპუნა ციციშვილის ხელით გამოგზავნილი შაჰის რაყამი და ხალათი ვახტანგ მეხუთემ, სონღალღუღში მიიღო: „...მეფობდა და დედოფალიც მუხრანის ბატონს მიხცა, და ქართლი და ამ რაყ როსტომ მეფის საქონელი იყო და ამ რაყ ერანში როსტომ მეფეს ჰქონდა, უყვლავს წყალობა უყო, სახელად შაჰნავას ხან დაარქვა, მალე გამოისატურმა, პაპუნა სახალწლოდ მოვიდა, სოღანღუღს ჩავიდა და უაენის ხალათი ჩაიყვა. რაყამი თავზე დაიჭირა, ისე შემოვადა ქალაქში, მეფე გაათარეს...“¹⁰

მოტანილი მონაკვეთში უფრადხადებია ის, რომ ვახტანგ V შაჰის რაყამსა და ხალათს

„რადას ვაგრძელებ, წავედით, მე ცოლ-შვილითა ვიარე; გზა წარვლე საგურამოსი და არე მათი ვიარე. ლილოს პირს ჩაველ, ლოკინის ზევეში დაუტარე, უფრუთას ღონი მზად დაგვხვდა, ჩვენთვის არ დასანქმირა“¹¹.

სონღალღუღში იდებს. ეს წესი მომდევნო ხანაშიც გრძელდებოდა.

თან შარდენს, რომელმაც ჩვენში 1672 წელს იმოგზაურა, აღნიშნულ წესისაგვის უფრადდება მიუქცევია. მოგზაური ამ წესს ასე განმარტავს: „ქალაქი სამარტიოდან ჩრდილოეთაკენ არის ვაწეული — სამარტიოს მხარე აქვს დიდი ციხე, რომელიც მოის კალთაზე დგას. ციხეში მხოლოდ სპარსელები ცხოვრობენ და მეციხოვნედაც მხოლოდ სპარსელები არიან... საქართველოს მეფემ ეს ციხე გზად უნდა გაიაროს, როდესაც ჩვეულებისამებრ ქალაქვარედ მიდის სპარსეთის შახსაგან გამოგზავნილი წერალების ან ხარუქების მიხედვად, რადგან სპარსეთიდან მომსვლულს ტფილისში მხოლოდ ამ ციხით შეუძლია შემოსვლა. დაბეჭიებით შეგვიძლია ვთქვათ, მეფე არასოდეს არ გაივლის ხოლმე აქ ისე, რომ შინა არ ჰქონდეს ვითუ შემაქრონო, იქნებ ციხის თავს საიდუმლო ბრძანება ჰქონდეს ჩემი შეუპრობისაო, სპარსელებს ძალიან ჰკვიანურად დაუწევებიათ, რომ საქართველოს მეფეები და სპარსეთის მარის მმართველები ქალაქვარედ უნდა გავიდნენ ამის მიხედვად, რასაც შაჰი უგზავნის, ეს ძალიან მოხერხებული ღონენა, რომ ადვილად და უხეფაოდ შეიპროსონ საექვეო კაცები.“¹² მოგზაური არ ასახელებს შეხვედრის ზუსტ ადგილს, მაგრამ საფუძვლებულია, რომ ეს იყო უფრუთა — სონღალღუღი.

როდის და ვის მიერაა ეს წესი შემოღებული იდებს ძნელია ამის თქმა?

თან შარდენს სწორად უნდა იყოს, როცა ჩვენში ამ წესის შემოსვლას ირანთან დაკავშირებს, მაგრამ არაა სწორი, როცა წესის დაწესებას იმას მიაწერს, რომ თითქმისდა ქართველი მეფის ქალაქვარედ გაუენა-ვატყუება იმითამ იყო საჭირო, რომ საჭიროების შემთხვევაში ის დეპატიმრებინათ; რამდენადაც ჩვენ ვიცით არცერთ ქართველ მეფეს თავისი გვირგვინი თბილისის მთავრობეში ვატყუების გზით არ დაუარავს. ირანის მმართველები ამ ბერბს მოყრიდებოდნენ ჭერ ერთი იმითომ, რომ ამ აქტით გამოწვეული რეაქციისა ეწინააღმდეგებოდნენ, მთორედ მათ უყუთების საშუალება ჰქონდათ თავის კარზე მოწვეულ მეფეს იქვე გაწეობდნენ.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ თუ მართლაც ასეთი საგანგებოდ შემოღებული წესი არსებობ-

და, მას მხოლოდ და მხოლოდ უნდა გამოეხატა ქართველი მეფის ვასალური დამოკიდებულება შაჰის ტახტისადმი. ეს იყო ერთი მხრივ ხოვარზმის — ირანის ზედიზედულის შაჰის და მეორე მხრივ ვასალის ამ შემთხვევაში ქართლის მეფის ურთიერთდამოკიდებულების გამომატველი ცერემონიალი.

როგორც ეტყობა მეფის, რომლის ზედსაყდრე შაჰის ნებასურველზე იყო დამოკიდებული, უფლება არ ჰქონდა ირანის მხრამხრის მერ გამოგზავნილი რაყამი და ხალათი თავის სასახლეში, მეფის ტახტზე მჯდომს მიეწოდებოდა. თუმცადა შემდგომი ეტყობა ეს ცერემონიალი ტრადიციულად იქცა და ქართლის მეფე მაღალთანამდებობის პირს პატავისცემის ნიშნად ქალაქგარეთ სონდალულში ხედებოდა (შეხვედრის ადგილი დამოკიდებული იყო იმანზე, თუ მოსულა რომელი მხრიდან მოდოდა), მაგ. ანანურიდან წამოსვლის ერთკლე II დიდიბეგში ხედებთან და ა. შ. (იხილეთ მაშინაც როცა შაჰნავაზი თავის შვილს არჩილს (რომელიც სპარსეთს იყო და შაჰის სურვილისამებრ კახეთის ტახტი მიიღო), სონდალულში შეხვდა.

ირანის შაჰი ვახტანგ მეხუთეს აძიულებს მამადიანთა წესისამებრ (მოუხედავად იმისა, რომ მას ცოლად ჰუავს როდამ უფლანაშვილი) ცოლად შეირთოს როსტომ მეფის ქვრივი, მარიამ დედოფალი.

ვახტანგ მეხუთეს როდამ უფლანაშვილთან უდავ ექვსი ვაჟიშვილი: არჩილი, ვიორგი, ალექსანდრე, ლევანი, ლუარსაბი, ხუდილიანი და ორი ასული ანუკა, თამარი.

შაჰნავაზის უფროსი ვაჟი — არჩილი იმერეთში ხაშკოვლე მეფობის შემდეგ შაჰის დახმარებით კახეთის ტახტის მფლობელია. აღსანიშნავია რომ 1662 წელს თეიმურაზ I ახტაბაბაღში ვარდაცივალა, ამის შემდეგ კახეთის ტახტი ეკუთვნოდა მის შვილიშვილს დავითის ძე ერეკლე I, მაგრამ ერეკლე I საიმდროსო საქართველოსათვის დამახასიათებელი სასახლისა და დიდებულების ინტრიგის მსხვერპლი გახდა. იგი იძულებული შეიქნა ვასცლოდა სამშობლოს და რუხეთში ვარდახეწილს ექნა თავშესაფარი.

ამგვარად, როგორც ვთქვით კახეთის სამეფოს ტახტი ზედიზედ ქართლის მეფის შაჰნავაზის ძემ არჩილია.

.....კახეთის ბატონობა მისცეს (არჩილს თ. ბ.) და შაჰნავს ხან დაარქვეს და ვაჟისიტუმრეს და ქართლს მოვიდა, კახი ბატონი არჩილ და შაჰნავს მეფე ურყუთს მიეგება, თქიდან ქალაქს შემოვიდნენ და ქალაქიდან კახეთს წავიდა კახი ბატონი.¹²

ეს მოხდა 1668 წელს.

1722 წ. თურქები არღვევენ ირანთან 1689 წ. დადებულ ზედშერულებას და იწვე-

ბენ მის წინააღმდეგ ომს. თურქთა ლაშქარი ქართლში შემოდის და აი, (თურქეთის) მძალა თანამდებობის პირს-სარაქცის... კონსტანტინე სონდალულში ქალაქის კლიტეს გადასცემს. ამ ფაქტს ვედავთ იმეამდელ ისტორიკოსთა თხზულებებში და სხვა წერილობით წყაროებში. ...წავიდა ქალაქიდან, შეეგება სარაქცის სონდალულს, მიაჩრა კლიტის ციხისანი" (სენიანი, გვ. 88); "...წაშიმართა ხარაქკარი, მოვიდა და დაიბანაჟა ურყუთას: ხოლო მსცნა რა ესე მამად-უფლიხან... მიეგება და მიაჩრა კლიტის ციხე-ქალაქისა". (ოშანი, გვ. 242); "ურყუთას მიეგება მამადუფლიხან სარაქკარს, მისცა ციხე ტფილისისა" (ქრონიკები, III, გვ. 91).

„ქრონიკების“ სხვა ადგილას ეს ამბავ ასეა მოთხრობილი: „მოვიდნენ ხალაულს. აქ 10 ივნისს მოეგება მამადუფლიხან და მიაჩრა სარაქკარს კლიტის ციხისანი“ (გვ. 92).

1752 წელს ქართველ მეფეებს — თეიმურაზ II და ერეკლე II შაჰის და შირვანის ხანის აჯი-ჩალაბის თაოსნობით განუდგნენ და აეშლნენ ქართველ მეფეთა ადრე უშანდნაფიცი ხანება. აჯი-ჩალაბი ესე ვეადნიერდა, რომ ზვენს მეფეებს უღტამატუცი კი წამოუყენა, რომ მათ ხელი აეღოთ თავანთი უშანდნაფიცი მამადიანურ სახანოებზე და მხოლოდ ქართლთა დაკმაყოფილებულიყვნენ. მეფეთა შემოთავაზებულ დაზავებაზეც კი უარი სთქვა. მაშინ ქართველმა მეფეებმა ქართლ-კახეთისა და დაქირავებული ჩერქეზთა ჯარი უაზახს შეუსიეს. შემდეგ ვანქაში მოხდა ვადამწვეტი ბრძოლა, რომელიც ქართველთა გამარჯვებით დამთავრდა.

გამარჯვებული მეფეები უაზახიდან „საქონლით სავსენი მობრძანდნენ სონდალულში, დადგნენ იქ და იქიდან ვანწყვეს საქმენი უაზახ-ბორჩალოსნი, შეუდღვეს ცოთმა და ახატევის დანაშაულნი, მორათვეს მოსართმეცნი და აქებდნენ მოწყალეებას მეფეთა ჩვენთასა...“ (პაპუნა, გვ. 200).

ოშან ხერხეულიძე იგივე ამბავს მოგვითხრობს ოღონდ თარიღად 1758 წელს ასახელებს და, რომ მეფენი უაზახიდან კი არ ჩამოვიდნენ სონდალულს, არამედ პირიქით ისინი უაზახში საომრად წახლდისას ქალაქიდან ჯერ „რონიე მეფენი ქართლ-კახეთისა და ჩერქეზების ქართლ ტფილისით ვანდგნენ. რა ენენი სონდალულს შეთავადნენ მაშინ ბაღირი-დამ აჯი-ჩალაბის შვილი ალიქიმი და სხვა ხანები ვინც იყვნენ აყარენ და უყან ვაბარუნებელი უაზახში მივიდნენ“. (ოშან ხერხეულიძე, გვ. 258).

პაპუნას მიხედვით ქართველი მეფენი გამარჯვების შემდეგ ჩერდებიან სონდალულში და აქედან ავგარებენ უაზახ-ბორჩალოსი და სხვა საქმეებს. ოშან ხერხეულიძის მიხედვით

მეფეები, ხანამ შეებოდნენ უაზახს, სონღალელოში ჩერდებან. ამ შემთხვევაში ორივე მოსახრობი ერთმანეთს ავსებს და ჩვენთვის საინტერესო საკითხს უფრო მეტად არკვევენ, კერძოდ კი იმას, რომ სონღალელი ქართლის სამხრეთ-დასავლეთ საქმეების მოგვარებაში მეტად მნიშვნელოვანი პუნქტია.

1756 წელს გორიდან წამოსული მეფე თეიმურაზ II ერეკლეს II-ს სონღალელოში შეხვდა და აქედან ორივემ ერთად დაიწვეს ქართლის სამხრეთ-დასავლეთ მხარეთა საქმეების მოგვარება, „მოსხენდა ესე უოველო ქართველ ბატონს, წამობრძანდა ვორიდაშ, გამოართვეს ბორჩალუს, დემურჩანალოს, ბაადარს, და ზოგთა უაზახელთა უფროს კაცებს მძევლები და აქუარეს, შემოიყვანეს ქალაქი თბილისასასა და დააუენეს, მოუყენეს მცველნი“ (პაპუნა, გვ. 206).

ჩვენს ხელთ არსებული ისტორიული წყაროებიდან, ვახუშტის ვარდა, არსად არ ვხვდებით ცნობას სამხედროსო სონღალელის ტერიტორიის განსაზღვრების შესახებ. სონღალელი მეთვრამეტე საუკუნის 40-50-იან წლებშიც დასაზღვრულია, წინააღმდეგ შემთხვევაში სხვაწარად ვერ ავსენით ასეთ ხშირ სტუმრობას, ისეთი მაღალი რანგის პირებისა როგორცაა ქართლ-კახეთის მეფეები.

ვახუშტის „აღწერაში“ თბილისის სანახებში არსებული სხვა სოფლებთან ერთად დასაზღვრული აქვს — „უფრუჟთას ობა“¹³ (გვ. 195).

ვახუშტი აღწერაში სონღალელის მოსახლეობაზე, მის ეთნიკურ შემადგენლობაზე არის გვაქვს ვარდა იმისა, რომ სოფელთა მამოხელის სახე, როგორც აღნიშნეთ მოხსენიებული აქვს-ობა, ამ პარაგრაფს ავსებს მის მიერვე შედგენილი რუკები. მკვლევარს — „ქართა ანუ რუკა ძველად ორის საერისთაოსი ზუნანისა და სამშვილდისა“ (№ II) სოფ. სონღალელის ადგილზე დატანილი აქვს წარწერა „ობანი“, გეომეტრიული აღნიშვნით ორი რგოლი — 00; ხოლო სხვა რუკაზე „ქართა ანუ რუკა საბარათიანი სომხითისა და საციცია-ნისი“ (№ 13).¹⁴ სონღალელის ადგილას უოველგვარი წარწერის ვარაუდ დატანილი აქვს იმე ვეომეტრიული ნიშნები.

ვახუშტის ერთ-ერთ რუკას (№ 3) თანდართული ექსპლიკაციის განმარტებისას ჩვენს მიერ მოტანილ აღნიშვნებს ასეთი განმარტება აქვს — „ობა, თათრის ობა,“ რადგანაც მოტანილ რუკებზე მსგავსი აღნიშვნები წველადაა, სონღალელოში ორი-თათრული დასახლება უოველდა (მოგვიანრო რუკებზეა და საბუთებშიც ვხვდებმა ზემო და ქვემო სონღალელი, ანდა პატარა და დიდი სონღალელი).

ამგვარად, ვახუშტის მიხედვით ირკვევა, რომ სამხედროსო სონღალელი მამზადიანებით უოვიდა დასაზღვრული.

სონღალელის დასაზღვრების საკითხის გარკვევისათვის მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ერეკლე მეფის მიერ 1765 წელს გამოცემულ ბიხაღმა გაკეთებულ სიგელს — პირობის წიგნს.

„ქ. ესე პირობა დაგვიცას ჩვენ მეფის ერეკლეს თქვენ ამილახორის, რევანისა, სალთხუცის დიმიტრისა, ამილახორის შვილს იესესა დავითობით ამილახორის შვილებსათვის, ასე რომე სონღალელის აშენება, ჩვენი მოედო-მეთ დათქვენც მოგვახსენეთ. ოცი თუმანი ციხის ასაშენებლად თქვენ მოგვეციოთ. დარაც მეტი დაიხარჯება ჩვენ უნდა დავხარჯოთ; იქ ჩვენი კაციც უნდა დასაზღვრეს და თქვენიცა. რაც სონღალელოში თქვენი მამულია იქვს წელიწადს ნახევარი სარწუხიცა და ურწუხიცა ნახოსოვრად ჩვენ უნდა გვეციროს. იმაში თქვენ არც ღალა აღოთ და არცარა საქმე გქონდეთ იქვს წელიწადს უკან თქვენი მამული თქვენვე უნდა დაგრჩესო.“

აღნიშნული საბუთი ნათელსა ფენს იმ დროინდელი ქართლ-კახეთის ეკონომიურ სურათს. მეფეს, რომელიც თავის კუთვნილ სოფელში ავებს ციხეს, სააღმშენებლო თანხა არ გააჩნია, უფრო სწორად არ უოთენის, ამიტომ იგი იძულებულია შეიამზანავოს თვალი. ამილახორი, რომელსაც ამ საქმისათვის 20 თუმანს ართმევს, სანაჯიროდ იგი მას სოფლის ნაწილს უთმობს, თვითონ „ნახოსოვრად“ იბრებს, ექვს წლებ ვადით.

და მართლაც გაიარა ექვსმა წელმა და 1772 წ. ერეკლე მეფის მიერ გაკეთებულ სიგელში კვათხულობთ: „ქ. ჩვენი ბრძანება: არის: ამილახორო რევან: მდგომარე: იესე: მინამა: ვიორგი და: ბეჯან: მერხე: სოღალელი: ავსა დროს მიწეით: რომ: ხანაბა: იყო: იქ. ჩვენ ციხე, ავაშენეთ, და, შერობა ჩავადვიეთ, და, დღესა აქამდინ: ჩვენ გვეპირა: ახლა სოღალელი: ასე: ციხით, თქვენ წალობა. გიყავით: და: გიბოძეთ: ამ: წესითა: რომ სოღალელის: მამული: მერვედი, ჩვენი, სახასო: არის, და: შვიდი წილი მამულის თქვენთვის გიბოძებია ციხის, წილიც, ამ მამულს. კვლად გვიბოძებია რაც, იქ, ჩვენი: სახასო: კაცნი, სახლობენ, იმათთან, თქვენ: საქმე: არა, ვაქუთარა, და რაც, თქვენი საკვიდრო ვლემი, არის, იქაური: ისინი, შვიდი, წილი: თქვენი, არის, და, მერვედი; ჩვენი: სახასო: დღეს: იქით ამ სოღალელის: მამულიდამ. ამ. ვლენი: იქით: რაც: ვამოსავალი, ადგებოდეს, შვილებ: წილს. თქვენ, აიღებდეთ: და: მერველს, ჩვენს. სარქარაში: მიხარებდეთ: იქ. ერთი მართებული, კაცი. უნდა, დაუყნოთ, რომ, იქაურობას, კარგათა. მართებულთა. ვაუტრთხილდეს, და: მოუაროს. არა, წახლდნობარა. ამილახორო: რევან: ან: თქვენ: და: ან: რომელმაც: ამილახორის: შვილმა. ამ. სოღალელოში. მდგომარე: კაცსა: ძალა, და. უსამართლო: და: ჭიბრა.

უყო, რამე, და. ის, კაცნი. იქიდან. აიყარნენ. და. დაიარვნენ. ან. ჩვენი, სახსო. კაცნი. ან. თქვენი. კაცნი. იცოდეთ: დიდათ მოფიქრო- ხათ: ამ. სოდალულად. წაგართმევთ. და. ვი- სიყ: სახებით: და: უხამართლეს: კნით: იქი- დამ. კაცი: აიყრება: იმასაც: დიდათ. მოფიქო- ხათ. და. გარდავახდევინებთ. იცოდეთ.

თებერვლის 8. გ. ქ. კ. უ. ა. ნ. (მეფე ერეკლე).

მოტანილ დოკუმენტიდან ჩანს, რომ სოფ. სონდალული ასევე, როგორც ქალაქის სანახებ- ში მდებარე ბევრი სოფელი მოხალეებულ გა- რეშე მტერთა თუ შინა აშლილობის გამოიხი- ბით აყრია, ანდა მტერთა შემოსევის მსხვე- რპლი განხატა.

სეციალურ ლიტერატურაში ზმირად ვხვდებით, რომ მტერთაგან აკლებული ბევრი სოფელი სამუდამოდ გამქრალა, სონდალუ- ლი ამ ავბედლობის ქვამს ბედნიერი გამოაქ- ლისია, იგი ააბრტხ, მაგრამ გამოხდა ხანი და აი, იგი ხელახლა განახალეს, რასაკვირ- ველია ამაში სოფელი თავის აღვიღებულებარე- ბას უნდა უმადლოდეს (დუდაქალაქთან სიხ- ლოვც, და მასზე გამავალი საქარავნო გზა- ვანჩისა).

1781 წ. თბილისის მიდამოების სოფლები ალწერის დავთრების მიხედვით სონდალულ- ში სახლობს: ქართველება, სომხები და მამნა- დიანები — თურქები.¹⁷

სონდალულის მოსახლეობის წარმომავლო- ბის, თუ შემადგენლობის შესახებ — შეტად საინტერესო ცნობას გვაწვდის იოანე ბატონი- შვილის შივრ 1797—1798 წწ. შედგენილი ქართლის სოფლების ალწერის დავთარი, სა- ბუთში ჩვენ ვხვდებით: „ქ. ურუყუთას ობა... ქ. სონდალული მოსახლე“. მოტანილი მონა- კვეთში ორ სახელსა ვხვდებით „ურუყუთას“ და „სონდალულს“. შეიძლება აღმწერის შივრ ამ ორი სახელის ზმარება განაპირობა სწორად ამ არბეულმა ეთნიურმა სხვადასხვაობამ — „ურუყუთას ობა“ თურქული მოსახლეობას უნდა ნიშნავდეს, ხოლო „სონდალული მოსახ- ლე“, ქრისტიანულს ქართულ-სომხურს, უფრო ადრე გოულდენშტედტი აღნიშნავდა, რომ სონ- დალულის ციხეში... „ცხოვრობენ ქართველუ- ბა“ ტ. 1, გვ. 65). თურქული მოსახლეობის ქვემო ქართლში ასე ფართოდ განსახლებას იას. ლორთქიფანიძე ასე ხსნის: „ამასთანავე ცხადი ხდება, რომ დასახლებიდან (XVII საუკ. პირველი მეოთხედი) XVIII საუკუ- ნის დასაწყისამდე ე. ი. დაახლოებით 70—100 წლის განმავლობაში ამ ხალხს გადაუღაზეს პირველად მიწნეული საზღვრები და დაუ- ყრია ახალი ადგილები. დასავლეთით ისინი გადახლდნ სომხეთში და მიხუდან შელაგე- რამდე, ერთ მათგანს (ნახიბლუ) დმანისის ზე- ობამდისაც მიუღწევია. მაგრამ განსაკუთრებით ისინი გარეულან ჩრდილოეთისაკენ ქციის ზე-

ობაში, და ალგეთში და აღმოსავლეთისაკენ. უკანასკნელ შემთხვევაში გასწრან მტერთის ვაღმაც. ე. ი. მოცილებიან დიდორგანს მამრტე- თის და ყარაიის მიწა-წყალს, სადაც უფრო კარგი საძოვარი ადგილები იყო და სადაც რუბიცი იყო გაყვანილი“.¹⁸

ზემოთ ვთქვით: 1781 წლის ალწერის დავ- თრის მიხედვით სონდალული სომხური მო- სახლეობაც უყოფილა. ამ სომხები უნდა დასა- ხლებულნიყვნენ XVIII საუკ. 50-იან წლებში ასეთი მოსაზრების გამოთქმის უფლებას გვა- ძლებს ჩვენს ხელთ არსებული ერთი საბუთი.

„უ—დ უკანათლებულებო დიდო კელმწი- რეც იმპერატორო აღიქსანდრე პავლეს ძვე თვით მპყრობნელო ს—დ რუსეთისიო ყ—დ მო- წაუღეც კელმწიფეც —

ითხოვს ერასტი ამილახერის შვილი ორ- მოცდაათი წელიწადია სონდალულს უახელო- ნი სომხები ჩემს მამულში დგანან წუალობას ეთხოვ იმათი თავი როგორც გიორგი მეფეს ებოძებინოს ისე მამსახურით ან არადა თუ ჩემი თავი არუნდოდესთ ჩემი მამული დამი- ღონ საითაც უნდოდეს იქით წაიღენ საქმე აღარ შექნება იმთაჩა ამის წყალობას ეთხოვ სექტემბერს, ბ.ქ.ს უთა“.²⁰

• მოტანილი საბუთი 1801 წელს შეუდგენი- ა, ზოლს თვით საბუთის შემდგენელი ერას- ტი ამილახერი გვაუწყებს, უახეელი სომხები სონდალულს დასახლებულან აღნიშნულ დო- კუმენტის შედგენამდე ორმოცდაათი წლის წინ. სწორედ მაშინ, როცა აღმოსავლეთ სა- ქართველოში იწყება მათი ინტენსიური შე- მოსვლა და განსახლება.

სამეფო ქალაქის თბილისის სახანებში მდებარე ყველა სოფელი ქართლის მეფის, ანდა მისი ოჯახის წევრების — დედოფლის, ბატონიშვილების კუთვნილება იყო.

1788 წ. შედგენილი საბუთის მიხედვით მეფე ერეკლე II სონდალულის მერვედი ეკუთვნოდა — „ქ. სონდალულის კაცი. და, მერვედი მიწა წუალი ბატონისა არა“.²¹ ასე წერია ქართლ-კახეთის მოსამართლის ამილახ- ვარ დემეტრეს შვილის საწილო მამულის დავთარში, რომლის პირველ 1793 წ. გადაულა მეფეს ძის ვახტანგის ზრანებით იესე ბეგთა- ბეგავს.

XVIII ს. მიწურულს სოფ. სონდალული ბატონიშვილების ხელში გადადის. იგი ხან იულონ, ხან კიდევ ფარნაოზ ბატონიშვილებს კუთვნილი მამულა — „ქ. სონდალულს სახა- სო და სამილახეროს მერვედი. ხან მეფის ძის იულონს ეკირა ხან ფარნავაზს“²² ვგამ- ცნობს დოკუმენტო. სხვაგან კი სონდალულზე ასე წერია: „ქ. საქართველოს მეფის ძეს ფარ- ნავაზს თავის მამიხაგან ბოძებული რაც მამუ- ლი და უმა ეკირა... ქ. სონდალულის სო- ფელა“.²³

უკვე ვთქვით, რომ სონდალულის ხელახლა

განახლება 1765 წელს მომხდარა, მაშინ როცა ერეკლე მეფეს დაუწყია ციხის აშენება თუ განახლება.

სონღალელში მამულის ნაწილი თავად ამილახვრებს ეკუთვნის.

სოფ. სონღალელი ქალაქის ბაზარს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით ამარაგებდა. მართალია ამის მიზანიშენებელი პირდაპირი საბუთი არ გავაჩნია, მაგრამ სოფლის ქალაქთან სიახლოვე სონღალელელ ვლებს უარსახებდა ქარბი პროდუქცია გასაყვად ბაზარზე მოტანა. გავიხსენით ვახუშტის სატყუება თქმული სონღალელზე: „მტკვრის კიდუედ არს ქალა ყურყუთა და აქ სონღალელი წოდელი, ნაყოფიერი ყოვლიანე“. ვახუშტი მხოლოდ მტკვრის კიდუეზე არსებულ სონღალელის ქალის ნაყოფიერებაზე ღაპარაკობს. იგი არაფერს ამბობს სონღალელის მიდამო ირწყევითა თუ არა, ამ ხარკებს ავსებს ქართლის მეფის თეიმურაზ II მიერ 1752 წ. (ზოგჯერ საბუთი 1753 წ. კალექ. 1449, საქ. 254) წყალობის სიგელი, სადაც ღაპარაკია სონღალელის სარწყავ არხზე „ქ. ჩვენ მეფე თეიმურაზ. ესე წყალობა გიყვით. თქვენ სონღალა, შვილს. ქაიხოსროს, შვილებს, იასეს... და მომავლთა. სახლისა. თქვენიასთა. ასე რომ. თქვენც. ძველა წყაროები გავსიწყეთ. რომ. უწინაც. დავა. ღაპარაკი. ყოფილიყო. და. თქვენ. და გრჩომოდით. სონღალელდას. ძირიდამ. რომ. დიდი. არხი. არის. აღებული. ამას. ქვემოთ. მტკვრის. პირზე. მოხვეული. ქალა. და. კიდევ. პატარა: არხი. ამ არხების. სახლები. ჩვენ. გავარაგეთ. ქვემოთ. აღიანა. აღეს ეცხიან. საფლტუტონს. გზა. რომ. ვიყიდის. იმ ძირიდამ. ზემოთ. საცხენა. საყუახო. გზა. რომ. გადმოვა. და. შემოვიდის. იმ. გზის. ქვემოთ. რასაც. ეს არხები. და. ცხანს... მიწდორს. და ქალას. მტკვრის. პირამდის. თავის. საწულისპირათი. სონღალელის. სახლებამდის. თქვენა. და. გრჩით. და. ჩვენცა. თქვენ. გიწყალობეთ. რადგან. ავის. დრო მიწეზით. ეს. არხები. ვერ. გიმუშაებთათ. როდესაც. გინდოდესთ. ამ არხის სათავეების. საიდამაც. აიღებდეთ. სონღალელელნი. ვერ. და. ვიმოდენენ. ამ ჩვენგან. ვარაგებულს. სამზღვრებთან. და. ვა. და. ღაპარაკი. არავისა. აქვს. როდესაც. ამ. თქვენს. მამულში. ჩვენა. სახასო. იღები. და. დგებოდნენ. თუთუნქავს. და. ბარას. თქვენ. გამოართმევდეთ. როგორც. გაწყნება. ვქონდეს. როგორადაც. ამ. ჩვენგან. ნაბოძებს. ფარმანში. ვერსეთს. არ. მოვეშალოს. არცა. ჩვენგან. და. არცა. შეშდგომთა. ჩვენთაგან. დაიწერა. იანვრის. ია ქ—ს უმ“.

1752 წელს შედგენილ სიგელშია ჩანს, რომ სონღალელში მტკვრიდან ორი არხი უწყლია გატანილი.

სონღალელელები სხვადასხვა გამოსაღება იბეგრებიან.

1766 წ. ქალაქისპირა სოფლების ბეგრის გამოსაღებ ხაში სოფ. სონღალელიც არის მოხსენებული. „ქ—ს უმდ იანვრის. ქვ ქალაქის ნაპირის სოფლებს შუა შესწერა ეს იმას პირა არმოდნას ისაულათ წადენდნ ისინიც აქა სწერან... გ. ქ. სონღალელშია ურემი. ამის ისაულია ბაე ოპანენა“.

ბატონიშვილების კუთვნილ მამულებში საქმიანობას აღსანუსხავად საგანგებოდ არსებობდა „დავთარი“, ამ „დავთარებში“ დაცული მწიკი ცნობები გვაძლევენ იმის საშუალებას, რომ ასე თუ ისე დავადგინოთ თუ სონღალელში სოფლის მეურნეობის რომელი დარგი იყო დაწინაურებული — „მეფის ძის თულონის ნაქონის მამულის ვითარებასა წერილით... ქ. სამხედროსა საბოსტენ სონღალელს ვახნეიანე რომ ნეხვ და სახმორო დამთესენებია ამისი. ხარჭი არის თესლის ფასი და—ხენზე პურის ქმეცისა და მინალითენი“.

1797—1798 წლებში ერეკლე — II და გიორგი XII მეფეთა ნებართვითა და სურვილით ოპანე ბატონიშვილმა ქართლის სოფლები აღწერა. დავთარში სოფლების გარდა შეტანილია „ქ. სამთვარნი ადგილნი და სათამნი მიწდორნი და მთებნი და სანადირო ადგილნი სამეფო... ქ. სარგანის ქალა და ნათლელისა“.

ქ. სონღალელის ქალა“.

მართალია ოპანე ბატონიშვილი ადგილების ჩამოთვლისას ცალ-ცალკე მათზე არაფერს ამბობს, მაგრამ ჩვენთვის ისიც საინტერესოა, რომ სონღალელის ქალა სამეფო სანადირო ადგილია, ანდა შეიძლება სათიბიც იყო, ასევე ისტორიკოს მოკლებული არ არის ისიც, რომ სონღალელში ქალასთან ერთად იხსენიება სარგანის ქალაც, რომელიც მისი მომქანვე ადგილია.

1808 წელს ქართლ-კახეთის სამეფო ხახლის იძულებითი წესით რუსეთში გაყვანის შემდეგ მეფისა და ბატონიშვილების კუთვნილი მამული საზაინთა, სოფლ სოფ. სონღალელის მერვედი ეკლავაც ამილახორებს ეკავათ „წელსა მაცხოვრისასა ჩემ ქართლეთა ქ—ს უფე. კათოვის და ამას ქვეით იწერება რაც... ამილახვრის უმა და მამული არის ნახელი და მხოთვეად. ქ. სონღალელის მერვედი კაცო მამული წყადი ჩვენი არის“.

XIX ს. 20-იან წლებში ამილახვრების კუთვნილი სოფ. სონღალელი ნაწილდება — იყოფა. „სამამილახვრო სოფლები ქალაქის უნუღა და ბორჩალოს დისტანციაში რაოდენ არის და ან როგორც განწილებულია იენისის. მ, ჩყა-სა, ქ—ს ფთ. ოთხ მენდა“.

ტორეთ. აღქვანდრე მუყუციანგან აწნაურის იოვანე თურქისტანოვისაგან, აწნაურის აღქვანდრის დავით რეცტორისაგან, და ნიკოლოზ ონიკოვისაგან, ამის ქვეშით დაიწერება სახელდობრ.

ქ. სოფელი სოდალელი ოთხთა გაიყოს და შერამე მეოთხედებოც გაიყოფა ვის რა ნაწილი შეხუდება იმას წაიდებს“.³⁰

როგორც უკვე აღვნიშნეთ სოფ. სონდალელის ნაწილი თავად ამილახერებს ეკუთვნით. ნაწილი კი საბატონიშვილთა. ამ საბატონიშვილო მამულის მოურავად ამილახერათა გვარიდან ინიშნება „ქ. საქართველოს მექვეყნარის მეფის ძის დავითის პატრე სიყეთთ სახსოვარო, ამილახერის შვილო ერასტი, მერე სოდალუხი თქვენი მამული არის და რაც იქ. ჩემი საბატონის შვილო კაცო სახლობს. იმის მოურაობა შენდავს გვიბოძებია. და იმით მოხელედ შენ დაჯავდეგინებისა. და რომელიც. ჩვენა სამსახური არის. რიგინად შენ უნდა გვაშახურო. ის ჩვენი კაცო. სედეშბრის კვ. ქ. კ. ს. უბშ“.³¹

ამილახერებს ეს სახელი საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგაც სჭირათ. „ბრძანება საქართველოს სამოქალაქოს მმართველთაგან თავადო იოსებ ერისთავო, ერთობლივ სოდალულელთა მეფის გიორგის ოქმის ძალით ეს ერასტი ამილახერის შვილი არის თქვენი მოურავი და რაც სამოურავო განწესება არის ისე უნდა მსახუროთ ამ თქვენს მოურავს ერასტის. მაგრამ ვისაც მამულში მოსავალი გქონდესთ იმ მამულის მებატონეს უნდა განწესებული ღადა მისცეთ. სედეშბრის ბ. ქვს უბა“.³²

საბუთს ხელს აწერენ: გენერალ-მაიორი დარჩილი, თავადი — ზაალ ბარათოვი, იოანე ჩოლოყავეი, სულხან თუმანოვი, ევნატი თუმანოვი.

სონდალულში მიწისზედა ზურთთმოდერულ ნაგებობათა შორის ძველ საბუთებში, ისტორიულ ლიტერატურაში და რუკებზე გვხვდება ციხე-სიმაგრე, ან ციხე-კოშკი და ეკლესია, ასევე დიდი და პატარა ხარწუები არხები.

სამწუხაროდ სოფლის ეკლესიას მხოლოდ 1848 წლის რუკაზე ვხვდებით: იგი ჭკრით არის აღნიშნული. რუკაზე დატანილი რუსული თავსაღები P II იმაზე მიგვანიშნებს, რომ აღნიშნული ნაგებობა ამ დროს დაწერულია სოდალელის ციხის მშენებლობა (თუ აღდგენა), როგორც უკვე ზემოთ ვნახეთ მეფე ერეკლე II 1765 წელს დაუწერა³³ ამ მშენებლობაში მას ფინანსურ დახმარებას უწევს ქართლის თავადი ამილახორი. სივლით ირკვევა, რომ ამილახორმა მეფე ერეკლეს მისცა 20 თუმანი, როგორც თვით მეფე აცხადებს, ზედმეტ ხარჯს თვით გააღებდა. ჩვენ არ ვიცით სონდალელის ციხის მშენებლობა

რა დაქდა. არც ის ვიცით მისი აღდგენა თუ მშენებლობა რამდენხანს გაგრძელდა. უკვე აღვნიშნეთ 1772 წელს იგი დაშორებულია. ამ დროს თბილისში ჩამოსული გიულდენშტედტი მის შესახებ გვაწვდის საინტერესო ცნობებს, შეკლევარა თავის „მოგზაურობაში“ რამდენჯერმე ასახელებს სონდალელის ციხეს. მოგზაური კახეთში მიმავალ მეფე ერეკლე II თანახმაა. გზად მიმავალი გიულდენშტედტი უვლადურს აღწერს რაზეც კი თვალი მიუწევდება, იგი მოგვითხრობს, რომ სოფ. ნაოლუღის „პირდაპირ, მტკვრის მარჯვნივ ნაპირზე, დგას სოფელი სონდალელი, გამაგრებული ასევე კოშკით, რომელიც ეკუთვნის თავად უაფლანიშვილს“. (ტ. I, გვ. 17).

თუ მოგზაური სონდალელის გამაგრებულ კოშკს აიგოვებს სოფლის ციხესთან, მაშინ იგი სცდება მისი მებატონის გვარის დასახელებისას, იმითმ, რომ ჩვენს ხელთ არსებულა თვით მეფე ერეკლეს მიერ გაცემული სიგელის თანახმად მეფემ დასახელებული ციხე თავად ამილახორს გადასცა და არა თავად უაფლანიშვილს.

მეფეთ მოგზაურს. იგი ამხელად ქვემო ქართლში მიეგზავრება. „24 მაისი. მე გავატენე მტკვრის ნაპირზე სონდალელის ციხის ქვეშით“ (ტ. I, გვ. 87). ამგვარად, ვიგებთ, რომ სონდალელის ციხე მდგარა მდ. მტკვრის სიახლოვეს. ციხის აღვლიშვებარების საყუბო კიდევ დაუბრუნდებოთ. თბილისში უკან მომავალი მოგზაური სონდალელის ციხეშია, სამწუხაროდ მის აკარგანობაზე არას ამბობს „1/4 საათში ვიყავით სონდალელის ციხეში, 7/4 საათში კი თბილისს მავადრეთ ვანჯიკარიო“ (ტ. I, გვ. 86).

გიულდენშტედტისავე მიერ შედგენილი „საქართველოს 1772 წ. რუკაზე“ დატანილია სოფ. სონდალელი. რუკაზე სოფელს უწის რომისსებური ნიშანი — რაც დოკუმენტს თანდართულ ექსპლიკაციაში აქვს ახსნილი — *Castillum habitatum* — დასახელებული ციხე-სიმაგრე.³⁴

მოსკოვის სამხედრო-ისტორიულ სახელმწიფო არქივში დაცულია გენერალ ციციანოვის (ციციშვილი) თბილისიდან განქაში დაშქრობის მარშრუტის 1808 წ. რუკა — «Маршрутъ от города Тифлиса до крепости Ганджи».

ქალაქიდან გასული რუსთა ჭარი გზადაგზი სხვადასხვა დასახლებულ პუნქტში ჩერდებოდა. საბუთზე ვკითხულობთ: «Маршъ ноября 20-го дня от города Тифлиса до лагера при деревне Суганлугъ, чарасი გასაჩერებლად აღვიღს წარწერა აქვს: ...Лагерьъ при деревне Суганлугъ съ 20-го на 22 числа Ноября»³⁵. რუკაზე რუსთა ჭარის ბანაკი აღნიშნულია მოგზაურ კვადებით, ხოლო სონდალელის

ციხე წაგრძელებული ოთხკუთხედივით, რომელსაც ოთხივე კუთხეში დატანილი აქვს ბურჯები, რუკის მიხედვით ქარის ბანაკი და ციხე მდებარეობს მდ. მტკვრის და გზის შორის. დავით ბატონიშვილი გვამცნობს, რომ 1808 წელს სონდალულს მდგარი რუსთა გარნიზონს ღუეები დასხმდნენ: „კვალად მოვიდნენ სონდალულს და წარტყვნეს უმეტეს ორასსა რუსნი“.³⁶

ცოტა მოგვიანებით კვლავ ვხვდებით სონდალულს ციხეს მკვლევარი ს. ბრონცეკო თბილისის შემოგარენის ლანდშაფტის აღწერისას ამბობს: «От Тифлиса до крепости Согаула почти на 18 версть возвышаются на лелом берегу Куры»³⁷.

1795 წლის სექტემბრის თვეში თბილისზე წამოსული ირანის შაჰი აღა-შაჰმად ხანი სონდალულს გაიჭრა და აქ თავისი აურაცხელი ქარი საომრად განაწყო. „წარმოშარბულელი აღა შაჰმად ხან მოვიდა და დაიბანაკა 30000 კაცითა სონდალუსა შინა“³⁸ მოგვითხრობს დავით ბატონიშვილი.

ორაკლის ძე ვახტანგ ბატონიშვილის მიერ გაცემულ წყალობის სიგელში ეკითხულობთ — „სონდალულს მდგარი აღა-შაჰმად ხანს თბილისზე წამოსასვლელი ქარი ორად გაუყვია

ერთი სონდალულს გზით წამოსულა, ხოლო მეორე ზემოთის კლდეებზედ“.³⁹ ამ შემოსევის შედეგად თუ რა ბედი ეწია ქალაქს საყოველთაოდ ცნობილია — თბილისის სასტიკად აობრა და, ხოლო სვეტამწარებული ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლემ თავის ახლობლებთან ერთად ანანურს მიაშურა.

ამგვარად, ჩვენს ზეღთ არსებული წერილობითი წყაროებით და ისტორიული ლიტერატურით მტკიცდება, რომ უფრუთა-სონდალული თბილისის შემოგარენში, მის სამხრეთით, როგორც სოფელი, დასახლებული პუნქტი უნდა გაჩენილიყო არა უადრეს XVII საუკუნის დასაბრუნებისა და XVIII საუკუნის დასაწყისში.⁴⁰ იგი საბატონო სახასო სოფელი იყო.

თბილისის სანახევში იყო როგორც სახელოსნო, ასევე სასოფლიო-სამეურნეო სოფლები და უბნები. სოფ. სონდალული თავისი სარწყავი სისტემით (ორი არხით), სამოვრებითა და სათიბი ადგილებით ამ მეორე სოფელთა რიცხვს განეუფუნებოდა, რომელიც ქალაქის ბაზარს ამარაგებდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით, კერძოდ მოსტრენულით და ხილით.

შენიშვნები

1 П. Носелиани, Путевые записки отъ Тифлиса до Ахтала, Тиф., 1850, стр. 4.
 2 ქართული გეოგრაფიული სონდალუაშვილი, წარმოებულა სონდალულიან ასე ფიქრობდა ქართველი მოღვაწე ოთროდიონ სონდალუაშვილი.
 3 ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს გეოგრაფიული ისტორია, მეორე გამოცემა წიგნი 1, 1930, გვ. 32.
 4 ვახუშტი, აღწერა, გვ. 48.
 5 ა. ჯანაშვილი, საქართველოს ფრინველები სარკვევი, 1960.
 6 Подробная карта окрестностей г. Тифлиса, 1848 г.
 7 ოსებ თბილელი, დიდ-მოურავიანი, თბ. 1897, გვ. 28.
 8 ბერი ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, 1940 წ. გვ. 125.
 9 პარიეის ქრონიკა ანუ ცხოვრება საქართველოსა და დიდი მოურავის ამბები, მეორე გამოცემა, ზ. კეჭინაძისა, თბ. 1906 წ. გვ. 36.
 10 პარიეის ქრონიკა, გვ. 64.
 11 თან შარდენი, მოგზაურობა საქართველოში, გვ. 92.
 12 პარიეის ქრონიკა, გვ. 67.
 13 „თბა ულუსთ სიდეგშია“ — საბა. მისივე

განმარტებით „ულუსი თურქთა (ა) ენა, ბანაკს პქვიან, თურქთ ბანაკი“. ამ განმარტებიდან ჩანს, რომ უფრუთაში თურქთა ერთი ბანაკი (თბა) დგას.
 14 ЛОИВ АН, ф. р. — 4.
 15 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექცია, 1448, საქ. 1153.
 16 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექცია, 1448, საქ. 1153.
 17 ტფილისის მიდამოების სოფლების 1781 წ. ხალხის აღწერის დავთარი, ივ. ჯავახიშვილი, საქ. გეოგ. ისტ. ძეგ. 1, 1967, გვ. 181—182.
 18 ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ფ. s—3729, ფურც. 149.
 19 იან. ლორთქიფანიძე, ქვემო ქართლი, წ. I—II, გვ. 249.
 20 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი — კოლექცია 1448, საქ. 7146.
 21 საქ. ცენტრ. ისტორ. არქივი, კოლექც. 1449, საქ. 854.
 22 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლ. 1448, საქ. 7723.
 23 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექც. 1448, საქ. 7726.

24 საქ. ცენტრ. ისტ. არქ. კოლექც. 1448, საქ. 4569.

25 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექც. 1448, საქ. 1703, 1704.

26 დასახელებული კოლექცია, საქ. 4071.

27 დასახელებული კოლექცია, საქ. 7897.

28 ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ფ. S — 3729, ფურც. 156.

29 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექც. 1448, საქ. 7452.

30 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექც. 1448, საქ. 7454.

31 საქ. ცენტრ. ისტ. არქივი, კოლექც. 1448, საქ. 306.

32 დასახ. კოლექც. საქ. 7146.

33 პლ. იოსელიანი «Путевые записки от Тифлиса до Ахтала», სონღალულის ციხეზე წერს, რომ იგი 1765 წ. აღდგენია მეფე ერეკლეს მეუღლეს, დარეჯან დედოფალს. მკვლევარი ცდებდა როცა დედოფალს მიაწერს ციხის საღმშენებლო, თუ აღსადგენ სამუშაოებს. მაგრამ აქ ანგარიშგასაწევია ის, რომ პლ. იოსელიანი 1765 წელს ასახელებს ციხის აღდგენის და არა მისი მშენებლობის დაწყების თარიღად. ძველ ქართულში აღშენება, ხომ შეეფთებასაც ნიშნავდა და ერეკლეს მიერ გაცემულ სიგელში სიტყვა «ასაშენებლად», მარ-

თლაც ნიშნავდას შეეფთებას, აღდგენის და არა თავდაპირველ საღმშენებლო სამუშაოს. ასეთ მოსახზობას მხარს უჭერს ამ საქმისთვის ამილახვარის მიერ გაცემული ფულადი თანხის სიმცირეც (20 თუმანი).

34 ვ. გამრეკელი, საქართველოს 1772 წ. რუკა, 1964, გვ. 41, 45.

35 ЦГВИА, ф. ВУА, д. 4276.

36 დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია, 1941, გვ. 29.

37 Броневский С., Новейшая географические и исторические известия о Кавказе, ч. I, М., 1823, стр. 89.

38 დავით ბატონიშვილი, დასახ. ნაშრომი, ტ. 65.

39 საქ. ცენტ. ისტ. არქივი, კოლ. 1450 დავ. 12, საქ. 88.

40 თუმცა სონღალულის მიწის სამუშაოების დროს აღმოჩნდა VI საუკუნის ხოსრო I (531—574) ერთი მონეტა (ეს ცნობა მოგვაწოდა ირ. ჯალალანიამ, რისთვისაც დიდ მადლობას ვუწირავთ). რასაკვირველია, ერთი მონეტა და ისიც შემთხვევით აღმოჩენილი არ იქნება იმის საშუალებას, რომ აღნიშნულ პერიოდში სონღალულის განსახლებულად მივიჩნიოთ. მონეტა უფრო საიმპროსოდ აქ გამოვალ და მოქმედ საქარაენო გზაზე მიგვანიშნებს.

6³/20

8260 80 333

ИНДЕКС
76128

„МНАТОБИ“

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ